

Харківський національний
економічний університет

Управління розвитком

*Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю молодих вчених та студентів
"Розвиток економіки України в умовах глобалізації"*

18 березня 2011 року

Секція 1

*"Проблеми розвитку фінансового сектору України
та управління його суб'єктами"*

Секція 2

*"Проблеми розвитку підприємництва в Україні
в умовах європейської інтеграції"*

2.2. Проблеми обліку, аналізу та аудиту

Секція 3

*"Моделювання та інформаційні технології в управлінні
соціально-економічними системами"*

Збірник наукових робіт

№ 5 (102) 2011

видається щомісячно

Харків • ХНЕУ • 2011

Засновник і видавець ХНЕУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 16779–5351 ПР. від 21.05.2010 р.

Затверджено на засіданні
вченої ради університету,
протокол № 6 від 28.02.2011 р.

Редакційна колегія

Пономаренко В. С. — докт. екон. наук, професор (головний редактор)

Афанасьєв М. В. — канд. екон. наук, проф.

Внукова Н. М. — докт. екон. наук, проф.

Грігорян Г. М. — докт. екон. наук, проф.

Гриньова В. М. — докт. екон. наук, проф.

Дікань Л. В. — канд. екон. наук, проф.

Дороніна М. С. — докт. екон. наук, проф.

Іванов Ю. Б. — докт. екон. наук, проф.

Кизим М. О. — докт. екон. наук, проф.

Клебанова Т. С. — докт. екон. наук, проф.

Левикін В. М. — докт. техн. наук, проф.

Малярєвський Ю. Д. — канд. екон. наук, доц.

Назарова Г. В. — докт. екон. наук, проф.

Орлов П. А. — докт. екон. наук, проф.

Пушкар О. І. — докт. екон. наук, проф.

Сєдова Л. М. — відповідальний секретар

Тридід О. М. — докт. екон. наук, проф.

Українська Л. О. — докт. екон. наук, проф.

Хохлов М. П. — докт. екон. наук, проф.

Ястремська О. М. — докт. екон. наук, проф.
(заступник головного редактора)

Поштова адреса

засновника і видавця:

61001, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Головний редактор **Пономаренко В. С.**

Конт. телефон: (057)702-03-04

Поштова адреса редакції:

61001, Україна, м. Харків,
пров. Інженерний, 1а, 1 під'їзд

Зав. редакції **Сєдова Л. М.** (057)758-77-05

Редакція (057)758-77-04

Редактори: **Семенова І. М., Дуднік О. М.,
Замазій О. Є., Лященко Т. О.,
Носач О. С., Онопко О. М.**

Комп'ютерна верстка: **Вяткіна О. С.,
Самойленко Т. О.,
Труш В. Ю.**

E-mail: vydav@ksue.edu.ua

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

При передрукуванні матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 14.03.2011 р.

Формат 84×108 1/16. Папір MultiCopy.

Ум.-друк. арк. 33,5. Обл.-вид. арк. 42,21. Тираж 500 прим. Зам. № 151.

Ціна договірна.

Видавець і виготівник – видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи.

© Харківський національний економічний університет, 2011.

© Видавництво ХНЕУ,
дизайн, оформлення обкладинки, 2011.

Зміст

Секція 1 "Проблеми розвитку фінансового сектору України та управління його суб'єктами"

Пересулько О. В. Складові бюджетування як управлінської технології та його місце в управлінні банком.....	7
Петик М. І. Роль фінансових посередників у фінансуванні підприємницької діяльності.....	9
Попадинець О. В. Бюро кредитних історій як чинник скорочення трансакційних витрат і підвищення ефективності економіки.....	11
Привалова О. М. Особливості розвитку ринку страхування життя країн Європейського Союзу.....	13
Ковальчук О. В. Фактори прояву ризику в діяльності банку.....	15
Комар Ю. А. Регіональні фактори залучення іноземних інвестицій в умовах глобалізації.....	17
Куришко О. О. Удосконалення координації діяльності суб'єктів фінансового моніторингу в банківському секторі України.....	19
Штаер О. М. Оцінка рівня економічної безпеки банку.....	21
Штепенко К. П., Свіцька С. П. Проектне фінансування як перспективна схема фінансового забезпечення реалізації інвестиційних проектів.....	23
Фридель В. І. Ленд-ліз як напрям лізингового бізнесу.....	25
Шерстопёрстов А. С. Проблемы развития банковского ипотечного кредитования на Украине.....	27
Курочкина І. Г. Транскордонні угоди М&А в банківському секторі.....	29
Огородня Є. М. Проблеми переходу України до режиму плаваючого валютного курсу.....	31
Прохорова Ю. В. Концептуальний та кількісний підходи до моделювання процесу організації кредитування.....	33
Пятак Ю. А. Фінансовий вплив держави на розвиток банківського регіонального сектору України.....	35
Середіна А. В. Проблеми оцінки рівня фінансової безпеки як важливого елементу механізму забезпечення фінансової безпеки країни в умовах фінансової кризи.....	37
Слав'юк Н. Р. Проблеми та перспективи підвищення ефективності реалізації проектів світового банку в Україні.....	39
Сосновская О. А. Проблемы управления гибкостью организационных ресурсов страховых компаний в современных условиях хозяйствования.....	41
Панченко І. В. Недержавне пенсійне забезпечення в Україні: стан і перспективи розвитку.....	43
Смоляк В. А., Кузенко О. Л. Теоретичні підходи до визначення фінансової стійкості банку.....	45
Пахненко О. М. Використання інструментів страхового та фондового ринків в управлінні катастрофічними ризиками.....	46
Багмет К. В. Трансформація моделей банківського страхування в умовах інтеграції світової фінансової системи.....	48
Ачкасова С. А. Вибір пріоритетного методу побудови стрес-тесту при оцінці стресостійкості страхових компаній.....	50
Андрусів Р. Р. Проблема управління зовнішньою корпоративною заборгованістю України.....	52
Афанасенко М. В. Особливості застосування рейтингів у процесі реалізації функцій управління банком.....	53
Сорокіна Л. В. Оцінка фінансової стійкості страховиків.....	55
Тарасенко С. В. Організація системних розрахунків прогнозування виникнення інвестиційних ризиків в умовах глобалізації.....	58
Миколайчук А. Б. Сутність моніторингу фінансової безпеки у системі управління суб'єкта підприємництва.....	59
Максімова М. В. Використання положень контролінгу у процесі управління банком.....	61
Латунова К. Б. Підвищення якості банківського менеджменту на основі впровадження новітніх інструментів управління кредитним ризиком.....	63
Куц О. О. Організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку.....	65
Ермоленко Г. Г., Боровский П. М. Применение контроллинга в страховых компаниях.....	66
Дудинець Л. А. Концептуальні аспекти управління проблемною заборгованістю в умовах фінансової нестабільності.....	68
Данчак Л. І. Переваги і недоліки існуючих механізмів фінансування житлового будівництва в Україні.....	69
Глуценко О. В. Проблеми й перспективи впровадження гібридних інструментів банками України.....	72

Вороніна Р. М. Упровадження політики "Знай свого клієнта" у банківську систему України.....	73
Бутенко О. І. Щодо деяких проблем капіталізації українських банків.....	75
Ботвіна Н. О. Проблеми розвитку страхового ринку в Україні.....	77
Бойко А. О., Роечко В. В. Оптимізація структури страхового портфеля за рахунок операцій перестраховування.....	79
Безштанько Д. В. Підходи до визначення поняття "операційний ризик банку".....	80
Безродна О. С. Збалансована система показників як інструмент стратегічного управління банком.....	82
Дзеніс В. О. Управління ризиками банківської діяльності.....	84
Derkach M. Impact of Financial Integration on Volatility of Domestic Interest Rates: Case of Ukraine.....	86
Киркач С. М. Фінансове планування діяльності банку в умовах глобалізації.....	88
Катранжи Л. Л. Банківське регулювання і нагляд у процесі формування капіталу.....	89
Калинина Я. В. Научные перспективы маржинального метода в исследовании финансовых отношений.....	91
Ільїна О. В. Сучасні аспекти розвитку інвестиційної діяльності аграрних підприємств.....	93
Ивченко М. С. Актуальные аспекты присутствия иностранного капитала в банковской системе Украины.....	95
Завидівська О. І. Проблемні аспекти діяльності державної іпотечної установи на ринку житлового іпотечного кредитування України.....	97
Жуков В. В., Зосим О. Ю. Оцінка інвестиційної привабливості бізнесу на основі показника гудвілу.....	99
Дзеніс О. О. Взаємодія складових фінансової стратегії підприємства.....	101

Секція 2

"Проблеми розвитку підприємництва в Україні в умовах європейської інтеграції"

2.2. Проблеми обліку, аналізу та аудиту

Данилюк І. В., Голяш І. Д. Використання аудиторських процедур з метою захисту корпоративної інформації.....	103
Яремченко Л. М. Особливості кредитної підтримки малого підприємництва банками України.....	105
Пустяк О. В. Вплив результатів аналізу структури власного капіталу комунальних підприємств на прийняття управлінських рішень.....	107
Починок Н. В. Система обліково-аналітичного забезпечення управління персоналом.....	110
Петренко С. М. Можливості використання експертних оцінок в інформаційному забезпеченні внутрішнього контролю.....	112
Пилипенко А. А., Писарчук О. В. Особливості формування обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційними витратами.....	113
Шифріна Н. І. Питання деталізованого фінансового аналізу машинобудівних підприємств України.....	115
Дуда О. В. Проблеми оцінки потенціалу кластерної структури: обліково-аналітичний аспект.....	117
Дутчак Р. Р. Удосконалення калькулювання собівартості продукції підприємств добування залізної руди в ринковому середовищі.....	119
Деньга С. М., Деньга В. А. Вкладення капіталу в підприємство: економічні та юридичні аспекти.....	121
Есманова Л. І. Управління витратами при виробництві.....	123
Гурнак О. В. Аналіз оподаткування доходів від капіталу.....	125
Жовтопуп М. М. Сучасний стан показників рентабельності в ринковій економіці.....	127
Ілляшенко К. В. Розвиток державного контролю в умовах трансформації економіки.....	129
Сахаров П. О. Проблеми вдосконалення управлінського обліку на українських підприємствах.....	131
Азаренков Г. Ф., Сердечна С. М. Аналіз стану факторингового ринку в Україні.....	132
Власова О. Є. Податкова облікова політика як інструмент підвищення ефективності обліку.....	134
Задерезька Р. І. Застосування вартісного підходу до оцінювання зміни конкурентоспроможності підприємства в результаті залучення коштів.....	136
Єніна-Березовська А. О. Вплив податків на фінансово-економічну діяльність коксохімічних підприємств України.....	138

Гавриць П. О. Методи оцінки та контролю витрат у промисловості.....	141
Благодир Я. Я., Неманова Х. Л. Особливості формування внутрішньої звітності для забезпечення управління підприємством за центрами відповідальності.....	143
Богуцька Л. Т. Облік інвестиційної нерухомості відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.....	145
Васильєва Я. А. Трансформація поняття "об'єднання бізнесу": управлінський та обліковий аспекти.....	147
Бережна Ю. В. Перспективи та проблеми розвитку медицини в Україні: податково-правовий аспект.....	150
Антоненко С. В. Проблеми обліку екологічного фактора.....	151
Горляйнова Ю. С. Проблеми діяльності приватних підприємств в Україні.....	153
Безкоровайна Л. В. Особливості відображення в обліку продажу основних засобів.....	154
Криворотько І. О. Аналіз ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах агротехнічного сервісу.....	156
Сіменко І. В., Шейбут В. В. Аналіз корпоративного управління: ключові питання організації його проведення.....	158
Цыбулько Д. И. Организация бухгалтерского учета технического перевооружения основных средств предприятия.....	161
Чичкова В. Ю. Вплив бюджетного відшкодування ПДВ на конкурентоспроможність підприємств-експортерів.....	163
Костяна О. В. Формування податкової політики в контексті євроінтеграційних процесів з урахуванням циклічності економічного розвитку.....	165
Слатвіньська М. О. Спрощена система оподаткування: особливості, проблеми і перспективи.....	167
Терновський В. О. Підвищення аналітичності обліку переробки давальницької сировини.....	169
Волошан І. Г. Система первинного обліку господарської діяльності підприємства: семантичний аналіз визначення.....	171
Муравський В. В. Особливості обліку товарних потоків в електронній торгівлі.....	173
Фесенко Н. В. Сучасний стан інвестиційно-інноваційного розвитку підприємств дорожнього господарства України.....	175
Сапога Т. В. Сутнісний аналіз фінансового потенціалу підприємства.....	176
Глебова Н. В., Доценко Н. С. Удосконалення організації обліку основних засобів бюджетних установ.....	178
Акімова Н. С. Комерційна таємниця як об'єкт обліку нематеріальних активів.....	180
Андрющенко В. О. Складання Звіту про фінансові результати у сучасних умовах господарювання.....	182
Маслій В. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економіку країни-реципієнта.....	184
Пасенко Н. С. Деякі аспекти обліку інвестиційної нерухомості: міжнародна та вітчизняна практика.....	186
Проскурніна Н. В. Обґрунтування системи підконтрольних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємства.....	187
Шевчук О. А. Аспекти автоматизації аудиту витрат на збут у підприємствах цукрової промисловості.....	189
Хренова А. О. Організація управління фінансовими потоками за процесним підходом.....	191
Харламова О. В., Прохорова А. В. Моніторинг грошових потоків як регулятивний фактор управління ними.....	193
Сіменко І. В., Гукова М. В. Діагностика ресурсного потенціалу підприємства: визначення етапів її організації.....	195
Семанюк В. З. Інтелектуальність системи обліку: суть та проблеми реалізації.....	198
Лакейхіна В. С. Підвищення ефективності управлінського обліку на підприємствах холдингового типу.....	201

Секція 3

"Моделювання та інформаційні технології в управлінні соціально-економічними системами"

Педченко Н. С. Метод районування при оптимізації структури потенціалу розвитку підприємства.....	203
Прокопенко О. А. Модель оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи України.....	204

Ридаш О. С. Аналіз категорювання інформації в системі економічної безпеки для отримання її вартісної оцінки на підприємстві	207
Сорбат И. В. Критериальный метод выявления инсайдеров	209
Сова В. В. Інформатизація суспільства як засіб підвищення конкурентоспроможності країни	211
Чаговец Л. А. Анализ макроэкономических индикаторов оценки неравномерности социально-экономического развития регионов	213
Вильхивская О. В. Методический подход к мониторингу использования технологий электронного бизнеса на предприятии	215
Буркун І. Г. Геоінформаційні технології в управлінні житловою нерухомістю як елементом соціально-економічної системи регіону	217
Назаренко Г. В. Відбір інструментів державного податкового регулювання рівня життя населення	219
Сахно О. А. Актуальность исследований экономической безопасности в условиях глобализации мировой экономики	221
Притула Х. М. Моделювання розвитку сільських територій як складних соціально-економічних систем	223
Гольяева Л. А. Модель розпізнавання ступеня фінансового ризику підприємства	225
Василиця О. Б. Надходження капіталу до України: наслідки для промислового виробництва та ВВП	227
Тарасенко В. А., Тарасенко С. В. Народовладдя і державна інвестиційна політика в період глобалізації	229
Гриненко В. В. Моделювання пропускної спроможності системи надання дозволів на будівництво	230
Голякова К. В. Моделювання кластерів в управлінні системою міжбюджетних відносин на регіональному рівні	232
Єнальєв М. М. Оптимізація розподілу суспільного добробуту за допомогою інструментарію теорії корисності	234
Жураковська А. В. Оцінка обсягів тіньового сектору в економіці регіону	236
Капустян В. О., Ільченко К. О. Класифікація моделей банківської діяльності	238
Міщук І. П., Катинська М. З. Інтернет – основа електронного бізнесу	239
Ковтун К. С. Визначення ступеня значущості факторів впливу на стримання інноваційної діяльності підприємств фармацевтичної галузі Харківської області	241
Колодий С. Ю. Актуальные проблемы сбалансирования финансовых ресурсов государства	244
Лисенко О. А. Аспекти сучасного стану програмного забезпечення бізнес-планування підприємств	245
Лісцина І. І. Можливості використання програмного продукту Expert Choice при плануванні розвитку туризму	247
Муравський В. В. Моделювання вибору оптимального портфеля цінних паперів	250
Сафонов Ю. М. Економічні методи державного регулювання виробництва текстильної сировини	252
Аксьонова І. В., Винникова О. В. Модель діагностики інвестиційної привабливості Харківського регіону	254
Ковальчук К. В. Аналіз залежності показників діяльності недержавних пенсійних фондів	256
Коваленко К. С. Диагностика в системе предупреждения кризисных финансовых ситуаций на предприятии	259
Пересунько О. В., Данилов А. І. Інтегральне оцінювання ефективності формування ресурсів банку	261

Секція 1

"Проблеми розвитку фінансового сектору України та управління його суб'єктами"

УДК 336.71

Пересунько О. В.

СКЛАДОВІ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК УПРАВЛІНСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЙОГО МІСЦЕ В УПРАВЛІННІ БАНКОМ

Анотація. Запропоновано структурований перелік процедур й операцій управлінської технології бюджетування. Визначено її місце в системі управління банком.

Аннотация. Предложен структурированный перечень процедур и операций управленческой технологии бюджетирования. Определено её место в системе управления банком.

Annotation. Structured list of procedures and operations of budgeting as management technology is suggested. Its place in the bank management system is indentified.

Ключові слова: управлінська технологія, бюджетування, система управління, управлінська процедура, управлінська операція.

Формування конкурентних переваг банку є однією з важливих умов його ефективного функціонування, управління яким потребує використання сучасних, адекватних динаміці зовнішнього та внутрішнього середовища, технологій управління. До таких технологій практиками й теоретиками банківської справи віднесено й бюджетування. Проблемам бюджетування присвячено багато наукових та навчальних видань зарубіжних і вітчизняних авторів, зокрема Дж. Брімсона і Дж. Антоса [1], Є. Добровольського [2], А. Карпова [3], С. Ковтун [4], І. Немировського [5], К. Харитонові [6], В. Хруцького [7], В. Чаусова [8]. Аналіз робіт зазначених авторів показав, що визначення бюджетування через поняття управлінської технології є превалюючим, проте жоден автор не розкриває складових бюджетування з позиції управлінської технології, що визначає актуальність висвітленого у статті питання.

Метою статті є визначення та структуризація складових елементів управлінської технології бюджетування.

У попередніх дослідженнях [9] було встановлено, що бюджетування в банку – це технологія управління фінансово-господарською діяльністю банку, яка базується на розробці, використанні і виконанні бюджетів у розрізі центрів відповідальності або напрямків діяльності на всіх рівнях управління і передбачає виконання функцій планування, обліку, аналізу, контролю показників та результатів діяльності банку, координацію роботи і мотивацію персоналу для досягнення встановлених цілей з урахуванням впливу середовища функціонування.

Визначення управлінської технології, подане в Економічній енциклопедії [10], дає однозначну відповідь щодо її складових, якими є організаційні, інформаційні, розрахунково-обчислювальні та інші операції і процедури. Причому, управлінська процедура є більш широким поняттям, оскільки становить систему послідовно реалізованих правил виконання в певному порядку операцій. Принципова схема складових бюджетування як управлінської технології подана в таблиці.

Таблиця

Процедури та операції бюджетування

Вид процедури	Зміст процедури	Операції процедури
1	2	3
Інформаційно-методичні	Розроблення, впровадження і використання інформаційно-методичного забезпечення бюджетування	1. Визначення принципів бюджетування. 2. Визначення цілей бюджетування. 3. Вибір підходу до бюджетування. 4. Вибір методики бюджетування. 4.1. Опис бізнес-процесів банку. 4.2. Опис центрів фінансової відповідальності банку. 5. Формування системи цільових (контрольних, стратегічних) показників. 6. Вибір (формування) і опис форматів бюджетів банку. 7. Формування ієрархії та взаємозв'язків бюджетів банку. 8. Формування схеми консолідації бюджетів. 9. Розроблення методик і методичних підходів до планування діяльності банку, складання бюджетів банку, аналізу і контролю їх виконання. 10. Формування схеми здійснення зворотних зв'язків у контурі бюджетного управління банком. 11. Формування пакету документів для нормативного забезпечення бюджетування (регламент бюджетування, графік документообігу тощо)

1	2	3
Організаційні	Формування, впровадження і здійснення організаційного забезпечення бюджетування	1. Перегляд існуючої організаційної структури банку. 2. Затвердження нової організаційної структури. 3. Формування фінансової структури банку. 4. Розподіл функцій та відповідальності в бюджетному процесі на всіх організаційних рівнях. 5. Організація виконання регламентних документів бюджетування та графіка документообігу
Розрахунково-обчислювальні	Здійснення необхідних для практичної реалізації бюджетування обчислень і розрахунків	1. Розрахунок і прогнозування цільових показників діяльності банку. 2. Обчислення планових значень показників діяльності банку в цілому і його структурних підрозділів (організаційних і фінансових) зокрема. 3. Обчислення фактичних значень показників діяльності банку. 4. Обчислення відхилень фактичних результатів діяльності від запланованих. 5. Розрахунок ефективності бюджетного управління на різних стадіях його реалізації (розроблення, підготовки, впровадження, функціонування)
Аналітичні	Аналіз даних діяльності банку	1. Аналіз результатів діяльності банку в минулому. 2. Аналіз фактичної ситуації в банку. 3. Аналіз всіх необхідних результатів розрахунково-обчислювальних процедур бюджетування
Технічні	Вибір, впровадження і обслуговування автоматизованої системи бюджетування	1. Інсталяція автоматизованої системи бюджетування. 2. Апробація автоматизованої системи бюджетування. 3. Інтеграція автоматизованої системи бюджетування з автоматизованою банківською системою. 4. Обслуговування автоматизованої системи бюджетування

Дані таблиці показують стислий перелік основних процедур і операцій бюджетування, який є значно більшим на практиці. Проте такий склад елементів бюджетування надає чітке уявлення про його складові з точки зору на бюджетування як на управлінську технологію. Якщо ж розглядати бюджетування не з сутнісних позицій управлінської технології, а як процес, тобто окрему складову технології, у вигляді бюджетного процесу банку, що циклічно протікає від одного бюджетного періоду до іншого, то елементами бюджетного процесу будуть його етапи.

Для визначення місця бюджетування в системі управління банком звернімося до класично сталої ієрархії рівнів управління, яка складається зі стратегічного, тактичного і оперативного (рисунк).

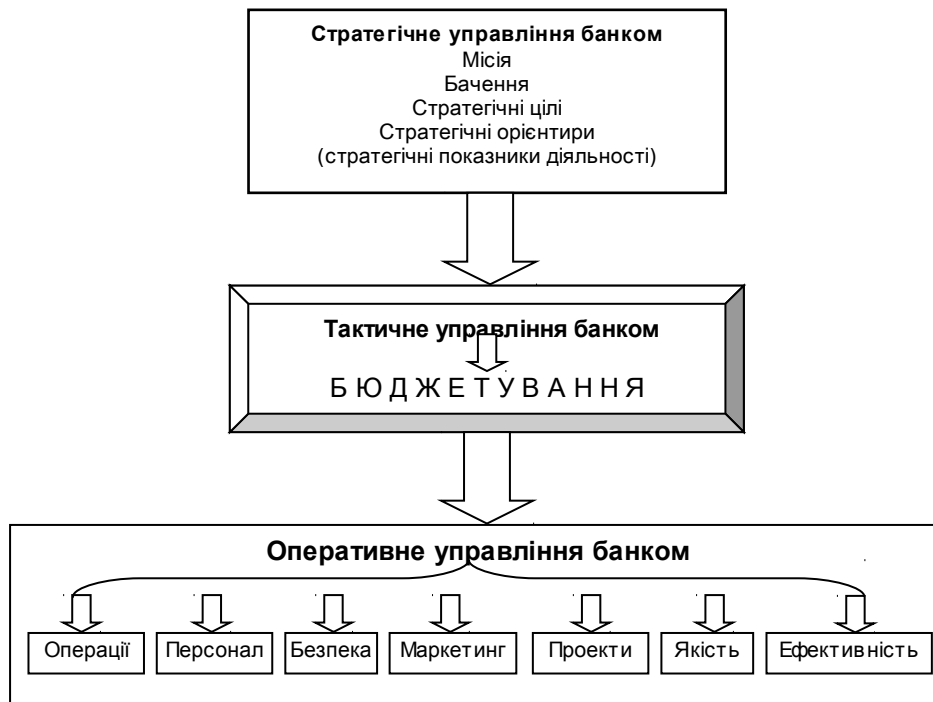

Рис. Місце бюджетування серед стратегічного, тактичного й оперативного управління

Рисунок показує, що бюджетування можна розглядати як технологію управління бізнесом на всіх рівнях банку через бюджети, включаючи постановку цілей (планування), контроль виконання, підведення підсумків, аналіз і внесення необхідних корективів.

На етапі постановки цілей виникає необхідність зв'язати зі стратегією банку ключові показники діяльності й визначити бюджети підрозділів і банку в цілому. На стадії контролю виконання виникають питання керування ресурсами й підведення проміжних підсумків. Після закінчення звітного періоду виробляється розрахунок остаточних показників і відомість бюджетів, проводиться аналіз у розрізах "план/факт", "факт/факт" (за періодами) і з'ясовуються причини відхилень. За

результатами такого аналізу здійснюються заходи щодо регулювання встановлених стандартів і норм: здійснюється зміна внутрішніх цін, банківських ставок, перерозподіл ресурсів, пошук ресурсів, зміна нормативів і чисельності персоналу тощо.

Зазначимо, що використання технології бюджетування, з одного боку, характерне для всіх ієрархічних рівнів управління, а з іншого – найбільш повно та ефективно реалізується в межах тактичного управління, яке, у свою чергу, визначає оперативний рівень. У зв'язку із цим прийнято розрізняти бюджетне управління й оперативне бюджетування. Для бюджетного управління, яке пов'язує між собою стратегію функціонування та розвитку банку з оперативним управлінням, характерне планування від цілей, використання фінансового моделювання і його інструментів, використання додаткової інформації із зовнішнього оточення банку, більш тривалі інтервали планування, укрупнена номенклатура й статті бюджету. Для оперативного бюджетування характерне планування діяльності в межах бюджету, детальна номенклатура й статті бюджету, використання в основному інформації з облікових систем, обмеженість інтервалу планування запланованими в бюджеті завданнями. Зауважимо, що використання повноцінної управлінської технології, тобто комплексного бюджетування, передбачає наявність як бюджетного управління, так й оперативного бюджетування, причому перше зумовлює і повністю визначає друге.

Література: 1. Бримсон Дж. А. Процессно-ориентированное бюджетирование / Дж. А. Бримсон, Дж. Антос ; В. Д. Горюнова (пер.с англ.). – СПб. ; М. : Питер, 2007. – 332 с. 2. Доробовський Е. Бюджетирование: шаг за шагом / Е. Добровольський. – СПб. : Питер, 2007. – 448 с. 3. Карпов А. Е. 100 % практического бюджетирования. Книга 1. Бюджетирование как инструмент управления / А. Е. Карпов. – М. : Результат и качество, 2006. – 400 с. 4. Ковтун С. Бюджетування на сучасному підприємстві або як ефективно управляти фінансами / С. Кавун. – Харків : Фактор, 2005. – 336 с. 5. Немировский И. Б. Бюджетирование. От стратегии до бюджета – пошаговое руководство / И. Б. Немировский, И. А. Старожукова. – М. : ИД "Вильямс", 2008. – 512 с. 6. Харитонова Е. Н. Бюджетирование как инструмент оперативного управления предприятием : дис. на соиск. уч. степени к. э. н. по спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством (экономика, организация и управление предприятиями)" / Е. Н. Харитонова. – М. : МГИСС, 2002. – 95 с. 7. Хруцкий В. Е. Внутрифирменное бюджетирование: настольная книга по постановке финансового планирования / В. Е. Хруцкий, В. В. Гамаюнов. – 2-е изд., перераб и доп. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 464 с. 8. Чаусов В. Бюджетирование в банке / В. Чаусов, В. Некрасов // Банки и технологии. – 2000. – № 3. – С. 3–8. 9. Пересунько О. В. Бюджетування в банку: сутність, властивості, функції / О. В. Пересунько // Культура народів Причорномор'я. Научний журнал. Серія: Економічні науки. – Симферополь : Межвузовський центр "Крым", 2009. – № 175. – С. 111–116. 10. Економічна енциклопедія : у трьох томах / відп. ред. С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр "Академія". – Т. 1. – 2000 ; Т. 2. – 2001 ; Т. 3. – 2002. – 864 с.

УДК 658.14/.17

Петик М. І.

РОЛЬ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ У ФІНАНСУВАННІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто особливості функціонування фінансових посередників в Україні та визначено перспективи залучення фінансових ресурсів суб'єктами підприємництва на вітчизняному фінансовому ринку.

Аннотация. Рассмотрено особенности функционирования финансовых посредников в Украине и определено перспективы привлечения финансовых ресурсов субъектами предпринимательства на отечественном финансовом рынке.

Annotation. The features of the functioning of financial intermediaries in Ukraine are studied and the perspectives of attracting financial resources of business for the domestic financial market are suggested.

Ключові слова: фінансові посередники, вітчизняний фінансовий ринок.

За умов конкурентного ринкового середовища суб'єктам підприємництва доводиться вирішувати багато проблем, долати чимало перешкод і суперечностей, ні на мить не забуваючи про зовнішні чинники, планувати і прогнозувати власну поведінку. Щоразу вагомим у формуванні власної стратегії розвитку стає фінансова діяльність ділової одиниці, зокрема, проблема пошуку й отримання фінансових ресурсів, необхідних для належного забезпечення процесу господарювання.

Вагомий внесок у вивчення питань співпраці фінансового сектору та підприємницьких структур зробили такі відомі вчені: І. Алексєєв, А. Гальчинський, А. Дука, О. Колодізев, М. Крупка, О. Кузьмін, М. Савлук, В. Шелудько та ін. Разом з тим поза увагою науковців та практиків залишаються ще багато проблем. Насамперед, це стосується розроблення теоретичних концепцій залучення фінансових ресурсів суб'єктами господарювання на вітчизняному фінансовому ринку та пошуку шляхів покращення їх ресурсних можливостей.

Сучасні тенденції розвитку національної економіки характеризуються трансформацією механізмів фінансування підприємницьких структур. Практика самофінансування (повний госпрозрахунок, самоокупність) у ринковому середовищі сприяє ширшому використанню позикових коштів. Залучення фінансових ресурсів покликано усунути коротко-, середньо- і довготермінову потребу у грошових коштах. Як правило, підприємство здійснює фінансування короткотермінового дефіциту грошових ресурсів за рахунок банківського кредиту, кредиторської заборгованості чи авансування коштів споживачам, а на міжнародному рівні – випуску короткотермінових цінних паперів [1, с. 250].

Головним доступним джерелом фінансових ресурсів є короткотермінові кредити банків. Майже весь обсяг короткотермінових кредитів спрямовується в поточну діяльність економічних суб'єктів (96,5 % у 2009 р.) і лише незначна їх частка спрямовується на інвестиційну діяльність [2]. Ця тенденція залишається незмінною протягом останніх п'яти років і є цілком виправданою. Інвестиційна діяльність корпоративного сектору потребує довготермінових позик, тому що повернути великі суми кредитів у короткі терміни можуть лише суб'єкти господарювання з надзвичайно високою нормою рентабельності й оборотності капіталу. З практичної точки зору, підприємства не можуть за короткий проміжок часу повернути великі гроші (крім сировинних).

Негативним у взаємодії банківської системи і корпоративного сектору економіки є те, що практично не використовуються овердрафтний кредит, факторингові, лізингові операції та операції з урахування векселів тощо, адже кредитування з боку банків є разовою операцією і лише тимчасово вирішує питання забезпеченості фінансовими ресурсами суб'єктів підприємництва.

Незважаючи на те, що абсолютні обсяги овердрафтного фінансування щороку збільшуються, його питома вага зменшується (у 2008 р. всього 3 % [2]). Основною проблемою тут є висока його ціна, адже банк точно не може передбачити, у який момент клієнту знадобляться гроші, а також відсутність забезпечення чи його порівняно невисока якість, оскільки найчастіше як забезпечення використовуються кошти в обороті.

Альтернативним джерелом фінансування поточної господарської діяльності можуть виступити також факторингові операції фінансових установ. Факторингове фінансування надається незалежно від обсягів отриманих банківських кредитів, при цьому відсутня необхідність страхування й оформлення операції, що вимагає додаткових витрат, та пов'язано з витратами в 1,4 – 2,8 раза меншими, ніж кредитування [2].

Для розширеного відтворення чи навіть забезпечення виробництва на сталому рівні суб'єкт підприємництва потребує інвестиційних вкладень – оновлення, модернізації виробництва. Прийнятним шляхом вирішення цієї проблеми став лізинг, дія якого, на відміну від банківського фінансового забезпечення, спрямована на вирішення проблем нестачі капіталу та проблем його ліквідності. Ураховуючи, що за звітністю 2009 р. середня вартість одного лізингового договору складає 100 – 500 тис грн, це відповідає задоволенню потреб саме цієї частини ринку [3]. Слід зазначити, що лізинг найефективніший у галузях, які випускають продукцію високої якості, реалізація якої визначається високою її конкурентоспроможністю та наявністю засобів платежу у лізингоотримувачів. Цікаво, що параметри лізингових вітчизняних угод у розрізі областей мають досить уніфікований характер.

Варто також зазначити, що головною інновацією лізингу сьогодні є те, що лізингоодержувачі почали шукати обладнання та його постачальників, у яких лізингодавець потім купує це устаткування та віддає лізингоодержувачу у лізинг. Раніше ж лізингоодержувачі обирали обладнання, яке вже було в лізингодавця. Без цього продаж на виплат цілком би задовольняв ринок. Придбання активів за допомогою лізингу виконує "золоте правило фінансування", відповідно до якого фінансування повинне здійснюватися протягом усього терміну використання активу. Якщо при купівлі активу використовується позиковий капітал, то звичайно потрібне більш швидке погашення позички, ніж термін експлуатації активу.

Для підвищення інвестиційної діяльності важливим є максимальне залучення джерел фінансування інвестицій і, насамперед, довготермінових банківських кредитів, а саме кредитування прямих інвестиційних вкладень (капітальних інвестицій) та витрат на придбання засобів праці (структурних елементів основного капіталу). Об'єктами кредитування є будівництво нових виробничих ліній; реконструкція і технічне переозброєння та розширення діючих ділових одиниць; оформлення спільних підприємств; організація випуску нової продукції, придбання науково-технічної продукції, інтелектуальних цінностей та інших об'єктів власності; здійснення природоохоронних заходів. Вибір конкретного джерела ресурсів визначається його доступністю (визначення "справедливої вартості ресурсу") для конкретного суб'єкта підприємництва та потребами у фінансуванні.

Нині особливо актуальним є довготермінове кредитування розроблених підприємствами інвестиційних проектів, метою яких є, як правило, створення нового виробництва, реконструкція, розширення чи реабілітація діючих підприємств. Особливістю є те, що проектне фінансування застосовується для тих продуктів, на які вже сформовано комерційний попит на ринку.

Однією з найважливіших вимог під час розгляду можливості надання інвестиційних ресурсів є власна участь позичальника у фінансуванні такого проекту (зазвичай вона становить від 10 до 30 % загальної суми проекту). Така практика відповідає загальному підходу до фінансування нових проектів, який полягає в тому, що витрати і ризики повинні нести переважно замовники проекту, оскільки акціонери мають можливість отримувати великі доходи, у той час як кредитори можуть розраховувати тільки на своєчасне повернення кредитів та процентів. Як правило, таке фінансування має середньотерміновий характер (до 5 років), дозволяється здійснювати повернення боргу частинами, за окупністю придбаних основних засобів, не відволікаючи фінансові ресурси з інших напрямів діяльності підприємства. Ураховуючи специфіку виробництва позичальника, може бути надана відстрочка у виплаті основного боргу до 3 – 12 місяців.

Цей досить новий вид кредитування в Україні в основному використовується при фінансуванні суб'єктів підприємницької і господарської діяльності (переважно представниками малого бізнесу) різних галузей промисловості, сільського господарства, торгівлі, усіх форм власності (за винятком державної), на фінансування проектів, пов'язаних з інвестиційною діяльністю, будівництвом, технічним переоснащенням і розширенням виробництва, придбанням основних засобів (купівля устаткування, техніки, нерухомості, земельних ділянок, приватизація та ін.) при обов'язковій майновій або грошовій участі власника бізнесу.

Фінансовий ринок відіграє дедалі більшу роль в економічних перетвореннях, що відбуваються у нашій країні. Як центр акумуляції й перерозподілу фінансових ресурсів він забезпечує функціонування потужного механізму стимулювання розвитку виробничої сфери економіки, а також усієї системи суспільних відносин. Використовуючи нові фінансові інструменти, фінансовий ринок практично набуває рис потужного джерела інвестиційних ресурсів, забезпечуючи ефективне акумулювання коштів та економічно доцільне задоволення інвестиційного попиту ринкових агентів на ресурси як коротко-, так і довготермінового характеру.

Література: 1. Алексеенко Л. М. Ринок фінансового капіталу : становлення, проблеми, перспективи розвитку : монографія / Л. М. Алексеенко. – К. : ВД "Максимум" ; Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 252 с. 2. Національний банк України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 3. Лізинг в Україні [Електронний ресурс] // Інформаційно-аналітичний журнал. – 2009. – № 4. – Режим доступу : <http://leasinginukraine.com>.

УДК 330.837: 338

Попадинець О. В.

БЮРО КРЕДИТНИХ ІСТОРІЙ ЯК ЧИННИК СКОРОЧЕННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ І ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Розглянуто можливості скорочення трансакційних витрат кредитування та підвищення ефективності національної економіки за рахунок використання потенціалу бюро кредитних історій.

Аннотация. Рассмотрены возможности сокращения трансакционных издержек кредитования и повышения эффективности национальной экономики за счет использования потенциала бюро кредитных историй.

Annotation. The possibilities of reducing transaction costs and improvement of loan national economy through the use of the credit bureau are studied.

Ключові слова: трансакційні витрати кредитування, бюро кредитних історій, інституційна інфраструктура, трансакційний сектор, фінансова дисципліна клієнта.

Останніми роками все більше наукових досліджень спрямовано на вивчення інституційних чинників рівня трансакційних витрат (ТВ) та визначення можливостей їх скорочення як передумови ефективного функціонування економіки. Економічна роль та виняткова важливість ТВ доведення вже не потребує. Актуальність подібних робіт визначається незаперечним фактом – сучасному трансакційному сектору властиве зростання, що доведено як західними, так і вітчизняними дослідниками.

© Попадинець О. В., 2011

В Україні в останні роки численні інститути кредитування і відповідна інституціональна інфраструктура викликали бурхливий розвиток трансакцій кредитування, що відіграло важливу роль для національного економічного зростання. Сьогодні, в умовах посилення соціально-економічної нестабільності, відновлення якості кредитно-банківської системи та довіри до неї є одним з найважливіших та найнагальніших питань. Це вимагає активізувати роль держави з реформування сучасного інституту кредиту, відродження й оновлення інституційних засад його функціонування, що можливо лише на основі неінституційної економічної теорії. Неefективний кредитний сектор, обтяжений зависокими трансакційними витратами кредитування (ТВК) через слабкий захист прав власності і недосконалу інституційну базу, унеможлиблює економічне зростання.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю системного підходу щодо подальшого вдосконалення заходів зі скорочення рівня ТВК, які визначають ефективність функціонування економіки.

Серед найвідоміших дослідників теорії кредитування та інституційної проблематики слід назвати: Н. Версаль, В. Геєця, М. Ершова, Дж. Кейнса, К. Маркса, П. Патінкіна, М. Савлука, Л. Хариса, Дж. Хікса, А. Чухно, С. Шумську, О. Яременка, С. Архієрєєва, А. Аузана, В. Вольчіка, А. Гриценка, Т. Егертсона, Г. Клейнера, Дж. Коммонса, Р. Коуза, Д. Норта, В. Тамбовцева Дж. Ходжсона, А. Шастітка та ін. Проте на відміну від вивчення загальної специфіки економічних інститутів та традиційного дослідження питань кредитування, новим і недостатньо вивченим напрямом залишається сукупність проблем інституціонального забезпечення ефективності економіки шляхом зниження ТВК. Проблеми, пов'язані з визначенням впливу інституту бюро кредитних історій (БКІ) на рівень трансакційних витрат кредитування та загальну ефективність економіки, не знайшли місця у науковій літературі. Це й визначило мету даного дослідження.

Метою статті є аналіз роботи та можливостей БКІ як чинника скорочення трансакційних витрат кредитування та підвищення ефективності економічної системи в Україні.

Науково об'єктивність дослідження забезпечена використанням комплексу спеціальних і загальнонаукових методів дослідження, серед яких: метод інституційного аналізу, діалектичний, формально-логічний, системно-структурний та історико-порівняльний методи, статистичний, графічний, табличний аналізи.

У сучасній літературі термін "трансакційні витрати" трактується достатньо різноманітно. Так, ТВ називають витрати різних ресурсів, що виникають у ході здійснення трансакції, або всі витрати з обміну і захисту прав власності [1, с. 416]. Оскільки трансакції кредитування є відносинами з приводу тимчасової передачі прав на здійснення дій з грошовими або матеріальними активами, відповідно, трансакційні витрати кредитування можна визначити як сукупність всіх втрат та видатків, у тому числі спрямованих на мінімізацію втрат, які виникають при тимчасовій передачі прав на реалізацію дій з означеними активами. Важливим різновидом ТВК були і залишаються втрати, що виникають у кредитора через несумлінну поведінку позичальника, у тому числі через неповнення об'єкта угоди. Саме ці витрати можливо мінімізувати шляхом використання БКІ, які саме і забезпечують кредитора інформацією щодо репутації та повернення попередніх позик клієнта.

В Україні тільки розпочався процес впровадження і реалізації інституційних утворень, які спрямовані на скорочення ТВК. Наприклад, нещодавно розпочалася трансплантація інституту БКІ з практики ЄС та США. Зараз в Україні вже функціонують п'ять бюро кредитних історій: ТОВ "Українське бюро кредитних історій" (засновники Приватбанк і компанія BigOptima), Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (30 фінустанов), Бюро кредитних історій (Альфа-банк), БКІ "Російський стандарт" (банк "Російський стандарт") і Міжнародне бюро кредитних історій (Національна асоціація кредитних спілок України, інвестиційно-фінансова група "ТАС" і ісландська компанія Creditinfo Group) [2]. Слід відзначити, що за декілька років відбулось істотне зростання ролі та кількості запитів до БКІ.

Доволі активний розвиток подібних інституцій свідчить про їх економічну ефективність та здатність зменшувати ТВК всієї економічної системи. Це відбувається через таке:

- 1) зобов'язання бюро надавати копії звітів і відомості про їх одержувачів і забезпечувати повний захист інформації приватних осіб;
- 2) ліцензія бюро надається лише після перевірки наявності всіх передбачених законом процедур: збору, обробки, виправлення, зберігання і захисту інформації;
- 3) уповноважений орган (Держфінпослуг України) контролює діяльність бюро;
- 4) бюро і кредитори несуть адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність за спотворення і незаконне використання кредитної інформації.

Проте, оскільки в Україні система БКІ знаходиться ще у стані формування, то багато кредиторів вважають не обов'язковою співпрацю з цими установами через її фундаментальні принципи добровільності. Також кредитори бояться витоку інформації про власних позитивних клієнтів та переходу їх до конкурентів. Іншою причиною відносно невисокого попиту на послуги БКІ є відсутність сталих традицій і тільки започатковані процедури контролю супутніх ризиків. Тому, у процесі становлення відносин кредиторів і бюро, високі ТВК існуватимуть доки переважна кількість кредиторів з різних галузей не визнають потрібним відправляти звіти до бюро і запитувати їх при черговій трансакції. З іншого боку, стимулювати використання даного інструменту може те, що в умовах кризи і гальмування масового кредитування шанс отримання достовірної позитивної інформації про позичальника змусить кредиторів використовувати кредитні звіти.

У Чехії масове впровадження БКІ забезпечило здешевлення кредитів на 3 – 4 %. На думку фахівців, в Україні цей показник може становитиме близько 1 %. Причина того, що кредити до сьогодні не стали дешевшими для сумлінних позичальників, – в недостатній увазі більшість банків до діяльності БКІ. Так, банк, не отримавши у бюро потрібних даних, сам надає туди лише дані, що не мають особливої цінності. Деяким іншим банкам взагалі не вигідно більше знати про клієнта – оскільки зникнуть причини кредитувати за високими ставками. Так, наприклад, банки, що спеціалізуються на споживчому кредитуванні, відмовляються від співробітництва з БКІ, оскільки всі їх ризики мають покривати високі відсотки [3]. Інша тенденція – більшість банків вже гарантують від-

мову у кредиті позичальникам з поганою кредитною історією. Фінансова криза змушує банки робити умови кредитування більш жорсткими і зваженіше обирати позичальників, що вимагає тісної співпраці з БКІ.

Унаслідок впровадження БКІ у кредитну систему має бути спрощена діяльність комерційних банків, знижені ризики учасників кредитного процесу, створений механізм контролю позичальника. Це скоротить ТВК обох сторін та підвищить ефективність економічної системи. Як негативний наслідок можна відзначити потенційний ризик втрати конфіденційної інформації для позичальників. Так, доволі неоднозначно суспільна думка оцінює рішення уряду щодо дозволу доступу БКІ до баз ідентифікаційних кодів ДПАУ. Утім, маючи таку можливість, бюро зможуть краще ідентифікувати позичальника. Працюючи з податковим реєстром, можна перевірити практично всю інформацію, яку фінінстанові надає клієнт: від імені і місця проживання до рівня доходів та майна.

Експерти позитивно оцінюють законопроект, який дозволить значно скоротити кількість випадків шахрайства при кредитуванні фізичних осіб. На сьогодні кредитування за підробленими податковими довідками є поширеним явищем (близько 1 % всіх позик).

Фахівці умовно ділять кредитних шахраїв на дві групи. До першої відносять людей, які підроблюють довідки про доходи через зарплатню "у конвертах", оскільки зі справжньою довідкою вони не мають шансу на кредит. Зазвичай такі позичальники сумлінно повертають кошти. Другу групу складають досвідчені аферисти, які отримують позики за підробленими документами і не збираються їх повертати. Сьогодні, щоб виявити шахраїв і мінімізувати трансакційні втрати кредитного процесу, кредитні експерти доволі часто користуються нелегальними базами даних ДПАУ, які можна майже вільно придбати [2].

Наразі тривають переговори БКІ про співпрацю з Міністерством внутрішніх справ, житлово-комунальними установами для отримання більшого обсягу інформації про своїх позичальників. Усі великі БКІ проводять переговори з урядом щодо отримання доступу до бази даних "Укртелекому", яка містить інформацію про платежі фізичних осіб за відповідні послуги. У разі такого доступу БКІ зможуть сформувати повну картину фінансової дисципліни клієнта, що надасть кредитним установам більше приводів для підвищення чи зниження вартості позики, її подовження чи зміну величини початкового внеску [4].

Ефективність таких кроків доводить прогресивний міжнародний досвід. За останні декілька років кредитні бюро допустили до податкових баз даних майже у всіх країнах ЄС (Німеччина, Франція, Італія, Іспанія) і багатьох державах світу. У Казахстані і Литві банки взагалі перестали вимагати у позичальників довідки про доходи, бо ця інформація автоматично надається БКІ.

На сьогоднішній день вартість обробки одного запиту банку про позичальника коливається в дуже широкому діапазоні – від 8 до 50 грн. І залежить вона від того, скільки історій бюро готує для певної фінінстанови [2].

Однак залишається відкритим питання щодо рівня втручання у приватне життя позичальника.

Таким чином, можна стверджувати, що активізація діяльності БКІ, об'єктивне розширення їх повноважень без необгрунтованого втручання у приватне життя позичальників дозволить певним чином вирішити проблему мінімізації ТВК, зробить позики більш доступними та підвищить загальну ефективність економічної системи.

Література: 1. Институциональная экономика / под ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 704 с. 2. Левкович О. Аферистів розкодують [Електронний ресурс] / О. Левкович. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2010/06/17/200369>. 3. Колтушев А. Влияние бюро кредитных историй на процентные ставки может начаться в Украине в следующем году [Электронный ресурс] / А. Колтушев. – Режим доступа : http://bin.com.ua/templates/analytic_article.shtml?id=78319. 4. Краснікова О. Дослідження діяльності бюро кредитних історій в Україні / О. Краснікова // Право і безпека. Науковий журнал. – 2010. – № 2 (34).

УДК 368.91:061.1 ЄС

Привалова О. М.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Проаналізовано основні показники розвитку ринків страхування життя на прикладі країн Європейського Союзу (ЄС); досліджено витрати страховальників на продукти зі страхування життя на ринках відповідних країн; на основі дослідження ринків страхування життя країн ЄС зроблено спробу вироблення рекомендацій щодо напрямків розвитку ринку страхування життя України.

Аннотация. Проанализированы основные показатели развития рынков страхования жизни на примере стран Европейского Союза (ЕС); исследованы затраты страхователей на продукты по страхованию жизни на рынках соответствующих стран, на основе исследования рынков страхования жизни стран ЕС сделана попытка выработки рекомендаций относительно направлений развития рынка страхования жизни Украины.

© Привалова О. М., 2011

Annotation. The main indicators of life insurance markets on the example of the European Union (EU) market are analyzed; the spending of the European policyholders on life insurance products is researched and the recommendations about ways of development for life insurance market of Ukraine based on the analyzing of EU life insurance markets are made.

Ключові слова: ринок страхування життя, договір страхування життя, конкуренція.

Досвід розвинутих країн показує, що страхування життя – це стратегічно важлива галузь економіки та механізм формування нації, який забезпечує переважну частину довгострокових інвестицій у її розвиток і частково звільняє державний бюджет під час вирішення соціальних проблем суспільства. Страхування життя є одним із важливих елементів системи соціального захисту населення в розвинутих країнах, з рівня розвитку якого можна зробити висновок про економічний потенціал країни. Це пов'язане з роллю цього сектору економіки в реалізації пенсійних гарантій населенню та нагромадженні громадянами, незалежно від державних систем пенсійного та соціального страхування, необхідних коштів для існування у похилому віці або в разі непередбаченого припинення активності трудової діяльності [1. с. 14].

В Україні ринок страхування життя перебуває лише на етапі формування. Проблеми його розвитку породжені нестабільною соціально-економічною ситуацією у державі, а також особливостями культурно-історичних традицій українського суспільства. Проте в умовах глобалізації економіки проблема підвищення конкурентоспроможності національного ринку страхування життя набуває особливої актуальності.

Дослідженням теоретико-методологічних засад страхування, у тому числі страхування життя, займалися вітчизняні вчені, серед яких: Альошин В. Б., Базилевич В. Д., Бігдаш В. Д., Внукова Н. М., Временко Л. В., Гаманкова О. О., Залетов О. М., Клапків М. С., Корват О. В., Мац О. Д., Мних М. В., Нечипорук Л. В., Осадець С. С., Пікус Р. В., Ротова Т. А., Уманців Ю. М., Фурман В. В., Шелехов К. В., Шумелда Я. П., а також зарубіжні вчені: Галагуза Н. Ф., Д. Блад, Орланюк-Малицька Л. А., Панко Ю. В., Фалін Г. І., Федорова Т. А., Шахов О. А., Юлдашев Р. Т.

Метою даної статті є дослідження основних показників розвитку ринків страхування життя у країнах Європейського Союзу та на їх основі вироблення висновків та рекомендацій щодо напрямів розвитку ринку страхування життя України.

У країнах Європейського Союзу 2009 рік характеризувався домінуванням найгіршої фінансової кризи з часів Великої депресії. Це затребувало масивних втручань з боку центральних банків і національних урядів, щоб запобігти повному краху фінансової системи.

Страхова галузь виявилася стабілізаційним чинником у цьому надзвичайно складному історичному середовищі. Хоча страховики не змогли повністю уникнути подій на світових фінансових ринках, вони менш постраждали від фінансової кризи, ніж інші суб'єкти фінансових послуг. Це значною мірою пояснюється бізнес-моделлю страхових компаній та страховим нормативним законодавством [2].

Згідно зі статистичними даними Європейської асоціації страховиків (СЕА) у 2008 році на ринках страхування життя 41 країни ЄС працювало 1 362 страхові компанії. Найбільша кількість страховиків працювала у Великобританії (237), Іспанії (140), Франції (127).

Після стрімкого зниження в результаті фінансової кризи у 2008 році премії зі страхування життя у Європі, за очікуваннями СЕА, у 2009 році відновляться до 625 199 млн євро, що на 4,6 % більше, ніж попереднього року. Серед країн Європейського Союзу найбільша частка бізнесу зі страхування життя сконцентрована у Великобританії, Франції, Німеччині та Італії, на частку яких сукупно припадає від 70 до 75 % премій зі страхування життя ЄС. Серед цих ринків тільки у Великобританії відбулося зменшення надходження премій у 2009 році на 10 % до 149 194 млн євро. Це зниження є результатом тривалого падіння кількості нових договорів, що спостерігалось протягом перших трьох кварталів 2009 року у зв'язку з економічним спадом. Натомість найбільше падіння премій зі страхування життя зафіксоване на ринках, що відносно недавно приєдналися до ЄС, а саме у Болгарії (зниження на 19 % до 103 млн євро), Польщі (на 22 % до 6 982 млн євро), Румунії (на 13 % до 384 млн євро) [3].

Останні показники Асоціації британських страховиків (АВІ) свідчать, що страхові компанії отримали новий бізнес з довгострокових договорів, на відміну від незначних зборів з цього виду у 2010 році. Загальна сума надходжень премій зі страхування життя у першій половині 2010 року майже на 11 % перевищує аналогічний показник попереднього року. Це збільшення спричинено зростанням ринку пенсійного страхування, у той час як продажі ощадних продуктів продовжують зменшуватися, а продаж продуктів для захисту (короткострокове, накопичувальне страхування життя, захист доходів, від критичних захворювань) залишалися стабільними [4].

Навпаки, страховики життя Франції, Німеччини та Італії демонстрували значне поліпшення і у 2009 році (на 13 % до 138 278 млн євро, на 7 % 81 371 млн євро і на 49 % до 81 120 млн євро відповідно), головним чином за рахунок зростання кількості нових індивідуальних договорів зі страхування життя. Спостерігалася чітка тенденція серед домогосподарств щодо збільшення у 2009 році своїх заощаджень за рахунок продуктів з гарантованим зворотним доходом, що пропонувалися страховиками життя в деяких країнах. У результаті премії зі страхування життя частка від загального обсягу премій знизилася з 63 % у 2007 році до 59 % в 2008 році, а потім знову збільшилася до 61 %.

Аналізуючи розподіл премій зі страхування життя, здається, що фінансова криза і невідомість на фондових ринках зробили продукти unit-linked менш привабливими, оскільки в

середньому їх частка від загальної кількості премій життя поступово зменшувалася з 30 % у 2007 році до 22 % в 2008 році і до 18 % в 2009 році. Найменшою ця частка була у Болгарії (5 %), найбільшою – у Словенії (59 %).

Щодо розподілу договорів страхування життя на індивідуальні та колективні, перша група договорів була домінуючою у 2009 році в багатьох країнах і у середньому становила 70 % від премій зі страхування життя. У Великій Британії ця різниця незначна (на індивідуальні договори припадає 45,1 %, на колективні – 54,9 %), у той час як у Словенії, Швеції, Швейцарії та особливо Норвегії і Данії на колективні договори припадає більша частина премій (відповідно 62, 66, 69, 83, 92 %).

У середньому європейські страховальники витратили на продукти страхування життя в 2009 році 1 086 євро порівняно з 1 084 євро у 2008 році і 1309 євро в 2007 році. Проте між країнами існують значні відмінності. Так, у Данії населення в середньому витрачало на страхування життя 2 602 євро, а у Латвії та Туреччині – 12 євро. Як правило, щільність страхування життя є дуже високою у великих фінансових центрах, а також у скандинавських країнах.

Частка внесків зі страхування життя до ВВП у країнах ЄС у 2009 році сягає від 0,2 % (Латвія, Туреччина, Ісландія) до 9,5 % (Великобританія).

Досвід європейських ринків страхування життя свідчить, що на розвиток цього сектору суттєво впливає відновлення довіри населення до фінансових інститутів. За умови, що ринок страхування життя України знаходиться на етапі становлення, основними напрямками його розвитку мають стати:

підвищення рівня капіталізації та фінансової надійності компаній;

удосконалення системи публічного розкриття інформації страховими компаніями;

удосконалення принципів та методології державного регулювання страхування життя в Україні з метою надання страховим компаніям зі страхування життя рівних можливостей з надання послуг порівняно з іншими суб'єктами ринків небанківських фінансових послуг.

Автор вважає за доцільне продовжити дослідження ринку страхування життя України у контексті зазначених напрямів його розвитку.

Література: 1. Залетов О. М. Убезпечення життя : монографія / О. М. Залетов. – К. : Міжнародна агенція "БІЗОН", 2006. – 688 с. 2. The German Insurance Industry. 2009 Yearbook [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.gdv.de>. 3. CEA Statistics #42. The European Life Insurance Market in 2009 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.cea.eu>. 4. UK Insurance – Key Facts. September 2010 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.abi.org.uk>.

УДК 336.71:330.131.7

Ковальчук О. В.

ФАКТОРИ ПРОЯВУ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Анотація. Розглянуто поняття "фактор ризику". Досліджено основні критерії класифікації факторів ризику.

Аннотация. Рассмотрено понятие "фактор риска". Исследованы основные критерии классификации факторов риска.

Annotation. The term "risk factor" is studied. The criteria for the classification of risk factors are determined.

Ключові слова: ризик, банківські ризики, фактори ризику.

Існування ризику завжди опосередковує функціонування банківських установ. Різноманітність банківських послуг, які сьогодні пропонуються як вітчизняними, так й іноземними фінансовими установами, зумовлює появу різноманітних видів ризиків, які за своєю сутністю та особливостями характеризуються різним ступенем впливу на діяльність банків. Проте для визначення результатів реалізації ризику в діяльності банку та оцінки його рівня, з метою здійснення подальшого управління ризиком, необхідно встановити фактори, які розкривають умови та обставини прояву ризику і наслідки подальшого функціонування банку у ризиковому середовищі для різних типів контрагентів (власники, керівництво, кредитори, вкладники, регулятор, партнери тощо).

Теоретичні та методологічні підходи щодо розуміння сутності та значення ризику як економічної категорії у діяльності господарюючих суб'єктів викладені у працях В. Шарпа, Г. Марковіца, Г. фон Тюнера, Дж. Р. Хікса, Й. Шумпетера, Л. Н. Тэпмана [1], Лаврушина І. О. [2], Ф. Найта та ін. Становлять інтерес також праці російських вчених, а саме: Валенцевой Н. И. [2], Куликовой Е. Е. [3], Куницыной Н. Н. [4], Христиановского В. В. [5], Щербина В. П. [5].

© Ковальчук О. В., 2011

IS

"Управління розвитком", №5(102) 2011

Серед вітчизняних вчених, які досліджували сфери ризику, найґрунтовнішими доробками є праці: Б. Гардінера, Вітлінського В. В., Успенко В. І., Башнянина Г. І., Бланка І. А., Примостки Л. О. [6], Ястремського О. І., Альгіна О. П. та ін.

Основною метою дослідження є визначення головних факторів ризику, що впливають на становище банківської установи.

Вагоме місце у теорії банківських ризиків відводиться факторам ризику. Під фактором ризику слід розглядати сукупність умов та обставин, що призводять до наслідків, в яких може опинитися банк. Особливістю факторів банківських ризиків є безпосередній їх зв'язок з інформацією, яка надходить до банку. Саме інформація допомагає з'ясувати природу ризику та максимально точно квантифікувати ризик, вказавши на необхідну кількість його особливостей. Так, за наявності достовірної та повної інформації, фактори ризику є визначеними і можуть бути відомі з достатньо високим рівнем точності. Якщо ж інформація неповна та (або) недостовірною, то фактори ризику характеризуються як невизначені. Виявлення та оцінювання таких факторів потребує застосування спеціальних методичних підходів, зокрема методів математичної статистики та теорії нечітких множин. Крім того процес управління ризиками починається з виявлення факторів ризику, що можуть зумовити виникнення несприятливих подій та негативно вплинути на хід реалізації стратегії суб'єкта господарювання. Компанії можуть забезпечити нейтралізацію певних небезпечних факторів ризику, при умові їх своєчасного виявлення, оскільки невиявлення небезпечних факторів ризику унеможливило б здійснення керування ними [2; 6, с. 8].

Російські вчені розрізняють внутрішні та зовнішні фактори прояву ризику. Зовнішні фактори ризику ілюструють зв'язок між певними явищами або подіями, що визначають умови розвитку банку, які неможливо змінити, але потрібно враховувати. До зовнішніх факторів ризику у банківській сфері відносять: політичні, економічні, галузеві, демографічні, соціальні та географічні фактори. Політичні фактори можуть бути пов'язані із загрозою зміни політичного режиму; націоналізацією чи експропріацією державою майна без відповідної компенсації суб'єктам господарювання втрат капіталу; обмеження можливостей здійснення обміну національної валюти на вільноконвертовану і переказ її за кордон; розрвання міждержавних домовленостей, закриття кордонів, у результаті дій державних органів влади, де знаходиться банк-контрагент; війна, масові безпорядки тощо. Економічні фактори характеризуються змінами економіки країни як в цілому, так і зміними в її окремих складових, таких, як: кон'юнктура ринку, стан платіжного балансу країни, валютний курс, реалізація монетарної політики центрального банку та ін. Внутрішні фактори ризику є джерелом виникнення певної події чи явища, які несуть ознаки стимулюючого розвитку у діяльності банківської установи та можуть піддаватись впливу зі сторони суб'єкта управління. Вони зумовлюють виникнення ризиків у діяльності банку, які характеризуються специфікою здійснюваних банком операцій. Наприклад, проводячи кредитні операції, внутрішні факторами ризику є стан прийнятого забезпечення, наявність об'єктивної оцінки фінансового стану позичальника, ефективність контролю кредитного процесу тощо [1, с. 14–16; 2; 3, с. 12; 7, с. 59–62].

Інші російські науковці виділяють об'єктивні та суб'єктивні фактори прояву ризику, які впливають на зміну його величини. Об'єктивні фактори безпосередньо не залежать від самого банку (інфляція, конкуренція, анархія, політичні та економічні кризи, екологія, податки тощо). Суб'єктивні фактори навпаки характеризують сам банк (технічна оснащеність, рівень продуктивності праці, інвестиційний потенціал, реалізація фінансової, технічної, технологічної політик та політики здійснення продажу банківських продуктів і надання фінансових послуг) [4, с. 11].

Існує інший підхід щодо розуміння факторів ризику, який передбачає їх поділ на контрольовані та неконтрольовані. Під контрольованими факторами слід розуміти ті фактори, які піддаються внутрішньому керуванню з боку банку. До неконтрольованих факторів відносять фактори, що носять зовнішній характер (покупці, постачальники, керівництво держави, технології, засоби масової інформації, конкуренція та ін.) [3, с. 11].

У межах вищезгаданого підходу щодо виділення факторів ризику, схожою ознакою володіє підхід до поділу факторів ризику на три групи: регулюючі, умовно-нерегулюючі та нерегулюючі. Регулюючі фактори ризику характеризують якість роботи персоналу, рівень організації трудової діяльності та продуктивність праці, ефективність реалізації управлінської і фінансової діяльності, раціональність при використанні ресурсів. Умовно-нерегулюючі фактори ризику залежать від об'єкта, що аналізують, який у досліджуваному періоді частково піддається дії з боку суб'єкта управління (обсяг та структура основних засобів, характеристики технічного рівня оснащеності фінансової установи, склад і структура персоналу банку). До нерегулюючих факторів ризику відносяться фактори, які не можуть бути змінені суб'єктом управління (кліматичні, геологічні, політичні, умови реалізації банківських продуктів та надання фінансових послуг тощо) [3, с. 11–12].

У практичній діяльності фактори ризику, як правило, мають змішаний характер і їх прояв може носити неоднозначний вплив на виникнення банківських ризиків. Так, зокрема, внутрішні фактори ризику можуть носити як об'єктивний, так і суб'єктивний характер при визначенні рівня ризику, а зовнішні фактори можуть бути як прямою, так й опосередкованою дією, наслідки яких визначають фінансове становище банку. Неможливо врахувати всі фактори ризику, проте реальною залишається можливість виділити головні з них, ураховуючи кінцевий результат роботи в межах визначених напрямків внутрішньобанківської діяльності. При цьому необхідно визначити: ефект, що обумовлює ту чи іншу ризикову подію та вплив цієї події на результат діяльності; оцінити вірогідність настання ризикової події. Доцільним також є можливість спрогнозувати час виникнення ризикової події. Зрозуміло, що перш за все необхідно враховувати ті ризикові події, які можуть дати значний ефект (позитивний або негативний) чи характеризуються високою вірогідністю появи [5, с. 27; 7, с. 59–62].

Таким чином, розглянувши фактори прояву ризику при здійсненні банківської діяльності, автор підкреслив різноманітність чинників, що визначають можливі наслідки дії ризику для банку, тим самим сформувавши певне коло проблем, на які наражатиметься фінансова установа даного типу у майбутньому. Систематизація та поділ факторів ризику у межах визначених критеріїв класифікації забезпечить проведення більш точної квантифікації банківських ризиків, з метою подальшого визначення необхідного переліку методів і способів вимірювання рівня ризику. Проте розуміння факторів прояву банківських ризиків не дає можливості оперативно реалізувати заходи протидії ризику, знижуючи при цьому ефективність прийняття управлінських рішень. Необхідним у цьому випадку є процедура визначення виду ризику, на який наражається банк, та побудова класифікаційної моделі банківських ризиків. Виконання даної процедури зумовлене як різноманітністю і специфікою проведення банківських операцій та наданням різноманітних фінансових послуг, так і функціонуванням системи ризик-менеджменту у банку в цілому, що передбачає групування банківських ризиків, урахування диференціацію критеріїв їх поділу, а також виділивши при цьому властивості, ознаки та характер існування певного окремого виду ризику. Саме визначення критеріїв класифікації ризиків у банку, необхідних при розробці та побудові класифікаційної моделі ризиків, і буде подальшим авторським дослідження теорії банківських ризиків.

Література: 1. Тэпман Л. Н. Риски в экономике [Текст] : учебное пособие для вузов / Л. Н. Тэпман ; под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с. 2. Банковские риски [Текст] : учебное пособие / кол. авторов под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н. И. Валенцовой. – М. : КНОРУС, 2007. – 232 с. 3. Куликова Е. Е. Управление рисками: инновационный аспект [Текст] / Е. Е. Куликова. – М. : Бератор-Паблишинг, 2008. – 112 с. 4. Куницына Н. Н. Экономическая динамика и риски [Текст] / Н. Н. Куницына. – М. : Редакция журнала "Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий", 2002. – 288 с. 5. Христиановский В. В. Экономический риск и методы его измерения [Текст] / В. В. Христиановский, В. П. Щербина. — Донецк : ДонНУ, 2000. – 197 с. 6. Управління банківськими ризиками [Текст] : навчальний посібник / за ред. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с. 7. Моделирование рисков в экономике и бизнесе [Текст] / А. М. Дубров, Б. А. Лагоша, Е. Ю. Хрусталев, Т. П. Барановская. – М., 2003. – 190 с.

УДК 330.322

Комар Ю. А.

РЕГІОНАЛЬНІ ФАКТОРИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотация. Розглянуто фактори залучення іноземних інвестицій в умовах глобалізації світової економіки як якісно нового етапу господарської діяльності.

Аннотация. Рассмотрены факторы привлечения иностранных инвестиций в условиях глобализации мировой экономики как качественно нового этапа хозяйственной деятельности.

Annotation. The factors attracting foreign investments in conditions of economic globalization as a qualitatively new stage of economic activity are studied.

Ключові слова: іноземні інвестиції, інвестиційні ресурси, глобалізація.

В умовах пошуку шляхів виходу з економічної кризи та підвищення темпів зростання національної економіки особливої актуальності набувають процеси інвестування. На сьогодні механізм підвищення інвестиційної активності практично не враховує регіональну складову, що призводить до неоднорідності в обсягах прямого іноземного інвестування в регіональному розрізі, породжує певні диспропорції, послаблює економічні взаємозв'язки між регіонами. Звідси випливає необхідність визначення системи факторів залучення іноземних інвестицій в умовах глобалізації та надання оцінки процесу формування інвестиційних ресурсів на регіональному рівні.

Сьогодні глобалізація сприяє прискореному розвитку продуктивних сил, науково-технічному прогресу, зростанню інтенсивності у взаємовідносинах між економіками країн. Глобалізація дає комплексний ефект в сучасних умовах, комбінуючи такі фактори, як іноземний капітал, нові технології, інтеграційні можливості і вихід на світові ринки, а саме світовий ринок технологій.

Дослідження різноманітних аспектів інвестиційної діяльності, зокрема питань іноземного інвестування, проводяться багатьма українськими вченими. Серед них: І. Бланк, В. Будкін [1], В. Андрійчук [2], Л. Борщ [3], А. Шакіна, Н. Кухарська, О. Шевченко, Н. Мікула, Б. Данилишин та ін. Проте у працях цих вчених здебільшого розглядаються теоретичні питання інвестиційної діяльності, недостатньо уваги приділяється механізму управління інвестиційною активністю на регіональному рівні та визначенню системи факторів, що впливає на неї в умовах глобалізації.

Метою дослідження є аналіз системи факторів залучення іноземних інвестицій в умовах глобалізації та оцінка процесу формування інвестиційних ресурсів на регіональному рівні.

Розвиток ринкових відносин, глобалізаційних процесів, які відбуваються в будь-якій країні, виводять на перший план такий вид джерел формування інвестиційних ресурсів, як іноземний капітал.

Інвестиції у виробництво й у ринки збуту забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства, створюючи умови для зростання якості продукції, мінімізації витрат, збільшення обсягів продажу. Іноземні інвестиції забезпечують високу прибутковість вкладеного капіталу, надають реальні можливості модернізації виробництва, закупівлі сучасних засобів виробництва на світових ринках, залучення нових технологій, підвищення рівня зайнятості населення тощо. Серед чинників, що спричиняють необхідність впливу органів влади на інвестиційну діяльність на рівні регіонів, вагомим є нерівномірність показників інвестиційної діяльності у регіонах.

За даними Держкомстату України прямі іноземні інвестиції в регіони України наведені в таблиці.

Таблиця

**Обсяг прямих іноземних інвестицій в регіони України протягом 2004 – 2010 рр.
(станом на 1 січня) (складено автором на основі [4])**

Регіони \ Рік	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Україна	6794,4	9047	16890	21607	29543	35616	40027
м. Київ	2203	2640,3	3929,7	5881,9	9681,7	13465	15756
Дніпропетровська обл.	1258	1592	1745	2361,3	2934,3	2670,1	2813,6
Харківська обл.	258,9	392,8	485,6	983,6	1278,7	1609,8	2054,7
Донецька обл.	321,9	476,5	614,4	905,9	1355,2	1512,9	1649,6
Київська обл.	208,1	427,1	642	871,4	1083,6	1310,5	1507,4
Львівська обл.	219,1	358,6	426,9	515	771,5	891	1111,9
Одеська обл.	322,4	485	599,4	718,7	880,8	970,2	1043,2
Запорізька обл.	332,3	433,9	548,5	606,5	761,4	840,6	872,1
АР Крим	361,89	430	460,3	577	726,2	622,1	718,4
Івано-Франківська обл.	55,1	86,5	136,6	183,5	385,2	480,8	615,9
Луганська обл.	220,1	242,8	268,7	284,3	309,1	335,9	577,9
Полтавська обл.	179,5	237,6	279	315,8	367,9	515,4	445,5
Закарпатська обл.	197,5	230,9	261,3	295	345,3	356,4	355
Волинська обл.	55,25	78,7	113,4	272,4	392,4	269,2	328,9
Рівненська обл.	33,9	54,6	77,3	112,6	233,1	272,1	275,5
Сумська обл.	121,3	186,4	165,4	156,7	180,5	158	225,6
Черкаська обл.	52	84	99,1	116,3	175	168,1	222,5
Хмельницька обл.	41,9	63,4	77,2	92,2	129	137,3	219,7
Житомирська обл.	45,8	60,8	90	122,9	173,6	177,4	215,4
Херсонська обл.	34,5	87,1	91,3	109,7	156,2	175	180,5
Вінницька обл.	23,51	52,6	79,1	108,3	152,6	161,3	176,5
Миколаївська обл.	67	102	123,7	113	136,8	161,8	172,9
м. Севастополь	66,9	87,6	92,73	126,3	147,2	141,8	145,1
Чернігівська обл.	54,1	75,4	98,1	81,5	86,6	94,4	87,4
Тернопільська обл.	27,04	34,9	39,3	45	51	58,6	66,5
Кіровоградська обл.	33,4	45,2	51,1	52,3	55,3	63,8	66
Чернівецька обл.	-	-	28,4	36,8	51,2	60,1	61,9

З таблиці бачимо, що спостерігається певне збільшення, однак воно є досить відносним, якщо враховувати інфляцію і динаміку.

Між темпами економічного зростання, ВВП та приливом іноземних інвестицій у регіон завжди є залежність. Вливання іноземного капіталу, без сумніву, прискорює розвиток регіонів, однак інвестування найчастіше здійснюється в регіони, які вже знаходяться, порівняно з іншими, у кращій ситуації. Причинами, що зумовлюють концентрацію інвестиційних ресурсів та джерел

інвестування в одних регіонах, а з іншого боку, слабкі позиції щодо інвестиційної активності та незначну інвестиційну привабливість в інших, є високий податковий й адміністративний тиск на бізнес, який намагається конкурувати, а не отримувати ренту; відсутність практично більшості ринкових інститутів – корпоративного сектору, ринку цінних паперів, ринку землі, ринку нерухомості; вплив трудових ресурсів та капіталу з одних місцевостей на користь інших.

Таким чином, для запобігання диспропорцій у розвитку регіонів інвестиції повинні спрямовуватись в ті сектори, які мають позитивні перспективи у плані збуту своєї продукції, але ринкова частка яких невелика через переваги імпорту. Інвестиційна активність в Україні характеризується високою неоднорідністю, тому інвестиційну політику необхідно проводити виходячи з можливостей потреб розвитку кожного регіону. Так, у Західному регіоні ефективними можуть бути виробництва з використанням місцевих природних ресурсів, а також розвитку мережі оздоровчих курортно-туристичних комплексів. У Донецько-Придніпровському регіоні потрібні реконструкція й технічне переобладнання шахт, металургійних і хімічних виробництв на базі безвідходних, маловідходних та екологічно чистих технологій.

Оцінка інвестиційної активності регіону передбачає врахування великої групи чинників об'єктивного та суб'єктивного характеру. До об'єктивних чинників належить, наприклад, сприятливі інвестиційні рейтинги за версіями великих міжнародних агенцій, таких, як Moody's Investors Service, Standard & Poor's та ін. У цих рейтингах відображається інвестиційна активність держави та її інвестиційний клімат. Але ці інтегральні показники дають лише узагальнену характеристику ефективності інвестицій у регіоні без достатнього врахування їх галузевої структури.

До суб'єктивних чинників відносяться: демографічна характеристика, рівень розвитку ринкових відносин і комерційної інфраструктури регіону, якість робочої сили, рівень екологічних й інших ризиків. До чинників, які формують інвестиційну активність на регіональному рівні, можна віднести такі: політична воля всіх гілок влади в регіоні, відсутність конфліктів між політичними опонентами, ступінь довіри до влади; стан ринку інвестицій у регіоні; розподіл податкового тиску та рівень податкового навантаження; вплив на інвесторів з боку органів державної влади регіону; розвиток лізингових програм у регіоні для забезпечення технічними засобами галузі; розвиток фінансово-кредитної сфери; можливість страхування ризиків; наявність виробничих ресурсів для забезпечення та вдосконалення технічного рівня галузі.

Отже, на сьогодні основний акцент у регіональній інвестиційній стратегії необхідно поставити на розвитку тих сфер виробництва, які сприятимуть економічному зростанню регіону, країни у цілому. На регіональному рівні необхідно застосувати нові комплексні підходи до довгострокових відносин, які відповідали б сучасним політичним реаліям, а також пріоритетним інтересам нашої держави, пов'язаним з європейською інтеграцією. На державному рівні перед органами влади постає завдання підвищення інвестиційної активності регіонів шляхом реформування нормативно-правової бази і коригування розподілу інвестиційних ресурсів. Формування ефективної системи управління інвестиційною активністю на регіональному рівні в умовах глобалізації неможливе без подолання інвестиційних диспропорцій у регіональному розрізі, створення умов для результативного нагромадження і використання інвестицій. Формування і розвиток ринку капіталів та інвестицій є головною умовою, що дозволяє забезпечити послідовне розширення та збільшення потенціалу галузей виробництва.

Література: 1. Будкін В. С. Основні етапи та регіональні особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / В. С. Будкін // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 59–67. 2. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець. – К. : Аграрна наука, 2005. – 140 с. 3. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи / Л. М. Борщ. – К. : Знання, 2003. – 318 с. 4. Офіційний сайт державного комітету статистики. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 336.71.078.3

Куришко О. О.

УДОСКОНАЛЕННЯ КООРДИНАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Анотація. Проведено аналіз координації діяльності сучасної системи фінансового моніторингу при проведенні фінансових операцій з використанням банківської системи. Визначено можливі ризики ухилення суб'єктів від фінансового моніторингу у процесі проведення операцій через банки. Запропоновано формування єдиного інформаційного комплексу фінансового моніторингу з метою забезпечення повного об'єктно-суб'єктного аналізу фінансових операцій.

Аннотация. Проведен анализ координации деятельности современной системы финансового мониторинга при проведении финансовых операций с использованием банковской системы. Определены возможные риски уклонения субъектов от финансового мониторинга в

© Куришко О. О., 2011

процессе проведения операций через банки. Предложено формирование единого информационного комплекса финансового мониторинга в целях обеспечения полного объектно-субъектного анализа финансовых операций.

Annotation. The analyzes of the coordination of the modern system financial monitoring of financial transactions using banking system is made. The possible risks of the subjects shirking from the financial monitoring during the conducting of the banking transactions are determined. Forming a unitary information complex of the financial monitoring to provide objective and subjective analysis of the financial transactions is offered.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, банківський сектор України.

За даними офіційної статистики [1] переважна більшість фінансових операцій в Україні здійснюється через банки як фінансові посередники, при цьому, на думку багатьох науковців [2 – 4], існує висока ймовірність використання банків у процесі первинного введення грошових коштів, отриманих злочинним шляхом, у фінансову систему для їх подальшої легалізації.

У сучасних умовах організація звітності банків як суб'єктів первинного фінансового моніторингу перед Державною службою фінансового моніторингу України (ДСФМУ) не забезпечує системного підходу до проведення моніторингу фінансових операцій. Це пояснюється використанням у практиці лише ряду критеріїв оцінки сумнівності фінансової операції, зокрема: суми проведення обов'язкового фінансового моніторингу та обмеженого кола ознак сумнівності (ст. 15 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [5]). Проте, на думку автора, поточна побудова інформаційної взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу у процесі протидії і запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, не забезпечує комплексного аналізу фінансових операцій і їх учасників, що збільшує ризики використання банків у процесі легалізації доходів.

Ураховуючи зазначене вище, автор пропонує впровадження комплексної системи аналізу не лише фінансових операцій, але й суб'єктів, що їх здійснюють, від моменту входу в банківську систему грошових коштів до моменту їх виходу з неї, тобто перейти від об'єктної до суб'єктно-об'єктної системи аналізу. Даний аналіз дозволить виявити підозрілі фінансові операції та операції, які не мають економічного сенсу, і більш ґрунтовно досліджувати саме високо ризикові операції у прив'язці до суб'єктів, що їх ініціюють.

Ураховуючи значний обсяг фінансових операцій, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу, та незначний штат працівників, які проводять фінансовий моніторинг як на рівні первинного фінансового моніторингу, так і державного, пропонується створення єдиного інформаційного комплексу даних про типові сумнівні операції, схеми легалізації доходів та суб'єктів, які проводять фінансові операції. Ефективність даної системи як показник охоплення суб'єктів та об'єктів фінансових операцій значною мірою залежить від повноти формування даних про суб'єктів фінансових операцій на рівні банків при проведенні їх ідентифікації. Ураховуючи вимоги чинного законодавства України (ст. 9 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" [5]), дана можливість є визначеною лише для випадків проведення обов'язкового фінансового моніторингу, при цьому банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати інформацію стосовно ідентифікації його особи, змісту діяльності та фінансового стану, необхідну для виконання таким суб'єктом вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, що значно звужує поле фінансового моніторингу.

Новизна пропонованого підходу полягає у формуванні інформаційного поля для всіх суб'єктів фінансових операцій з використанням банківської системи, при цьому рівень ефективності фінансового моніторингу значною мірою визначається не лише фінансовим моніторингом підозрілих операцій, але й господарської діяльності суб'єктів їх проведення, тому пропонується система індикаторів (співвідношення розміру фінансової операції та середньої виручки за період, розміру фінансової операції та собівартості продукції, розміру фінансової операції та середньоденного грошового обороту, питома вага операцій з готівкою, зовнішньоекономічної діяльності, цінними паперами, показники динаміки і періодичності операцій клієнтів без відкриття рахунків), за допомогою яких можна оцінювати сумнівність фінансової операції не лише за критеріями обов'язкового моніторингу, але й враховуючи специфіку діяльності окремих суб'єктів господарювання.

Особливістю даної системи є автоматизована обробка вхідної та вихідної інформації (про фінансовий стан суб'єкта операції, його ділову репутацію та зміст діяльності), що, з одного боку, забезпечує конфіденційність та об'єктивність обробки даних, а з іншого – економічність та швидкість. При цьому інформація, що надається банками як суб'єктами первинного фінансового моніторингу, має обмежений доступ, а обмін зазначеною інформацією, її розкриття та захист покладається на всіх суб'єктів фінансового моніторингу та органи виконавчої влади [5].

З метою забезпечення зворотного зв'язку кінцевий контроль за результатами перевірок спеціалізованих правоохоронних органів має здійснювати ДСФМУ. У єдиний інформаційний комплекс будуть заноситися дані про всі фінансові операції та їх суб'єктів, стадії руху грошових коштів, їх кінцеве використання, результати комплексних перевірок сумнівних операцій та суб'єктів їх проведення, а також дані інформаційного обміну між ДСФМУ та ПФР інших країн.

Таким чином, у процесі підвищення ефективності фінансового моніторингу одну з ключових ролей відіграє координація діяльності суб'єктів фінансового моніторингу та повнота і своєчасність інформаційного обміну між ними. При цьому формування єдиного інформаційного комплексу із забезпеченням його даними про суб'єктів фінансових операцій у процесі їх ідентифікації, автоматизований моніторинг сумнівних операцій та комплексний контроль їх спеціалізованими правоохоронними органами надасть змогу створити дієвий механізм протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Література: 1. Державна служба фінансового моніторингу України. – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua>. 2. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гуржій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушкевич та ін. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 216 с. 3. Глушенко О. Прогнозування як чинник підвищення ефективності регуляторної політики стримування нелегального підприємництва в Україні / О. Глушенко, О. Підхонний // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 170–178. 4. Мельников В. Н. Противодействие легализации незаконных доходов / В. Н. Мельников, А. Г. Мовсеян. – М. : МЦФЭР, 2007. – 528 с. 5. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 р. № 249-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

УДК 336.71

Штаєр О. М.

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Анотація. Запропоновано методику комплексної оцінки рівня економічної безпеки банку, яка базується на визначенні інтегрального показника.

Аннотация. Предложена методика комплексной оценки уровня экономической безопасности банка, которая базируется на определении интегрального показателя.

Annotation. The technique of a complex estimation of economic safety level of a bank which is based on definition of an integrated indicator is offered.

Ключові слова: економічна безпека банку, інтегральний показник.

Незважаючи на позитивні зрушення в економіці, що відбулися останнім часом, більшість банків все ще несуть збитки. Ефективність функціонування напряму залежить від ступеня захищеності їх економічних інтересів, що значною мірою визначає економічну безпеку банку (ЕББ).

Отже, перед банком виникає завдання оцінки та прогнозування внутрішнього і зовнішнього стану з погляду забезпечення економічної безпеки від прояву загроз, що негативно впливають на потенціал банку, побудови системи індикаторів стану безпеки і її моніторингу, обґрунтування і встановлення їхніх граничних значень, вживання заходів протидії загрозам.

Проблема оцінки економічної безпеки взагалі та банку зокрема останнім часом набула особливої актуальності. Питання оцінки економічної безпеки були розглянуті в роботах таких науковців, як Барановський О. І., Васильченко З. М. та Васильченко І. П., Геєць В. М., Журавльова Т. А., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Кочева Л. І., Кочевой М. Н., Кракос Ю. Б., Пономаренко В. С., Разгон Р. О., Сергиенко Е. А., Черняк О. І. та ін.

Однак, незважаючи на зростаючий інтерес вітчизняних та закордонних вчених і практиків до визначення рівня ЕББ, слід зазначити, що існуючі розробки частіше присвячені різним аспектам національної, регіональної безпеки та безпеці підприємства, і значно меншою мірою – оцінці рівня економічної безпеки банку.

Основною метою статті є формування теоретико-методичних рекомендації проведення оцінки ЕББ. Відповідно до поставленої мети, автор має запропонувати методику оцінки рівня ЕББ.

Аналіз вирішення проблеми ЕББ свідчить про те, що існуючі методи і моделі не дозволяють з достатньою вірогідністю оцінити рівень ЕББ, що призведе до зниження ефективності прийняття рішення.

Аналіз економічної літератури [1 – 5] показав, що стан ЕББ найчастіше визначається основними показниками його діяльності: дохідності, ліквідності, ділової активності, достатності капіталу і темпів зростання капіталу.

Діагностика цих показників, зіставлення їх фактичного рівня з відповідними граничними значеннями, мінімально допустимими з точки зору безпеки подальшої діяльності, дозволить своєчасно розрізняти і локалізувати негативні явища, що наближаються.

Оскільки ЕББ оцінюється досить значною кількістю показників, її доцільно визначити за допомогою інтегрального показника, який би задовольняв таким умовам:

наявність чітких фіксованих меж;
зіставність різночасових оцінок рівня економічної безпеки одного банку, а також банківської системи в цілому простота і доступність методики розрахунку, яка базується на наявних облікових даних, її универсальність.

На думку авторів [1] цим вимогам відповідає рівень економічної безпеки, поданий у вигляді функції багатьох змінних:

$$P_{\text{ек.б.}} = F(X_i) = \alpha_1 f(x_1) + \alpha_2 f(x_2) + \dots + \alpha_i f(x_n), \quad (1)$$

де $x_1, x_2, \dots, x_n$ – основні показники діяльності банку; $f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності банку; $\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_i$ – питома вага значущості кожного показника для економічної безпеки банку ($\sum_{i=1}^n \alpha_i = 1$); i – кількість показників.

Автори роботи [2] пропонують інший алгоритм розрахунку інтегрального показника економічної безпеки, який складається з шести блоків.

1. Блок підготовки інформації – вхідну інформацію подають показники відповідних форм операційної, статистичної, бухгалтерської звітності, а також використовуються нормативно встановлені значення показників діяльності банку, показники статистичних збірок різноманітного рівня.

2. Блок визначення "коридору економічної безпеки показника" – розглядаючи кожний показник як елемент безлічі відповідних показників, на базі постійного вивчення законодавчо-нормативних актів України, теоретичної та методичної літератури, аналізу діяльності багатьох інших банків, експертних оцінок встановлюється значення граничних меж за кожним із показників – "коридору безпеки показників".

3. Блок забезпечення експертної оцінки – величина групових й одиночних показників оцінюється через процедуру експертної оцінки відповідно діючої практики.

4. Блок визначення середнього квадратичного відхилення показника від екстремального значення – середнє квадратичне відхилення показника від екстремального значення використовується для мінімізації неявної значимості показників, що виникає за рахунок їхньої різноманітної варіації, а також для приведення до порівнянності різноманітних за знаком і одиницями виміру показників.

5. Блок визначення значень, що ранжувалися, – у цьому блоці розраховується значення показника за його вагою.

6. Блок розрахунку інтегрального показника – у цьому блоці проводиться розрахунок єдиного узагальненого показника:

$$I = \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n R_{ij} B_{ij}}{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n B_{ij}}, \quad (2)$$

де m – кількість груп; n – кількість показників; R_{ij} – рангове значення j -го показника в i -й групі; B_{ij} – значення ваги j -го показника в i -й групі.

У роботі [3] оцінка інтегрального показника економічної безпеки складає 1 етап комплексу моделей оцінки й аналізу економічної безпеки, на якому відбувається формування системи індикаторів, інтегральна оцінка рівня економічної безпеки та прогнозування її рівня.

Інтегральна оцінка економічної безпеки розраховується за формулою:

$$I = \sum_{i=1}^n a_i B_i, \quad (3)$$

де a_i – факторне навантаження B_i в інтегральному показнику, при чому $\sum a_i = 1$; B_i – значення i -го блоку факторів; i – номер блоку; n – кількість блоків показників.

Значення B_i визначається як:

$$B_i = \sum_{j=1}^m b_{ij} \times \Delta_{ij}, \quad (4)$$

де b_{ij} – факторне навантаження індикатора I_{ij} в блоці B_i , при чому $\sum b_{ij} = 1$; j – номер індикатора I_{ij} ; m – кількість індикаторів I_{ij} в блоці B_i ; Δ_{ij} – відхилення фактичного значення індикатора i -го блоку від порогового:

$$\Delta_{ij} = (I_{ij\text{ф}} - I_{ij\text{п}}) / I_{ij\text{п}} \times 100\%, \quad (5)$$

де $I_{ij\text{ф}}$ – фактичне значення індикатора I_{ij} ; $I_{ij\text{п}}$ – порогове значення індикатора I_{ij} .

Кожна з поданих методик має свої переваги і недоліки. Ураховуючи аналіз літературних джерел [1 – 5] та кількість показників, що характеризують економічну безпеку банку, автор пропонує використовувати інтегральний показник, який зміг би врахувати всі показники діяльності банку:

$$S_{\text{ЕББ}} = S_n + S_{\text{да}} + S_{\text{ок}} + S_{\text{еу}} \quad (6)$$

де $S_{\text{ЕББ}}$ – інтегральний показник економічної безпеки банку; S_n – комплексний показник оцінки ліквідності банку; $S_{\text{да}}$ – комплексний показник оцінки ділової активності; $S_{\text{ок}}$ – комплексний показник оцінки достатності капіталу; $S_{\text{еу}}$ – комплексний показник оцінки ефективності управління.

У загальному вигляді визначення комплексного показника оцінки за кожною складовою виглядає так:

$$S = \sum_{i=1}^R \frac{1}{R \times N_i} \times K_i, \quad (7)$$

де S – комплексний показник за кожною складовою; R – кількість показників, що використовуються для оцінки економічної безпеки банку за кожною складовою; N_i – нормативний рівень для i -го коефіцієнта; K_i – i -й коефіцієнт.

Як нормативне значення можна використовувати або нормативно установлені показники, або середні показники банківської системи, що дозволить оцінити стан банку порівняно з середніми значеннями інших банків.

Таким чином, викладена методика розрахунку рівня економічної безпеки банку базується на бухгалтерській та статистичній звітності і є доступною для застосування у будь-якому банку.

Література: 1. Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетникова // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 35–40. 2. Журавльова Т. А. Забезпечення економічної безпеки фінансового розвитку підприємства / Т. А. Журавльова, Л. І. Кочева, М. Н. Кочевой // Вісник технологічного університету Поділля. Сер. Економічні науки. – 2004. – Вип. 1 (ч. 2, т. 2). – С. 169–172. 3. Клебанова Т. С. Модели оценки, анализа и прогнозирования экономической безопасности предприятия / Т. С. Клебанова, Е. А. Сергиенко // Бизнес-Информ. – 2006. – № 8. – С. 65–72. 4. Кракос Ю. Б. Управление финансовой безопасностью предприятий / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Экономика та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2008. – № 1. – С. 86–97. 5. Васильченко З. М. Теоретична концепція оцінки економічної безпеки банку / З. М. Васильченко, І. П. Васильченко // Банківська справа. – 2006. – № 4. – С. 36–45.

УДК 330.322.01

Штепенко К. П.

Сівіцька С. П.

ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНА СХЕМА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ

Анотація. Досліджуються різноманітні підходи щодо визначення сутності та особливостей проектного фінансування як перспективної схеми фінансового забезпечення реалізації інвестиційних проектів.

Аннотация. Исследуются разнообразные подходы относительно определения сущности и особенностей проектного финансирования как перспективной схемы финансового обеспечения реализации инвестиционных проектов.

Annotation. Various approaches in relation to determination of essence and features of the project financing as chart of the financial providing of investment projects realization are studied.

Ключові слова: проектне фінансування, інвестиційні проекти, переваги і недоліки проектного фінансування.

Процес фінансової глобалізації супроводжується використанням широкого спектру різноманітних форм міжнародного фінансування. До таких перспективних схем фінансового забезпечення реалізації реальних інвестицій відноситься проектне фінансування. Даний напрям фінансування може набути великого значення для активізації інвестиційної діяльності в Україні. Це пов'язано з тим, що проектне фінансування передбачає проведення великомасштабних цільових вкладень у стратегічні інвестиційні проекти в поєднанні з можливістю мобілізації значних за обсягами та різних за походженням і географічною приналежністю джерел фінансових ресурсів. Оскільки на сьогодні обсяги та структура інвестицій в економіку України не відповідають потребам суспільства, важливим постає питання залучення із зовнішніх джерел капіталу для фінансування стратегічних програм підприємницького сектору та суспільної сфери. Вирішенню даного питання сприяє впровадження проектного фінансування як перспективної схеми фінансування інвестиційних проектів.

Дослідженням проблем проектного фінансування в основному займалися іноземні автори, а саме: Смірнов А. Л., Чернов Ю. В., Е. Флайт, Б. Есті, а також такі вітчизняні автори, як Бардиш Г. О. [1], Пересяда А. А. та Майорова Т. В. [2], С. Павленко, Т. П. Куриленко [3] та ін. Хоча питання проектного фінансування розглядається в багатьох наукових працях, на сьогодні багато його положень залишаються не вирішеними.

© Штепенко К. П., Сівіцька С. П., 2011

Проектне фінансування як спеціальна технологія фінансування великомасштабних інвестиційних проектів виникла у Північній Америці. Це було пов'язано із нафтовим бумом у 70-х рр. XX ст., коли ціни на нафту зростали шаленими темпами. Спершу світовий ринок проектного фінансування був поділений між небагатьма американськими, канадськими, німецькими та японськими банками. Пізніше внаслідок бурхливого розвитку нафто- та газовидобування в Північному морі до них приєдналися комерційні банки Великобританії. Далі активну участь на світовому ринку проектного фінансування виявили банки Франції, Швейцарії, Голландії, Бельгії, Італії та ін.

Дефініція проектного фінансування зводиться до фінансування інвестиційних проектів (програм) із використанням широкого спектру фінансових інструментів, що проводиться з повним або частковим регресом на ініціатора, а тому зорієнтоване на економічну, технічну та юридичну життєздатність проекту, а не на активи позичальника, що дозволяє збалансувати інтереси всіх учасників з одночасним трансфером проектних ризиків між ними.

У різних країнах термін "проектне фінансування" трактується неоднаково. У світовій практиці найчастіше під проектним фінансуванням мають на увазі такий тип його організації, коли доходи, отримані в результаті реалізації проекту, є єдиним джерелом погашення боргових зобов'язань.

У США під цим маєтсья на увазі така організація фінансування, при якій значна частина інвестиційних проектів фінансується за рахунок залучених коштів, а єдиним джерелом погашення боргових зобов'язань стають доходи від реалізації проекту.

У Європі цей термін застосовується стосовно різних варіантів і способів надання необхідних фінансових ресурсів для здійснення інноваційних проектів. Останнім часом термін "проектне фінансування" застосовується як найменування системи фінансових і комерційних операцій, заснованих як на наданих банками кредитах, так і на опосередкованій бюджетній підтримці, підтримці різних державних організацій, інвестиційних фондів, страхових компаній та інших зацікавлених інвесторів.

Вітчизняні автори надають різне трактування поняттю "проектне фінансування". Так, на думку Куриленка Т. П., проектне фінансування характеризується особливим способом забезпечення, основою якого є підтвердження реальності одержання запланованих потоків готівки шляхом виявлення і розподілу всього комплексу ризиків, пов'язаних із проектом, між сторонами, що беруть участь в реалізації проекту. Основною особливістю проектного фінансування, на відміну від акціонерного та державного, є виявлення та управління ризиками, розподіл ризиків між учасниками проекту, оцінювання затрат і доходів з урахуванням ризиків та їх розподілу.

Пересада А. А., Майорова Т. В. та Ляхова О. О. під проектним фінансуванням розуміють форму реалізації фінансово-кредитних відносин учасників із приводу організації та здійснення фінансування інвестиційного проекту з використанням різноманітних фінансових інструментів за умови, що джерелами погашення заборгованості виступають генеровані проектом грошові потоки, а забезпеченням боргу – активи учасників фінансування.

С. Павленко трактує проектне фінансування як спеціально розроблений інструмент для вирішення питання великих інвестицій шляхом державно-приватного партнерства, що призводить до більш ефективного розподілу капіталу та створення синдикатів, які зазвичай складаються з великих (міжнародних) банків, тобто задовольняє потреби у великих сумах грошей для інвестицій, котрі не можуть бути вирішені шляхом об'єднання заощаджень.

На думку авторів, найбільш відповідним для умов України буде визначення проектного фінансування як форми реалізації фінансово-кредитних відносин шляхом державно-приватного партнерства з приводу організації та здійснення фінансування великих інвестиційних проектів із використанням різноманітних фінансових інструментів за умови, що джерелами погашення заборгованості виступають генеровані проектом грошові потоки, а забезпечення боргу – активи учасників фінансування.

Проектне фінансування має ряд переваг порівняно з іншими схемами фінансування інвестицій, за рахунок яких виступає перспективним напрямом інвестування масштабних проектів. У той же час, як і будь-яка інша схема фінансування, проектне фінансування має ряд недоліків (рисунк).

Переваги проектного фінансування

- Можливість залучення значних за обсягом кредитних ресурсів.
- Забезпечення вигідних кредитних умов і процентних ставок при невисокій кредитоспроможності ініціатора проекту.
- Отримання додаткових гарантій інвестицій сумісної діяльності з реалізації інвестиційних проектів при схемах раціонального розподілу проектних ризиків між учасниками проекту.
- Координація зусиль менеджменту та кредиторів.
- Потужний стимул економічного зростання в країнах, де трансакційні витрати є особливо високими.
- Знижує операційні витрати при синдикаті банків.
- Виділення конкретних ризиків проекту, що дозволяє сторонам найкраще управляти ними.
- Прогнозує результат реалізації інвестиційного проекту.
- Розглядає весь інвестиційний проект з точки зору його життєздатності, ефективності та можливості реалізації.
- Можливість одночасної реалізації декількох капіталомістких та незалежних проектів.
- Високе боргове навантаження і концентрація прав власності.

Недоліки проектного фінансування

- Високий ступінь «зарегульованості» проекту.
- Значна трудомісткість і тривалість розроблення та структурування проекту.
- Жорсткий контроль з боку кредиторів

Рис. Переваги та недоліки проектного фінансування

Основною особливістю проектного фінансування є те, що об'єктом є конкретний задум, тобто бізнес-ідея або проект (інвестиційний, інноваційний, лізинговий, концесійний тощо), на відміну від комерційного чи інвестиційного кредитування, де об'єктом кредиту виступає фінансово-господарська діяльність позичальника. Сторони, які надають необхідний капітал, передусім оцінюють здатність проекту стабільно генерувати грошові потоки. Саме ці кошти стають джерелом для обслуговування й повернення. Таким чином, у проектному фінансуванні гарантією для інвестора виступає економічний ефект від реалізації проекту, а оцінка фінансового стану позичальника стає другорядною, що розширює можливості одержання фінансування рентабельними підприємствами, які не мають достатнього забезпечення.

Проектне фінансування застосовується при здійсненні проектів, котрі чутливі до широкого спектру ризиків: технічні, технологічні, комерційні, екологічні, юридичні, політичні, макроекономічні ризики та форс-мажор. Цей метод фінансування використовується для того, щоб якомога ефективніше й раціональніше управляти цими ризиками і, як наслідок, дає можливість не просто реалізувати проект, а й залучити до його реалізації дешевші ресурси. Потреба України в капітальних інвестиціях за існуючого інвестиційного клімату вимагає пошуку та застосування нових прогресивних, гнучких методів фінансування.

Для України можливість залучення інвестицій відіграє виняткову роль унаслідок обмеженості різних фінансових ресурсів. Крім того, міжнародні ринки вже нагромадили певний досвід використання різних схем проектного фінансування, натомість для України брак такого досвіду є однією з основних перешкод на шляху до активного впровадження даного способу.

Отже, проектне фінансування виступає перспективним інструментом фінансування стратегічних інвестиційних проектів, що дає змогу розширити можливості одержання фінансування та використати прогресивний закордонний досвід. Саме проектне фінансування здатне стати вагомим альтернативним традиційному кредитуванню та забезпечити необхідне зростання обсягів реалізації інвестиційних проектів.

Література: 1. Бардиш Г. О. Проектне фінансування : підручник / Г. О. Бардиш. – К. : Хай-Тек Прес, 2008. – 463 с. 2. Куриленко Т. П. Проектне фінансування / Т. П. Куриленко. – К. : Кондор, 2006. – 208 с. 3. Пересада А. А. Проектне фінансування / А. А. Пересада, Т. В. Майорова, О. О. Мехева. – К. : Вид. КНЕУ, 2005. 4. Куклік К. А. Проектне фінансування як транскордонна фінансова операція та перспективи його використання у вирішенні окремих економічних проблем [Електронний ресурс] / К. А. Куклік // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2009. – № 26. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_26/26.1.24.pdf.

УДК 339.187.62

Фридель В. І.

ЛЕНД-ЛІЗ ЯК НАПРЯМ ЛІЗИНГОВОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Розглянуто економічну сутність ленд-лізу в історичному аспекті та можливість застосування у теперішніх умовах, здійснено порівняльну характеристику ленд-лізу з міжнародним лізингом.

Аннотация. Рассмотрены экономическая сущность ленд-лиза в историческом аспекте и возможность применения в нынешних условиях, осуществлена сравнительная характеристика ленд-лиза с международным лизингом.

Annotation. The article deals with the economic substance of Lend-Lease in historical perspective and applicability in the present conditions. The comparative description of Lend-Lease and international leasing is made.

Ключові слова: ленд-ліз, міжнародний лізинг.

Сучасній лізинговій індустрії майже 60 років. За період з 1952 року лізинговий бізнес поглинув увесь світ. На 50 могутніх лізингових ринках кожного року здійснюються нові договори майже на 1 трлн дол. США. Лізинг став однією з найголовніших складових інвестиційної політики в багатьох країнах. Темпи зростання лізингових операцій, як правило, випереджають темпи зростання основних макроекономічних показників, а насичене функціонування лізингових операцій є доказом розвитку економіки країни в цілому. Нині світовий лізинговий ринок зосереджений у потужних економічних центрах США, Японії і Західної Європи, на частку яких припадає приблизно 93 % обсягу лізингових угод у світі [1, с. 48].

Серед вітчизняних дослідників проблем лізингу належить назвати Внукову Н. М., Міщенко В. І., Слав'янську Н. Г., Луб'яницького О. Г. У дослідження лізингового механізму інвестування вагомий внесок зробили такі автори, як Горемікін В. А., Прилуцький Л. М., А. Мейдан, Т. Кларк. При цьому в опублікованих працях зарубіжних та вітчизняних вчених питання ленд-лізу як способу ведення лізингового бізнесу достатньо не обґрунтовані.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні поняття ленд-лізу як напрямку сучасного лізингового бізнесу, порівняння його з традиційними й широко застосованими схемами міжнародного лізингу.

Упродовж Другої світової війни широко розповсюдженим був засіб фінансування постачання обладнання на умовах ленд-лізу, наданого у рамках урядових контрактів. Ленд-ліз – програма ленд-лізу

(від англ. lend – "позичати", і lease – "здавати в оренду, внайми") була системою, за якою Сполучені Штати Америки, здебільшого на безоплатній основі [2], передавали своїм союзникам у Другій світовій війні боєприпаси, техніку, продовольство і стратегічну сировину, включаючи нафтопродукти. Концепція цієї програми надавала президентові владу допомагати будь-якій країні, чия оборона визначалася життєво важливою для США. Основними клієнтами США стали Великобританія, а також СРСР і країни Британської Співдружності. Загальна сума матеріалів, відправлена країнам-отримувачам, становила \$ 50,1 млрд (близько \$ 700 млрд у цінах 2008 року). Канада мала програму ленд-лізу аналогічну американській, поставки в рамках якої склали \$ 4,7 млрд, в основному у Великобританію. Одразу ж після завершення війни США направили країнам, що одержували допомогу за ленд-лізом, пропозицію повернути вцілілу військову техніку й сплатити борг для одержання нових кредитів.

У післявоєнний період висловлювалися різні оцінки ролі ленд-лізу. У СРСР частіше, в основному, з ідеологічних міркувань применшувалась значимість поставок, у той час як за кордоном стверджувалося, що перемога над Німеччиною була визначена західною зброєю та наданими ресурсами. Обсяг боргів перед США в різних країнах визначався і сплачувався по-різному. Наприклад, Франція підписала із США пакет договорів (так звані blum-byrnes accords), за якими в обмін поставок за ленд-лізом Франція здійснила ряд торговельних поступок, а також суттєво збільшила квоти на показ іноземних (у першу чергу американських) фільмів на французькому кіноринку. Обсяг боргів Великобританії перед США склав \$ 4,33 млрд, перед Канадою — \$ 1,19 млрд. Останній платіж Великобританії у розмірі \$ 83,25 млн (на користь США) і \$ 22,7 млн (Канада) було проведено 29 грудня 2006 року. Зокрема, значення ленд-лізу в розвитку економіки США ілюструє ВВП країни у воєнні роки. Якщо в 1938 році ВВП США становить близько \$ 800 млрд, то в 1945 році – \$ 1 474 млрд, тобто приріст ВВП 84 % [2].

На погляд автора, явище ленд-лізу також доцільно розглянути з іншого боку. У сучасних умовах, ленд-ліз за своєю формою відображається як міжнародний лізинг (в бухгалтерському обліку). Між цими економічними поняттями є спільні риси, але також існують і суттєві відмінності, на які варто звернути увагу.

Міжнародний лізинг – договір лізингу, що здійснюється суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або в разі, коли майно чи платежі перетинають державні кордони. Даний вид лізингу поділяється на експортний та імпорتنний. Згідно з угодою експортного лізингу лізингова фірма набуває майна у національної фірми, а потім передає його в користування на договірних засадах іноземному лізингоотримувачу. Імпорتنний лізинг припускає зворотню ситуацію, коли устаткування лізингодавець купує в іноземного суб'єкта господарської діяльності, а потім надає його на правах лізингу вітчизняному лізингоотримувачу. Також виділяють транзитний лізинг – угода, усі учасники якої знаходяться у різних країнах. Це найбільш складні операції для лізингових компаній. Вони вимагають знань правових, податкових та інших особливостей, які властиві відразу ж обою іноземним ринкам.

Міжнародний лізинг можна вважати формою експорту-імпорту капіталів, оскільки причини міграції капіталів є мотивами для експортних та імпорتنних лізингових операцій. Вони також виступають додатковим важливим джерелом збуту продукції, особливо дорогого високотехнологічного обладнання. Обсяг міжнародних лізингових операцій у світі за рік становить близько \$ 500 млрд [3].

Незважаючи на спільні риси, за своєю сутністю ленд-ліз є значно іншим поняттям. Застосування механізму ленд-лізу не завершилося із закінченням війни і тому в сучасних умовах чимало країн світу використовують даний інструмент інвестування як один із способів залучення капіталу. Наприклад, австралійська компанія Lend Lease здійснює реалізацію проектів будівництва, комунікацій, соціальної інфраструктури в більш як 20 країнах світу. Зокрема, будівництво 150 тис. квадратних метрів офісних, торгових і житлових будівель у Regents Place – в центрі Лондона, відкриття більше 1 000 відділень HSBC Bank у Мексиці, Аргентині і Бразилії вартістю \$ 120 млн, реставрація музею Museum of Natural History США в Нью-Йорку вартістю \$ 33 млн тощо [4].

Аналізуючи зарубіжний досвід застосування механізму ленд-лізу як нового способу ведення лізингового бізнесу, можна виокремити ряд характерних особливостей, притаманних саме ленд-лізу, на відміну від міжнародного лізингу. До розгляду приймалися безпосередньо сутнісні характеристики цих двох понять (таблиця).

Таблиця

Порівняння характерних ознак міжнародного лізингу та ленд-лізу (розроблено автором)

Критерій	Міжнародний лізинг	Ленд-ліз
Географічне розташування виробника, лізингодавця і лізингоотримувача	Хоча б один з учасників не є резидентом країни, у якій здійснюється лізингова операція, або ж всі учасники лізингу представляють різні країни	Лізингодавець та лізингоотримувач є резидентами різних країн або ж усі учасники представляють різні країни
Економічні мотиви у міжнародній діяльності	Експорт/імпорт товарів або інвестування коштів у країну лізингоодержувача	Виконання проектного інвестування з допомогою лізингових схем
Ставлення до податкових пільг	Отримання податкових вигід на території країн-учасників згідно з чинним законодавством країни	Отримання податкових вигід відповідно до законодавства, а також додаткові преференції держави згідно з угодами з урядами країн
Векторність (спрямованість, орієнтація) лізингу	Малий, середній, великий бізнес	Середній, великий бізнес та держава
Отримання економічної вигоди	Отримання прибутків від реалізації продуктів або за рахунок різних податкових пільг у країнах-учасниках угоди	Економічний ефект утворюється від реалізації інвестиційного проекту (часто соціального) або від завантаження виробничих потужностей учасників угоди

Як в угодах міжнародного лізингу, так і при ленд-лізі всі учасники можуть бути з різних країн. Якщо наприклад, у міжнародному лізингу лізингова компанія та лізингоодержувач є резидентами однієї країни, закупивши при цьому обладнання в іноземного виробника, то при ленд-лізі, як правило, здійснюється реалізація проєкту однією країною на території іншої країни, тобто в будь-якому випадку лізингоодержувач та лізингоотримувач є резидентами різних країн. Крім класичних основних учасників лізингових угод (лізингоодержувач, лізингоотримувач та виробник) як у міжнародному лізингу, так і ленд-лізі обов'язковими учасниками є банки та страхові компанії. Здебільшого, останні залучаються з усіх сторін лізингової угоди, тобто банк лізингоотримувача і банк лізингодавця, або національна і зарубіжна страхова компанія тощо.

Податкові преференції тісно пов'язані з критерієм спрямованості лізингу, адже міжнародний лізинг направлений для задоволення потреб бізнесу, тому регулюється виключно діючим законодавством. Головним чином отримуючи податкові пільги у країні, де лізинг стимулюється як інвестиційний інструмент, або ж в обох країнах. Ленд-ліз через великомасштабні й значимі проєкти торкається інтересів держав, тому часто основною причиною є не податкові пільги, а урядові домовленості, поступки та преференції в інших галузях економіки.

Отримання економічної вигоди в міжнародному лізингу досягається придбанням та збутом продукції на світових ринках, у той час економічна ефективність ленд-лізу визначаються реалізованим інвестиційним проєктом. У результаті вигода отримується або від самого проєкту в майбутньому, або від зайнятості робочої сили та завантаження виробничих потужностей під час здійснення проєкту. Останній фактор також є важливим, оскільки дозволяє навіть при соціальних та некомерційних проєктах отримати економічний ефект. В основному, така схема здійснюється розвинутими країнами, які ведуть лізинговий бізнес на території інших країн.

Ленд-ліз як спосіб переливу капіталів відомий вже більше 50 років, водночас як сучасний інструмент фінансування є доволі новим. Схожість ленд-лізу з міжнародним лізингом не випадкова, оскільки схеми лізингу за формою практично аналогічні, разом з тим за змістом ці поняття є близькими, але не тотожними. Донедавна звичайний лізинг та кредит вважались однаковими поняттями або ж зворотний лізинг був новизною, сьогодні цілком є зрозумілим, що лізинг та кредит абсолютно різні поняття, а зворотний лізинг зараз широко використовується більшістю лізингових компаній та багатьма банками (для переоформлення проблемної кредитної заборгованості на лізингову угоду). Таким чином, ленд-ліз має чималі можливості закріпитися на світовому фінансовому ринку як характерно новий спосіб ведення лізингового бізнесу. Для цього необхідним є подальше поглиблене наукове дослідження як теоретичних, так і практичних способів застосування схем ленд-лізу в сучасних ринкових умовах, особливо в умовах вітчизняної економіки. Адже лізинговий бізнес в Україні тільки починає набирати оберти і застосування схем ленд-лізу є надзвичайно важливим для залучення інвестицій та реалізації великомасштабних інноваційних проєктів.

Література: 1. Амелін С. К. Міжнародний досвід регулювання лізингових відносин / С. К. Амелін. // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 24. – С. 44–48. 2. Офіційний сайт Вільної енциклопедії "Вікіпедія". – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>. 3. Офіційний сайт Федерації європейських асоціацій лізингових компаній LEASEUROPE. – Режим доступу : <http://www.leaseurope.org>. 4. Офіційний сайт лізингової компанії Land Lease. – Режим доступу : <http://www.bovislendlease.com/llweb/llc/main.nsf>.

УДК 336.71

Шерстопёрстов А. С.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО ИПОТЕЧНОГО КРЕДИТОВАНИЯ НА УКРАИНЕ

Аннотация. Рассмотрен ипотечный кризис в США и развитие мировой валютной системы, а также проблемы развития банковского ипотечного кредитования на территории Украины. Даны риски первичной ипотеки.

Анотация. Розглянуто іпотечну кризу у США та розвиток світової валютної системи, проблеми розвитку банківського іпотечного кредитування в Україні. Надано ризики первинної іпотеки.

Annotation. The mortgage crisis in USA and development world currency system and also development's problems of bank mortgage crediting in Ukraine are examined. The primary mortgage risk is suggested.

Ключевые слова: ипотека, кредитование, финансовая система, валютная система, экономический кризис.

Отправной точкой существенных изменений, связанных с колебанием курса доллара в марте – октябре 2008 г., является ипотечный кризис в США, который серьезно ударил по жилищному строительству, а также по банковской системе, финансовому и фондовому рынкам всего мира. В течение послед-

них 40 лет в США построено 62,5 млн единиц жилья. Их общая площадь – около 12,5 млрд кв. метров. В расчёте на одного жителя это составляет свыше 40 кв. метров. В течение последних 15 лет наблюдается постоянный рост объёмов строительства. В 2005 – 2006 годах почти по 2 млн единиц ежегодно, такие объёмы были наибольшими в течение последних 23 лет [1]. Скоринговая система (оценка кредитоспособности заёмщиков) была чрезмерно упрощена вследствие необходимости значительного увеличения количества выдаваемых кредитов. В 2002 г. – 20 % [2]. Фактически ипотекой смогли воспользоваться свыше 90 % трудоспособных граждан, в том числе и нетрудоспособные категории населения.

В условиях ипотечного кризиса ФРС была реализована политика "дешёвых денег, которая выразилась в непрекращающейся эмиссии доллара, что вызвало чрезмерное его предложение и стало причиной нестабильности доллара и изменения его курса. Многие государства стали нести потери во внешнеэкономической деятельности вследствие снижения курса доллара, и были вынуждены разрабатывать меры, которые могли бы противодействовать развитию негативных тенденций в финансовой сфере.

Для этого ряда стран выработана политика объединения в экономические союзы с последующей эмиссией резервных валют, для которой необходим существенный и устойчивый спрос на неё со стороны стран-импортёров на валютных биржах и на международном межбанковском рынке, а также использование в международной торговле, во внешнеэкономической деятельности, на рынке судного капитала.

Возможности региональных валют с приобретением ими статуса резервных столь заманчивы, что стремление к формированию региональных союзов с целью создания таких валют и получения доступа к новому источнику богатства является непреодолимым. В настоящее время вопрос создания региональных валют прорабатывается рядом стран: странами Южной Африки (ЮАР, Намибия, Свазиленд, Лесото, Ботсвана), шестью странами Персидского залива, которыми принято решение о введении с 2010 г. новой международной валюты – "калиджи" или "динара Залива". Странами Азии и Тихоокеанского бассейна прорабатывается вопрос о создании единой азиатской валюты ACU, странами Латинской Америки, а также Россией, у которой есть огромный потенциал придать рублю статус резервной валюты [3, с. 18].

Развитие ипотечного кредитования выступает одним из факторов финансирования экономического роста. Однако в условиях сложившейся на Украине ситуации финансового кризиса и мировой нестабильности, объёмы ипотечных кредитов сильно сократились. Это связано, прежде всего, с тем, что развитие банковского жилищного ипотечного кредитования приводит к возникновению ряда проблем, среди которых можно выделить трудности формирования ресурсной базы долгосрочных ипотечных кредитов, а также проблему снижения рисков ипотечного кредитования.

В мировой практике проблема привлечения банками средств для долгосрочных ипотечных кредитов решается в основном в рамках трёх моделей: депозитной (в основном замыкается в рамках первичного рынка вкладных – Англия, Франция, Испания, Израиль), инвестиционной (её реализация может быть обеспечена лишь при условии создания расширенной инфраструктуры ипотечного рынка при определённом содействии государства и, как минимум, при его частичном контроле над эмиссией ценных бумаг, обращающихся на вторичном рынке США) и целевой (основной характеристикой является замкнутость, то есть в качестве источника предоставления кредитов используются только те средства, которые были накоплены участниками по контрактам сбережений, широкое распространение данная модель приобрела в Германии [4, с. 27].

На Украине к основным реальным источникам ресурсов для предоставления банковского ипотечного кредита относятся накопленные средства физических лиц, собственный капитал, межбанковские кредиты. Потенциальными являются привлечённые накопленные вклады населения, выпуск ипотечных ценных бумаг. Классификация рисков представлена в таблице.

Таблица

Риски первичной ипотеки

Риски	Возможные последствия рисков для субъектов ипотеки				
	Кредитор	Заёмщик	Застройщик (первичная ипотека)	Продавец (вторичная ипотека)	Инвестор
Валютный риск	Потери или прибыль в зависимости от номинарования валюты кредита	Прибыль или потери в зависимости от номинарования валюты кредита	Потери или прибыль в зависимости от номинарования валюты кредита, валюты продажи	Потери или прибыль в зависимости от номинарования валюты кредита	Потери или прибыль в зависимости от номинарования валюты инвестирования
Риск ликвидности и риск залога	Утрата обеспечения	Утрата приобретённого имущества, дополнительные расходы	Утрата дохода	Возврат денег от продажи	Утрата части или всего инвестиционного дохода
Увеличение сроков оформления собственности	Утрата части кредитного дохода	Дополнительные расходы	Утрата части дохода	Утрата части дохода	Утрата части инвестиционного дохода
Кредитный риск	Утрата дохода, неоплата кредита	Утрата приобретённого имущества, дополнительные расходы	Нет	Нет	Нет
Риск долгосрочного погашения	Неоплата кредита	Нет	Нет	Нет	Нет

Как видно из таблицы, банковское ипотечное кредитование сопровождается следующими видами рисков: изменение процентных ставок по кредиту; изменение валютного курса; снижение ликвидности залога, включая снижение рыночной цены, и утрата залога; увеличение сроков оформления прав собственности; снижение платежеспособности заемщиков [5, с. 41].

При введении классификации рисков в модель, которая определяет привлечение долгосрочных ипотечных кредитов, можно увидеть, что валютный и кредитный риски связаны с депозитной моделью (Англия, Франция, Испания, Израиль), инвестиционная модель с риском долгосрочного погашения (США и Канада) и целевая модель (Германия).

С принятием законов "Об ипотеке" и "Об ипотечных облигациях" банки получили возможность рефинансирования ресурсов, вложенных в кредиты под обеспечение недвижимости, посредством выпуска и размещения ипотечных ценных бумаг – закладных, ипотечных сертификатов и ипотечных облигаций.

На Украине первыми банками, осуществившими выпуск ипотечных ценных бумаг, стали ВАТ КБ "Укргазбанк", ЗАО КБ "Приватбанк" и АКИБ "УкрСиббанк". В свою очередь первый выпустил облигации на сумму 50 миллионов гривен, которые были успешно размещены на внутреннем рынке страны, а второй и третий – на сумму 1 миллиард гривен, что обозначило выход Украины на внешний рынок ипотечных облигаций. По мнению экспертов, в ближайшее время интерес к ипотечным ценным бумагам на Украине существенно возрастает, так как данный механизм позволяет снизить основные банковские риски, связанные с ипотечным кредитованием. Однако выпуск таких инструментов сдерживается неразвитостью фондового рынка и отсутствием достаточного объема средств населения и субъектов хозяйствования.

С изменением законодательства ипотека на Украине осталась рискованной как для заемщиков, так и для кредиторов по целому ряду взаимосвязанных причин. В первую очередь к ним можно отнести несовершенство нашего законодательства в части ипотеки, нестабильность финансового положения заемщика и кредитора, в силу общей экономической нестабильности, непредсказуемые скачки курсов валют. Знание всех рассмотренных факторов в этой области, конечно, не освободит ни заемщика, ни кредитора от возможных последствий, зато может более точно оценить собственные возможности.

Ипотечное кредитование сопровождается большим количеством финансовых рисков, которые, в свою очередь, оказывают значительное влияние на замедление темпов роста ипотечного кредитования. Решение проблемы снижения рисков позволит привлечь в будущем дополнительные ресурсы с финансового рынка и частично удешевить заимствования.

Литература: 1. <http://www.rusipoteka.ru/publications/fondegor-i.htm>. 2. <http://www.zn.ua/2000/2040/62501>. 3. Вожжов А. П. Мы стоим на пороге новой "золотой лихорадки" с переделом валютного мира / А. П. Вожжов // Бизнес. – 2008. – № 48. – С. 16–18. 4. Нургаев Р. А. Региональные схемы ипотечного кредитования и проблемы их дальнейшего развития / Р. А. Нургаев, Е. Г. Кириченко // Деньги и кредит. – 2004. – № 10. – С. 24–29. 5. Архипов А. П. О страховании рисков ипотеки / А. П. Архипов // Финансы. – 2006. – № 10. – С. 41–43.

УДК 336.712

Курочкіна І. Г.

ТРАНСКОРДОННІ УГОДИ M&A В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Анотація. Узагальнено основні тенденції з питань транскордонних угод злиттів та поглинань у банківському секторі.

Аннотация. Обобщены основные тенденции по трансграничным сделкам слияний и поглощений в банковском секторе.

Annotation. The main trends of cross-border mergers and acquisitions (M&A) in the banking sector are summarized.

Ключові слова: злиття, поглинання, транскордонні угоди M&A, концентрація капіталу, централізація.

Глобальна криза 2007 – 2008 рр. суттєво вплинула на економіку майже 200 країн світу. Як наслідок, світові фінансово-кредитні системи виявилися не здатними протистояти негативним змінам макроекономічних показників. Слід зауважити, що під час фінансової кризи банківська система страждає першою, тому світову фінансову кризу 2007 – 2008 рр. можна вважати світовою кризою банківської системи.

Завдяки глобальній фінансовій кризі світовий банківський сектор переживає один з найважливіших періодів свого розвитку, який спонукає банки перебудовуватися, підвищувати рівень концентрації та централізації капіталу, власну конкурентоспроможність. Одним із шляхів вирішення цього завдання є консолідація банків.

© Курочкіна І. Г., 2011

Теоретичною основою даного дослідження є положення, які сформульовані в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема М. Бішоп, В. Геєць, О. Єстокова, М. Марсалеє, Р. Нельсон, М. Рубцов, Дж. Стигліц, М. Хебек, А. Шляйфер та ін. Питання концентрації та централізації банківського капіталу досліджувалися такими вченими-економістами, як Д. Альхадефф, Г. Белоглазова, А. Бергер, Ф. Вестон, І. Владимірова, Т. Кох, Л. Красавіна, С. Пілофф, Р. Ролл, Н. Савінська, Дж. Сінки, В. Черенков.

Метою даної роботи є узагальнення основних тенденцій з питань транскордонних (трансграничних) угод злиттів та поглинань (далі – М&А) банків.

Незважаючи на кризу, сучасний розвиток світової фінансової системи характеризується поширенням процесів глобалізації. Зокрема, протягом останніх десятиріч процеси концентрації та централізації капіталу в банківському секторі дуже активізувалися й стали значним явищем в економічному житті як країн з розвинутою економікою, так і країн з економікою, що розвивається. На сьогоднішній день держави світу вже вклали у фінансово-кредитний сектор економіки з метою підтримки або реанімації банківської системи понад 5 трлн дол [1]. Зокрема, Уряд США на викуп проблемних активів витратив вже 700 млрд дол. [2], уряд Російської Федерації – понад 20 млрд дол [2], Національний банк України для рефінансування комерційних банків у 2009 р. надав близько 8,5 млрд дол. [3]. Більшість західно-європейських держав визначили за краще націоналізувати великі банки для уникнення їх банкрутства.

Одним з головних економічних аспектів глобалізації є зростання кількості та розміру консолідацій підприємств як усередині країни, так і на транснаціональному рівні [4].

На перший погляд міжнародні угоди М&А в банківській сфері схожі на аналогічні процеси в інших галузях. При більш детальному розгляді злиття і поглинання банків, у зв'язку із специфікою їх діяльності, мають деякі особливості. Це, перш за все, стосується цілей угод М&А, а також мотивів сторін, що беруть участь.

Так, міжнародні банківські угоди М&А тісно пов'язані з інтернаціоналізацією діяльності банків. Зокрема, при дослідженні інтернаціоналізації діяльності банків як вузький напрям часто обирають проблематику прямих іноземних інвестицій. У галузі прямих іноземних інвестицій одним з важливих аспектів є дослідження саме міжнародних угод М&А. Процес структурної перебудови банківського сектору продовжує розвиватися протягом останніх років. У цей період спостерігається безпрецедентна за своїми розмірами хвиля злиттів та поглинань у різних секторах економіки, яка охопила більшість країн світу. Основою цього процесу стали транскордонні процеси злиттів та поглинань корпоративного капіталу, здійснюваного за допомогою прямих іноземних інвестицій.

Процеси транскордонних угод М&А відносно нове явище у світовій економічній системі, на відміну від операцій зі злиттів та поглинань загалом, які мають на сьогодні вже більш ніж столітню історію розвитку. Але незважаючи на це, останні десятиріччя процеси транскордонних угод М&А є невід'ємною ознакою глобалізації та лібералізації світової економіки й стали провідною стратегією зовнішнього зростання для сучасних компаній.

Розглянемо кількісну та вартісну активність транскордонних угод М&А у фінансовому секторі безпосередньо за участю банків на прикладі найбільших угод М&А у світі, тобто угод М&А, ринкова вартість яких перевищує 1 млрд дол, а починаючи з 2007 р. – 3 млрд дол.

За період з 1996 – 2008 рр. у фінансовому секторі за участю банків та фінансово-кредитних установ було зареєстровано 113 угод М&А на загальну суму 455,1 млрд дол (таблиця).

Таблиця

Світові угоди М&А, вартістю понад 1 млн. дол (з 2007 р. – понад 3 млн дол.) у фінансовому секторі за участю банків*

Роки	Кількість угод М&А, шт.	Вартість, угод М&А млрд дол.
1996	5	9,4
1997	2	5,5
1998	6	16,6
1999	8	32,7
2000	13	54,3
2001	13	42,7
2002	5	8,9
2003	7	27,1
2004	10	39,9
2005	11	42,0
2006	19	50,7
2007	7	58,1
2008	7	67,2
Загалом	113	455,1

* – складено авторами за [5]

Як видно з таблиці, максимальна кількість угод М&А за участю банків, вартістю більше 1 млрд дол, зареєстрована у 2006 р. (19 угод М&А). Крім цього, велика кількість угод М&А була зареєстрована в 2000 та 2001 рр. (по 13 угод М&А) та у 2005 р. (11 угод М&А).

Максимальний обсяг угод M&A за участю банків зафіксовано в 2008 р – 67,2 млрд дол., у 2007 р. – 58,1 млрд дол., у 2000 р. – 54,3 млрд дол. При цьому, слід зауважити, що інтенсивність процесу консолідації зростала як у рамках окремих сегментів фінансового сектору (банківського, інвестиційного, страхового тощо), так і між установами різних сегментів. Крім цього, незважаючи на те, що темпи консолідації фінансового сектору збільшувалися як на національному, так і на міжнародному рівнях, основна частина угод M&A припадала на операції між кредитно-фінансовими установами в рамках окремих країн (тобто національні злиття та поглинання).

Залежно від регіону частка транскордонних угод M&A є різною. Так, в Європі близько 1/3 всіх банківських злиттів впродовж досліджуваного періоду здійснювалося між банками з різних країн. В Азії приблизно 40 % всіх банківських злиттів здійснювалося за участю іноземного партнера, тоді як у США цей показник у вказаний період склав лише близько 10 % [6].

Таку невелику частку транскордонних угод M&A можна пояснити тим, що економічні вигоди від внутрішніх (національних) об'єднань, порівняно, вище. Так, ефект від спільної діяльності у внутрішніх операціях оцінюється на рівні близько 10 – 25 % вартості дрібнішого учасника, а в міжнародних операціях він рідко перевищує 5 %. Зокрема, учасники внутрішнього злиття, як правило, мають можливість скоротити частину своїх дублюючих підрозділів без значних втрат і збитків для клієнтів. У міжнародних операціях подібних можливостей значно менше. Крім того, як показав досвід європейських банків, перед активною міжнародною експансією здійснюється консолідація на національному рівні.

Міжнародні угоди M&A також зазнають труднощів у зв'язку з тим, що отримані вигоди від угод дуже незначні, щоб перекопати сплачувану банком, що поглинув, премію акціонерам поглинутого банку. Єдиним варіантом, при якому можна мати фінансову вигоду, – "злиття рівних". У цьому випадку премія не сплачується. Але для цієї угоди потенційна фінансова віддача також незначна, щоб перекопати обидві сторони погодитися на не завжди однозначний вибір місця розташування головного офісу і фактичного керівника. Подібні проблеми можуть здаватися незначними, але, як показує практика, вони значно впливають на здійснення угод M&A.

Таким чином, переваги національних угод M&A за участю банків пов'язані з їх більшим потенціалом щодо зниження витрат, а також можливістю уникнути багатьох невизначеностей, властивих міжнародним угодам M&A.

При цьому, враховуючи переваги національних угод M&A, можна припустити, що основними учасниками міжнародних угод M&A є ті банки, які вичерпали власні можливості зростання усередині своєї країни.

Література: 1. Мировой кризис и его социально-экономические последствия для России : коллективная монография / за общ. ред. В. Г. Афанасьева, Н. Ф. Газизуллина. – СПб. : Союз, 2009. – 176 с. 2. Банковский кризис в России: причины, последствия кризиса банковской системы – 2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.economic-crisis.ru/novosti-crizisa/bankovskij-krizis-v-vrossii.html>. 3. <http://bank.gov.ua>. 4. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – 3-е изд., стереотип. – М. : Институт новой экономики, 1998. – 864 с. 5. <http://stats.unctad.org>. 6. Рид С. Искусство слияний и поглощений / С. Рид, А. Лажу ; пер. с англ. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 956 с.

УДК 336.748.3

Огородня Є. М.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО РЕЖИМУ ПЛАВАЮЧОГО ВАЛЮТНОГО КУРСУ

Анотація. Приділено увагу факторам, що впливають на вибір режиму курсоутворення. Представлено проблеми переходу України до режиму плаваючого валютного курсу.

Аннотация. Уделено внимание факторам, которые влияют на выбор режима курсообразования. Представлены проблемы перехода Украины к режиму плавающего валютного курса.

Annotation. The attention is paid to factors which influence a choice regime formation of course. Problems of transition of Ukraine to a mode of the floating rate of exchange are presented.

Ключові слова: режим плаваючого валютного курсу, Україна, формування валютного курсу.

У 2008 році в Україні було встановлено прив'язку гривні до долара США, але під впливом світової фінансової кризи МВФ вимагає переходу до режиму плаваючого валютного курсу. Зміна режиму валютного курсу може позитивно вплинути на економічну, політичну та фінансову сфери держави, але окремі економісти прогнозують зростання спекулятивних операцій, що може негативно позначитися на роботі банківських установ і суб'єктів господарювання. Наскільки швидко пройде трансформація режимів курсоутворення залежить від цілеспрямованих дій уряду, тому все актуальнішим стає питання обґрунтованого вибору режиму курсоутворення та оцінки його впливу на різні сфери діяльності.

Значна кількість українських і зарубіжних вчених у своїх роботах зосереджувала увагу на проблемі вибору режиму валютного курсу, серед них такі науковці, як Б. Єгерт, А. Казумі, К. Мін, А. Моралес-

Зумаюеро, Л. Хентао та ін. Заслужують на особливу увагу роботи Д. Сераттан і М. Спагноло, у яких висвітлено залежність вибору режиму валютного курсу від інформаційного й експортного фінансового потоку. Дослідженню факторів, що впливають на вибір режиму валютного курсу присвячено роботи вітчизняних вчених, в особі О. Авдея, Ю. Корнєєва, А. Кулінця, О. Садовнікової, А. Ткаченка, але, незважаючи на велику кількість публікацій, проблема переходу України до режиму плаваючого курсу залишається ще не до кінця вивченою.

Метою даної статті є дослідження моделей переходу України до режиму плаваючого валютного курсу та виділення факторів, що впливають на вибір режиму курсоутворення.

Більшість країн світу використовує режим плаваючого валютного курсу, де ціна валюти визначається ринком, при цьому вибір режиму курсоутворення залежить від стратегії уряду, з урахуванням факторів, що на нього впливають. При впровадженні режиму плаваючого валютного курсу уряд може обирати шляхи його реалізації: кероване або незалежне плавання.

При керованому плаванні без визначеного діапазону коливань валютного курсу органи грошово-кредитного регулювання впливають на валютний курс, не встановлюючи попередню траєкторію його зміни або його цільового значення. Особливість незалежного плавання полягає в тому, що валютний курс визначається ринковими чинниками, тобто попитом і пропозицією. Валютні інтервенції здійснюються для запобігання коливанням валютного курсу, які не є наслідком фундаментальних макроекономічних зрушень [1].

При застосуванні режиму незалежного плаваючого валютного курсу діяльність банківських установ або може стати більш прибутковою, або відбудеться ускладнення їх робочого процесу (витрати часу на створення й адаптацію прогнозної моделі валютного курсу; збільшення витрат на втримання ділінгового центру та його персоналу; нечіткість позицій при виборі об'єкта для інвестиційної діяльності; тісна залежність від світових економічних і політичних новин, особливо для дочірніх іноземних банків).

Вибір валютного режиму та моделі його реалізації залежить від безлічі макро- та мікроекономічних факторів. Як вважає Миклашевська Н. А. [2], такими факторами є: рівень розвитку та розміри економіки, ступінь її відкритості, стан фінансових ринків, ступінь диверсифікованості виробництва, стан платіжного балансу, рівень конкурентоспроможності, обсяг резервів іноземної валюти, ступінь залежності економіки від зовнішньої торгівлі, суспільно-політичне становище у країні, стан національної грошової системи, природа та характер економічних потрясінь, з якими стикається та чи інша країна. На думку автора, до факторів, що впливають на вибір режиму курсоутворення, необхідно віднести: фундаментальні, технічні, короткострокові та неочікувані, які представлені на рисунку.

Рис. Фактори, що впливають на формування валютного курсу і вибір режиму валютного курсоутворення

Представлені фактори повинні бути враховані НБУ при виборі режиму валютного курсу та формуванні валютної і монетарної політик.

При переході до режиму плаваючого валютного курсу в Україні можливе посилення інфляційних процесів, зниження рівня прозорості монетарної політики, збільшення трансакційних витрат. З іншого ж боку, зміна режиму курсоутворення дозволить здійснювати регулювання курсу національної валюти, без проведення інтервенцій НБУ, та зміни валютних резервів, забезпечить збільшення експорту та залучення інвестицій у реальний сектор економіки. Таким чином, при виборі режиму плаваючого валютного курсу, необхідно враховувати всі позитивні і негативні наслідки та фактори, що впливають на формування валютного курсу та режим валютного курсоутворення.

Література: 1. Миклашевская Н. А. Международная экономика : учебник / Н. А. Миклашевская, А. В. Холопов ; под общ. ред. А. В. Сидоровича ; МГУ им. М.В. Ломоносова. – [4-е изд., доп.]. – М. : Дело и Сервис, 2004. – 191 с. 2. Колодизев О. М. Прогнозування валютних курсів : монографія / О. М. Колодизев, С. С. Погасій, Є. Г. Федоров. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2008. – 352 с. 3. Жураков О. Ф. Вплив девізної політики НБУ на обмінний курс / О. Ф. Жураков // Актуальні проблеми економіки – 2008. – № 5(83). – С. 154–159. 4. Ткаченко А. М. Вибір моделі курсової політики та її вплив на формування фінансових ресурсів підприємства на прикладі України / А. М. Ткаченко, О. К. Авдєй // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 110–115.

УДК 336.71

Прохорова Ю. В.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕДИТУВАННЯ

Анотація. Розглянуто питання, пов'язані з особливостями організації моделювання процесу кредитування, зокрема, приділено особливу увагу методикам оцінки фінансового стану позичальника.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, связанные с особенностями организации моделирования процесса кредитования, особенно, уделено внимание методикам оценки финансового состояния заемщика.

Annotation. The questions, connected with the modeling of crediting process design organization are studied, in particular, the special attention is paid to the methods of borrower financial state estimation.

Ключові слова: кредит, процес кредитування, модель, оцінка кредитоспроможності, кредитна система.

Сучасний стан банківської системи України досить складний. Причинами цього є як кризовий стан економіки вцілому, так і проблеми розвитку банківської системи. Головна мета банку як комерційного підприємства – отримання прибутку. Ситуація у банківській системі свідчить, що надзвичайно важливим ризиком у кредитній діяльності є ризик недосконалої економічно-правового поля. Він властивий кожному етапові процесу кредитування і визначально впливає на якість кредитного портфеля комерційного банку.

Основні науково-методичні розробки з даної проблематики належать таким провідним науковцям, як Альгін А. П. [1], Бор М. З. [2], Бутинець Ф. Ф. [3], Васюренко О. В. [4], Герасимович А. М. [3], Ковальов О. П., О. Ланге [5], Пятенко В. В. [2].

У результаті суттєвого зростання масштабності кредитних ризиків виникла необхідність вдосконалення існуючих і запровадження нових методик оцінки ризиків та управління ними. Ці методики і моделі становлять "ядро" сучасної системи ризик-менеджменту, яка, у свою чергу, забезпечує успішне функціонування будь-якого фінансового інституту [1].

В основу більшості опублікованих методик покладено аналіз фінансового стану позичальника за бухгалтерським балансом. Подібний підхід є дещо спрощеним. Для всебічної оцінки кредитоспроможності позичальника і прийняття обґрунтованого рішення крім аналізу фінансових показників необхідно також проводити аналіз грошових потоків і використовувати методи, що ґрунтуються на різноманітних статистичних моделях. Модель банку як відкритої складної динамічної системи можна подати у вигляді певної залежності [2]:

$$\Sigma = \{T, X, U, \Omega, Y, G, F\},$$

де T – часовий інтервал, який розглядається; X – множина еventуальних (можливих за відповідних умов) внутрішніх станів; U – входи системи; Ω – клас функціональних перетворень, що діють на заданому інтервалі часу; Y – виходи системи; G – множина допустимих вихідних значень (чи обмежень на виходи),

зумовлена функціональними зв'язками F-екзогенних факторів у фіксований момент часу з вихідними параметрами; F – функціональні перетворення, що пов'язують внутрішні стани системи в два моменти часу з входами системи в перший з них.

Часовий інтервал T – перший параметр моделі, який відображає дискретний розглянутий інтервал кредитної діяльності $[t_1, t_2]$ (припускаючи в загальному випадку, що всі мікроінтервали $t_i - t_{i-1}$ мають довільну довжину). Адекватний опис внутрішніх станів X перед кожним етапом управління є одним з найважливіших завдань. Стан кредитного потенціалу банку визначається багатьма параметрами (так званими фазовими координатами). Компенсація активно-пасивного дисбалансу за обсягами і, що важливіше, у часі – домінуючий чинник загальної толерантності банку.

Структура входів U на кожному етапі управління має багатомірну природу, що відображає ресурсні й інформаційні потоки. Ресурси визначаються переважно знов залученими депозитами, погашенням кредитів, купівлею ресурсів на фінансових ринках, зміною структури активів. Найважливішою складовою вхідних даних є інформація, обробка, аналіз та інтерпретація якої забезпечують логічне обґрунтування поточної ситуації, створюють передумови для верифікації (перевірка істинності) та модифікації здійснюваної політики і фактично зумовлюють прийняття управлінських рішень.

Інформаційний зв'язок з екосистемами кредитної системи X має такий вигляд: у разі моделювання внутрішніх станів X_i кредитної системи X інформація насамперед впливає на реструктуризацію активів, а в разі визначення критеріїв ефективності Y_i і перетворення деяких з них на обмеження вона є підґрунтям аналізу загальної ефективності функціонування банку в конкретних умовах, що склалися [3].

Функціональні перетворення Ω_i , які визначають сутність кредитної політики для заданого інтервалу часу, пов'язані з аналізом змін мікро- і макросередовищ щодо раціонального визначення відсоткових ставок, виявлення чутливості активів, управління ресурсами. Клас цих функціональних перетворень зумовлює банківську кредитну політику – правила і цілі, методи управління кредитним портфелем.

Вихідними показниками Y_i здебільшого вважають показники на деякому часовому інтервалі. Вони повинні характеризувати можливості банку щодо отримання прибутку з активів, відображати політику структурного управління активами, давати об'єктивну оцінку методам і результатам формування ресурсів. До таких показників належить: платоспроможність, загальна ліквідність, питома вага високоліквідних активів, ресурсна ліквідність, покриття прогнозованих збитків, максимальний розмір гарантій і поручицтв, наданих інсайдером, максимальний розмір наданих міжбанківських коштів.

Водночас зазначені вище показники можуть використовуватися як критерії оптимізації функціонування банку і як система обмежень у разі вироблення управляючих впливів.

Таким чином, стратегічний, тактичний й оперативний аналізи вихідних значень Y_i кредитної системи X є завданням, яке охоплює майже всю діяльність банку. Ефективний вибір критеріальних просторів визначається банківською політикою і конкретними зовнішніми та внутрішніми умовами, а також досвідом та кваліфікацією менеджерів.

Множина обмежень за вихідним значенням G_i пов'язана з інформаційною інтерпретацією діяльності щодо виконання економічних нормативів, достатності ступеня конкурентоспроможності, відповідності результатів кредитної політики, банківської ефективності проведення обов'язкового резервування.

Множина функціональних перетворень F_i (останній компонент кредитної системи X) пов'язує внутрішні стани X_i і X_{i+1} з урахуванням входів U_i , тобто є виконанням механізмом, на який покладається місія організації й обслуговування кредитів. В інформаційному аспекті – це аналіз заявок на надання кредитів, вивчення позичальника та його діяльності, прогнозування результатів управління кредитним портфелем, тобто аналіз інформації щодо адекватності управляючих впливів та контролю результатів [2]. Компонент F_i моделі кредитної системи X визначає множину потенційних виходів Y_i з урахуванням обмежень G_i , тобто формує портфель прийнятних заявок на надання позичок.

Контроль необхідно проводити ієрархічно: у стратегічному, тактичному й оперативному планах. Процедури контролю повинні відповідати характеристикам економічності й простоти, своєчасності, бути достатньо гнучкими, а в кінцевому підсумку – результативними. Їх особливістю є чутливість, насамперед до негативних змін умов і стану кредитного процесу [4].

Загалом моделювання діяльності банку щодо кредитних відносин повинне враховувати такі основні моменти: надійність, гнучкість, вірогідність вхідної інформації про акумульовані та залучені ресурси, про наявних і потенційних партнерів; поступове ускладнення змісту, структури, джерел зростання і динаміки ресурсного потенціалу разом із загальним розширенням планів; ієрархічну структуру управління активами, розмаїття форм зв'язків елементів системи, важливість оптимізації горизонтальних зв'язків; динамічну збалансованість вхідних потоків ресурсів (зобов'язань і власних коштів) з процедурами їх розподілу; значну залежність зміни стану системи та її стабільності загалом від результатів аналізу тенденції впливу макро- і мікросередовищ, планування і вибору фінансових інструментів; необхідність можливостей оперативного маневрування інформаційними (у тому числі вторинними) і фінансовими ресурсами; наявність систем абсолютних, відносних і комбінованих пріоритетів, зумовлених кредитною політикою банку і множинністю методів управління; складність критеріальних просторів щодо розмірності станів системи, що враховуються, і суперечливості досягнення бажаних показників.

Література: 1. Альгин А. П. Грани экономического риска / А. П. Альгин. – М.: Знание, 1991. – 165 с. 2. Бор М. З. Менеджмент банков: организация, стратегия, планирование / М. З. Бор, В. В. Пятенко. – М.: ИКЦ, "ДИС", 2008. – 288 с. 3. Аналіз діяльності комерційних банків / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця та проф. А. М. Герасимовича. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 384 с. 4. Васюренко О. В. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком / О. В. Васюренко // Банківська справа. – 2008. – № 1. – С. 28–34. 5. Васюренко О. В. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: монографія / О. В. Васюренко. – К.: УБС, 2009. – 323 с.

ФІНАНСОВИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація. Виявлено тенденції розвитку банківської системи України, проаналізовано роль банківського регіонального сектору та роль державного впливу на процес фінансування регіонів при відкритті відділень та філій банків у малорозвинених районах. Досліджено взаємозв'язок між вихідними характеристиками району та міжгалузевими відкриттями відділень банків у малорозвинених районах. Запропоновано методику розрахунку тенденцій змін відкриття відділень банку у районі з використанням методу найменших квадратів.

Аннотация. Выявлены тенденции развития банковской системы Украины, проанализирована роль банковского регионального сектора и роль государственного влияния на процесс финансирования регионов при открытии отделений и филиалов банков в малоразвитых районах. Исследована взаимосвязь между выходными характеристиками района и межотраслевыми открытиями отделений банков в малоразвитых районах. Предложена методика расчета тенденций изменения открытий отделений банка в районе с использованием метода наименьших квадратов.

Annotation. The trends in the Ukrainian banking system are revealed, the role of the regional banking sector and the role of the state influence on the process of funding regions at the opening of branches and subsidiaries of banks in underdeveloped areas are analyzed. The relationship between output characteristics and cross-district banks opening branches in underdeveloped areas is studied. The method of calculating the trends in opening branches of the bank in the region using the method of least squares is suggested.

Ключові слова: банки, банківський сектор, регіональний сектор, держава, фінансовий вплив, регіон, райони, відділення.

Банківська система – одна з найважливіших і невід'ємних структур ринкової економіки. Історично склалося, що розвиток банків, товарного виробництва і обороту паралельно і тісно переплітався. При цьому банки, проводячи грошові розрахунки і кредитуючи господарство, виступаючи посередниками у перерозподілі капіталів, істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють зростанню продуктивності суспільної праці [1].

Комерційні банки – основна ланка кредитної системи країни, у яку входять кредитні установи, що здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на засадах комерційного розрахунку. Для цього вони використовують не тільки свій власний капітал, але й залучений фінансовий капітал у вигляді внесків, депозитів, міжбанківських кредитів та інших джерел. Причому залучені засоби, як правило, значно перевищують обсяг власного капіталу комерційних банків [1].

Основною метою комерційних банків, що стали створюватися в Україні у 1989 році, було оперативне одержання їхніми засновниками і клієнтами широкого спектру банківських послуг (включаючи отримання кредитів), вирішення засновниками за допомогою власного банку своїх групових чи індивідуальних проблем, одержання максимального прибутку для своїх акціонерів чи пайовиків, а також для власного розвитку [2].

Спочатку комерційні банки створювалися переважно як галузеві. Деякі банки виникли як дочірні банки державних спеціалізованих банків.

Починаючи з періоду пізнього Середньовіччя значення банків для функціонування економіки було достатньо великим, але тільки у ХХ столітті, коли остаточно сформувався світовий ринок, воно набуло настільки всеохоплюючий характер. Сьогодні практично жодний економічний процес не відбувається без активної участі банків. Зміни якісного характеру банківської діяльності, у свою чергу, викликали значне збільшення кількості банків та, відповідно, відкриття нових відділень і філій банків і, як наслідок, збільшення конкурентної боротьби між ними [2].

Жодна економічно розвинена держава не обходиться без регулювання ринкової економіки як на загальнодержавному, так і на регіональному рівні, що і є закономірним результатом розвитку ринкової економіки.

Основною умовою ефективного використання можливостей регіонального розвитку є удосконалення функцій регулювання як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях.

Постійна зміна економічних умов вимагає зміни регулюючих функцій органів державного управління та місцевого самоврядування з метою звернення економічних процесів у русло стабілізації та подальшого економічного зростання.

У зв'язку із зростаючою роллю банківської системи регіону в обслуговуванні економічних суб'єктів, розширенням зовнішньоекономічних і міжрегіональних зв'язків, триваючим процесом становлення та ліквідації окремих комерційних банків збільшується роль і значення аналізу фінансового стану банку. Українські банки змушені працювати в умовах підвищених ризиків і часто опиняються у кризових ситуаціях. Перш за все це пов'язано з недостатньою оцінкою власного фінансового становища, залучених та

розміщених коштів, надійності й стійкості обслуговуваних клієнтів. У вітчизняній практиці аналізу банківської діяльності також не існують єдині методичні рекомендації, банки і територіальні підрозділи НБУ орієнтовані на власні розробки та основні показники, встановлені Нацбанком у вигляді обов'язкових рекомендацій і нормативів. Тому для українських банків дуже актуальним є питання розробки і застосування ефективних методів аналізу фінансового стану банківського сектору як на регіональному, так і на міжгалузевому рівні, відповідних місцевих умов. Більшість українських методик використовують бальні системи побудови рейтингу банків і при їх розробці застосований експертний підхід, що у принципі виключає вірогідність аналізу [1].

Раніше відкриття філій банку в малорозвинених районах багато в чому залежало від первинного фінансового розвитку до процесу державного втручання. Регіони, які були більш фінансово розвинені, до процесу державного втручання мали більшу кількість філій банків у малорозвинених районах на душу населення. Крім того, міжгалузеві відкриття відділень банків також відобразили тенденцію змін кількості населення як у сільській місцевості, так і у районах. Райони, які були більш матеріально розвинені, до процесу державного втручання мали більшу кількість відкриття банківських відділень на душу населення в малорозвинених областях. Райони, які здобули істотне збільшення кількості населення, а також скорочення у сільській місцевості на душу населення, зазнали більше відкриттів відділень банків у малорозвинених районах [3].

Автор досліджує взаємозв'язок між вихідними характеристиками району та міжгалузевими відкриттями відділень банків у малорозвинених районах, використавши таке рівняння:

$$bank_{rt} = \alpha_r + \beta_t + \eta_t(bank_{r1995}) + v_t(\vartheta_{r1995}) + \sum_{rt} \quad (1)$$

де $bank_{rt}$ – кількість банківських філій у малорозвинених регіонах на душу населення в районі (r) в рік (t); ϑ_{r1995} – вектор характеристики району у 1995 році; η_t, v_t – вектори щорічних макетів, що взаємодіють з кількістю банківських філій на душу населення у 1995 році відповідно; η_t – вектор, що відображає щорічні зміни у кількості банківських філій у малорозвинених областях на душу населення відповідно до фінансового розвитку; α_r, β_t – включені у регресію.

Дане дослідження відображає залежність коефіцієнта η_t , де можна виявити, що існують значні повороти тенденції у відкритті відділень банку у малорозвинених регіонах та понаднормових районах.

Більша кількість відділень банку були відкриті у більш фінансово розвинених районах у період між 1995 та 1999 роками. Проте після 2000 року збільшилась кількість відкриття відділень банку у малорозвинених районах областей.

Для урахування тенденцій змін відкриття відділень банку у районі та понаднормових робіт, автор виконав просту оцінку з використанням методу найменших квадратів (МНК), переформулювавши рівняння, отримуємо:

$$bank_{rt} = \alpha_r + \beta_t + \eta_1(t_{d1995} \times bank_{r1995}) + \eta_2(t_{d2000} \times bank_{r1995}) + \eta_3(t_{d2005} \times bank_{r1995}) + G + \sum_{rt} \quad (2)$$

Параметри η_1, η_2, η_3 – міра змін тенденцій у відділеннях банку в малорозвинених регіонах на душу населення за районами з 1995 по 2000 рік; $t_{d1995}, t_{d2000}, t_{d2005}$ – тенденції відповідно з 1995 по 2010 рр., з 2000 по 2010 рр. та з 2005 по 2010 рр.; R_{2000}, R_{2005} – макети упродовж років після 1999 та 2004 рр. відповідно.

$$\text{Маємо: } G = \eta_4(bank_{r1995} \times R_{2000}) + \eta_5(bank_{r1995} \times R_{2005}) + v_t \vartheta_{r1995}.$$

Ця модель дозволяє проводити з мінімальними зусиллями розрахунки щодо тенденцій змін відкриття відділень банків у районі та з'ясування їхньої ролі для прискорення економічного зростання регіону.

Таким чином, автор ослідив взаємозв'язок між вихідними характеристиками району та відгалуженими відкриттями відділень банків у малорозвинених районах. Основне завдання запропонованої методики спрямоване на те, щоб дати змогу науково обґрунтувати необхідність тенденцій змін у відділеннях банку у малорозвинених областях на душу населення за районами.

На думку автора, запропонований підхід може, у першу чергу, дати змогу визначити основні напрями розвитку банківського сектору з метою забезпечення довготривалих перспектив їх розвитку.

Отже, економічна діяльність держави щодо тенденцій розвитку банківського сектору на регіональному рівні має бути спрямована на допомогу банківським філіям функціонувати та реалізовувати довготривалі програми щодо відкриття нових відділень та структурних підрозділів. Поряд з цим треба підкреслити, що і банківська система має суто свої, внутрішні проблеми і диспропорції, які одночасно потребують вирішення з тим, щоб посилити фінансування з боку держави на позитивний вплив розвитку банківського сектору та економічного розвитку країни в цілому.

Література: 1. Гесьць В. М. Нестабільність та економічне зростання / В. М. Гесьць. – Харків : Форт, 2007. – 344 с. 2. Коломійчук В. С. Соціально-економічний розвиток України в умовах перехідної економіки (підходи до вивчення, стратегії розвитку) / В. С. Коломійчук. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2009. – 440 с. 3. Харадішвілі Ю. Ресурсний потенціал і тіньова економіка регіонів України / Ю. Харадішвілі // Банківська справа. – 2006. – № 4. – С. 67–78.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ВАЖЛИВОГО ЕЛЕМЕНТУ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Анотація. Зазначено, що механізм забезпечення фінансової безпеки країни значною мірою залежить від своєчасної й адекватної оцінки рівня фінансової безпеки. Показано необхідність розробки системи індикаторів оцінювання рівня фінансової безпеки, що відображає особливості періоду економічного розвитку України в умовах фінансової кризи.

Аннотация. Определено, что механизм обеспечения финансовой безопасности страны в большой мере зависит от своевременной и адекватной оценки уровня финансовой безопасности. Показана необходимость разработки системы индикаторов оценивания уровня финансовой безопасности, что отображает особенности периода экономического развития Украины в условиях финансового кризиса.

Annotation. It is suggested that the mechanism of providing of financial safety of country in a large measure depends on the timely and adequate estimation of financial strength security. The necessity of development of the system of indicators of evaluation of financial strength security is shown, that represents the features of period of economic development of Ukraine in the conditions of financial crisis.

Ключові слова: фінансова безпека, механізм забезпечення фінансової безпеки, система індикаторів оцінювання фінансової безпеки.

Механізм забезпечення фінансової безпеки країни в умовах фінансової кризи потребує чіткої координації дій в усіх сферах і ланках економічної і фінансової систем для становлення фінансової безпеки держави. У таких умовах проблеми оцінювання рівня фінансової безпеки країни набувають першочергового значення і потребують нагального вирішення, бо лише в умовах об'єктивної оцінки рівня фінансової безпеки можна приймати виважені державно-управлінські рішення, спрямовані на безпечне функціонування всіх елементів фінансово-економічного механізму країни.

Проблемі вивчення фінансової безпеки присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Найбільш вагомий вклад у розвиток науки про економічну та фінансову безпеку зробили Барановський О. І., Сенчагов В. К., Олейніков Е. А., Сухоруков А. І., Єрмошенко М. М., Жаліло Я. А., Предборський В. А., Г. Пастернак-Таранушенко, Мунтіян В. І. Разом з тим, незважаючи на велику кількість публікацій, залишається багато невирішених проблем управління фінансовою безпекою в умовах фінансової кризи.

Мета дослідження полягає у визначенні напрямів удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки в умовах фінансової кризи.

Зазначимо, що чітке визначення фінансової безпеки завжди викликало полеміку серед науковців і практиків. Під поняттям "фінансова безпека" автор розуміє стан забезпечення соціально-економічного розвитку та захищеності фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз (на всіх рівнях) фінансової системи держави.

Управління фінансовою безпекою країни в умовах фінансової кризи потребує вирішення широкого кола проблем, які стосуються визначення критеріїв фінансової безпеки; постійного відстеження чинників, які викликають загрозу фінансовій безпеці країни; розроблення заходів щодо їх попередження та подолання.

Зважаючи на те, що фінансова безпека не є статичною, адже на систему безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі соціально-економічного і політичного розвитку суспільства, механізм забезпечення фінансової безпеки включає такі елементи:

об'єктивний і всебічний моніторинг економіки та фінансової сфери з метою виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці країни;

розрахунок порогових і граничнодопустимих значень фінансових та соціально-економічних показників (індикаторів), перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність і фінансову кризу;

діяльність держави щодо виявлення і попередження внутрішніх та зовнішніх загроз фінансовій безпеці.

Таким чином, побудова механізму забезпечення фінансової безпеки в умовах фінансової кризи потребує визначення критеріальних вимог до неї, наявності системи індикаторів для її всебічної оцінки.

Проте дотепер в економічній літературі немає теоретичних комплексних розробок щодо цього питання. Тому за основу при формуванні критеріальних вимог та сукупності показників до системи фінансової безпеки використовують підходи до визначення критеріїв та інтегрального індексу економічної безпеки за Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України [1]. З ефективністю використання цієї методики погоджуються також автори [2; 3].

Водночас проведений автором аналіз [4 – 6] дає змогу дійти висновку, що суть вказаної Методики, з одного боку, неповною мірою ґрунтується на теоретико-методологічних основах забезпечення економічної безпеки, а з іншого – недостатньо враховує особливості періоду економічного розвитку України в умовах фінансової кризи. З огляду на це отримані згідно з Методикою розрахунки рівня фінансової безпеки країни можуть недостатньо адекватно відображати реальний стан економічних процесів і таким чином призводити до неефективних державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансової, економічної та врешті національної безпеки.

За таких умов виникає потреба удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки країни в умовах фінансової кризи та вирішення проблеми оцінювання рівня фінансової безпеки.

Зауважимо, що методологічні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки в цілому та її окремих складових повинні включати визначення критеріїв фінансової безпеки, вибір певних показників (індикаторів), визначення їх порогових значень, моніторинг визначених показників, співставлення фактичних значень певних показників з пороговими значеннями, визначення ступеня фінансової безпеки, аналіз отриманих результатів, прогнозування найважливіших груп показників (індикаторів).

Зазначимо, що стан фінансової безпеки характеризується певними показниками – індикаторами. Кожен з індикаторів має своє граничне (найменше чи найбільше) значення. Граничні значення індикаторів Сухоруков А. І. [7] називає "пороговими" і вважає, що відхилення фактичного значення індикатора від порогового свідчить про необхідність профілактики або усунення причин, що викликають ці відхилення.

Порогові значення індикаторів визначаються залежно від специфіки досліджуваного явища. Вони, звичайно, не можуть бути визначені точними розрахунками, а визначаються експертно на основі досвіду. Крім того, для України як порогові значення фінансової безпеки можуть прийматися значення відповідних показників інших країн [7].

Зауважимо, що такі науковці, як Шлемко В. Т., Бінько І. Ф., Г. Пастернак-Таранушенко, Єрмошенко М. М., Барановський О. І та інші, досліджуючи проблеми фінансової безпеки, обґрунтовують різні показники та пропонують різні їх сукупності для оцінювання фінансової безпеки.

Індикатори фінансової безпеки мають відображати специфіку певного рівня управління (громадян, домашніх господарств, підприємств, організацій й установ, галузі господарського комплексу, регіонів, банківської системи, фондового ринку, держави) або таких її складових, як безпека грошового обігу, інфляційна, валютна, бюджетна, боргова й інвестиційна безпеки.

Передусім, критична величина показників фінансової безпеки має свідчити про необхідність оперативного втручання органів управління з метою зміни небезпечних тенденцій. Розрахунок показників, що розглядаються ізольовано один від одного, не дозволяє отримати об'єктивну оцінку. Тільки система показників дозволить адекватно оцінити та зробити висновки про реальний ступінь загрози. Практика показує, що треба не просто визначити макроекономічні індикатори, на які важко вплинути в оперативному порядку (їх динаміка складається досить інерційно і під впливом багатьох чинників, які часто не піддаються впливу). Доцільно використовувати індикатори, які піддаються впливу з боку органів влади як в стратегічному, так і в тактичному плані, що дозволить виявити критичні точки і способи впливу на них. Тому, у сучасних умовах особливу актуальність має питання розробки системи показників та критеріальних вимог для оцінювання рівня фінансової безпеки в умовах фінансової кризи.

Таким чином, удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки в умовах фінансової кризи потребує визначення критеріальних вимог, наявності системи індикаторів для її всебічної оцінки. Існуючі підходи недостатньо враховують особливості періоду економічного розвитку України в умовах фінансової кризи, а головне – отримані згідно з Методикою розрахунки рівня фінансової безпеки країни можуть недостатньо адекватно відображати реальний стан економічних процесів і таким чином призводити до неефективних державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення фінансової, економічної та врешті національної безпеки.

Отже, проведений аналіз стану оцінювання рівня фінансової безпеки України свідчить, що у напрямі удосконалення механізму забезпечення фінансової безпеки в умовах фінансової кризи необхідно:

визначити критеріальні вимоги до фінансової безпеки для ефективності реалізації теоретичних наукових положень на практиці;

удосконалити систему індикаторів фінансової безпеки, що дозволить адекватно оцінити її рівень в умовах фінансової кризи.

Темою подальших досліджень є аналіз стану фінансової безпеки України, формування системи індикаторів для комплексної оцінки рівня фінансової безпеки України й удосконалення комплексної структури механізму управління фінансовою безпекою країни, зокрема щодо подолання фінансової кризи.

Література: 1. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/>. 2. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 23–34. 3. Черемис Л. Проблеми забезпечення економічної безпеки України / Л. Черемис // Збірник тез доповідей II Науково-практичного семінару з міжнародною участю (16 – 18 грудня 2008 року). – Тернопіль, 2008. – С. 244–245. 4. Бельков О. А. Понятійно-категоріальний апарат концепції національної безпеки / О. А. Бельков // Безопасность. – 1994. – № 3. 5. Экономическая и национальная безопасность : учебник / под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Экзамен, 2004. – 768 с. 6. Ситник Г. П. Державне управління національною безпекою України (теорія і практика) : монографія / Г. П. Ситник. – К. : Вид-во НАДУ, 2004. – 408 с. 7. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави : навч. посібник / А. І. Сухоруков, О. Д. Ладюк. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЄКТІВ СВІТОВОГО БАНКУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто особливості діяльності та ефективність використання кредитів Світового банку в Україні.

Аннотация. Рассмотрено особенности деятельности и эффективность использования кредитов Мирового банка в Украине.

Annotation. Peculiarities of World bank activities and effectiveness of drawing up its credits in Ukraine are examined.

Ключові слова: Світовий банк, кредити Світового банку.

Світовий банк був утворений в липні 1944 року з метою подолання наслідків 2-ї Світової війни. На даний час, Світовий банк значно розширив свою мережу та функції, і нині він охоплює п'ять різних організацій, які разом утворюють Групу Світового банку, спрямовану на надання позик країнам для економічного розвитку:

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), який надає кредити країнам з середнім рівнем доходу для виробничих цілей, на створення в них інфраструктури тощо;

Міжнародна асоціація розвитку (МАР), що підтримує найбільш бідні країни, яким вона надає безвідсоткові позики, технічну допомогу та консультації з питань політики;

Міжнародна фінансова корпорація (МФК), яка сприяє розвитку країн-клієнтів шляхом фінансування інвестицій у приватний сектор;

Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій (БАГІ), що заохочує іноземні інвестиції шляхом надання гарантій іноземним інвесторам на покриття збитків;

Міжнародний центр врегулювання спірних питань щодо інвестицій (МЦВСПІ), який забезпечує інструменти для врегулювання шляхом погоджувальних або арбітражних процедур спірних питань стосовно інвестицій.

Світовий банк надає кредити на різноманітні програми країнам на сприятливих умовах. Водночас, вплив Світового банку на економічний розвиток країн не є однозначним. Так, зокрема, деякі іноземні дослідники, наприклад, А. Беккер, вважають, що позики Світового банку стримують діяльність приватного сектору [1, с. 46].

У той же час існують противники даного судження, наприклад, В. Колосова підкреслює, що співпраця зі Світовим банком, а також іншими міжнародними організаціями позитивно впливає на підвищення рейтингів країни і стимулює співпрацю як з державними, так і приватними інвесторами. Водночас важливим і необхідним є співпраця з міжнародними організаціями у сфері кредитування таких важливих для бідних країн програм, як охорона здоров'я, державне управління, боротьба з корупцією, оскільки приватні інвестори не зацікавлені у фінансуванні цих програм [2, с. 78]. На думку автора, основною проблемою є належна ефективність використання країною-позичальником залучених у міжнародних організацій коштів.

Кредити від Світового банку Україна почала залучати з 1993 року. На сьогодні Світовий банк затвердив для України більше 5,3 млрд доларів США для 38 операцій [3]. Поточний портфель проєктів Світового банку в Україні складається з дванадцяти активних проєктів (таблиця).

Таблиця

Проєкти Світового банку в Україні*

Назва проєкту	Дата укл. угоди	Зарезервовані кошти (млн дол. США)
Проєкт видачі державних актів на право власності на землю в сільській місцевості та розвитку системи кадастру	19.11.2009	121,13
Програма модернізації Державної податкової служби	07.04.2009	40
Проєкт "Контроль за туберкульозом і ВІЛ/СНІД в Україні"	08.01.2008	47,5
Проєкт удосконалення системи соціальної допомоги в Україні	28.08.2007	99,4
Проєкт розвитку системи державної статистики	02.08.2007	32
Проєкт розширення доступу до ринків фінансових послуг	15.09.2006	150
Проєкт рівного доступу до якісної освіти	17.11.2005	86,59
Проєкт реабілітації гідроелектростанцій	21.06.2005	106
Проєкт модернізації державних фінансів	03.06.2005	50
Проєкт розвитку експорту 2	25.03.2004	154,5
Проєкт розвитку міської інфраструктури	24.06.2003	140
Проєкт з передачі електроенергії	05.06.2003	200

*Джерело: складено за матеріалами Світового банку [3]

Аналіз обслуговування та погашення кредитів Світового банку вказує на стабільну динаміку повернення коштів, що можна вважати позитивним явищем (рисунок).

Рис. Прогнозні розрахунки платежів за кредитами Міжнародного банку реконструкції та розвитку станом на 14.10.2010 р., млн. грн (складено за матеріалами Міністерства фінансів)

Водночас, варто звернути увагу на доволі низьку ефективність використання коштів, залучених за програмами Світового банку. Так, до 2000 року жоден із укладених довготермінових проектів не був реалізований у повному обсязі. Світовий банк назвав перші роки співпраці з Україною "десятиліттям втрачених можливостей". Аналіз, проведений Юрієм С. І., показує, що передавання коштів Світовим банком конкретним міністерствам та відомствам є також неефективним. Так з 16 проектів, які були укладені в 2001 – 2006 роках, два було анульовано, а шість закрито [4, с. 84].

У свою чергу, проведений у 2009 році Рахунковою палатою аналіз проектного портфеля МБРР показав, що більше 65 % проектів мали інституційну спрямованість, тобто, по суті, були додатковим фінансуванням центральних органів виконавчої влади. Такі проекти за своєю результативністю, як показали проведені Рахунковою палатою за останні роки аудити, є найменш ефективними.

Рахунковою палатою встановлено, що один з проектів, які передбачались, – щодо соціального страхування та пенсійного забезпечення (позика МБРР 80 млн дол. США) – не розпочато, а для фінансування інших двох – "Покращення автомобільних доріг та безпеки руху" та "Будівництво ПЛ 750 КВ Рівненська АЕС – Київська" – надійшло в середньому лише 3,4 % від запланованої суми [5, с. 22].

Про незадовільний стан реалізації спільних з МБРР проектів і повільну вибірку коштів наголошувалося Світовим Банком під час переглядів проектного портфеля, зокрема, у лютому та червні 2009 року. До того ж, за висновками МБРР, "жоден з проектів, що впроваджується в Україні, не закривається вчасно", існує ризик, що понад 50 % проектів можуть не досягти цілей.

Аудитом встановлено, що внаслідок незадовільного стану реалізації проектів сума сплачених кредиторам у 2009 році комісії за зобов'язаннями у зв'язку з неосвоєнням коштів позик становить майже 32 млн грн, що, за оцінками Рахункової палати, фактично є втратами бюджетних коштів.

Негативним можна вважати результати впровадження проекту про рівний доступ до якісної освіти. Так, наприкінці 2009 року, на дату завершення проекту, МБРР повідомив про анулювання майже половини суми позики, оскільки освоєння коштів на ремонти шкіл не відбулось за період реалізації проекту з 2006 року.

Інший проект "Розширення доступу до ринків фінансових послуг" (позика МБРР 150 млн дол. США), відповідальним за реалізацію якого було безпосередньо Міністерство фінансів України, внаслідок незадовільного впровадження був припинений у жовтні 2009 року після фактично шестирічного впровадження. Міністерством фінансів використано майже 17,4 млн дол. США (11 % від суми позики), а 133 млн дол. США анульовано. Витрати на обслуговування позики становили 1,6 млн дол. США (9 % від використаних коштів).

У 2009 році у МБРР також запозичено кошти системної позики в сумі 400 млн дол. США для фінансування "надійної програми рекапіталізації банківського сектору і процесу реструктуризації, посилення механізмів реорганізації банків і зміцнення функції повернення застрахованих депозитів, ...", як це визначено відповідною міжнародною угодою. У той же час, відповідно до отриманих від Держказначейства даних, кошти цієї системної позики використані на конвертацію в національну валюту (290 млн дол. США, або 2,3 млрд грн) та на платежі щодо зовнішнього боргу (109 млн дол. США, або 873 млн грн) [5, с. 23–26].

Отже, як показує практика, використання кредитів Світового банку для розвитку економіки України викликає необхідність перегляду системи оцінки їх доцільності та контролю за ефективним використанням. Варто підвищити контроль за дотриманням цільової спрямованості кредитів, а також забезпечити своєчасність та результативність виконання проектів. Програми Світового банку спрямовані на забезпечення кредитування важливих виробничих цілей держави, розвиток інфраструктури та соціальної сфери. Кредити Світового банку можуть виступати важливим джерелом дешевих фінансових ресурсів для країни. Однак, за неналежного використання кредитних коштів, отриманий результат можна вважати лише негативним, оскільки витрачаються бюджетні кошти на покриття витрат на обслуговування одержаних кредитів, а укладені проекти не реалізуються.

Література: 1. Bakker A. F. P. International financial institutions / Bakker Age F. P. – Longman, London and New York : Open University of the Netherlands Heerlen, 1996. – 187 p. 2. Колосова В. П. Розвиток відносин України з Міжнародними фінансовими організаціями / В. П. Колосова. – К. : Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України, 2008. – 227 с. 3. Офіційний сайт Світового банку в Україні. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org.ua/>. 4. Становлення доктрини фінансової системи України [Текст] : монографія / за ред. Юрія С. І., Десятнюк О. М. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 190 с. 5. Звіт про результати аудиту стану державного та гарантованого державою боргу за 2009 рік та аналізу тенденцій у 2010 році. – К. : Рахункова палата України, 2010.

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ГИБКОСТЬЮ ОРГАНИЗАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Аннотация. Предложена авторская трактовка категорий "организационные ресурсы" и "управление организационными ресурсами", представлена классификация организационных ресурсов страховой компании, а также выделены проблемы управления гибкостью административных, структурно-функциональных и управленческих ресурсов, решение которых будет способствовать повышению уровня адаптивности данных ресурсов в современных условиях хозяйствования.

Анотація. Запропоновано авторську трактовку категорій "організаційні ресурси" та "управління організаційними ресурсами", представлено класифікацію організаційних ресурсів страхової компанії, а також виділено проблеми управління гнучкістю адміністративних, структурно-функціональних та управлінських ресурсів, вирішення яких буде сприяти підвищенню рівня адаптивності цих ресурсів у сучасних умовах господарювання.

Annotation. The author's interpretation of the categories "organizational resources" and "management of organizational resources" are offered. Classification of insurance company organizational resources is presented and also problems of management of the flexibility by administrative, structural, functional and ruling resources are assigned. Nowadays the solution of these problems will help to increase the adaptation level of organizational resources.

Ключевые слова: организационные ресурсы, управление организационными ресурсами, классификация организационных ресурсов, административные ресурсы, структурно-функциональные ресурсы, управленческие ресурсы.

В условиях рыночной системы хозяйствования важным условием функционирования и развития страховых компаний является формирование и рациональное использование их потенциальных возможностей, среди которых важное место занимают организационные ресурсы как элемент ресурсного потенциала объекта исследования. При этом развитие организационных процессов страховой компании обусловлено формированием новых административных, структурно-функциональных и управленческих ресурсов.

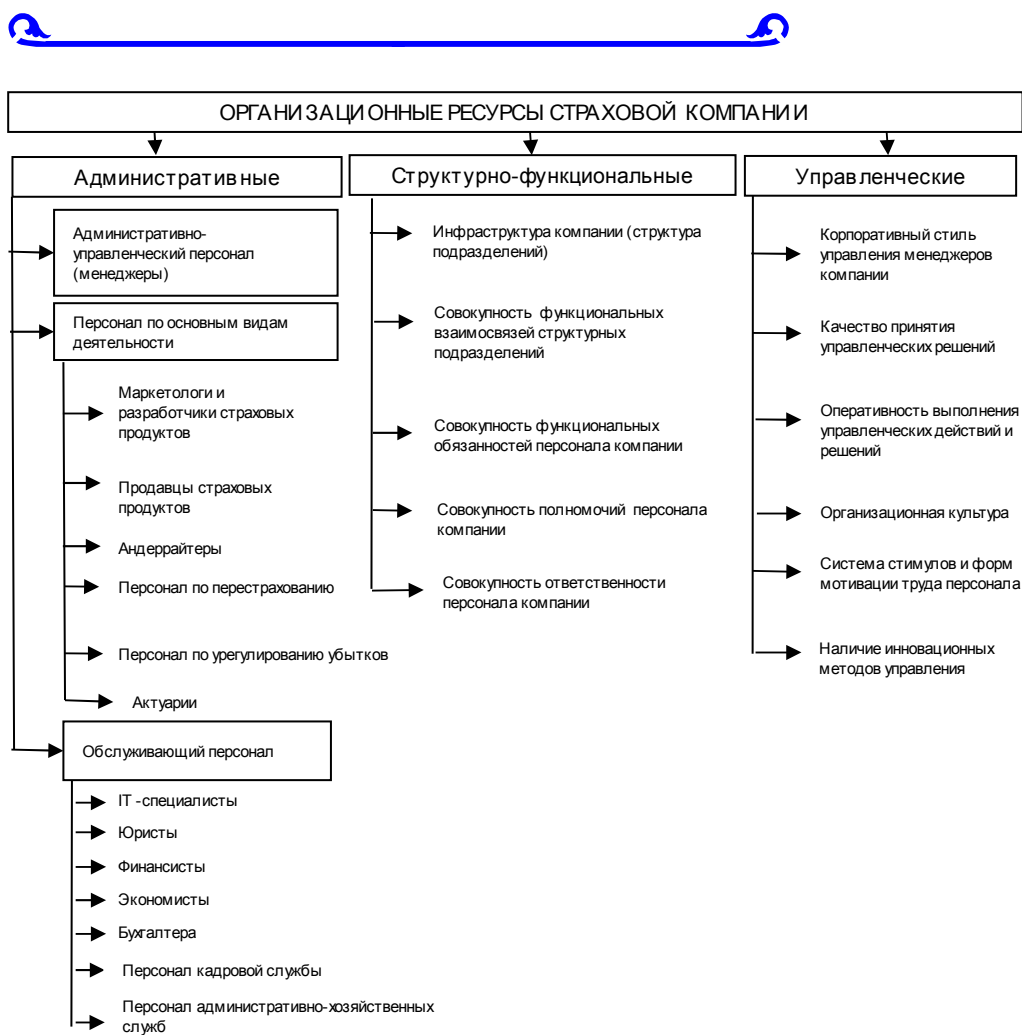
Следует отметить, что изучению проблем управления организационными ресурсами субъектов хозяйствования и определения уровня их гибкости посвящено достаточно ограниченное количество работ отечественных и зарубежных учёных [1 – 3]. При этом в настоящее время недостаточно внимания уделено определению структуры и выделению проблем управления гибкостью организационных ресурсов страховых компаний. Следовательно, целью данной статьи является выделение проблем управления гибкостью организационных ресурсов страховых компаний с целью повышения уровня адаптивности данных ресурсов в условиях постоянно изменяющихся факторов внутренней и внешней среды.

Критический обзор существующих подходов к определению экономической сущности организационных ресурсов позволил сформулировать авторскую трактовку исследуемой категории, согласно которой под организационными ресурсами следует понимать совокупность кадровых, структурно-функциональных и управленческих ресурсов, рациональное использование которых будет способствовать усилению возможностей компании для принятия эффективных управленческих решений с целью повышения уровня адаптивности данных ресурсов в условиях нестабильной экономической среды.

Необходимо отметить, что в современных условиях процесс управления гибкостью организационными ресурсами является основным объектом для осуществления успешной адаптации страховых компаний к постоянно изменяющимся условиям функционирования страхового рынка.

Исходя из этого, управление гибкостью организационных ресурсов страховой компании – это процесс, который направлен на эффективное управление административными ресурсами, оперативное принятие и осуществление управленческих действий и решений, а также осуществление координированной деятельности всех подразделений компании для обеспечения необходимого уровня адаптивности организационных ресурсов страховой компании в условиях нестабильной экономической среды.

Классификация организационных ресурсов страховой компании представлена на рисунке.

Рис. Классификация организационных ресурсов страховой компании

На современном этапе развития страхового рынка в процессе управления гибкостью организационных ресурсов страховых компаний можно выделить проблемы административного, структурно-функционального и управленческого характера, среди которых основными являются:

1. Отсутствие в достаточном количестве профессиональных кадровых ресурсов, специально подготовленных в области страхования – андеррайтеров, актуариев, страховых менеджеров, страховых аналитиков, специалистов по организации продаж страховых продуктов и прочих специальностей. Так, в Украине в области страхования занято около 0,5 % населения [4]. В странах с развитой рыночной системой страхования в данной области занято не менее 3,5 млн человек, или более 1 % от всего трудоспособного населения (в США число занятых в страховании составляет более 2,2 млн человек, во Франции – более 220 тыс. чел., в Германии – более 250 тыс. чел.).
2. Отсутствие профессиональных навыков в перестраховании и, как следствие, высокая зависимость от зарубежных страховых рынков в области перестрахования.
3. Низкий уровень организационной культуры в страховых компаниях.
4. Низкий уровень страховой культуры населения.
5. Незрелость страховой инфраструктуры, то есть наличие институтов, обеспечивающих деятельность страховых брокеров, актуариев, оценщиков страховых рисков и страховых убытков, аварийных комиссаров, специализированных страховых консультантов и других страховых организаций.
6. Отсутствие профессиональных и эффективных методов управления страховыми компаниями.
7. Несовершенство форм мотивации и стимулирования персонала страховой компании.
8. Отсутствие координации деятельности различных подразделений компании в условиях постоянно изменяющихся факторов внутренней и внешней среды.

Следовательно, в результате исследования проблем управления гибкостью организационных ресурсов страховых компаний в современных условиях хозяйствования можно сделать следующие выводы:

Во-первых, организационные ресурсы являются одним из главных элементов ресурсного потенциала страховых компаний.

Во-вторых, выделение вышеуказанных проблем свидетельствует о недостаточном уровне гибкости организационных ресурсов страховых компаний, а также неспособности страховщиков адаптироваться к современным условиям функционирования.

В-третьих, процесс управления гибкостью административных, структурно-функциональных и управленческих ресурсов является необходимым условием для адаптации страховых компаний к постоянно изменяющимся условиям внешней и внутренней среды.

Литература: 1. Егоров П. В. Организационные механизмы управления производством / П. В. Егоров. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1995. – 178 с. 2. Лафта Дж. К. Теория организации : учебное пособие / Дж. К. Лафта. – М. : ТК "Велби", Проспект, 2006. – 426 с. 3. Мильнер Б. З. Теория организации : учебник / Б. З. Мильнер. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 480 с. 4. Гарматій Т. Аналіз стану та перспективи розвитку страхового ринку України / Т. Гарматій // Економічний аналіз. – 2007. – № 1(17). – С. 83–85.

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто теоретичні та практичні аспекти розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення України та підвищення її стратегічного впливу на рівень соціально-економічного розвитку держави.

Аннотация. Рассмотрены теоретические и практические аспекты развития системы негосударственного пенсионного обеспечения Украины и повышения ее стратегического влияния на уровень социально-экономического развития государства.

Annotation. Main theoretical and practical aspects of the non-government pension system of Ukraine and its social and economical development impact are examined.

Ключові слова: пенсійна система, соціальне забезпечення, недержавне пенсійне забезпечення, недержавні пенсійні фонди.

На етапі розвитку ринкових відносин соціальна політика, що забезпечує захист прав людини, створює передумови для розширеного відтворення людиною своєї діяльності та для стабільності суспільної системи, є визначальним напрямом внутрішньої політики держави. Якісні і кількісні характеристики системи соціального захисту свідчать про рівень соціального, економічного, правового і культурного розвитку держави та суспільства.

Серед вітчизняних фахівців, що досліджували дану проблематику, варто відмітити: І. Грушко, Д. Леонова, М. Лазебну, А. Таран, Н. Ковальова, О. Корніюк. Недержавному пенсійному забезпеченню присвятили свої праці такі закордонні спеціалісти: А. Карімуллін, С. Клейн, В. Логінова, О. Михаленко, Г. Патлер, О. Руф-Фідлер.

Пенсійне забезпечення в Україні є основною складовою державної системи соціального захисту населення.

Пенсійна система – це все різноманіття фінансових інститутів (державних і недержавних), що здійснюють пенсійне забезпечення населення на засадах обов'язковості та приватної ініціативи. Метою пенсійної системи є матеріальне забезпечення непрацездатного населення [1]. Право громадян на пенсію закріплено в ст. 46 Конституції України. Пенсійне забезпечення здійснюється за рахунок спеціальних джерел Пенсійного фонду і частково коштів Державного бюджету України [2]. Законодавством України передбачена трирівнева система пенсійного забезпечення, яка включає в себе загальнообов'язкове державне та недержавне пенсійне забезпечення (рисунок).

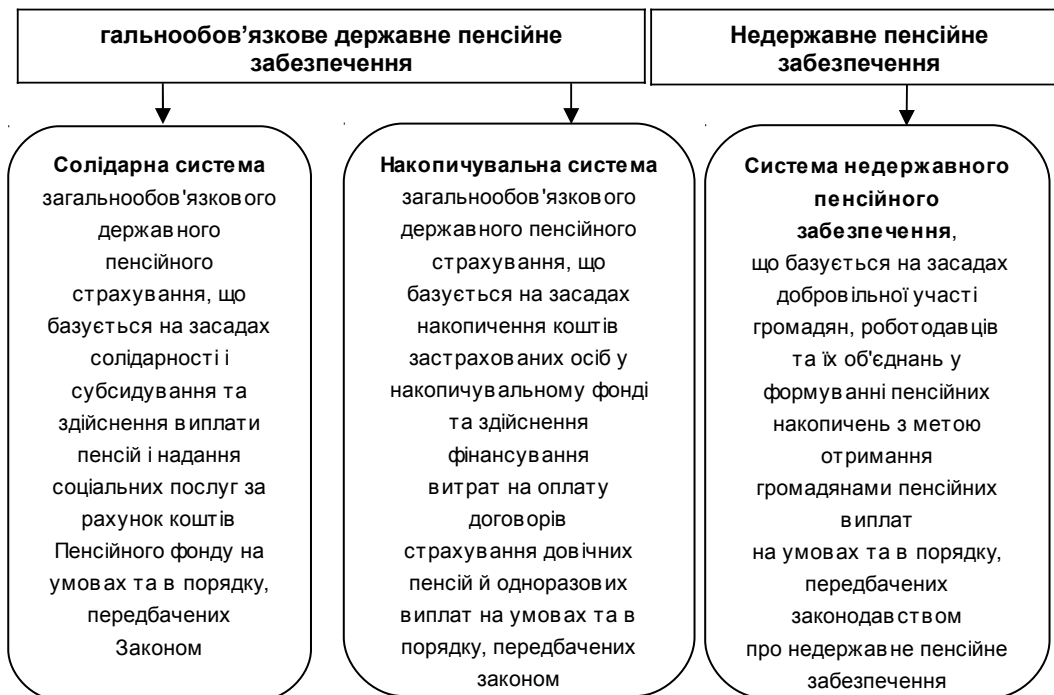

Рис. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні

У ринкових умовах солідарна пенсійна система самостійно вже не може адекватно протистояти соціально-економічним та демографічним викликам, найвищий рівень соціального захисту пенсіонерів забезпечують ті країни, де функціонують кілька рівнів (складових) пенсійного забезпечення.

Третій рівень пенсійного забезпечення передбачає створення добровільного недержавного пенсійного забезпечення. Це система недержавного пенсійного страхування, що є складовою системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами додаткових до загальнообов'язкового державного страхування пенсійних виплат за рахунок відрхувань на недержавне пенсійне забезпечення та інвестиційного доходу, нарахованого на них [3].

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) в Україні розпочали свою діяльність з 2004 р. і є новими інститутами в економіці України. У своїй діяльності недержавний пенсійний фонд пов'язаний з компанією з управління пенсійним фондом, компанією з управління пенсійними активами, банком-зберігачем. Недержавний пенсійний фонд – неприбуткова юридична особа, він не може бути проголошений банкрутом та ліквідований за законодавством про банкрутство [1].

Таким чином, станом на 30.09.2010 р. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг внесла до Державного реєстру фінансових установ інформацію про 102 недержавних пенсійних фонди, кількість НПФ в управлінні КУА становить 93 і з них 75 відкритих пенсійних фондів, 10 корпоративних і 9 професійних НПФ [4; 5]. Основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні свідчать про динамічне зростання цього сектору економіки (таблиця).

Таблиця

Основні показники діяльності НПФ в Україні у 2006 – 2010 рр.*

Показники діяльності недержавних пенсійних фондів	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р. (станом на 30.09.2010 р.)
Кількість НПФ в управлінні КУА	75	95	94	93	93
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	41,5	55,9	62,3	62,5	66,9
Загальні активи НПФ, млн грн		280,7	612,2	857,9	1 057,3
Пенсійні внески (млн грн.), зокрема:	113,32	234,44	582,9	754,6	887,3
від фізичних осіб	5,3	14,0	26,0	31,8	38,0
від юридичних осіб	108,2	220,4	556,8	722,7	849,2
від осіб-підприємців	0,02	0,04	0,1	0,1	0,1
Пенсійні виплати, млн грн	4,0	9,1	27,3	90,1	143,8
Сума інвестиційного доходу, млн грн	23,4	68,1	86,8	236,7	359,2

*Джерело – Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України, Українська асоціація інвестиційного бізнесу

Аналізуючи результати діяльності НПФ України станом на 30.09.2010 р., можна сказати, що структура агрегованого портфеля НПФ є такою: переважну частку займають цінні папери (47,6 % інвестованих активів) та грошові кошти, розміщені на банківських депозитних рахунках (36,2 %), банківські метали складають лише 5,1 %, нерухомість – 2,4 %. Таке співвідношення є відносно стабільним, за період 2008 – 2010 рр. структура агрегованого портфеля НПФ України суттєво не змінювалась.

Загальна сума активів, сформованих пенсійними фондами, за даними на кінець 2010 р. становила 1 057,3 млн грн, з яких лівову частку у майже 75 % становлять активи відкритих недержавних пенсійних фондів, 14,4 % – корпоративні НПФ, професійні – лише 10,9 %. Важливо, що, незважаючи на фінансову кризу, за період 2008 – 2010 рр. щорічно відмічається значний приріст активів відкритих та професійних НПФ в управлінні КУА. Основний приріст обсягу активів у системі недержавного пенсійного забезпечення відбувається за рахунок нарощування активів самими фондами.

Станом на сьогодні головною проблемою системи пенсійного забезпечення є те, що перший її рівень працює в умовах максимального фінансового напруження, не забезпечуючи при цьому достатнього задоволення потреб пенсіонерів, оскільки середня пенсія в два рази нижча, ніж середня заробітна плата. Другий рівень накопичувальної системи в Україні ще не запроваджено, а третій фактично функціонує лише з 2004 р., пенсійні активи незначні. У розрахунку на душу населення цей показник для України становить лише 1,9 USD, тоді як у Польщі – 1 474 USD, у США – майже 33 000 USD [5].

З огляду на зазначене вище можна зробити висновок, що недержавні пенсійні фонди України проводять активну інвестиційну політику навіть у періоди економічного спаду. Таким чином можна прогнозувати значне зростання ефективності діяльності НПФ, збільшення кількості учасників та сум пенсійних внесків за стабільної економічної ситуації у країні.

Література: 1. Карлін М. І. Фінансова система України : навч. посібн. / М. І. Карлін. – К. : "Знання", 2007. – 324 с. 2. Ярошенко І. С. Право соціального забезпечення : навч. посібн. / І. С. Ярошенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с. 3. Матеріали офіційного сайту Пенсійного фонду України. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua>. 4. Матеріали офіційного сайту Державної комісії з фондового ринку та цінних паперів. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua>. 5. Матеріали офіційного сайту Української асоціації інвестиційного бізнесу. – Режим доступу : <http://www.uaib.com.ua>.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Анотація. Розглянуто теоретичні підходи до визначення фінансової стійкості банку та значення підтримки фінансової стійкості в забезпеченні ефективного функціонування українських банків.

Аннотация. Рассмотрены теоретические подходы к определению финансовой устойчивости банка и значение поддержания финансовой устойчивости в обеспечении эффективного функционирования украинских банков.

Annotation. The theoretical approaches to the determination of financial stability of bank and value of maintenance of financial stability in providing the effective functioning of the Ukrainian banks are considered.

Ключові слова: фінансова стійкість, управління фінансовою стійкістю, ліквідність, платоспроможність, надійність.

У сучасних економічних умовах банківська система є однією з найважливіших і невід'ємних структур, оскільки банки виступають посередниками у перерозподілі капіталів, істотно підвищують загальну ефективність виробництва, сприяють зростанню продуктивності суспільної праці.

Українські банки змушені працювати в умовах підвищеного ризику, тому вони частіше, ніж закордонні, бувають у кризових ситуаціях, причому більшість таких випадків пов'язана з неадекватною оцінкою банками власного фінансового стану, а також надійності і стійкості їх основних клієнтів і партнерів по бізнесу, що і обумовило актуальність проблеми.

На фінансову стійкість банків в Україні впливають певні чинники. Під факторами фінансової стійкості банків слід розуміти певні рушійні сили, що сприяють безпеці банку та його стабільному розвитку, або, навпаки, виступають причинами їх проблемності. Фактори фінансової стійкості розмежовують на зовнішні та внутрішні [1].

Умовно і зовнішні, і внутрішні фактори впливу на фінансову стабільність можна згрупувати за такими напрямками: економічні; правові; соціальні; політичні; техніко-технологічні. Виділені групи факторів відіграють системну роль при становленні та функціонуванні банківської системи, а відтак значною мірою визначають ступінь фінансової стійкості банків на грошовому ринку [1]. Слід зазначити, що вони по-різному впливають на стан окремого банку, внутрішні групи факторів у процесах управління його діяльністю, а також на пріоритети кредитної політики, стратегічні та тактичні цілі, критерії та принципи діяльності банку.

До чинників, що негативно впливають на фінансову стійкість банків в Україні, відносять [2]: 1) тривалий цілеспрямований підрив їх ділової репутації; 2) надання клієнтами недостовірної інформації; 3) неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цієї проблеми у сфері банківської діяльності; 4) недосконала оцінка кредитних ризиків; 5) відсутність систематизованих даних про несумлінних позичальників; 6) витік конфіденційної інформації; 7) недосконалість структур, що забезпечують внутрішню та зовнішню безпеку банківських установ.

В економічній літературі немає єдиного підходу до визначення поняття фінансової стійкості банку. Нерідко його ототожнюють з такими економічними поняттями, як надійність, платоспроможність, ліквідність. Так, деякі автори [3] стверджують, що фінансова стійкість банку визначається рівнем його ліквідності та платоспроможності. Слід зауважити, що ліквідність банку характеризує механізм перетворення фінансових чи матеріальних активів у грошові кошти з метою своєчасного виконання зобов'язань, а платоспроможність визначається здатністю банку своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання. Це дуже важливі складові, але врахування тільки їх під час визначення фінансової стійкості банку є недостатнім.

Інші автори [4] визначають фінансову стійкість як своєрідне перевищення доходів над витратами. Твердження, що фінансова стійкість банку визначається рівнем його прибутку і сумою сплачуваних дивідендів, на думку авторів, видаються дуже спірними. Безумовно, рівень прибутку є важливим узагальнюючим показником банківської діяльності, але для визначення фінансової стійкості потрібно знати, за рахунок яких джерел його отримано і як він був розподілений. Ознакою фінансової стійкості, насамперед, є стабільність джерел доходу банку. Рівень дивідендів, що сплачуються, також не може бути показником високоєфективної діяльності банку, незважаючи на його привабливість для акціонерів.

Окремі автори [5] пропонують визначати фінансову стійкість як динамічну інтегральну характеристику спроможності банку як системи трансформування ресурсів та ризиків повноцінно виконувати свої функції, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Фахівці НБУ [5] ставлять фінансову стійкість у залежність від відповідності діяльності банку нормативним узагальнюючим показникам, які синтезують характеристики економічних складових стійкості: обсяг і структура власних коштів, рівень доходів прибутку, достатність капіталу, мультиплікативна ефективність власного капіталу, норма прибутку на власний капітал, ліквідність, створення доданої вартості банком.

Можна виділити низку суттєвих недоліків, притаманних розглянутим визначенням фінансової стійкості банку. По-перше, визначення фінансової стійкості ще не повною мірою охоплюють основні аспекти цього процесу у взаємозв'язку, а система показників, які використовуються, становить зведення особистих відокремлених характеристик, часто не пов'язаних між собою, що суттєво ускладнює визначення

і забезпечення фінансової стійкості банку. По-друге, недостатньо повно враховуються фактори, що формують стійкість банку. По-третє, недостатньо розроблені аспекти формування фінансової стійкості банку.

Фінансова стійкість банку – це складова характеристика фінансової стабільності, його надійності, показниками якої, у свою чергу, є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість та ризик банку. Таким чином, ринкова категорія "фінансова стійкість банку" відображає фінансовий стан банківської установи в існуючому середовищі.

До основних параметрів фінансової стійкості банку, на думку авторів, можна віднести: соціально-політичну ситуацію у країні (рівень соціальної стабільності в суспільстві, вплив опозиції, фінансово-економічна і соціальна політика, політична орієнтація існуючого уряду), її загальноекономічний стан, стан фінансового ринку (визначається попитом і пропозицією грошової маси, темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, вартістю і графіком обслуговування державного боргу, рівнем дохідності ринку цінних паперів, валютно-обмінним курсом національної валюти, грошовою емісією, спрямованістю грошово-кредитної політики Національного банку України), внутрішня стійкість банківської установи (включає такі параметри: рівень банківського менеджменту, якість банківської стратегії, достатність капіталу, рівень професійної кваліфікації персоналу).

Звичайно, така класифікація факторів, що визначає фінансову стійкість банку, не претендує на повну завершеність. Але вона дає змогу більш обґрунтовано виділити складові фінансової стійкості і запропонувати шляхи її досягнення.

Підтримання банком фінансової стійкості дає змогу зберегти конкурентоспроможність на кредитному ринку. Проте це дуже складне завдання. Фінансовій стійкості банків України на сучасному етапі, на думку авторів, найчастіше загрожують такі негативні фактори [3]:

- триваючий цілеспрямований підрив їхньої ділової репутації;
- недосконала система набору кадрів для банків;
- надання клієнтам недостовірної інформації;
- неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цієї проблеми у сфері банківської діяльності;
- недосконала оцінка кредитних ризиків;
- відсутність систематизованих даних про несумлінних позичальників;
- маніпулювання кредитними картками, банкоматами;
- шахрайське вторгнення до банківських комп'ютерних мереж;
- витік конфіденційної інформації;
- недосконалість структур, що забезпечують внутрішню та зовнішню безпеку банківських установ.

У підтримці фінансової стійкості банку зацікавлений не лише він сам, а й банківська система країни в цілому. Регулювання цього процесу перебуває у центрі управлінської діяльності центральних банків фактично всіх розвинутих країн.

Таким чином, виходячи з цього, можна дати таке визначення фінансової стійкості банку – це спроможність банку як системи трансформування банківських ресурсів (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив ендегенних та екзогенних факторів.

Література: 1. Волошин І. В. Динаміка розривів ліквідності банку за умов змінної програми розміщення та залучення коштів / І. В. Волошин // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. – С. 24–26. 2. Іонін Є. Є. Розв'язання питань методологічного обґрунтування понять "платоспроможність" і "ліквідність" / Є. Є. Іонін // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 6. – С. 30–42. 3. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. М. Кочетков. – К. : КНЕУ, 2008. – 238 с. 4. Крилова В. Складові процесу управління ліквідності банку / В. Крилова // Вісник НБУ. – 2009. – № 6. – С. 24–29. 5. Парасій-Вергуненко І. М. Стратегічний аналіз у банках: теорія, методологія, практика : монографія / І. М. Парасій-Вергуненко. – К. : КНЕУ, 2008. – 360 с. 6. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання і нагляду: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 11 / В. С. Стельмах, В. І. Міщенко, В. В. Крилова [та ін.]. – К. : ЦНД НБУ, 2008. – 220 с.

Пахненко О. М.

УДК 368.1

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ В УПРАВЛІННІ КАТАСТРОФІЧНИМИ РИЗИКАМИ

Анотація. Досліджено роль страхового ринку у створенні механізмів покриття збитків від катастроф. Визначено альтернативні інструменти передачі катастрофічних ризиків та обґрунтовано доцільність використання облігацій катастроф як додаткового джерела фінансування катастрофічних витрат.

Анотация. Исследована роль страхового рынка в создании механизмов возмещения ущерба от катастроф. Определены альтернативные инструменты передачи катастрофических рисков и обоснована целесообразность использования облигаций катастроф как дополнительного источника финансирования катастрофических убытков.

© Пахненко О. М., 2011

Annotation. The role of the insurance market in creation of mechanism of indemnification from catastrophes is investigated. Alternative catastrophe risk transfer instruments are defined and the expediency of cat bonds as additional source of catastrophe losses financing is proved.

Ключові слова: страхування, перестраховування, фінансові інструменти, катастрофічний ризик.

У сучасному світі природні та техногенні катастрофи можуть завдавати значних матеріальних та людських збитків, що робить їх однією з найважливіших глобальних проблем. При цьому, починаючи з кінця минулого століття, рівень збитковості катастроф суттєво зріс. Серед основних причин такої тенденції можна відзначити кліматичні зміни на планеті (глобальне потепління), а також концентрацію населення та економічних активів на територіях, схильних до виникнення різного роду катастроф [1]. У зв'язку з цим досить гостро стоїть проблема фінансування витрат, що виникають внаслідок катастрофічних подій.

Традиційним та найбільш ефективним ринковим механізмом, через який забезпечується відшкодування збитків, завданих катастрофами, є страхування. За допомогою останнього створюється економічний механізм перерозподілу ризиків між широким колом суб'єктів.

Значним кроком у розвитку страхування катастрофічних ризиків стало впровадження у практику страхової діяльності сучасних інформаційних технологій. Це дало змогу страховим компаніям на основі спеціальних комп'ютерних програм отримувати досить точну оцінку своїх фінансових результатів при різних сценаріях розвитку катастрофічних подій. Для моделювання катастроф використовуються бази даних щодо частоти їх виникнення та збитковості у попередніх періодах, а також інформація щодо наявних у страховика полісів страхування майна на відповідних територіях.

На основі отриманих оцінок страхові компанії можуть здійснювати управління ризиками, коригувати структуру своїх страхових портфелів та вносити зміни у тарифну політику таким чином, щоб очікувані збитки від катастрофічних подій не перевищили визначену граничну величину (остання може встановлюватися, наприклад, у відсотках від обсягу акціонерного капіталу). Це відіграє позитивну роль для підтримки платоспроможності страхових компаній та безпосередньо впливає на вибір ними конкретних інструментів управління страховими ризиками.

Катастрофічні ризики є саме тим типом ризику, перестраховування якого здійснюється обов'язково. Адже, незважаючи на низьку ймовірність реалізації даного ризику, його економічні наслідки можуть не тільки суттєво послабити фінансові позиції страховика, але й призвести до банкрутства. У випадку ж надзвичайно масштабних катастроф застосування механізму перестраховування не гарантує достатньої ефективності управління страховими ризиками, а сформовані резерви страхових та перестрахових компаній можуть виявитися недостатніми для виконання усіх зобов'язань, що виникли внаслідок такої страхової події.

Тому в останні роки, окрім традиційних перестрахових операцій, значного поширення у світовій практиці майнового страхування набули альтернативні інструменти передачі ризику, зокрема облігації катастроф. Розвиток даної групи фінансових інструментів був забезпечений конвергентними та інтеграційними процесами між окремими сегментами фінансового ринку, зокрема між фондовим та страховим ринком.

Серед альтернативних інструментів управління ризиками найбільше поширення отримали облігації катастроф [2]. Механізм їх застосування передбачає створення спеціальної перестрахової установи (SPRV), яка згідно з договором перестраховування чи деривативним контрактом приймає від страхової (перестрахової) компанії певний катастрофічний ризик. Водночас, спеціальна перестрахова установа виступає суб'єктом ринку капіталу та здійснює емісію і розміщення облігацій катастроф серед інвесторів, перерозподіляючи між ними визначений катастрофічний ризик.

Іншими словами, за допомогою альтернативних інструментів управління страховими ризиками відбувається передача даних ризиків на ринок капіталу, який характеризується значно більшою фінансовою місткістю порівняно зі страховим ринком. Це забезпечує більш повне покриття збитків від катастроф та в цілому сприяє швидшому відновленню господарської діяльності на постраждалих територіях. Окрім облігацій катастроф, для передачі катастрофічних страхових ризиків часто використовуються також варанти страхових збитків, катастрофічні фондові опціони, свопи катастрофічного ризику та інші інструменти фондового ринку, прив'язані до договорів страхування [3].

Таким чином, на сьогоднішній день страхові компанії володіють досить широким інструментарієм управління катастрофічними ризиками. Утім, незважаючи на поступове розширення обсягів страхового покриття, значна частка катастрофічних ризиків залишається не застрахованою, переміщуючи тягар додаткових фінансових витрат на державний бюджет та окремих громадян. Особливо зростає частка державних витрат при відшкодуванні збитків від катастроф надзвичайної руйнівної сили. Крім того, за рахунок централізованих фінансових ресурсів здійснюються роботи з відновлення об'єктів інфраструктури (доріг та інших громадських споруд).

Слід відзначити, що найбільший розрив між обсягами застрахованих збитків та загальними економічними втратами від катастрофи характерний для країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою [4]. Так, у розвинених країнах (наприклад, США, Німеччині, Великобританії) за рахунок коштів страхових і перестрахових компаній відшкодовується від 50 до 70 % загального обсягу катастрофічних збитків. У той же час, у країнах з недостатньо розвиненим страховим ринком (зокрема, і в Україні) основним джерелом покриття таких збитків є кошти державного бюджету та спеціальних резервних фондів, а частка страхових компаній зазвичай не перевищує 10 %. Фактично в таких країнах фінансові ресурси, що можуть бути направлені на врегулювання збитків від стихійних лих та техногенних аварій, є значно обмеженими, внаслідок чого будь-яка масштабна катастрофа може мати довгострокові негативні наслідки для економіки країни, затримуючи її подальший розвиток.

В умовах недостатності страхового покриття катастрофічних ризиків альтернативним джерелом фінансування збитків від катастроф можуть стати ресурси ринку капіталу. Як показує досвід зарубіжних країн, емісія облігацій катастроф може здійснюватися не лише в рамках перерозподілу ризиків окремих

страхових (перестрахових) компаній, але і для управління ризиками звичайних юридичних осіб. Держава також може безпосередньо виступити у ролі "страховика" і укласти угоду зі спеціальною перестраховою установою на здійснення емісії облігацій катастроф. Це забезпечує, з одного боку, зменшення навантаження на державний бюджет, а з іншого – дозволяє сформувати додаткове джерело фінансування катастрофічних збитків за рахунок використання ресурсів ринку капіталу.

Таким чином, глобалізаційні та конвергентні процеси на фінансовому ринку протягом останніх десятиліть сприяли розвитку нової групи фінансових інструментів, прив'язаних до договорів страхування. Застосування таких фінансових інструментів у страховій діяльності створює додаткові можливості управління катастрофічними страховими ризиками. Окрім того, фонди фінансових ресурсів, що формуються шляхом емісії облігацій катастроф, можуть стати альтернативним джерелом відшкодування збитків від природних і техногенних катастроф у країнах з недостатнім обсягом страхового покриття катастрофічних ризиків, що є особливо актуальним і для України.

Література: 1. Weathering climate change: Insurance solutions for more resilient communities [Electronic resource] // Swiss Re. – 2010. – 16 p. – Access mode : <http://www.swissre.com/>. 2. Insurance-Linked Securities: Adapting to an Evolving Market [Electronic resource] // Aon Benfield Securities. – 2009. – 56 p. – Access mode : <http://www.aon.com>. 3. Cummins J. D. Convergence of Insurance and Financial Markets: Hybrid and Securitized Risk-Transfer Solutions [Text] / J. David Cummins, Mary A. Weiss // The Journal of Risk and Insurance. – 2009. – № 3. – P. 493–545. 4. The essential guide to reinsurance [Electronic resource] // Swiss Re. – 2010. – 51 p. – Access mode : <http://www.swissre.com>.

Багмет К. В.

УДК 336.71:368

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ БАНКІВСЬКОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Досліджено основні моделі організації банківського страхування у світі. Систематизовано ключові критерії виділення європейської, північноамериканської та азійсько-океанійської моделей.

Аннотация. Исследованы основные модели организации банковского страхования в мире. Систематизированы ключевые критерии выделения европейской, североамериканской и азиатско-океанической моделей.

Annotation. The basic world "bancassurance" models are investigated. The key criteria of European, North-American and Asia-Pacific models are systematized.

Ключові слова: глобалізація, фінансова архітектура, банківсько-страхова інтеграція, модель банківського страхування.

Нові глобалізаційні умови функціонування фінансового сектору обумовили фундаментальну зміну структури світової фінансової архітектури. Так, все більшої масштабності набувають процеси зближення банківського та страхового ринків. При цьому, останнім часом консолідація банківського та страхового бізнесу має місце не лише у високорозвинутих фінансових регіонах світу (Північна Америка, Західна Європа, деякі країни Східної Азії). Прискореними темпами відбувається розвиток банківсько-страхових інтеграційних процесів у Південній Америці, Східній Азії, країнах Центральної та Східної Європи, Південній Африці.

Аналіз існуючих теоретичних та практичних напрацювань щодо дослідження досвіду організації банківського страхування як однієї з найпоширеніших форм банківсько-страхової інтеграції дозволяє виокремити три основні моделі: європейську, північноамериканську, азійсько-океанійську. В аналітичних дослідженнях деяких вчених міститься розгляд латиноамериканської, південноафриканської, східно-європейської, центральноєвропейської моделей. Проте, ураховуючи загальноприйняте розуміння змісту поняття "модель", модель банківського страхування можна трактувати як зразок (еталон) системи "bancassurance", що є сукупністю узагальнених параметрів організації банківського страхування та притаманна певному регіону, або визначеній кількості країн. Іншими словами, модель банківського страхування можна розглядати як загальну схему опису організаційних та методологічних засад функціонування системи банківсько-страхової взаємодії, що властива групі визначених країн певного географічного регіону.

Так, як показує світовий досвід банківсько-страхової інтеграції, основними моделями є європейська, північноамериканська, азійсько-океанійська. А вже окремими країнами використовуються європейська модель (система банківського страхування, організована у країнах СНД, Центральної та Східної Європи); північноамериканська модель (застосовується країнами Північної та Латинської Америки, Австралії). У деяких країнах Південної Африки починаючи з 2000 року впровадження концепції банківського страхування супроводжувалось активним використанням основних параметрів як європейської, так і північноамериканської моделей.

© Багмет К. В., 2011

Дослідження характерних ознак трьох моделей потребує детального розгляду основних параметрів їх виокремлення. Систематизація існуючих науково-теоретичних та практичних підходів до формування критеріїв регіональних моделей банківського страхування дозволяє виділити такі [1 – 4]:

1. Тип державного регулювання банківського страхування (лібералізований чи більш жорсткий). Так, наприклад, європейська модель характеризується здебільшого лібералізованим регулюванням, тоді як для азійсько-океанійської моделі притаманним є перехід від лібералізованого регулювання до більш жорсткого.

2. Рівень розвитку та відносна успішність банківсько-страхової взаємодії (ємність ринку банківського страхування, співвідношення обсягів банківського страхування до загального обсягу фінансових операцій, кількість угод про співпрацю, обсяги угод, обсяги збитків, кількість провальних об'єднань, банкрутств банків/страхових компаній у фінансовій групі).

3. Потенціал зростання ринку банківського страхування (перспективи нових угод про співпрацю банків і страхових компаній, зростаючі ризики, зростаючі потреби клієнтів тощо). Так, наприклад, ринки високорозвинених країн, яким притаманна європейська та північноамериканська модель, є зрілими та насиченими або мають високий потенціал до зростання. А існуючий потенціал зростання банківсько-страхової взаємодії у країнах Азійсько-океанійського регіону пов'язаний зі сприятливим макроекономічним середовищем, приходом іноземних фінансових груп зі значним досвідом.

4. Форми банківського страхування: спільні компанії та альянси щодо збуту, високо інтегровані форми. Так, характерною ознакою азійсько-океанійської моделі є переважне використання в організації банківського страхування альянсів щодо збуту та спільних компаній. Високо інтегровані форми переважають у країнах з європейською моделлю.

5. Інноваційний досвід та рішення у сфері розробки і впровадження нових продуктів банківського страхування, форм взаємодії, клієнтської бази, каналів збуту. Так, генераторами основних ідей, як правило, виступають країни з притаманною європейською моделлю. Використання вже існуючого досвіду в організації банківського страхування властиве регіонам, що базуються на принципах північноамериканської та азійсько-океанійської моделі.

6. Асортимент послуг щодо банківського страхування. Так, наприклад, для азійсько-океанійської моделі найбільш характерною є реалізація переважно пакетних продуктів: страхування життя у поєднанні з банківськими послугами – управлінням депозитами. При цьому, ключовими фінансовими продуктами північноамериканської моделі є середньострокові та довгострокові інвестиційні продукти.

7. Організація системи збуту (брокери, незалежні фінансові консультанти, банки, змішані канали). Розповсюдженою є практика використання організаторами банківського страхування змішаних каналів збуту у країнах, спільна банківсько-страхова діяльність яких побудована на принципах європейської моделі. Азійсько-океанійська модель відрізняється від інших переважним використанням мережі банківських філіалів та відділень.

8. Ступінь відкритості інформації щодо клієнтської бази банку (обмежене використання клієнтської бази банку з боку страховика або спільне використання клієнтської бази банківської установи).

9. Стратегія управління (Policy administration) – здійснюється страховиком; реалізується дочірніми страховими компаніями банку; аутсорсинг.

Досліджуючи практичний досвід організації банківського страхування як найбільш поширеної форми банківсько-страхової інтеграції, необхідно відмітити, що на сучасному етапі виокремлення аналізованих моделей є досить умовним. Чітко визначити головні ознаки моделі, на базі якої побудовані банківсько-страхові відносини, досить важко. Так, відбувається поступовий процес трансформації однієї моделі банківського страхування в іншу, поєднання ознак декількох моделей в одну змішану. Даний факт пов'язаний з існуючими глобалізаційними та інтеграційними процесами у фінансовому світі, що обумовлюють універсалізацію напрямів спільної діяльності банків та страхових компаній у межах концепції "bancassurance" майже у всіх регіонах. Сучасні тенденції у сфері банківсько-страхової інтеграції є також свідченням поступового переміщення світових фінансових центрів до Азійського регіону. Так, аналітиками та науковцями відзначається зростаючий потенціал ефективного використання концепції банківського страхування в Азійсько-океанійському регіоні з боку фінансових установ більш розвинутого Європейського регіону. При цьому, Північноамериканський ринок банківського страхування так і не став привабливим сектором банківсько-страхових послуг для установ банківського страхування з Європи. Крім цього, такі країни, як Японія та Індія, на даний момент переживають бум розвитку банківського страхування.

Підводячи підсумок, необхідно відзначити, що Україна є безпосереднім учасником економічної глобалізації та інтеграції у світовий фінансовий простір. Для подальшого прогнозування основних тенденцій у сфері взаємодії банків та страхових компаній у нашій державі, необхідно визначити сучасне місце України у складній системі консолідованих фінансових відносин та у світових банківсько-страхових інтеграційних процесах. З іншого боку, успішність закордонного досвіду взаємодії банків та страхових компаній у межах концепції "bancassurance" є вирішальним фактором розвитку даного процесу в Україні. Дослідження основних тенденцій щодо банківсько-страхової інтеграції є необхідним для обґрунтування ефективної стратегії взаємодії її учасників на вітчизняному ринку фінансових послуг, для обрання адекватних інструментів регулювання та нагляду зазначеного процесу з метою забезпечення стабільності як окремих сегментів економіки, так і фінансової системи в цілому.

Література: 1. Davis S. I. Bancassurance : The Lessons of Global Experience in Banking and Insurance Collaboration [Electronic resource] / S. I. Davis // VRL KnowledgeBank Ltd. – 2007. – 152 p. – Access mode : http://www.atmia.com/ClassLibrary/Page/Information/DataInstances/1762/Files/821/bancassurance_report_final.pdf2007. 2. Garcia-Herrero A. Global and regional financial integration : progress in emerging markets [Text] / A. Garcia-Herrero, Ph. Woolridge // BIS Quarterly Review. – September, 2007. – P. 57–70. 3. Bonnet Y. Analysis and prospects of the French bancassurance market [Electronic resource] / Y. Bonnet, P. Arnal // Association Actuarielle Internationale Congres International des Actuaries. – 9 p. – Access mode : http://www.actuaries.org/EVENTS/Congresses/Cancun/ica2002_subject/bancassurance/bancass_67_arnal.pdf. 4. Bancassurance in China [Electronic resource] // The Boston Consulting Group, Swiss Re. – December, 2009. – Access mode : http://www.bcg.com.cn/en/files/publications/reports_pdf/China_Bancassurance_in_China_English_Dec_2009.pdf.

ВИБІР ПРІОРИТЕТНОГО МЕТОДУ ПОБУДОВИ СТРЕС-ТЕСТУ ПРИ ОЦІНЦІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Анотація. Визначено пріоритетний метод побудови стрес-тесту при оцінці стресостійкості страхових компаній.

Аннотация. Определено приоритетный метод построения стресс-теста при оценке стрессоустойчивости страховых компаний.

Annotation. The priority method of development stress-test at estimation insurance companies' stress-soundness is determined.

Ключові слова: стрес-тестування, стресостійкість, страхова компанія.

Застосування стрес-тестування страхових компаній відповідає основним напрямкам державної політики у сфері розвитку страхового ринку України, зокрема заходам реалізації Концепції розвитку страхового ринку України до 2010 року [1], пріоритетним завданням Проекту Стратегії розвитку фінансового сектору України на період до 2015 року [2], основним завданням Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [3].

Метою дослідження є вибір пріоритетного методу побудови стрес-тесту при оцінці стресостійкості страхових компаній.

При розробці стрес-тестів необхідно враховувати методи їх побудови, зокрема метод еластичностей, сценарний метод та індексний метод [4 – 6]. Для обґрунтування вибору методу побудови стрес-тесту для оцінки стресостійкості страхових компаній, було проведено їх ранжування із використанням методу аналізу ієрархій. При виборі методів побудови стрес-тестів необхідно враховувати цільову спрямованість застосування методу, тобто мінімізацію часових, ресурсних витрат; високу точність отриманих результатів [4; 7; 8].

Обґрунтування доцільності застосування того чи іншого методу побудови стрес-тесту проведено за такими критеріями:

1. Обсяг інформації, необхідний для побудови стрес-тесту.
2. Часові витрати, необхідні для проведення стрес-тестування.
3. Можливість зіставлення результатів при проведенні оцінки.
4. Достовірність та можливість інтерпретації отриманих результатів.
5. Відображення поточного фінансового стану при оцінюванні.

У табл. 1 надано розрахунок вагомості кожного з аналізованих методів побудови стрес-тесту. Представлено оцінку компонент вектору пріоритетів.

Таблиця 1

Оцінка компонент вектору пріоритетів критеріїв порівняння для визначення доцільності застосування того чи іншого методу побудови стрес-тесту

Критерій	1	2	3	4	5	Вага критерію
1	1,00	3,00	0,14	0,14	3,00	0,114
2	0,33	1,00	0,20	0,20	2,00	0,082
3	7,00	5,00	1,00	0,14	3,00	0,237
4	7,00	5,00	7,00	1,00	5,00	0,495
5	0,33	0,50	0,33	0,20	1,00	0,071

За результатами табл. 1 видно, що найбільшу значимість для обґрунтування вибору методу побудови стрес-тесту при оцінці стресостійкості страхових компаній має критерій 4 (достовірність та можливість інтерпретації отриманих результатів) (49,5 % значимості), на другому місці знаходиться критерій 3 (можливість зіставлення результатів при проведенні оцінки) – 23,7 %, на третьому – критерій 1 (обсяг інформації, необхідний для побудови стрес-тесту) – 11,4 %.

Думки експертів є погодженими, оскільки значення відношення погодженості менше 10 % [9]. У проведених розрахунках значення відношення погодженості дорівнює 9,5 %, що свідчить про достатньо високий рівень погодженості суджень експертів (актуаріїв та фахівців страхових компаній).

У табл. 2 наведено розрахунок векторів локальних пріоритетів для аналізованих методів побудови стрес-тестів за кожним із визначених критеріїв.

Таблиця 2

Визначення векторів локальних пріоритетів для аналізованих методів побудови стрес-тесту

Методи побудови стрес-тесту	Метод еластичностей	Сценарний метод	Індексний метод	Вектор спрямованості
1. Обсяг інформації, необхідний для побудови стрес-тесту				
Метод еластичностей	1,00	0,33	5,00	0,280
Сценарний метод	3,00	1,00	7,00	0,647
Індексний метод	0,20	0,14	1,00	0,073
2. Часові витрати, необхідні для проведення стрес-тестування				
Метод еластичностей	1,00	0,33	0,25	0,123
Сценарний метод	3,00	1,00	0,50	0,320
Індексний метод	4,00	2,00	1,00	0,557
3. Можливість зіставлення результатів при проведенні оцінки				
Метод еластичностей	1,00	3,00	0,20	0,190
Сценарний метод	0,33	1,00	0,14	0,082
Індексний метод	5,00	7,00	1,00	0,728
4. Достовірність та можливість інтерпретації отриманих результатів				
Метод еластичностей	1,00	0,33	0,14	0,082
Сценарний метод	3,00	1,00	0,20	0,190
Індексний метод	7,00	5,00	1,00	0,727
5. Відображення поточного фінансового стану при оцінюванні				
Метод еластичностей	1,00	0,33	0,14	0,082
Сценарний метод	3,00	1,00	0,20	0,190
Індексний метод	7,00	5,00	1,00	0,728

Як видно з табл. 2, за 3, 4 та 5 критеріями доцільним є застосування індексного методу побудови стрес-тесту. У табл. 3 представлено розрахунок вагомості кожного з аналізованих методів побудови стрес-тесту.

Таблиця 3

Визначення найбільш пріоритетного методу побудови стрес-тесту з метою оцінки стресостійкості страхових компаній

Критерії \ Методи	1	2	3	4	5	Пріоритетність методу побудови стрес-тесту за рівнем вагомості
	Методи	0,114	0,082	0,237	0,495	
Метод еластичностей	0,280	0,123	0,190	0,082	0,082	0,093
Сценарний метод	0,647	0,320	0,082	0,190	0,190	0,129
Індексний метод	0,073	0,557	0,728	0,727	0,728	0,166

За результатами табл. 3 можна зробити висновок, що при оцінці стресостійкості страхових компаній найбільш доцільним відповідно до виділених критеріїв є застосування індексного методу побудови стрес-тесту.

Література: 1. Концепція розвитку страхового ринку України до 2010 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.08.2005 р. № 369-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua>. 2. Стратегія розвитку фінансового сектору України на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufin.com.ua/konkercia/002.doc>. 3. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 15.07.2010 р. № 585 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapravo.net/akty/postanova-osnovni/akt8tddw7i/index.htm>. 4. Ачкасова С. А. Методичні підходи до розробки стрес-тесту як інструменту оцінки стресостійкості страхових компаній / С. А. Ачкасова // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України: електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс] / Національний університет державної податкової служби України ; гол. ред. П. В. Мельник. – 2010. – № 1. – С. 27–34. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/znpnudps/2010_1/pdf/10asacss.pdf. 5. Лисенко Р. Методи проведення системного стрес-тестування банківської системи: основні характеристики та особливості практичного застосування [Електронний ресурс] / Р. Лисенко. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2008_3/Visnyk%20UBS%20NBU%203_196.pdf. 6. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: Інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. д. е. н., проф. В. І. Міщенко, к. е. н., доц. О. І. Кірсева, к. е. н. М. М. Шпалової. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с. 7. Корват О. В. Діагностичний моніторинг у системі пруденційного нагляду (на прикладі компаній зі страхування життя / О. В. Корват. – Харків, 2009. – 22 с. (Препр. / ХДТУБА). 8. Формування системи довіри на ринку фінансових послуг : монографія / Ж. О. Андрійченко, С. А. Ачкасова, О. Є. Бажанов та ін.] під ред. Н. М. Внукової. – Харків : АдвА, 2010. – 187 с. 9. Лямец В. І. Системний аналіз: Вводний курс / В. І. Лямец, А. Д. Тевашев. – [2-е изд.]. – Харьков : ХНУРЭ, 2004. – 448 с.

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЮ КОРПОРАТИВНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено оцінку політики НБУ та уряду щодо зовнішніх корпоративних запозичень у докризовий період. Проаналізовано динаміку зовнішнього боргу банківського сектору. Надано рекомендації щодо покращення управління зовнішньою корпоративною заборгованістю.

Аннотация. Осуществлена оценка политики НБУ и правительства относительно внешних корпоративных заимствований в докризисный период. Проанализирована динамика внешнего долга банковского сектора. Даны рекомендации по улучшению управления внешней корпоративной задолженностью.

Annotation. An assessment of the National Bank's of Ukraine and the Government's policy about external corporate borrowing in the crisis period is made. The dynamics of external debt of the banking sector is analyzed and the recommendations to improve the management of external corporate debt are given.

Ключові слова: політика НБУ, зовнішні корпоративні запозичення, зовнішній борг.

Зовнішні запозичення є важливим і вигідним інструментом залучення необхідних фінансових ресурсів у банківський сектор. Проте події 2007 – 2009 рр. виявили низку помилок, які допустили уряд та Національний банк України щодо політики залучення зовнішнього боргу.

У період з 2006 по 2008 рік у банківській системі відбувалися два взаємозв'язані процеси: по-перше, це збільшення частки іноземного капіталу на банківському ринку України, по-друге, це інтенсивне здійснення зовнішніх запозичень для фінансування активних операцій кредитування на внутрішньому ринку. Лише за три роки зовнішня заборгованість банків України, деномінована в іноземних валютах (переважно в доларах США), збільшилася майже у сім разів [1, с. 162]. Кредитна експансія в національній економіці відбувалась за рахунок надмірних зовнішніх запозичень. При цьому стрімке зростання зовнішнього боргу банківської системи не супроводжувалось адекватним збільшенням власного капіталу комерційних банків [2, с. 6]. Це стало передавальним механізмом для нарощування кредитів фізичним та юридичним особам, що, у свою чергу, стало чинником істотного зростання дефіциту поточного рахунку, розкручування інфляційної спіралі у національній економіці та накопичення диспропорцій у структурі активів і пасивів банківських балансів [3, с. 35; 4].

Одним з інструментів регулятивної політики НБУ, що негативно позначився на ринку позичкового капіталу у 2008 р., була здійснювана ним політика банківського нагляду. За інформацією НБУ у 2007 році приплив боргового капіталу до банківської системи України становив 16,9 млрд. дол. США, а за 9 місяців 2008 р. – 11,2 млрд дол. Унаслідок цього наприкінці 2008 року банківські активи збільшилися до 870 млрд грн, або 94 % від ВВП, однак при цьому сукупний зовнішній борг банків збільшився до 42,1 млрд дол., або 37 % від їхніх активів, згідно з офіційним курсом НБУ на кінець 2008 року [5]. Також характерною ознакою цього періоду було нарощування боргу домогосподарств перед банками, особливо в іноземній валюті. Фактично за 2007 – 2008 рр. приріст зовнішнього боргу вітчизняних банків на 28 млрд дол. супроводжувався аналогічним приростом заборгованості домогосподарств перед вітчизняними банками на 194,8 млрд грн.

Серед основних інструментів регулятивної політики фінансового ринку на уповільнення макроекономічної динаміки у період кризи найбільше вплинула монетарна політика через нестабільність валютної політики НБУ, що призвело до відпливу капіталу та ускладнило управління операційною діяльністю вітчизняних банків і фактично знищило стимули до здійснення депозитів у гривні. Політика банківського нагляду зіграла у процесі розгортання кризи важливу роль, оскільки рух боргового капіталу не був контрольованим, що й викликало значний приплив фінансового ресурсу до невиробничих сфер (в основному у фінансовий сектор та спекулятивні операції). Іншим інструментом впливу на фінансовий ринок стала фіскальна політика, яка проявилася через відсутність позитивних результатів від приватизації, зниження вартості активів, що пропонувалася до продажу, та продаж ОВДП у портфель НБУ, що перешкоджало фінансуванню інвестиційних потреб держави.

Варто також зазначити, що діяльність уряду в управлінні боргом залишається непрозорою та недосконалою. При позитивній динаміці навантаження на державний бюджет у частині обслуговування боргу частка платежів з його погашення залишається стабільно високою. Офіційний державний борг хоча і тримається в межах 60 % ВВП, але при цьому не враховуються інші потенційні державні фінансові зобов'язання, а також стала динаміка нарощування недержавного зовнішнього боргу, який теж негативно впливає на фінансовий стан держави. Міністерство фінансів, маючи відповідні можливості та повноваження, не здійснює внутрішнього аудиту операцій з державним боргом. А наявна інформаційно-аналітична підсистема не забезпечує всіх потреб у сучасному управлінні державним боргом.

Регламентация витрат на управління боргом регулюється документами „обмеженого” користування, що суперечить принципам відкритості та прозорості при виконанні державного бюджету. Крім того, результативність управління державним боргом не піддається оцінці внаслідок відсутності чітких цілей урядових програм та публічної звітності про результати діяльності уряду з питань державного боргу. У програмах діяльності Кабінету Міністрів цілі та завдання з питань державного боргу не передбачають досягнення певних кількісно виражених результатів. Звітність із цих питань не доступна для аналізу, а наявна інформація свідчить лише про часткове виконання визначених завдань в управлінні державним боргом.

Здійснена аудиторами Рахункової палати оцінка стійкості, гнучкості та вразливості державного боргу засвідчила, що протягом останніх років уряду не вдалося забезпечити стабілізаційне співвідношення дефіциту бюджету до ВВП та зрівноважити доходи і видатки державного бюджету, а висока складова державного боргу в іноземній валюті (84 %) підвищує ризики кризи обслуговування боргу в умовах змінного інвестиційного клімату та високої залежності від кон'юнктури міжнародних ринків [6].

Для забезпечення повернення кредитних ресурсів позичальниками та підвищення їх заінтересованості у прибутковій діяльності надзвичайно важливе значення має розподіл кредитних ризиків між урядом, кредитором і позичальником. Міжнародний досвід і реалії України показують, що повне перекидання кредитних ризиків на уряд негативно впливає на ринки. Тому гарантії Уряду України повинні покривати лише частину зобов'язань боржника: якщо ризики розподіляються між Урядом (гарантом) і сторонами кредитної угоди, то імовірність дефолту боржника по гарантованих кредитах істотно зменшиться. Отже, на думку автора, у даному контексті доцільним є встановлення верхньої межі відповідальності Уряду при настанні гарантійного випадку – 50 – 70 % залучених коштів. Таким чином, конкретний розмір державних гарантій по кожному кредитному договору слід встановлювати у процентному відношенні, а їх верхню межу – вказувати в абсолютному вираженні (не більшому від певної суми).

Повертаючись до проблем загального рівня боргового навантаження, слід зазначити: для гарантування стабільної ситуації у валютно-фінансовій сфері та забезпечення платоспроможності держави в середньостроковій перспективі державний борг України не повинен перевищувати 35 % ВВП [7, с. 43]. Сьогодні, з урахуванням численних і ризикових умовних зобов'язань держави, дотримання такого обмеження вимагає забезпечення спрямованості її боргової політики на утримання стабільного державного боргу і ВВП. А верхньою межею співвідношення зовнішнього боргу до ВВП законодавчо встановити 50 – 55 %, при цьому враховуючи вагу корпоративного сектору в загальній структурі зовнішнього боргу.

Отже, серед основних засад ефективного управління зовнішнім державним боргом слід виділити такі рекомендації:

1) планування боргу й управління ним повинне відповідати засадам загальної фінансової політики держави, встановлених пріоритетів розвитку економіки, макроекономічної стабілізації;

2) управління зовнішнім боргом має здійснюватись на довгостроковій стратегічній основі як цілісний циклічний і багатостадійний процес;

3) залученню та управлінню державними боргом має передувати ґрунтовний підготовчий етап визначення стратегії щодо зовнішніх запозичень, цілей, завдань, сценаріїв ймовірних ситуацій та наслідків, використання методів та інструментів залучення коштів та управління ними, розподілу обов'язків серед суб'єктів управління, розробки інших методологічних аспектів [8, с. 292];

4) управління зовнішнім державними боргом має забезпечувати досягнення не окремо взятих цілей, а цілей груп – економічних, політичних, соціальних цілей забезпечення національної та економічної безпеки держави;

5) поточне, оперативне управління зовнішнім державним боргом країни необхідно здійснювати в межах довгострокової стратегії управління та стратегічних цілей розвитку економіки.

Література: 1. Кириченко О. А. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку українських банків / О. А. Кириченко, В. Д. Кудрицький // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 160–169. 2. Буковинський С. А. Зростання корпоративного зовнішнього боргу України: макроекономічні наслідки та ризики для економіки / С. А. Буковинський, А. А. Гриценко, Т. С. Унковська // Фінанси України. – 2007. – № 10. – С. 3–18. 3. Вахненко Т. Кредитний бум в Україні в системі координат світових фінансів / Т. Вахненко // Економіст. – 2008. – № 5. – С. 34–38. 4. Tsintzos P. Does public debt affects inflation uncertainty [Electronic resource] / P. Tsintzos // International research journal of finance and economics. – 2008. – Issue 16. – Access mode : <http://www.eurojournals.com>. 5. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>. 6. Страусова позиція призведе до боргової ями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zib.com.ua>. 7. Вахненко Т. Державний борг України: поточний стан і ризики / Т. Вахненко // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 37–48. 8. Шпачук В. Напрями вдосконалення політики управління зовнішнім державним боргом України / В. Шпачук // Вісник НАДУ при Президентові України. – 2003. – № 3 – С. 291–296.

УДК 336.11

Афанасенко М. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЙТИНГІВ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Анотація. Розглянуто сутність рейтингового управління діяльністю банку. Запропоновано "рейтингове управління" розуміти як процес прийняття рішень, у якому рейтинг використовується для планування, організації, мотивації та контролю в банківській установі.

Аннотация. Рассмотрена сущность рейтингового управления деятельностью банка. Предложено "рейтинговое управление" понимать как процесс принятия решений, в котором рейтинг используется для планирования, организации, мотивации и контроля в банковском учреждении.

© Афанасенко М. В., 2011

Annotation. The essence of rating management of the banking activity is discovered. It is proposed to define "rating management" as the decision making process in which the rating is used for planning, organizing, motivation and control in the bank.

Ключові слова: рейтинг, рейтингове управління, функції управління, комерційний банк.

Управління є головним організаційним ресурсом будь-якої фірми, установи чи об'єднання. Для банківських установ створення ефективної системи управління є такою ж гострою проблемою, як і для інших комерційних підприємств. Перед менеджментом постає питання підвищення прибутковості при одночасному збереженні фінансової стійкості банку. Складність вирішення даного питання полягає в тому, що менеджер має аналізувати та контролювати велику кількість факторів, аспектів, критеріїв та фінансових показників одночасно. У свою чергу, це зумовлює підвищену тривалість процесу прийняття рішень у банку. З метою зниження складності реалізації функцій управління банком доцільним є використання такої системи управління, що базується на використанні комплексних оцінок на основі рейтингів.

Питання рейтингового управління розглянуті у працях таких вітчизняних економістів, як: Батковський В. А., Белий А. П., Богатов О. І, Вітлінський В. В., Лисенко Ю. Г., Мадих А. А., Петренко В. Л., Скобелев В. Г. Тематиці рейтингового управління присвячені дослідження зарубіжних вчених: Д. Ван Девентера, Дуканіча Л. В., Кармінського А. М., М. Месера, Тапієро Ч. С., Тимченко А. С., О. Шнека.

Аналіз наукових праць зазначених авторів показав, що деякі аспекти використання рейтингу у процесі прийняття рішень у вітчизняних банках залишаються недостатньо висвітленими, а саме:

1) поняття "рейтингове управління" розкрито не повною мірою;

2) відсутнє розуміння того, які саме функції управління банком можуть здійснюватись на основі використання рейтингів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування сутності рейтингового управління. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: узагальнити існуючі визначення поняття "рейтингове управління"; дослідити роль рейтингів у реалізації функцій управління банком.

З метою обґрунтування теоретичних засад рейтингового управління банком необхідно, по-перше, проаналізувати сутність цього поняття. Термін "рейтингове управління" визначається як:

1) концепція прийняття рішень потенційними користувачами на основі використання рейтингів у процесі реалізації функцій управління [1, с. 41];

2) процес, у якому рейтинг використовується для аналізу, контролю, обліку, прогнозування та регулювання діяльності економічної системи [2, с. 189];

3) метод управління, що базується на використанні рейтингової оцінки у процесі аналізу, контролю, обліку, прогнозування та регулювання діяльності підприємства [3, с. 6].

Наведені визначення мають спільні риси, проте слід зазначити, що для розкриття сутності цього поняття автори використовують різні категорії: концепція, процес та метод. Таким чином, на сучасному етапі не існує чіткого визначення терміна "рейтингове управління".

Аналізуючи існуючі тлумачення поняття "рейтингове управління" можна зробити висновок, що всі автори [1 – 3] наголошують на застосуванні рейтингів з метою реалізації всіх функцій управління економічною системою. У даному випадку розгляд сутності досліджуваного терміна ґрунтується на використанні процесного (функціонального) підходу, тобто рейтингове управління досліджується з точки зору здійснюваних у конкретній економічній системі функцій управління. Таким чином, для визначення поняття "рейтингове управління" доцільно використовувати категорію "процес".

Найчастіше термін "управління" визначається як процес планування, організації, мотивації та контролю, необхідний для формулювання та досягнення цілей економічної системи [4, с. 83]. Таким чином, управління банком на основі рейтингів доцільно застосовувати в тому випадку, якщо рейтингування є складовою всіх управлінських функцій. Особливості застосування рейтингів у процесі управління банком наведено в таблиці.

Таблиця

Особливості застосування рейтингів у процесі реалізації функцій управління банком

Функція управління	Зміст функції	Застосування рейтингів для реалізації функції
1	2	3
Планування	Безперервний процес, призначений для вирішення таких проблем: аналіз поточного стану економічної системи; аналіз та синтез цільового стану економічної системи; розробка ефективних методів досягнення цільового стану з поточного [1, с. 11]	1) формування рейтингу як комплексної оцінки поточного фінансового стану банку; 2) формування рейтингу банківських установ на фінансовому ринку з метою пошуку партнерів на майбутні періоди; 3) аналіз конкурентного середовища шляхом рейтингування банківських установ на фінансовому ринку
Організація	Процес створення підприємств, фірм, компаній, впорядкована взаємодія окремих підрозділів на принципах господарського розрахунку для досягнення спільної стратегічної мети [5, с. 479]	1) створення рейтингу робітників за їх професіональними знаннями з метою найбільш ефективного формування підрозділів банку для досягнення повної взаємодії структурних елементів установи
Мотивація	Сукупність внутрішніх стимулів окремої людини чи групи людей до діяльності, що спрямована на досягнення цілей організації [6, с. 344]	1) створення внутрішнього рейтингу відділень та філій банку, з метою спонукання співробітників відділень працювати більш ефективно для підвищення позиції відділення у рейтингу

1	2	3
Контроль	Елемент управління економічними процесами й об'єктами, який полягає у нагляді за ними з метою перевірки їх відповідності стану, передбаченому законами, юридичними нормативними актами, а також програмами, планами, договорами, проектами, угодами [5, с. 346]	1) порівняльний аналіз рейтингових оцінок попередніх років зі звітним з метою визначення відхилень; 2) порівняльний аналіз рейтингових показників діяльності банку з показниками конкурентів; 3) порівняльний аналіз планових рейтингових оцінок з фактичними

На основі проведеного узагальнення можна сказати, що існує можливість використовувати рейтинги у процесі реалізації основних функцій управління. Таким чином, рейтингове управління банком можна визначити як процес прийняття рішень, у якому рейтинг використовується для планування, організації, мотивації та контролю діяльності банку.

Рейтингове управління банком є більш ефективним порівняно з традиційними схемами за рахунок таких переваг, як: зменшення часу та витрат на процес прийняття рішень; підвищення об'єктивності управлінських процесів у результаті зниження впливу суб'єктивних факторів; висока швидкість реалізації рейтингових методик за рахунок наявності чітких алгоритмів; забезпечення прозорості механізмів управління.

Слід зазначити, що широке використання рейтингів та їх переваги у процесі прийняття рішень не привели до суттєвої трансформації управлінських процесів у вітчизняних банках на даний момент. Така ситуація зумовлена рядом причин: закритість більшості рейтингових методик; недостатня обґрунтованість показників, що використовуються у методиках; нездатність методик рейтингових агентств своєчасно виявити банківські установи, що знаходилися у кризовому стані. Як приклад можна навести невідповідність рейтингів, що були присвоєні багатьом банкам у 2008 році, реальному стану установ. За 2 місяці до виникнення кризової ситуації у банку "Надра" українські рейтингові агентства вважали його одним з найнадійніших [7, с. 24].

Таким чином, процес формування практики рейтингового управління має включати в себе вдосконалення існуючих рейтингових методик відповідно до вимог сучасного стану економіки України.

Узагальнення підходить до визначення сутності рейтингового управління та застосування рейтингів у процесі реалізації основних функцій управління банком дозволило запропонувати визначити поняття "рейтингове управління" як процес прийняття рішень, у якому рейтинг використовується для планування, організації, мотивації та контролю діяльності банку. Дане визначення підкреслює безперервний, циклічний характер рейтингового управління та його необхідність при виконанні взаємопов'язаних функцій управління банківською установою. Виділені переваги рейтингового управління обумовлюють підвищену ефективність даного виду управління порівняно з традиційними. Слід зазначити, що впровадження рейтингового управління є можливим лише за умови усунення ряду недоліків існуючих рейтингових методик.

Література: 1. Рейтингове управління економічними системами / Богатов О. І., Лисенко Ю. Г., Петренко В. Л., Скобелев В. Г. – Донецьк : Юго-Восток, 1999. – 109 с. 2. Вітлінський В. В. Моделювання економіки : навч. посібн. / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2003. – 408 с. 3. Комплексные оценки в системе рейтингового управления предприятием : монография / А. П. Белый, Ю. Г. Лысенко, А. А. Мадых, К. Г. Макаров. – Донецк : Юго-Восток, 2003. – 117 с. 4. Мескон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – 2-е изд. – М. : Дело, 2004. – 800 с. 5. Економічний енциклопедичний словник : у 2 т. Т. 1 / [за ред. С. В. Мочерного]. – Львів : Світ, 2005. – 616 с. 6. Большой экономический словарь / [под. ред. А. Н. Азриляна]. – 2-е изд. доп., перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с. 7. Боги из рейтинговых агентств // Власть денег. – 2010. – № 28–29. – С. 24–27.

УДК 368.029

Сорокіна Л. В.

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ

Анотація. Розглянуто актуальні питання, пов'язані з оцінкою фінансової стійкості страхових компаній. Здійснено порівняльний аналіз підходів до оцінювання фінансової діяльності українських страховиків із зарубіжними. Надано рекомендації щодо вдосконалення оцінки фінансової стійкості страховиків в Україні.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, связанные с оценкой финансовой устойчивости страховых компаний в Украине и зарубежом. Проведена их оценка на примере одной из отечественных страховых компаний. Представлены рекомендации, направленные на совершенствование оценки финансовой устойчивости страховиков в Украине.

Annotation. The questions connected with the estimation of financial firmness of insurance companies are studied. A comparative analysis of methods of estimation of financial firmness of Ukrainian and foreign insurers is made. Based on these results recommendations to improve the assessment of financial firmness of insurance companies in Ukraine are developed.

Ключові слова: фінансова стійкість, страховик, оцінка.

У сучасних умовах загострення конкуренції в Україні однією з найважливіших умов успішної організації страхової справи є забезпечення необхідного рівня фінансової стійкості страховиків.

Під фінансовою стійкістю страховика слід розуміти такий стан фінансових ресурсів, їх розподіл і використання, при якому забезпечується безумовне виконання зобов'язань перед страхувальниками та іншими страховиками на основі позитивної динаміки прибутку при збереженні платоспроможності з урахуванням розподілу ризиків і зміни кон'юнктури ринку.

Фінансова стійкість страхової компанії і засоби її визначення мають практичний інтерес для потенційних споживачів страхових послуг. У розвинених країнах з метою надання страхувальникам необхідної інформації застосовуються оцінки незалежних рейтингових агентств, таких, як Standard & Poor's Corp., Moody's Investor Service Inc., Duff & Phelps Credit Rating Co, Fitch IBCA. Кожне з них для визначення фінансової стійкості використовує свою методику, побудовану на аналізі різних аспектів діяльності компанії. Присвоєння ними високого рейтингу для страховика означає підвищення його привабливості для потенційних споживачів.

Метою статті є розгляд вітчизняних та зарубіжних підходів до оцінки фінансової стійкості страховиків та розробка рекомендацій щодо її вдосконалення в Україні.

В Україні діяльність закордонних агентств обмежена високою вартістю їх послуг. Офіційним рейтингом вітчизняних страховиків є Insurance Top, який ранжує компанії за величиною об'ємних показників, таких, як валюта балансу, власний капітал, обсяг зібраних страхових премій, частка пере-страхування у страхових преміях, страхові виплати, рівень виплат, обсяг страхових резервів. В Україні при аналізі фінансової надійності страховиків згідно з розпорядженням № 3755 Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг використовуються тести раннього попередження [1].

Серед українських фахівців, які розглядали підходи до оцінки фінансового стану страховика, можна виділити М. Александрову, О. Селиверстову, Р. Сушко, О. Ретинського та ін. З іноземних вчених можна назвати Д. Хемптона, Р. Глейзера, І. Габідуліна, С. Русіна. Слід відмітити, що в роботах цих авторів немає єдиного підходу щодо методів розрахунку показників для оцінки фінансової стійкості страхових компаній [2].

В Росії використовується методика рейтингової оцінки, побудована на базі аналізу кількісних показників діяльності страхової компанії, а також якісних показників, що мають кількісне вираження, яка проводиться на основі бухгалтерської, статистичної звітності, суб'єктивних показників, отриманих з інтерв'ю з менеджерами та інших документів. На основі розрахованих показників компанії та ранжованої шкали надається певний рейтинг страховику.

В Європі для оцінки платоспроможності використовуються системи відносних показників. Один з таких – рівень достатності покриття власними коштами (CAR), який визначається як відношення різниці фактичного рівня платоспроможності страхової організації та нормативного до нормативного рівня платоспроможності. Залежно від величини CAR, компанії дається певна оцінка достатності покриття власними коштами.

Для порівняння перелічених підходів проведемо оцінку фінансової стійкості на прикладі показників фінансової діяльності страхової компанії України УАСК "АСКА" за 2009 рік.

Розрахункові значення показників, які включені в тести раннього попередження, (таблиця) відносимо до відповідного рівня оціночної шкали та враховуємо коефіцієнт, що рекомендується. У результаті отримуємо загальну оцінку, яка округлюється до цілого числа, – оцінку "2" (задовільна), тобто відсутні серйозні проблеми, фінансові показники знаходяться на середньому рівні.

Таблиця

Порівняння показників різних підходів до оцінки фінансової стійкості страхових компаній

№	Тести раннього попередження (Україна)	Факт. значення	Методика Росії	Факт. значення	Методика CAR (Європа)	Фактичне значення
1	2	3	4	5	6	7
1	Показник дебіторської заборгованості	0,04	Показник достатності страхових резервів	3	Показник фактичного рівня платоспроможності	319 319 тис. грн
2	Показник ліквідності активів	0,4	Показники достатності власних коштів	9	Показник нормативного рівня платоспроможності	48 863 тис. грн
3	Показник ризику страхування	0,12	Показники залежності від пере-страхувального портфеля	9	-	
4	Зворотний показник платоспроможності	0,36	Показники інвестиційної діяльності	4	-	
5	Показник доходності	0,18	Показники загальної платоспроможності	28	-	

1	2	3	4	5	6	7
6	Показник обсягів страхування	0,12	Показники ліквідності	16	-	
7	Показник змін у капіталі	0,06	Показники рентабельності	11	-	
8	Показник змін у сумі чистих премій	0,24	-		-	
9	Показник незалежності від пере-страхування	0,18	-		-	
10	Показник відношення чистих страхових резервів до капіталу	0,16	-		-	
11	Показник дохідності інвестицій	0,12	-		-	
Оцінка	Бали – 1, 2, 3, 4	1,98 (задовільна)	Рейтинг – А, В, С, D	BBB (середня)	Оцінка покриття (недостатнє, нормальне, добре, надійне, відмінне)	Відмінне 553,5 %

У Росії визначення рівня фінансової стійкості знаходиться за допомогою групи показників, які майже не відрізняються від українських (див. таблицю). Сім укрупнених показників включають 21, які були оцінені та просумовані. Згідно зі шкалою рейтингу тип BBB відповідає середній фінансовій стійкості.

Згідно з методикою CAR показник визначається як: $CAR = (U_{\phi} - U_n) / U_n \cdot 100 \%$, та дорівнює для УАСК "АСКА" в 2009 році 553,5 %. Відповідно до нормативних значень, можна визначити оцінку покриття власними коштами як відмінну.

З проведених розрахунків можна зробити такі висновки. За двома підходами до оцінки – тести раннього попередження (Україна) та російська методика А, В, С, D, страхова компанія УАСК "АСКА" на 2009 рік отримала майже однакові оцінки: задовільна та середня фінансова стійкість відповідно.

Це означає відсутність серйозних проблем, фінансові показники знаходяться на середньому рівні. Ці методики використовують однакові показники, більшість з яких розраховується на основі капіталу, під яким розуміється різниця між чистими активами та нематеріальними активами і зобов'язаннями за балансом. Можна сказати, що російська методика дещо ширша, адже за нею розраховуються групи показників, які можуть доповнюватися, корегуватися. У тестах раннього попередження чітко визначено одинадцять основних показників.

Відмінним від попередніх є результат оцінки за CAR. Цей підхід до оцінки фінансової стійкості не є повним, адже тільки на основі достатності покриття власними коштами не можна зробити повної оцінки фінансової стійкості підприємства. Він визначає тільки платоспроможність компанії, тобто здатність господарської одиниці виконувати свої фінансові зобов'язання перед іншими суб'єктами ринку, при чому в короткостроковій перспективі. Для оцінки фінансової стійкості на довгострокову перспективу її використовувати недоцільно. За проведеними розрахунками платоспроможність УАСК "АСКА" можна визначити як відмінну.

Тести раннього попередження, які використовується для українських страховиків для оцінки фінансової стійкості та ґрунтуються на використанні відносних показників, мають позитивні риси. Та є і деякі недоліки, які стосуються, з одного боку, споживачів, а з іншого – підвищення якості оцінювання. Це, перш за все, обмежений доступ до результатів тестування для страховальників та складність визначення зацікавленими особами встановлених коефіцієнтів у зв'язку з неповним розкриттям страховиками необхідної інформації.

Слід відмітити, що стійкість страховика значною мірою залежить від ефективності його перестраховальної діяльності, тож доцільно було б ввести відповідний показник. Наприклад, комплексний показник "ефективність перестраховальної політики", який включає показники: надійність партнерів страховика з перестраховальної діяльності, диверсифікація перестраховального захисту, структура розміщення ризиків, ефективність перестраховального захисту.

Упровадження запропонованих рекомендацій дозволить підвищити якість оцінки фінансової стійкості українських страховиків.

Література: 1. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України "Про затвердження Рекомендацій щодо аналізу діяльності страховиків" № 3755 від 17.03.05 // Документи. – 2005. – № 13.
2. Шірінян Л. В. Фінансова надійність і фінансова стійкість страховиків / Л. В. Шірінян // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 9 (75). – С. 173–178.

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМНИХ РОЗРАХУНКІВ ПРОГНОЗУВАННЯ ВИНИКНЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РИЗИКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Запропоновано систему виявлення інвестиційних ризиків за допомогою утворення розрахункових підрозділів у рамках інвестиційних компаній. Визначено основні функціональні обов'язки, які покладаються на розрахункові підрозділи. Скомпоновано схематику взаємодії груп прогнозування щодо економічної, фінансової та юридичної безпеки інвестиційних проектів.

Аннотация. Предложена система выявления инвестиционных рисков с помощью создания расчетных подразделений в рамках инвестиционной компании. Определены основные функциональные обязанности, которые возлагаются на расчетные подразделения. Скомпоновано схематику взаимодействия группы прогнозирования относительно экономической, финансовой и юридической безопасности инвестиционных проектов.

Annotation. The system of investment risks by means of formation of settling subdivisions within the framework of investment companies is offered. Basic functional duties which depend upon settling subdivisions are certified. The basic functional duties of groups of prognostication in relation to economic, financial and legal security of investment projects are suggested.

Ключові слова: інвестиційні ризики, розрахункові підрозділи, глобалізація.

Рівень визначення ефективності вкладення інвестицій визначається тим, якою мірою можна управляти ситуацією і підтримувати її працездатність. Організаційні схеми, при створенні яких враховувались людські фактори, у свою чергу, підсилюють ефект від застосування всієї системи інвестиційного процесу, і це таки сприяє виникненню ризику, який притаманний діям окремих осіб або цілих організаційних структур. У такому випадку функціонування системи погіршується, а досягнення мети – створити гнучку схему ефективного вкладення інвестиційних ресурсів – ставиться під сумнів. У наш час це положення стає ще більш важливим, ніж у минулому, у зв'язку з рецесійними явищами в економіці та глобалізацією, і на часі постали більш складні вимоги до гарантії надійності щодо захисту від ризиків, які більше наближуються до граничних.

Вивчаючи теоретичне підґрунтя методологічних засад та інструментарію сучасної схематики організації процесу прогнозування виникнення ризиків в інвестиційному процесі в умовах глобалізації, можна відзначити праці таких вчених, як Аверкін А. Н. [1], Альгін А. П. [2], Балашов О. В. [3], Вітлінський В. В. [4], Гафт М. Г. [5], у роботах яких визначено основні концептуальні принципи проблеми, але немає розробки основних принципів поєднання всіх компонентів прогнозування в ризикології.

Як визначити надійність системи від впливу ризиків, виникнення яких у дійсності унеможлиблюється? Оскільки різні чинники негативного впливу постійно виникають у суспільних процесах, реалізація принципів визначення величини і значущості ризиків, які виникають, залежить від того, з якою методологічною досконалістю буде створено математичний апарат, який дасть точну відповідь на запитання – існує чи не існує ризик вкладення капіталу в бізнес-проект в умовах глобалізації.

За рівнем складності виникаючих ризиків можна визначити, що існують первинні і вторинні ризики. Залежно від часового відрізка, місця виникнення, мотивації тощо, їх можна поділити на глобальний, проміжний і тимчасовий, а також передбачити поділ процесу виявлення цих ризиків на такі етапи:

- виявлення ризику, що виник;
- визначення причин, які спричинили виникнення ризику;
- визначення характеру ризику або уточнення джерел, з яких виходить небезпека;
- усунення ризику;
- налагодження функціонування бізнес-проекту з корекцією на фактор зміни ситуації;
- перевірка на життєздатність після внесення коректив.

Операції "виявлення" та "визначення" звичайно відрізняються лише тим, що спочатку встановлюють ризик-фактор, який виник, а потім вже елементи, якими цей ризик-фактор впливає на ситуацію. Інколи "виявлення" може співпасти з "визначенням".

Особливо потрібно зупинитися на чиннику прогнозування виникнення ризику. Прогнозування, очевидно, більш вузьке поняття, ніж сам фактор дії ризику. Прогнозування – це такий вид розрахунку, який виконується для визначення величини ризику за факторами, що виступають видимими загрозами. Невидимі і невиявлені загрози можна тільки змодельювати, а не прорахувати. Прогнозування виникнення ризиків інвестиційної діяльності необхідно проводити разом зі складанням бізнес-плану інвестиційного проекту, де фактично його результати будуть слугувати прогнозом ймовірності виникнення ризиків в умовах його майбутнього функціонування.

Важливим фактором урахування дієвості інвестиційної програми може служити термін "демонстрації життєздатності інвестиційного проекту", яка підтверджує виявлення і врахування всіх ризиків, які в загальному випадку повинні охоплювати майбутню модель інвестиційного задуму з урахуванням майбутніх небезпек.

Не менш важливим фактором є термін "тимчасовий ризик", або, як його краще назвати – максимальний термін дії короткочасного ризику. Очевидно, що з плином часу він зникне, але на етапі його дії він може нанести непоправної шкоди. У такому випадку можна внести пропозицію щодо введення терміна "тривалість відновлення", який визначає границю, що не перевищує в середньому визначеної величини частки всіх протидій тимчасовому ризику, який виник. По іншому це квантиль розподілу тривалості дії ризику, що відповідає ймовірності, яку можна визначити тільки математичними методами.

Завдання виявлення ризиків інвестиційної діяльності повинні бути ясно визначені. Типовими завданнями можуть бути забезпечення виконання вимог щодо надійності системи захисту від ризиків, втілення принципів забезпечення захисту від дій ризиків. У ході визначення завдань необхідно розглянути вплив всіх факторів, які навіть здавалось безпосередньо не впливають на бізнес-план. При визначенні завдань вияву ризик-факторів необхідно мати на увазі, що самі ризики навіть у процесі їх обрахунку модифікуються або мутують, і якщо на початку прорахунку вони мають одну форму впливу, то в кінці прорахунку можуть видозмінитися і виявитися зовсім в іншій іпостасі. Такі зміни є найбільш небезпечними для бізнес-проектів, які вже є розробленими і можуть втілюватися в життя. У такому випадку не потрібно мінімізувати зусилля щодо виявлення ризиків і вкладатися на порядність системи, яка створює ризики, і не перекладати на неї завдання з їх нівелювання.

Необхідність захисту прорахунків із забезпечення їх точності вимагає розумного балансу всіх завдань щодо виявлення ризиків інвестиційного процесу. Кожному питанню повинна приділятися рівноцінна увага. Це відноситься не тільки до організаційної сторони виконання розрахунків, але й до взаємодії із замовником розрахунку. Інколи можуть виникнути обставини, при яких необхідно, щоб замовник взяв безпосередню участь у складі виконавця, але при цьому представник замовника повинен зберігати свою незалежність. У такому випадку адміністрація замовника має встановити чітку програму управління роботою свого представника при розрахунках.

При будь-якому організаційному положенні представника замовника при проведенні прогнозів і розрахунків щодо визначення ризиків інвестиційної діяльності головна вимога полягає в тому, щоб в нього було достатньо аргументації вносити корективи в методологію розрахунку.

Надамо перелік необхідних загальних розрахунків, які складаються для підвищення рівня точності розрахунків ризиків:

- викладення типових завдань;
- типові вихідні дані;
- типові схеми виникнення ризиків при бізнес-проектванні;
- звичайні форми і методи калькулювання економіки процесу розрахунку збитків при дії ризик-факторів;
- форма збору та аналізу даних за ризиками;
- контрольні листи прояву ризиків або наслідків їх впливу;
- форми обліку досвіду ризикових дій і відповідні корегуючі дії;
- типові методики розрахунку ризик-факторів і процедури їх ліквідації.

Оскільки власній службі прогнозування і розрахунку ризиків притаманна спадковість у користуванні загальними методиками з цієї проблеми, необхідно очікувати, що будуть додаватися деякі більш поглиблені рекомендації щодо цього процесу, які будуть полягати в теоретичному і емпіричному збагаченні й оновленні використовуваних методів. Можлива реєстрація нагромадженого досвіду розрахунків інвестиційних ризиків може мати вигляд періодично вдосконаленого узагальнюючого плану програми забезпечення точного визначення моменту і величини впливу ризик-фактора.

До того моменту, коли завдання щодо вирішення проблеми прогнозування розрахунку ризиків будуть поставлені, повинні бути визначені границі і глибина такого прорахунку. Необхідно пам'ятати, якщо в обов'язки підрозділу, який веде такі розрахунки, не входить затвердження або узгодження кінцевих рішень щодо їх виконання, тоді повноваження групи розрахунку носять консультативний характер. Відповідно до групи прогнозування і розрахунку ризик-факторів необхідно довести, що на них покладено мінімум повноважень. У цей мінімум необхідно ввести підбір математичного апарату розрахунку і виконання самих розрахунків.

Таким чином, проведене дослідження з організації системних розрахунків прогнозування виникнення інвестиційних ризиків у період глобалізації показало, що фактично в державі відсутня цілісна схема галузевих взаємодій щодо визначення небезпек і ризиків інвестиційного процесу, а ті існуючі окремі розрізнені осередки прогнозування ніяк не можуть задовольнити зростаючий попит на достовірність результатів. Тому запропонована система прогнозування ризик-факторів повинна зрушити проблему з мертвої точки, бо не надавши достовірний прогноз інвестору, можна залишитися без останнього.

- Література:** 1. Аверкин А. Н. Построение нечетких моделей мира для планирования в условиях неопределенности / А. Аверкин // В кн. : Семиотические модели при управлении большими системами. – М. : АН СССР, 1979. – С. 69–73.
2. Альгин А. А. Риск и его роль в общественной жизни / А. А. Альгин. – М. : Мысль, 2008. – 189 с. 3. Балашов О. В. Принятие бизнес-решений: стратегия, методы, психология / О. В. Балашов. – Одесса : ОКФА, 2006. – 162 с.
4. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с. 5. Гафт М. Г. Принятие решений по многим критериям / М. Г. Гафт. – М. : Знание, 2007. – 84 с.

УДК 658.0151.20

Миколайчук А. Б.

СУТНІСТЬ МОНІТОРИНГУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Анотація. Розкрито сутність моніторингу фінансової безпеки суб'єкта підприємництва, завдання фінансової безпеки, взаємозалежність ефективності системи моніторингу і системи управління суб'єктом підприємництва. Визначено цілі проведення моніторингу фінансової безпеки та принципи щодо організації моніторингу фінансової безпеки.

Аннотация. Раскрыта сущность мониторинга финансовой безопасности субъекта предпринимательства, задачи финансовой безопасности, взаимозависимость эффективности системы мониторинга и системы управления субъектом предпринимательства. Определены цели проведения мониторинга финансовой безопасности и принципы относительно организации мониторинга финансовой безопасности.

© Миколайчук А. Б., 2011

Annotation. The essence of monitoring financial security of the enterprise, the tasks of financial security, independence of effectiveness of the monitoring system of enterprise and the management system are presented. The purposes of monitoring the financial security and the principles concerning the organization of monitoring financial security are defined.

Ключові слова: фінансова безпека, моніторинг, система управління суб'єктом підприємництва.

Суб'єкти підприємництва здійснюють свою діяльність в умовах швидких, перманентних і важко прогнозованих змін зовнішнього середовища, невизначеності на ринках капіталу та інвестиційних ресурсів. Це скорочує терміни прийняття рішень, а тому постає потреба організації моніторингу фінансової безпеки в системі управління суб'єктом підприємництва. У конкурентній боротьбі набуття здатності до функціонування на ринку досягають ті суб'єкти підприємництва, які раніше за інших реагують на зміни економічної ситуації і приймають адекватні рішення в управлінні суб'єктом підприємництва [1].

Різні аспекти забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва досліджено у працях учених: Барановського О. І., Бланка І. А., Варналія З. С., Васильціва Т. Г., Ермошенка М. М., Жаліла Я. А., Ковальчука Т. Т. та ін. [2]. З іншого боку, впровадження та реалізація моніторингу економічних систем висвітлені такими науковцями, як Когут А. Е., Черкашин Г. Н., Коротков Е. М., Білик Г. Г., Кукурудза І. І., Лексін В. Н., Пушкар О. І. та ін. [3]. Однак у роботах цих вчених розглядаються окремі питання моніторингу за певною предметною областю. Таким чином, низка питань, пов'язаних з організацією системи моніторингу фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, не знайшла належного відображення в наукових працях.

Мета статті – розкрити сутність моніторингу фінансової безпеки, його цілі в системі управління суб'єктом підприємництва, сформулювати завдання фінансової безпеки, принципи щодо організації моніторингу фінансової безпеки.

У своїх дослідженнях автор виходить з того, що фінансова безпека – це комплексне поняття, яке відображає стан фінансів, при якому суб'єкт підприємництва здатен стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику. Умовами фінансової безпеки суб'єкта підприємництва є: наявність фінансових ресурсів для розвитку і платоспроможність [4]. Мета та завдання фінансової безпеки докладно прописані в роботах Палехіна Р. С. [4] та Штангрета А. М. [5].

З метою забезпечення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва необхідна організація системи моніторингу фінансової безпеки, яка передбачає фактичне відстеження, аналіз і прогнозування її показників. Від того, наскільки правильно та комплексно буде організована ця система, буде залежити якість управлінських рішень, що приймаються при визначенні безпечного чи небезпечного стану фінансової системи [6]. У загальному значенні моніторинг – це досить містке поняття, що включає в себе спостереження і контроль за певними об'єктами, а фінансовий моніторинг – система спостереження, оцінка та прогноз фінансової ситуації, що складається, з метою забезпечення суб'єктів фінансових відносин повною, своєчасною та достовірною інформацією про фінансові процеси [3].

Проблеми організації моніторингових систем набувають усе більшого значення через динамічність економічних і фінансових процесів, зростання обсягів інформації. Моніторинг є складовою частиною механізму фінансової безпеки суб'єкта підприємництва, тому що становить інформаційно-аналітичну систему спостережень за динамікою його показників, що дозволяють оцінити рівень фінансової безпеки [7].

Види цілей проведення моніторингу фінансової безпеки включають: виявлення кризових явищ, оцінку їх впливу на фінансову безпеку, визначення пріоритетних напрямів розвитку фінансової системи суб'єкта підприємництва та обґрунтування необхідності реалізації цільових комплексних програм і проектів. Наведені цілі є актуальними в будь-який період розвитку суб'єкта підприємництва, і залежно від рівня розвитку домінувати буде та чи інша мета.

На втрату фінансової безпеки суб'єкта підприємництва можуть впливати зовнішні і внутрішні небезпеки та загрози. Тому необхідно виявити особливості зовнішнього та внутрішнього моніторингу фінансової безпеки суб'єкта підприємництва (таблиця).

Таблиця

Особливості зовнішнього та внутрішнього моніторингу фінансової безпеки суб'єкта підприємництва

Класифікаційна ознака	Вид моніторингу	
	зовнішній	внутрішній
1. Користувачі	Податкові органи, власники, кредитори, аудиторські та консалтингові фірми	Керівництво підприємства, фінансові менеджери, консультанти з фінансових питань
2. Призначення	Оцінка фінансово-економічної діяльності для вибору	Оцінка внутрішніх резервів
3. Інформаційна база	Форми річної бухгалтерської звітності; дані оперативного обліку – за запитом	Дані оперативного обліку (головна книга, відомості, журнали-ордери)
4. Характер наданої інформації	Загальнодоступна аналітична інформація	Деталізована аналітична інформація конфіденційного характеру
5. Прийоми і методи проведення моніторингу	Традиційні: порівняння, угруповання, графічні методи, економіко-математичне моделювання	Традиційні та спеціальні методи аналізу та прогнозування відновлення платоспроможності
6. Ступінь уніфікації методики	Висока можливість уніфікації	Індивідуальні розробки
7. Часовий аспект моніторингу	Ретроспективний і перспективний	День, тиждень, декада, місяць, квартал, півріччя, рік
8. Функції моніторингу	Зміна зовнішнього середовища, фінансова діяльність підприємства	Узгодженість роботи підрозділів, хід виробничої діяльності
9. Принципи моніторингу	Єдність економіки країни, регіонів, господарюючих комплексів і під-комплексів	Адекватність та об'єктивність інформації, порівнянність даних, прогностичність, цільове призначення

Згідно з таблицею, до організації системи моніторингу фінансової безпеки повинні пред'являтися певні вимоги, які можна сформулювати у вигляді принципів: об'єктивність інформації, порівнянність даних, адекватність, прогностичність, цільове призначення [8].

Схематичне зображення характеризує взаємозалежність ефективності системи моніторингу і системи управління суб'єкта підприємництва, представлено на рисунку [1].

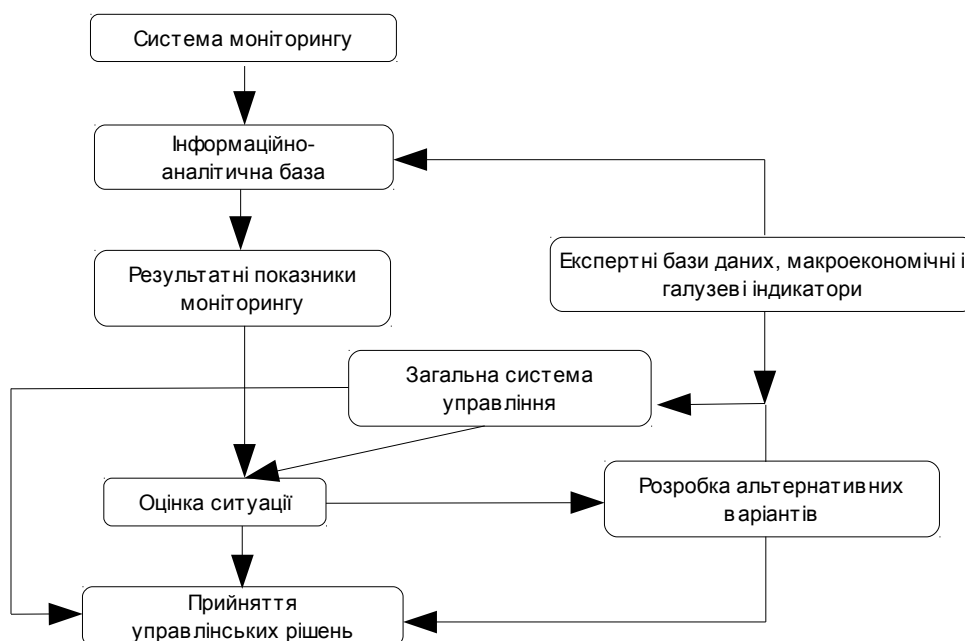

Рис. Моніторинг у загальній системі управління підприємством

Таким чином, для забезпечення фінансової безпеки суб'єкта підприємництва повинна існувати система моніторингу фінансової безпеки, здатна проводити діагностування стану суб'єкта підприємництва, прогнозувати можливі загрози та проводити низку заходів щодо забезпечення стабільності системи фінансової безпеки суб'єкта підприємництва. Моніторинг фінансової безпеки може використовуватися працівниками фінансово-економічних служб як інформаційна, діагностична та аналітично-прогностична система, реалізацією якої є інструменти формування ефективних управлінських рішень щодо тактичної діяльності у реальному ринковому середовищі.

Література: 1. Чуліпа І. Д. Моніторинг економічних показників діяльності підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / І. Д. Чуліпа. – Львів, 2009. – 24 с. 2. Судакова О. І. Діагностика фінансової безпеки підприємства / О. І. Судакова // Матеріали міжнародної конференції "Форум гірників – 2005", Том 4. – Донецьк : НГУ, 2005. – С. 117–125. 3. Кузенко Т. Б. Управление финансовой безопасностью на предприятии / Т. Б. Кузенко // Бизнес Информ. – 2008. – № 12 (1). – С. 27–29. 4. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Р. С. Папехин. – Волгоград, 2007. – 21 с. 5. Штангрет А. М. Методологічні засади економічної безпеки підприємств в Україні / А. М. Штангрет // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 3 (94). – С. 105–109. 6. Подкуйко М. С. Особенности проведения финансовой безопасности России в условиях глобализации / М. С. Подкуйко // Финансовые исследования. – 2008. – № 2. – С. 5–12. 7. Горячева К. С. Финансовая безопасность предприятия, сущность и место в системе экономической безопасности / К. С. Горячева // Экономист. – 2003. – № 8. – С. 65–67. 8. Рысьмятов А. З. Мониторинг финансовой устойчивости предприятия во время экономического кризиса / А. З. Рысьмятов // Научный журнал КубГАУ. – 2010. – № 57(03). – С. 1–8.

УДК 336.711

Максімова М. В.

ВИКОРИСТАННЯ ПОЛОЖЕНЬ КОНТРОЛІНГУ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Анотація. Розглянуто доцільність використання контролінгу у процесі управління банком. Визначено елементи системи контролінгу в банку: суб'єкт та об'єкт, мета, принципи, функції та інструменти.

Аннотация. Рассмотрена целесообразность использования контроллинга в процессе управления банком. Определены элементы системы контроллинга: субъект и объект, цель, принципы, функции и инструменты.

© Максимова М. В., 2011

Annotation. The advisability of use of controlling in the process of management a bank is considered. The elements of the system of controlling: subject and object, purpose, principles, functions and instruments, are certified.

Ключові слова: контролінг, система контролінгу, управління банком.

Сучасні кризові процеси в економіці України загалом та у фінансовій системі зокрема вимагають підвищення ефективності управління та забезпечення стабільного розвитку банківської системи. Посилення конкуренції, концентрація та централізація банківського капіталу, активізація процесів глобалізації та перерегулювання, стрімкий розвиток інформаційних технологій, динамізм зовнішнього середовища сприяють ускладненню процесу управління банківською установою. Також зазначені чинники перетворюють сучасні банки на складні системи, ефективне управління якими вимагає аналізу даних, швидкого прийняття рішень, контролю, координації та своєчасного коригування відхилень. Це вимагає застосування новітніх підходів до управління банком, серед яких одне з провідних місць належить контролінгу. При цьому контролінг охоплює всі напрями діяльності банку – від постановки генеральних цілей до втілення останніх на операційному рівні та розподілення отриманого прибутку. Відповідно до цього, упровадження та використання контролінгу у банках є вкрай важливим та актуальним завданням.

Дослідженням питань впровадження контролінгу у банках та у підприємствах займалися як вітчизняні, так і закордонні вчені: Ареф'єва О. В. [1], Дякон Л. Л. [1], Григораш І. О. [2], Г. Лавінський [3], В. Галіцин [3], І. Бушуєва [3], Стефаненко М. М. [4].

Численні наукові розробки вітчизняної та закордонної науки дозволяють зробити висновок щодо глибокого вивчення проблеми побудови системи контролінгу. Але незважаючи на значний світовий досвід впровадження різноманітних методик на західних підприємствах, багато теоретичних і практичних питань побудови системи контролінгу у вітчизняних банківських установах вивчено ще недостатньо.

Тому метою даної статті є визначення основних елементів системи контролінгу у банках України.

Існує велика кількість визначень контролінгу: від рівняння "контролінг – німецький (європейський) варіант управлінського обліку" до визначення контролінгу як філософії менеджменту [1].

Витоки контролінгу лежать у сфері державного управління. Уже в XV ст. при дворі англійського короля існувала посада countrollour, в обов'язки якої входили документування і контроль грошових і товарних потоків. У XIX ст. "контролінг" як характеристика сфери задач на підприємстві став використовуватися в США. Проте широкий розвиток контролінгу розпочався тільки з 20-х років XX століття [1].

В Україні термін "контролінг" прийшов з європейських країн на початку 90-х років XX ст. Це пов'язано з переходом країни до ринкових відносин та необхідністю заміни внутрішнього обліку на ефективну систему прийняття управлінських рішень. За умов функціонування в динамічному зовнішньому середовищі, актуальним для банку стає пошук нових ефективних методів та інструментів управління, покликаних підвищувати конкурентоспроможність банку та забезпечувати досягнення його коротко-строкових та довгострокових цілей [2].

Таким чином, основними причинами, що сприяли виникненню та розвитку системи контролінгу, можна вважати такі:

необхідність стратегічного планування як основної передумови забезпечення конкурентоспроможності банку;

ускладнення системи управління;

підвищення нестабільності зовнішнього середовища;

необхідність інформаційної підтримки процесу прийняття управлінських рішень [2].

Система контролінгу в банку об'єднує такі елементи: суб'єкт контролінгу, об'єкт контролінгу, мета контролінгу, його принципи, функції та інструменти.

Суб'єктом контролінгу є керівник відділу контролінгу, який доцільно організувати у банку.

Об'єкт контролінгу – значення показників, що характеризують основні аспекти діяльності банку і фінансові результати у планових та звітних періодах.

Метою контролінгу є інформаційна та консультативна підтримка менеджменту у процесі управління банком.

Як принципи контролінгу можна виділити такі: спрямованість на реалізацію стратегії розвитку банку; багатофункціональність; орієнтація на використання кількісних стандартів; відповідність методів фінансового контролінгу специфіці методів фінансового аналізу та планування; своєчасність операцій контролінгу, обґрунтована дискретність контрольних операцій; гнучкість та простота побудови; економічність контролінгу [3].

Контролінг забезпечує виконання таких функцій: визначення тенденцій і ступеня прогресу (регресу) у розвитку банку та ефективності його роботи; відстеження ходу реалізації фінансових завдань, встановлених системою планових показників і нормативів; оцінка відхилень фактичних результатів фінансової діяльності від прогнозованих та запланованих; діагностування за розмірами відхилень серйозного погіршення фінансового стану банку та суттєвого зниження темпів його розвитку; розробка оперативних управлінських рішень, спрямованих на нормалізацію фінансової діяльності банку відповідно до передбачених цілей і показників; коригування (за необхідності) окремих цілей і показників з огляду на зміни зовнішнього середовища, кон'юнктури ринку та внутрішніх умов господарської діяльності банку [3].

Інструментами контролінгу є інструменти фінансового планування і бюджетування; методи фінансового аналізу (розрахунок основних показників діяльності банку; прибутковість, ліквідність, чутливість тощо); статистичні та динамічні методи інвестиційних розрахунків та визначення точки беззбитковості; імітаційне моделювання (особливо ефективно за наявності кількох варіантів розвитку подій на ринку або кількох рівнозначних проектів); GAP-аналіз – аналіз відхилень (розривів); CVP-аналіз – аналіз співвідношення "витрати – обсяги – прибуток".

Таким чином, система контролінгу є орієнтованою на досягнення цілей інтегрованою системою інформаційно-аналітичної підтримки керівників у процесі прийняття управлінських рішень, спрямованих на досягнення оперативних і стратегічних цілей банку. За таких умов контролінг стає однією з найважливіших сфер управління банком. Усе це пояснюється тим, що контролінг носить комплексний характер і дає змогу координувати діяльність всіх структурних підрозділів банку у вертикальному та горизонтальному напрямках – незалежно від того, хто виконуватиме цю функцію.

Література: 1. Арефєва О. В. Історія виникнення контролінгу та сутність контролінгу бізнес-процесів / О. В. Арефєва, Л. Л. Дякон // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8 (62). – С. 165–171. 2. Григораш І. О. Контролінг як сучасна система управління підприємством / І. О. Григораш // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 11 (113). – С. 96–107. 3. Лавінський Г. Банківський контролінг / Г. Лавінський, В. Галіцин, І. Бушуєва // Вісник НБУ. – 2004. – № 1. – С. 34–37. 4. Стефаненко М. М. Застосування методологічного інструментарію контролінгу у фінансовому управлінні вітчизняних підприємств / М. М. Стефаненко // Фінанси України. – 2007. – № 5. – С. 144–151.

УДК 005:336.71

Латунова К. Б.

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ НА ОСНОВІ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

Анотація. Розкрито проблему пошуку перспективних напрямів управління кредитним ризиком. Розглянуто функціональні обов'язки кожного з підрозділів банку, які беруть участь у процесі управління кредитним ризиком. Запропоновано впровадження системи показників, що характеризують роботу кредитного комітету, та заходи, які допоможуть зробити діяльність кредитного комітету ефективною.

Аннотация. Раскрыта проблема поиска перспективных направлений управления кредитным риском. Рассмотрены функциональные обязанности каждого подразделения банка, принимающего участие в процессе управления кредитным риском. Предложено внедрение системы показателей, характеризующих работу кредитного комитета, и мероприятий, которые помогут сделать деятельность кредитного комитета эффективной.

Annotation. The problem of searching perspective directions of credit risk management are solved. Functional duties of each bank's division which takes part in managerial process of credit risk are examined. Introduction of indicators system, characterizing work of credit committee and actions which help to make activity of credit committee effective are proposed.

Ключові слова: кредитний ризик, управління кредитним ризиком, інструменти управління кредитним ризиком.

Кредитний ризик – це ризик, який традиційно супроводжує кризові явища. Водночас з цим, досить цікавим є характерний для початку ХХ століття інтерес до нових методів управління кредитним ризиком. Причиною цього є фінансова криза та складні умови, які мають місце у період виходу з неї, а саме зміни, що сталися у кредитних інститутах та на ринках, де вони функціонують. Українські кредитні установи досягли тієї стадії розвитку, коли вони більше не потребують тільки залучення позик та утримання їх до закінчення строку.

Ринок банківських позик України постійно збільшується у своїх масштабах. Отже, банківські установи та їх контрагенти намагаються накопичувати аналітичну базу, необхідну для оцінювання банківських позик за категоріями "ризик/повернення". Збільшення рівня конкуренції є стимулом задля розвитку багатьох інноваційних шляхів управління кредитним ризиком.

Метою написання статті є висвітлення особливостей управління кредитним ризиком з боку кожного функціонального напрямку діяльності банківської установи та розробка системи показників, що характеризують роботу кредитного комітету, а також заходів щодо підвищення якості діяльності кредитного комітету банківської установи.

Задля досягнення встановленої мети необхідно вирішити такі завдання:

визначити коло обов'язків та особливості роботи топ-менеджменту та кредитного комітету банківської установи;

запропонувати ряд показників, які матимуть змогу характеризувати роботу кредитного комітету.

Інструментом вирішення встановлених завдань є методи аналізу та теоретичного узагальнення.

Дослідженню кредитного ризику та методів управління ним присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Благодир Я. Я., Васюренко О. В., Вітлінський В. В., Герасимович А. М., Заруцька О. П., Криклій О. А. [1], Міщенко В. І. [2], Мороз А. М., Пернарівський О. В., Примостка Л. О. [3], Савлук М. І., Слобода Л. Я., Швець Н. Р. [4] та ін.

Проблеми комерційних банків у сфері управління кредитним ризиком пов'язані з недостатньою якістю менеджменту, недостатньо гнучким розумінням необхідності застосування інструментарію управління кредитним ризиком.

© Латунова К. Б., 2011

Управління кредитним ризиком, якщо розглядати його з точки зору банківського менеджменту, зосереджено у сферах топ-менеджменту (рада банку, рада директорів, правління, спостережна рада, кредитний, тарифний та ревізійний комітети, комітет управління активами та пасивами), різноманітних управліннях (кредитними операціями, ризик-менеджменту, планування та розвитку банківських операцій, обліково-операційному), казначейства.

Оптимізацію управління кредитним ризиком доцільно проводити в рамках кожного з перерахованих функціональних напрямів, тому що кожний функціональний напрям здійснює свою діяльність на основі встановлених порядків та процедур, які підпорядковані внутрішнім та зовнішнім нормам і правилам. Ураховуючи різноманітну участь вказаних компонентів у формуванні кредитних ризиків банку необхідно визначити найбільш важливі з них, з боку можливості управління кредитним ризиком.

Найбільший вклад у формалізацію процесу управління кредитним ризиком здійснює топ-менеджмент банківської установи, оскільки в його компетенції розподіл повноважень підрозділів, затвердження рішень щодо лімітів, надання позик найбільшим позичальникам, вирішення стратегічно важливих питань кредитної політики банку тощо. У більшості випадків саме на рівні топ-менеджменту, у процесі переговорів з важливими для банку клієнтами, встановлюються домовленості відносно надання кредитів, а також деяких умов позик. Незважаючи на попередній характер таких переговорів, домовленість про кредитування відіграє істотну роль. Подальша співпраця з клієнтом здійснюється вже безпосередньо працівниками кредитного сектору, які змушені виконувати вказівки топ-менеджерів про надання відповідному клієнту позики на умовах, які раніше були обмірковані. Кредитне управління користується досить формалізованими методами оцінки кредитного ризику клієнта, і на їх основі не можуть виявити потенційний ризик надання конкретної позики.

З метою обмеження топ-менеджменту банку в можливості прийняття авторитарних рішень про високо ризиковане кредитування певних клієнтів пропонується підвищити прозорість його діяльності перед акціонерами та наглядовими органами шляхом формування незалежної служби внутрішнього контролю звітності за результатами перевірки якості позик та адекватності сформованих резервів. Факти виявлення неякісного управління кредитним ризиком повинні документуватися в автоматизованому сховищі даних про усі ризики банку. Перевірка банку наглядовими органами при цьому повинна зачіпати вибірково аналіз ризикових подій, зафіксованих в автоматизованому сховищі.

Незважаючи на те, що ключова роль у прийнятті рішення про надання позики належить кредитному комітету банку, відомо, що цей колегіальний орган розглядає та затверджує вже сформовані висновки, які є результатом праці декількох підрозділів, тому значущість його участі в управлінні ризиками банку потребує перегляду. Перш за все, участь кредитного комітету у процесі управління ризиками банку залежить від якості виконання комітетом власних безпосередніх обов'язків та функцій. У випадку формального прийняття рішень кредитний комітет ставить банківську установу в залежність від кредитного блоку, який спроможний ініціювати відмову кредитувати конкретного позичальника.

Тому доцільним буде додати до банківської процедури ряд показників, які здатні характеризувати роботу кредитного комітету, а саме:

- частка відхилених комітетом кредитних висновків до загальної кількості розглянутих висновків;
- частка випадків надання позик, які перевищують максимальний ліміт повноважень кредитного комітету;

- частка проблемних кредитів, санкціонованих комітетом у процесі повторного розгляду допрацьованих висновків;

- частка кредитів, наданих за невідгідних для банку умов;

- кількість проблемних кредитів на одного позичальника банку.

Надані показники дозволяють оцінити ряд параметрів, що характеризують результати діяльності комітету, які пов'язані з якістю його роботи. Аналіз цих показників у динаміці, а також співвідношення показників, що характеризують роботи кредитних комітетів різних філіалів банку може надати топ-менеджменту банку інформацію про існуючі проблеми та труднощі. До кредитного комітету, показники діяльності якого погіршилися або опинилися нижчими, ніж середні показники за усіма кредитними комітетами, автором пропонуються вживати такі заходи:

- обмеження лімітів повноважень комітету;

- упровадження щомісячного ліміту зростання простроченої заборгованості, перевищення якого призводить до перевірки;

- підвищення ліміту відповідальності учасників комітету за виникнення простроченої заборгованості або зростання кількості невідгідних для банківської установи кредитів;

- передавання на розгляд комітету більш високого рівня рішень про надання недосить вигідних для банку кредитів, а також великих кредитів, які мають схожі з простроченими кредитами характеристики;

- створення комісії, яка здійснюватиме регулярний аналіз причин надання всіма філіалами як неякісних, так і невідгідних для банку кредитів.

У випадку недостатньо ефективного адміністрування діяльності комітету можливо розглянути питання про зміну членів кредитного комітету. Результати роботи кредитних підрозділів залежать від дієвих регламентів та процедур, що визначають порядок та параметри позик.

Таким чином, за результатами дослідження ступеня участі усіх функціональних елементів банківської установи в управлінні кредитним ризиком, можливо зробити висновок про те, що внесок підрозділів в управління кредитним ризиком різноманітний. Діяльність топ-менеджменту та кредитного комітету банку щодо управління кредитним ризиком відіграє вирішальну роль. Упровадження новітніх інструментів, а саме запропонованих показників, допоможе зменшити кількість простроченої та сумнівної заборгованостей, а запропоновані заходи мають за мету уникнення неефективної кредитної діяльності.

Подальші дослідження можуть бути пов'язані з розробкою ефективних моделей управління кредитним ризиком.

Література: 1. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 86 с. 2. Банківські операції : підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Славянської. – К. : Знання, 2006. – 727 с. – (Вища освіта XXI століття). 3. Управління банківськими ризиками : навч. посібн. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін. ; за заг. ред. докт. екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 600 с. 4. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління / Н. Р. Швець // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97–103.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ЦІННИХ ПАПЕРІВ БАНКУ

Анотація. Дано визначення банківського портфеля цінних паперів. Розглянуто організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку як складову його інвестиційної політики. Підтверджено, що для ефективної інвестиційної діяльності банків необхідно здійснювати моніторинг та оптимізацію банківського портфеля цінних паперів.

Аннотация. Дано определение банковского портфеля ценных бумаг. Рассмотрен организационный механизм управления портфелем ценных бумаг банка как составная часть его инвестиционной политики. Подтверждено, что для эффективной инвестиционной деятельности банков необходимо осуществлять мониторинг и оптимизацию банковского портфеля ценных бумаг.

Annotation. A definition of the management of the banking portfolio is given. A mechanism for organizing portfolio management of the bank as part of its investment policy of the bank is investigated. It is proved that for effective investment activity of banks it is necessary to exercise monitoring and optimization of a bank portfolio of securities.

Ключові слова: цінні папери, банківський портфель цінних паперів, інвестиційна політика банку, управління портфеля, моніторинг портфеля.

Відродження вітчизняної економіки та подолання наслідків фінансово-економічної кризи не можливе без активізації інвестиційних процесів. Саме банкам у сучасних умовах відводиться важлива роль у цьому процесі. Одним з напрямів інвестиційної діяльності банків є інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів, яка здійснюється через купівлю цінних паперів та формування портфеля цінних паперів.

Під банківським портфелем цінних паперів слід розуміти сукупність різних видів цінних паперів, придбаних за рахунок вільних коштів банку, з відмінним рівнем дохідності, забезпечення, ліквідності та ризику, обсяги та структура яких відповідають меті й завданням інвестиційної діяльності банку.

Основне завдання формування та управління банківським портфелем цінних паперів є прагнення до найкращих умов інвестування шляхом надання придбаних сукупності цінних паперів таких інвестиційних характеристик, які не можна досягти з позиції окремого виду цінних паперів, а лише за умов їх комбінації. Управління банківським портфелем цінних паперів передбачає оптимізацію складу та структури сукупності цінних паперів з огляду на їх дохідність, ліквідність та рівень ризику.

За сучасних умов особливо актуальним стало питання щодо розвитку методів ефективного управління банківським портфелем цінних паперів й пошуку можливостей оптимізації цього процесу. До того ж ще не до кінця відпрацьовано організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку. Саме вирішенню цього аспекту й присвячено проведене дослідження.

У цьому напрямі ведуть свої дослідження вітчизняні вчені. На увагу заслуговує обґрунтований Борщук І. В. [1] економічний механізм управління портфельними інвестиціями комерційних банків, під яким вона розуміє механізм, що охоплює систему управління банківським портфелем цінних паперів (усі фази процесу управління, а також методи, засоби та способи їх реалізації), відображає дію внутрішніх і зовнішніх факторів впливу на вкладення банків у цінні папери, забезпечує функціонування чіткої, налагодженої організації безперервного та ефективного процесу управління, визначеного державним регулюванням діяльності банків на фондовому ринку. Слід погодитися також і з тим, що ефективність функціонування даного механізму визначається результатом взаємодії всіх структурних складових як на макро-, так і на мікрорівні.

Але організаційні передумови ефективного управління банківським портфелем цінних паперів не враховані повною мірою, хоча саме вони визначатимуть результативність усього процесу. На думку автора, організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку має розглядатися як складова інвестиційної політики банку й охоплювати усі вихідні положення, принципи та методи, на яких засновано управління портфелем цінних паперів банку, які він використовує з метою оптимізації портфеля цінних паперів та досягнення на цій основі поставленої мети. Організаційний механізм має показувати ієрархію організації інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів.

На основі місії та цілей банку з урахуванням стратегії його діяльності формується інвестиційна політика банку, відповідно до якої визначається інвестиційна діяльність банку на ринку цінних паперів. Її мета та завдання визначають, яким має бути портфель цінних паперів банку за кількістю та структурою цінних паперів; яким параметрам дохідності, ризику та ліквідності він має відповідати. Відповідність параметрів портфеля цінних паперів банку необхідним (заданим) параметрам досягається завдяки управлінню ним.

Увесь процес управління портфелем цінних паперів банку відбувається під впливом цілої низки зовнішніх та внутрішніх чинників. Серед найбільш важливих зовнішніх чинників особливу роль відіграють економічна ситуація, стан та тенденції розвитку фондового ринку, стан грошово-кредитної сфери, політико-правове середовище, державне регулювання як інвестиційних процесів, так і банківської діяльності, інвестиційний клімат у країні та регіонах; інвестиційна привабливість галузей, конкуренція у банківській сфері, розвиток інфраструктури інвестиційного ринку. У той же час на управління банківським портфелем цінних паперів впливатимуть внутрішні чинники, зокрема: цілі діяльності банку, обсяг та структура фінансових ресурсів банку та джерела їх формування, положення банку на ринку, його репутація; кваліфікація персоналу, етап життєвого циклу банку, дохідність активів банку, витрати на інвестиційну діяльність та управління портфелем цінних паперів.

Розробляючи організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку, слід урахувати, що в умовах нестабільності фондового ринку необхідною умовою забезпечення ефективності інвестування банків у цінні папери є контроль банківського портфеля цінних паперів і його оптимізація, що дозволить своєчасно прийняти адаптивні заходи з мінімізації ризику та можливих втрат за умов несприятливої економічної ситуації та погіршення кон'юнктури фондового ринку. Для цього можуть бути використані загальні принципи та інструменти портфельного менеджменту, а саме: активна чи пасивна стратегія управління банківським портфелем цінних паперів, технічний та фундаментальний аналіз, різноманітні моделі оптимізації обсягів та структури банківського портфеля цінних паперів (моделі Марковіца, Шарпа, Квазі-Шарпа, нові розробки вітчизняних вчених), але при цьому необхідно їх адаптувати до умов діяльності банків та тенденцій розвитку фондового ринку України. Важливим напрямом контролю є аналіз ефективності інвестиційної діяльності банку на ринку цінних паперів та її динаміки.

Організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку визначено з урахуванням функцій портфельного менеджменту, а саме стратегічної, організаційної, функцій планування, контролю, стимулювання, регулювання й аналізу інвестиційної діяльності.

Організаційний механізм управління портфелем цінних паперів банку має сприяти збалансуванню й оптимізації складу та структури портфеля цінних паперів банку відповідно до мети та стратегії його діяльності, інвестиційної політики, з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, що дозволить йому реалізувати завдання інвестиційної політики, досягти поставлених цілей інвестиційної діяльності на ринку цінних паперів.

Література: 1. Борщук І. В. Управління портфельними інвестиціями комерційних банків в Україні : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.02.03 / І. В. Борщук ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2003. – 20 с.

Ермоленко Г. Г.

УДК 368.023.1+33.025.12

Боровский П. М.

ПРИМЕНЕНИЕ КОНТРОЛЛИНГА В СТРАХОВЫХ КОМПАНИЯХ

Аннотация. Рассмотрены методы, инструменты, необходимость контроллинга в страховых компаниях. Предложены показатели оценки эффективности деятельности филиальной сети, параметры для построения системы раннего предупреждения и реагирования.

Анотація. Розглянуто методи, інструменти та необхідність контролінгу у страхових компаніях. Запропоновано показники оцінки ефективності діяльності філіальної мережі, параметри для побудови системи раннього попередження та реагування.

Annotation. Methods, tools and need of controlling in the insurance companies are considered. The index assessing the efficiency of branch network's activity, the options for constructing a system of early warning and response are performed.

Ключевые слова: контроллинг, страховая компания, мониторинг.

В связи с экономическим кризисом постоянный рост страховых премий сменился сокращением их объемов. Начиная с 2010 года, экономика Украины постепенно выходит из кризисного состояния, наблюдается незначительный рост поступлений страховых премий. Перед страховой компанией (далее – СК) встает вопрос обеспечения развития, результативность решения которого зависит от эффективности принятия и реализации решений. Создание действенного механизма работы СК возможно только при учете основных положений финансового управления, где весомое значение уделяется системе контроллинга. Необходимость системы контроллинга основывается на необходимости постоянного мониторинга финансового состояния СК, степени выполнения управленческих решений, планировании деятельности и выработке рекомендаций по улучшению деятельности СК. Поэтому решение проблемы осмысления существующих и выработки новых механизмов позволит своевременно реагировать на внешние условия и контролировать внутренние процессы деятельности. В связи с вышеперечисленным, актуальность выбранной темы не вызывает сомнений.

Цель статьи – проанализировать применяемые в СК методы контроллинга и обосновать эффективность использования альтернативных. Для этого необходимо осуществить анализ методов и инструментов контроллинга; сформулировать назначение контроллинга.

Фундаментальное исследование в области контроллинга проведено А. Климовым в кандидатской диссертации на тему "Контроллинг в системе менеджмента СК". В диссертации проведено теоретическое обоснование, разработаны методические подходы и практические рекомендации, направленные на обеспечение развития подсистемы контроллинга СК, разработан подход к определению сбалансированности входных и исходящих финансовых потоков СК и обоснованы предложения относительно планиро-

---

© Ермоленко Г. Г., Боровский П. М., 2011

вания инвестиционной деятельности в обеспечении финансовой устойчивости СК [1]. Также вопросы совершенствования и развития контроллинга в СК рассматривают в работах украинские и иностранные ученые: И. Бажин, В. Веретнов, К. Воблый, О. Терещенко, П. Хорват, Д. Шнайдер и др.

Элементом системы контроллинга является система раннего предупреждения и реагирования (далее – СРПР). Исследований в данной сфере, применимо к современным условиям, недостаточно. Сделана попытка определения показателей оценки эффективности деятельности филиалов СК для формирования управленческих решений относительно расширения или сокращения филиальной сети, количества штатных сотрудников или агентов.

Контроллинг – специальная саморегулирующаяся система методов и инструментов, направленная на функциональную поддержку менеджмента, включающая информационное обеспечение, планирование, координацию, контроль и внутренний консалтинг [2]. Конечная цель контроллинга – максимизация прибыли и стоимости компании при минимизации риска, сохранении ликвидности и платежеспособности. В рамках контроллинга в СК целесообразно использовать следующие специфические методы:

1. Бенчмаркинг – для сравнения работы филиалов компании, собственных страховых продуктов с продуктами конкурентов. Задача упрощается тем, что данная информация размещена на сайтах СК.
2. Стоимостной анализ – исследование собственных страховых услуг по соотношению цена – качество.
3. Портфельный анализ инвестиций СК.
4. ABC-анализ особенно применим в кризис при выборе партнеров, банков и филиалов из-за необходимости сокращать затраты.

Для реализации функций контроллинга в СК используются следующие инструменты [3]:

1. Система показателей. На основе фактических данных рассчитывается ряд показателей, характеризующих работу предприятия. Данная система основана на использовании тестов раннего предупреждения, утвержденных Госфинуслуг. Кроме того, важен учет показателей платежеспособности, ликвидности, рентабельности, отдачи от инвестиционной деятельности, оборачиваемости капитала. Главное их назначение – определить эффективность деятельности и изменение финансового состояния СК.

2. Финансовое планирование. Задаются показатели в количественном или стоимостном выражении. К количественным относится количество новых договоров по виду страхования, сумма сборов страховых премий по типам клиентов и филиалов. Качественным показателем является снижение затрат по урегулированию убытков по видам страхования. По истечении планового периода проводится сравнение плановых показателей с фактическими, исследуются причины отклонений и вырабатываются рекомендации по улучшению деятельности. Так как сумма выплаченного возмещения не может быть точно спрогнозирована, важное место занимает управление издержками. Основной контроль ведется за затратами на ведение дела, которые определяют размер "нагрузки" к страховому тарифу, за счет которого может изменяться себестоимость страховой услуги.

Необходимым элементом системы контроллинга является сопоставление величин технических резервов в разрезе договоров и по каждому виду и величин, заложенных в структуре тарифной ставки по каждому виду страхования. Выявленные отклонения позволяют корректировать составляющие тарифной ставки [4].

3. Информационное обеспечение. По мнению авторов, целесообразно оповещать руководство по контрактам с крупными рисками и страховыми суммами, а также крупным заявленным, но не урегулированным убыткам. Как показывает практика, для поддержания устойчивости СК, необходимо проводить постоянный риск-аудит различных объектов принятых или принимаемых на страхование, при необходимости – разрывать контракты.

Неотъемлемым элементом системы контроллинга является СРПР. Для учета внешних условий, каждая СК должна иметь индивидуальную СРПР, так как на разные компании показатели влияют по-разному. По мнению авторов, такая система должна базироваться на следующих показателях: курс иностранной валюты, уровень инфляции, рост доходов населения (в виде средней зарплаты по региону), объемы и ставки кредитования, реальный ВВП на душу населения, расходы населения. Эти параметры находятся в свободном доступе и оказывают наибольшее влияние на динамику и размер сборов страховых премий. СРПР также может содержать показатели развития страхового рынка, размещенные в официальных отчетах Госфинуслуг, однако их использование затрудняется несвоевременностью таких данных.

В настоящее время важным аспектом развития СК является развитие филиальной сети. По мнению авторов, следующие показатели эффективности работы филиалов позволяют своевременно принимать решения относительно филиалов СК:

1. Размер собранных страховых премий на одного работника филиала, занятого в продаже.
2. Количество судебных дел, урегулированных работником отдела урегулирования убытков.
3. Объем реальных поступлений – отношение суммы страховых премий за вычетом предоставленных скидок клиентам и вознаграждения агентам к сумме страховых премий.
4. Эффективность агентской сети (отношение поступлений от агентов к затратам на ведение работы с ними).

Таким образом, контроллинг в СК – необходимый элемент системы управления, включающий информационное обеспечение, планирование, координацию, контроль и внутренний консалтинг. При проведении контроллинга используют специфические экономические методы (бенчмаркинг, стоимостной анализ, портфельный анализ и др.) и следующие инструменты: система показателей, финансовое планирование, сравнение фактических показателей с плановыми и информационное обеспечение. В настоящее время важное значение принимает оценка эффективности работы филиалов по предложенным показателям. Приоритетной задачей дальнейших исследований становится вопрос разработки интегрированной модели СРПР для внешних и внутренних показателей.

Литература: 1. Клімов А. В. Контролінг у системі менеджменту страхової компанії : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: 08.00.08 / А. В. Клімов ; Держ. вищий навч. заклад "Українська академія НБУ". – Харьков – Суми, 2008. – 22 с. 2. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посібн. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – С. 408–422. 3. Крюгер О. И. Страхование дело : учебник : в 2 т. Т. 1: Основы страхования / под ред. О. И. Крюгер. – М. : Экономика, 2004. – С. 419–423. 4. Веретнов В. Бюджетное управление и финансовый контроль страховщика [Электронный ресурс] / В. Веретнов. – Режим доступа : <http://www.klubok.net/article1909.html>.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто концептуальні питання формування системи управління проблемною заборгованістю банків. Автор конкретизує завдання, що стоять перед системою управління проблемною заборгованістю банків, і пропонує шляхи їх вирішення.

Аннотация. Рассматриваются концептуальные вопросы формирования системы управления проблемной задолженностью банков. Автор конкретизирует задачи, стоящие перед системой управления проблемной задолженностью банков, и предлагает пути их решения.

Annotation. The conceptual aspects of forming the management system of bad debts of bank is considered. The author elaborates the problems facing to the management system of bad debts and proposes ways to address them.

Ключові слова: проблемний кредит, система управління проблемною заборгованістю.

Фінансова криза визначила необхідність створення механізму управління портфелями проблемної заборгованості в банківських установах. Адже від успішного вирішення цього завдання залежить як відновлення прибуткового функціонування банків, так і відновлення довіри вкладників до банківської системи в цілому. Тому розробка дієвих механізмів щодо нормалізації балансів банків відносно проблемних активів на основі економічних та організаційних заходів сьогодні є найактуальнішим завданням банківської системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що в науковій літературі присвячено достатню увагу вивченню проблемних активів фінансових установ, зокрема, це зробили такі науковці та практики, як Міщенко В. І., Граділь А. І., Г. Карчева, Барановський О. І. Питання очищення банківських балансів від проблемних активів досліджується переважно в контексті вивчення світового досвіду створення і функціонування "госпітальних" банків, однак проблема щодо принципів і практичних підходів до формування системи управління проблемною заборгованістю банків в Україні є нерозробленою, що об'єктивно зумовлює подальші дослідження в цьому напрямі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні основних принципів і практичних підходів до формування системи управління проблемною заборгованістю банків.

Активне нарощення обсягів кредитування, що розпочалося в середині 2000-х років при зовнішній позитивній формі цього процесу, приховувало значні ризики і загрози, які виявилися в 2008 р. при загостренні кризової ситуації. Станом на 01.01.2010 р. обсяг кредитів, наданих українськими банками юридичним та фізичним особам, становив 747 348 млн грн [1]. Однією з ключових причин цього було прагнення найбільших банків закріпитися на активно зростаючому ринку і встигнути отримати спекулятивний дохід до стабілізації (насичення) ринку. Проте банки не здійснювали якісної оцінки платоспроможності, а також сумнівності позичальників, що в умовах несприятливої економічної ситуації призвело до масового неповернення кредитів.

На сьогодні точні дані про реальний обсяг проблемних кредитів, сформованих в українській банківській системі, відсутні. Так, згідно з даними НБУ, станом на 01.06.2010 р. обсяг негативно класифікованої заборгованості (простроченої і сумнівної) виріс на 51,9 млрд грн (або в 3,9 раза) – з 18,0 до 69,6 млрд грн [2], а питома вага проблемної заборгованості досягла 9,8 %. Інші цифри наводить міжнародне агентство Fitch Ratings. Згідно з результатами дослідження українських банків, яким агентство присвоює рейтинги (сьогодні таких 12), частка проблемних кредитів станом на кінець 2009 р. становила понад 34 %. При цьому Fitch у цей показник, окрім прострочених кредитів, включає і реструктуризовані позики. Україна знаходиться в числі 26 "дуже чутливих до кризи" країн, що розвиваються за пропорцією поганих кредитів у загальному обсязі корпоративного боргу. За даними DB Research, зростання реальної частки проблемних кредитів на початок 2011 р. становитиме за песимістичним сценарієм – до 60 %, за реалістичним – 30 – 45 % [3].

Дослідження статистичних даних про обсяги проблемних кредитів у банківській системі України й аналіз діяльності вітчизняних комерційних банків із повернення проблемних кредитів дозволяє зробити висновок про неефективність поточної роботи з проблемною заборгованістю, оскільки її частка в сукупному кредитному портфелі банківської системи має тенденцію до зростання. Вагомий внесок у високу частку проблемної заборгованості зробила загальносвітова фінансова криза. Комерційні банки в Україні не були готові до управління проблемною заборгованістю в умовах кризи, не мали апробованих й ефективних методик управління портфелями проблемних кредитів. Інструменти, пропонувані для подолання кризової ситуації в банківській системі України, носили, в основному, децентралізований характер. НБУ встановлює "правила гри", а управління проблемною заборгованістю цілком здійснюється самими банками. Для прикладу, НБУ в контексті створення правових умов для комерційних банків щодо реструктуризації боргів позичальників 05.02.2009 р. прийняв Постанову № 49 "Про окремі питання діяльності банків" [4], згідно з якою банкам на період до 01.01.2011 року було дозволено самостійно та на власний ризик, з урахуванням фінансового стану позичальників – фізичних осіб, приймати рішення про реструктуризацію наданих їм кредитів і здійснювати оцінку їх фінансового стану та стану обслуговування боргу без урахування факту такої реструктуризації відповідно до вимог "Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків".

Проте більшість заходів, зроблених НБУ, носять "пожежний" характер, тоді як необхідно підняти роботу з проблемними кредитами на новий, системний рівень. Вирішення проблеми прострочених і неповернених кредитів можливе шляхом формування системи управління проблемною заборгованістю, коли вибудовується системна структура, орієнтована на ефективне вирішення проблеми з використанням комплексу сучасних заходів взаємодії банків з "проблемними" боржниками.

Основними завданнями, що стоять перед системою управління проблемною заборгованістю, є: ідентифікація джерел виникнення проблемної заборгованості; виявлення і регулювання концентрації вірогідності виникнення проблемних кредитів; оцінка рівня проблемності кредитного портфеля, аналіз і контроль його впливу на фінансову стійкість банку; вибір джерел покриття проблемних кредитів й оцінка їх достатності; розробка, реалізація й оцінка ефективності методів нейтралізації або зниження рівня проблемної заборгованості; моніторинг і контроль за обсягом проблемних кредитів.

Важливе місце в системі управління проблемною заборгованістю займає Агентство з управління проблемними активами. Основним завданням Агентства повинен стати викуп проблемної заборгованості у кредитних організацій, її подальше обслуговування і, по можливості, рефінансування на ринкових умовах.

Світовий досвід у цілому свідчить про високу ефективність агентств з управління активами в розв'язанні кризи "поганих" боргів, що дозволяє рекомендувати використовувати даний підхід в українських умовах. З урахуванням української специфіки доцільно сформувати дану структуру на таких принципах:

1) організаційно-правовий статус. Як організаційно-правова форма такої корпорації більш прийнятною виглядає державна корпорація;

2) функції і стратегія діяльності. У рамках однієї організаційної структури пропонується, по суті, створити два відособлені напрями: а) управління активами, орієнтоване на швидку реалізацію або ліквідацію придбаних проблемних позик; б) реструктуризація кредитів, що передбачає тривалу роботу, спрямовану на відновлення і підтримку платоспроможності позичальників;

3) фінансова модель. Основним джерелом фінансування діяльності Агентства повинна стати емісія облігацій, гарантованих державою, в обмін на активи, що купуються;

4) вимоги до банків – учасників програми, і критерії викупу позик. Запуск програми викупу активів необхідно погоджувати із зниженням у певний термін рівня проблемної заборгованості для кредитних організацій. Як пріоритетні для викупу з метою подальшої реструктуризації слід розглядати великі позики позичальникам, що мають також зобов'язання перед іншими кредиторами;

5) механізми ціноутворення і розділення ризиків. Викуп проблемних активів повинен здійснюватися за справедливою вартістю, визначеною Агентством. Як механізм розділення ризиків може бути використана схема, у рамках якої певний відсоток прибутку від реалізації або реструктуризації позики корпорацією перерозподіляється на користь банку-оригінатора.

Отже, функціонування спеціалізованих фондів з управління проблемними активами є ефективним у сенсі подолання наслідків нинішньої фінансової кризи. Діяльність подібних інституцій повинна ґрунтуватися виключно на довгостроковій перспективі та мати відповідне інституційне забезпечення. Тому подальші наукові дослідження у цьому напрямі повинні сфокусуватися на розробці відповідного нормативно-правового забезпечення (у т. ч. створення правових підстав для передачі заставного майна до Агентства, оптимізація оподаткування передачі активів тощо).

Література: 1. НРА "Рюрік" "Аналітичний огляд банківської системи за I півріччя 2010 року" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2kv2010.pdf. 2. Проблемні кредити: Хто, скільки, кому і чому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investadviser.com.ua/ukr/publications/3536.html>. 3. Управління проблемною заборгованістю і непрофільними активами банків з використанням інструментів первинного ринку та інститутів спільного інвестування: матеріали семінару IFC // Управління проблемними та непрофільними активами кредитних організацій. – Львів, 25 листопада 2010 р. / Міжн. фін. корпорація. 4. Постанова Правління НБУ № 49 від 05.02.2009 р. "Про окремі питання діяльності банків" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/B_zakon/Acts/2009/Res_05022009_49.pdf.

УДК 332.834

Данчак Л. І.

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ІСНУЮЧИХ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСУВАННЯ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено механізми фінансування будівництва житла через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, безвідсоткові (цільові) облігації та житлово-будівельні кооперативи. Зведено характеристику переваг та недоліків їх використання.

Аннотация. Исследованы механизмы финансирования строительства жилья при помощи фондов финансирования строительства, фондов операций с недвижимостью, институтов совместного инвестирования, негосударственных пенсионных фондов, беспроцентных (целевых) облигаций и жилищно-строительных кооперативов. Сформирована характеристика достоинств и недостатков их использования.

© Данчак Л. І., 2011

Annotation. The financial mechanism of household building by Construction Financing Fund, Real Estate Fund, Collective Investment Institute, Pension Funds, Interest-free (Target) Bonds, Housing Cooperatives are investigated. The characteristic of the advantages and disadvantages of their use is researched and given.

Ключові слова: механізми фінансування житлового будівництва, їх переваги та недоліки, фонди фінансування будівництва житла.

Залучення грошових ресурсів у житлово-будівельний сектор є важливим практичним завданням Уряду України для розв'язання низки соціально-економічних проблем. На сьогодні ж капіталовкладення у спорудження житлових об'єктів можливе лише з обов'язковою участю фінансових посередників, на яких перенесено обов'язки гаранта здійснення будівництва.

Прагненням створити прозорі умови функціонування галузі держава залишилась осторонь проблеми та переклала основні функції планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання процесу фінансування житлового будівництва на фінансових посередників, які, як показує практика, з цим не справляються. Забудовники залишилися в умовах кризи у житловому будівництві без дієвих механізмів залучення фінансових ресурсів у спорудження житлових об'єктів. Такий стан у житловому будівництві вимагає пошуків нових механізмів фінансування, які, разом з тим, враховували б й існуючий стан та проблеми економіки країни та галузі.

Механізмам залучення коштів та здійснення інвестиційної діяльності у сфері житлового будівництва приділяють увагу у своїх роботах такі науковці: Щербина С. Я., Черновецький В. З., Пудляк Б. М., Лазько О. Л., Химочка А. В. та ін. Проте результати їх досліджень, в основному, спрямовані на засади залучення коштів та особливості управління ними.

Метою роботи є аналіз існуючих механізмів фінансування об'єктів житлового будівництва в Україні, визначення їх переваг, недоліків та обґрунтування необхідності участі держави в механізмі фінансування житлового будівництва.

На ринку житлового будівництва законодавчо встановлено, що інвестування та фінансування об'єктів житлового будівництва можливе виключно через фонди фінансування будівництва, фонди операцій з нерухомістю, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, які створені і діють відповідно до законодавства, а також на основі випуску безвідсоткових (цільових) облигацій, за якими базовим товаром виступає одиниця такої нерухомості [1]. Чинний Житловий кодекс України РСР, окрім цього, передбачає ще механізм фінансування житла через житлово-будівельні кооперативи.

Як показують власні дослідження автора та законодавчо-нормативна база, що регламентує і регулює розвиток житлового будівництва в Україні, основними перевагами та недоліками використання існуючих механізмів фінансування житлового будівництва є:

1. Переваги існуючих механізмів фінансування будівництва житла в Україні:

1.1. Фонди фінансування будівництва (ФФБ):

гарантом виконання всіх вимог перед Довірителем виступає Управитель ФФБ-банк, а не забудовник; не дає змоги забудовникові розширити терміни виконання будівельних робіт чи порушити дотримання стандартів якості [2, ст. 18];

Управителями є фінансові установи, які діють за наявності відповідного дозволу (дозвіл/ліцензія).

1.2. Фонди операцій з нерухомістю (ФОН):

емітентом сертифікатів ФОН може бути лише банк або фінансова установа, що відповідає вимогам, встановленим Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг;

кошти, залучені від розміщення сертифікатів ФОН, можуть бути використані лише в напрямках, визначених Правилами ФОН, Інвестиційною декларацією та Інформацією про випуск сертифікатів ФОН;

Управитель несе відповідальність перед власниками сертифікатів за збитки, які можуть бути спричинені його діями з управління ФОН [3].

1.3. Інститути спільного інвестування (ІСІ):

гарантує мінімальні втрати в разі невдалого вкладання коштів через жорстке законодавче обмеження у напрямках інвестиційної діяльності.

1.4. Недержавні пенсійні фонди (НПФ):

дозволяє отримати максимально широке коло вкладників та учасників.

1.5. Цільові облигації:

кожному випуску облигацій уповноваженим ДКЦПФР рейтинговим агентством привласнюється кредитний рейтинг на основі вивчення діяльності забудовника, його здатності виконувати свої зобов'язання;

законодавство передбачає можливість розміщення таких облигацій, як облигації з додатковим забезпеченням у вигляді поруки, гарантії або страхування ризиків непогашення основної суми боргу;

забезпечення виконання зобов'язань емітента іпотекою майнових прав на квартиру як об'єкта незавершеного будівництва [4];

загальна сума випуску облигацій не може перевищувати вартість об'єкта будівництва згідно із затвердженою проектною документацією;

облигації повинні бути погашені конкретним об'єктом, не допускається його заміна [5, ст. 13];

облигація є цінним папером і може бути продана, подарована, передана в заставу, передана у вигляді внеску учасника у статутний фонд господарського товариства тощо.

1.6. Житлово-будівельні кооперативи (ЖБК):

ЖБК несе відповідальність за забезпечення громадян житлом, безпосередніми членами якого вони і є; будівництво здійснюється за типовим погодженим проектом, на виділеній місцевим самоврядування земельній ділянці, що значно здешевлює вартість житла;

здача будинку в експлуатацію здійснюється виконкомом.

2. Недоліки існуючих механізмів фінансування будівництва житла в Україні:

2.1. Фонди фінансування будівництва (ФФБ):

високий рівень ризику для банку;

ставить Забудовників та Довірителів у залежність від умов, які диктують банки за надані послуги [3, розділ XI п. 9].

2.2. Фонди операцій з нерухомістю (ФОН):

до закінчення строку емісії, емітент сертифікатів не бере зобов'язання щодо їх викупу;

ставить Забудовників та Довірителів у залежність від умов, які диктують банки за надані послуги [3, розділ XI п. 9].

2.3. Інститути спільного інвестування (ІСІ):
заборона на участь у венчурному пайовому інвестиційному фонді (ВПІФ) фізичних осіб [3, ст. 4];
вартість нерухомості не може становити більше 50 % загальної вартості активів недиверсифікованого ІСІ [3, ст. 34], тобто, не має права "перетворити" всі отримані від своїх інвесторів (учасників) гроші на нерухомість;

неможливість розподілу нерухомості між учасниками ВПІФ при його ліквідації. Нерухомість необхідно продати, а між учасниками ВПІФ розподілити її вартість із виплатою у грошовій формі [3, ст. 28];

характеризується ненадійністю, оскільки статутний фонд здебільшого рівний мінімальному рівню, затвердженому законодавством, тобто, у випадку виникнення непередбачених ситуацій ІСІ не може гарантувати повернення вкладених коштів інвесторам.

2.4. Недержавні пенсійні фонди (НПФ):

не є інструментом фінансування житлового будівництва, а є суб'єктом – вкладником коштів з метою отримання прибутку в результаті здійснення своєї діяльності;

не набули поширення в Україні і часто не мають достатньої кількості ресурсів для інвестицій у нерухомість;

2.5. Цільові облигації:

облигації є способом обійти заборону на способи фінансування будівництва житла, встановленого поправкою до Закону України "Про інвестиційну діяльність";

неможливість змінити умови розміщення: номінальну вартість (у разі підвищення цін на будівельні матеріали і роботи), період погашення (як правило, будинок здається із запізненням на рік-два);

через ВПІФ, з використанням цільовим облигацій та векселів при певних організаційних та фінансових витратах, можна "вивести" з-під обкладення ПДВ і податком на прибуток увесь фінансовий результат забудовника [6, п. 4.2.8];

власник облигації може втратити право на викуп житла, якщо вчасно не звернувся до емітента при погашенні облигації;

емітент не зобов'язаний викупляти облигації по терміну їх звернення;

обмеження щодо можливого обсягу залучення коштів через облигації у трикратному відношенні відносно власного капіталу або застави [5].

2.6. Житлово-будівельні кооперативи (ЖБК):

практично не здійснюється виділення землі під потреби міста на житлове будівництво;

черговики стоять на черзі більше 10 років.

Аналіз показує, що було похибкою перенесення обов'язків гаранта здійснення будівництва на посередника, зокрема банк, оскільки така діяльність є незвичною та новою для банків і потребує крім великої відповідальності – створення додаткових підрозділів, які займатимуться цим. На банк також покладені обов'язки із проведення рекламної діяльності та пошуку покупців. Слабкість ланцюжка залучення коштів через ФФБ і ФОН полягає в тому, що гарантії з будівництва лягають на банк. Основною причиною, чому Банк відмовляється співпрацювати із забудовником, є мінімальний за обсягами статутний фонд забудовника. Переважно цим займаються банки, які вже мають тривалу співпрацю з певними будівельними фірмами, або ті, що відносяться до однієї фінансової групи.

Спосіб залучення коштів у будівництво через інститути спільного інвестування з позиції надійності мало чим відрізняється від вкладення інвестицій за допомогою інвестиційного договору, де гарантом виступав забудовник, переважно ТзОВ, зі статутним капіталом тих самих 1 250 мінімальних зарплат.

Спосіб фінансування будівництва через НПФ не набув поширення, оскільки це є нові гравці на фінансовому ринку України і часто не мають достатньої кількості ресурсів для інвестування в нерухомість.

Цільові облигації як спосіб прямої співпраці забудовника безпосередньо з кінцевим споживачем продукції через обмеження щодо можливого обсягу залучення коштів через облигації у трикратному відношенні відносно власного капіталу або застави [5, ст. 8] скоро перестане використовуватися забудовниками.

Житлово-будівельні кооперативи є ефективним механізмом фінансування житлового будівництва і вирішення житлової проблеми населення, але оскільки органами місцевого самоврядування не здійснюється виділення землі під утворення нових ЖБК з черговиків, відповідно на даний момент цей механізм не працює.

Отже, з шести визначених законом способів залучення коштів як інструментами прямого впливу, доступними для використання, є лише два механізми залучення коштів: ФФБ і ФОН, що поставить забудовників у залежність від умов, які банки будуть диктувати за надані послуги.

У результаті дослідження виявлено ряд недоліків та їх негативний вплив, що ускладнює процес залучення інвестицій у будівництво, значно обмежує коло потенційних інвесторів у галузь та гальмує її розвиток. Можна стверджувати, що зменшення ролі держави у фінансуванні житлового будівництва не компенсувалося створенням нових ефективних механізмів залучення коштів у житлове будівництво. Ураховуючи наведені вище причини, покращення діючої системи фінансування будівництва є не лише бажаним, але і необхідним.

Покращувати систему фінансування будівництва треба починати з того, що повернути об'єктам житлової нерухомості статус об'єкта для інвестицій. Таким чином, дана діяльність буде підпадати під Закон "Про інвестиційну діяльність" і основним гарантом додержання умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів суб'єктів буде держава, а не посередник, як є на сьогодні. Вирішення житлової проблеми громадян України можливе лише за участі держави як активного учасника процесу формування ринку житла. А перспективною подальших досліджень повинно стати удосконалення існуючих фінансових механізмів житлового будівництва та пошук нових.

Література: 1. Про інвестиційну діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1560-12>. 2. Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=978-15>. 3. Про інститут спільного інвестування : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2299-14>. 4. Про порядок державної реєстрації прав власності на об'єкти незавершеного будівництва : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.nau.ua/doc/?code=v32_1323-06. 5. Про цінні папери і фондову біржу : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1201-12>. 6. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=334/94-%C2%D0>.

ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГІБРИДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ БАНКАМИ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено основні передумови розвитку гібридних інструментів банками. Класифіковані ризики емісії та інвестування у гібридні інструменти. Розкрито особливість ризиків гібридних фінансових інструментів, що полягає у девіртуалізації та реалізації їх віртуальної складової.

Аннотация. Исследованы основные условия развития гибридных инструментов банками. Классифицированы риски эмиссии и инвестирования в гибридные инструменты. Раскрыта особенность рисков гибридных финансовых инструментов, заключающаяся в девиртуализации и реализации их виртуальной составляющей.

Annotation. The basic terms of hybrid instruments' development by banks are investigated. The risks of emission and investment into hybrid instruments are classified. The peculiar feature of hybrid financial instruments' risks which lie in devirtualization and realization of their virtual constituent is developed.

Ключові слова: гібридні інструменти, віртуальна складова, девіртуалізація, реалізація віртуальної складової, ризик, мультиплікація ризиків.

Стрімкий розвиток фінансових інновацій зумовлений бурхливими змінами фінансового ринку. Фінансовий ринок зазнає суттєвого кількісного зростання й, що важливіше, якісних змін.

Поява гібридних та структурованих інструментів як результату фінансових інновацій зумовлена рядом чинників, які можна класифікувати за низкою ознак.

Першою класифікаційною ознакою є формування постіндустріальної економіки. Провідну роль у цих умовах відіграють саме фінансові послуги як поєднання капіталів інформації та інновацій.

Другою класифікаційною ознакою є глобалізація, перш за все, фінансова, що формує могутні потоки міграційного капіталу. Міграційний капітал було досліджено у роботі [1] та визначено його інтернаціональний характер і постійні переміщення країнами світу у пошуках більш високої дохідності.

Третьою класифікаційною ознакою є віртуалізація фінансових відносин, яка зумовлена диспропорціями між фінансовим та реальним секторами економіки, наслідком якого є відрив фінансового сектору та його відносно автономне функціонування. Дослідження віртуального капіталу було започатковано у [2].

Ґрунтовне дослідження гібридного капіталу банку було проведено у [3], проаналізовано світовий досвід його регулювання й оцінки та визначено можливості збільшення капіталу за рахунок гібридних інструментів. Проте невизначеним залишився критерій адекватності його застосування банками України.

Можливості фінансування українських корпорацій за допомогою структурованих інструментів розглядалося у [4].

Капітал українських банків наразі знаходиться у кризовому стані. У передкризовому періоді він був перегрітий припливом міграційного капіталу з-за кордону. Свідченням цього є зростаючі обсяги присутності іноземного капіталу у статутному капіталі банків України, що подані у [5].

Початок фінансової кризи характеризувався його відпливом, що підірвало стійкість банківської системи України та змусило державного регулятора ринку – НБУ – у невідкладному порядку проводити заходи щодо підтримки ліквідності банків.

У таких умовах добре розвинена система емісії гібридних інструментів могла б стати у нагоді під час кризи як одне із джерел надходження некредитних фінансових ресурсів, що значно зменшило б тиск на НБУ з боку браку ліквідності та допомогло б більш ефективно використовувати його кошти – фінансові ресурси держави.

Проте не слід забувати, що саме безконтрольна емісія деривативів стала однією з основних причин банкрутства банків у США. Гучне банкрутство Lehman Brothers – банку з понад 150-річною історією – сколихнуло не тільки фондовий ринок США, а й луною відбилося на усіх великих фондових біржах світу.

Головною особливістю гібридних фінансових інструментів є співвідношення між ризиком інвестування та їх ліквідністю.

Гібридні фінансові інструменти містять у собі віртуальну складову, яка виявляється в усуненні кордонів між власним та борговим капіталами та формуванні нових фінансових потоків.

Питання, над яким слід замислитися, стосовно банківських гібридних інструментів – це питання фінансової безпеки банку-емітенту, інвесторів, у портфелі яких знаходяться гібридні інструменти, та фінансового ринку, на якому обертаються гібридні інструменти, крім того потребують додаткового захисту права вкладників та власників банку.

За авторським баченням, гібридні інструменти мультиплікують ризики, переводячи їх у якісно інший стан, а не компенсують їх.

Першою проблемою є особливості емісійних ризиків банків – емітентів гібридних інструментів.

Банк – емітент гібридних інструментів – опосередковує свої ризики: завдяки гібридизації формується комбінація з чистих на спекулятивних ризиків, яка надалі починає ототожнюватися саме з гібридним інструментом.

Процес оцінювання надійності гібридного фінансового інструменту є першим кроком до реалізації віртуальної складової, що закладена у моменті гібридизації (зміщенні інвестиційних компонентів з борговими).

Другим етапом реалізації віртуальної складової є продаж гібридних фінансових інструментів, на цьому етапі відбувається безпосередній обмін віртуальної складової на ліквідність.

Підводячи підсумок розгляду емісійних ризиків банків – емітентів гібридних інструментів – маємо зробити такий висновок: банк-емітент зменшує безпосередні ризики емісії, але зіштовхується з ризиками визначення їх надійності тобто суб'єктивною оцінкою рейтингової агенції.

Другим проблемним питанням є інвестиційні ризики власників гібридних фінансових інструментів.

Інвестори, які придбали гібридні інструменти, отримали в обмін на свої кошти активи, якість яких була визначена суб'єктивно, а ймовірність отримання доходу від володіння залежить від змоги їх емітента компенсувати ризики неповернення та перерозподілити терміни надходження фінансових потоків за борговою складовою гібридних інструментів. Віртуальна складова, що міститься у гібридних інструментах, переходить до власника й реалізується у вигляді частини майна власника.

Вирішальним моментом є можливість портфеля девіртуалізувати віртуальну складову гібридного інструменту, але надати кількісний або функціональний критерій наявності гібридних інструментів у портфелі інвестора неможливо – він визначається не на індивідуальному, а на загальному рівні – рівні усього фінансового ринку.

Фінансова безпека фінансового ринку є третім з важливих питань, що виникає при поширенні гібридних інструментів банків. Гібридні інструменти є до певної міри інституційною умовністю, яка не містить у собі реального забезпечення. В умовах поширення гібридних фінансових інструментів відповідним чином модифікується функція забезпечення ліквідності – вона перетворюється у соціальну умовність щодо визнання гібридних інструментів справжніми якісними фінансовими активами, дійсними цінностями, що можуть обмінюватися на потоки ліквідності.

Наприкінці маємо подати висновки та перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямі:

1. Розбудова системи гібридних та структурованих фінансових інструментів є свідченням якісно іншого стану розвитку фінансового ринку, передумовами якого стали формування постіндустріальної економіки, глобалізація та віртуалізація фінансових відносин.

2. Розроблений та відпрацьований механізм емісії гібридних та структурованих фінансових інструментів може стати ефективним джерелом поповнення капіталу банків.

3. При емісії, формуванні інвестиційного портфеля та обігу гібридних фінансових інструментів якісно змінюється система ризиків – гібридні інструменти не компенсують інвестиційні та кредитні ризики, а мультиплікують їх, додаючи ризики, що мають похідний характер. Зазначена особливість ризиків обумовлена девіртуалізацією віртуальної складової гібридних інструментів, яка виявляється у моменті їх емісії банком-емітентом, знаходженні в інвестиційному портфелі банківських активів та обігу на фінансовому ринку.

У подальших наукових дослідженнях слід зосередитися на розробці критерію фінансової безпеки емісії та обігу гібридних фінансових інструментів.

Література: 1. Гайдучкий А. Світовий ринок міграційного капіталу та економічна криза 2008 – 2009 років / А. Гайдучкий // Вісник Національного банку України – 2010. – № 1. – С. 34–37. 2. Бузгалин А. В. Кризис – 2008: виртуальный фиктивный капитал и альтернативы его неконтрольному развитию / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов // Философия хозяйства. – 2008. – № 6. – С. 27. 3. Гібридний капітал банку: світовий досвід, перспективи впровадження в Україні : науково-аналітичні матеріали. Вип. 13 / В. І. Мищенко, В. В. Крилова, В. В. Салтинський, О. Г. Приходько. – К. : Національний банк України ; Центр наукових досліджень, 2009. – 180 с. 4. Науменкова С. В. Використання структурованих цінних паперів для фінансування корпорацій в Україні / С. В. Науменкова, Т. Г. Буй // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 89–101. 5. http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm.

УДК 336.71.078.3

Вороніна Р. М.

УПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ "ЗНАЙ СВОГО КЛІЄНТА" У БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано ключові елементи політики "Знай свого клієнта" і важливість та основні кроки її впровадження у банківських установах. Досліджено рекомендації міжнародних організацій щодо застосування системи фінансового моніторингу, що зменшує фінансові ризики банків.

Аннотация. Проанализированы ключевые элементы политики "Знай своего клиента" и важность, а также основные шаги ее внедрения в банковских учреждениях. Исследованы рекомендации международных организаций относительно применения системы финансового мониторинга, который уменьшает финансовые риски банков.

© Вороніна Р. М., 2011

Annotation. Key elements of Know Your Customer policy, the importance and core steps of its introduction into banking institutions are analyzed. Recommendations of international organizations concerning the implementation of financial monitoring system that diminish banks financial risks are researched.

Ключові слова: принципи "Знай свого клієнта", фінансовий моніторинг, ризикоорієнтований підхід, політика залучення клієнта, бенефіціарний власник рахунку, процедура ідентифікації, відмивання грошей.

Сильний внутрішній контроль та політика "Знай свого клієнта" є фундаментальними, довгостроковими принципами надійної банківської діяльності, нагляду і регулювання. Вони зменшують фінансові ризики комерційних банків, і тим самим національної та міжнародної фінансової системи в цілому. Використання принципів "Знай свого клієнта" створює додатковий захист надійності банку і слугує для уникнення ризиків відмивання грошей, ризиків втрати репутації, юридичного й операційного ризиків, а також концентраційного ризику, який є складовим кредитного ризику.

Ця політика використовувалась на ринку цінних паперів США, проте у банківській системі спочатку її розглядали як особисту образу і як дорогої проект, що зумовило труднощі у її впровадженні. Проте за допомогою ФАТФ та її 40 рекомендацій програма "Знай свого клієнта" крок за кроком впроваджувалась у міжнародну фінансову систему. ФАТФ рекомендувала банкам не працювати з анонімними або номерними рахунками, перевіряти клієнтів на основі надійних документів, ідентифікувати їх і встановлювати бенефіціарного власника рахунків, а у випадку сумнівних фінансових операцій – припиняти ділові відносини з такими клієнтами.

Ключовими елементами політики "Знай свого клієнта" є:

політика залучення клієнта;

процедура ідентифікації клієнта – анкета клієнта;

класифікація ризиків рахунків – ризикоорієнтований підхід;

управління ризиками;

постійний моніторинг діяльності на рахунках;

надання відповідним органам інформації щодо підозрілих фінансових операцій та операцій з готівкою [1].

Банк міжнародних розрахунків, основною метою якого є підтримка співпраці між центральними банками та іншими установами задля фінансової та грошової стабільності, рекомендує застосування системи фінансового моніторингу для надійної банківської діяльності, що зменшує фінансові ризики комерційних банків, і відповідно національної та міжнародної фінансової системи в цілому [2].

Базельський комітет з банківського нагляду, що входить до Банку міжнародних розрахунків, підтримує впровадження банківськими установами політики протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, для уникнення шкоди, що завдається цими злочинними доходами. Особливо відзначалась загроза репутації та шахрайських дій злочинними клієнтами або корумпованими банківськими працівниками [3]. В "Основних принципах банківського нагляду", виданих Базельським комітетом, відзначається важливість впровадження принципу "Знай свого клієнта" як інтегрального елементу банківського внутрішнього контролю для управління ризиками. Хоча в основному цей принцип використовується для протидії відмиванню грошей, він також є важливим для захисту та надійності банківської системи в цілому. Принципи "Знай свого клієнта" є ключовим елементом ефективного управління банківськими ризиками. Вони охоплюють не лише відкриття рахунків та ведення обліку, а й вимагають формування відповідної клієнтської політики, програми ідентифікації, що включає детальніше вивчення високоризикованих клієнтів, та моніторинг рахунків з підозрілою діяльністю. Високоризикованими вважаються такі клієнти: небанківські фінансові установи, неприбуткові організації, політичні діячі, офшорні компанії та компанії, зареєстровані в податкових гаванях, компанії з великим оборотом готівки, експортери та імпортери товарів та послуг, консалтингові фірми та певні інші види компаній.

Коротко політику "Знай свого клієнта" можна розшифрувати таким чином:

"Знай" – знати необхідно реальну ідентифікацію особи та бенефіціарних власників рахунку; постійну адресу та адресу реєстрації; походження коштів; рід діяльності клієнта; призначення рахунку та основні операції, для яких він відкривається; пов'язані особи клієнта;

"Свого" – доступ до інформації повинні мати керівник відділу, аудитор, працівники відділу фінансового моніторингу, керівництво установи;

"Клієнта" – особу, яка відкриває рахунок; встановлює ділові відносини з банком; від імені якої відкривають рахунок; бенефіціар рахунку, відкритого іншими особами; а також особу, що здійснює потенційно підозрілу операцію.

У провідних банках розвинутих країн використовуються автоматизовані методи сканування операцій, що перевіряють фінансові операції і ділові відносини за допомогою електронної матриці. У матриці використовуються певні фактори ризику, за якими виставляються бали. До основних критеріїв ризику відносяться країна походження клієнта, походження платежу, сума, призначення платежу. Якщо, наприклад, клієнт або операція пов'язані з країнами ЄС, ОЕСР або ФАТФ, то такій операції нараховується менше балів ризику, ніж коли операція пов'язана з іншими країнами, особливо з країнами, що не забезпечують достатній рівень запобігання відмиванню грошей. Така автоматизована перевірка фінансових операцій полегшує виявлення банківськими працівниками підозрілих операцій. У великих комерційних банках України теж використовують такі автоматизовані системи, проте вони не доступні малим банкам, які можуть піддаватись більшому ризику відмивання. Особлива увага повинна приділятися таким послугам: електронним переказам; електронним банківським послугам, що включають послуги, надані через Інтернет, кредитні та дебетні картки; приватним банківським відносинам; кореспондентським відносинам [4].

Крім того, банки користуються різноманітними електронними списками осіб, до яких відносяться списки підозрілих клієнтів, списки політичних діячів, списки терористів та ін. Певні бази даних надають комерційні провайдери на платній основі. Ці інформаційні технології сприяють ефективнішому фінансовому моніторингу.

В Україні банки теж зобов'язані застосовувати політику "Знай свого клієнта" для забезпечення виконання вимог національного законодавства з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Вона реалізується шляхом впровадження програми ідентифікації та вивчення клієнтів банку. Банк формує та веде анкети, що містять інформацію про клієнтів, аналіз їхніх операцій, оцінки ризику проведення ними операцій з відмивання коштів. Крім того, проводиться постійний моніторинг рахунків та операцій клієнтів й уточнюється необхідна інформація у процесі діяльності. Уся необхідна інформація зберігається у банку протягом термінів, визначених законодавством, але не менше п'яти років. Документи стосовно фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та стосовно осіб, пов'язаних з ними, можуть бути надані відповідним компетентним органам, якщо є потреба у випадках, визначених чинним законодавством.

Політику "Знай свого клієнта" особливо пильно потрібно використовувати при роботі з певними категоріями клієнтів, і цю вимогу було втілено в новій редакції Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 18.05.2010 р. № 2258-VI. Особливу увагу банківські установи та інші суб'єкти первинного фінансового моніторингу повинні проявляти стосовно іноземних фінансових установ, з якими встановлено кореспондентські відносини, стосовно публічних діячів або пов'язаних з ними осіб, стосовно благодійних та неприбуткових організацій. Крім того, встановлено жорсткіші вимоги при проведенні ідентифікації юридичних осіб, а саме, необхідність надання відомостей про власників істотної участі в юридичній особі та відомостей про контролерів юридичної особи [5].

Фінансові установи можуть на власний розсуд розробляти та реалізовувати також інші програми стосовно ефективнішої протидії їх використанню для легалізації злочинних доходів, проте політика "Знай свого клієнта" довела свою ефективність у міжнародній фінансовій системі, тому повинна бути реалізована.

Таким чином, українські банківські установи впроваджують надійні принципи політики "Знай свого клієнта" у свою діяльність не лише на вимогу національного законодавства, а й для захисту власної установи від можливих ризиків.

Література: 1. Action Task Force. – Access mode : <http://www.fatf-gafi.org>. 2. Банк міжнародних розрахунків (Bank of International Settlement). – Режим доступу : <http://www.bis.org>. 3. Basel Committee, Prevention of Criminal Use of the Banking System for the Purpose of Money-Laundering, Preamble. – December, 1988. 4. International Monetary Fund. – Access mode : <http://www.imf.org>. 5. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму" від 18.05.2010 р. № 2258-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

УДК 336.77

Бутенко О. І.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ КАПІТАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

Анотація. Розглянуто проблеми капіталізації банків, загострення їх у період світової фінансової кризи.

Аннотация. Рассмотрены проблемы капитализации банков, обострение их в период мирового финансового кризиса.

Annotation. The problems of the capitalization of banks, the aggravation of them during the world finance crises are studied.

Ключові слова: банки, капіталізація, інвестиційно-кредитна діяльність, фінансова криза, джерело.

Нинішня фінансова криза (2008 – 2009 рр.) ще раз переконала, що без кредитно-інвестиційної діяльності банківської системи здійснити інноваційний розвиток економіки неможливо.

Проблемам діяльності банківської системи присвячено багато наукових праць вітчизняних учених, зокрема В. Андрійчука, В. Василенка, П. Гайдуцького, В. Гейця, В. Корнєєва, Б. Луціва, В. Міщенко, А. Мороза, А. Пересади, М. Савлука, С. Шумської, В. Федоренко та ін. Значимість, багатогранність проблеми вимагає нових наукових досліджень.

Метою статті є з'ясування основних проблем капіталізації банків та її ролі у здійсненні модернізації банківської системи з метою активізації інвестиційно-кредитної діяльності.

Виконати свої базові функції банківська система зможе лише за умови достатнього розміру капіталу. Існують різні шляхи вирішення проблеми капіталізації банків. Одним із шляхів покращення стану капіталізації банківської системи є консолідація банківського капіталу. Дослідники фінансової консолідації називають такі її причини:

прагнення до зниження витрат за рахунок економії на масштабах, зменшення податкових зобов'язань і більш ефективне розміщення ресурсів;

прагнення до збільшення прибутку через диверсифікацію продуктів й універсалізацію діяльності.

До інших причин належать диверсифікація кредитних ризиків, оптимізація організаційної та управлінської структур.

Досить перспективним є залучення коштів через механізм IPO. Наприклад, китайські банки досить успішно наростили капітал, здійснивши випуски IPO; позитивний досвід мають два найбільші банки Росії – "ВТБ" та Сбербанк. В Україні цей механізм капіталізації банків не було використано, хоча Ощадбанк деякі плани у цьому напрямку мав.

Основним джерелом збільшення власного капіталу українських банків є збільшення статутного капіталу, який у структурі балансового капіталу має значну питому вагу, 60 – 63 %. Однак варто зауважити, що цей шлях є досить неоднозначним. Не бажаючи втратити впливу на банк, акціонери не завжди бажають залучати нових учасників чи акціонерів.

Серед причин низької капіталізації банків є недостатнє надходження стабільних джерельних ресурсів до них, низькі доходи переважної більшості населення, велика частка збиткових, непрацюючих підприємств.

Дані про рівень капіталізації (таблиця) банківського сектору в Україні свідчать, що вона є недостатньою і мінімальну нижню позначку було пройдено лише у 2005 – 2006 рр. (у розвинутих країнах ЄС для порівняння це відношення становить понад 40 %).

Таблиця

Капіталізація банківського сектору в Україні у 2001 – 2010 рр. *

Дата	Регулятивний капітал банків		Адекватність регулятивного капіталу (H ₂), %
	млрд грн	% ВВП	
01.01.2001	5,15	3,03	15,53
01.01.2002	8,03	3,93	20,69
01.01.2003	10,10	4,47	18,01
01.01.2004	13,27	4,96	15,11
01.01.2005	18,19	5,27	16,81
01.01.2006	26,37	5,97	14,95
01.01.2007	41,15	7,68	14,19
01.01.2008	72,26	7,64	13,92
01.01.2009	123,06		14,01
01.01.2010	135,8		18,08

*Розраховано за: Вісник НБУ. – 2007. – № 9. – С. 21; Вісник НБУ. – 2010. – № 2. – С. 43

Важливим показником стану банків є також показник адекватності, тобто достатності капіталу (відношення капіталу до зважених на ризики активів). Це означає, що баланс банку не може зростати за межі коефіцієнта адекватності капіталу. Виходячи з конкретної ситуації, банки регулюють обидві величини. Так, за сприятливої економічної ситуації і при підвищенні капіталу на кредитні ресурси банки для підтримання необхідного рівня достатності капіталу збільшують його за рахунок залучення субординованого боргу, невиплати дивідендів, а також зменшують кредитний портфель, нарощують активи з нижчим коефіцієнтом ризику тощо. Однак у такій ситуації прибутковість банку зменшиться. Банк прагне віднайти оптимальний варіант зростання свого капіталу і забезпечення максимального прибутку і рівня рентабельності. На думку фахівців, економічні фактори циклічного характеру стимулюють здійснення банками арбітражних операцій з нормативним капіталом задля зниження вартості акціонерного капіталу – найбільш поширеними формами є сек'юритизація або створення кредитних субститутів, які мають нижчі вагові коефіцієнти [1]. Хоча однозначного сприйняття ролі новітніх фінансових інструментів сьогодні немає. Свідченням неоднозначної їх дії є нинішня фінансова криза. Джордж Сорос з цього приводу висловив переконання, що треба принципово переглянути ставлення до фінансових нововведень: "Новаторські інструменти і методи не були належним чином продумані й усвідомлені органами регулювання і практики, тому вони становлять загрозу для стабільності. Можливо, похідні та інші штучні фінансові інструменти варто було б ліцензувати, як і нові випуски цінних паперів, що їх реєструють у Комісії з цінних паперів і бірж" [2, с. 208].

Проблеми капітальної адекватності банків в Україні є наслідком особливостей трансформації господарського механізму, що проявлялися у поспільній лібералізації фінансової сфери. Держава до капіталу банків, що створювалися, пред'являла мінімальні внески, наслідком чого стала поява багатьох банків, що мали мізерний капітал. У 1999 р. 228 діючих банків мали сукупний статутний капітал усього 88 млн грн [3].

У 2006 р. Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно форм створення банків та розміру статутного капіталу" було підвищено планку мінімального статутного капіталу для новостворених банків – до 10 млн євро [4].

Особливо гостро постала проблема капіталізації банків у період фінансової кризи 2008 – 2009 рр., хоча негативні тенденції були наявними уже до її настання. Так, адекватність регулятивного капіталу (H₂) у передкризові роки знижувалася: 2005 р. – 16,8 %; 2006 р. – 15,0 %; 2007 р. – 14,2 %; 2008 р. – 13,9 %; 2009 р. – 14,1 % [5]. Проблема українських банків полягає у співвідношенні ліквідних коштів та їх зобов'язань, які знизилися з 20,4 % (23,6 млн грн / 115,9 млн грн) станом на 01.01.2005 р. до 9,9 % (79,7 млн грн / 806,8 млн грн) станом на 01.01.2009 р. [6, с. 33]. Ця негативна тенденція послаблювала банки, а її продовження могло б призвести до внутрішньої банківської кризи. Збіг у часі наростання негативних тенденцій у вітчизняній банківській системі із світовою фінансовою кризою зробило їх ще більш гострими:

звідси і глибока криза банківської системи в Україні. Так, станом на 25 червня 2009 р., за різними оцінками, в Україні реально працювало від 23 до 30 банків із 185, причому, із працюючих банків 17 із 100 %-м іноземним капіталом, 7 банків з іноземним капіталом, 2 державні банки – Ощадбанк і Укресімбанк. На 1 червня 2009 р. банківська система втратила 8,1 млрд грн чистих активів (найбільше втратили ОТП-Банк, Альфа-Банк та Укрсиббанк – три із тринадцяти найбільших українських банків, які займають 60 % банківського ринку) [7, с. 39].

За шість місяців 2009 року банківська система країни втратила 44,6 млрд грн депозитів населення [7, с. 39], певне поживалення на депозитному ринку в кінці 2009 – 2010 рр. ще не може забезпечити відновлення інвестиційно-кредитної діяльності банків.

Поліпшити ситуацію із фактором капіталізації банків можливо шляхом модернізації банківської системи. Важливим напрямом модернізації банківської системи є визначення зони спільних економічних інтересів держави, банків і населення. Основні структурні зміни повинні охопити модернізаційними процесами всі сфери економіки та фінансів.

Однією із заповорок модернізації банківської системи є розробка та прийняття пакета законодавчих актів. На розгляді у Верховній Раді України перебуває понад 30 законопроектів, які спрямовані на врегулювання тих чи інших проблем у банківській сфері [7, с. 40]. Зрозуміло, що їх важливо не лише прийняти, але й забезпечити виконання.

Література: 1. Грюнинг Х. Анализ банковских рисков. Система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском / Х. Грюнинг, С. Брайович Братанович ; пер. с англ. – М. : Весь мир, 2003. – 304 с. 2. Сорос Дж. Кризисы мирового капитализма / Дж. Сорос // Открытое общество в опасности. – М., 1999. – С. 208. 3. Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 2. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 4. Закон України від 14.09.2006 р. № 133 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно форм створення банків та розміру статутного капіталу" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 5. Сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 6. Брегета О. А. Тенденції розвитку світової та вітчизняної банківських систем / О. А. Брегета, С. М. Савлук // Фінанси України. – 2010. – № 4. – С. 27–34. 7. Економіко-правові проблеми державотворення в Україні (науково-експертні доповіді) / авт. кол. : О. Л. Копиленко, Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк та ін. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – 236 с.

УДК 339.727

Ботвіна Н. О.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто головні проблеми, що стримують розвиток як національного, так і регіонального страхового ринку. Приділено увагу значній інформаційній закритості, нестачі вузькоспеціалізованих професіоналів у галузі страхування.

Аннотация. Рассмотрены главные проблемы, которые сдерживают развитие как национального, так и регионального страхового рынка. Уделено внимание значительной информационной закрытости, недостаткам узкоспециализированных профессионалов в отрасли страхования.

Annotation. Main problems which restrain both national and regional insurance market development are considered. Attention is paid to considerable informative closed and lacks of the strictly specialized professionals in industry of insurance.

Ключові слова: страховий ринок, проблеми страхового ринку України.

Страхування є одним з найважливіших елементів ринкової економіки – воно є складовою фінансових відносин, пов'язаних з виконанням специфічних функцій в економіці.

Характерною особливістю страхового бізнесу є те, що, з одного боку, страхування як основний вид послуг страхової компанії виступає одним із засобів управління ризиками, а з іншого – робота страхової компанії як суб'єкта ринку сама супроводжується цілим рядом ризиків.

Ризиковий характер функціонування будь-якої підприємницької діяльності – головна причина занепокоєння кожного власника майна за своє матеріальне благополуччя.

Небезпека економічних ризиків найбільш велика у страховому бізнесі при формуванні та розміщенні страховиком страхових резервів, здійсненні інвестицій. Чинником, який обмежує вплив економічних ризиків, є те, що згідно з законодавством страховики не мають права займатися іншою діяльністю. Більш того, контролюючі органи страхового нагляду надають перелік конкретних об'єктів з вказівкою конкретних часток участі, у яких можуть бути розміщені страхові резерви. Усі ці особливості певною мірою обмежують число та ступінь впливу економічних ризиків на діяльність страхових компаній.

В Україні практично не застосовуються які-небудь інструменти, які б дозволяли уникнути чи, у крайньому разі, зменшити страховий ризик у галузях народного господарства. Поява недержавних страхових компаній створила передумови формування страхового ринку України.

Вітчизняний страховий ринок за останні роки дозволяє оптимістично оцінювати перспективи його розвитку.

© Ботвіна Н. О., 2011

Державне страхування спрямоване на забезпечення формування і розвитку ефективного функціонування ринку страхових послуг. Важливу роль у системі заходів державного регулювання відіграє реєстрація страхових організацій, видача їм ліцензій на проведення нових видів страхування, здійснення контролю за діяльністю всіх страхових товариств та їх об'єднань. Згідно із Законом "Про страхування" [1] державний нагляд за страховою діяльністю в Україні здійснюється Комітетом у справах нагляду за страховою діяльністю, який діє, відповідно до положення, затвердженого Кабінетом Міністрів України, з метою дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників.

У статті розглянуті головні проблеми, що стримують розвиток як національного, так і регіонального страхових ринків.

Першою з них, на погляд автора, є існуючий дисбаланс розподілу страхових компаній по території України. Так, у Києві зосереджено більше третини всіх страхових компаній. Приблизно стільки ж припадає на Одесу, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ. Тобто в цих містах розташовано більше 65 % усіх страхових компаній, а на весь західний регіон (з 9 областей) їх припадає всього 14 %.

Страховий ринок відчуває гостру потребу у вузькоспеціалізованих професіоналах. Інколи страховій компанії простіше підібрати висококласного топ-менеджера, ніж грамотного спеціаліста середньої ланки. Усе це негативно позначається на обсягах і якості страхових послуг, призводить до зловживань і правопорушень.

При регулюванні страхового ринку ще залишається декілька невирішених проблем:

1) недостатня узгодженість дій державних органів, що опікуються питаннями страхування;

2) недостатній обсяг повноважень державних органів на санкції та притягнення винних до відповідальності за порушення законодавства, що не сприяє підвищенню рівня відповідальності професійних учасників ринку;

3) відсутність якісної системи обліку, звітності, розкриття інформації та нагляду за діяльністю страхових компаній, що обмежує можливості потенційних інвесторів і споживачів страхових послуг щодо вибору страхових компаній, зменшує можливості ринку з мобілізації вільних ресурсів, зростання обсягів страхового посередництва.

Негативним чинником є наявність кептивних компаній, які відстоюють виключно корпоративні інтереси, будують за галузевою ознакою та працюють під опікою різних міністерств і відомств, місцевих органів влади. Інколи банки вимагають від клієнтів страхувати заставне майно в афільовані з ними страхові компанії. Усе це спричиняє монополізацію окремих сегментів ринку відомчими страховими компаніями.

До функціональних проблем належать відсутність середньо- і довгострокового планування діяльності; низький рівень кваліфікації кадрів тощо.

Топ-менеджери у більшості випадків не допускаються до процесу прийняття кінцевих рішень і не досить зацікавлені в результатах діяльності компанії. Це призводить до хаотичності розвитку окремих страхових компаній, частоті зміни курсу, відсутності бачення перспектив.

Серед інформаційно-аналітичних проблем найголовнішою, на погляд автора, є значна інформаційна закритість страхового ринку, який вважається однією з найбільш закритих зон фінансового ринку. Оприлюднення інформації відстає у часі, недосконалі форми обліку спричиняють її викривлення, унаслідок чого неможливо простежити динаміку розвитку конкретних видів страхування, приймати своєчасні та ефективні управлінські рішення.

Звітні дані не дозволяють достовірно судити про реальний фінансовий стан і результати діяльності страхових компаній. Це зумовлено тим, що:

1. Окремі показники, які істотно впливають на фінансовий стан страхових компаній, згідно із законодавством просто не вносять до звітності.

2. Звітні показники трактуються компаніями по-різному.

Водночас чинна звітність містить низку зайвих даних, що не дають точного уявлення про результативність діяльності страховиків.

Немає і бази даних про недобросовісних страхувальників. Немає досконалих рейтингів страхових компаній, які б полегшували оцінку стану страховиків.

Страховому нагляду бракує аналізу фінансового стану власника; проголошення небажаними певних видів страхової практики; прийняття рішень про фінансове оздоровлення страховиків; практики недопущення до управління страхової компанії осіб, винних у фінансових зловживаннях.

Нестача доступних інформаційно-аналітичних матеріалів про діяльність страхових компаній, недостатня реклама страхових послуг спричиняють неінформованість переважної більшості населення про страхування, його правила і в кінцевому підсумку – зумовлюють низьку страхову культуру громадян.

Є у страхуванні й соціально-психологічні проблеми. Тут вже вкотре доводиться повертатися до питання про довіру чи недовіру, спричинену не тільки систематичним невиконанням державою взятих зобов'язань чи загальновідомими фактами створення страховиками "фінансових пірамід".

За експертними оцінками, сьогодні в Україні застраховано лише 18 % ризиків, тоді як у більшості країн цей показник складає 90 – 95 %. Частка страхового ринку України, у загальноєвропейському обсязі страхових послуг, складає лише 0,05 % – при тому, що в Україні проживає 7 % населення Європи.

Але незважаючи на всі складності, страховий ринок України все ж таки динамічно розвивається.

Одеська область має великі невикористанні можливості в освоєнні ринку страхових послуг як потенціального і надійного захисту майнових інтересів юридичних та фізичних осіб й інструменту залучення додаткових інвестиційних коштів, спрямованих на розвиток регіону.

Література: 1. Закон України "Про страхування" // Бугалтерія. – 2001. – 19 листопада. 2. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій : навч. посібн. / О. О. Гаманкова. – К. : КНЕУ, 2007. 3. Залетов А. Н. Страхование в Украине / А. Н. Залетов ; под ред. д. е. н. О. О. Слюсаренко. – К. : BeeZone, 2007. 4. Кузнєцова А. Я. Теорія фінансів : навч. посібник / А. Я. Кузнєцова. – Львів : ЛБІ НБУ, 2008. 5. Федоров Т. А. Основы страховой деятельности / Т. А. Федоров. – М. : Издательство БЕК, 2005.

ОПТИМІЗАЦІЯ СТРУКТУРИ СТРАХОВОГО ПОРТФЕЛЯ ЗА РАХУНОК ОПЕРАЦІЙ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ

Анотація. Розглянуто науково-методичний підхід до концептуальної постановки задачі диверсифікації ризиків страхового портфеля на основі застосування операцій перестрахування.

Аннотация. Рассмотрено научно-методический подход к осуществлению концептуальной постановки задачи диверсификации рисков страхового портфеля на основе использования операций перестрахования.

Annotation. Scientifically methodical approach to the insurance portfolio risks diversification on the basis of reinsurance operations usage is considered.

Ключові слова: інвестиційний портфель, страховий портфель, перестрахові операції, диверсифікація.

В умовах економічної нестабільності в Україні розробка комплексних методів та державних програм відносно забезпечення фінансової стійкості вітчизняних суб'єктів господарювання набуває значної актуальності [1 – 6]. Визначальним у рамках даних заходів є і розробка підходів щодо підвищення рівня фінансової стійкості страхових компаній. Так, ефективна діяльність фінансово стійких страховиків зумовлює безпеку функціонування інших суб'єктів господарювання та підвищує соціальний захист населення держави. Отже, проведення менеджментом компанії політики відносно формування оптимального страхового портфеля приведе до забезпечення необхідного рівня фінансової стійкості страховика.

Досягнення відносної збалансованості між такими визначальними параметрами, як рівень ризику та дохідність страхового портфеля, є можливим за рахунок проведення його диверсифікації. Одним з найбільших дієвих інструментів диверсифікації і, як результат, оптимізації страхового портфеля виступає застосування операції перестрахування. Адекватна та ефективна реалізація вищенаведеного аспекту до підвищення фінансової стійкості страховика можлива шляхом використання існуючих у сучасній науковій літературі підходів до економіко-математичного моделювання щодо диверсифікації портфеля страхової компанії.

Методологічною основою проведення оптимізації структури страхового портфеля за рахунок операцій перестрахування виступає комплексний аналіз, систематизація та подальша адаптація існуючих математичних методів і моделей диверсифікації інвестиційного портфеля до розглянутого аспекту дослідження. Результатом аналізу даних виступає формування комплексного науково-методичного підходу до диверсифікації структури страхового портфеля.

Таким чином, на основі детального дослідження найбільш поширених методів та моделей диверсифікації інвестиційного портфеля можна стверджувати, що інформаційною базою існуючих підходів виступає модель Марковиця. Основою даної моделі є визначення оптимального співвідношення між максимально можливим рівнем дохідності та мінімальним рівнем ризику (відповідно розглядаються пряма та обернена задачі) за системи обмежень, яка передбачає врахування таких факторів: сума всіх часток портфеля дорівнює "1"; тіснота і напрямок взаємозв'язку визначається на основі лінійного коефіцієнта кореляції; розглядається взаємозв'язок тільки дохідності цінних паперів; дані попередніх періодів повністю характеризують майбутні значення дохідності.

Так, основні принципи моделі Марковиця, які полягають у застосування теорії умовної оптимізації, частково застосовуються в подальших моделях диверсифікації інвестиційного портфеля, таких, як модель Тобіна, Шарпа, Квазі-Шарпа та скорингова модель. Альтернативою описаного вище підходу на основі теорії умовної оптимізації виступає використання апарату нечіткої логіки, експоненціальне зважування показника прибутковості, інтегральна дисконтована вартість споживання та інші. Необхідно зазначити, що поряд з визначеними вище перевагами даних моделей вони є однонаправленими та враховують специфіку лише інвестиційної діяльності. Таким чином, виникають значні проблеми при їх використанні в розрізі інших видів економічної діяльності, зокрема страховій та перестраховій діяльності.

Таким чином, проводячи адаптацію розглянутих підходів до оптимізації структури страхового портфеля необхідно врахувати два основні аспекти. З одного боку, виникає необхідність використання таких параметрів, як мінімізація ризику збитковості, досягнення максимально допустимого рівня дохідності, забезпечення цілісності складових елементів портфеля (сума часток видів страхування дорівнює "1"). У той же час, з іншого боку актуальності набуває ідентифікація параметрів, які характеризують специфіку страхової діяльності: досягнення середньої імовірності настання страхових випадків у цілому за страховим портфелем рівня не більше 0,5; забезпечення встановлень достатнього рівня платоспроможності; формування однорідного страхового портфеля.

Визначивши предметну область задачі щодо оптимізації структури страхового портфелю за рахунок операцій перестрахування, важливого значення набуває концептуальна постановка задачі та розробка на її основі послідовності етапів розв'язання. Виходячи з цього, необхідно провести:

1. Визначення проблеми, яка в межах даного дослідження полягає в недостатньому рівні фінансової стійкості страховиків.

2. Ідентифікація мети. Тобто серед альтернативних варіантів часток кожного виду страхування (що формують страховий портфель) вибір таких, які б дозволили не лише оптимізувати структуру портфелю страхової компанії, але й надати можливість забезпечити стійкість страховика. Формалізація даної мети передбачає вибір критерію, яким виступає мінімізація ризику збитковості.

3. Деталізація визначеної мети дослідження в розрізі конкретних задач, які потребують вирішення. Зважаючи на особливості дослідження, поставлені задачі будуть виступати основою формування вимог до оптимізації структури страхового портфелю за рахунок операцій перестрахування. Таким чином, необхідно зазначити такі вимоги до даної економіко-математичної моделі:

3.1. Ідентифікація основних критеріїв збалансованого страхового портфелю та надання їм кількісного та якісного визначення.

3.2. Формування структури страхового портфелю, яка задовольняє набору таких ознак: коефіцієнт однорідності та імовірність настання страхових випадків.

3.3. Забезпечення високого та достатнього рівня платоспроможності страхової компанії.

3.4. Можливість досягнення ефективного функціонування страховика на основі максимізації рівня дохідності операційної діяльності за рахунок перестрахування.

3.5. Урахування особливостей перестрахових операцій, тобто як активного і пасивного, так облігаторного і факультативного перестрахування, а також видів страхування (ризикове або лайфове), які перестраховуються.

3.6. Подолання невизначеності майбутньої вартості укладення договорів перестрахування.

4. Визначення економіко-математичних методів, які виступають інструментарієм досягнення поставленої мети дослідження.

Таким чином, система вищенаведених аспектів концептуальної постановки задачі диверсифікації структури страхового портфелю вимагає розробки комплексу послідовних етапів побудови відповідного науково-методичного підходу, який у подальшому буде виступати основою розробки економіко-математичної моделі даного процесу.

Так, на першому та другому етапах математичної формалізації процесу диверсифікації структури страхового портфелю необхідно проводити ідентифікацію базових параметрів моделі і виявлення на їх основі структурних та функціональних зв'язків, що характеризують системоутворюючі співвідношення між змінними. На завершальному третьому етапі проводиться безпосередня оптимізація структури страхового портфелю за рахунок операцій перестрахування та застосування числових методів її вирішення.

Таким чином, представлення наведеної постановки задачі у вигляді математичних співвідношень надасть можливість не лише більш чітко ідентифікувати послідовність розрахунку оптимальних часток кожного з конкретних видів страхування, а й визначити пріоритетні напрями загальної стратегії страхової компанії щодо стабілізації власної фінансової діяльності. Формування операційних та стратегічних цілей страхової діяльності на основі даної моделі досягається за рахунок можливості балансування між платоспроможністю страховика, однорідністю його портфелю та дохідності страхової компанії.

Література: 1. Баранов А. Збалансованість страхового портфелю та його вплив на фінансову надійність страховика / А. Баранов // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2006. – № 9. – С. 65–73. 2. Баранов А. Теоретичні засади управління страховим портфелем / А. Баранов // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – 2006. – № 3. – С. 35–39. 3. Ковтун І. О. Основи актуарних розрахунків : навчальний посібник / І. О. Ковтун, М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов ; Міністерство освіти і науки України. – К. : ВД "Професіонал", 2008. – 480 с. – ISBN 978-966-370-076-2. 4. Кучма М. І. Математичне програмування: приклади і задачі : навчальний посібник. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – 344 с. 5. Цисарь І. Ф. Оптимізація фінансових портфель банків, страхових компаній, пенсійних фондів / І. Ф. Цисарь, В. П. Чистов, А. І. Лукьянов ; Академія н/х при Правительстві РФ. – М. : Дело, 1998. – 128 с. – ISBN 5-7749-0078-9. 6. Яшина М. Н. Суцність и види страхового портфелю / М. Н. Яшина // Финансы. – 2003. – № 2. – С. 50–53.

Безштанько Д. В.

УДК 336.7 (075.8)

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "ОПЕРАЦІЙНИЙ РИЗИК БАНКУ"

Анотація. Проаналізовано різносторонні підходи до формування визначення "операційні ризики банку". Сформульовано власне визначення, що дасть змогу уніфікувати підходи до управління ризиками.

Аннотация. Проанализированы разносторонние подходы к формированию определения "операционные риски банка". Сформулировано собственное определение, которое позволит унифицировать подходы к управлению рисками.

© Безштанько Д. В., 2011

Annotation. Diversified approaches to the definition of bank operation risk are analyzed. The own definition, allowing to unify the approaches to risk management, are formulated.

Ключові слова: операційні ризики, підходи до визначення поняття операційний ризик" банку".

Інтеграційні процеси української банківської системи до світового співтовариства пролягають через прийняття міжнародних правил ведення бізнесу. Так Базельський комітет прийняв вимоги до розмірів та принципів формування капіталу банку. Серед значної кількості нововведень, особливе місце займає необхідність формування резерву під операційний ризик банку.

На основі аналізу наукових джерел було виявлено, що єдиного розуміння поняття "операційний ризик" немає, оскільки саме поняття містить значні внутрішні суперечності.

Ризик, по суті своїй, є ймовірністю реалізації негативних наслідків для функціонування організації. Зазвичай, ризик аналізується з трьох точок зору: по-перше – ризик це ймовірність; по-друге, ризик – це певні можливості, що дозволяють банку досягнути конкурентних переваг; по-третє, ризик може негативно впливати на діяльність банку. Саме через це і виникають різні підходи до формування визначень.

У цілому, виділяється чотири основні підходи до визначення поняття операційний ризик як у вітчизняних, так і у зарубіжних авторів.

Підхід I. Спершу до операційних ризиків відносили всі види ризиків, що не належать до ризику ліквідності, кредитного та валютного, про що наголошувала класифікація банківських ризиків, висвітлена у II Базельській угоді [1]. Очевидно, що таке визначення є занадто широким, оскільки перелік інших ризиків, яким наражається фінансово-кредитна установа, достатньо великий і враховує, наприклад, бізнес-ризик, що охоплює стратегічні та ринкові позиції, а також компетентність менеджменту. Наведений перелік джерел виникнення ризиків, як правило, не входить до компетенції ризик-менеджменту. Крім того, спосіб побудови "все інше" веде до ускладнення класифікації ризиків.

Серед вчених – прихильників даного трактування – слід визначити Ч. Дж. Вульфела [2, с. 1104] – британського економіста, що наголошував на значному переліку ризиків, притаманних операційному ризику, і відносив до відомства ризик-менеджменту ще й контроль за адекватністю капіталу, організаційною структурою, інформаційну забезпеченість керівництва та формування звітності в цілому.

На думку ж російського вченого-економіста Румянцева Е. Е. [3, с. 458], операційний ризик є агрегованим поняттям, що об'єднує технічні, технологічні, інформаційні ризики, які виникають у процесі економічної діяльності кредитної установи, ризики неадекватної поведінки персонал тощо. Такий підхід є змістовним, оскільки об'єднує ризики персоналу в "неадекватну поведінку персоналу".

Підхід II. З другої точки зору визначення операційного ризику пов'язане з областю його виникнення – за здійснюваними фінансовими операціями. Його джерелом можуть бути помилки, що були допущені при обробці даних, збої інформаційних систем, неполадки в обладнанні, некоректне виконання операцій. У даному визначенні основна увага фокусується на процедурі виконання операції за всіма стадіями її здійснення, однак не враховуються ризики, пов'язані з внутрішнім шахрайством, несанкціонованим здійсненням операцій, тобто відсутність контролю за непрямими впливами.

Основними представниками такого підходу можна назвати Гаврилишина Б. Д. [4, с. 661], який у своїй енциклопедії визначає операційний ризик як ризик реальних втрат або неотримання вигоди (зиску) за конкретною операцією чи угодою, через невідповідність нормативам та стандартам ведення діяльності. Таким чином, акцентується увага на діяльності, а не на характеру ймовірності, ще й відкидається можливість непрямого ризику, враховуючи лише операції та угоди, що здійснюються банком. Крім того, поняття є занадто загальним, не розрізняє видів ризиків на кредитні, процентні та ін.

Операційно-технічний ризик (вітчизняний підхід) – це ризик, який відображає ступінь працездатності системи, що забезпечує внутрішню роботу комерційного банку: систему безпеки, бухгалтерського обліку, засобів зв'язку, матеріально-технічних засобів тощо. Комерційний ризик – пов'язаний з людським фактором, тобто з кваліфікацією банківського персоналу. Таким чином, Орлюк О. П. розбиває операційний ризик на дві складові, відділяючи людський фактор, однак і в цьому випадку увага акцентується саме на діяльності [5, с. 367].

Підхід III. Розглядаючи операційний ризик з точки зору контролю, визначають такі ризики (за виключенням бізнес-ризиків), які виникають у результаті неефективного функціонування системи внутрішнього контролю у фінансовій установі. При такому трактуванні зовсім випадає з поля зору зовнішнє шахрайство, природні катастрофи, атаки на систему безпеки банку.

Трактування в такому аспекті характерне більше для іноземних вчених економістів. Так, в Інтернет-словнику Businessdictionary.com, що сформований на основі Оксфордського економічного словника, операційний ризик визначають як ймовірність втрат через внутрішню невідповідність чи відсутність контролю за операціями банку [6].

Підхід IV. Однак основний підхід визначає операційний ризик як ризик виникнення втрат у результаті недоліків чи помилок у процесі здійснення внутрішніх процесів, що були допущені співробітниками, функціонування інформаційних систем і технологій, а також зовнішніми подіями [1].

Енциклопедія банківської справи за редакцією Мороза М. А. [7, с. 76] визначає операційний ризик як можливість фінансових втрат, пов'язаних з управлінськими помилками, банківськими зловживаннями, шахрайством, низькою якістю надаваних послуг, неможливістю своєчасного вжиття заходів щодо запобігання загроз банківським інтересам, зокрема з боку його працівників, які зловживають своїми повноваженнями чи ведуть роботу з порушенням етичних норм і невинуватно високими ризиками. У даному визначенні сформовані основні параметри операційного ризику. Додатково увага акцентується на процедурах, однак загальність деяких висловів (управлінські помилки, загрози банківським інтересам) дещо розмиває сутність поняття.

На думку російських вчених визначення операційного ризику слід посилити посиланням на законодавство, додатково до вимог II Базельської домовленості [8, с. 455].

Британська асоціація банкірів у своєму визначенні [9] додатково акцентує увагу на методологічних ризиках – ризиках невідповідності моделей існуючим реаліям, що фактично можна назвати причинами кризових явищ в економіці.

Проаналізуємо еволюцію поняття "операційний ризик банку" у чинному законодавстві. Слід відзначити, що поняття "операційний ризик" мінялося досить радикально при кожному використанні у нормативно-правових актах регулятора. Починаючи з 1999 року [10] Положенням № 258 операційний ризик вживався в контексті ризику неплатежів (з причини людських, технічних та технологічних ризиків). У наступному положенні № 254 [11], операційний ризик починає трактуватися у контексті III підходу, хоча причини залишилися незмінними.

При прийнятті положення, де врегульовувалися правила членства у міжнародних платіжних системах, що було прийнято у 2006 році [12], операційний ризик визначався лише як елемент ризику ліквідності та кредитного ризику. Востаннє досліджуваний термін вживався у постанові 2007 року № 165 [13], у якій розвивалось попереднє визначення з урахуванням визначених II Базелем причин.

Підсумовуючи, слід сказати, що єдиний підхід до трактування поняття "операційний ризик" відсутній, однак проаналізувавши відомі визначення, запропоновано так розглядати поняття: операційний ризик – це ризик втрат вигід банком з причин неадекватної діяльності персоналу та інформаційної системи, методологічних норм та діяльності клієнтів, що обумовлені впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Підсумовуючи, слід зауважити, що єдине визначення полегшить процес управління операційним ризиком (через розуміння сутності самого поняття) класифікацію.

Література: 1. Базель 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/cp3part2.pdf>. 2. Вульфел Ч. Дж. Енциклопедія банківського дела и финансов / Ч. Дж. Вульфел ; пер. с англ. – Самара : Федоров, 2000. – 1583 с. 3. Румянцев Е. Е. Новая экономическая энциклопедия / Е. Е. Румянцева. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 722 с. 4. Економічна енциклопедія. Том 2 / за ред. Б. Д. Гаврилишин та ін. – К. : Академія, 2001. – 847 с. 5. Фінансова енциклопедія / за ред. О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с. 6. Operational risk [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.businessdictionary.com/definition/operational-risk.html/>. 7. Енциклопедія банківської справи України / за ред. А. М. Мороз. – К. : Молодь, 2001. – 679 с. 8. Энциклопедический словарь. Современная рыночная экономика. Государственное регулирование экономических процессов / под ред. П. Р. Куплина. – М. : РАГС, 2004. – 744 с. 9. Operational risk [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.linkedin.com/answers/finance-accounting/risk-management/218>. 10. Положення НБУ № 258 від 28.05.99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v025800-99>. 11. Положення про організацію операційної діяльності в банках України № 254 від 18.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG7880.html. 12. Положення про порядок реєстрації договорів про членство або про участь у міжнародних платіжних системах № 131 від 15.04.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1303-06>. 13. Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем № 165 від 05.06.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1173-07>.

Безродна О. С.

УДК 336.714

ЗБАЛАНСОВАНА СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ БАНКОМ

Анотація. Розглянуто сутність збалансованої системи показників (ЗСП) як інструменту стратегічного управління, її структуру. Визначено доцільність використання ЗСП у банку.

Аннотация. Рассмотрена сущность сбалансированной системы показателей (ССП) как инструмента стратегического управления, ее структуру. Определена целесообразность использования (ССП) в банке.

Annotation. The essence of the Balanced ScoreCard (BSC) as a tool for strategic management framework for its implementation is considered. The feasibility of its application in the bank is determined.

Ключові слова: стратегічне управління банком, збалансована система показників (ЗСП), бізнес-процеси.

Комерційні банки, які функціонують у сучасному динамічному зовнішньому середовищі, повинні вміти швидко адаптуватися до існуючих умов для зміцнення своєї конкурентної позиції за якістю, асортиментом та швидкістю надання послуг. Це викликає необхідність забезпечення якісного управління банком, яке повинне охоплювати всі аспекти його діяльності.

До найважливіших завдань управління банком відноситься вироблення стратегії забезпечення ефективності банківської діяльності, що дає можливість банку стабільно зростати та реалізувати свої можливості.

Стратегія забезпечення ефективності діяльності банку визначається як сукупність цілей, дій, спрямованих на результативну роботу банківської установи через координацію та ефективне використання ресурсів, а також вибір дієвих інструментів її реалізації.

© Безродна О. С., 2011

Одним з інструментів стратегічного управління є використання збалансованої системи показників (ЗСП), яка дозволяє не тільки чітко сформулювати плани на майбутнє і стратегію, але й реалізувати їх в реальні дії. Вона забезпечує зворотний зв'язок між внутрішніми бізнес-процесами і зовнішніми показниками, що є необхідним для підвищення стратегічної ефективності та досягнення результатів.

Дослідженням питань застосування ЗСП займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як Каплан Р. С., Нортон Д. П. [1]; Нивен П. Р. [2]; Шульга Н. П. [3]; Кизим М. О., Пилипенко А. А., Зінченко В. А [4] та ін.

Слід зазначити, що порівняно з підприємствами, у банківській практиці використання ЗСП ще не набуло широкого розповсюдження.

Тому метою статті є обґрунтування доцільності використання ЗСП у банку як інструменту стратегічного управління.

ЗСП трансформує стратегію у мету та показники, які згруповані за чотирма різними напрямками, такими, як фінанси, клієнти, внутрішні бізнес-процеси, навчання та розвиток [1].

Склад показників, які входять до ЗСП комерційного банку, представлений на рисунку [3].

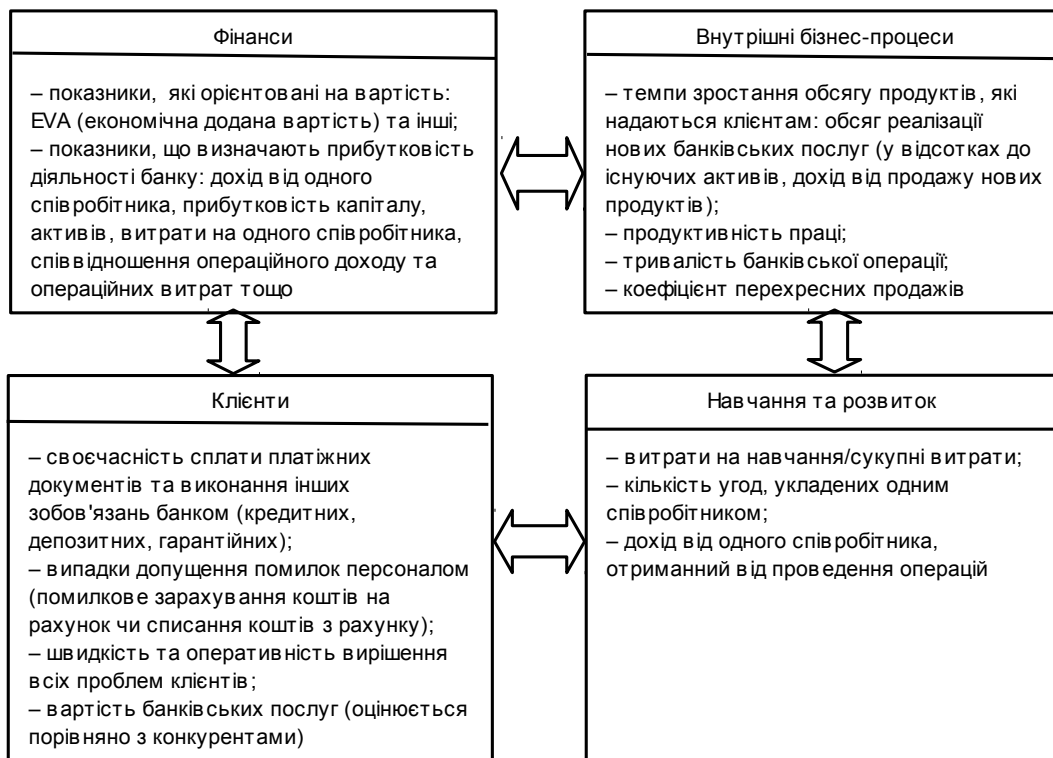

Рис. Показники, які входять до ЗСП комерційного банку

Використання показників покликано конкретизувати розроблену в ході стратегічного планування систему цілей та зробити розроблені цілі вимірюваними. Рекомендується використовувати мінімум 2 – 3 показники для кожної із стратегічних цілей.

У рамках ЗСП необхідно розрізняти показники, які вимірюють досягнуті результати, та показники, які відображають процеси, що сприяють отриманню цих результатів. Ці категорії показників повинні бути пов'язані одна з одною, оскільки досягнення перших необхідне для досягнення наступних. На практиці увага менеджерів звичайно фокусується на показниках першої категорії.

Таким чином, показники характеризують не тільки ступінь досягнення мети, але і виступають як засіб для оцінки результативності та оцінки бізнес-процесів.

Диференціація факторів успіху досягається також індивідуальним форматом карти причинно-наслідкових зв'язків показників (стратегічна карта). Одним з головних завдань її побудови є визначення сили означених зв'язків, розрахунок часового лагу між причиною й наслідком та оцінка впевненості у визначених залежностях. Добре сформульована карта відображає стратегічну логіку причинно-наслідкових зв'язків між поточною діяльністю та довгостроковим успіхом [4].

Слід зазначити, що ЗСП необхідно розглядати не стільки як систему показників, стільки як систему управління, впровадження якої здійснюється в чотири етапи:

- підготовка до побудови ЗСП;
- побудова ЗСП;
- каскадування ЗСП;
- контроль за виконанням стратегії.

Побудова та реалізація збалансованої системи показників є складним проектом, до структурування та управління яким необхідно підходити з особливою увагою.

Концепція балансу (рівноваги) є центральною для всієї системи, особливо стосовно трьох сфер [2]:

1. Баланс між фінансовими та нефінансовими індикаторами успіху. ЗСП передбачає подолання недоліків залежності від фінансових показників діяльності шляхом урівноваження їх факторами майбутніх результатів діяльності.

2. Баланс між внутрішніми та зовнішніми компонентами. Акціонери та клієнти розглядаються у ЗСП як зовнішні компоненти, а робітники та внутрішні бізнес-процеси – як внутрішні.

3. Баланс між запізнілими і випереджальними індикаторами. Запізнілі індикатори відображають минулі результати діяльності. Випереджальні індикатори – фактори діяльності, які приводять до виникнення запізнілих індикаторів. Система показників повинна включати поєднання випереджальних та запізнілих індикаторів. Запізнілі індикатори без випереджальних показників не дають нам уявлення про те, як виконуються нормативні значення. І навпаки, випереджальні індикатори без запізнілих показників можуть демонструвати короткострокові покращення, однак не показують, чи привели ці покращення до підвищення результатів для клієнтів та акціонерів.

Таким чином, ЗСП можна визначити як потужний інструмент управління стратегією банку, який розглядає його діяльність у декількох перспективах та здійснює моніторинг ефективності не тільки за фінансовими показниками, але і за якістю роботи з клієнтами, персоналом, бізнес-процесами, інформаційними технологіями та ін.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що доцільність використання ЗСП у банку полягає в такому:

1. ЗСП надає керівництву банку повну картину бізнесу.
2. ЗСП – це концентрація зусиль на стратегічно важливих для банку напрямках діяльності.
3. Запропонована система управління передбачає широку, зорієнтовану на навчання комунікацію на всіх рівнях банку.
4. Застосування ЗСП дозволяє перевірити діючу стратегію на повноту, послідовність та актуальність.
5. ЗСП допомагає обробити великий масив даних, які отримані із різних інформаційних систем банку, в інформацію, що доступна до розуміння.
6. Залучення всіх працівників банку різних рівнів до реалізації стратегії.
7. Клієнтський, господарський, інноваційний та фінансовий аспекти створюють схему для проведення зверху вниз стратегії банку за всіма його ієрархічними рівнями.
8. ЗСП спрямована на оптимізацію банківських бізнес-процесів та вирівнювання цих бізнес-процесів із стратегією.
9. На основі ЗСП реалізується підвищення стратегічної ефективності та досягнення результатів діяльності банку.
10. ЗСП вдало інтегрується із системою контролінгу та пов'язується з методами управління, які направлені на підвищення вартості банківського бізнесу.
11. ЗСП сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності банку та його реагуванню на ризики.

Література: 1. Каплан Р. С. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р. С. Каплан, Д. П. Нортона ; пер. с англ. – М. : Бук Гид, 2004. – 416 с. 2. Нивен П. Р. Сбалансированная система показателей – шаг за шагом. Максимальное повышение эффективности и закрепление результатов / П. Р. Нивен ; пер. с англ. – Днепропетровск : Баланс Бизнес-Букс, 2004. – 328 с. 3. Шульга Н. П. Система збалансованих показників як інструмент контролінгу КБ / Н. П. Шульга // *Економіка Крима*. – 2003. – № 8. – С. 16–20. 4. Кизим М. О. Збалансована система показників : монографія / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 192 с.

Дзеніс В. О.

УДК 005.334:336.71

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто принципи управління банківськими ризиками, що мають велике значення для прийняття конструктивних рішень під час розв'язання економічних проблем. Досліджено вітчизняне банківське середовище, потреби і можливості українських банків на сучасному етапі їх розвитку.

Аннотация. Рассмотрены принципы управления банковскими рисками, имеющие большое значение для принятия конструктивных решений в процессе рассмотрения экономических проблем. Исследована современная банковская среда, потребности и возможности банков на современном этапе их развития.

Annotation. The principles of bank risks management, that have big influence on the acceptance of structural decisions in the process of consideration of economic problems are considered. A modern bank environment, necessities and possibilities of banks on the modern stage of their development are investigated.

Ключові слова: банківські ризики, ризик-менеджмент банку, категорії ризику.

Одним із фундаментальних напрямів банківського менеджменту є управління ризиками. Щоб керувати ризиками, банки володіють кваліфікаційними, організаційними, технічними та іншими можливостями. Ефективна система ризик-менеджменту здатна забезпечити високу конкурентоспроможність банків у сучасному економічному середовищі. Це підтверджує актуальність наукових і практичних питань і необхідність подальших досліджень та вдосконалення процесу управління ризиками в банку.

Значний внесок у розробку теоретичних положень та методологічних підходів до оцінки й управління банківськими ризиками, визначення проблеми впливу ризиків на діяльність банків зробили провідні вчені-економісти, а саме Х. Грюнінг, С. Братанович, Мороз А. М., Савлук М. І., Пуховкіна М. Ф., Волошин І. В., Кабушкін С. Н., Міщенко В. І., Л. Примостка, Гудзинський О. Д. та ін. [1 – 8]. Приділивши увагу ряду досягнень у цій сфері, що відображені в наукових працях вищезазначених науковців, багато питань залишається невизначеними. Подальшого дослідження потребують теоретичні основи і практичні аспекти управління ризиками в банківській сфері.

© Дзеніс В. О., 2011

Мета цієї статті полягає в дослідженні як позитивних напрацювань, так і проблем, що заважають ефективному управлінню ризиками, з якими науковці й економісти зустрічаються у практиці банківської діяльності.

У банківській практиці ризик виступає як конкретна ймовірність втрат у вигляді недоотримання прибутку, додаткових витрат, втрат власних ресурсів [1]. Фінансові інновації в банківській сфері, особливо в галузі небалансових інструментів, можуть мати наслідки у вигляді концентрації ризику й підвищення нестійкості банківської системи в цілому. Розуміння цього можна віднести особливо до валютного та процентного ризику. Кореляція між різними типами ризику, як в рамках окремого банку, так і в масштабах всієї банківської системи, збільшилася і стала більш складною.

Серед множини потенційних банківських ризиків, на які постійно натикаються банки у процесі своєї діяльності, можна виділити декілька їх категорій: фінансові, операційні, ділові та надзвичайні. Фінансові ризики можна поділити на два типи: чисті ризики (кредитний, ризик ліквідності і платоспроможності), які при недосконалому управлінні можуть призвести до збитку для банку; спекулятивні ризики (засновані на фінансовому арбітражі – валютний, процентний, ринковий) можуть мати своїм результатом прибуток, якщо арбітраж здійснюється професійно, у противному разі – збиток. Загальний банківський профіль ризику можуть збільшити різні види фінансових ризиків за умови їх тісного зв'язку один з одним.

Залежність від загальної ділової стратегії банку, його організації, функціонування внутрішніх систем (враховуючи комп'ютерні та інші технології), узгодженості політики банку та його структури, а також заходів, що спрямовані на запобігання помилок в управлінні та проти шахрайства, мають операційні ризики.

Із зовнішнім середовищем банківського бізнесу, в тому числі з макроекономічними та політичними факторами, правовими умовами та умовами регулювання, а також із загальною інфраструктурою фінансового сектору і системою платежів пов'язаний діловий ризик.

До надзвичайних ризиків відносять усі типи екзогенних ризиків, які у випадку реалізації події здатні піддати загрози діяльності банку або підірвати його фінансовий стан та достатність капіталу.

Доцільною є класифікація банківських ризиків на ризики внутрішнього та зовнішнього середовища, з подальшим розподілом їх на такі, що піддаються та не піддаються кількісній оцінці [9]. До зовнішніх банківських ризиків відносяться ризики, які не піддаються кількісній оцінці, а саме: макроекономічні, політичні, правові, ризик країни. Внутрішні ризики, які не піддаються кількісній оцінці, – це функціональні: моральний, ризик репутації, стратегічний та юридичний. Серед внутрішніх ризиків, що піддаються кількісній оцінці, до функціональних можна віднести операційний та технологічний, а до фінансових – валютний, кредитний, ризик ліквідності, процентний та ринковий.

З метою зміцнення стабільності фінансової системи в Україні та підвищення якості управління ризиками у банківській діяльності, доцільним є застосування рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду, у яких відображена оцінка ризиків щодо достатності власного капіталу за допомогою коефіцієнтів, які враховують ринковий, операційний та кредитний ризики. У цій угоді значну увагу приділено саме розумінню сутності банківських ризиків, а для практичного використання поняття "очікуваних" і "неочікуваних" (непередбачуваних) втрат, пов'язаних з яким-небудь ризиком, доцільним є здійснення деяких кроків, а саме: спочатку надати цим поняттям більш чіткого визначення; запропонувати числові параметри, що їх характеризують; визначити порядок створення під них резервів; включити їх до розрахунку нормативу достатності капіталу.

Національний банк України (НБУ) рекомендує банкам зважати на Методичні рекомендації у разі прийняття банком свідомого рішення щодо збільшення параметрів ризику – розширення діяльності, орієнтації на роботу з особливими продуктами та послугами, групами контрагентів тощо, а також якщо банк у результаті будь-яких подій опиняється в ситуації, яка характеризується високим профілем ризиків [10]. Наведена в цих Методичних рекомендаціях класифікація ризиків відображає підхід НБУ до ідентифікації ризиків банків. Разом з цим, кожен окремий банк може розробити власну класифікацію ризиків, на якій він наражається у своїй роботі. Під час розроблення власної класифікації ризиків банк має врахувати класифікацію ризиків, що визначена НБУ, та у разі потреби розширити перелік ризиків з метою удосконалення практики управління ними. НБУ також планує в майбутньому запровадити деякі із викладених у цих Методичних рекомендаціях обов'язкові мінімальні вимоги до банків.

В умовах нестабільної економіки та недосконалого суперечливого законодавства, банкам дуже важливо мати ефективну систему керівництвом усіх банківських ризиків. Потреби у вимірюванні, керівництві та контролі за ризиком збільшилися, але стає складнішим їх задовольняти. Кардинально змінилися підходи до банківського регулювання та нагляду, тому якість корпоративного управління банками стає все більш актуальною темою.

Таким чином, можна стверджувати, що управління ризиками є одним із важливих напрямів діяльності банківського менеджменту. Проводячи ризик-менеджмент банку необхідно застосовувати свідоме керівництво ризиками, приймати конструктивні рішення в умовах постійних змін їх рівня під впливом середовища та враховувати, що ігнорування впливу ризиків на банківську діяльність може призвести до їх неминучого зростання.

Література: 1. Грюнінг Х. ван. Аналіз банківських ризиків: Система оцінки корпоративного управління і управління фінансовим ризиком / Хенні ван Грюнінг, Софія Брайович Братанович ; пер. с англ. вступ. сл. к рос. изд. К. Р. Тагирбеков. – М. : Весь Мир, 2003. – 289 с. 2. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. докт. екон. наук, проф. А. М. Мороза. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с. 3. Волошин І. В. Оцінка банківських ризиків: нові підходи / І. В. Волошин. – К. : Ельга, 2004. – 213 с. 4. Кабушкін С. Н. Управління банківським кредитним ризиком : учебн. пособ. [для вузів] / С. Н. Кабушкін. – М. : Новое знание, 2004. – 336 с. 5. Міщенко В. І. Управління валютними ризиками : навч. посібн. / В. А. Ющенко, В. І. Міщенко. – К. : Знання, 1998. – 444 с. 6. Примостка Л. Банківські ризики. Теорія та практика управління : монографія / Л. Примостка, А. Лисенок, Е. Чуб. – К. : КНЕУ, 2008. – 456 с. 7. Управління банківськими ризиками : навчальний посібник / Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана" ; ред. Л. Примостка. – 2-ге вид., без змін. – К. : КНЕУ, 2009. – 600 с. 8. Управління ризиками та економічною безпекою : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисципліни / [О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Т. О. Гуренко, Н. В. Гайдамак]. – К. : ШК ДСЗУ, 2010. – 237 с. 9. Лисенок О. В. Управління ризиками в банку : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.04.01 / О. В. Лисенок ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2006. – 19 с. 10. Постанова Правління Національного банку України "Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України" № 361 від 02 серпня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

IMPACT OF FINANCIAL INTEGRATION ON VOLATILITY OF DOMESTIC INTEREST RATES: CASE OF UKRAINE

Annotation. The changes of level of financial integration of Ukrainian economy on the onset of global financial crisis are analyzed. The impact of increasing financial integration on the volatility of domestic interest rate is accessed. On the basis of the results of equal mean and variance hypothesis testing it is argued that the volatility of monthly average interest rates did not increase after the expansion of foreign capital into national banking system.

Анотація. Проаналізовано зміни в рівні фінансової інтеграції української економіки напередодні світової фінансової кризи. Досліджено вплив виділених тенденцій на волатильність відсоткових ставок на внутрішньому кредитному ринку. За допомогою статистичного аналізу доведено, що експансія іноземного капіталу до національної банківської системи не привела до суттєвих змін у розмірі коливань відсотка.

Аннотация. Проанализированы изменения в уровне финансовой интеграции украинской экономики перед началом мирового финансового кризиса. Исследовано влияние выделенных тенденций на волатильность процентных ставок на внутреннем кредитном рынке. При помощи методов статистического анализа доказано, что экспансия иностранного капитала в национальную банковскую систему не привела к существенному изменению колебательности процентных ставок.

Key words: financial integration, interest rate parity, volatility of interest rates, banking system.

International integration in money and capital markets results in higher sensitivity of local interest rates to changes in international ones. In many sources of literature it is argued that along with financial integration many countries with different exchange rate regimes exhibit equalization of local interest rates. In particular, Obstfeld and Taylor [1] made a case that fully integrated international markets investors are indifferent on the margin between any two assets to which they allocate capital, regardless of national location. The issue of convergence of interest rates was also covered by Frankel, Schmukler and Serven [2]. Several other studies have shown that deviations from real interest parity are corrected quickly while discrepancies do not exist systematically over-time: Sekioua; Ferreira, Leon-Ledesma; Blundell-Wignall, Browne [3].

For the recent years the level of financial integration of Ukrainian economy with the international financial markets has increased. It poses new sources of risks for national financial system and new challenges for policy makers. First, increase in volatility implies higher susceptibility of domestic financial sector to exogenous shocks. Second, free capital movement diminishes the ability of monetary authorities to influence interest rates level in the long run. They can be limited in using this channel to stimulate growth or alleviate inflation. So, understanding of the impact of the increase in financial opening to volatility of domestic interest rate is very important nowadays. The aim of this paper is to access changes in volatility of domestic interest rates on the basis of statistical inference.

The degree of financial market integration can be assessed by the range of criteria. The most important are: existence currency exchange controls; limitation on capital movements; barriers to entry of financial institutions into domestic countries [3].

Financial system in Ukraine has been established in 1992 and can be characterized as relatively liberalized. One should point out that for the recent years the level of its openness has greatly increased. It was primarily attributed to increase of participation of foreign capital in national banking system. Table indicates changes in participation of foreign capital in Ukrainian banking system. Since 2002 the number of commercial banks with participation of foreign investors in common stock has increased 2.5 times from 20 in 2002 to 50 in 2008. It was accompanied by the expansion of foreign capital in the common stock of commercial banks.

Table

Participation of the Foreign Capital in the Ukrainian Banking System [4]

Indicators	2002	2003	2004	2005	2006	2007	01.10. 2008
Number of operating banks	157	158	160	165	170	175	181
Including: with participation of foreign capital	20	19	19	23	35	47	50
with 100 % foreign capital	7	7	7	9	13	17	18
Share of foreign capital in the statutory capital of banks, %	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0	39.8

The expansion of foreign capital in national banking system can be attributed to stable macroeconomic conditions and stability of financial system, high rate of economic growth and increase in profitability of banking financial institutions. For example, in 2007, the banking system gained a profit 6.6 bln UAH, which is 1.6 times higher than in 2006 (4.1 bln UAH) and 12 times higher than the profit gained in the 2001. As of 01.01.2008, return on assets (ROA) was 1.50 %

To estimate volatility we observed monthly interest rates on commercial loans provided by Ukrainian commercial banks during 2003 – 2008. For this purpose official statistical data of monthly average interest rate calculated and reported by National Bank of Ukraine has been used. It is agreed that this variable reflects the movement of interest rate in the economy. To lessen disturbances relating inflation the author chooses the data on commercial loans in Dollars USA (Euro Loans). Ukraine operates under managed float exchange rate regime. During the time span 2003 – 2008, up to the financial crisis the exchange rate hryvna/dollar USA remained without any considerable changes.

The author suggests dividing this period in two 2003 – 2005 and 2006 – 2008. The first is the period characterized by less participation of foreign banking capital and the second is when the involvement of international investors became more intensive. For estimation of volatility of interest rate the author of the article used growth rate (in growth in this case). Graphical interpretation of the results is given at the figure.

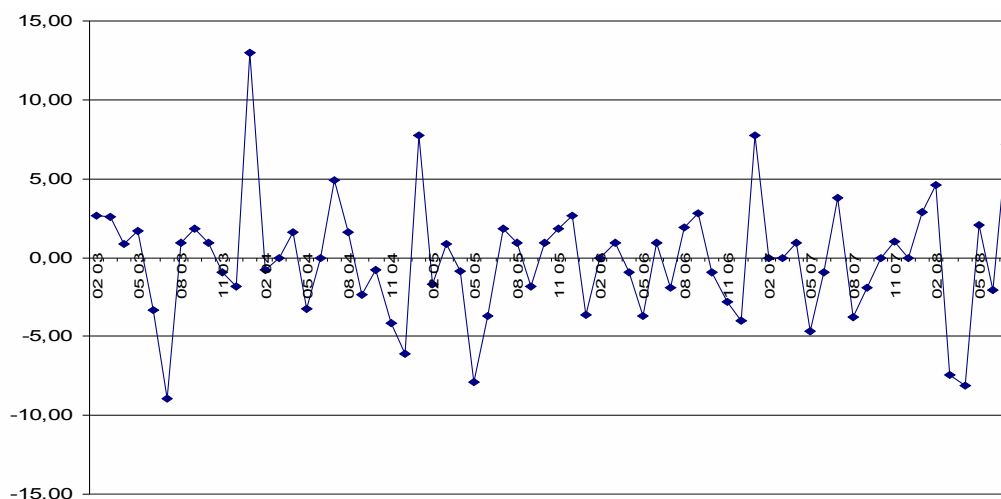

Fig. Monthly Changes in Interest Rate on Commercial Loans 2003 – 2008

We expect to draw conclusions about volatility of interest rate by undertaking statistical inference which is the generalizing from the sample values to the population values. The two populations here are sets of daily changes of interest rate on commercial loan during 2003 – 2005 and 2006 – 2008. First random sample include monthly interest rates during 2003 – 2005 (31 observations), while second random sample covers monthly interest rates during 2006 – 2008 (31 observations). The idea is to compute sample statistics for two random samples and implement the hypothesis testing of equal mean and equal variance. The results of hypothesis of equal mean and equal variance are such:

t statistic	0.029
p- value	0.97
critical value $t_{\alpha/2}$	2.00
F test statistic	1,33
p- value	0,20
critical value F	1,84

As the statistic less than critical value $t_{\alpha/2}$ we do not reject null hypothesis H_0 about equal means. As F statistic less than critical value we do not reject null hypothesis H_0 about equal variances.

Hypothesis testing of equal mean and equal variance gave us evidence that despite the increase in level of the national economy and greater participation of foreign investors in national financial sector, the volatility of the interest rate on commercial loans has not changed much. It provides some signals for national police making. The implication is financial sector of national economy still is not as much integrated in global financial market. The reasons for that could be insufficient soundness of national financial institutions, lack of diversity and liquidity of financial instrument as well as inefficiency of financial. Apart from that it may indicate that volatility of interest rate is much more affected by the other factors. It suggests the need of further investigation of specific factors affecting domestic market conditions and interest rate movement.

Literature: 1. Obstfeld M. Globalization and Capital Markets / Maurice Obstfeld, Alan M. Taylor // NBER Working Paper. – March, 2002. – No. 8846. 2. Frankel J. A. Global Transmission of Interest Rates: Monetary Independence and Currency Regime / Jeffrey A. Frankel, Sergio L. Schmukler, Luis Servén // NBER Working Paper. – March, 2002. – No. 8828. 3. Blundell-Wignall A. Increasing Financial Market Integration, Real Exchange Rates and Macroeconomic Adjustment / A. Blundell-Wignall, F. Browne // OECD Economics Department Working Papers. – 1991. – No. 96. – OECD Publishing. 4. National Bank of Ukraine. – Bulletin of Statistics [Electronic resource]. – Access mode : http://www.bank.gov.ua/Statist/e1_bul.htm. 5. Seeger C. M. Financial Sector Development in Ukraine: Summary Analysis and Conclusions // Charles M. Seeger, Robert D. Bond // UKRAINE FINANCIAL SECTOR REVIEW 2004 FMI/USAID Financial Markets International, Inc. (FMI). – June, 2004.

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Розкрито сутність фінансового планування. Розглянуто основні причини, що стримують впровадження фінансового планування, та запропоновано шляхи їх подолання.

Аннотация. Раскрыта сущность финансового планирования. Рассмотрены основные причины, сдерживающие внедрение финансового планирования, и предложены пути их преодоления.

Annotation. The essence of financial planning is disclosed. The main reasons hindering the implementation of financial planning and ways to overcome them are studied.

Ключові слова: фінансове планування діяльності банку, фінансовий план.

Світова фінансова криза негативно позначилася на економічному розвитку України. Особливо гостро відчув її вплив та переживає наслідки фінансовий сектор. Тому виникає необхідність у розробленні рекомендацій щодо пошуку шляхів виходу з кризи та ліквідації її негативних наслідків для вітчизняної економіки в цілому й у банківському секторі зокрема [1].

Однією з найважливіших проблем банків є недостатня ефективність та організація управління фінансовими ресурсами, що, у першу чергу, пов'язано з недостатнім розвитком та впровадженням фінансового планування діяльності банку [2].

Питання фінансового планування досліджувалися багатьма економістами та науковцями, серед яких Біла О. Г., Білик М. Д., Жовновач Р. І., Д. Кислов, Шняк І. М., Малік Л. В., Славюк Р. А., Партін Г. О., Загородній А. Г., Ковальова А. М., Лапуста М. Г., Скамай Л. Г., Гриньова В. М., Каюда В. О. тощо.

Мета роботи полягає в узагальненні теоретичних та практичних аспектів фінансового планування, його актуальних проблем, зокрема удосконалення процесу фінансового планування діяльності банку в умовах глобалізації.

Фінансове планування є процесом розроблення і затвердження фінансових планів як засобу збалансування фінансових потреб і можливостей [3]. Фінансове планування є складовою загального процесу управління фінансовою діяльністю банку. Фінансове планування спрямовується саме на перетворення стратегічних цілей та завдань банку в конкретні значення результативних фінансових показників діяльності банківської установи через реалізацію комплексу заходів у сфері фінансів [4].

У цілому процес фінансового планування в банку має циклічний характер. Діяльність, що має у своїй основі процес планування, логічно розкладено на окремо чітко виражені елементи (етапи), що реалізуються в хронологічно-послідовному порядку різними підрозділами банку [5]:

- аналіз мікро- та макросередовищ банку, а також аналіз виконання фінансового плану;
- безпосереднє складання проекту фінансового плану;
- розгляд проекту фінансового плану;
- затвердження проекту фінансового плану;
- виконання фінансового плану.

Фінансовий план включає розрахунок фінансових результатів діяльності банку на плановий період, а також необхідних для цього фінансових, матеріальних та людських ресурсів. У процесі фінансового планування встановлюються планові значення показників банківського балансу та звіту про прибутки і збитки. Після завершення планового періоду фактичні результати порівнюються з плановими, виявляються причини відхилень та резерви поліпшення діяльності.

Фінансовий план – це засіб реалізації фінансової стратегії банку, яка є пріоритетною серед низки функціональних стратегій, спрямованих на досягнення стратегічних цілей діяльності банківської установи. У банківській діяльності до основних функціональних стратегій належать: фінансова, організаційна, маркетингова, технологічна, обліково-аналітична, кадрова. Деталізований перелік функціональних стратегій банку може додатково включати ще й такі: соціальна, екологічна, операційна, інвестиційна, стратегія наукових досліджень та розробок, інноваційна, матеріально-технічного розвитку, загального управління, підвищення якості банківських продуктів і послуг тощо. Отже, на відміну від промислових підприємств, для яких найважливішою вважається маркетингова стратегія, для банківських установ пріоритетною є фінансова стратегія, з огляду на яку визначається спрямування інших функціональних стратегій [4].

На сучасному етапі економічної кризи більшість банків не приділяє необхідної уваги фінансовому плануванню через нестабільність банківської системи, бо вважають це зайвим в умовах перехідного періоду. Але саме складання фінансових планів є не тільки раціональним, але і необхідним для ефективної діяльності банку і можливості виходу економіки країни з кризи.

Аналіз існуючої практики щодо фінансового планування діяльності банку дозволяє виділити основні причини, що стримують впровадження фінансового планування у банках України [6]:

- високий рівень невизначеності, пов'язаний з тривалими глобальними змінами в усіх сферах суспільного життя (непередбачуваність цих змін ускладнює фінансове планування);
- загальне зниження рівня та ролі планування, що зумовлене об'єктивними і суб'єктивними причинами.

Неможливість застосування фінансового планування діяльності банку зумовлюється також і звичайним небажанням керівників вдаватися до методів і форм фінансового планування. Відмовляючись від застосування фінансового планування, керівники відмовляються від більш ефективного вирішення багатьох завдань, а саме [6]:

виконання інтересів акціонерів та інших інвесторів;
контроль за фінансовим станом;
встановлення раціональних фінансових відносин з НБУ, іншими банками та контрагентами;
визначення шляхів ефективного вкладення і використання капіталу тощо.
Отже, шляхами вдосконалення фінансового планування діяльності банку має стати [2; 5; 6]:
використання достатньої інформаційної бази, яка б відповідала вимогам як за кількістю, так і за якістю;
наукова обґрунтованість фінансового планування;
витрати на планування повинні раціонально співвідноситися з отриманими результатами;
розроблена система планів повинна допускати можливість коригування при зміні зовнішніх умов;
удосконалення методичної основи, яка полягає у підвищенні точності порівняння затрат і результатів майбутньої діяльності;
підвищення рівня підготовки фахівців та інформаційно-технологічного забезпечення тощо.

Таким чином, практичне впровадження запропонованих заходів дасть можливість усунути причини, що стримують впровадження фінансового планування діяльності банків, й удосконалити фінансове планування відповідно до ринкових вимог, що позитивно вплине на фінансову діяльність банків і усєї банківської системи взагалі.

Література: 1. Проблеми банківського розвитку в умовах глобалізації // Вісник НБУ. – 2009. – № 12. – С. 36.
2. <http://conf-cv.at.ua/forum/12-25-1>. 3. http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,100/id,1506/. 4. [pda.coolreferat.com/Планування банківської діяльності](http://pda.coolreferat.com/Планування_банківської_діяльності). 5. www.lib.ua-ru.net/diss/cont/338159.html. 6. <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1045>.

УДК 330.142.22

Катранжи Л. Л.

БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯД У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ

Анотація. Розкрито сутність і призначення регулювання і нагляду у формуванні банківського капіталу. Проаналізовано стан капіталізації банківської системи України.

Аннотация. Раскрыта сущность и назначение регулирования и надзора в формировании банковского капитала. Проанализировано состояние капитализации банковской системы Украины.

Annotation. The essence and purpose of regulation and supervision in formation of the banking capital is suggested. The condition of capitalization of bank system of Ukraine is analyzed.

Ключові слова: банківський капітал, регулювання, нагляд.

Однією з найбільш серйозних проблем у банківській діяльності останнім часом стало залучення і підтримання достатнього обсягу капіталу, що особливо виявилось відчутним на фоні зростаючої банківської конкуренції і підвищення вимог Базельської угоди. Фінансова криза ще більше загострила проблему недостатньої капіталізації вітчизняної банківської системи.

Тема регулювання банківського капіталу постійно знаходиться в центрі уваги науковців [1 – 3]. Разом з тим, зміни економічного середовища породжують нові проблеми, що потребують вирішення.

Метою даної статті є системне дослідження ролі регулювання і нагляду у процесі формування банківського капіталу.

У ринкових економічних умовах банки мають самостійно приймати рішення щодо широкого кола проблем управління власною діяльністю. Це стосується і вирішення питань, пов'язаних із формуванням їх капіталу.

Банківські установи можуть використовувати різні джерела формування капіталу: внутрішні й зовнішні, власні й запозичені. Вибір тих чи інших джерел приводить до утворення певної структури капіталу, яка, у свою чергу, може виступати певним імпульсом, або до зростання вартості банку, або до його знецінення й банкрутства.

На перший погляд, може здаватися, що ця проблема управління формуванням капіталу не є специфічною тільки для банків. Проте чому виникає необхідність у державному регулюванні й нагляді банківської діяльності? Щонайменше можна навести такі основні причини цьому:

- наслідки банкрутства й ліквідації банків значно масштабніші, ніж при банкрутстві й ліквідації таких саме за розміром інших господарюючих суб'єктів, оскільки у банках акумульовані кошти багатьох вкладників і кредиторів;

- мінімізація витрат держави на подолання можливих наслідків втрати банками платоспроможності або банкрутства і ліквідації банків;
  - сприяння уникненню різної міри поінформованості інвесторів й паніки на фондовому ринку;
  - створення можливості здійснювати певний контроль з боку дрібних інвесторів;
  - держава зацікавлена у стабільній роботі банків як досить великих платників податків та ін.
- Однією з основних проблем у процесі формування капіталу є конфлікт цілей (рис. 1).

Рис. 1. Конфлікт цілей банківського регулятора і банків у формуванні капіталу

Наявність зазначеного конфлікту зовсім не означає повного антагонізму інтересів держави і банків. Варто відзначити, що проблема управління капіталізацією банків не є виключно проблемою між-народного чи національного регулятора банківської діяльності. Комерційні банки також усвідомлюють актуальність управління власною капіталізацією, визначення напрямів певного збільшення капіталу, формування оптимальних пропорцій між власним капіталом і зобов'язаннями.

Відповідно до ст. 1 Закону України "Про Національний банк України", банківське регулювання є однією із функцій НБУ, що полягає у створенні системи норм, які регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. Законом також визначається сутність банківського нагляду як система контролю та активних впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками у процесі їх діяльності законодавства і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників [4].

Однією із форм здійснення державою власних функцій є правотворчість. Єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада України (ВР, парламент). У сфері банківського регулювання процесу формування капіталу парламент формує законодавчу базу відповідно до державних цілей. При ВР створено Комітет з питань фінансів і банківської діяльності. Згідно зі Законом України "Про комітети Верховної Ради України", на комітет покладено законопроектну, організаційну і контрольну функції. Ст. 55 Закону України "Про Національний банк України" визначає, що НБУ здійснює функції банківського регулювання за діяльністю банків у межах та порядку, передбачених законодавством України. НБУ здійснює постійний нагляд за дотриманням банками банківського законодавства, нормативних актів НБУ й економічних нормативів [4]. Нормативно-правовими актами Національного банку є постанови, інструкції, положення й правила. Банківське регулювання здійснюється НБУ в адміністративній та індивідуальній формах.

Важливу роль у процесі управління капіталізацією банків відіграють також Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), Міністерство фінансів України: Департамент політики розвитку ринку фінансових послуг, Департамент з питань участі держави у капіталізації банків.

Процес управління капіталізацією є складною проблемою. Перед державою постійно постає питання вибору пріоритету між фінансовою стабільністю та економічним зростанням.

Проблема недостатньої капіталізації стала відчутною практично з початку розвитку вітчизняної банківської системи [3, с. 71]. В умовах зростаючої фінансово-економічної нестабільності в останній час зазначена проблема стала реальною загрозою функціонуванню банківської системи. Так, у проведеному дослідженні [5] визначення оптимальної капіталізації банків з використанням гіпотези часткових пристосувань зазначалося, що станом на 01.01.2007 р. тільки для 33,33 % банків фактична структура капіталу банків близька до оптимальної. У 53,33 % банків відхилення фактичної структури капіталу від оптимальної було обумовлене недостатнім обсягом власного капіталу. Аналогічні дослідження, проведені три роки потому, дозволили зробити висновки, що фактична структура капіталу банків є близькою до оптимальної тільки у 15,94 % банків. Недостатня наявність власного капіталу спостерігається у 68,84 % банківських установ.

Загальний власний капітал по системі банків відносно ВВП, як видно з рис. 2, ледве перевищує 13 %, тобто на сьогодні банківська система ще не може бути повною мірою ефективним інструментом реалізації політики економічного зростання.

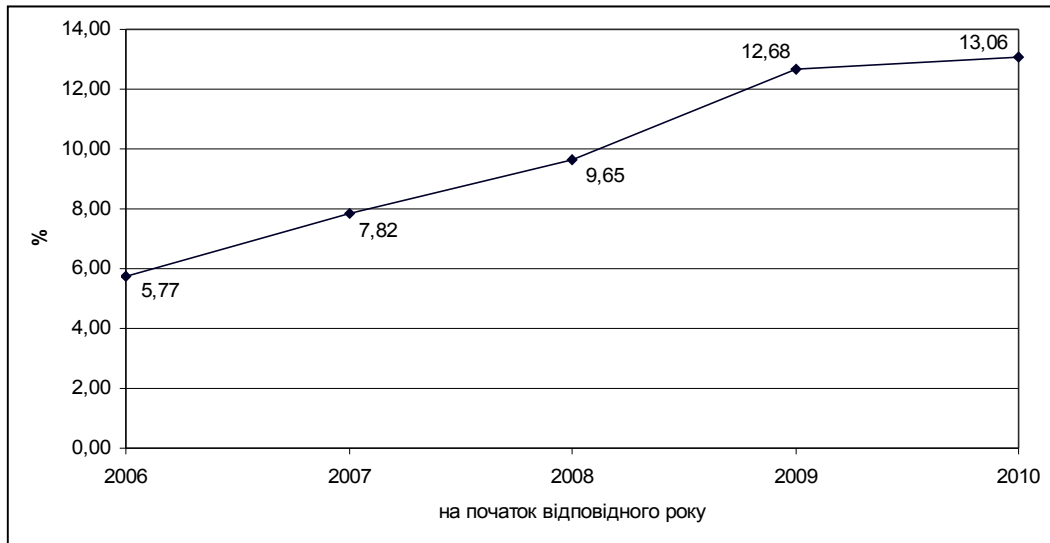

Рис. 2. Співвідношення власного капіталу банків і ВВП України

Вирішення певної частини проблеми зростання капіталізації банківської системи України лежить в удосконаленні регулювання формування банківського капіталу. Перш за все це стосується податкового аспекту.

Як основне джерело формування капіталу українських банків на сучасному етапі їх розвитку доцільно використовувати нерозподілений прибуток. Переваги такого джерела формування капіталу полягають у незалежності від відкритого ринку, а також у відсутності витрат, пов'язаних із розміщенням емітованих акцій.

Регулюючі органи не мають права у примусовому порядку збільшувати частку реінвестованого прибутку. Проте, на думку автора, держава все ж таки має інструмент, за допомогою якого можна вплинути на це рішення, створити стимули для збільшення капіталу банків за рахунок нерозподіленого прибутку. Цим інструментом має стати диференційоване оподаткування прибутку комерційного банку.

Література: 1. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОППІО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с. 2. Колодій О. А. Місце, роль та функції капіталу у банках [Електронний ресурс] / О. А. Колодій // Вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – № 17.3. – С. 208–214. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvntu/17_3/208_Kolodij_17_3.pdf. 3. Грудзевич У. Я. Проблеми та напрямки підвищення капіталізації банківських установ України / У. Я. Грудзевич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2007. – № 605. – С. 71–78. 4. Закон України "Про Національний банк України" від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 5. Гурнак О. В. Визначення оптимальної капіталізації комерційного банку / О. В. Гурнак, Л. Л. Катранжи // Економічний вісник Донбасу. – 2008. – № 1. – С. 125–129.

УДК 330.831:658.14/.17

Калинина Я. В.

НАУЧНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ МАРЖИНАЛЬНОГО МЕТОДА В ИССЛЕДОВАНИИ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

Аннотация. Выявлены аспекты системной уязвимости традиционной теории маржинализма, требующие методологического переосмысления для последующего внедрения в практику современных предприятий.

Анотация. Выявлено аспекты системной уязвимости традиционной теории маржинализма, что требуют методологического переосмысления для наступного впровадження у практику сучасних підприємств.

© Калинина Я. В., 2011

Annotation. The aspects of the systemic vulnerability of the traditional theory of marginalism requiring methodological rethinking for subsequent implementation in practice of modern enterprises are revealed.

Ключевые слова: финансовые отношения, маржинальная теория, финансовые институты, математический инструментарий.

Классиками маржинализма принято считать: У. С. Джевонса, Ф. Тюннена, Курно А. О., Л. Вальраса, Ф. Дженкинса, А. Маршалла, Ф. Махлупа, К. Ланкастера, М. Блауга, Б. Селигмена. Их идеи продолжили представители отечественной научной литературы: Ю. Козак, Ковалев В. В., Малахова Н. Б., Лахтионов Л. А., Савицкая Г. В.

Повышение динамичности развития финансовых рынков, инновационных финансовых продуктов требует поиска новых механизмов функционирования финансовых институтов, пересмотрения, переосмысления применения некоторых финансовых инструментов. На сегодняшний день роль финансов меняется, эволюционирует, трансформируется, приобретает иные масштабы финансовых ресурсов. По мнению исследовательницы Джоан Робинсон, маржинальная теория до сих пор была подобна ящику с инструментами для работы с теми предметами, которых нет [1]. Практически все бухгалтера и экономисты, работающие с калькуляцией цен, имеют дело с маржинальными издержками, которые нередко механически называют средними затратами. На самом деле, бухгалтерские данные есть маржинальные величины, а собственно средние издержки для данного производства еще предстоит рассчитать на основе дифференциального исчисления. Утверждение классиков маржинализма о ценообразовании на уровне маржинальных издержек полностью подтверждается в каждой фирме, работающей с целью рыночного обмена [2, с. 98].

В целом, методология расчета средних издержек АС (average cost) базируется на чисто математической аппроксимации функции маржинальных издержек МС, ее интегрировании и последующем расчете интегральных средних значений [3].

Сочетание кривых АС и МС внесет новые аргументы в классификацию товаров с точки зрения их общественно необходимых издержек производства и реализации в рыночных условиях различных товаров. Потоковые характеристики, выраженные в маржинальных величинах, дают возможность многие экономические закономерности, выведенные и обоснованные для совокупных (агрегированных, интегральных) величин, показать в реальном движении, в фактической динамике. Причем крайне важно то, что на основе маржинализма можно показать, вывести, обнаружить реальные состояния конкретного производства с учетом множества реальных влияний таких факторов, как, например, инфляция, конъюнктура рынка, изменение законодательства, оппортунизм контрагентов ("контрактные ловушки") и многое другое [2, с. 115]. Маржинализм предоставляет способ пересчета динамических характеристик реальных производственных процессов в статистические показатели, дающие агрегированные оценки эффективности производственных действий. Как оказалось, закон стоимости связан с агрегированными величинами, необходимыми для объяснения фиксированного состояния, а реальность таких величин непосредственно не дает. Связь обнаружилась через новое представление производственной функции производства в виде системной модели (SMPF). Толкование через взаимосвязь динамических и статических показателей на основе дифференциального исчисления функций производственных для динамики издержек и доходов удалось выявить связь закона стоимости с законом ценообразования. Эта связь позволила увидеть два принципиальных способа ценообразования: на основе маржинальных издержек и на основе общественно необходимых издержек данного предприятия [2, с. 147]. Многие данные бухгалтерского учета аккумулируют экономические величины в виде первой производной. Это означает, что в действительности все предприниматели оперируют маржинальными величинами, не подозревая, что параметры хозяйствования такими являются в экономической теории. Предпринимателю вовсе не столь важно знать глубинную суть производной функции, поскольку главный принцип маржинализма (максимизация текущей прибыли при тождестве $MC = MR$) исчерпывающе дает ему необходимую информацию об эффективности его производства согласно выгодному критерию. Кто заинтересован в установлении противозатратного механизма (ПЗМ)?: поскольку в каждом акте обмена вовлечены три участника (покупатель, продавец, социум), то интересы общества должно защищать государство; государство должно устанавливать для всех монополистов правила расчета ПЗМ, а сами фирмы – его рассчитывать и выполнять; при таком способе институционализации ПЗМ государство моделирует равновесие совершенной конкуренции там, где оно спонтанно (автоматически, самостоятельно) появиться никогда не может, устанавливая рациональную аллокацию ресурсов [2, с. 150].

Дальнейшее соотношение эффективности данного производства с рациональной аллокацией использованных общественных ресурсов уже относится к интересам общества, к проблемам агрегирования индивидуальных интересов в общественные и касается социума в целом, а не отдельного субъекта хозяйствования. Вот почему значение маржинальной теории в первую очередь необходимо не столько субъектам хозяйствования, сколько обществу в целом, представителем которого могло бы выступать государство и его определенные институты. Маржинализм на микроуровне фирмы или отдельного предпринимателя исходными данными существующего бухгалтерского учета исчерпывает достаточный и необходимый для хозяйствования объем информации, а вот на макроуровне общественных, общенациональных, общегосударственных интересов пока еще не был возведен [2, с. 151]. В новом теоретическом ракурсе предстает соотношение краткосрочного и долгосрочного периодов, включение фактора времени в производство и распределение товаров на рынке. Все это может привести к преодолению тех многочисленных усложнений и допущений классического маржинализма, которые приводили к противоречиям между теорией и практикой. Что может дать маржинальная теория без традиционного множества ограничительных условий? Возникла иная интерпретация средних значений в экономических исследованиях, и в ее рамках обоснована категория средних издержек АС как выражение общественно необходимых издержек выпуска товаров. В экономической теории и практике актуализируется еще один принцип ценообразования, дополняющий ценообразование по маржинальным издержкам МС, – это ценообразование по стоимости (АС). Для соединения экономической теории с реальной практикой важное практическое

значення мають розрахунки співвідношення АС : МС і аналіз фінансових процесів. Розрахунки АС потрібні для визначення вартості товару; розрахунок оптимального інвестиційного періоду – для управління виробництвом; опеределення рівня суспільно необхідних витрат випуску товару – для державного регулювання цін. Теорія граничної корисності знаходить втілення в багаточисленних сучасних концепціях фінансових відносин і операцій. Оскільки саме в них реалізується багато варіантів функції ринкової корисності АР. Державне регулювання ринку передбачає як цілеспрямоване теоретичне моделювання досконалої конкуренції в інтересах суспільства шляхом штучного створення протизатратного механізму в реально існуючій середі несовершенної конкуренції. Бухгалтерська звітність фіксує емпіричні дані діяльності підприємства-монополіста як потік (а не запас). Приріст витрат в розрахунок на приріст товарного випуску дає відомості про додаткові витрати на додаткову одиницю випуску, тобто про граничні величини, які мають природу першої похідної. Емпіричні дані бухгалтерської звітності кожного суб'єкта господарювання дають представлення про граничні величини доходів і витрат даного виробництва, із функції розвитку яких інтегральним способом можна розрахувати середні значення показників доходів або витрат на одиницю товару даного підприємства [2, с. 156]. Оцінюючи діяльність підприємств-монополістів за принципом перевищення доходів над витратами непрямо на величину необхідної рентабельності, в економічній практиці поки ще фактично застосовується принцип досконалої конкуренції стосовно максимізації прибутку при узгодженні граничного доходу і граничних витрат ($MC = MR$). Однак для коректного застосування цього принципу необхідно, щоб в той же час збігалися не тільки $MC = MR$, а й середні витрати з граничними витратами $AC = MC$. Саме остання формула відповідає вимогам бар'єру, який би обмежував витрати монополіста і означав би діяльність протизатратного механізму на даному підприємстві в умовах чистої конкуренції. Якщо таких умов в реальній практиці ведення господарства немає, то протизатратний механізм необхідно інституційно смодельовувати – це означало б інтересам раціональної аллокації використаних ресурсів. Природа відсутності протизатратного механізму криється саме в несовершенстві конкуренції, яка спричиняє розбіжність між інтересами трьох учасників обмінного акту – виробника, споживачів і суспільства. Для регулювання природних монополій потрібний спеціальний суспільний інститут, якого в Україні ще немає, а потреба створення вже назріла [2, с. 168].

Література: 1. Робінсон Дж. Економічна теорія несовершенної конкуренції / Дж. Робінсон. – М. : Прогрес, 1986. – 280 с. 2. Малахова Н. Б. Мікроекономічний аналіз : навчальний посібник / Н. Б. Малахова. – Харків : ІД "ІНЖЕК", 2010. – 232 с. 3. Аллен Р. Р. Математична економіка / Р. Р. Аллен ; пер. з англ. під ред. А. Л. Вайнштейна. – М. : Ізд-во "ІЛ", 1963.

УДК 631.164.23

Ільїна О. В.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Розглянуто особливості інвестиційних процесів в аграрному секторі економіки України, досліджено вплив інвестиційних процесів на зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

Аннотация. Рассмотрены особенности инвестиционных процессов в аграрном секторе экономики Украины, исследовано влияние инвестиционных процессов на рост эффективности сельскохозяйственного производства.

Annotation. The features of investment processes in the agrarian sector of economy of Ukraine are considered. The influence of investment processes on growth of efficiency of agrarian production is studied.

Ключові слова: інвестиційні процеси, інвестиційні проекти, методи оцінки інвестиційних проектів, інвестування сільського господарства.

Ринковий розвиток сільського господарства значною мірою залежить від інвестиційного забезпечення, яке з 2001 – 2008 рр. мало тенденцію постійного збільшення, а в 2009 р. склало 9,38 млрд грн та порівняно з базовим роком зросло в 6 разів. Вкладення і повернення інвестицій на підприємствах галузі, як правило, формують ефективність господарювання, вирішує питання конкурентоспроможності виробництва на зовнішньому і внутрішньому ринках. Разом з тим, створення нових і модернізація основних засобів підприємств через інвестування пов'язано з ризиками їх здійснення. На це впливають: економічна ситуація, нестабільність умов інвестування і використання прибутку, коливання ринкової кон'юнктури, цін, валютних курсів, невизначеність природно-кліматичних умов сільського господарства. Тому, здійснюючи

інвестиції, підприємства повинні розробляти організаційно-економічний механізм реалізації того чи іншого проекту, визначити сценарії, які набувають дії при змінах виробничої ситуації [1].

Залучення інвестицій є ефективним важелем зростання конкурентоспроможності економіки будь-якої країни. В Україні це підтверджується й пріоритетами діяльності уряду, й висновками багатьох політиків, вчених, представників суспільства [2].

Суттєвий внесок в економічну теорію з питань інвестиційної політики зробили такі вчені: М. Герасимчук, Б. Губський, Д. Лук'яненко, Ю. Бажал, В. Новицький, П. Рогожин та ін.

Головна мета статті – проаналізувати вплив інвестиційних процесів на зростання ефективності сільськогосподарського виробництва.

Зважаючи на те, що для такої галузі як сільське господарство, інвестиції є необхідною умовою їх ефективного розвитку, важливими є показники постійності здійснення інвестування. Тому до перелічених вище ознак запропоновано додати ще одну – "за кратністю інвестування" з виділенням груп: одноразові інвестиції, періодичне інвестування та постійне (безперервне) інвестування [3; 4].

Оцінка інвестиційної діяльності в цілому і кожного інвестиційного проекту зокрема є важливим етапом. Незважаючи на наявність багатой теоретичної й методичної бази у галузі інвестиційної діяльності вибір і обґрунтування методу оцінки інвестиційного проекту залишаються проблематичними. Еволюція розвитку методологічних підходів, що застосовуються для оцінки економічної привабливості інвестиційних проектів, дає можливість практичного вибору різних методів, як простих, так і складних. При використанні простих методів, які більш широко застосовуються у вітчизняній практиці, розраховуються такі показники: рентабельності капітальних вкладень; мінімум приведених витрат; термін окупності капітальних вкладень; середня рентабельність капітальних вкладень за період дії інвестиційного проекту. Останніми роками у практику інвестиційного проектування почали упроваджуватися модифіковані методи оцінки інвестиційних проектів: модифікований метод внутрішньої норми рентабельності; метод визначення індексу рентабельності (ТС-індекс). Кожен з наведених методів має свої переваги і свої недоліки.

Найпоширеніший метод чистої поточної вартості доцільно використовувати у комплексі з іншими методами, що нейтралізують його слабкі сторони, наприклад, у комбінації з ТС-індексом. Метод чистої поточної вартості показує, наскільки будуть ефективними інвестиції в абсолютному значенні, тобто ця вартість дає грошове вираження цінності інвестицій. Метод внутрішньої норми прибутку характеризує цінність інвестицій у відсотковому вираженні й корисний при оцінці різномасштабних інвестицій. Методи окупності характеризують швидкість відшкодування інвестиційних витрат. Нарешті ТС-індекс є найнадійнішим у тих випадках, коли необхідний порівняльний аналіз доцільності інвестицій. Отже, повний інвестиційний аналіз не повинен обмежуватися одним методом оцінки, бажано використовувати комбінацію різних методів. Наведені методи оцінки ефективності інвестиційних проектів засновані на порівнянні вартості інвестицій і суми чистих дисконтованих доходів, що породжуються цими інвестиціями. Необхідно мати на увазі, що при проведенні технологічних розрахунків слід урахувати одночасно багато чинників, які можуть суттєво змінити процедуру оцінки ефективності інвестиційних вкладень [5].

Основним стримуючим чинником розвитку сільськогосподарського виробництва є незадовільний фінансовий стан підприємств, які не здатні самостійно, без участі держави, вирішити проблеми матеріально-технічного забезпечення та виробничого обслуговування. У 2009 році спостерігалось вкладення інвестицій в основний капітал сільського господарства і мисливства меншими темпами, ніж в середньому по країні (таблиця).

Таблиця

Стан інвестицій, вкладених в основний капітал

Показники	Інвестиції в 2009 р., млрд грн	У % до 2008 р.	Загальна питома вага, %	У т. ч. за рахунок бюджету, млн грн	У % до загальної суми
Усього по Україні	151,7	58,5	100,0	8365,8	5,5
У т. ч. в сільське господарство і мисливство	9,38	49,8	6,2	242,4	2,9
з них в: рослинництво	7,04	128,8	4,6	235,56	2,8
тваринництво	2,19	155,0	1,4	3,92	0,1
змішане сільське господарство	0,15	0,0	0,1	2,92	0,1

Як видно з таблиці, у 2009 році суми вкладень розподілені досить нерівномірно між підприємствами, що мають різну спеціалізацію, за галузями – у рослинництво вкладено у 3,2 раза більше, ніж у тваринництво. На сьогодні підприємства, де ще збереглося тваринництво, знаходяться у стані занепаду і вимагають пильної уваги та значних капіталовкладень, але інвестори, зважаючи на тривалий термін окупності даної галузі,кладають кошти у швидко окупаємі проекти рослинництва.

Для налагодження системи ефективного інвестування в сільському господарстві необхідно: по-перше, розробити науково обґрунтовану концепцію інвестування сільського господарства, яка б визначала мету інвестиційної діяльності, основні напрями, форми та джерела інвестування в сільському господарстві, очікувані результати від реалізації інвестиційних програм; по-друге, за кожним напрямом інвестування визначити перелік заходів, направлених на впровадження інвестиційної діяльності, та механізми їх реалізації; по-третє, розробити систему оцінювання інвестиційних проектів, виходячи з критеріїв фінансової, економічної, соціальної та екологічної їх ефективності.

Відзначено, що позитивним кроком у вирішенні проблем поживлення інвестиційної діяльності на селі є розробка та затвердження Кабінетом Міністрів України "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року", у якій чітко визначено обсяги залучення кредитів та інвестицій

у сільське господарство починаючи з 2007 р. й до 2015 р., згідно з якою сума інвестицій починаючи з 2008 р. буде перевищувати 10 млрд грн і в 2015 році сягне 20,0 млрд грн, тобто проти рівня 2006 р. збільшиться у 2,8 раза. При цьому очікується значний приріст іноземних інвестицій, сума яких у 2008 р. має досягти 3,0 млрд грн, а в 2015 р. – 8,0 млрд грн, що порівняно з 2006 р. більше у 7,3 раза.

Потреба підприємств АПК в інноваційно-інвестиційних ресурсах зумовлює активізацію пошуку шляхів істотного підвищення їх привабливості для зовнішніх інвесторів, здатних зробити суттєвий внесок у високотехнологічне їх переозброєння.

Для вирішення проблем залучення інвестицій на село розроблена концепція, у якій запропоновано удосконалити:

1) організаційні аспекти процесу інвестування, а саме – розробляти та впроваджувати комплексні агропромислові інвестиційні проекти, які б передбачали можливість змішаного інвестування та використання залучених інвестицій на розвиток агропромисловництва, як то: постачання – виробництво – транспортування – зберігання – переробка – реалізація;

2) фінансові аспекти через розширення внутрішніх джерел інвестування: розробити механізм іпотечного інвестування для сільськогосподарських підприємств; розробити та впровадити механізм накопичення коштів державного пенсійного страхування на спеціальних рахунках та впровадження недержавного пенсійного страхування і забезпечення на базі крупних агропромислових підприємств з метою їх подальшого використання для фінансування високоокупних інвестиційних проектів; розробити механізм нарахування та використання амортизаційних відрахувань на відновлення основних фондів сільськогосподарських підприємств;

3) правові аспекти, для залучення прямих іноземних інвестицій на законодавчому рівні передбачити преференції для зарубіжних інвесторів, які вкладають кошти в сільське господарство чи галузі, що обслуговують його.

Література: 1. Александрова В. П. Перспективы инвестиционного развития Украины / В. П. Александров // Экономика прогнозирования. – 2006. – № 1 – С. 151–153. 2. Бастова М. Т. Инвестиционный процесс в сельском хозяйстве / М. Т. Бастова // Аграрная наука. – 2002. – № 4. 3. Гасанова Х. Н. Зростання ефективності освоєння інвестицій у сільському господарстві / Х. Н. Гасанова. – М., 2005. – 130 с. 4. Кулов А. Д. Державне регулювання інвестиційного розвитку сільського господарства / А. Д. Кулов // Досягнення науки і техніки АПК. – 2006. – № 2. – С. 14–16. 5. Инвестиционные и инновационные процессы в АПК Украины в условиях аграрной реформы / Ткаченко В. Г., Богачёв В. И., Гончаров В. Н. и др.; под ред. В. Г. Ткаченко и В. И. Богачёва. – Луганск: Книжковий світ, 2010. – 272 с.

УДК 339.727.22

Ивченко М. С.

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРИСУТСТВИЯ ИНОСТРАННОГО КАПИТАЛА В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Аннотация. Рассмотрены основные последствия проникновения иностранного капитала в банковский сектор Украины. Раскрыты положительные и отрицательные аспекты данного процесса.

Анотация. Розглянуто основні наслідки проникнення іноземного капіталу в банківський сектор України. Розкрито позитивні та негативні аспекти даного процесу.

Annotation. The basic consequences of foreign capital penetration in the bank sector of Ukraine are considered. The positive and negative aspects of this process are revealed.

Ключевые слова: иностранный капитал, банковская система, финансово-экономический кризис, экономическая безопасность.

В современных условиях банковская система играет огромную роль в любой экономике: банки обеспечивают перераспределение финансовых ресурсов, позволяют получать доход владельцам свободных денежных средств, обслуживают денежное обращение, предоставляют ресурсы нуждающимся в них хозяйствующим субъектам и домохозяйствам, а также выполняют множество других важных функций. Поэтому вопросы развития отечественного банковского бизнеса являются чрезвычайно актуальными. Один из таких вопросов — присутствие иностранных инвесторов на украинском банковском рынке.

Целью данной статьи является описание динамики проникновения иностранного капитала в банковскую систему Украины, отражение основных позитивных и негативных моментов, связанных с этим процессом.

Проблему вхождения иностранного капитала в отечественный банковский сектор рассматривают в своих работах многие украинские ученые, в частности, Гец В. М., Дыба М. И., Школьник И. О., Боднар И. Р., Крупка И. М. и др.

Стоит отметить, что до 2005 года иностранные инвесторы не проявляли особой активности на украинском рынке банковских услуг. Первым крупным приобретением иностранцев в банковском секторе Украины стала покупка в октябре 2005 г. 93,5 % акций АППБ "Аваль" австрийской группой Raiffeisen International за 1,028 млрд долл. (капитал банка был в 3,7 раза меньше цены продажи). В дальнейшем зарубежными собственниками были приобретены следующие финансовые учреждения: банк "Мрия",

Укрсиббанк, Индэкс-банк, банк "Престиж", Укрсоцбанк, ТАС-Коммерцбанк, ТАС-Инвестбанк, банк "Форум", Правэкс-банк, Проминвестбанк, Международный коммерческий банк, АвтоЗАЗбанк, ВА-банк и др. В целом, количество банков с иностранным капиталом в Украине возросло с 19 по состоянию на 1 января 2005 года до 53 на 1 декабря 2010 г. (из них количество банков со 100 %-м иностранным капиталом увеличилось с 7 до 20). При этом доля зарубежных инвесторов в уставном капитале банков Украины за аналогичный период возросла с 9,6 до 39,1 % [1]. Весьма примечателен также тот факт, что в период активного прихода иностранных банков в Украину сделки по слиянию и поглощению осуществлялись преимущественно, по цене, в 5 – 6 раз высшей, чем стоимость капитала отечественных банков [2, с. 107].

Таким образом, очевидно, что транснациональные банки проявляют незаурядный интерес к отечественной банковской системе, и можно ожидать дальнейшего увеличения доли иностранного капитала в банковском секторе Украины. Однако открытым остается вопрос относительно необходимости присутствия зарубежных инвесторов на украинском рынке банковских услуг. Автор данной статьи попробует оценить преимущества и недостатки такого присутствия сквозь призму финансово-экономического кризиса. Рассматривая тенденции развития банковской системы Украины за период с 2005 по 2009 гг. (т. е. с начала активного прихода иностранного капитала в украинскую банковскую систему и до начала финансово-экономического кризиса), можно выделить следующие основные моменты:

1. Стремительный рост активов банковских учреждений. Так, общие активы банковской системы увеличились в пять с половиной раз за период с 1 января 2005 г. по 1 октября 2008 г. (резкий рост активов к концу 2008 года был связан с девальвацией гривни, поэтому учитываются данные только первых трех кварталов 2008 г.) со 141,5 млрд грн [1] до 782,8 млрд грн [3, с. 39]. По состоянию на 01.12.2010 г. размер общих активов банковской системы достиг 1093,3 млрд грн [1].

2. Значительное расширение объемов валютного кредитования, чему в немалой степени способствовали именно банки с иностранным капиталом, поскольку они привлекали дешевые валютные ресурсы у материнских банков и направляли их в активные операции.

3. Повышение доли привлеченных из-за рубежа средств в пассивах банков. Очевидно, что ведущую роль в формировании такой тенденции сыграли банки с иностранным капиталом. Хотя, следует заметить, что и банковские учреждения, принадлежащие украинским собственникам, также активно привлекали зарубежные кредитные ресурсы.

4. Более активное кредитование иностранными банками населения, чем отраслей экономики [2, с. 109], что породило чрезмерное потребление и стимулировало импорт товаров и услуг.

5. Бурное развитие ипотечного кредитования в Украине. Здесь абсолютными лидерами являлись именно банки с иностранным капиталом. Так, в 2008 г., то есть перед началом финансово-экономического кризиса в Украине, среди пяти лидеров отечественного рынка ипотечного кредитования первые четыре являлись дочерними компаниями зарубежных финансовых групп, и их совокупная доля в данном сегменте составляла 50 % [4, с. 72].

Таким образом, можно сделать вывод, что банки с иностранным капиталом сделали украинскую экономику более уязвимой, создали предпосылки для развертывания финансово-экономического кризиса (хотя были, безусловно, и другие причины, например, резкое снижение цены и спроса на экспортную продукцию украинских производителей), поскольку: стимулировали импорт; повышали уровень долларизации экономики; способствовали перегреву рынка недвижимости; стимулировали рост объемов потребления товаров населением, значительно опережающий рост производства.

Обычно от прихода зарубежного капитала в банковский сектор ожидают удешевления кредитов, повышения эффективности работы банковской системы, привнесения новых технологий, улучшения качества менеджмента. Однако в Украине этого практически не произошло, и данный факт нашел подтверждение в работах ряда украинских ученых. Так, Дыба М. И. и Осадчий Е. С. отмечают, что присутствие иностранного банковского капитала в большей мере влияет на стабильность национальной банковской системы, чем на эффективность ее деятельности [5, с. 35]. Крупка И. М. справедливо заметил, что удешевления кредитов и увеличения сроков их предоставления не наблюдалось, а также, что ошибки, допущенные зарубежными банками в процессе их деятельности в Украине, не дают возможности утверждать о высшей по сравнению с отечественными банками эффективности риск-менеджмента [2, с. 109].

Необходимо отметить, что кроме негативных аспектов есть и положительные моменты, связанные с присутствием иностранного капитала в банковской системе Украины. Так, во время разгара финансово-экономического кризиса зарубежные материнские компании поддержали дочерние банки в Украине, предоставляя им финансирование, в результате эти банки не нуждались в государственных вливаниях (что позволило сэкономить бюджетные средства). Благодаря высокой надежности банков с иностранным капиталом удалось сохранить относительную стабильность в банковской системе и избежать катастрофического падения уровня доверия к банкам в Украине со стороны населения. Также во многом благодаря банкам с иностранным капиталом повысилось качество банковских услуг, и расширился их ассортимент.

Очевидно, что присутствие иностранного капитала в банковском секторе Украины сложно оценить однозначно — существуют как положительные, так и отрицательные аспекты. С одной стороны, банки с иностранным капиталом повышают уязвимость отечественной экономики, создают предпосылки для финансово-экономического кризиса, представляют определенную угрозу экономической безопасности страны. Но, с другой стороны, такие банки способствуют повышению качества банковских услуг, расширению их спектра, укрепляют авторитет банковской системы, повышают ее надежность. Учитывая данные факты, следует проводить такую государственную политику в отношении привлечения зарубежного капитала в банковский сектор, чтобы нивелировать возможные угрозы, связанные с функционированием банков с иностранным капиталом, используя при этом лишь выгоды, которые возникают в процессе их деятельности.

Литература: 1. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Bank_Supervision/dynamics.htm. 2. Крупка І. М. Фінансовий ринок України та міжнародні фінансові потоки / І. М. Крупка // Фінанси України. – 2009. – № 12. – С. 104–116. 3. Галь В. М. Банківська система [Електронний ресурс] / В. М. Галь, Л. О. Майборода, В. М. Андрійчук // Бюлетень Національного банку України. – 2008. – № 12. – С. 39. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2008/bull_12-08.pdf. 4. Боднар І. П. Наслідки фінансової глобалізації для України / І. П. Боднар // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 68–75. 5. Дыба М. І. Вплив іноземного капіталу на економічні процеси в Україні / М. І. Дыба, Є. С. Осадчий // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 35–46.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ІПОТЕЧНОЇ УСТАНОВИ НА РИНКУ ЖИТЛОВОГО ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто особливості діяльності Державної іпотечної установи (ДІУ). Зокрема, проаналізовано позитивні ефекти від впливу ДІУ на ринок житлового іпотечного кредитування України, визначено проблемні аспекти діяльності установи. Обґрунтовано доцільність залучення ДІУ до управління проблемними іпотечними кредитами в Україні.

Аннотация. Рассматриваются особенности деятельности Государственного ипотечного учреждения (ГИУ). В частности, проанализированы положительные эффекты от воздействия ГИУ на рынок жилищного ипотечного кредитования Украины, определены проблемные аспекты деятельности учреждения. Обоснована возможность привлечения ГИУ в управление проблемными ипотечными кредитами в Украине.

Annotation. The features of the State Mortgage Institution (SMI) are considered. In particular, the positive effects from the influence of SMI's on the market of residential mortgage lending of Ukraine are analyzed; problematic aspects of the institution are determined. The advisability of involvement of the SMI to managing problem mortgage loans in Ukraine is proposed.

Ключові слова: іпотечне кредитування, Національна іпотечна система, іпотечні кредити, іпотечні облигації, банки, фінансова криза.

В умовах нестабільності вітчизняної економіки значної підтримки потребує банківський сектор країни. Відновлення стабільної, ліквідної та забезпеченої фінансовими ресурсами банківської системи можливе за повноцінного функціонування банківських установ, які б здійснювали не лише пасивні, але й активні банківські операції. До останніх можемо віднести іпотечне кредитування. Регенерація ринку іпотечного кредитування вимагає чіткої структурованості дій на всіх рівнях національної іпотечної системи. Тому поглиблене вивчення проблем, пов'язаних з діяльністю Державної іпотечної установи, набуває все більшої актуальності на сьогодні.

Питанням розвитку національної іпотечної системи приділяють увагу все більше науковців, зокрема [1 – 5] та ін. Однак проблемні аспекти діяльності Державної іпотечної установи на ринку житлового іпотечного кредитування розглянуті не повною мірою та потребують поглибленого вивчення.

Виходячи з цього, метою статті є виявлення та поглиблене висвітлення проблем, пов'язаних з діяльністю Державної іпотечної установи на ринку житлового іпотечного кредитування в Україні.

Формування Національної системи іпотечного кредитування в Україні здійснюється на основі розширено-відкритої (дворівневої) моделі, особливістю якої є існування розвинутого вторинного ринку цінних паперів [6]. У 2004 році були закладені перші основи для її функціонування – створено Державну іпотечну установу (ДІУ) [1]. Слід зазначити, що подібні спеціалізовані іпотечні установи другого рівня використовуються у багатьох країнах світу [2].

Метою діяльності ДІУ в Україні є сприяння подальшому розвитку ринку іпотечного кредитування, зокрема шляхом рефінансування іпотечних кредиторів (банків і небанківських фінансових установ, які провадять діяльність з надання забезпечених іпотекою кредитів) та запровадження ефективних механізмів підвищення рівня їх ліквідності.

Статутний капітал ДІУ при створенні (у 2004 році) становив 50 млн грн, а на сьогодні він становить два мільярди двісті мільйонів гривень. Ставка рефінансування банку складає 11 % річних. Станом на 22.01.2011 року ДІУ налагоджено співпрацю з 91 банківською установою.

У червні 2007 року Державна іпотечна установа продала перший транш своїх облигацій, які були надані під державні гарантії, на суму 275 млн грн. Безперечно, така сума траншу була надто мізерною, якщо врахувати те, що найпотужніші вітчизняні банки – оператори ринку іпотечного кредитування – на той час відчували потребу у рефінансуванні на мільярди гривень. Однак це був успішний досвід реалізації Державною іпотечною установою своїх цінних паперів [7].

Іпотечні кредити, рефінансовані Державною іпотечною установою, надаються у розмірі від 25 000 до 1 000 000 грн залежно від місця розташування житла. Строки надання таких кредитів – від 5 до 30 років. Погашення кредиту та сплата відсотків за користування ним здійснюється методом ануїтетних платежів. Обов'язковою вимогою ДІУ є страхування предмета іпотеки, життя та втрати працездатності позичальника [3].

Важливо зазначити, що іпотечні кредити є довгостроковими, тоді як більшу частину коштів банків становлять короткострокові депозити населення. ДІУ, на відміну від аналогічних установ, що діють за кордоном, замість купівлі заставних за іпотечними кредитами, бере їх у заставу. При цьому заставою можуть бути лише стандартні кредити. Тобто установа "приймає" на себе ризики ліквідності банків, але в жодному разі не їх кредитні ризики. Така вимога змушуватиме банки більш ретельно оцінювати потенційного позичальника, що позначиться на якісній характеристиці кредитного портфеля вітчизняних банків, оскільки однією з причин виникнення іпотечної кризи в США восени 2007 року стала неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника, то застосування ДІУ таких жорстких вимог дасть змогу уникнути подібної ситуації в Україні.

Особливістю вітчизняної ДІУ є кредитування іпотеки в національній валюті. За даними УНІА, майже 84 % іпотечних кредитів надаються в іноземній валюті [8]. Однак надмірна валютизація ринку несе в собі значні ризики для банківської системи, адже більшість позичальників – фізичних осіб – отримують заробітну плату в національній валюті. Таким чином, банки, які зацікавлені в іпотечному рефінансуванні, будуть змушені зменшувати обсяги кредитування в іноземній валюті. Отже, крім зниження валютних ризиків для позичальників – фізичних осіб, така вимога сприятиме зменшенню доларизації вітчизняної економіки і зростанню довіри до національної валюти.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане можна зробити висновок, що ефективне функціонування ДІУ на вторинному ринку іпотечного кредитування в перспективі здатне вирішити ряд проблем, а саме:

1. Знизити ризик ліквідності вітчизняних банків.
2. Знизити ризик неповернення кредитів.
3. Знизити валютні ризики для позичальників – фізичних осіб.
4. Зменшити доларизацію вітчизняної економіки.
5. Підвищити довіру населення до національної валюти.

Проте, незважаючи на усі зазначені переваги, поки ДІУ не має значного впливу на ринок іпотечного кредитування в Україні у зв'язку з наявністю певних проблемних моментів у діяльності цієї установи:

1. *Організаційні проблеми.* Установа контролюється різними державними відомствами. Так, засновником ДІУ виступає Кабінет Міністрів України, який також затверджує Спостережну Раду установи; як небанківська установа вона потрапляє під нагляд Держкомісії з регулювання ринків фінансових послуг, а як емітент облігацій – під нагляд Держкомісії з цінних паперів і фондового ринку [4]. Водночас, основна діяльність установи пов'язана з банками, тому логічно було б, щоб контроль над нею здійснював саме Національний банк України, оскільки ДІУ виступає посередником між банками та інвесторами.

2. *Проблема вартості фінансових ресурсів.* Станом на 11.04.2009 року ставка рефінансування ДІУ становила 13,5 %, на сьогодні, як вже зазначалось вище, – це 11 % [7]. Для банків така ставка є не досить привабливою – ефективна робота на міжбанківському ринку дає змогу залучити значно дешевші ресурси. Крім того, банки, які мають вихід на ринок зовнішніх запозичень, зокрема ті, у структурі капіталу яких є значна частка іноземних інвестицій, можуть отримати фінансування від материнських компаній на значно вигідніших умовах. Отже, потенційними учасниками процесу рефінансування можна вважати малі та середні банки, які не мають доступу до інших грошових ресурсів, обсяги іпотечного кредитування яких є невеликими, а, відповідно, вплив на загальний стан ринку є незначним. Тому, зменшення процентних ставок за іпотечними кредитами у найближчому майбутньому ми не побачимо.

3. *Проблема розміщення іпотечних облігацій ДІУ.* Незрозумілим залишається питання, як ринок поглинати масштабні обсяги емісії облігацій. Адже розширено-відкрита (дворівнева) модель вимагає ефективного функціонування фінансового ринку. Так, у США формування розвинутого ринку іпотечного кредитування тривало десятиліття. До того ж у ХХ ст. у країні вже був добре організований весь фінансовий сектор [5], тоді як в Україні ринок фінансових послуг, оговтавшись від численних криз кінця минулого століття та враховуючи фінансову кризу сьогодні, тільки починає формуватись. Тому можна зробити висновок, що швидше за все, основними покупцями іпотечних облігацій будуть лише банки, які зацікавлені в рефінансуванні іпотечних кредитів.

Ураховуючи останні події, які мали місце у банківській системі України (криза ліквідності банків, зростання рівня облікової ставки, подорожчання банківських ресурсів), можна спрогнозувати зростання зацікавленості банків у послугах ДІУ, і, відповідно, збільшення нею обсягів рефінансування.

Крім того, в умовах наявності надлишку проблемних іпотечних кредитів у банківській системі України, на думку автора, доцільним видається залучення ДІУ до управління проблемними іпотечними кредитами шляхом створення агентства з реструктуризації іпотечних кредитів при Державній іпотечній установі.

Література. 1. Дем'яненко М. Я. Проблеми іпотеки сільськогосподарських земель / М. Я. Дем'яненко // Економіка АІЖ. – 2003. – № 2. – С. 101–102. 2. Костюченко В. Огляд іпотеки. Україна та ЄС / В. Костюченко, Р. Набок // Вісник НБУ. – 2005. – № 5. – С. 40–44. 3. Паливода К. Ефективні механізми інвестування житлового будівництва / К. Паливода // Банківська справа. – 2006. – № 5–6. – С. 66–73. 4. Задерей Н. Іпотека другого рівня [Електронний ресурс] / Н. Задерей. – Режим доступу : <http://www.kontrakty.com.ua>. 5. Башлай С. В. Проблеми та перспективи розвитку іпотечних кредитних відносин в Україні / С. В. Башлай // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 109–115. 6. Завидівська О. І. Перспективи розвитку Національної системи іпотечного кредитування / О. І. Завидівська // Фінансово-кредитна система України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів : матеріали VIII наук.-практ. конф. студ. та аспір. / ЧІБС УБС НБУ, (21 – 22 трав. 2009 р.). – Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2009. – С. 53–55. 7. Веб-сторінка "Державна іпотечна установа". – Режим доступу : www.ipoteka.gov.ua. 8. Веб-сторінка "Українська Національна Іпотечна Асоціація". – Режим доступу : www.unia.com.ua.

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ БІЗНЕСУ НА ОСНОВІ ПОКАЗНИКА ГУДВІЛУ

Анотація. Розглянуто методику оцінки інвестиційної привабливості бізнесу на основі аналізу якісних характеристик та сукупного показника гудвілу.

Аннотация. Рассмотрена методика оценки инвестиционной привлекательности бизнеса на основе анализа качественных характеристик и совокупного показателя гудвилла.

Annotatoin. The method of the investment's potential of the enterprise based on the goodwill is considered.

Ключові слова: оцінка інвестиційної привабливості, гудвіл, інвестиційна привабливість.

Проектне фінансування базується на визнанні інвестицій рентабельними або дохідними. Тобто однією з найважливіших складових процесу є оцінка показників ефективності інвестицій.

Ураховуючи, що інвестиційні проекти мають різний життєвий цикл, природу, розміри та умови реалізації, розуміємо, що проводити їх оцінку за одним методом неможливо. Необхідно використовувати комплекс показників ефективності проекту, який дозволить порівнювати інвестиційні проекти та визначати найбільш вигідний.

У сучасному світі з'являється все більше підприємств із високим інноваційним потенціалом, однак, із нестачею коштів для розвитку, такі підприємства потребують додаткових інвестицій ззовні, але потенційним інвесторам важко обрати певне підприємство серед багатьох інших із схожими характеристиками. Тому формування додаткових методик, які б дозволяли робити обґрунтований вибір між двома однаковими або схожими за кількісними ознаками підприємствами, є перспективним та актуальним напрямом дослідження.

Тему оцінки ефективності інвестицій розглядали у своїх роботах такі вчені, як Блонська І. В. [1], Мазур О. Ю. [2], Пересада А. А. [3]. Однак здебільшого вони розглядали проблеми кількісного вимірювання ефективності, залишаючи поза увагою якісну складову. Із розглядом якісної ефективності бізнесу пов'язані роботи Марченко Н. В. [4].

Метою цієї статті є обґрунтування методики оцінки інвестиційної привабливості бізнесу на основі показника гудвілу.

Цікавою методикою оцінювання бізнесу за якісними характеристиками є методика, що використовується у міжнародному змаганні зі стратегічного управління Global Management Challenge [5]. Вона заснована на розрахунку показника гудвілу, виходячи із певних характеристик віртуальної фірми. За версією засновників, гудвіл – це нематеріальні активи фірми, якими вона може привабити інвестора [5]. Гудвіл розраховується як сукупний індекс після поступового оцінювання усіх його складових.

Подробиці цієї методики не розкриваються, тому можна лише робити припущення щодо її справжньої форми, що й буде зроблено у цій статті.

По-перше, визначимо складові, що впливають на гудвіл фірми.

1. Відносна частка ринку. Цей показник характеризує обсяги виробництва та збуту підприємства, а також ступінь довіри до нього покупців. Якщо частка ринку невисока, то важче зацікавити серйозних інвесторів. Вона розраховується як відношення частки ринку підприємства до частки ринку найближчого конкурента.

2. Мережа збуту. Якщо фірма працює на декількох ринках та має своїх агентів та дистриб'ютерів, то вона легше залучає інвестиції, ніж така, що працює лише на одному, неспецифічному сегменті. Звичайно, це не стосується фірм, які працюють з унікальною конкурентною продукцією.

3. НДДКР. Наявність постійних інвестицій за цим напрямом говорить на користь розвитку бізнесу та робить його інвестиційно привабливим.

4. Ліквідність. Короткострокова ліквідність є важливим фактором, якщо підприємству необхідно залучити інвестиції терміново, тому що вона підвищує рейтинг компанії, звертаючи увагу інвесторів.

5. Корпоративний імідж. Він може бути оцінений за допомогою двох важелів: непрямого приблизного оцінювання рекламного бюджету підприємства, або за допомогою опитування населення щодо відомості та репутації фірми, яка має потребу в інвестиціях.

Ці п'ять складових гудвілу можуть бути оцінені за рейтингом, як це показано у таблиці.

Складові оцінки бізнесу за критерієм гудвілу

Показник	Значення	Бал
1. Відносна частка ринку	Менше 0,5	-0,15
	Від 0,5 до 1	0
	Від 1 до 1,5	+0,15
	Більше 1,5	+0,25
2. Мережа збуту	Збільшується	+0,05
	Стабільно велика	+0,01
	Стабільно мала	0
	Зменшується	-0,05
3. НДДКР	Постійні інвестиції	+0,1
	Постійні інвестиції, що мають значний результат	+0,15
	Нечасті інвестиції	+0,01
	Немає інвестицій	-0,05
4. Ліквідність	Коефіцієнт ліквідності відповідає нормі	+0,05
	Коефіцієнт менше норми	-0,05
	Коефіцієнт вище норми	+0,01
5. Корпоративний імідж	Фірма має стабільну позитивну оцінку споживачів	+0,25
	Фірма має стабільну негативну оцінку споживачів	-0,25
	Фірма набирає позитивний імідж у споживачів високими темпами	+0,35
	Фірма набирає позитивний імідж у споживачів невисокими темпами	+0,15
	Фірма набирає негативний імідж	-0,25
5а. Корпоративна реклама	Великі витрати на корпоративну рекламу	+0,05
	Маленькі постійні витрати на корпоративну рекламу	+0,01
	Немає витрат на корпоративну рекламу	-0,01

За таблицею здійснюється оцінка інвестиційної привабливості конкретної фірми та виводиться показник гудвілу, який дорівнює сумі усіх рейтингових оцінок за шістьма показниками. Гудвіл використовується як коефіцієнт, на який помножується чиста вартість компанії при визначенні курсу акції. Якщо компанія інвестиційно приваблива, вона має вищий гудвіл та здається інвестору дорожчою. Якщо ж вона неприваблива, однак має значний капітал, гудвіл зменшує його вартість в очах інвестора, і компанія, яка має високий гудвіл та меншу вартість, може бути дорожчою за ту, яка має менший гудвіл, але більшу чисту вартість.

Методика оцінювання інвестиційної привабливості бізнесу на основі гудвілу має свої недоліки та переваги.

До *переваг* можемо віднести:

використання якісних характеристик;
оцінювання сприйняття фірми та товару споживачем;
гнучкість системи критеріїв;

зосередження уваги на підприємстві як суб'єкті соціальної взаємодії, що відображає сучасні підходи до оцінки.

Недоліками є:

суб'єктивність оцінювання;
назавжди точний результат, що впливає із попереднього недоліку;

обмеженість використання в українських реаліях через загальну невідповідність до проведення оцінок такого профілю.

Таким чином, було розглянуто методику оцінювання інвестиційної привабливості бізнесу на основі показника гудвілу, що є достатньо ефективним, додатковим до кількісних методик, інструментом визначення доцільності інвестицій.

Література: 1. Блонська В. І. Ефективність інвестування проектів і шляхи вдосконалення обґрунтування його доцільності / В. І. Блонська // Вісник національного лісотехнічного університету України. – 2009. – № 18. – С. 114–119. 2. Байдукова І. М. Принципи і основні методи оцінки ефективності інвестиційних проектів / І. М. Байдукова, Ю. О. Мазур // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2009. – № 33. – С. 199–204. 3. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002 – 472 с. 4. Марченко Н. В. Поняття "репутація компанії та її складові" / Н. В. Марченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_2/Marchenko_210.htm. 5. Офіційний сайт змагання зі стратегічного менеджменту Global Management Challenge в Україні. – Режим доступу : <http://www.gmcua.com>.

ВЗАЄМОДІЯ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Обґрунтовано механізм взаємодії складових фінансової стратегії підприємства. Досліджено взаємозв'язок між напрямками та основними цілями підвидів фінансової стратегії підприємства. Визначено роль стратегії фінансування розвитку підприємства як складової його фінансової стратегії.

Аннотация. Обоснован механизм взаимодействия составляющих финансовой стратегии предприятия. Исследована взаимосвязь между направлениями и основными целями подвидов финансовой стратегии предприятия. Определена роль стратегии финансирования развития предприятия как составляющей его финансовой стратегии.

Annotation. The mechanism of co-operation of constituents of financial strategy of enterprise is grounded. The interrelation between directions and main objectives of subspecies of financial strategy of the enterprise is researched. The role of strategy of financing of development of enterprise is certified as to the constituent of its financial strategy.

Ключові слова: фінансова стратегія підприємства, стратегія фінансування розвитку підприємства, фінансові конкурентні переваги (ФКП), фінансово-економічний потенціал підприємства (ФЕПП).

В умовах трансформування економіки України та впливу на неї світової фінансово-економічної кризи, особливо актуальними стають питання управління фінансовими ресурсами підприємства, а саме їх планування, забезпечення і формування у реальному часі та у майбутніх періодах. Поєднання цих понять складає загальну фінансову стратегію, на яку значний вплив має конкурентне середовище. Виникає необхідність у вдосконаленні механізму взаємодії складових фінансової стратегії підприємства. Обов'язково потрібно враховувати можливості функціонування та розвитку підприємства в сучасних умовах невизначеності, дотримуючись раціонального формування та використання фінансових ресурсів. Постійні коливання у фінансовому середовищі вносять свої корективи у формування стратегії фінансування розвитку підприємства, що суттєво впливає на фінансову стратегію взагалі.

Теоретичні та методичні питання фінансової стратегії підприємства досліджувались у працях відомих вітчизняних і закордонних економістів-науковців: Бланка І. О., Дж. К. Ван Хорна, Д. Кемпбела, Г. Мінцберга, Пономаренка В. С. [1 – 5]. Але деякі аспекти стосовно фінансування розвитку підприємства в сучасному середовищі залишаються актуальними і є доволі дискусійними, тому потребують деяких з'ясування.

Визначення механізму взаємодії складових фінансової стратегії підприємства є метою написання даної статті.

Доцільним виявляється комплексний розгляд фінансової стратегії у таких аспектах: фінансової стратегії розвитку підприємства (формується на загальному рівні як елемент фінансово-економічного регулювання діяльності підприємства); стратегії управління фінансовою діяльністю (розробляється на функціональному рівні для виконання забезпечувальної функції), у рамках якої можна виділити такі процеси, як визначення загального періоду формування фінансової стратегії; дослідження факторів зовнішнього фінансового середовища та кон'юнктури фінансового ринку; формування стратегічних цілей фінансової діяльності; конкретизація цільових показників фінансової стратегії за періодами її реалізації (забезпечується динамічність представлення системи цільових стратегічних нормативів фінансової діяльності, а також їх зовнішня і внутрішня синхронізація за часом).

Основні аспекти діяльності, пов'язаної з фінансовим менеджментом, можна згрупувати за трьома напрямками: фінансування, інвестування та забезпечення результативності здійснюваних заходів [1]. Цей підхід дозволяє враховувати вплив і взаємозв'язок чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та окремих напрямів фінансової діяльності. Виходячи з особливостей фінансової стратегії, автором пропонується формулювання таких визначень.

Стратегія фінансового розвитку підприємства – адаптований до загальних цілей діяльності підприємства та мінливих макроекономічних умов його функціонування спланований комплекс дій щодо формування та реалізації довгострокових фінансових цілей, спрямованих на організацію взаємодії всіх сфер та напрямів діяльності підприємства з метою посилення ФЕПП.

Стратегія управління фінансами підприємства – комплекс дій щодо управління грошовим оборотом, формуванням та використанням фінансових ресурсів, спрямованих на забезпечення виконання загальної стратегії підприємства.

Стратегія фінансування розвитку підприємства – модель дій щодо забезпечення фінансовими ресурсами кількісно-якісних змін, які приводять до підвищення ФЕПП та створення або захищення ФКП.

Такий підхід дозволяє розрізнити три аспекти поняття "фінансова стратегія підприємства", тим самим усунути протиріччя і ускладнення при її обґрунтуванні, чітко виокремити виникаючі проблеми, орієнтуючись на певну модель розвитку. Слід зазначити, що таке розмежування видів фінансових стратегій відповідає класифікації цілей фінансової діяльності за спрямованістю дії. Так, стратегія фінансового розвитку підприємства має в собі цілі, які підтримують тенденції розвитку; стратегія управління фінансами підприємства – цілі, спрямовані на подолання слабких внутрішніх елементів; у свою чергу, стратегії фінансування розвитку підприємства відповідають цілі, спрямовані на нівелювання загроз зовнішнього середовища та, як наслідок, забезпечення досягнення попередніх цілей. На рисунку розглянуто механізм взаємодії складових фінансової стратегії.

Економічна сутність стратегії фінансування розвитку обумовлена фінансовими відносинами суб'єкта господарювання з економічними суб'єктами і державними органами, взаємодією з ними у процесі здійснення певної діяльності у сфері фінансів. Практично йдеться про вироблення базової концепції підприємства щодо фінансового забезпечення процесу розвитку, пов'язаної з ефективним управлінням системою обраних джерел фінансування, формуванням грошових коштів у певних пропорціях, використанням фінансових ресурсів за цільовим призначенням.

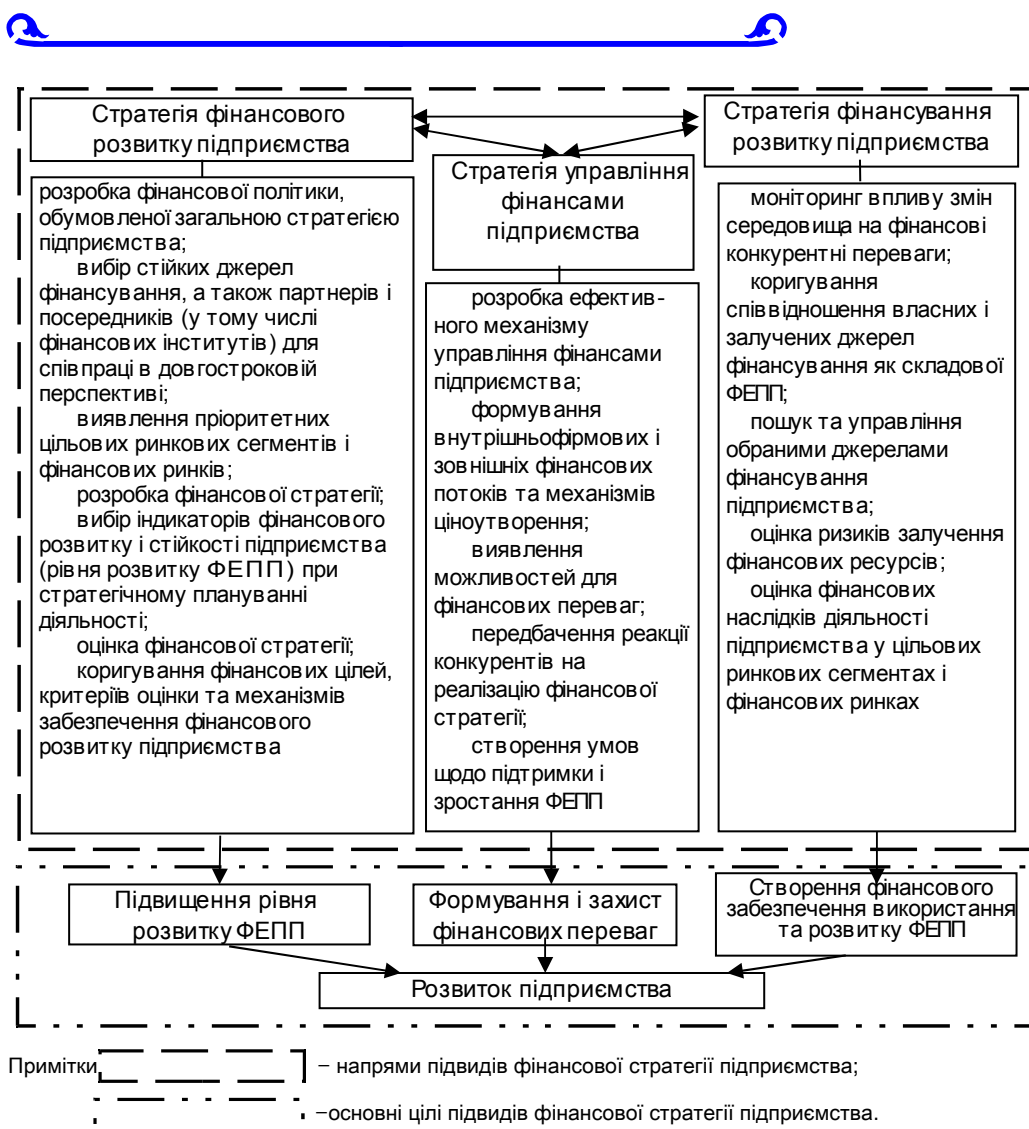

Рис. Взаємозв'язок основних складових фінансової стратегії підприємства

Процес економічного розвитку підприємства нерозривно пов'язаний з постійним переходом підприємства у нову стадію його життєвого циклу. Тому добре спланована фінансова стратегія дозволяє керівництву підприємства завчасно підготуватися до очікуваних змін в економічному розвитку, які будуть відображати особливості механізму формування та використання фінансових ресурсів підприємства. Однією з основних умов ефективної реалізації стратегії фінансового розвитку підприємства є її відповідність сучасним науковим методологіям, адаптованість до загальних цілей діяльності підприємства та мінливих макроекономічних умов фінансового середовища функціонування підприємства.

Пріоритетна відмінність стратегії фінансового розвитку полягає в тому, що вона має можливість не тільки чітко виконувати завдання, які поставлені перед нею, але й швидко та ефективно реагувати на особливості змін зовнішнього середовища, з відповідним наступним корегуванням цих завдань. Головним об'єктом фінансового управління підприємством є саме фінансові ресурси, в усіх їх видах та формах, а маневрування ними дає можливість змінювати напрями формування та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання.

Треба відмітити, що перспективно спланована та організована фінансова стратегія дає можливість власникам підприємства досягнути основної мети його діяльності – підвищення ринкової вартості підприємства. Проте тільки повний комплексний підхід та врахованість потенційних можливостей запланованого розвитку усіх сфер та аспектів фінансової діяльності та усіх форм фінансово-господарських відносин приводить до досягнення цієї мети в довгостроковій перспективі.

Ґрунтуючись на вищевикладеному матеріалі, можна стверджувати, що між складовими фінансової стратегії підприємства існує тісний взаємозв'язок, котрий простежується в узагальненому вигляді при розкритті напрямів підприємства та основних цілей підвидів фінансової стратегії.

Література: 1. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия : учебн. курс / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2006. – 520 с. 2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами / Ван Хорн Дж. К. ; пер. с англ. ; пл. ред. серии Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 800 с. 3. Кэмпбел Д. Стратегический менеджмент / Д. Кэмпбел, Д. Стоунхаус. – М. : Проспект, 2003. – 334 с. 4. Минцберг Г. Школы стратегий. Стратегическое сафари: экскурсия по джармам стратегий менеджмента / Г. Минцберг, Б. Альстрэнд, Дж. Лэмпел ; пер. с англ. ; под ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб. : Питер, 2000. – 336 с. 5. Пономаренко В. С. Стратегічне управління розвитком підприємства : навчальний посібник / В. С. Пономаренко, А. І. Пушкар, О. М. Тридід. – Харків : Вид. ХДЕУ, 2002. – 640 с.

Секція 2

"Проблеми розвитку підприємництва в Україні в умовах європейської інтеграції"

2.2. Проблеми обліку, аналізу та аудиту

УДК 330.75

Данилюк І. В.

Голяш І. Д.

ВИКОРИСТАННЯ АУДИТОРСЬКИХ ПРОЦЕДУР З МЕТОЮ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Розглянуто види аудиту інформаційної безпеки, подано їх характеристики, зазначено переваги та недоліки. Визначено, що аудит інформаційної безпеки необхідно розглядати як системний процес оцінок поточного стану інформаційної системи з визначеними аспектами захисту.

Аннотация. Рассмотрены виды аудита информационной безопасности, поданы их характеристики, отмечены преимущества и недостатки. Определенно, что аудит информационной безопасности необходимо рассматривать как системный процесс оценок текущего состояния информационной системы с определенными аспектами защиты.

Annotation. The types of audit of informative safety are considered, their descriptions are given, advantages and failings are marked. It is certain that the audit of informative safety must be examined as a system task of estimations of current status of the informative system with the certain aspects of defence.

Ключові слова: аудиторська процедура, корпоративна інформація, інформаційна безпека.

Тривалий час розуміння аудиту інформаційної безпеки в наукових джерелах ототожнювалося тільки з безпекою інформації, що значно звужувало її сутність. Саме тому з низки питань, присвячених розгляду проблеми забезпечення інформаційної безпеки підприємств, найбільш вивченими та дослідженими її аспектами є безпека інформації (інформаційно-технічна безпека).

Проблема розробки систем аудиту інформаційної безпеки у вітчизняній науковій літературі достатньо ґрунтовно не досліджувалась. Вона розглядалася лише через висвітлення окремих її аспектів вітчизняними та зарубіжними фахівцями. У цьому контексті слід згадати наукові розробки таких вчених, як: В. Артемов, І. Бачило, К. Беляков, В. Богуш, В. Брижко, В. Гавловський, В. Голубєв, В. Горобцов, С. Комов, Н. Кушакова, А. Марущак, В. Петренко, В. Цимбалюк, І. Чиж, В. Ярочкін та ін.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування суті інформаційної безпеки, аналіз різних видів аудиту інформаційної безпеки підприємства та дослідження ефективної системи захисту корпоративної інформації за результатами аудиту.

Аудит безпеки дозволяє перевірити, наскільки добре захищена інформаційна система підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Регулярний аудит дозволяє підтримувати систему інформаційної безпеки на належному рівні, вчасно виявляти потенційні проблеми, контролювати дотримання правил і норм політики безпеки, встановленої на підприємстві.

Тестування на проникнення – вид аудиту інформаційної безпеки, що дозволяє виявити зовнішні загрози, до яких схильні Інтернет-ресурси підприємства. У ході аудиту проводиться комплексне обстеження серверів, підключених до мережі Інтернет, виявляються уразливі місця і помилки конфігурації, використовуючи які можна здійснити проникнення на сервер ззовні, дістати несанкціонований доступ до критичної інформації, порушити її цілісність і доступність.

Внутрішній аудит інформаційної безпеки – вид аудиту, що вимагає фізичної присутності аудиторів на досліджуваному об'єкті. Фахівці проводять співбесіду з керівниками підприємства різних рівнів, вивчають специфіку бізнес-процесів підприємства, структуру інформаційної системи, правила розмежування доступу, існуючу внутрішню документацію, що регламентує правила і норми роботи з конфіденційною інформацією. Проводиться тестування захищеності інформаційної системи від внутрішніх загроз (включаючи людський фактор), перевіряються налаштування серверів і комп'ютерних робочих місць підприємства, перелік дозволеного до використання програмного забезпечення, наявність оновлень і патчів, ефективність роботи захисних засобів – антивірусів, міжмережевих екранів, антишпінських програм та ін. Перевіряється політика резервного копіювання, методи зберігання інформації та її захищеності від непередбачених втручань.

При проведенні аудиту аудитор повинен використовувати рекомендації міжнародних стандартів у поєднанні з власними методиками, що розроблені протягом років роботи і постійно вдосконалюються з урахуванням сучасних реалій і загроз. Частина робіт із зовнішнього аудиту повинна бути автоматизованою за допомогою новітніх продуктів виробництва, що дозволить за короткий час перевірити систему на стійкість до десятків тисяч відомих атак. Інша, більш складна частина робіт, може виконуватись вручну із застосуванням досвіду та знань експертів для здійснення безпечних проникнень у досліджувані системи і для вироблення рекомендацій та інструкцій щодо усунення виявлених вразливостей систем захисту.

Можна виділити такі основні види аудиту інформаційної безпеки:

експертний аудит безпеки, у процесі якого виявляються недоліки в системі заходів захисту інформації на основі наявного досвіду експертів, що беруть участь у процедурі обстеження;
оцінка відповідності рекомендаціям Міжнародних стандартів;
інструментальний аналіз захищеності АС, направлений на виявлення й усунення "слабких місць" програмно-апаратного забезпечення системи;

комплексний аудит, що включає всі вищеперелічені форми проведення обстеження.

Кожний з вищеперелічених видів аудиту може проводитись окремо або в комплексі, залежно від тих завдань, які необхідно вирішити підприємству. Як об'єкт аудиту може виступати як АС компанії в цілому, так і її окремі сегменти, в яких проводиться обробка інформації [1, с. 244].

Важливим елементом розвитку сучасних підприємств є автоматизація бізнес-процесів з упровадженням засобів обчислювальної техніки і телекомунікацій. Наслідком цього є неухильний підйом розмірів інформації, яка піддається обробці й зупиненню в електронному вигляді.

З підйомом електронного документообігу підприємства зростає залежність його діяльності від безперервності функціонування інформаційної системи (ІС) як одного цілого і від збереження корпоративної інформації в процесі її обробки та збереження на електронних носіях.

Зростання інформаційної системи підприємства, що є неминучою частиною вдалого розвитку бізнесу, має на меті посилення вимог до безперервності її функціонування, а також до збереження і забезпечення конфіденційності корпоративної інформації. ІС підприємства перетворився з друкарської машини в інструмент ведення бізнесу, що, у свою чергу, втягує підприємство у все більшу залежність від уразливості, що постійно ускладнюється ІС.

Однією з критичних якостей уразливості ІС є недоступність плану заходів щодо відновлення її працездатності після кризи. У разі виникнення форс-мажорних подій можна орендувати нову будівлю, купити техніку, підключити телекомунікації, але неможливо повернути функціональність ІС, якщо втрачена інформація із спеціального засобу її обробки.

Результати аудиту дозволяють збудувати кращу за ефективністю і витратами систему захисту корпоративної інформації, адекватну поточним завданням і цілям бізнесу.

Дуже принципово усвідомлювати й обдумувати те, що:

забезпечення інформаційної безпеки – це безперервний процес, що пов'язав правові, організаційні і програмно-апаратні заходи захисту;

в основі цього процесу лежить періодичний аналіз безпеки інформаційної системи в розрізі подібних небезпек і динаміки їх розвитку;

інформаційна система, у власному розвитку, зобов'язана піддаватися періодичним реорганізаціям, відправною крапкою будь-якою з яких працює тест виявлених уразливостей під час виконання аудиту інформаційної безпеки.

Аудит інформаційної безпеки зобов'язаний бути націлений як на професіоналів у сфері області ІТ-забезпечення, так і на фахівців у сфері менеджменту. Такий розклад позбавляє наявне нерозуміння фахівців у сфері інформаційної безпеки ТОР-менеджерами компанії.

Для перевірок ефективності й безпечності інформаційної системи як такої здійснюють комп'ютерний аудит інформаційної системи. Під ним мається на увазі оцінка поточного стану комп'ютерної системи на відповідність певному стандарту або запропонованим вимогам [2, с. 259]. Цей термін використовується, насамперед, спеціалістами з загальної безпеки комп'ютерних інформаційних систем і у вузькому значенні не стосується аудиту фінансової звітності. Такий аудит не спрямований на пропонування конкретного рішення, він дає можливість поглянути на інформаційну систему комплексно, виявити проблемні місця, сформулювати обґрунтовані рекомендації для ухвалення рішення про усунення недоліків, а також включає декілька напрямів (рисунок).

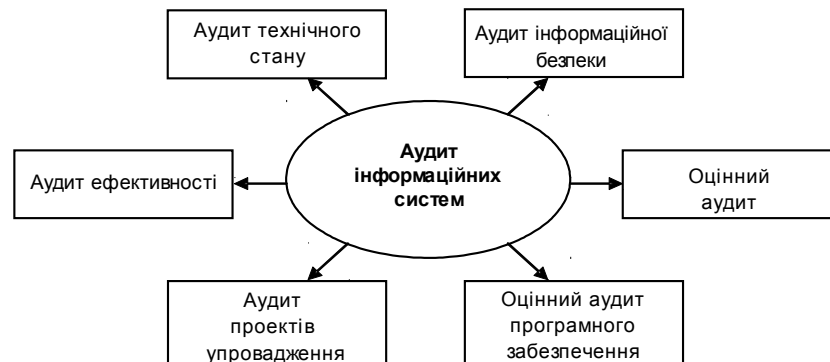

Рис. Напрями аудиту інформаційних систем

Аудит ефективності інформаційної системи дає можливість підприємству оцінити сукупну вартість володіння інформаційною системою і порівняти показники досліджуваної системи з лідером у цій галузі,

а також оцінити терміни повернення інвестицій при вкладенні коштів в інформаційну систему, розробити оптимальну схему вкладень, здійснити ефективне витрачання коштів на обслуговування й підтримку, знизити виробничі витрати. Цей вид аудиту включає такі частини інформаційної системи підприємства, як апаратні засоби, програмне забезпечення, периферійні пристрої, IT-персонал компанії, а також документи, бізнес-процеси, інформаційні потоки, користувачі.

Здебільшого комп'ютерний аудит інформаційних систем потрібний, якщо автоматизована система призначена для обробки конфіденційної чи секретної інформації. Але саме до таких належать комп'ютерні системи фінансового обліку. Проведення комп'ютерного аудиту корисно також після побудови автоматизованої системи та її підсистеми безпеки на етапі приймання в експлуатацію для оцінки ступеня дотримання висунутих до неї вимог [3, с. 159].

Отже, аудит інформаційної безпеки – це системний процес здобуття неупереджених високоякісних і кількісних оцінок поточного стану корпоративної інформаційної системи в узгодженні з певними аспектами захисту, основними завданнями якого є справедливо розцінити поточний стан інформаційної безпеки компанії, а також її адекватність поставленим цілям і завданням бізнесу щодо збільшення ефективності і рентабельності фінансової діяльності компанії.

Література: 1. Бутинець Ф. Ф. Аудит: стан і тенденції розвитку в Україні та світі : монографія / ред. проф. Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко. – Житомир : ЖДТУ, 2004. – 564 с. 2. Щербакова Н. С. Аудит інформаційної безпеки : навч. посібн. / Н. С. Щербакова. – Харків : Ескада, 2004. – 328 с. 3. Івахненко С. В. Комп'ютерний аудит: контрольні методики і технології : наукове видання / С. В. Івахненко. – К. : Знання, 2005. – 286 с. 4. Аглицький І. В. Інформаційні технології і бізнес : навч. посібн. / І. В. Аглицький. – К. : Знання, 2002. – 341 с. 5. Завгородній В. П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту / В. П. Завгородній. – К. : А.С.К., 2004. – 768 с. 6. Клименко О. В. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посібн. / О. В. Клименко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 320 с. 7. Кондрашова С. С. Інформаційні технології в управлінні : навч. посібн. / С. С. Кондрашова. – К. : МАУП, 2007. – 250 с. 8. Крилов І. В. Інформаційні технології: теорія і практика : навч. посіб. / І. В. Крилов. – М. : Центр, 2006. – 530 с. 9. Сучасні технології та засоби маніпулювання свідомістю, ведення інформаційних війн і спеціальних інформаційних операцій : навч. посібн. / В. М. Петрик, В. В. Остроухов та ін. – К. : Росава, 2006. – 208 с. 10. Сухоруков А. І. Пріоритети інвестування інформаційно-технологічного розвитку / А. І. Сухоруков // Стратегічна панорама. – 2008. – № 1. – 150 с. 11. Чубатенко О. І. Інформаційні технології – майбутнє України / О. І. Чубатенко // Дзеркало тижня. – 2007. – № 1. 12. Weber R. Information systems control and audit / R. Weber. – Upper Saddle River, Prentice-Hall, Inc., 2001. – 1013 p.

УДК 336.6

Яремченко Л. М.

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА БАНКАМИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто проблему кредитування малого підприємництва, що є однією з головних серед проблем державної підтримки даного сектору економіки.

Аннотация. Рассмотрена проблема кредитования малого предпринимательства, которая является одной из главных среди проблем государственной поддержки данного сектора экономики.

Annotation. Crediting of small businesses is suggested to be one of the major issues of state support of this sector of economy.

Ключові слова: мале підприємництво, державна підтримка, кредитування, кредитна програма.

Невід'ємною складовою державної політики сприяння розвитку підприємництва в Україні є державна підтримка малого підприємництва, яка здійснюється в різних формах відповідно до діючих програм. Відповідно до законів України "Про державну підтримку малого підприємництва" [1] та "Про Національну програму підтримки малого підприємництва" [2] визначені такі програми сприяння розвитку малого підприємництва, як: формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва; надання фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки; організація підготовки та перепідготовки кадрів; встановлення системи пільг; запровадження спрощеної системи оподаткування. Проте банківське кредитування є одним із пріоритетних напрямів державної підтримки малого підприємництва, адже воно забезпечує залучення початкових фінансових ресурсів як для створення власної справи, так і фінансове забезпечення малих підприємств протягом усього його життєвого циклу.

Проблеми державної підтримки малого підприємництва, зокрема їх кредитування, в теоретичному та практичному аспектах розкриті у працях Варналія З. С., Дриги С. Г., Фастовець М. М., Воротиної Л. І., Рубе В. А., Реверчука С. К., Демченко В. О., Кривицької Н. Ю. та Зілгалової О. А.

© Яремченко Л. М., 2011

105

"Управління розвитком", №5(102) 2011

Метою статті є дослідження особливостей кредитування сектору малого підприємства, вивчення кредитних програм та умов їх надання.

Падіння основних макроекономічних показників України мало свій негативний вплив на розвиток малого сектору економіки. Цьому сприяли такі тенденції, як обмеженість фінансово-кредитних ресурсів, уповільнення інвестиційної активності, розвиток кризи неплатежів, слабка конкурентоспроможність національних товарів в умовах превалювання імпорту, неврегульованість законодавчої бази та її часті зміни тощо.

Найпоширенішими формами залучення капіталу є кредити та інвестиції. Кредиторами або інвесторами можуть бути комерційні структури, банки і банківські об'єднання, спеціалізовані інвестиційні фонди та компанії. Мале підприємство зазвичай не здатне надати повних гарантій повернення позики банку, особливо це стосується новостворених підприємств [3, с. 224]. Мікрокредитування малого підприємства є виходом з даної складної ситуації, при цьому власник малого підприємства, отримавши й використавши такий кредит, буде мати змогу забезпечити свою справу обіговими коштами, перейти межу окупності бізнесу та загалом впевнитись в ефективності обраної діяльності.

Банківські кредити використовуються обмежено ще через великі процентні ставки та відсутність гарантій для банків (у вигляді застав або високоліквідних активів). Такий стан посилюється в кризових умовах економіки України.

Багато кредитних договорів включають пункт про можливість одностороннього підвищення банками відсоткової ставки. Банки мають право захистити себе від різких коливань курсів валют, облікової ставки НБУ й інших подій, які впливають на вартість кредитних ресурсів. Проте можливість використовувати такі односторонні заходи має бути жорстко обмежена й міцно пов'язана з об'єктивними факторами, інакше банки зможуть одразу після укладення договору підняти ставки для свого збагачення [4, с. 160].

Наприклад, "Піреус Банк", "Львів" та "Родовід Банк" кредитування малого підприємства протягом 2009 року не здійснювали, хоча в 2008 році обсяги кредитування були досить значними. Навпаки, "Дельта Банк", "Марфин Банк", "Метабанк" та "ПІН Банк" у період кризи розпочали видачу кредитів малому підприємству, що сприяло його забезпеченню та підтримці даного сектору економіки.

Банківський сектор пропонує різні види кредитних програм та умови, за якими здійснюється кредитування малого підприємства. Такими програмами є:

- кредит на поповнення обігових коштів;
- кредит на придбання техніки та обладнання;
- кредит на придбання транспортних засобів;
- кредит на розвиток бізнесу;
- відновлювальна кредитна лінія;
- комерційна іпотека;
- овердрафт;
- агрокредит та ін.

Проте в кожному окремо взятому комерційному банку створені власні критерії віднесення підприємств до категорії малих за обсягом реалізованої продукції, за вартістю отриманого кредиту та ін.

Застава є основною умовою більшості банків, що надають кредити. Деякі банки кредити надають під заставу депозитів. Ці кредити є дешевшими, ніж інші. Проте замороження грошових коштів депозитному рахунку є вигідним не для всіх малих підприємств, адже відсоткові ставки за кредитом є нижчі, а сума кредиту є нижчою за розмір вкладу.

Проте в Україні суб'єктам малого підприємства, для того, щоб отримати фінансову допомогу, необхідно надати безліч документальних підтверджень про свій фінансовий стан, конкурентоспроможність продукції [5]. Лише повністю переконавшись у здатності позичальника повернути кредит, банк може йому його надати.

Таким чином, можна зробити висновок, що фінансово-кредитна підтримка малого підприємства банківським сектором має розгалужену систему видів кредитних програм, проте вона має і недоліки:

- необхідно створити єдині законодавчі критерії віднесення підприємств до категорії малих, адже кожен банк їх визначає для себе індивідуально;
- кредитні програми комерційних банків мають рівні умови кредитування для секторів мікро-, малих та середніх підприємств;
- існує необґрунтований механізм кредитування малого підприємства;
- надто високі відсоткові ставки створюють перепони для отримання кредиту малим підприємством, тому на державному рівні мають бути встановлені певні обмеження для їх визначення.

Тому необхідними є створення єдиної законодавчої бази, що регулює діяльність малого підприємства; вдосконалення механізму надання кредитної підтримки малим підприємствам, а саме створення спрощених умов кредитування малих підприємств.

Література: 1. Закон України "Про державну підтримку малого підприємства" зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 18 вересня 2008 року № 523-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 2. Закон України "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємства в Україні" зі змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 01.07.2010 р. № 2388-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>. 3. Зілгалова О. А. Фінансове забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу: проблеми і шляхи їх розв'язання / О. А. Зілгалова // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.7. – С. 223–227. 4. Лац Т. А. Проблеми банківського кредитування малого підприємства / Т. А. Лац // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 155–162. 5. Демченко В. О. Аналіз проблем кредитування малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України [Електронний ресурс] / В. О. Демченко, Н. Ю. Кривицька // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 27. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppci/2010_27/Krivit.pdf.

ВПЛИВ РЕЗУЛЬТАТІВ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Анотація. Наведено приклад методики аналізу складу і структури власного капіталу комунального підприємства, конкретні цифрові приклади за даними фінансової звітності КП "Полтававодоканал" та КП Полтавської області.

Аннотация. Представлены пример методики анализа состава и структуры собственного капитала коммунального предприятия, конкретные цифровые примеры за данными финансовой отчетности КП "Полтававодоканал" и КП Полтавской области.

Annotation. The example of method of analysis of composition and structure of the own capital of communal enterprise, concrete digital examples from data of the financial reporting by CE "Poltavavodokanal" and CE of the Poltava area are presented.

Ключові слова: комунальне підприємство, власний капітал, чисті активи, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз.

Спираючись на дослідження зарубіжних та вітчизняних науковців, варто підкреслити значущість раціоналізації структури власного капіталу для ефективного функціонування підприємства. Доцільно відзначити також недостатність наукової розробки питань стосовно пошуку оптимального співвідношення елементів власного капіталу вже сформованого, діючого підприємства, дефіцит досліджень, орієнтованих на пошук управлінських заходів щодо оптимізації структури капіталу за цільовим її спрямуванням згідно з потребами та галузевими особливостями комунальних підприємств (далі – КП).

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про низький рівень обговорення даної теми в наукових колах та відсутність комплексної методики аналізу. Так, питання аналізу безпосередньо структури та складу власного капіталу піднімалися у публікації Лахтіонової Л. А. [1], М. Шеремети [2], Подольської В. О. [3, с. 214, 215]. Поодинокі питання вивчення властивостей власного капіталу в розрізі окремих розділів фінансового аналізу побіжно розглядали Бланк І. О. [4, с. 288–290], Куніцина Н. Н. [5, с. 52, 53], Цал-Цалко Ю. С., Наточеева Н. М., Шеремет О. Д. та ін.

Метою статті є теоретичне обґрунтування методичних підходів до аналізу структури власного капіталу КП з метою її оптимізації. Для реалізації мети розв'язуються такі завдання: здійснити горизонтальний та вертикальний аналізи власного капіталу на прикладі КП "Полтававодоканал"; визначити основні напрями оптимізації структури власного капіталу підприємств комунальної галузі.

Результати дослідження наукових поглядів свідчать, що єдиного підходу до оптимальної структури капіталу немає. Пріоритет того чи іншого критерію оптимізації структури власного капіталу кожне підприємство повинне вибрати самостійно, керуючись прийнятою стратегією розвитку. Куніцина Н. Н. з цього приводу зазначає, що, "вибираючи структуру підприємства, управлінці прагнуть зімітувати структуру лідера своєї галузі" [5, с. 54]. Втім, як засвідчили результати досліджень автора даної статті, проблема неоптимальної структури власного капіталу КП має характер глобальної проблеми всієї галузі.

Підтвердженням висловленої думки можуть слугувати результати проведеного аналізу даних бухгалтерського балансу за 2009 рік 50 КП Полтавської області. Так, у 70 % досліджуваних суб'єктів господарювання статутний капітал має меншу питому вагу, ніж додатковий капітал. Із зазначених підприємств на 18 КП статутний капітал взагалі не зареєстрований. Така структура власного капіталу, залежно від особливостей господарської діяльності, є типовою для житлово-експлуатаційних підприємств, але виявлені підприємства не відносяться до ЖЕКів, а є представниками підприємств теплового, водного господарства, готельного бізнесу. При детальному розгляді звітності групи КП, що не мають зареєстрованого статутного капіталу, з'ясовано: 4 підприємства є унітарними, тобто мають єдиного засновника – орган місцевого самоврядування, та отримують стабільно зростаючі прибутки – питома вага нерозподіленого прибутку у власному капіталі становить від 3,23 до 35,31 %. За результатами короткого огляду структури їх власного капіталу визначено лише додатковий капітал та нерозподілений прибуток. Дана ситуація потребує негайного вирішення, адже на внески засновників у додатковий капітал дивіденди із прибутку до місцевого бюджету не нараховуються.

При пошуку оптимального співвідношення елементів власного капіталу, на думку автора, КП необхідно зважати на такі фактори:

- 1) організаційно-правова форма власності (колективне чи унітарне КП);
- 2) залежність від різноманітних видів бюджетної фінансової допомоги (безоплатна передача необоротних матеріальних активів, цільове фінансування капітальних інвестицій тощо);
- 3) чи відноситься підприємство до природних монополій, користувачів природних ресурсів (штрафи за понадлімітне використання природних ресурсів, за надання неякісної питної води тощо);

- 4) ризики отримання потенційних збитків (державне регулювання цін і тарифів);
 5) необхідність формування фондів розвитку підприємства та фондів соціального призначення.

Необхідність детального розгляду динаміки та структури власного капіталу пов'язана з тим, що кожна зі статей є характеристикою якості прийняття управлінських рішень, організації аналітичної роботи на КП, характеристикою правових та інших обмежень здатності підприємства розпоряджатися своїми активами.

Джерелами інформації при здійсненні аналізу власного капіталу є дані звіту форми № 2 "Баланс", № 4 "Звіт про власний капітал" та пояснювальної записки до звітності. Для виявлення причин зміни окремих складових власного капіталу та оцінки цих змін за аналізований період формуємо аналітичну таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка і структура власного капіталу КП "Полтававодоканал"

№ п/п	Показники	Статутний капітал	Додатковий вкладений капітал	Інший додатковий капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Разом
1	Залишок на початок 2009 року:						
	абсолютна величина, тис. грн	557163	41609	570519	-68145	-549939	551180
	питома вага елементів власного капіталу в загальній сумі, %	101,0	8,0	104,0	-13,0	-100,0	100,0
2	Зміни в капіталі:						
2.1	Виправлення помилок минулого періоду				-2264		-2264
2.2	Дооцінка необоротних матеріальних активів, тис. грн. З них:			3131			3080
	дооцінка основних засобів			1632			1632
	дооцінка незавершених капітальних інвестицій			625			625
	дооцінка нематеріальних активів			874			874
3	Списання сум дооцінок основних засобів, які вибули протягом року, тис. грн			- 206	206		
4	Безоплатно отримані необоротні активи			362			362
5	Визнання доходу від використання безоплатно одержаних необоротних активів у сумі нарахованої амортизації			-1136			-1136
6	Чистий прибуток (збиток) за звітний рік, тис. грн				- 31013		-31013
7	Внески учасників у власний капітал, тис. грн	10557					10557
8	Погашення заборгованості з капіталу					9389	9389
9	Залишок на кінець 2009 року:						
	абсолютна величина, тис. грн	567693	41609	572670	-101216	-540550	540206
	питома вага елементів власного капіталу в загальній сумі, %	105,0	8,0	106,0	-19,0	-100,0	100,0
10	Відхилення:						
	абсолютне, тис. грн	+10557	-	+2151	+33071	- 9389	-10974
	за питомою вагою, %	+4,0	-	+2,0	-6,0	-	x
	відносне (темп зростання), %	102,0	100,0	100,4	148,5	98,3	98,0

Із наведених розрахунків видно, що темп зростання суми власного капіталу зменшився на 2 %. Це відбулося за рахунок збільшення непокритих збитків на 48,5 % порівняно із попереднім роком. Дані зміни однозначно можуть позиціонуватися як "проїдання" власного капіталу, що сприяє негативним змінам у фінансовій стабільності підприємства. Одночасно відмічаємо і позитивні зміни у бік збільшення статутного капіталу на 10 557 тис. грн, іншого додаткового капіталу на суму 2 151 тис. грн та зменшення заборгованості засновників на 9 389 тис. грн. Найбільшу питому вагу у структурі власного капіталу на початок аналізованого періоду має інший додатковий капітал – 104,0 %. На кінець періоду питома вага даного показника зменшилася на 2 процентних пункти і становить 102,0 %, утім дані зміни відбулися не за рахунок пропорційного збільшення питомої ваги статутного капіталу, а за рахунок зростання питомої ваги непокритого збитку на 6 процентних пунктів (19 %). У ході аналізу виявлено, що до збільшення непокритого збитку призвели не лише негативні результати діяльності підприємства за рік, а й помилкові рішення бухгалтерської служби при відображенні господарських операцій та складанні звітності у попередніх періодах.

Одним із варіантів гармонізації структури власного капіталу є поповнення статутного капіталу, джерелом якого може слугувати необтяжена сума накопиченого додаткового капіталу. Проте слід зауважити: збільшення розміру статутного капіталу не може бути безмежним, адже загальними законами економіки передбачається, що сумі, яка відображається за статтею "статутний капітал", відповідає величина

майна в активі. Це майно, в разі ліквідації підприємства після покриття всіх боргових зобов'язань, згідно зі статутом, повинне залишитися для розподілу між власниками. Граничним обмеженням статутного капіталу може слугувати сума чистих активів.

Оскільки норми бухгалтерських стандартів застосовуються до балансів підприємств, організацій та інших юридичних осіб усіх форм власності, крім банків і бюджетних установ, то загально-прийняту методику визначення розміру чистих активів може застосовувати і КП "Полтававодоканал" (табл. 2).

Таблиця 2

Розрахунок граничної суми збільшення розміру статутного капіталу

№ п/п	Послідовність дій	Формула розрахунку	Результати розрахунку
1	Визначення розміру чистих активів	$ЧА = A - З,$ де ЧА – чисті активи підприємства; А – майно підприємства; З – зобов'язання, що приймаються до розрахунку	$ЧА = 687\,888 - 140\,771 =$ $= 547\,117$ тис. грн
2	Порівняння суми ЧА з розміром реально внесеного статутного капіталу	$СКр = СКзар - НК,$ де СКр – реальний статутний капітал; СКзар – зареєстрований статутний капітал; НК – неоплачений капітал	$СКр = 567\,693 - 540\,550 =$ $= 27\,193$ тис. грн Отже, $ЧА > СКвн;$
3	Розрахунок граничної суми збільшення статутного капіталу	$0 < x_1 + x_2 + \dots + x_n \leq ЧА;$ $\Sigma x_{max} = x_1 + x_2 + \dots + x_n = ЧА - СКр,$ де x_1, x_2, x_n – суми поповнення статутного капіталу; ЧА – чисті активи підприємства; СКр – реальний статутний капітал	$\Sigma x_{max} = 547\,117 - 27\,193 =$ $= 519\,924$ тис. грн Отже, $0 < \Sigma x_{max} \leq ЧА$

Припустимо, що засновником КП "Полтававодоканал" – Полтавською обласною радою – буде погашено зобов'язання за неоплаченим капіталом (540 550 тис. грн) повною мірою, пропорційно на цю ж суму збільшиться і розмір майна підприємства. Отже, розмір статутного капіталу шляхом розподілу додаткового капіталу максимально може бути збільшений на суму 519 924 тис. грн.

У результаті аналізу структури власного капіталу, наведеного в табл. 1, було з'ясовано, що розмір додаткового капіталу на кінець періоду більший суми зареєстрованого статутного капіталу на 54 965 тис. грн. Визначено, що безоплатно отримані необоротні активи та додаткові внески понад статутний капітал у сумі 41 971 тис. грн були передані КП "Полтававодоканал" Управлінням комунального майна за розпорядженням засновника.

У рамках виконання поставлених програмою реформування та розвитку житлово-комунального господарства на 2009 – 2014 роки завдань щодо збереження комунального майна проблема повноти відображення корпоративних прав територіальної громади у власному капіталу КП стоїть особливо гостро. У попередніх публікаціях з питань бухгалтерського обліку безоплатної передачі майна КП автором була доведена недоцільність додаткових внесків засновника КП у вигляді безоплатної передачі об'єктів права комунальної власності без зміни розміру статутного капіталу підприємства [6, с. 210], адже виникає пряма загроза неповного відображення корпоративних прав та неможливість подальшого отримання надходжень до місцевого бюджету у вигляді дивідендів. Тому наважимося наголосити на необхідності прийняття обласною радою відповідного рішення сесії про збільшення розміру статутного капіталу КП "Полтававодоканал" на суму безоплатно переданого майна та внесків понад розмір статутного капіталу.

Отже, зробимо висновки і намітимо перспективи подальших розвідок:

1. Результати горизонтального та вертикального аналізу структури власного капіталу дають можливість отримання цінної аналітичної інформації стосовно ефективності використання власних джерел фінансування, фінансової стабільності підприємства та якості прийняття управлінських рішень.

2. На структуру власного капіталу КП впливають такі фактори: форма власності; залежність від бюджетної фінансової допомоги; приналежність до природних монополій; державне регулювання цін і тарифів; необхідність формування різних фондів та резервів.

3. Перспективою подальших досліджень є вивчення впливу галузевих особливостей КП на методологію аналізу власного капіталу та пошук шляхів удосконалення методики факторного аналізу його рентабельності.

Література: 1. Лахтіонова Л. А. Методика аналізу власного капіталу за даними фінансової звітності / Л. А. Лахтіонова // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2003. – Вип. 177. – Т. II. – С. 557–564. 2. Шеремета М. Аналіз структури власного капіталу підприємства і його вплив на прийняття фінансових рішень / М. Шеремета, Й. Шеремета // Економічний аналіз. – 2009. – Вип. 4. – С. 332–335. 3. Подольська В. О. Фінансовий аналіз: навч. посібн. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с. 4. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: учебн. посіб. / І. А. Бланк. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр. – 2004. – 656 с. 5. Куницяна Н. Н. Методы оптимизации структуры капитала организации с учетом факторов внешней среды / Н. Н. Куницяна, Т. Г. Плешкова // Финансовые исследования. – 2008. – № 1. – С. 51–58. 6. Пустяк О. В. Облік операцій із безоплатної передачі майна комунального підприємства за рішенням органів місцевого самоврядування / О. В. Пустяк // Економічні науки: збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – Серія "Облік і фінанси" відп. ред. д.е.н., проф. З. В. Герасимчук. – 2010. – Вип. 7 (25). – Ч. 5. – С. 203–217.

СИСТЕМА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Анотація. Визначено суть, функції та складові елементи системи обліково-аналітичного забезпечення управління персоналом підприємства.

Анотация. Определена суть, функции и составные элементы системы учетно-аналитического обеспечения управления персоналом предприятия.

Annotation. Essence, functions and elements of accounting and analytical support of HR-management are determined.

Ключові слова: обліково-аналітичне забезпечення, управління персоналом, облікова підсистема, аналітична підсистема.

Процес створення ефективної системи управління персоналом підприємства передбачає комплексний підхід щодо формування й функціонування кожного структурного її елемента з метою реалізації стратегічних, поточних та оперативних завдань. Одним з найвагоміших елементів системи є забезпечення управління персоналом обліково-аналітичною інформацією щодо ефективності використання найбільш цінного ресурсу – людського.

Побудова зазначеної обліково-аналітичної системи дозволить здійснювати повномасштабне ефективне управління персоналом, створити єдину інформаційну платформу, що забезпечує процес прийняття управлінських рішень. Тому для формування обліково-аналітичного інформаційного простору мають бути передбачені механізми збору даних, їх обробки й передачі готової інформації, адресованої тим, хто в ній зацікавлений і здатний використовувати отримані дані в інтересах підприємства.

Питання методики теорії обліково-аналітичного забезпечення управління тією чи іншою мірою висвітлені у працях науковців – фахівців з бухгалтерського обліку, серед яких: Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Гуцайлюк З. В., Загородній А. Г., Задорожний З. В., Мних Є. В., Кірейцев Г. Г., Крупка Я. Д., Маслов Б. Г., Маслова І. А., Нападовська Л. В., Попова П. В., Сопко В. В., Яремко І. Й. та ін. Разом з тим обліково-аналітична інформація для управління персоналом підприємства ще не знайшла належного місця у публікаціях названих авторів. Нині немає чітких методичних рекомендацій щодо її змісту та механізмів отримання.

Мета написання статті полягає у дослідженні суті обліково-аналітичного забезпечення управління персоналом підприємства, а також визначенні його складових елементів.

Обліково-аналітичне забезпечення управління персоналом підприємства передбачає реалізацію таких його функцій, як облік та аналіз. Вони тісно взаємопов'язані й утворюють обліково-аналітичну систему, що забезпечує керівництво відповідних структурних підрозділів необхідною інформацією для прийняття управлінських рішень [1]. На думку Попової Л. В., Маслової І. О. і Маслової Б. Г., "обліково-аналітична система в широкому значенні – це система, що базується на бухгалтерській інформації, яка включає оперативні дані й використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, соціальну та інші види інформації. Тому в широкому розумінні обліково-аналітична система є процесом збору, обробки й оцінки всіх видів інформації, яка споживається для прийняття управлінських рішень на мікро- і макrorівнях" [2]. На погляд автора, представлена позиція не розкриває повною мірою сутність і зміст обліково-аналітичної системи, оскільки основний акцент припадає на інформаційну складову процесів обліку та аналізу. Разом з тим така постановка питання дозволяє поставити знак рівності між поняттями обліково-аналітичної системи і системою обліково-аналітичного забезпечення, оскільки їх призначенням є підтримка процесу прийняття управлінських рішень необхідною інформацією.

Забезпечення – це сукупність заходів і коштів, створення умов, що сприяють нормальному протіканню економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, запобіганню збоїв, порушень законів, нормативних настанов, контрактів; допоміжні засоби, що застосовуються в автоматизованих системах управління й інформаційних системах, які застосовуються для підтримки функціонування цих систем. Розрізняють методичне, інформаційне, технічне, кадрове, правове тощо забезпечення. Такі види і засоби забезпечення називають підсистемами інформаційно-управляючих систем [3].

Базовою в обліково-аналітичному забезпеченні є облікова підсистема, оскільки саме вона забезпечує постійне формування, накопичення, класифікацію й узагальнення необхідної інформації. Цей процес здійснюється відповідно до розробленої методології та технології обліку, що ведеться на підприємстві. На думку автора, мету облікової підсистеми можна визначити як інформаційне моделювання процесу управління підприємством. Таке становище зумовлено специфікою обліку,

який, діючи в системі управління й виконуючи ряд функцій, охоплює процеси виробництва, обігу та розподілу суспільного продукту, формуючи інформацію про кругообіг засобів і результати їх використання. Критерієм вибору того чи іншого показника як елемента структури облікової системи повинна бути його цінність для задоволення інформаційних потреб осіб, що приймають управлінські рішення.

Суть обліково-аналітичної системи, на думку Попової Л. В., Маслової І. О. і Маслова Б. Г., полягає в об'єднанні облікових і аналітичних операцій в один процес, проведенні оперативного мікро-аналізу, забезпеченні безперервності цього процесу та використанні його результатів при виробленні рекомендацій для прийняття управлінських рішень. При цьому загальна методологія і нормативні положення обліку та аналізу вдосконалюються для раціонального використання в єдиній обліково-аналітичній системі [2].

Відомо, що аналітична система забезпечує кількісну та якісну оцінку змін, що відбуваються в керованому об'єкті. Вона дозволяє вчасно побачити тенденції розвитку як небажаних, так і прогресивних явищ. На основі різних методик аналізу розробляються варіанти управлінських рішень, які дозволяють загальмувати розвиток негативних тенденцій і створити сприятливі умови для прогресивного сталого розвитку. За допомогою аналізу виявляють невикористані внутрішні резерви, що дозволяє або прискорити розвиток підприємства, або перевести його на більш ефективне функціонування. Аналітична система – це основа для вироблення оптимальних управлінських рішень.

Варто зазначити, що Галузіна С. М. вказує на можливість двозначності аналітичної складової, однак визначає множину обліково-аналітичної інформації об'єднанням множини облікових показників, у тому числі аналітичних облікових показників, і аналітичних показників, тобто показників, отриманих у результаті дії управлінських функцій "аналіз" і "синтез" [4, с. 25]. Кузьмінський А. М. теж стверджує, що під аналітичною інформацією, перш за все, слід розуміти результативні показники, необхідні при проведенні аналізу. Для отримання таких показників використовують різну економічну інформацію (показники): облікову, планову, оперативну [5, с. 43]. Таким чином, поняття обліково-аналітичної інформації включає інформацію, яку продукує бухгалтерський облік, у тому числі й аналітичний порядок із синтетичним, та інформацію, яка готується методами економічного аналізу, а також забезпечує реалізацію основних функцій управління, зокрема планування та контролю.

Як зазначає Пархоменко О. В., інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління – це поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів і методів її аналітичної обробки, а також діяльності фахівців з її ефективного вдосконалення та використання [6, с. 8]. Звідси можна сформулювати основні функції обліково-аналітичного забезпечення системи управління персоналом як частини всієї системи такого забезпечення:

- 1) інформаційна – забезпечення системи управління інформацією про: структуру персоналу та її відповідність виробничим потребам; рух персоналу; використання робочого часу; витрати на персонал та їх ефективність на всіх стадіях внутрішньофірмового руху працівників від набору до вибуття: формування, використання, розвитку, вибуття;
- 2) облікова – відображення фактів господарської діяльності підприємства, пов'язаних з персоналом;
- 3) аналітична – здійснення на підставі первинних аналітичних даних економічного аналізу ефективності використання персоналу.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення управління персоналом можна визначити як процес поєднання облікової та аналітичної систем інформаційними потоками для управління економічними процесами, пов'язаними з ефективним використанням персоналу підприємства. Така інформація повинна готуватися на основі діючої на підприємстві організації й методики бухгалтерського обліку та економічного аналізу, розробленої відповідно до стратегічних, поточних та оперативних завдань як менеджменту персоналу, так і управління підприємством у цілому. При цьому критерії відбору облікових та аналітичних показників, що характеризують структуру персоналу та її відповідність виробничим потребам, рух персоналу, використання робочого часу, витрати на персонал та їх ефективність на всіх стадіях внутрішньофірмового руху працівників від набору до вибуття, повинні бути побудовані з урахуванням специфіки виробничо-економічної діяльності підприємства та його стратегічних цілей.

Література: 1. Миславская Н. А. Современные учетные системы и факторы, определяющие их развитие [Электронный ресурс] / Н. А. Миславская // Финансовый менеджмент. – 2004. – № 4. – Режим доступа : <http://finman.ru/articles/2004/4/2306.html>. 2. Попова Л. В. Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы [Электронный ресурс] / Л. В. Попова, Б. Г. Маслов, И. А. Маслова // Финансовый менеджмент. – 2003. – № 5. – Режим доступа : <http://www.finman.ru/articles/2003/5/704.html>. 3. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 512 с. 4. Галузіна С. М. Аспекти підвищення ролі учетно-аналітичної інформації в системі управління організацією : монографія / С. М. Галузіна. – СПб. : Знання, 2006. – 392 с. 5. Кузьмінський А. Н. Учетная и аналитическая информация в объединении / А. Н. Кузьминский. – К. : Вища школа, 1979. – 96 с. 6. Пархоменко О. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.02.02 "Економіка та управління науково-технічним прогресом" / О. В. Пархоменко. – К., 2006. – 24 с.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПЕРТНИХ ОЦІНОК В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ

Анотація. Розглянуто сутність методу експертних оцінок та переваги його використання суб'єктами контролю, що ґрунтуються на формуванні змістовної, якісної або кількісної оцінки об'єкта контролю та дозволяють підвищити якість інформаційного забезпечення внутрішнього контролю.

Аннотация. Рассмотрена сущность метода экспертных оценок и преимущества его использования субъектами контроля, которые основываются на формировании содержательной, качественной или количественной оценки объекта контроля и позволяют повысить качество информационного обеспечения внутреннего контроля.

Annotation. The essence of method of expert estimations and advantages of its use by the subjects of control are considered. These advantages are based on forming of rich, high-qualitative or quantitative estimation in content of object of control and allowed to promote quality of the informative providing of internal control.

Ключові слова: експертні оцінки, внутрішній контроль, суб'єкт внутрішнього контролю, внутрішній аудит.

У практиці управління зустрічається велика кількість проблем, на які достатньо складно знайти єдине правильне і точне рішення. Це пов'язано, в першу чергу, з невизначеністю, обумовленою випадковою поведінкою елементів тієї або іншої системи, а також обмеженими знаннями про об'єкт управління. Для отримання більш повних даних про об'єкт дослідження необхідний розширений обсяг інформації, який часто має якісний характер і не піддається кількісним вимірюванням. У зв'язку з цим, одним з елементів організації – інструментом інформаційного забезпечення внутрішнього контролю – є методи експертних оцінок.

Вивченням особливостей застосування методу експертних оцінок в управлінні займалися науковці: Афонічкін А. І., Бешелев І. П., Евланов Л. Г., А. Кофман, Літвак Б. Г. [1 – 5] та ін. Однак праці цих авторів майже не торкаються проблематики внутрішнього контролю й не висвітлюють переваги та можливості використання методу експертних оцінок системою внутрішнього контролю. Між тим дослідження системи внутрішнього контролю визначають його як комплекс контрольних і експертних дій, спрямованих на досягнення мети підприємства з позиції оцінки управлінської діяльності щодо різних рівнів управління в частині ідентифікації і зниження ризику ведення бізнесу [6].

Метою статті є визначення сутності методу експертних оцінок та переваги його використання суб'єктами контролю для підвищення якості інформаційного забезпечення внутрішнього контролю.

Експертні оцінки – це думки кваліфікованих фахівців-професіоналів, виражені у вигляді змістовної, якісної або кількісної оцінки об'єкта, призначені для використання у прийнятті рішень [2, с. 70].

Основними етапами процесу експертних оцінок є такі:
організація інформаційної моделі об'єкта, що вивчається;
організація системи якісного аналізу інформації;
визначення напрямів інформаційного розвитку об'єкта;
визначення напрямів і перспектив розвитку самого об'єкта.

Експертні оцінки використовуються на всіх етапах інформаційного забезпечення внутрішнього контролю – від локальних до глобальних. Так, наприклад, інформаційні потреби суб'єкта внутрішнього контролю визначаються на основі думок окремих фахівців (менеджерів) і тих специфічних завдань, які стоять перед ними. У результаті узгодження інтересів різних підрозділів підприємства формується думка щодо інформаційних потреб.

Використання експертних оцінок в організації інформаційного забезпечення внутрішнього контролю має свою специфіку, яка полягає в тому, що особи, відповідальні за інформаційне забезпечення суб'єктів, що ухвалюють рішення, повинні своєчасно передбачати виникнення проблемної ситуації, а отже, мають бути висококваліфікованими фахівцями в різних галузях знань, зокрема, добре володіти методами управління, оцінки, прогностичних досліджень. У практиці роботи вітчизняних підприємств далеко не всі менеджери, які приймають рішення, володіють такими знаннями. Тому в даному випадку не може йтися про самостійну організацію (самоорганізацію) застосування експертних оцінок в інформаційному забезпеченні внутрішнього контролю. З цією метою у структурі інформаційно-аналітичних служб (служба контролінгу, внутрішнього аудиту) повинен бути фахівець – інформаційний менеджер, здатний надавати такого роду інформацію зацікавленим суб'єктам контролю.

Одним з головних завдань інформаційного менеджера повинно бути комплексне інформаційне забезпечення суб'єктів контролю найбільш повною та достовірною фактографічною і концептуальною інформацією (особливо порівняльного і прогностичного характеру) про стан, тенденції та перспективи розвитку певного об'єкта.

Оскільки метод експертних оцінок носить частково креативний характер, заснований, більшою мірою, на знанні теорії і практики, і є суб'єктивною думкою експерта – інформаційного менеджера, то цілком ймовірні помилки, які можуть виникати при його застосуванні, а саме:

недостатня інформованість експертів про об'єкт дослідження;
нечітка постановка завдань перед експертом;

недооцінка необхідності організації інформаційної взаємодії між різними експертами;
неправильне розуміння (тлумачення) точності експертних оцінок;
неправильна обробка результатів експертизи й некоректна їх інтерпретація;
залучення некомпетентних фахівців;
недооцінка (переоцінка) можливостей методу експертних оцінок.

Експертні оцінки відіграють важливу роль у підготовці інформації для прийняття управлінських рішень. Оцінка означає характеристику того або іншого об'єкта. При цьому характеристика формується внаслідок зіткнення об'єктивно існуючих та оцінюваних даних і апперцепції оцінювача або осіб, для яких ця оцінка виконується [7, с. 197]. Для того щоб правильно оцінити чинники ризику й додаткові можливості, які відкриваються перед підприємством у найближчому майбутньому, на практиці достатньо широко використовуються процедури експертної діагностики. У зв'язку з цим останні визначаються як різновид експертних оцінок.

Дефініція "діагностика" широко використовується при вивченні різних проблем діяльності підприємства, але при цьому не існує єдиного підходу до розуміння суті самого процесу діагностики бізнес-процесів. Іноді діагностика отожднюється з економічним аналізом, системним аналізом. У вирішенні цих питань слід звернути увагу на те, що і діагностика, й аналіз мають загальну інформаційну базу та аналітичний інструментарій, але при цьому кожний з них реалізує різну мету [3, с. 72]. Так, якщо економічний аналіз покликаний встановити існуючі причинно-наслідкові зв'язки й оцінити рівень досягнення поставлених завдань, то у процесі діагностики необхідним є виявлення проблемних зон (зон ризику) в діяльності підприємства та формування варіантів їх вирішення. Це дозволяє стверджувати, що економічний аналіз є першим етапом діагностики бізнес-процесів на підприємстві.

Застосування методів експертної діагностики, більшою мірою, відбувається в такому інформаційно-аналітичному відділі, як відділ внутрішнього аудиту. Організація інформаційного забезпечення користувачів цього відділу щодо застосування методів експертної діагностики повинна будуватися на виборі основоположних критеріїв оцінки того або іншого об'єкта. Так, наприклад, якщо за об'єкт буде взятий фінансовий стан підприємства, за мету – стабілізація його діяльності на тривалу перспективу, а за інструмент – метод експертної діагностики, то в основі реалізації методу лежить вибір базових критеріїв оцінки. До таких слід віднести:

відповідність структури капіталу активам підприємства;
відповідність структури внутрішніх резервів і фінансових результатів діяльності підприємства;
рівень платоспроможності підприємства.

Потім на базі значень установлених показників визначається інтегральна функція, яка характеризує якість фінансового забезпечення і є підставою для прийняття управлінських рішень.

Експертна діагностика є ефективним інструментом інформаційного забезпечення внутрішнього контролю. З його допомогою досягається найефективніше використання ресурсів на основі своєчасного виявлення й мобілізації існуючих резервів.

Таким чином, визначення сутності методу експертних оцінок та можливості його використання суб'єктами контролю дозволяє констатувати про певні переваги застосування цього методу, які ґрунтуються на формуванні змістовної, якісної або кількісної оцінки об'єкта контролю та дозволяють підвищити якість інформаційного забезпечення внутрішнього контролю.

Література: 1. Афоничкин А. И. Качество информационного обеспечения в процессах управления / А. И. Афоничкин, С. А. Панфилов. – Саратов : Изд. Саратов. университета, 1988. – 175 с. 2. Бешелев И. П. Экспертные оценки / И. П. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М. : Мир, 1981. – 89 с. 3. Евланов Л. Г. Экспертные оценки в управлении / Л. Г. Евланов, В. А. Кузнецов. – М. : Экономика, 1978. – 127 с. 4. Кофман А. Методы и модели исследования операций / А. Кофман – М. : Мир, 1966. – 523 с. 5. Литвак Б. Г. Экспертная информация. Методы получения и анализа / Б. Г. Литвак. – М. : Радио и связь, 1982. 6. Петренко С. М. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю господарських систем : монографія / С. М. Петренко. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2007. – 290 с. 7. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.

УДК 005.7:005.57

Пилипенко А. А.

Писарчук О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ

Анотація. Розглянуто основні етапи формування інноваційних витрат та їх складові елементи; запропоновано матрицю визначення обсягу інноваційних витрат, що залежать від сукупності критеріїв.

Аннотация. Рассмотрены основные этапы формирования инновационных затрат и их составные элементы; предложена матрица определения размера инновационных затрат, которые зависят от совокупности критериев.

© Пилипенко А. А., Писарчук О. В., 2011

Annotation. The basic stages of formation of innovative expenses and their components are considered; the matrix of definition of the size of innovative expenses depending on set of criteria is offered.

Ключові слова: інноваційні витрати, обліково-аналітичне забезпечення, розвиток.

Економіка початку XXI століття має ряд характерних відмінностей, серед яких особливу увагу слід зосередити на високому рівні плинності економічних процесів та багатовекторності її розвитку. Трансформаційні процеси активно охоплюють усі ланки політичних, економічних, соціальних та суспільних відносин, висуваючи до них нові вимоги. Відбувається не тільки зміна пріоритетів, цілей розвитку, а й корегуються основні завдання, інструментарій, методи їх вирішення. Зростання ролі інформації, інформаційних технологій, вихід на якісно новий рівень такої категорії, як знання, зростання пріоритету вміння та здібностей продукувати нові знання на основі синтезу наявної сукупності – все це обумовлює поступове наближення до такого стану, який визначається як економіка, що ґрунтується на знаннях. Стрімке підвищення ролі інформації, в широкому розумінні, її місця в розвитку економічного середовища призвели до появи понять "інформаційне суспільство", "інформаційна економіка", "економіка знань" [1]. Забезпечення умов конкурентоспроможного функціонування підприємства та закладання основ його інноваційного розвитку неможливо без урахування основних тенденцій економічного розвитку зовнішнього середовища. Формування відповідного інформаційного забезпечення є детермінантою адекватного функціонування підприємства та його інноваційного розвитку. Таким чином, особливої актуальності набувають питання щодо інформації, інформаційної бази та, відповідно, якості управління інформаційними потоками, що сприяють інноваційному розвитку. Оскільки інформаційна база безпосередньо залежить від якості організації обліково-аналітичного процесу і значною мірою ґрунтується на обліково-аналітичному забезпеченні, то в управлінні інноваційним розвитком актуальними постають питання щодо визначення особливостей формування інноваційних витрат, їх обліку та аналізу.

Наразі сучасність обумовлює необхідність запровадження саме інноваційного шляху розвитку підприємств, що підтверджується дослідженнями багатьох вчених-економістів. Так, значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків зазначають на вагомому місці адекватної інформаційної бази в управлінні інноваційним розвитком підприємства. Так, Ілляшенко С. М. [2] у своїх дослідженнях акцентує увагу на значущості інформаційного забезпечення, у структурі якого він виділяє облікову інформацію; Кузнєцова А. Я., Кузьмін О. Є., Тувакова Н. В., [3] значну увагу приділяють розгляду особливостей при використанні обліково-інформаційного ресурсу в інноваційній та інвестиційній діяльності; також Трифілова А. А. [4] окремо розглядає витрати, які понесло підприємство внаслідок створення інновації. Однак на сьогоднішній день питання особливостей формування обліково-аналітичного забезпечення, інноваційних витрат, визначення особливостей їх формування досліджено не повною мірою.

Таким чином, метою роботи стало визначення особливостей формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційних витрат. Для досягнення поставленої мети було сформульовано та послідовно вирішено такі завдання: досліджено й визначено особливості формування та склад інноваційних витрат; запропоновано напрями проведення інтегральної оцінки інноваційних витрат за різними критеріями.

Залежно від функцій управління всю економічну інформацію можна розділити на планову, облікову та регулюючу. Виходячи з роботи [5], облікова інформація займає майже 85 % загального обсягу зазначеної сукупності та становить відображення господарських процесів у вигляді натуральних, трудових і вартісних показників. Серед її складових виділяють бухгалтерські, звітно-статистичні та оперативні дані.

В умовах "інформаційної економіки" інформація виступає базисом для створення нових знань і, відповідно, запорукою подальшого інноваційного розвитку. Якість управління інформацією залежить, по-перше, від якості самого інформаційного ресурсу і, по-друге, від рівня життєвих та професійних компетенцій працівників облікового та аналітичного секторів. На підприємстві основним інформаційним джерелом, як було зазначено, виступає облікова інформація. Таким чином, адекватний підбір, обробка, подання інформації вимагає високого рівня професійних компетенцій відповідних фахівців і стає підґрунтям можливості ефективного інноваційного розвитку й функціонування підприємства в сучасних умовах. Відповідно, розглянути організацію обліково-аналітичного забезпечення лише з точки зору оптимальної організації облікових процесів та ефективної організації праці осіб, які безпосередньо та опосередковано пов'язані з виконанням облікових і аналітичних процедур на підприємстві, є помилковим та таким, що унеможливує й невілює системність розгляду проблеми. Крім того, сучасний рівень автоматизації та інформаційного забезпечення надає можливість на підприємствах упроваджувати повністю або частково автоматизовану систему ведення бухгалтерського обліку, що, у свою чергу, дозволяє значно скоротити перелік процедур щодо оптимізації ведення відповідних обліково-аналітичних операцій.

Аналіз діяльності підприємств показує, що однією з вагомих причин виникнення ускладнень у процесі реалізації заходів щодо інноваційного розвитку підприємств та їх об'єднань стає виникнення дисбалансу при розподілі фінансування між інноваційними процесами та поточною діяльністю. Виникнення фінансово-економічних потреб у поточній діяльності здебільшого призводить до зменшення бюджету програм інноваційного розвитку і перспективних розробок, до вилучення коштів з інноваційних проектів. Довгостроковий характер НДДКР не забезпечує швидкого отримання прибутку від витрачених коштів, а це не узгоджується з концепцією максимально швидкого отримання результату діяльності, якої дотримується переважна більшість сучасних підприємств. Таким чином, вирішення даної проблеми полягає у встановленні динамічної фінансової відповідності між поточною виробничо-господарською діяльністю та перспективною інноваційною. Крім того, необхідним стає визначення повного переліку інноваційних витрат та періодів їх здійснення для прийняття управлінських рішень щодо інноваційного розвитку за умов збереження економічної безпеки функціонування. Взагалі інноваційна діяльність потребує обґрунтованого аналітичного забезпечення прийняття відповідних рішень. Виходячи з цього, певна сукупність підприємств орієнтована на розробку інновацій, їх обґрунтування та вибір оптимального для реалізації та впровадження. Для проведення відповідного аналізу авторами пропонується використовувати матрицю (рисунок), що враховує сукупність критеріїв.

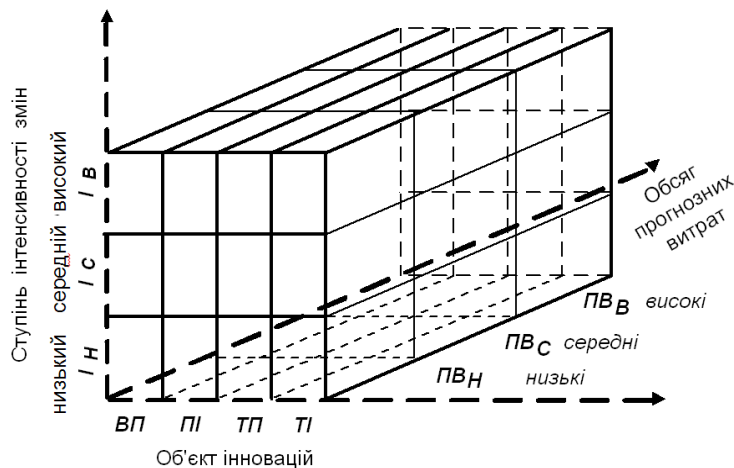

Рис. Матриця формування обсягу інноваційних витрат

Так, обсяг інноваційних витрат визначається залежно від таких критеріїв: від ступеня інтенсивності інновацій, що впроваджуються; від об'єкта, на який спрямовано впровадження інновацій, а саме, внутрішні перетворення (ВП), продуктивні інновації (ПІ), технічні перетворення (ТП), технологічні інновації (ТІ); а також від моменту часу, в який підприємство несе відповідні витрати, тобто чи є ці витрати прогнозними, які будуть понесені в майбутньому, або це історичні витрати, тобто ті, що вже відбулись. Критерій обсягу прогнозних витрат носить імовірнісний характер, впливає на ступінь ризику та є дуже важливим у прогнозуванні обсягу інноваційних витрат. Його урахування сприяє визначенню не тільки фактично понесених витрат, а й вимагає визначити можливі прогнозні витрати на кожному з етапів розробки та впровадження інновації.

Виділення третього критерію обумовлено принциповою особливістю управління інноваційними витратами, а саме оперування інформаційними даними перспективного характеру. Узагальнено всі інноваційні витрати автори пропонують розподілити на три групи: 1) витрати, пов'язані з прогнозуванням та плануванням впровадження інновацій; 2) фіксація фактично понесених витрат на реалізацію інноваційного проекту, впровадження інновацій та її супровід; 3) витрати на облік, аналіз і оцінювання результатів від впровадження інновацій.

Управління витратами підприємств, що впроваджують інновації, повинно враховувати появу інноваційних витрат, розпочинаючи ще з проектної стадії. Для кожної інновації тривалість та ресурсна витратність кожної стадії може кардинально варіюватись, виходячи з особливостей кожної конкретної інновації. Тому формування інноваційних витрат повинно враховувати сукупність усіх витрат, що виникають на кожній зі стадій впровадження інновацій.

Таким чином, у роботі розглянуто основні напрями визначення інноваційних витрат та подано матрицю їх формування. Запропонована матриця може виступати інструментом управління інноваційними витратами та може бути покладена в основу формування обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційними витратами.

Література: 1. Макаров В. Л. Экономика знаний: уроки для России / В. Л. Макаров // Вестник российской академии наук. – 2003. – Т. 73. – № 5. – С. 450–462. 2. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи : навч. посібн. / С. М. Ілляшенко. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2003. – 278 с. 3. Інвестиційна та інноваційна діяльність : монографія / О. С. Кузьмін, Н. В. Тувакова, А. Я. Кузнецова та ін. ; Національний ун-т "Львівська політехніка" ; Національний банк України ; Львівський банківський ін-т. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с. 4. Трифилова А. А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А. А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с. 5. <http://uk.wikipedia.org/>

УДК 658.15

Шифріна Н. І.

ПИТАННЯ ДЕТАЛІЗОВАНОГО ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Анотація. Проведено деталізовану оцінку фінансового стану підприємств машинобудівної галузі. Розраховано коефіцієнт варіації, визначено можливість використання середньогалузевих значень фінансових показників як інформаційної бази порівняння.

Аннотация. Проведена детализованная оценка финансового состояния предприятий машиностроительной отрасли. Рассчитан коэффициент вариации, определена возможность использования среднеотраслевых значений финансовых показателей как информационной базы сравнения.

Annotation. The detailed estimation of a financial condition of the enterprises of machine-building branch is spent. The variation factor is calculated, the possibility of use the average values of financial indicators as information base of comparison is defined.

© Шифріна Н. І., 2011

115

"Управління розвитком", №5(102) 2011

Ключові слова: фінансовий стан, машинобудівна промисловість, середньогалузеві значення.

В умовах мінливого зовнішнього середовища одним із головних напрямів аналітичної роботи машинобудівного підприємства є деталізована оцінка фінансового стану його діяльності. Керівництво зацікавлене у докладному аналізі фінансових потоків, щоб на основі одержаної інформації приймати управлінські рішення, які регулюватимуть формування фінансових ресурсів і впливатимуть на їх ефективне використання.

Питання деталізованої діагностики фінансового стану підприємств знаходить відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків. Зокрема, Ковальов В. В. зосереджується на технічній стороні фінансових обчислень [1]; Єлисеєвою О. К. та Решетняк Т. В. розглянуто різноманітні підходи застосування методів багатofакторного статистичного аналізу для оцінки фінансового стану підприємств [2]; Крейніна М. Н. концентрує увагу на структурі деталізованого фінансового аналізу [3]; В. Михайловим, Ю. Прилипко та В. Бірюченко проаналізовано склад фінансових показників залежно від економічної галузі [4].

Дослідження показують, що основою адекватної оцінки фінансового стану є зіставлення отриманих значень показників з базою порівняння, ретельний вибір якої є ключовим питанням більшості вітчизняних підприємств, що обумовлює актуальність досліджень у цьому напрямі.

Необхідно визначити можливості використання при проведенні деталізованої оцінки фінансового стану машинобудівного підприємства як інформаційної бази порівняння середньогалузевих значень показників.

Деталізований (коефіцієнтний) фінансовий аналіз становить розрахунок абсолютних та відносних фінансових показників, які характеризують стан і тенденції розвитку підприємства за основними напрямками дослідження (майновий стан, ліквідність, платоспроможність, фінансова незалежність, прибутковість й рентабельність, ділова й ринкова активність та ін.).

Мета даного виду аналізу – більш докладна характеристика можливостей та досягнень аналізованого підприємства в ретро- та перспективі. Деталізація аналітичних процедур може бути досягнута за рахунок залучення більш якісної інформаційної бази, складання деталізованої програми аналізу, використання складного й різноманітного аналітичного інструментарію, порівняння отриманих результатів з нормативними або базисними величинами [1, с. 100, 101; 2, с. 37–41].

Ключовим моментом фінансового аналізу машинобудівних підприємств України є значення показників, що використовуються як бази порівняння. Більшість науковців пропонує застосування як бази порівняння даних минулих періодів досліджуваного підприємства, лідируючих або конкуруючих компаній нормативних величин, середньогалузевих значень фінансових показників та ін. [1 – 4].

У таблиці наведено середньогалузеві значення показників ($\bar{x}$) [4] і результати деталізованої оцінки фінансового стану п'яти машинобудівних підприємств, розрахованих за даними бухгалтерської звітності 2009 р. [5]: ТОВ "Костянтинівський завод металургійного обладнання" (x_1); ВАТ "Артемівський машинобудівний завод" (x_2); ВАТ "Горлівський машинобудівний завод" (x_3); ДНВП "Об'єднання "Комунар" (x_4); ВАТ "Мотор Січ" (x_5).

Таблиця

Фінансові показники діяльності машинобудівних підприємств України

Показники	$\bar{X}$	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	R	σ^2	σ	V_R (%)	V_σ (%)
1. Рентабельність активів	-0,025	0,078	-0,097	-0,001	0,001	0,065	0,175	0,005029	0,070915	-700	-283,662
2. Рентабельність власного капіталу	-0,033	0,618	-0,194	-0,016	0,002	0,116	0,812	0,094687	0,307713	-2460,61	-932,464
3. Рентабельність реалізації	-0,036	0,025	-0,132	-0,126	0,001	0,253	0,385	0,021185	0,145552	-1069,44	-404,311
4. Оборотність обігових активів	0,543	4,87	0,9	0,12	1,36	0,39	4,75	3,944041	1,985961	874,7698	365,7387
5. Оборотність запасів	1,396	55,99	1,66	0,34	6,24	1,76	55,65	601,0573	24,51647	3986,39	1756,194
6. Оборотність власного капіталу	0,459	24,8	1,47	0,13	1,18	0,46	24,67	118,8269	10,90078	5374,728	2374,897
7. Коефіцієнт фінансового ризику	0,309	6,16	1,25	0,53	0,41	0,65	5,75	7,059001	2,656878	1860,841	859,8311
8. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,347	-1,24	0,6	0,64	0,48	0,45	1,88	0,539345	0,734401	541,7867	211,643
9. Коефіцієнт довгострокової заборгованості	0,07	0,78	0	0,01	0,02	0,09	0,77	0,1031	0,321092	1100	458,7027
10. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,757	0,4	1	0,97	0,94	0,85	0,6	0,054801	0,234096	79,2602	30,9242
11. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,896	17,17	1,69	0,34	14,33	4,7	16,83	54,14508	7,358334	343,75	150,2928
12. Коефіцієнт поточної ліквідності	1,065	1,96	1,48	2,26	2,25	1,98	0,78	0,928545	0,96361	73,2394	90,4798
13. Коефіцієнт швидкої ліквідності	1,945	1,8	0,72	1,47	1,79	1,72	1,08	0,364385	0,603643	55,527	31,0356

Отримані значення фінансових показників подані у вигляді варіаційного ряду – сукупності значень варіюючої ознаки і відповідних їм чисельностей одиниць сукупності. На їх основі визначено [6, с. 9–65]: варіаційний розмах (R) – широту розсіювання, тобто різницю між екстремальними значеннями варіаційного ряду;

дисперсію (σ^2) – середній квадрат відхилень варіантів (x) від середньої арифметичної ($\bar{x}$);

середнє квадратичне відхилення (σ) – стандартне відхилення, що становить міру коливання;

коефіцієнт варіації (V) – відносну величину, що характеризує коливання ознаки за варіаційним розмахом (V_R) і за середнім квадратичним відхиленням (V_σ).

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що практично всі варіюючі ознаки (фінансові показники) мають занадто велику широту розсіювання одиниць, що увійшли до складу

сукупності. Найбільші коливання спостерігаються серед групи показників, що характеризують рентабельність і оборотність (більше 1 000 %), найменші – ліквідність і платоспроможність (30 – 90 %).

Це пояснюється певними особливостями та відмінностями в режимах функціонування машинобудівних підприємств, що при оцінці фінансового стану впливатиме на показники господарської діяльності, значення яких більшою мірою буде залежати від стадії розвитку та специфіки конкретного виробництва. За даних обставин використання середньогалузевих значень як інформаційної бази порівнянь, як і зіставлення з показниками інших компаній, вважається малоефективним та недоцільним. Винятковим може бути використання даних групи однотипних підприємств, що мають схожі масштаби і технологічні особливості виробництва однорідної продукції, що з урахуванням специфіки машинобудівної галузі пов'язане з певними труднощами за рахунок існування великої кількості різних за складом і функціональними особливостями підприємств.

Література: 1. Ковалев В. В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В. В. Ковалев. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 512 с. 2. Єлісеєва О. К. Методи та моделі оцінки і прогнозування фінансового стану підприємств: монографія / О. К. Єлісеєва, Т. В. Решетняк. – Краматорськ: ДДМА, 2007. – 208 с. 3. Крейнина М. Н. Финансовое состояние предприятия. Методы оценки / М. Н. Крейнина. – М.: ИКЦ "ДИС", 1997. – 224 с. 4. Михайлов В. Фінансовий стан підприємств (Аналіз деяких методичних питань) / Володимир Михайлов, Юрій Прилипо, Вікторія Бірюченко // Ринок цінних паперів України. – 2004. – № 5–6. – С. 31–37. 5. Загальнодоступна інформаційна база даних ДКЦПФР про ринок цінних паперів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://smida.gov.ua>. 6. Венецкий И. Г. Основные математико-статистические понятия и формулы в экономическом анализе: справочник / И. Г. Венецкий, В. И. Венецкая. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Статистика, 1979. – 447 с.

УДК 005.31

Дуда О. В.

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ КЛАСТЕРНОЇ СТРУКТУРИ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотация. Уточнено сутність поняття "потенціал кластерної структури" та узагальнено наукові підходи до його оцінки.

Аннотация. Уточнено сущность понятия "потенциал кластерной структуры" и обобщено научные подходы к его оценке.

Annotation. The essence of the concept "cluster structure potential" is specified and the scientific approaches to its estimation are generalized.

Ключові слова: кластерна структура, потенціал, оцінка потенціалу.

В умовах мінливості зовнішнього середовища та загострення конкурентної боротьби перед суб'єктами господарювання гостро постають питання забезпечення їх стабільного та ефективного розвитку й досягнення стійких стратегічних переваг, що є неможливим без створення дієвої системи управління потенціалом, а саме його формуванням, раціональним використанням та нарощуванням.

Важливою складовою системи управління потенціалом є його оцінка, під якою розуміється визначення величини ресурсів, яка знаходиться у розпорядженні підприємства, й економічного результату їхнього використання, що ґрунтується на застосуванні певного аналітичного інструментарію [1]. Головною метою оцінки є визначення існуючого рівня потенціалу, а також наявності та можливості пошуку резервів його підвищення.

Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного підходу до оцінки потенціалу, особливо це стосується діяльності кластерних структур. Так, не визначено послідовність етапів процесу оцінки, не сформовано єдину систему оцінних показників. Крім того, більшістю дослідників увага зосереджується або на локальних потенціалах (виробничому, маркетинговому, трудовому тощо), або на певній функціональній стороні господарської діяльності. Процес оцінки ускладнюється й тим, що визначення економічної сутності категорії "потенціал" має дискусійний характер у зв'язку з його складністю та багатогранністю. Так, прибічники ресурсного підходу [1; 2] під потенціалом розуміють сукупність ресурсів, що за певних умов можуть бути спрямовані на реалізацію діяльності підприємства, тобто на досягнення максимально можливого обсягу виробництва. У даному випадку потенціал розглядається однобічно, оскільки враховується лише його ресурсна складова. Представники іншого підходу [3] пов'язують потенціал з можливостями досягнення поставлених цілей та забезпечення довготривалого функціонування на основі системної взаємодії складових внутрішнього середовища підприємства між собою та з відповідними елементами зовнішнього середовища. Даний підхід дещо розширює попередній, однак не враховує досягнутий економічний результат від використання ресурсів. Інша група авторів [4] розглядає потенціал як інтегральну оцінку поточних і майбутніх можливостей підприємства трансформувати вхідні ресурси

в економічні блага за допомогою притаманних персоналу здібностей. Але при цьому не уточнюються напрями такої оцінки. На підставі аналізу існуючих підходів до визначення економічної сутності потенціалу пропонується під поняттям "потенціалом кластерної структури" розуміти сукупність наявних ресурсів та можливостей учасників кластера, спрямованих на реалізацію поставлених цілей та досягнення стійких конкурентних переваг за рахунок ефекту синергії. Визначення сутності потенціалу виступає основою для проведення його подальшої оцінки.

Метою статті є узагальнення теоретико-методичних підходів до оцінки потенціалу кластерної структури та адаптація їх до сучасних умов господарювання.

Аналіз існуючих наукових доробок у сфері управління потенціалом дозволив виділити декілька методичних підходів до його оцінки, які відрізняються один від одного за базовим критерієм оцінювання та передбачають використання своїх специфічних методів (таблиця).

Таблиця

Теоретико-методичні підходи до оцінки потенціалу підприємства

Назва підходу	Сутність підходу	Методи оцінювання
Результатний (дохідний)	Потенціал оцінюється залежно від можливостей його ефективного використання	Метод дисконтованих грошових потоків; метод капіталізації прибутку
Витратний (майновий)	Оцінка потенціалу проводиться виходячи з суми витрат на його формування та використання	Метод чистих активів
Порівняльний (ринковий)	Рівень потенціалу підприємства оцінюється на основі його порівняння з аналогічними об'єктами, які виступають базою оцінки	Метод ринку капіталу; метод галузевих коефіцієнтів; метод ринкових угод

Можна виділити також балансовий [5] та вартісно-орієнтований [1] підходи до оцінки потенціалу, які відрізняються за джерелами обліково-аналітичного забезпечення цього процесу. Балансовий підхід полягає в оцінці потенціалу на певну дату на основі розрахунку показників стану, структури та руху активів, пасивів та фінансових результатів за інформацією, представленою у бухгалтерській звітності. Однак, незважаючи на доступність необхідної інформації, даний підхід не може забезпечити повноту оцінки потенціалу через статичність показників та відсутність можливості діагностики його окремих складових. На відміну від балансового, за вартісно-орієнтованим підходом оцінка потенціалу проводиться на основі його вартісної характеристики з урахуванням структурних елементів. Проте цей підхід є складним у практичній реалізації.

Деякі автори [1] пропонують визначати загальний розмір потенціалу шляхом сумування часткових потенціалів, але у зв'язку з різномірністю показників доцільним вважається використання інтегральної оцінки, що ґрунтується на розрахунку таксономічного показника рівня розвитку – синтетичної величини, рівнодіючої усіх ознак, які характеризують досліджуваний об'єкт, тобто потенціал [6]. Послідовність його розрахунку наведено на рисунку.

Рис. Етапи розрахунку таксономічного показника рівня розвитку

Значення таксономічного показника знаходяться у межах від 0 до 1, що дозволяє легко інтерпретувати отримані результати – чим ближче значення показника до одиниці, тим вищий потенціал підприємства. Отримані інтегральні оцінки дозволяють проранжувати кожне підприємство у кластері за рівнем його потенціалу.

Отже, запропонований методичний підхід до оцінки потенціалу кластера на основі побудови інтегрального показника за методом таксономії дає змогу провести комплексну оцінку потенціалу. Напрямами подальших досліджень є апробація даної методики на прикладі діючих підприємств машинобудівної галузі промисловості.

Література: 1. Лапін Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук : спец. 08.07.01 "Економіка промисловості" / Є. В. Лапін. – Харків, 2006. – 37 с. 2. Калінеску Т. В. Стратегічний потенціал підприємства: формування та розвиток / Т. В. Калінеску, Ю. А. Романовська, О. Д. Кирилов. – Луганськ : Вид. СХУ ім. В. Даля, 2007. – 272 с. 3. Отенко І. П. Методологічні основи управління потенціалом підприємства : научное издание / И. П. Отенко. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2004. – 216 с. 4. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. / О. С. Федонін, І. М. Репіна, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с. 5. Діагностика стану підприємства: теорія і практика : монографія / А. Е. Воронкова, Р. З. Вечерковській, Д. К. Воронков, Н. Г. Калюжна та ін. – 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2008. – 520 с. 6. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в эконометрическом моделировании / В. Плюта ; пер. с польск. В. В. Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.

УДК 657.471.1:622

Дутчак Р. Р.

УДОСКОНАЛЕННЯ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ДОБУВАННЯ ЗАЛІЗНОЇ РУДИ В РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Присвячено удосконаленню калькуляції собівартості продукції на підприємствах добування залізної руди. Розглянуто основні проблеми та перспективи ефективності управління витратами. Запропоновано новий підхід до калькуляції собівартості продукції, що підвищує ефективність управління витратами підприємства.

Аннотация. Посвящено усовершенствованию калькуляции себестоимости продукции на предприятиях добытия железной руды. Рассмотрены основные проблемы и перспективы эффективности управления расходами. Предложен новый подход к калькуляции себестоимости продукции, которая повышает эффективность управления расходами предприятия.

Annotation. The article is dedicated to the improvement of calculation of product cost on the enterprises of iron-stone output. The basic problems and prospects of efficiency of charges management are considered. The new approach to the calculation of product cost which promote the efficiency of enterprise management charges is offered.

Ключові слова: калькуляція собівартості, управління витратами, калькуляційний облік, калькуляція, таргет-костинг, кайзен-костинг.

Розвиток ринкового середовища на початку XXI ст. спричинив підвищення вимог до ефективності управління витратами підприємств. Динаміка кон'юнктури ринку вимагає від управління гнучких механізмів зменшення витрат. Основою управління витратами на підприємстві є калькуляція собівартості продукції, що вказує на необхідність її удосконалення в умовах ринкового середовища. Актуальність даної теми дослідження полягає в необхідності удосконалення калькулювання собівартості, яке дозволить створити гнучкий механізм скорочення витрат підприємств в умовах динаміки кон'юнктури цільового ринку.

Дослідженням даного питання у вітчизняній літературі займалися такі науковці: Білуха М. Т., Бутинець Ф. Ф., Голов С. Ф., Кузьмінський А. М., Сопко В. В., Чумаченко М. Г. та ін. У зарубіжній літературі дане питання досліджували: К. Дурі, Каплан Р. С., Р. Купер, Й. Монден, Соколов В. Я. та ін. Основним напрямом наукових досліджень є оптимізація витрат у межах управління внутрішніми процесами виробництва. Невирішеною частиною окресленого питання залишається перспектива скорочення витрат відповідно до ринкової ціни та прибутку підприємства [1, с. 24].

Метою статті є вирішення проблеми ефективності управління витратами вітчизняних підприємств шляхом удосконалення методу калькулювання собівартості в ринковому середовищі.

З метою отримання оптимальної величини витрат на підприємствах добування залізної руди витратами потрібно управляти. Управління витратами в XXI ст. на основі традиційних методів калькуляції собівартості потребує належного удосконалення. Основною рисою такого удосконалення є перехід від ціноутворення на основі витрат до розрахунку витрат на основі ціни. Традиційно ціноутворення починається

з визначення собівартості, до якої додають плановий прибуток. Такий підхід виражає економічну тезу: "Продаємо те, що можемо виробити". Перспективним є формування витрат на основі ціни, що встановлюється за результатом маркетингових досліджень. Плановий прибуток та ринкова ціна визначають обсяг витрат. Наведений підхід відображає зміст іншої економічної тези: "Виробляємо те, що можемо продати".

Передумовою удосконалення калькуляції собівартості повинно стати маркетингове дослідження ринку. Дослідження передбачає визначення прогнозованої ціни платоспроможного попиту на товарну продукцію. Інформація про результат дослідження передається на стратегічний рівень управління. Стратегічне управління, визначивши норму прибутку, визначає стратегію зниження витрат. План зниження витрат та планова норма прибутку передаються до виконання на тактичний рівень. На тактичному рівні калькулювання собівартості продукції передбачає визначення всієї сукупності витрат на виробництво продукції, її розподілу між завершеним та незавершеним виробництвом, встановлення відхилення між плановою і фактичною собівартістю продукції [2, с. 268].

Традиційне калькулювання собівартості продукції слід розглядати в розрізі: калькуляційного обліку та калькуляції.

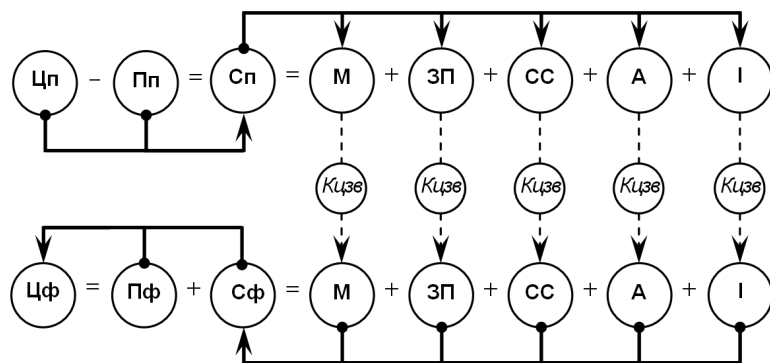
Першою складовою традиційного калькулювання собівартості є калькуляційний облік, що характеризує систему аналітичного обліку витрат на виробництво продукції. Метою калькуляційного обліку є інформаційне забезпечення калькуляції собівартості продукції. Відповідно до мети, система калькуляційного обліку визначає: об'єкт обліку, об'єкт калькуляції, калькуляційну одиницю та групування витрат.

Другою складовою традиційного калькулювання собівартості є калькуляція, яка відображає конкретний спосіб розрахунку собівартості продукції. Під способом калькуляції слід розуміти науково обґрунтовану систему прийомів, яка надає можливість визначити собівартість продукції. На підприємстві розраховують планову і фактичну калькуляцію собівартості. Перша відображає рівень витрат, виходячи з встановлених норм, на виробництво і реалізацію продукції у плановий період. Друга характеризує фактичний рівень витрат по закінченню звітного періоду.

Удосконалення традиційної калькуляції собівартості доцільно здійснити в два етапи:

1) перший етап калькуляції собівартості здійснюється на стадії проектування або модернізації товару – визначення планової собівартості. Планову калькуляцію собівартості на даному етапі потрібно здійснювати за методом "таргет-костинг", який характеризує спосіб калькуляції цільової собівартості, що підтримує стратегію зниження витрат. Суть методу полягає у визначенні планової собівартості продукції на стадії проектування товару. Такий підхід змінює уявлення про традиційний елемент методу бухгалтерського обліку – калькуляцію. Термін "калькуляція" означає спосіб групування витрат і визначення собівартості продукції за певними статтями витрат [3, с. 279]. Традиційний метод розглядає величину статті витрат як причину, тоді як собівартість є наслідком суми таких причин. Проте значення категорії "калькуляція" не виключає можливості здійснення розрахунку собівартості у зворотному напрямі. Мається на увазі розподіл планової собівартості між величинами статей калькуляції. Причинами формування собівартості продукції згідно з "таргет-костинг" є: ринкова ціна та норма прибутку. Перша причина – об'єктивна величина, що є результатом взаємодії закону попиту та пропозиції. Друга причина – суб'єктивна міра величини бажаного прибутку. Логічним наслідком вказаних причин є собівартість товару, яка відповідає балансу інтересів між покупцем та продавцем. Собівартість продукції згідно з "таргет-костинг" є наслідком різниці між ціною та прибутком, і в той же час є причиною для суми величин статей витрат. Тобто статті витрат є логічним наслідком причини собівартості;

2) другий етап калькуляції собівартості здійснюється на стадії виробництва – визначення фактичної собівартості. Калькулювання фактичної собівартості на даній стадії потрібно здійснювати за методом "кайзен-костинг". Даний метод характеризує процес зниження витрат на виробничій стадії життєвого циклу продукції [4, с. 78]. "Кайзен-костинг" означає забезпечення необхідного рівня собівартості продукції і пошук можливостей зниження витрат до рівня визначеного методом "таргет-костинг". Калькуляція "кайзен-костинг" основну увагу приділяє виробничим процесам. Завдання "кайзен-костинг" полягає у зменшенні фактичних витрат до базового рівня. Базовою точкою скорочення витрат є фактична собівартість продукції за минулий період. Коефіцієнт цільового зниження витрат (Кцзв) визначається відношенням планової суми скорочення витрат до базових витрат. На його основі розраховують цільові суми зниження витрат за кожною статтею собівартості. Удосконалений механізм калькулювання собівартості наведено на рисунку.

де Цп – ціна прогнозна, Пп – прибуток плановий, Сп – собівартість планова, М – матеріали, ЗП – оплата праці, СС – соціальне страхування, А – амортизація, І – інші витрати, Кцзв – коефіцієнт цільового зниження витрат, Сф – собівартість фактична, Пф – прибуток фактичний, Цф – ціна фактична.

Рис. Механізм калькулювання собівартості продукції в ринковому середовищі

Отже, удосконалення механізму калькулювання собівартості в ринковому середовищі передбачає поєднання облікового підходу з економічно-технічними методами управління витратами на підприємствах добування залізної руди.

Література: 1. Рудницький В. Еволюція управлінського обліку та сучасні концепції його розвитку / В. Рудницький // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 6. – С. 24–27. 2. Чабанюк О. М. Облік і контроль витрат, калькулювання собівартості послуг: проблеми та напрями їх вирішення / О. М. Чабанюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.13. – С. 268–273. 3. Скрипник М. І. Процес калькулювання: визначення понять / М. І. Скрипник // Міжнародний збірник наукових праць. – 2009. – Вип. 3(15). – С. 279–283. 4. Цимбалюк Л. Г. Удосконалення методики калькулювання собівартості продукції на підприємствах хлібопекарської галузі / Л. Г. Цимбалюк // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 4. – С. 78–82.

УДК 336.647/648; 346.26

Деньга С. М.

Деньга В. А.

ВКЛАДЕННЯ КАПІТАЛУ В ПІДПРИЄМСТВО: ЕКОНОМІЧНІ ТА ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. Визначено сутнісний зміст терміна "вкладення капіталу" з позицій економічної та юридичної теорій.

Annotacja. Определена сущность термина "вложение капитала" с позиций экономической и юридической теорий.

Annotation. The essence of the term "capital investments" with application of economic and legal approaches is defined.

Ключові слова: вкладення капіталу, інвестування, види капіталу.

Наукові дослідження у бухгалтерському обліку обмежуються його об'єктом – капіталом, тому термін "вкладення капіталу" не застосовується. Для контролю й аналізу ефективності вкладення капіталу інвесторам потрібна достовірна інформація, яку бухгалтерський облік забезпечити не здатен, оскільки, по-перше, ніхто не намагається розглядати кругообіг капіталу підприємства, впивавши його в інвестиційний цикл зовнішнього інвестора, а по-друге, в обліку застосовуються минулі і теперішні оцінки капіталу, а не майбутні, які потрібні для інвестиційного аналізу.

Процес перетворення інвестиційних ресурсів інвесторів у капітал підприємства займає певний часовий період. Окрім того, щоб здійснити вкладення капіталу одним із чинних у державі способів, вкладник повинен понести транзакційні витрати, на суму яких відрізняється вкладений у підприємство капітал від інвестиційних ресурсів інвесторів. Частина транзакційних витрат з вкладення капіталу в підприємство, а саме витрати з реєстрації нового підприємства, у бухгалтерському обліку капіталізуються і підлягають амортизації. Усі інші транзакційні витрати або здійснюються за рахунок вкладника капіталу і не відображаються у бухгалтерському обліку, або є витратами звичайної діяльності підприємства.

У літературних джерелах, вживаючи термін "вкладення капіталу", зазвичай його прівнюють до термінів "капітальні інвестиції", "капіталовкладення" (будівництво) або "інвестиції". Досліджуючи сутність вкладень капіталу, необхідно виходити з теоретичного обґрунтування категорії капіталу, яке у літературі відзначається багатогранністю наукових підходів і думок.

Мета статті – визначення сутнісного змісту терміна "вкладення капіталу" з позицій економічної та юридичної теорій.

До дослідження сутності інвестицій у літературних джерелах застосовують різні підходи: економічний, фінансовий, соціальний (споживчий), витратний, ресурсний [1, с. 25]. Слід відзначити, що витратний та ресурсний підходи визначають скоріше дотації, субвенції та пожертвування, які є відмінними від інвестицій тим, що не передбачають отримання зиску від вкладених ресурсів. Економічний, фінансовий та споживчий підходи визначають кожний лише певний аспект явища "інвестиції". Зокрема, споживчий підхід можна застосовувати до інвесторів – фізичних осіб, фінансовий – до інвесторів, які не мають впливу на діяльність об'єкта інвестування, економічний – до інвесторів, які контролюють об'єкт інвестування або мають на нього значний вплив.

Оскільки термін "інвестування" передбачає не лише процес перетворення інвестиційних ресурсів у капітал, а й одержання інвестором результатів від інвестиційної діяльності, відповідно, з точки зору інвестора, вкладення капіталу – це динамічний процес кругообігу його власного капіталу в підприємстві, який розпочинається з перетворення його інвестиційних ресурсів у капітал об'єкта інвестування, проходить етапи одержання доходів на вкладений капітал і закінчується вилученням капіталу. З точки зору підприємства, вкладення капіталу – це динамічний процес кругообігу капіталу підприємства, який розпочинається зі створення капіталу, проходить етапи його нарощування та отримання доходів від кругообігу капіталу та закінчується ліквідацією підприємства.

Мочерний С. В. [2, с. 301] визначає капітал як відносини власності. Ловінська Л. Г. [3, с. 67–70] виділила до тлумачення сутності капіталу такі підходи: 1) предметно-функціональний (ототожнення капіталу

з нагромадженою працею); 2) соціально-економічний (відносини за певних історичних умов); 3) грошовий (фінансовий ресурс, що приносить дохід власнику); 4) ототожнення з часом (економічний ресурс, який надає дохід власнику в майбутньому); 5) як певного вкладення, яке забезпечить надходження доходу; 6) у бухгалтерському обліку – як сукупність активів і фінансових ресурсів, отриманих з різних джерел. Таким чином, Ловінська Л. Г. не враховує, що капітал – це ще й відносини власності між учасниками господарського процесу з приводу використання будь-чого з метою задоволення певних інтересів, на чому завжди акцентує увагу Сопко В. В., розглядаючи пасив балансу підприємства [4, с. 11–19].

Оскільки вкладення капіталу здійснюються різними групами інвесторів, то доцільно розглядати капітал з позиції прав власності. Форма власності підприємства і склад капіталу залежать від особливостей юридичного закріплення прав власності у суспільстві. Зокрема, Конституцією України визначено суб'єктів прав власності, якими є народ, держава, територіальні громади, юридичні особи і громадяни, та відповідні форми власності – народну, державну, комунальну, колективну і приватну.

Капелюшников Р. І. [5] відзначає, що право власності слід розглядати на макрорівні (режим власності як цілісна система) і мікрорівні (окремі права власності).

Виділяють дві основні традиції в розумінні прав власності: континентальну й англосаксонську. Перша вважає необхідною концентрацію усіх прав на об'єкт в руках одного власника, на протипагу їй англосаксонська правова традиція допускає можливість подрібнення власності на об'єкт на права декількох осіб, які можуть безкінечно ділитися, комбінуватися і рекомбінуватися. Англосаксонська традиція в наш час переважає і береться за основу при кодифікації права на міжнародному рівні.

Визначення "повного" ліберального права приватної власності було запропоновано англійським юристом А. Оноре [6, с. 112–128] і містить 11 елементів. Найбільше значення для економіки зі списку прав А. Оноре має право на капітальну цінність блага, усі інші права розширюють або доповнюють його. Комбінація окремих елементів права власності породжує занадто велику кількість можливих форм власності на протипагу декільком законодавчо закріпленим. Існування права власності не завжди можна чітко визначити, оскільки не всі його елементи можуть мати місце. Економісти традиційно включають до елементів права власності право користування, право на доходи, право на модифікацію і право на передачу іншим особам.

У бухгалтерському обліку підприємства визначають різні показники капіталу. Капітал у розмірі підсумку балансу називається сукупним. Розмір авансованого капіталу визначається шляхом вирахування із сукупного капіталу кредиторської заборгованості підприємства. Розмір статутного капіталу дорівнює початковій сумі вкладеного капіталу при реєстрації підприємства. Серед видів власного капіталу у першому розділі пасиву балансу виділяються статутний, пайовий, додатковий, резервний, вилучений капітали. Замість визначення власного капіталу Крупка Я. В. застосовує термін "капітал власників" [7, с. 200], хоч таким чином визначається авансований у бізнес капітал. Термін "перманентний капітал" поєднує в собі власний капітал та довготермінові зобов'язання.

Проте на сучасному етапі суспільно-економічного розвитку виділення нових груп інвесторів дає підстави досліджувати підсумок балансу підприємства (сукупний капітал) без вирахування з нього кредиторської заборгованості.

Оскільки кругообіг капіталу підприємства розпочинається з його створення, то далі доцільно визначити чинні в Україні способи вкладення капіталу (таблиця).

Таблиця

Нормативно-правове регулювання вкладення капіталу в підприємство

Основні групи учасників бізнесу	Спосіб вкладення капіталу	Нормативно-правове регулювання
1	2	3
1. Акціонери	Купівля акцій підприємства	Закони України "Про цінні папери і фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні"
2. Учасники, засновники	Створення підприємства	Закони України "Про підприємства в Україні", "Про акціонерні товариства", "Про господарські товариства", "Про власність"
	Купівля підприємства або його частки	Закони України "Про підприємства в Україні", "Про акціонерні товариства", "Про господарські товариства", "Про власність", "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)"
	Приватизація, санація, реструктуризація	Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"
3. Пайовики	Сплата пайових внесків	Закони України "Про кооперацію", "Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)"
4. Кредитори	Продаж кредитних ресурсів	Положення НБУ "Про кредитування"
	Купівля облигацій	Закони України "Про цінні папери і фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні"
	Прийняття в оплату векселів	Уніфіковані закони "Про переказний вексель і простий вексель", "Про цінні папери і фондовий ринок", "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні", "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні"
5. Споживачі	Оплата товарів, робіт і послуг	Господарський кодекс України

1	2	3
6. Менеджери і персонал	Трудові відносини	Кодекс законів про працю
7. Постачальники	Продаж матеріальних ресурсів, робіт і послуг	Господарський кодекс України
8. Конкуренти	Створення конкурентного середовища	Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції"
9. Держава	Створення інвестиційного середовища	Закони України "Про інвестиційну діяльність", "Про державну підтримку малого підприємництва", "Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні", Податковий кодекс України
10. Суспільство	Доступ до природних благ та нагромадженого суспільного капіталу, ринків капіталів та ресурсів, інформаційного середовища, забезпечення сталого розвитку суспільства	Програма дій "Порядок денний на XXI століття", Програма дій з подальшого впровадження "Порядку денного на XXI століття", Декларація Тисячоліття, ухвалені ООН

Вкладення капіталу в підприємство – це динамічний процес кругообігу капіталу об'єкта інвестування, який потребує розгляду його з позиції прав власності з метою визначення прав вкладників капіталу на частку підприємства та результати його діяльності.

Література: 1. Деньга С. М. Еккаунтинг ефективності вкладення капіталу в торговельну сферу. Ч. 2 : Категорії та методологія оцінювання : монографія / С. М. Деньга. – Полтава : РВЦ ПУСКУ. – 2005. – 301 с. 2. Економічний енциклопедичний словник : у двох томах. Т. 1 / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій. – Львів : Світ, 2005. – 616 с. 3. Ловінська Л. Г. Оцінка в сучасній системі бухгалтерського обліку підприємств України : дис... докт. екон. наук : 08.00.09 / Л. Г. Ловінська ; КНЕУ ім. В. Гетьмана. – К., 2007. – 603 с. 4. Сопко В. В. Бухгалтерський облік: наукова сутність та побудова / В. В. Сопко // Регіональні перспективи. – 2001. – № 2–3 (15–16). – С. 11–19. 5. Капелюшников Р. И. Право собственности (очерк современной теории) [Электронный ресурс] / Р. И. Капелюшников. – Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/?numid=21&article=979>. 6. Honore A. M. Ownership. In Oxford essays in jurisprudence. / A. M. Honore ; ed. by A. W. Guest. – Oxford, 1961. – P.112–128. 7. Крупка Я. Д. Облік інвестицій : монографія / Я. Д. Крупка. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – 302 с.

УДК 005.7:005.57

Есманова Л. І.

УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ

Анотація. Розглянуто необхідність удосконалення теорії і практики організації обліку витрат і виходу продукції зернових культур.

Аннотация. Рассмотрена необходимость усовершенствования теории и практики организации учета расходов и выхода продукции зерновых культур.

Annotation. The necessity of improving the theory and practice of the organization of crops production expenses and output records is studied.

Ключові слова: витрати, постійні витрати, змінні витрати, маржинальні витрати, релевантні витрати.

У будь-якій галузі суспільного виробництва доходи підприємств незалежно від форми власності і господарювання залежать від трьох факторів: затрат на виробництво продукції, рівня цін, за якими продукція реалізується на ринку, та відрахувань від доходів у формі податку та інших обов'язкових платежів. У сільському господарстві, де інші фактори тісно переплітаються з природними умовами виробництва, на формування доходів підприємств, крім названих факторів, істотно впливають родючість ґрунтів та їх місце розташування, клімат і погодні умови.

Дослідженню проблеми управління витратами на виробництві присвячено чимало наукових праць. Дане питання всебічно розглядали багато авторів, зокрема: Кривенка К. Т. [1], Голов С. Ф. [2], Білик В. О. [3], Огійчук М. Ф. [4], Саблук П. Т. [5], Єфименко В. І. [2], Ластовецький В. Е. [6], російський економіст Вахрушина М. А. та інші, але на сьогоднішній день серед вчених та практиків немає єдиних понять і суджень щодо управління витратами при виробництві.

Професор Ластовецький В. Е. [6] у 1999 році на вказану проблему звернув увагу так: "Ми в Україні ніяк не можемо визначити склад витрат. Замість науково обґрунтованого складу, а відповідно, і їх класифікації у нас за інерцією від минулого визначають склад витрат довільно, за кон'юктурними міркуваннями".

Недостатньо вивченими залишаються раціональна класифікація та склад витрат і доходів. Теорія і практика для визначення поведінки доходів та витрат рекомендують класифікувати їх за багатьма ознаками. Особливо ґрунтовно вони висвітлені в підручнику [2].

Формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності трактується в П(С)БО 16 "Витрати" [7] та Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" [8].

Процес виробництва становить, з одного боку, процес виробничого споживання засобів, предметів праці та самої праці (живої), а з іншого – джерело одержання нової продукції (робіт чи послуг).

Основною метою обліку витрат виробництва є своєчасне, повне відображення фактичного розміру і складу витрат та контроль за використанням усіх видів виробничих ресурсів, а також обсягу виробленої продукції в натуральних та грошових вимірах.

Зважаючи на те, що виробничі витрати є породженням відповідних факторів виробництва, їх економічний зміст можна визначити як спожиту частку виробничих ресурсів.

Між витратами на виробництво, які згруповані за економічними елементами, і витратами в калькуляційному розрізі існує як взаємозв'язок, так і відмінність. Зокрема, до елемента "Матеріальні витрати" включаються всі витрачені на виробництво матеріали, а в собівартість готової продукції за статтями (насадження і посадковий матеріал, добрива, засоби захисту рослин, паливо та мастильні матеріали) відображаються лише ті з них, які використані на виробництво готової продукції рослинництва. Інша частина матеріалів відображається у статтях, що формують виробничу собівартість ("Загальновиробничі витрати") та у складі витрат діяльності ("Адміністративні витрати", "Витрати на збут").

Класифікація за статтями застосовується в обліку при формуванні й визначенні фактичної собівартості. Вона дає можливість здійснювати контроль цільового витрачання коштів та виявити резерви зниження собівартості продукції.

Витрати – це найважливіша частина фінансової діяльності підприємства, тому порядок їх здійснення, облік і розподіл повинні бути чітко роз'ясненими і зрозумілими.

Управління витратами в межах управлінського обліку є важливим засобом побудови системи обліку витрат з урахуванням стратегічних та тактичних цілей підприємства й вимог керівництва. Це складний процес, що передбачає не тільки зважену класифікацію, а й систематичний моніторинг фактичних витрат та їх поведінки під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів, прийняття рішень щодо поліпшення структури собівартості продукції, ціноутворення, а також є ефективним засобом контролю власника.

В основі організації обліку витрат підприємств лежить їх класифікація.

Науковцями пропонуються різні класифікації витрат, але дуже мало з них передбачає диференціацію класифікаційних систематичностей відповідно до мети, функцій та рівнів управління.

Усі витрати сільськогосподарського підприємства, що пов'язані з виробництвом продукції або наданням послуг, можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми.

Внутрішніми є витрати, що використані на власний і самостійно спожитий ресурс. Наприклад, якщо виростили самі зі своїх ресурсів продукцію і самі її використали, то вартість власних затрат і є внутрішніми витратами. Власні ресурси підприємства хоча й не оплачуються, але чогось коштують. У даному випадку відсутні зовнішні витрати.

Зовнішні витрати – це плата постачальникам та підрядникам за поставлені товарно-матеріальні цінності, виконані роботи або надані послуги, які не є власністю даного підприємства. Якщо зовнішні витрати можна уникнути, то внутрішні є постійними.

Економічні витрати, як зазначалося вище, це сума зовнішніх і внутрішніх витрат, необхідних для того, щоб залучити й утримати ресурси в межах даного підприємства, включаючи мінімальну плату, що необхідна для утримання підприємницького хисту.

Економічні витрати розподіляються на постійні і змінні.

Саме змінні витрати повинні бути під постійним і пильним контролем керівників (менеджерів) усіх рівнів, тому що загальна сума витрат є лінійною щодо обсягу продукції. В основу групування витрат на постійні та змінні покладено припущення релевантного діапазону функціонування підприємства, в межах якого спостерігається оптимальний взаємозв'язок між величиною витрат та обсягом виробництва. За межами визначених масштабів змінні витрати не є лінійною функцією обсягу внаслідок неефективного використання активів підприємства.

Розподіл витрат на постійні та змінні має важливе значення для аналізу діяльності підприємства, особливо в разі прийняття будь-якого управлінського рішення, наприклад, про розширення обсягів виробництва продукції, або диверсифікацію, яка передбачає або одночасний випуск різноманітних видів продукції з її відновленням і орієнтацією на різні категорії споживачів, або надання різноманітних послуг.

Постійні і змінні витрати у сукупності становлять валові витрати. Якщо суму валових витрат поділити на кількість виробленої продукції, то це дорівнює валовим середнім витратам або собівартості одиниці виробленої продукції, виходячи з того, що валові витрати є сумою постійних і середніх змінних.

Валові середні витрати безпосередньо залежать від середніх постійних і середніх змінних. Середні постійні витрати розраховуються діленням постійних витрат на обсяг виробленої продукції відповідно. Середні змінні витрати визначаються діленням загальної суми змінних витрат на обсяг виробленої продукції. Інформація про суму середніх витрат має велике значення для керівників підприємств (власників), оскільки вони дають змогу визначити, за якого обсягу виробництва витрати на одиницю продукції будуть мінімальними. Порівнюючи середні валові витрати з ціною продукції, можна визначити ступінь прибутковості виробництва.

Для прийняття управлінських рішень, на думку професора Огігчука М. Ф., дуже доречно класифікація витрат за групами: релевантні й нерелевантні, постійні та змінні, маржинальні й середні, дійсні та альтернативні [4].

Релевантні – це витрати, що можуть бути змінені в результаті прийняття рішення, а нерелевантні – це витрати, що не залежать від прийняття рішень. Наприклад, при внесенні добрив під урожай озимої пшениці керівник може самостійно прийняти оптимальне рішення, як вносити добрива: своїми силами чи підрядною організацією. Тобто при прийнятті управлінського рішення про доцільність застосування того чи іншого методу внесення добрив чи виконання іншої господарської операції необхідно визначити різницю

між кількома рішеннями і прийняти найбільш оптимальне. Таким чином, керівник підприємства в даному випадку може вибрати метод внесення добрив і вплинути на фактичну собівартість озимої пшениці, яка буде сформована в межах релевантних витрат. А нерелевантні витрати – це витрати минулі, вони вже здійснилися і їх не можна вже змінити при прийнятті управлінського рішення.

Маржинальні – це витрати на виробництво додаткової продукції. Тобто собівартість продукції зменшуватиметься в міру збільшення обсягів виробництва до досягнення проектної потужності підприємства.

Згрупована інформація за видами діяльності та центрами відповідальності згідно з Методичними рекомендаціями з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільсько-господарських підприємств дозволяє з'ясувати, як і наскільки змінилися витрати, дає можливість виявити відповідальність керівників, посадових осіб за рівень витрат з точки зору їх впливу на кінцевий результат діяльності підприємства.

Центри відповідальності виділяються рівнями управління. У кожному центрі створена система ступенів відповідальності з їх організаційною структурою підприємства. Якщо по деяких структурних підрозділах підприємства неможливо встановити відповідальність, то вона може бути покладена на служби інших підрозділів, у сфері впливу яких знаходяться ці витрати. Контролювати діяльність центру витрат дозволяє кошторис, який містить інформацію про очікувані витрати. У звіті про виконання кошторису здійснюється порівняння фактичних результатів із запланованими величинами. Відхилення можуть бути позитивними й означати економію витрат і від'ємними, тобто означати перевитрати. Для пояснення статей наводиться розшифровка, яка показує причини виникнення відхилень, прийняті заходи та іншу необхідну інформацію. Звітність за центрами витрат забезпечує апарат управління підприємства інформацією про хід виробничого процесу й динаміку витрат, сприяє раціональнішому використанню ресурсів у кожному підрозділі та створює передумови для матеріального стимулювання залежно від досягнутих результатів.

Таким чином, своєчасний облік витрат дозволить своєчасно їх проконтролювати та прийняти оперативне рішення. Для вибору методу управління витратами необхідно звернути увагу, на якому етапі знаходиться виробництво продукції. Всебічне управління витратами можливе лише на етапі планування і проектування. Існує постійна ймовірність втрат продукції як на етапі виробництва, так і проходження її до стадії продажу. Це вимагає використання ефективної системи постійного моніторингу для забезпечення керівництва необхідними даними для прийняття оперативних рішень. Досліджено, що в цілому механізм господарювання сільськогосподарського підприємства визначається рівнем управління витратами.

Література: 1. Кривенка К. Т. Політична економія : навч. посібн. / Кривенка К. Т. – К. : Знання, 2001. – 186 с. 2. Голов С. В. Фінансовий та управлінський облік / С. В. Голов, В. І. Єфіменко. – К. : ТОВ "Автосервіс", 2006. – 544 с. 3. Білик В. О. Нова аграрна політика – основа подолання кризи в АПК / Білик В. О. // Економіка України. – 1998. – № 8. – С. 54–61. 4. Огійчук М. Ф. Фінансовий та управлінський облік на сільськогосподарських підприємствах / М. Ф. Огійчук. – К. : Алерта, 2009. – 1055 с. 5. Саблук П. Т. Управление затратами сельскохозяйственного предприятия в условиях рынка / П. Т. Саблук, Ю. С. Коваленко // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1994. – № 5. – С. 11–15. 6. Ластовецкий В. Е. Учет затрат по факторам производства и центрам ответственности / В. Е. Ластовецкий. – М. : Финансы и статистика, 1998. – С. 34–35, 165. 7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 "Витрати", затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. 8. Закон України "Про державний бюджет України на 2006 рік" від 20.12.2005 р. № 3235 – IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

УДК 336.22

Гурнак О. В.

АНАЛІЗ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ВІД КАПІТАЛУ

Анотація. Досліджено особливості оподаткування доходів від капіталу. Показано, що проведена податкова реформа сприяє зменшенню розбіжностей у оподаткуванні різних видів доходів від капіталу, але принцип нейтральності повністю не реалізовано.

Аннотация. Исследовано особенности налогообложения доходов от капитала. Показано, что проведенная налоговая реформа способствует уменьшению различий в налогообложении различных видов доходов от капитала, но принцип нейтральности полностью не реализован.

Annotation. The specific features of capital income taxation are examined. It is shown that the tax reform reduces the differences in taxation of different types of income from capital, but the principle of neutrality is not accomplished.

Ключові слова: оподаткування, доходи від капіталу, податкова реформа, нейтральність оподаткування.

Розвиток національної економіки переконливо свідчить про те, що найгострішою проблемою є забезпечення ефективного функціонування капіталу. Без залучення капіталу неможливо провести модернізацію виробництва, впроваджувати нові технології, створювати новий бізнес. Оподаткування доходів від капіталу може як сприяти найбільш ефективному його перерозподілу, так і призводити до певних викривлень,

© Гурнак О. В., 2011

гальмуючих розвиток національної економіки, що й обумовлює значну актуальність наукових досліджень проблем оподаткування доходів від капіталу.

Необхідно відзначити, що цій проблемі присвячено значну кількість робіт вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких варто відмітити наукові роботи А. Ауербаха [1], Р. Гордона [2], М. Кінга [3], Д. Се-ребрянського [4], А. Соколовської [5]. Особливої уваги заслуговує робота В. Вишневського в аспекті дослідження нейтральності в оподаткуванні доходів від капіталу в умовах ринкової економіки [6]. Разом з тим, у зазначеній роботі враховано не всі види доходів від капіталу, а розрахунки проведені на основі застарілої на сьогоднішній день нормативної бази.

Метою статті є оцінка дотримання принципу нейтральності оподаткування доходів від капіталу інвестора – фізичної особи у світлі проведеної в Україні податкової реформи.

Для підприємства капітал становить необхідний ресурс, який формує матеріальні умови виробництва. Поєднуючись з працею і підприємницькою ініціативою, капітал створює необхідні умови для одержання підприємством прибутку. Підприємство має нести певні витрати на залучення капіталу, які сплачуються його власникам. З іншого боку, ці витрати підприємства є доходом власників капіталу. Саме цей дохід власників капіталу стає об'єктом оподаткування і джерелом сплати відповідних податків.

Більшість країн використовують податки на доходи від капіталу. Проте розбіжності між різними системами оподаткування доходів від капіталу є досить значними. Вони переважно пов'язані з двома причинами: 1) використання різних підходів до оподаткування різних видів доходів від капіталу; 2) різні підходи до визнання витрат підприємства на формування капіталу при розрахунку величини оподаткованого прибутку.

З точки зору підприємства залучений капітал може бути поділений на власний і позичковий. Позичковий капітал залучається на певний термін, по закінченні якого має бути повернутий його власнику. Його вартість для підприємства, що в той самий час є і дохідністю для інвестора, встановлюється у вигляді фіксованого відсотка. Формування позичкового капіталу відбувається за рахунок таких інструментів, як банківський кредит, емісія корпоративних облігацій, лізинг тощо. У багатьох країнах витрати підприємства на формування позичкового капіталу зменшують суму оподаткованого прибутку. Залучення власного капіталу відбувається на безстроковій основі. При цьому інвестор стає співвласником підприємства. Якщо залучення власного капіталу проводиться на основі емісії акцій, то дохід інвестора залежить від обсягу сплачуваних дивідендів, а також зростання ринкового курсу акцій – приріст капіталу (capital gain). Зауважимо, що приріст капіталу може спостерігатися також і при залученні позичкового капіталу. Наприклад, якщо інвестор купив облігацію з дисконтом, а потім, до завершення терміну її обігу, продав за ціною вищою, ніж ціна придбання. Як правило, оподаткуванню підлягає реалізований приріст капіталу, тобто, коли факт купівлі продажу відповідного фінансового активу дійсно мав місце.

У класичній системі оподаткування доходів від капіталу дивіденди не визнаються витратами при розрахунку величини оподаткованого прибутку, тобто оподатковуються на рівні підприємства податком на прибуток, а також оподатковуються у складі доходів інвестора прибутковим податком, який в Україні застосовується у вигляді податку на доходи фізичних осіб. Отже, класична система оподаткування доходів від капіталу призводить до проблеми подвійного оподаткування дивідендів. Альтернативами класичній системі оподаткування є повністю або частково інтегровані системи оподаткування доходів від капіталу (у тому числі імпутаційна та шедулярна системи).

З прийняттям Податкового кодексу України [7], хоча і залишається класична система оподаткування доходів від капіталу, але передбачаються зміни податкових ставок, що суттєво вплине на рівень оподаткування доходів від капіталу. Розглянемо оподаткування доходів від капіталу, якщо рух капіталу від інвестора – фізичної особи до підприємства опосередковувався використанням таких інструментів, як: 1) акція; 2) привілейована акція; 3) облігація. Крім того, альтернативою інвестування коштів у підприємство може виступати їх розміщення на банківському депозиті. Виходячи з того, що оподаткування доходів від капіталу при використанні певних інструментів відбувається як на підприємстві, тобто у джерела виплати, так і у його отримувача, маємо розраховувати кумулятивні ставки. Кумулятивна ставка оподаткування відображає, скільки грошових одиниць із 100 грн, призначених до сплати інвестору доходів, мають бути перераховані на користь держави у вигляді податків. Так, наприклад, якщо підприємство спрямовує на виплату дивідендів інвестору 100 грн, то воно має сплатити з них податок на прибуток, ставка якого з 01.04.2011 р. до 31.12.2011 р. становить 23 % (п. 10 підрозділу 4 розділу XX Податкового кодексу України). Одержані інвестором дивіденди оподатковуються також податком на доходи фізичних осіб за ставкою 5 % (п. 167.2). Таким чином, інвестор одержує: $100 \times (1 - 0,23) \times (1 - 0,05) = 73,15$ грн, а сума сплачених податків становить: $100 - 73,15 = 26,85$ грн, що відповідає кумулятивній ставці оподаткування дивідендів 26,85 %. Зауважимо, що ця ставка на 3,55 % менша, ніж розрахована на основі попередньої законодавчої бази, яка становила 30,4 % [6, с. 171]. Це свідчить, що зміни, передбачені податковою реформою, дійсно зменшують податковий тягар на оподаткування доходів від капіталу, що сплачуються у вигляді дивідендів за звичайними акціями. Необхідно відзначити, що Податковим кодексом України передбачено подальше зниження ставки податку на прибуток до досягнення нею величини на рівні 16 % з 01.01.2014 р. Розраховані кумулятивні ставки оподаткування дивідендів становитимуть на 2012 р. – 24,95 %; на 2013 р. – 23,05 %, на 2014 р. і в подальшому – 20,2 %.

Особливим видом акцій є привілейовані акції. Такий статус передбачає виплату фіксованих дивідендів, які прирівнюються з метою оподаткування до виплати заробітної плати з відповідним оподаткуванням та включенням суми виплат до складу витрат платника податку (п. 153.3.7). Для оподаткування доходів у формі заробітної плати встановлено дві ставки податку на доходи фізичних осіб: 15 % бази оподаткування, а також 17 % від суми доходів у звітному податковому місяці, яка перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня звітного податкового року (п. 167.1). Можна припустити, що в більшості власники привілейованих акцій це люди достатньо заможні, а відтак кумулятивна ставка оподаткування отриманих дивідендів у цьому випадку буде дорівнювати 17 %.

Облігація опосередковує залучення позичкового капіталу підприємством, а отже, є борговим цінним папером. Відповідно до п. 153.4.3 суми процентів включаються до витрат емітента боргових цінних

паперів, тобто у джерела виплати не оподатковуються. Інвестор сплачує податок на доходи фізичних осіб за ставкою 5 % (п. 167.2), яка і визначає кумулятивну ставку в даному випадку.

Проценти за депозитом оподатковуються податком на доходи фізичних осіб за ставкою 5 %, але ця норма Податкового кодексу вводиться в дію з 01.01.2015 року. Сплачувані банком відсотки за депозитами відносяться до його витрат, а отже, податок на прибуток на них не нараховується. Таким чином, на сьогодні кумулятивна ставка оподаткування доходів від капіталу у вигляді відсотків за депозитами дорівнює 0 %, а з 2015 року становитиме 5 %.

Отже, проведена податкова реформа значно зменшила податкове навантаження на доходи від капіталу інвесторів – фізичних осіб. Разом з тим, незважаючи на те, що для оподаткування дивідендів, процентів за облигаціями і від депозитних рахунків встановлено однакову ставку податку на доходи фізичних осіб на рівні 5 %, принцип нейтральності суттєво порушується. Про це свідчать розбіжності у рівнях розрахованих кумулятивних ставок оподаткування доходів на капітал. Найбільшим податковим навантаженням характеризується оподаткування доходів від звичайних акцій. У той же час, податковий тягар на доходи від позичкового капіталу буде в четверо меншим навіть за найнижчої кумулятивної ставки оподаткування дивідендів. Таке становище не сприяє розвитку вітчизняного ринку акцій, а отже, необхідні подальші наукові розробки щодо вдосконалення вітчизняної податкової системи.

Література: 1. Auerbach A. The Future of Capital Income Taxation / Alan J. Auerbach // Fiscal Studies. – 2006. – Vol. 27. – No. 4. – P. 399–420. 2. Gordon R. Can Capital Income Taxes Survive in Open Economies? / Roger H. Gordon // The Journal of Finance. – 1992. – Vol. 47. – No. 3. – P. 1159–1180. 3. King M. Taxation and the Cost of Capital / Mervyn A. King // The Review of Economic Studies. – 1974. – Vol. 41. – No. 1. – P. 21–35. 4. Серебрянський Д. Вплив оподаткування на вибір форми виплати доходів власникам факторів виробництва / Д. Серебрянський // Фінансові ризики. – 2006. – № 1. – С. 79–85. 5. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004. – 454 с. 6. Налогообложение: теории, проблемы, решения / под общ. ред. В. П. Вишневого. – Донецк: ДонНТУ, ІЭП НАН України, 2006. – 504 с. 7. Податковий кодекс України: станом на 15 грудня 2010 р. / упоряд. О. О. Головашевич, М. П. Кучерявенко. – Харків: Право, 2010. – 656 с.

УДК 658.155

Жовтопуп М. М.

СУЧАСНИЙ СТАН ПОКАЗНИКІВ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Вивчено методологію рентабельності. Наведено характеристику сучасного стану показників рентабельності в ринковій економіці.

Аннотация. Изучена методология рентабельности. Дана характеристика современного состояния показателей рентабельности в рыночной экономике.

Annotation. The methodology of profitability is studied. The modern state of profitability indicators in market economy are characterized.

Ключові слова: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність операційних активів, маржинальна рентабельність реалізації продукції, валова рентабельність операційних витрат, рентабельність інвестицій.

Показники рентабельності є важливими характеристиками факторного середовища формування прибутку та доходу підприємства. З цієї причини вони є обов'язковими елементами порівняного аналізу та оцінки фінансового стану підприємства.

Дослідженням даного питання займаються: Калина А. В., Карлін Т. Р., Качалін В. В., Ковальов В. В., Короткевич О. В., Рогатенюк Е. В. та ін.

Мета дослідження – розкрити сутність основних показників рентабельності.

Завдання дослідження – розглянути та співставити основні показники рентабельності, які використовуються в нашій країні та за кордоном.

Рентабельність безпосередньо пов'язана з отриманням прибутку. Різні варіанти рішень, що приймаються для визначення прибутку, поточних витрат, авансованої вартості, для розрахунку рентабельності зумовлюють наявність значної кількості її показників.

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства.

Основною метою розрахунку і використання коефіцієнтів рентабельності є визначення ефективності формування прибутку підприємства.

Для найбільш узагальнюючої оцінки ефективності формування прибутку використовуються коефіцієнти рентабельності активів і власного капіталу.

© Жовтопуп М. М., 2011

Коефіцієнт рентабельності активів (коефіцієнт економічної рентабельності) характеризує загальний рівень прибутку, що генерується усіма активами підприємства, які воно використовує.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу (коефіцієнт фінансової рентабельності) характеризує загальний рівень прибутку, що генерується власним капіталом підприємства, і служить критерієм оцінки ефективності його використання на даному підприємстві.

Для оцінки ефективності формування прибутку в процесі операційної діяльності використовуються: коефіцієнт рентабельності операційних активів, коефіцієнт маржинальної рентабельності реалізації продукції, коефіцієнт валової рентабельності реалізації продукції.

Коефіцієнт рентабельності операційних активів характеризує рівень прибутку, що генерується операційними активами підприємства (тобто тільки тією частиною активів, яка безпосередньо обслуговує виробничо-збутову діяльність підприємства).

Коефіцієнт маржинальної рентабельності реалізації продукції показує, якою мірою обсяг реалізації продукції забезпечує отримання маржинального прибутку підприємства.

Коефіцієнт валової рентабельності операційних витрат показує, якою мірою співвідносяться між собою сума прибутку і сума понесених витрат, тобто характеризує міру ефективності цих витрат.

Для оцінки ефективності формування прибутку в процесі інвестиційної діяльності використовуються: коефіцієнт рентабельності інвестицій, коефіцієнт прибутковості фондового портфеля.

Перший із них характеризує прибутковість використаних інвестиційних ресурсів у цілому за підприємством, а другий – загальний рівень прибутковості сформованого підприємством портфеля цінних паперів.

Для оцінки ефективності формування прибутку в процесі фінансової діяльності використовуються: вартість залучення позикового капіталу, коефіцієнт рентабельності середнього залишку грошових активів на рахунках в банку.

Вартість залучення позикового капіталу характеризує, як співвідносяться між собою сума залучених позикових коштів і витрати з їх обслуговування.

Коефіцієнт рентабельності середнього залишку грошових активів на рахунках в банку визначається в тому випадку, якщо відповідно до договору про розрахунково-касове обслуговування банк виплачує підприємству депозитний відсоток за середнім залишком грошових коштів на розрахунковому або валютному рахунках [1, с. 91–97].

Підприємство, насамперед, звертає увагу на проблеми контролю за змінами промислового виробництва і намагається знизити роль зовнішнього фактора. Однією з вимог процвітання підприємства є розширення ринку збуту продукції за рахунок зниження ціни за продукцію (товари, роботи, послуги). Оскільки цей процес не супроводжується зниженням цін на ресурси, що вже використані, то роль дефлятора ціни у формуванні дохідності підприємства знижується. Це "природним" шляхом переорієнтує сферу вимог керівництва на контроль за зміненням промислового виробництва, тобто за внутрішніми факторами: зниження матеріаломісткості і трудомісткості продукції, підвищення віддачі основних фондів.

У зарубіжній практиці використовуються такі показники рентабельності:

1. Return on Common Equity (RCE) або Return on Equity (ROE) (буквально перекладається як "повернення", віддача на власний капітал) є основним показником прибутковості й еквівалентний коефіцієнту рентабельності власного (акціонерного) капіталу. Даний коефіцієнт розраховується як співвідношення чистого прибутку до середнього значення власного капіталу [2, с. 160–162].

2. Return on Assets (ROA) або Return on Total Assets (ROTA) – рентабельність активів, що найчастіше розраховується як відношення чистого прибутку до загальної суми активів. Даний коефіцієнт, що характеризує ефективність стратегії підприємства в цілому, включаючи те, як побудована структура фінансування, наскільки ефективно розміщені довгострокова і короткострокова заборгованості [3, с. 141].

3. Return on Capital Employed (ROCE) – рентабельність робочого капіталу, яку розраховують таким чином: прибуток до виплати відсотків і податків поділяють на різницю між загальною сумою активів і поточними зобов'язаннями [4, с. 420].

4. Return on Investment (ROI) або Return on Invested Capital (ROIC) – рентабельність інвестицій, що розраховується як співвідношення оперативного характерного результату діяльності до середнього значення інвестованого капіталу. Цей коефіцієнт характеризує у відсотковому співвідношенні середню ставку прибутковості інвестованого капіталу. Він носить частковий характер, оскільки дозволяє судити про економічну ефективність головного оперативного обороту (основного виробництва), але не відображає стан інших оперативних оборотів (наприклад, фінансових вкладень позикового капіталу) [5, с. 18].

5. Return on Sales (BOS) або Profit Margin (PM) – часто перекладається як "норма прибутку", однак відповідає коефіцієнту рентабельності продажів (обороту) і розраховується як відношення прибутку до сплати податків до чистої виручки від продажів [4, с. 421]. Цей показник дозволяє проводити безпосередній порівняння між підприємствами однієї і тієї ж галузі незалежно від наявності у них заборгованості з виплати податків, використання податкових знижок або кредитів. У цілому цей показник характеризує прибутковість продажів, відображаючи існуючі відносини між доходами і витратами і, отже, ефективність виробництва (використані ресурси відносно отриманих результатів) у цілому.

Показники рентабельності виробництва мають особливо важливе значення в сучасних ринкових умовах, коли керівництву підприємства потрібно постійно приймати ряд неординарних рішень для забезпечення прибутковості, а отже, фінансової стійкості підприємства. А це стає особливо важливим там, де фінансова стійкість підприємства залежить від спеціалізації і концентрації виробництва.

Література: 1. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – М. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – С. 91–97. 2. Калина А. В. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровень) / А. В. Калина, М. И. Конева, В. О. Ященко. – К. : МАУП, 1998. – 266 с. 3. Финансовый менеджмент : теория и практика / под ред. Е. С. Стояновой. – М. : Перспектива, 1998. – 656 с. 4. Качалин В. В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами GAAP / В. В. Качалин. – М. : Дело, 1998. – 432 с. 5. Рогатенюк Э. В. Зарубежный опыт расчета показателей рентабельности / Э. В. Рогатенюк // Науковий вісник. Фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – № 2. – С. 17–19.

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Висвітлено аспекти формування механізмів фінансового контролю в умовах сучасної трансформації економіки, проаналізовано досвід інших країн з цього питання.

Аннотация. Освещены аспекты формирования механизмов финансового контроля в условиях современной трансформации экономики, проанализирован опыт других стран по этому вопросу.

Annotation. The aspects of formation of mechanisms of the financial control in conditions of modern transformation of economy are suggested, the experience of other countries concerning this question is analyzed.

Ключові слова: державний контроль, фінансова політика, трансформація економіки.

Глобальні перетворення світової економіки потребують побудови нових підходів до вітчизняних методів державного контролю. Однією з найважливіших умов досягнення суттєвих результатів від проведення контрольної діяльності є знання щодо організації і володіння засобами та методичними прийомами фінансового контролю.

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена тим, що діюча система фінансового контролю у сучасній економіці виступає основною передумовою якісного перетворення економічного процесу в цілому. Його функціональне призначення полягає в успішній реалізації фінансової політики держави, забезпеченні ефективного використання ресурсів у всіх сферах виробничої діяльності, відповідності світовим стандартам.

Дослідженням удосконалення фінансово-господарського контролю займалися багато вітчизняних та іноземних науковців. Серед вітчизняних авторів слід особливо виділити: Бутинця Ф. Ф., Білуху М. Т., Дерягу В. А., Романова Є. М., Усача Б. Ф., інших провідних науковців у галузі обліку, аналізу та контролю.

Метою написання статті є аналіз механізмів фінансового контролю в умовах сучасної трансформації економіки на підставі досвіду інших країн.

Обов'язковою умовою ефективного функціонування характерного для сучасної економіки вільного господарювання є дотримання прав, зобов'язань і відповідальності всіх учасників господарської діяльності. Досягнення цього можливо тільки на принципах верховенства закону. Тому в ринкових умовах фінансова система держави приводиться у дію та керується переважно за допомогою норм фінансового права. Законність і стабільність особливо важливі в таких сферах, як встановлення податків і інших платежів у бюджет, регулювання іншої бюджетної діяльності держави. Основним змістом фінансового контролю в умовах ринку є забезпечення якості й ефективності фінансово-господарського управління, захист фінансових інтересів держави і його громадян, всіх суб'єктів господарювання й управління; сприяння проведеній державою єдиній фінансовій, кредитній та грошовій політиці [1, с. 19].

З іншого боку, найважливішою умовою стабілізації фінансової системи держави є забезпечення стійкого збору податків й інших обов'язкових платежів. Механізм управління державою за допомогою централізованої акумуляції фінансових ресурсів й організації процесу їхнього перерозподілу вимагає створення чіткої системи фінансового контролю, здатної забезпечити законність фінансової діяльності держави, її відповідності світовим стандартам, оцінити її ефективність і доцільність.

У юридичній і економічній науці під фінансовим контролем розуміють здійснювану з використанням специфічних організаційних форм і методів діяльність державних і муніципальних органів, наділених законом відповідними повноваженнями з метою встановлення законності й вірогідності фінансових операцій, об'єктивної оцінки економічної ефективності фінансово-господарської діяльності, збільшення доходних надходжень у бюджет і схоронності державної й муніципальної власності.

На даний момент в Україні існують понад 30 контролюючих органів. Але назвати їх роботу ефективною поки що важко [2, с. 18].

У більшості закордонних держав для підвищення ефективності контролю за виконанням державного бюджету, а також для надання допомоги парламенту в реалізації його контрольних повноважень створюється спеціалізований колегіальний орган типу рахункової палати.

Слід зазначити, що в ряді держав аналогічні по суті функції виконуються посадовою особою парламенту – генеральним контролером та аудитором Палати громад Парламенту Великої Британії; генеральним аудитором канадського парламенту [3, с. 12]. Однак для реалізації покладених на них завдань створюється відповідне відомство, часом досить численне. Так, очолюване генеральним контролером й аудитором Національне ревізійне відомство Великої Британії має у штаті 900 ревізорів. Таким чином, організація бюджетного контролю й у цих країнах також здійснюється спеціалізованим колегіальним органом, однак статус його голови відмінний від статусу голови рахункової палати.

Історія організації фінансового контролю в закордонних державах свідчить про існування відповідних вищих спеціалізованих органів вже на початку XI ст. Так, у 1314 р. була заснована посада

генерального контролера державної скарбниці Англії, у 1319 р. – Рахункова палата Франції, у 1714 р. – Генеральна рахункова палата Німеччини. Однак з погляду державно-правових реалій і рівня економічних завдань прообразом сучасних рахункових палат можна вважати відроджену після Французької революції в 1807 р. Рахункову палату Франції. Саме в цей період, що характеризувався відходом від панування принципу економічного лібералізму й невтручання в економіку з боку держави, для посилення контролю парламенту за використанням державних фінансів були закладені основи сучасної моделі вищого фінансового контролю [3, с. 14].

За зразком наполеонівської Франції в 1808 р. була утворена Головна рахункова палата Варшавського князівства. У 1862 р. заснована Рахункова палата Італії, у 1889 р. – Рахункова палата Японії. У 1920 р. прийнятий Федеральний конституційний закон про Рахункову палату Австрії. У 1921 р. на підставі Закону про бюджет і фінансовий контроль утворене Генеральне звітне управління США. Наприкінці ХХ ст. активний процес перетворення державних структур і курс на проведення ринкових реформ економіки в країнах Східної Європи супроводжувався утворенням органів типу рахункової палати. У 1989 р. заснована Державна рахункова палата Угорщини, а в 1991 р. – рахункові палати в Болгарії й Румунії.

Визнанням ефективності подібної моделі здійснення фінансового контролю може служити й утворення в 1977 р. Рахункової палати Європейського співтовариства для перевірки правильності доходів і витрат. Значне розширення бюджетних повноважень Європарламенту зажадало "введення незалежного, професійного й авторитетного фінансового контролю" [3, с. 16].

Правовою основою організації й діяльності рахункових палат й аналогічних їм органів є конституції й прийняті на їхній основі закони про рахункові палати. При цьому обсяг конституційного регулювання у всіх країнах, крім Австрії, украй незначний. Як правило, конституції визначають лише найбільш істотні аспекти статусу цих органів, формулюючи в найзагальнішій формі завдання й принципи формування палат. Лише Федеральний конституційний закон Австрії в розділі "Контроль за розрахунковою й фінансовою діяльністю" детально визначає правовий статус рахункової палати. Конституційні формулювання про місце рахункових палат у системі органів держави деяких країн відносять їх до органів парламенту, покликаним надавати допомогу в реалізації повноважень у сфері бюджетного контролю. Ця формула записана в конституціях Австрії, Угорщини, а також законі про бюджет і фінансовий контроль США. В інших країнах рахункові палати наділені статусом самостійного вищого державного органу фінансово-господарського контролю (Болгарія, Іспанія, Польща, ФРН) [3, с. 13].

І нарешті, ще одна група рахункових палат, правове положення яких носить не настільки однозначний характер через наділення їхніми рисами судового органу або прямого включення в систему судових органів. Подібний підхід відбиває особливості побудови системи органів правосуддя й адміністративної юстиції, що мають часом глибокі історичні коріння. До даної групи можуть бути віднесені рахункові палати Греції, Італії, Португалії, Франції. Простежується певна подвійність у положенні рахункових палат цих країн. Так, Рахункова палата Франції на підставі Закону від 22 червня 1967 р. "Про Рахункову палату" як судова інстанція здійснює контроль за правильністю публічних розрахунків, а як адміністративний орган контролює діяльність державних бухгалтерів і певної категорії розпорядників кредитів [3, с. 34].

Однак у правовому статусі всіх рахункових палат загальним ключовим елементом є підзвітність парламенту, що чітко закріплюється конституціями, й незалежність їхньої діяльності від виконавчих органів будь-якого рівня. Гарантією незалежності рахункових палат служить й особливий правовий статус їхніх членів.

Зняття протиріч між органами державного фінансового контролю буде сприяти чітке, законодавчо оформлене розмежування функцій внутрішнього й зовнішнього фінансового контролю за виконанням бюджету як підсистем усередині єдиної системи державного фінансового контролю.

Заслужує на увагу в частині розглянутого питання закордонний досвід. Так, в Лімській декларації керівних принципів контролю визначені загальні правила діяльності контрольних органів, їхні взаємини, взаємодія між собою, у тому числі із президентом, парламентом, урядом [1, с. 21].

Оскільки реалізація функції контролю за виконанням бюджету покладена на різні структурні підрозділи Міністерства фінансів, потрібно чітко визначити компетенцію кожного з них, а також установити нормативний порядок їхніх правовідносин. Попередній і поточний контроль за виконанням бюджету повинен бути винятковою прерогативою казначейства, оскільки саме на нього покладена функція виконання бюджету, управління рахунками та бюджетними коштами. Подальший контроль за виконанням повинен бути покладений на Рахункову палату.

Сучасний ефективний державний контроль за економічними процесами можливий тільки при забезпеченні реальної консолідації та координації можливостей суб'єктів парламентського, урядового контролів, а також контрольних структур місцевого рівня. Актуальність створення центру координації органів держконтролю обумовлена необхідністю реформування адміністративної системи відповідно до світових стандартів. Застосовуючи іноземний досвід, буде доцільним створення ради з координації дій органів державного контролю, основною метою якого буде вироблення науково та практично обґрунтованих пропозицій щодо пріоритетних напрямів удосконалення державної контрольної політики. Ефективна робота подібного органу додасть розрізним зусиллям суб'єктів контролю погодженості, цілеспрямованості та дієвості в організації державного контролю у цілому.

Література: 1. Воронин Ю. М. Государственный финансовый контроль / Ю. М. Воронин // Вопросы теории и практики. – 2005. – № 11. – С. 19–21. 2. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія / Б. Ф. Усач. – К. : Знання, 2001. – 315 с. 3. Головин К. Контрольно-счетные органы иностранных государств / К. Головин // Финансовое право. – 2006. – № 7. – С. 12–16.

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Розглянуто проблеми вдосконалення управлінського обліку на українських підприємствах. Проаналізовано систему управлінського обліку внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства, а також управлінську звітність.

Аннотация. Рассмотрены проблемы усовершенствования управленческого учета на украинских предприятиях. Проанализирована система управленческого учета внутренних и внешних факторов, влияющих на деятельность предприятия, а также управленческую отчетность.

Annotation. The problems of improvement of management accounting in Ukrainian enterprises are considered. The system of management accounting internal and external factors affecting the business, as well as management reporting are analyzed.

Ключові слова: управлінський облік, система управлінського обліку, організація системи управлінського обліку.

Методологічно та організаційно бухгалтерський облік поділяється на фінансовий і управлінський. Це дві галузі єдиної системи обліку, кожна з яких має своє призначення і відіграє свою роль в управлінні підприємством, а також у забезпеченні необхідною інформацією різнопланових користувачів.

У сучасних ринкових умовах підприємства набувають більшої самостійності, а це, у свою чергу, передбачає принципове переосмислення таких функцій управління, як планування, облік, контроль та аналіз. Останнім часом для успішного вирішення проблем, що виникають перед менеджерами вищого та середнього рівнів управління, недостатньо лише інформації бухгалтерського обліку [1].

Дослідження з цієї проблеми набули значного поширення у країнах з розвинутою ринковою економікою в 70-ті роки минулого століття. Економісти-науковці (К. Друрі, Т. Скоун, Ч. Хорнгрен, Д. Фостер, Р. Ентоні та інші) обґрунтували необхідність відокремлення управлінського обліку, його призначення, основні функції та методичні принципи організації й звернули увагу на те, що управлінський облік включає планування, складання бюджету, відображення фактичних даних в аналітичному і синтетичному обліку й у звітності, контроль, аналіз, а також підготовку інформації для прогнозування та прийняття правильних ситуаційних управлінських рішень [2].

В Україні розробленню вищезазначеної проблеми приділяється значна увага з боку вітчизняних дослідників М. Чумаченка, С. Голова, Л. Сухаревої та ін. Однак на практиці лише деякі вітчизняні підприємства застосовують систему управлінського обліку для ефективного вирішення питань і проблем ведення бізнесу. Основне пояснення цього – відсутність достатнього обсягу знань у керівництва. Водночас багато керівників не завжди усвідомлюють роль управлінського обліку в організації, недостатньо чітко розуміють поставлену мету і завдання.

Тому, окреслюючи проблеми у функціонуванні системи управлінського обліку на українських підприємствах, варто зупинитися на найбільш типових на сьогодні:

1. Вибір варіанта побудови системи – це найбільш відповідальний крок. Адже розмір підприємства, галузь та сфера діяльності вимагатимуть індивідуального підходу. Наприклад, торгівельна сфера вимагає особливої уваги до ефективного управління джерелами фінансування, управління складськими запасами та оборотністю конкретних товарних груп, жорсткого контролю за дебіторами. Тому система організації управлінського обліку на основі єдиної головної книги може призвести до декількох проблем. Припустимо, що облік надходження та відвантаження продукції на підприємстві, що здійснює торгівлю продуктами харчування, ведеться за методом FIFO. Для цілей бухгалтерського обліку, що ведеться за методом FIFO, зовсім не важливо, яким чином відбувається реальний рух товарів, тобто, які товари справді були продані з тих, що були на складі. Крім того, інформація про відвантажений товар надходитиме одночасно з закриттям бухгалтерського періоду (система управлінського обліку на основі єдиної головної книги) [3].

Можливі проблеми підприємства: відвантаження продукції, термін придатності якої минув (відсутність системи кодування товарів: дата, номер партії і тому подібне, їх прибуття та вибуття), формування неправильного замовлення продукції від постачальника (відсутність щоденних, щотижневих залишків продукції за видами товару), оцінка ефективності діяльності складського господарства та відділу збуту.

2. Робота над побудовою системи управлінського обліку фінансового департаменту. Багато підприємств розпочинають роботу з налагодження системи щодо визначення функцій фінансового департаменту в частині управлінського обліку, забуваючи про те, що управлінський облік – це не тільки чітка діяльність фінансового департаменту, але й налагоджена, продумана, чітка робота всіх відділів та підрозділів. Тому, перш за все, необхідно визначити параметри інформації, що надходитимуть з інших організаційних рівнів, продумати форми її вираження, терміни надходження, відповідальних за вчасне та правильне подання цієї інформації.

3. Відсутність продуманої організаційної структури підприємства, невизначеність з виконавцями та користувачами інформації призводитиме до конфлікту даних та неможливості не тільки отримувати

результати роботи, але й здійснювати їх контроль. Прикладом можуть бути підприємства, на яких відділи збуту та маркетингу знаходяться в "одній особі". Виникає відразу декілька проблем: від кого ми маємо отримувати інформацію про розмір продажів та про оплату за продукцію у розрізі покупців, видів продукції, а від кого – інформацію про ємність ринку, аналіз цін на продукцію конкурентів?

4. Невизначеність кваліфікаційних вимог до спеціалістів, котрі відповідають за постановку та ведення управлінського обліку.

5. Відсутність у менеджменту розуміння необхідності мотивації працівників складати якісні звіти призводить до спотворення результативності роботи всього підприємства. Якщо система винагород ґрунтуватиметься на реальних результатах, відображених у звіті підрозділу, то керівництво зможе реально контролювати ситуацію [3].

6. Складність у технічному функціонуванні системи. На багатьох сучасних українських підприємствах управлінський облік ведеться шляхом ручного заповнення даних у форми, або з використанням стандартних пакетів MS Excel (MS Access), або в додатковій бухгалтерській програмі. Використання MS Excel (MS Access) призводить до багаторазового дублювання (кожний користувач – окремий файл) при введенні інформації, великої кількості помилок, можливості несанкціонованої зміни інформації або помилкового використання старої інформації. Підготовка звітів потребує великої кількості часу, а отримати певний показник часом є важкою працею [3].

Достатньо велика кількість проблем при організації системи управлінського обліку на підприємстві спонукає до пошуку шляхів їх вирішення як на мікрорівні, так і на макрорівні. Тому сучасна система управлінського обліку повинна складатися із щонайменше трьох складових: облік та управління витратами, розробка показників діяльності товариства, планування виробничої, фінансової та інвестиційної діяльності [2].

Таким чином, у систему управлінського обліку та аналізу необхідно включати прогнози внутрішніх та зовнішніх факторів, які впливають на діяльність підприємства, а також управлінську звітність. Вирішення проблем управлінського обліку необхідно здійснювати і на рівні держави (хоча управлінський облік є виключним питанням керівництва підприємством): допомога у формуванні єдиної методологічної бази управлінського обліку, яка повинна бути тісно пов'язана з процесами вдосконалення корпоративного управління; формування кваліфікованих професіоналів у сфері управлінського обліку.

Література: 1. Лінник Є. С. Предмет, методи, функції та вплив на розвиток управлінського обліку в Україні / Є. С. Лінник. – Харків, 2007. – С. 18–20. 2. Нападівська І. В. Управлінський облік / І. В. Нападівська. – К. : КНТЕУ, 2009. – С. 54. 3. Кононенко О. В. Все про бухгалтерський облік [Електронний ресурс] / О. В. Кононенко. – Режим доступу : <http://www.vobu.com.ua/>. 4. Голов С. Проблеми і перспективи реформування бухгалтерського обліку в Україні / С. Голов. – К., 2008. – С. 11.

Азаренков Г. Ф.

УДК 336.012.23

Сердечна С. М.

АНАЛІЗ СТАНУ ФАКТОРИНГОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто стан факторингового ринку в Україні. Запропоновано варіативні моделі факторингу. Проаналізовано динаміку розвитку факторингових послуг.

Аннотация. Рассмотрено положение факторингового рынка в Украине. Предложены вариативные модели факторинга. Проанализировано динамику развития факторинговых услуг.

Annotation. A situation of factoring market in Ukraine is considered. The variational model of factoring is proposed. The development of factoring services is analyzed.

Ключові слова: факторинг, фактор, клієнт, позичальник, Конвенція УНІДРУА, грошова вимога, дебіторська заборгованість.

Нині криза неплатежів примушує підприємства опановувати факторингове фінансування для прискорення обігу коштів. Тому на початку минулого десятиліття ринок факторингових послуг почав динамічно розвиватися. Бо впродовж багатьох років факторинг залишався продовженням кредитної лінії більшості банків. Зараз факторинг необхідний, як засіб стимулювання розвитку виробництва й інвестування.

Факторинг є достатньо новим фінансовим інструментом для України. Він враховує інтереси усіх сторін комерційної угоди, вирішує питання виробничого характеру. Основні теоретичні концепції питань розвитку факторингових послуг в Україні були розроблені вітчизняними економістами: Н. Внуковою, В. Беловим, О. Бериславською, С. Боровим, О. Ляховою, А. Савченко, А. Лобановою, В. Пластуном та ін. Серед зарубіжних вчених, що досліджують здійснення факторингових операцій, слід зазначити: П. Роуза, Є. Доллана, Р. Кембелла, Б. Гвоздьова та Є. Жукова. Для інтерактивного спілкування учасників ринку факторингу країн СНД було створено факторинговий портал factoring.org.ua.

© Азаренков Г. Ф., Сердечна С. М., 2011

Метою статті є дослідження становища факторингового ринку як основи для підтримки бізнесу в сучасних економічних умовах.

У факторингу беруть участь три сторони: фактор (спеціалізована установа, відділ комерційного банку); постачальник; покупець. Механізм здійснення факторингу можна дослідити за поданою нижче схемою (рисунок).

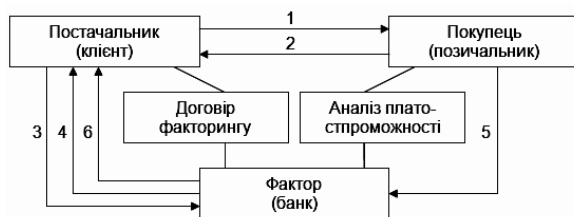

Рис. Механізм проведення факторингових операцій

На рисунку зображено, що відразу за умовами договору факторингу між клієнтом та фактором перевіряється платоспроможність позичальника, а далі відповідно:

- 1 – відвантаження товару;
- 2 – акцепт розрахункових документів;
- 3 – виставлення розрахункових документів;
- 4 – оплата фактором розрахункових документів постачальнику;
- 5 – оплата розрахункових документів;
- 6 – фактор передає решту грошових коштів клієнту з одночасним відрахування комісійної винагороди.

На основі проведеного експрес-аналізу було виявлено 16 факторів. Факторами, здебільшого, виступають банки, що на вітчизняному ринку здійснюють факторингове обслуговування. У своїй діяльності банки спираються на Закон України "Про банки і банківську діяльність". За цим законом факторинг визначається як набуття права вимоги щодо виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги з узяттям на себе виконання таких вимог і приймання платежів. Згідно із Законом України "Про податок на додану вартість", факторинг – це операція з переуступки першим кредитором (виробником) прав вимоги боргу третьої особи (споживача) іншому кредиторові (факторові) з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредиторові. У Цивільному кодексі України факторинг визначається як договір (фінансування під відступлення права грошової вимоги), де одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати кошти – розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [1 – 3].

Неузгодженість понять говорить про правову невизначеність операції факторингу. Як наслідок, небажання фінансових компаній їх впроваджувати і тим розвивати ринок. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг роз'яснює численні звернення щодо факторингу. Уряду необхідно переглянути закони та постанови, в яких надається визначення факторингу.

Відповідно, першим варіантом, що має покращити становище ринку факторингу в Україні, є стандартизація законодавчої бази. Як ідеальний варіант – прийняття закону "Про факторинг", який має бути розроблений на основі Конвенції УНІДРУА [4]. Паралельно необхідно підготувати відповідний персонал. Це можливо вирішити шляхом підвищення кваліфікації працівників та впровадженням навчальної дисципліни "Факторинг" на економічних факультетах вузів. Оскільки факторинг – це відносно нова галузь української економіки, то потрібно залучати державних фінансових агентів. Що дозволить створити конкуренцію в галузі та пожвавити ринок.

Національний банк України не веде статистику за сегментами факторингу. Тому оцінити об'єктивну ситуацію на ринку факторингу важко. За оцінками самих учасників ринку заборгованість клієнтів перед банками за операціями факторингу на 1 жовтня 2010 р. складає 692,5 млн грн, що на 20 % менше, ніж на початок 2010 р. Дані Госфінпослуг свідчать, що об'єм факторингових операцій, що надають факторингові компанії, може вийти на позиції минулого року. До провідних операторів факторингу відносять: Приватбанк, Укресімбанк, Укрсоцбанк, Сведбанк, Унікредитбанк, Віейбі банк, Себбанк, Контактбанк і ВАТ "Арма факторинг" (таблиця) [5].

Таблиця

Кількість факторів та обсяг наданих факторингових кредитів

Показники	01.12.2007 р.	01.07.2008 р.	01.01.2009 р.	01.01.2010 р.
Кількість факторів, які мають право надавати послуги з факторингу	37	41	45	47
Кількість факторів, які надавали послуги з факторингу	14	14	17	17
Обсяг наданих послуг факторингу, млн грн	497,2	480,9	1448,2	874,5

Таким чином, український ринок факторингу знаходиться у стані стагнації. Факторингове фінансування несе в собі великі ризики. З такими ризиками вже зіткнулися оператори факторингу. Потрібно знизити показники ризиків факторингового портфеля і наблизити їх до європейських. На європейському факторинговому ринку ризики мінімальні завдяки процедурам, функціям і моделям, які застосовуються для зниження рівня витрат за факторинговими операціями. Адаптація удосконалених факторингових

схем дозволить істотно знизити показники витрат. На цьому фоні мають бути вирішені законодавчо-правові суперечки, які мають спростуватися шляхом стандартизації єдиного нормативного документа щодо факторингу.

Література: 1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-III, зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 2. Закон України "Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12.07.2001 р. № 2664-III, зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 3. Закон України "Про податок на додану вартість" від 01.04.1997 р. № 168/97-ВР-III, зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 4. Закон України "Про приєднання України до Конвенції УНІДРУА про міжнародний факторинг" від 11.01.2006 р. № 3302-IV, зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.lvonevsky.org>. 5. www.factors-chain.com. 6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 7. Безак А. М. Факторингове забезпечення діяльності підприємства / А. М. Безак // Економіка АПК. – 2008. – № 8. – С. 29–34. 8. Височинська О. В. Факторинг: сутність та перспективи розвитку на українському ринку фінансових послуг / О. В. Височинська, К. Л. Ларіонова // Деньги и кредит. – 2007. – № 5. – С. 12–13. 9. Внукова Н. Можливості та ризики факторингу в ракурсі SWOT-аналізу / Н. Внукова // Фінансовий ринок України. – 2007. – № 2(40). – С. 6–11. 10. Гвоздев Б. З. Факторинг : учебн.-практ. пособ. / Б. З. Гвоздев. – М. : ЭКМОС, 2000. – 160 с. 11. Медяник А. В. Факторинг как альтернативный вариант кредитования предприятий / А. В. Медяник // Прометей. – 2005. – № 3(18). – С. 290–292. 12. Ошроев М. Факторинг в первый раз / М. Ошроев // Финансовый директор. – 2008. – № 11–12. – С. 93–97. 13. Сердечная С. Н. Правовое регулирование факторинга в условиях кризиса неплатежей / С. Н. Сердечная, С. Н. Попова // Бизнес-Информ. – 2010. – № 4(3). – С. 69–74.

Власова О. Є.

УДК 657.41:658

ПОДАТКОВА ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБЛІКУ

Анотація. Розглянуто питання необхідності впровадження податкової облікової політики та її складових елементів. Визначено вплив податкової облікової політики на ефективність податкового обліку та планування.

Аннотация. Рассмотрены вопросы необходимости внедрения налоговой учетной политики и ее составляющих элементов. Определено влияние налоговой учетной политики на эффективность налогового учета и планирования.

Annotation. The questions about the introduction of the accounting policy of tax and its structural elements are considered. The influence of accounting policy of tax on tax accounting and planning is suggested.

Ключові слова: податкова облікова політика, планування, система обліку.

Становлення і розвиток економіки, що відбувається в Україні, особливо в умовах подолання кризових явищ, невід'ємно пов'язані з посиленням глобалізації, укрупненням діючих промислових структур і створенням потужних виробничих комплексів, що володіють значними фінансовими можливостями. Але такий розвиток українського бізнесу неможливий без одночасного розвитку всього ринкового середовища України, передумовою якого, в першу чергу, є зміни в податковій системі. Питання вдосконалення податкової системи завжди перебували в центрі уваги наукової та громадської думки з часу здобуття незалежності України. Тому прийняття та введення в дію з 01.01.2011 року Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [1] є визначним внеском у процес перебудови податкової системи.

Сучасна система обліку завжди знаходилася в тісному взаємозв'язку з податковою політикою держави. У першу чергу, завдяки формуванню в рамках загальної системи бухгалтерського обліку такої специфічної підгалузі, як податковий облік. Тому зрозуміло, що прийняття ПКУ є для облікової спільноти важливою подією, яка неминуче відіграє суттєву роль у формуванні облікової системи багатьох підприємств, зокрема визначенні переліку та змісту комплексу таких процедур, які загалом визначаються як облікова політика.

Дослідження питань формування облікової політики, зокрема ролі і місця в обліковій системі, завжди знаходилися у центрі уваги як західних фахівців, таких, як: Бакаев А. С., М. Ф. ван Бред, Соколов Я. В., Кондрако Н. П., Ніколаєва С. О., Палій В. Ф. тощо, так і вітчизняних: Білуха М. Т., Бутинець Ф. Ф., Кужельний М. В., Лінник В. Г., Барановська Т. В., П. Житній тощо. Проте, розглядаючи питання зміни ролі та статусу облікової політики в рамках організації обліку, фахівцями ігнорується проблема використання цієї процедури для цілей податкового обліку, що у світлі постійного зростання значення фіскальної складової в обліку є необґрунтованим та не сприяє підвищенню ефективності обліку взагалі, а у світлі прийняття ПКУ – взагалі є неправильним та суперечливим.

Дефініція терміна "податкова облікова політика організації" як самостійна відносно звичайної облікової політики для вітчизняної науки та практики є новою та не отримала свого нормативного

© Власова О. Є., 2011

визначення і наукового обґрунтування. Проте, на відміну від українського законодавства, в законодавстві інших країн вона присутня. Так, згідно зі ст. 11 Податкового кодексу Російської Федерації [2] під обліковою політикою для цілей оподаткування розуміється обрана платником податків сукупність, що допускається Податковим кодексом, способів (методів) визначення доходів і / або витрат, їх визнання, оцінки і розподілу, а також обліку інших необхідних для цілей оподаткування показників фінансово-господарської діяльності платника податків. Саме завдяки цій та іншим нормам Податкового кодексу РФ російські підприємства зобов'язані складати і затверджувати два документи – облікову політику для цілей бухгалтерського обліку й облікову політику для цілей оподаткування.

З огляду на загальний зміст поняття "облікова політика", що наведений у Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" [3], а також враховуючи специфіку податкового обліку, можна запропонувати таке визначення: податкова облікова політика (облікова політика для цілей оподаткування) – це сукупність принципів, методів і процедур, що допускаються податковим законодавством України при визначенні податкових зобов'язань, заповнення податкових декларацій, оптимізації оподаткування, а також забезпечують співставлення даних бухгалтерського та податкового обліку конкретного підприємства.

Наведене визначення повно розкриває сутність і зміст податкової облікової політики, вказуючи на свободу вибору (вибір сукупності методів податкового обліку), законність (тільки ті методи, що допускаються ПКУ [1]), приналежність (облікова політика формується конкретним підприємством), а також мету формування облікової політики (розрахунок податкових зобов'язань, заповнення декларацій і оптимізація оподаткування).

Для того щоб податкова облікова політика ефективно вирішувала покладені на неї завдання, вона повинна ввібрати в себе всі аспекти, необхідні для обчислення і сплати підприємствами всіх податків і зборів, що стягуються в рамках здійснення підприємницької діяльності, а не тільки податків на додану вартість і на прибуток. Це значно ускладнює організаційні і методологічні аспекти впровадження податкової облікової політики у практичній діяльності, однак не унеможлиблює цей процес. На підставі аналізу змісту облікового процесу, а також теоретичних і організаційних основ формування облікової політики для бухгалтерського обліку в адаптації їх для цілей податкових розрахунків, а також сутності та методів податкового обліку можна виділити сукупність питань, що повинні відобразитися в податковій обліковій політиці (рисунок).

Виходячи з наведеної структури, вся сукупність питань, що повинні вирішуватися в податковій обліковій політиці, може бути розділена на: організаційно-технологічні та методичні.

Організаційно-технологічні питання охоплюють процедурні аспекти організації системи обліку податків на підприємстві та окремих елементів їх правового механізму, а також створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення, необхідність якого особливо закріплюється ПКУ [1].

У свою чергу, методологічні питання містять методологію податкового обліку, яка визначається як нормами ПКУ, так й відповідними П(с)БО.

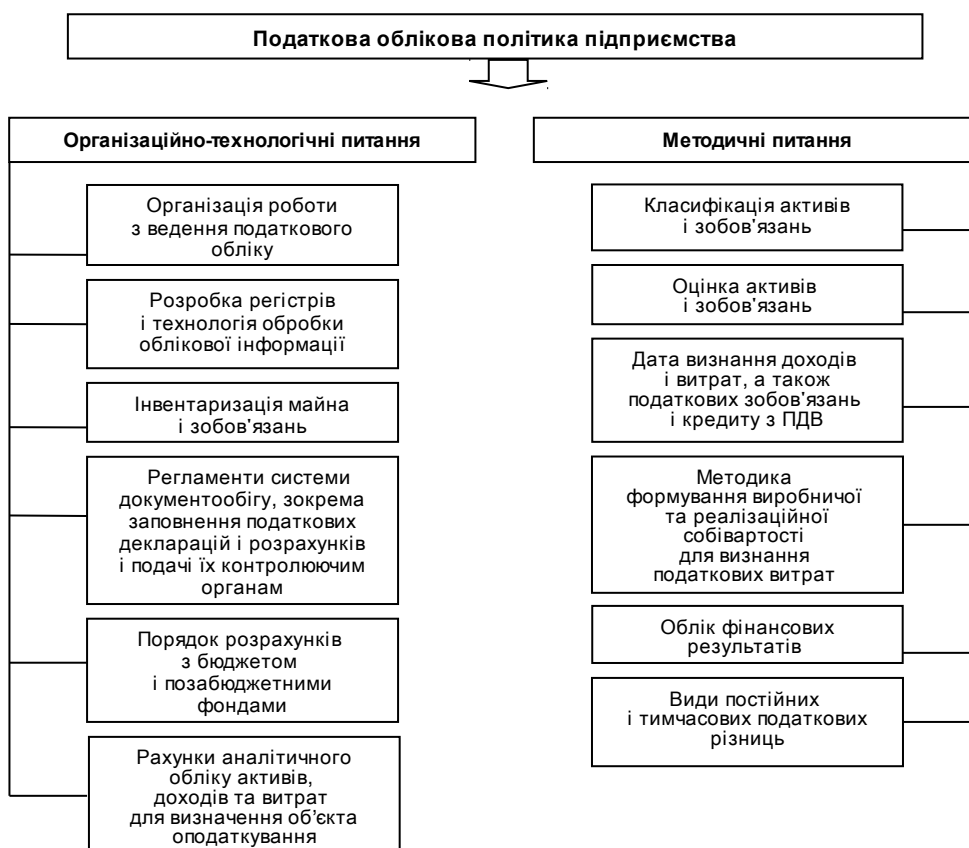

Рис. Сукупність питань, що вирішуються за допомогою податкової облікової політики

На жаль, ПКУ [1] як джерело інформації для визначення податкової облікової політики не містить чіткого та вичерпаного переліку питань, що повинні бути в ній визначені. Однак, на відміну від раніше

діючого законодавства, зокрема Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств", вказівки щодо деяких облікових питань усе-таки знайшли своє відображення та визначені як обов'язкові до встановлення обліковою політикою підприємства. У першу чергу, це стосується встановлення критеріїв визнання в податковому обліку основних засобів, методику визначення строків корисного використання окремих об'єктів, нарахування амортизації, розрахунку звичайних цін, переліку, способу визначення та відображення в фінансовій звітності податкових різниць тощо.

Окрім облікової спрямованості використання податкової облікової політики, вона може бути передумовою застосування на підприємстві методів та процедур податкового планування з метою оптимізації рівня оподаткування підприємств.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку податкового обліку в Україні дослідження щодо ролі і місця податкової облікової політики в єдиній обліковій системі українських підприємств, можливості використання даного облікового інструмента для цілей оптимізації оподаткування, а також дефініції даного терміна, відсутні.

Упровадження податкової облікової політики становить визначення конкретним підприємством сукупності процедур і методів, що допускаються податковим законодавством України, ведення податкового обліку з метою розрахунку податкових зобов'язань, заповнення податкових декларацій та розрахунків, оптимізації оподаткування, а також забезпечення співставлення даних бухгалтерського та податкового обліку.

Формування податкової облікової політики ставить перед підприємствами нові питання, вирішення яких вимагає вельми обдуманого підходу при виборі її елементів, оскільки від обґрунтованості вибору залежить тепер не лише сформовані в податковій та фінансовій звітності показники, але і розмір сплачуваних організацією податків та зборів.

Література: 1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Налоговый кодекс Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.base.garant.ru. 3. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність" від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Заdereцька Р. І.

УДК 339.9:658.14

ЗАСТОСУВАННЯ ВАРТІСНОГО ПІДХОДУ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЗМІНИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В РЕЗУЛЬТАТІ ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ

Анотація. Розглянуто існуючі підходи до оцінювання конкурентоспроможності. Обґрунтовано можливість застосування показника доданої ринкової вартості для оцінювання зміни конкурентоспроможності підприємства в результаті управління залученням коштів.

Аннотация. Рассмотрены существующие подходы к оценке конкурентоспособности. Обоснованы возможности применения показателя добавленной рыночной стоимости для оценки изменения конкурентоспособности предприятия в результате управления привлечением средств.

Annotation. The basic approaches to the enterprises' competitiveness estimation are considered. The possibilities to applying the indicator of added economic value to assess changes in competitiveness in the result of funds involving are grounded.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства, залучені кошти, управління залученням коштів, додана ринкова вартість.

Інтеграційні процеси реформування ринкового середовища зосереджують увагу вчених та керівників підприємств на фінансовому управлінні як на мікро-, так і на макрорівні. Важливо, щоб фінансове управління ґрунтувалось не лише на забезпеченні стабільного функціонування усіх виробничих систем, а й на зростанні конкурентної позиції підприємства на ринку. Приваблива ринкова позиція дозволяє розширити збутові можливості, залучити інвесторів до фінансування тощо.

Основними чинниками, які забезпечують зростання конкурентоспроможності підприємства, є виробництво конкурентоспроможної продукції, фінансова стійкість підприємства, потенціал економічного розвитку бізнесу. Усі ці три складові в комплексі відображають стан підприємства на ринку та формують перспективи його розвитку в майбутньому. Однак при недостатньому рівні фінансового забезпечення зростання усіх трьох елементів конкурентоспроможності фактично неможливе, тому підприємствам слід значну увагу приділити управлінню фінансовим забезпеченням виробничо-господарської діяльності.

Вирішення проблеми забезпечення виробничо-господарської діяльності підприємства достатнім обсягом коштів підвищує як конкурентоспроможність його продукції, так і конкурентоспроможність

© Заdereцька Р. І., 2011

підприємства загалом. Обсяг фінансування є ключовим параметром для зміни обох показників конкурентоспроможності. Щоб виробляти конкурентоспроможну продукцію, отримувати дохід і прибуток та бути конкурентоспроможним на ринку, підприємству необхідні ресурси, для формування яких слід залучати і ефективно використовувати різноманітні джерела коштів.

Залучення коштів здійснюється з використанням зовнішніх та внутрішніх джерел підприємства. Одним із основних завдань цього процесу є оптимізація структури додатково отриманих ресурсів за критерієм їх вартості для підприємства, оскільки це прямо впливає на платоспроможність підприємства та його фінансову стійкість. Саме тому проблема взаємозв'язку управління залученням коштів і зростання конкурентоспроможності підприємства набувають особливої актуальності. Зокрема, особливу увагу слід приділити підходам до оцінювання впливу залучення коштів на вартість підприємства як одного з елементів зростання конкурентної позиції фірми.

Незважаючи на велику кількість наукових праць, що стосуються оцінювання конкурентоспроможності підприємства, питання, пов'язані з врахуванням впливу ефективності фінансового управління на загальну ринкову позицію бізнесу, залишаються недостатньо розкритими та мають дискусійний характер.

Більшість підходів до оцінювання конкурентоспроможності мають виробничий характер. Тобто пов'язується з якісними та кількісними характеристиками продукції, яку виробляє підприємство. Прихильниками цього підходу є Л. Лісовська, В. Павлова, С. Князєв, Л. Дейнеко, А. Коваленко [1 – 3] тощо. У процесі використання цього підходу враховуються якісні та цінові характеристики виробничого процесу та продукції підприємства. Однак зазначений підхід не відображає, які джерела коштів були використані для фінансування виробничо-господарської діяльності і, відповідно, не дає змоги оцінити вплив їх структури на конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Маркетингово-логістичний підхід враховує особливості надходження ресурсів у виробничу діяльність, однак основна увага приділяється просуванню та збуту товарів і послуг підприємства для нарощення стратегічних переваг продукції, а відтак підприємства. Цей підхід у своїх працях описували С. Бараненко, В. Балабанова, Т. Загорна [4 – 6] тощо. Недолік цього підходу для оцінювання впливу ефективності залучення коштів на конкурентоспроможність підприємства полягає у тому, що він ґрунтується на якісних та кількісних показниках діяльності підприємства із застосуванням методів експертних оцінок, що зумовлює високу суб'єктивність отриманих результатів та фактично не відображає ефективності покриття потреби у фінансуванні і стану залучення коштів.

Науковці Черненко С. О., Журило І. В. [7; 8] вважають найдоцільнішим підхід до оцінювання конкурентоспроможності на основі рентабельності. Особливістю підходу є досить розширена система показників оцінювання, яка охоплює не тільки виробничу та збутову діяльність підприємства, а також зміну структури капіталу за аналізований період. Однак вадою цього методу є те, що оцінювання не дає можливості вивчити причини недостатнього рівня конкурентоспроможності підприємства.

Вартісний підхід, який застосовується у працях Г. Островської, Порохня В. М, Лось В. О., Р. Булиги [9 – 11], передбачає розрахунок ринкової вартості підприємства, відображаючи ефективність управлінських рішень у процесі управління. Цей підхід може застосовуватись як один з елементів відображення конкурентоспроможності підприємства і, насамперед, буде інформативним для власників та інвесторів підприємства. Недоліком підходу є те, що розрахунки можуть ґрунтуватись на несуб'єктивній оцінці ринкової вартості капіталу, що вплине на зниження об'єктивності отриманих результатів.

У застосуванні вартісного підходу особливої уваги слід надати показнику доданої ринкової вартості (EVA). Це обумовлено тим, що показник EVA відображає інформацію про вартість здійснених у минулому періоді управлінських операцій. Важливо, що під час розрахунку доданої ринкової вартості враховується прибуток підприємства та джерела коштів, які застосовувались для здійснення виробничо-господарської діяльності. Витрати на капітал (WACC), які є елементом розрахунку EVA враховують структуру залучених і власних коштів та вартість цих коштів, що, як уже зазначалось, є основним критерієм для формування оптимальної структури залучених ресурсів.

Таким чином, врахування показника доданої ринкової вартості під час оцінки конкурентоспроможності підприємства є доцільним, оскільки EVA:

- дає змогу управляти прибутковістю з позиції власників;
- характеризує ефективність управлінських рішень;
- враховує вартість різних джерел капіталу, що використовуються для фінансування підприємства;
- відображає зростання конкурентоспроможності переважно за рахунок збільшення ефективності використання капіталу, а не через оптимізацію витрат на залучення коштів.

Отже, за результатами дослідження обґрунтовано, що в умовах загострення ринкової боротьби існує потреба точного відображення конкурентної позиції підприємства. Постає необхідність оцінювання ефективності діяльності підприємства не лише за допомогою якісних та кількісних характеристик виробництва продукції, але й з використанням показників ефективності використання його фінансових ресурсів. Необхідність прогнозування перспектив розвитку підприємства, його конкурентоспроможності на ринку, вимагає використання сучасних інструментів та методів оцінки ефективності управління вартістю бізнесу та вартістю управління різними елементами капіталу. З огляду на це врахування показника доданої ринкової вартості при оцінюванні конкурентної позиції підприємства є цілком обґрунтованим. Застосування показника EVA надасть можливість дослідити ефективність залучення коштів, виявити перспективи оптимізації джерел фінансування виробничо-господарської діяльності підприємства. Перспективою подальших досліджень є виявлення залежностей між зміною показника EVA та структурою джерел фінансування виробничо-господарської діяльності підприємства.

Література: 1. Лісовська Л. Сучасні підходи до оцінки конкурентоспроможності продукції / Л. Лісовська // Вісник НУ "Львівська політехніка": Логістика. – Львів : НУ "Львівська політехніка", 2001. – № 416. – С. 187–191. 2. Павлова В. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : монографія / В. Павлова. – Дніпропетровськ : ДУЕП, 2006. – С. 83–101. 3. Теоретико-методологічні засади розвитку конкурентного середовища у сфері виробництва продовольчих товарів : монографія / А. О. Коваленко, С. І. Князєв, Л. В. Дейнеко та ін. – К. : Наук. світ, 2003. – С. 18–23. 4. Бараненко С. П. Стратегічна стабільність підприємства / С. П. Бараненко. – К., 2003. –

412 с. 5. Балабанова Л. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств : навч. посібн. / Л. В. Балабанова, В. В. Холод. – К. : ВД "Професіонал", 2006. – 448 с. 6. Загорна Т. О. Конкурентоспроможність фірми в системі стратегічного маркетингу / Т. О. Загорна. – К., 2000. – 311 с. 7. Черненко С. О. Конкуренція та ефективність товарних ринків в Україні : монографія / С. О. Черненко. – К. : КНТЕУ, 2006. – 171 с. 8. Журило І. В. Конкурентоспроможність нової продукції промислово-виробничого призначення: теоретичні аспекти, методика прогнозування та забезпечення : монографія / І. В. Журило. – Кіровоград : ПВЦ "Мавік", 2007. – 186 с. 9. Островська Г. Управління вартістю: сучасні інструменти оцінки корпоративної ефективності / Г. Островська // Світ фінансів. – 2008. – № 3 (16) – С. 106–116. 10. Порохня В. М. Моделювання економічної доданої вартості на підприємстві / В. М. Порохня, В. О. Лось // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1. – С. 107–114. 11. Булига Р. В. Вартість бізнесу як інтегральний фінансовий показник / Р. В. Булига // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : міжнародний збірник наукових праць. – 2010. – № 1. – С. 138–145.

Єніна-Березовська А. О.

УДК 658:336.22

ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ КОКСОХІМІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Анотація. Визначено основні фактори впливу податків на фінансові результати діяльності коксохімічних підприємств. Досліджено рівень впливу оподаткування відносно кінцевих результатів фінансово-економічної діяльності.

Аннотация. Определены основные факторы влияния налогов на финансовые результаты деятельности коксохимических предприятий. Исследован уровень влияния налогообложения относительно конечных результатов финансово-экономической деятельности.

Annotation. The main factors of tax influence on the financial results of by-product coke enterprises' operations are identified. The gravity of the influence of taxation with the regard to the financial results of the operations is analyzed.

Ключові слова: податки, фінансові результати, коксохімічні підприємства.

Податки знижують рівень прибутковості економічних суб'єктів і в цьому полягає основна економічна проблема податкової системи – її безпосередній, об'єктивний вплив на рівень прибутковості підприємств у бік її зменшення. Оскільки підприємство прагне збільшити свій чистий прибуток, то керівник намагається послабити дію податків, змінюючи (якщо це можливо) відповідним чином діяльність підприємства. Це і визначає вплив податків на результат економічної діяльності підприємства. Якщо сума податків перевищує деякий допустимий рівень, який залежить від економічної ефективності підприємства, форми власності і податкових ставок, то настає зупинка розвитку.

Пропонований підхід ґрунтується на гіпотезі про те, що податковий вплив на результати фінансово-економічної діяльності промислових підприємств знаходиться в залежності від факторів, які прямо або опосередковано пов'язані із оподаткуванням. Доцільним вважається виділити основні фінансово-економічні показники, які найбільшою мірою відчувають вплив податкової системи. До таких показників віднесено: прибуток, який безпосередньо змінюється під впливом податків; вартість основних фондів (ОФ), які, з одного боку, оподатковуються у процесі їх придбання, а з іншого – податковий тягар впливає на можливість їх відтворення; власний капітал (ВК), який формується за рахунок прибутку підприємства та акціонерного капіталу, дані види капіталу безпосередньо мають відношення до оподаткування; фінансові інвестиції (ФІ), безпосередньо пов'язані із формуванням основних фондів, сама інвестиційна діяльність, як правило, здійснюється за рахунок прибутку, відповідно цей показник безпосередньо пов'язаний із розмірами податку.

Для подальшого аналізу даних показників використовувались дані таких коксохімічних підприємств (КХП): ВАТ "Авдіївський КХЗ", ВАТ "Алчевський КХЗ", ВАТ "Дніпродзержинський КХЗ", ВАТ "Макіївський КХЗ", ВАТ "Єнакіївський КХЗ". Попередній аналіз дає змогу стверджувати, що в досліджуваному періоді найбільш динамічно розвивався ВАТ "Авдіївський КХЗ", який збільшив розміри прибутку та наростив основні фонди, власний капітал, але при цьому знизив інвестиційну активність. ВАТ "Алчевський КХЗ" продемонстрував негативну динаміку розвитку, що позначилося на зниженні прибутку та власного капіталу, але підвищив інвестиційну активність та збільшив обсяги основних фондів. Стабільність показав ВАТ "Дніпродзержинський КХЗ", який має позитивні результати за всіма досліджуваними позиціями, окрім вартості основних фондів. Негативну динаміку демонструє ВАТ "Єнакіївський КХЗ", діяльність якого є збитковою, хоча розміри збитків зменшуються, падає рівень інвестиційної активності, відбувається знецінення основних фондів. Негативну динаміку розвитку має і ВАТ "Макіївський КХЗ", який зменшує всі показники діяльності, при цьому особливо різко впав рівень прибутковості підприємства. ВАТ "Ясинівський КХЗ" продемонстрував загальне зростання прибутковості на фоні негативної динаміки всіх інших показників фінансово-економічної діяльності.

© Єніна-Березовська А. О., 2011

Аналізуючи безпосередній вплив оподаткування на результати діяльності підприємств КХП, необхідно відзначити, що необхідний рівень прибутку є основою стійкого розвитку підприємств і аналіз повинен ґрунтуватися на визначенні взаємозв'язку між прибутковістю і рівнем оподаткування.

Кількісно це може бути оцінено за допомогою показника темпу сталого приросту прибутку (Тсп) відносно величини податків і величини власного капіталу за формулою:

$$Тсп = [(Пзв - Пб) : (Чпз - Чпб)] : (Вк : 100 \%),$$

де Пзв – розміри податку у звітному періоді, грн;

Пб – величина податку в базисному періоді, грн;

Чпз – чистий прибуток звітного періоду, грн;

Чпб – чистий прибуток базисного періоду, грн;

Вк – власний капітал, грн.

Подальший аналіз спрямований на аналіз фінансових ресурсів, реінвестованих у розвиток підприємства (Фрі) (характеризує, якими темпами збільшуються активи підприємства тільки за рахунок інвестиційних ресурсів, без залучення позикових коштів, є орієнтовною характеристикою зростання власного капіталу через внутрішнє фінансування в майбутньому, якщо в розвитку організації не відбудеться різких змін у структурі оподаткування) і їхнього взаємозв'язку із прибутком, вартістю ОФ і оподаткуванням:

$$Фрі = [(Пзв - Пб) : (Чпз - Чпб) : (Фі : 100 \%) \times (Рофз - Рофб)] : 100 \%,$$

де Фі – фінансові інвестиції, грн;

Рофз – вартість ОФ у звітному періоді, грн;

Рофб – вартість ОФ у базисному періоді, грн.

У табл. 1 наведено розрахунок впливу оподаткування на формування фінансових результатів діяльності підприємств КХП України.

Таблиця 1

Розрахунок впливу оподаткування на формування фінансових результатів діяльності підприємств КХП України

Період (роки)	Показники (млн грн %)	
	Тсп	Фрі
1	2	3
ВАТ "Авдіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(918,2 - 570,4) / (377,3 - 53,3) / 2919,0 \times 100 \% = 0,06 \%$	$(918,2 - 570,4) / (377,3 - 53,3) / 4274 \times (2194 - 679) / 100 \% = 0,0045 \%$
2007 – 2008	$(924,6 - 918,2) / (-225,7 - 377,2) / 4274,0 \times 100 \% = -0,0025 \%$	$(924,6 - 918,2) / (-225,7 - 377,2) / 4153 \times (1996 - 2194) / 100 \% = -0,02 \%$
2008 – 2009	$(237,7 - 924,6) / (804,5 - (-225,7)) / 6199,0 \times 100 \% = 0,02 \%$	$(237,7 - 924,6) / (804,5 - (-225,7)) / 6199943 \times (3507 - 1996,0) / 100 \% = 0,003$
ВАТ "Алчевський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(511,2 - 221,3) / (38,5 - 130,4) / 1198,0 \times 100 \% = -0,26$	$(511,2 - 221,3) / (38,5 - 130,4) / 212,8 \times (1198 - 377) / 100 \% = 0,11$
2007 – 2008	$(771,0 - 511,2) / (229,7 - 38,5) / 1436 \times 100 \% = 0,09$	$(771,0 - 511,2) / (229,7 - 38,5) / 134,3 \times (1436 - 1198) / 100 \% = 0,024$
2008 – 2009	$(1068 - 771) / (284,6 - 229,7) / 1467 \times 100 = 0,036$	$(1068 - 771) / (284,6 - 229,7) / 130,3 \times (1467 - 1436) / 100 \% = 0,012$
ВАТ "Дніпродзержинський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(152 - 112) / (17,9 - 15,6) / 261 \times 100 \% = 6,7$	$(152 - 112) / (17,9 - 15,6) / 85,4 \times (78,5 - 82,8) / 100 \% = -0,009$
2007 – 2008	$(164 - 152) / (-64,8 - 17,9) / 196 \times 100 \% = 0,1$	$(164 - 152) / (-64,8 - 17,9) / 95,1 \times (76,7 - 78,5) / 100 \% = 0,00006$
2008 – 2009	$(244 - 164) / (58,4 - (-64,8)) / 254 \times 100 \% = 0,0005$	$(244 - 164) / (58,4 - (-64,8)) / 115 \times (75,1 - 76,7) / 100 \% = 0,000016$
ВАТ "Єнакіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(182 - 477) / (-22,8 - 1,57) / -14,6 \times 100 \% = -41,6$	$0 \times (182 - 477) / (-22,8 - 15,7) \times (4,0 - 5,1) / 100 \% = 0$
2007 – 2008	$(59 - 182) / (-1,57 + 1,47) / -17,4 \times 100 \% = 706,8$	$0 \times (59 - 182) / (-15,7 + 14,7) \times (3,3 - 4,0) / 100 \% = 0$
2008 – 2009	$(43 - 59) / (-1,47 + 13,5) / -18,7 \times 100 \% = -6,6$	$0 \times (43 - 59) / (-14,7 + 13,5) \times (3,0 - 3,3) / 100 \% = 0$
ВАТ "Макіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(72,4 - 95,4) / (5,6 - 3,8) / 70,8 \times 100 \% = -17,9$	$(72,4 - 95,4) / (5,6 - 3,8) / 1,2 \times (23,4 - 22,0) / 100 \% = -0,15$
2007 – 2008	$(102,2 - 72,4) / (3,3 - 5,6) / 72,4 \times 100 \% = -18,9$	$(102,2 - 72,4) / (3,3 - 5,6) / 1,1 \times (21,2 - 23,4) / 100 \% = -0,26$
2008 – 2009	$(174,1 - 102,2) / (0,01 - 3,3) / 67,8 \times 100 \% = -32,1$	$(174,1 - 102,2) / (0,01 - 3,3) / 1,1 \times (19,6 - 21,2) / 100 \% = 0,32$

1	2	3
ВАТ "Ясинівський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(310,9 - 263,9) / (41,8 - 80,1) / 396,2 \times 100 \% = 0,31$	$(310,9 - 263,9) / (41,8 - 80,1) / 15,4 \times (266 - 250) / 100 \% = 0,12$
2007 – 2008	$(454,6 - 310,9) / (151,1 - 41,8) / 340,3 \times 100 \% = 0,39$	$(454,6 - 310,9) / (151,1 - 41,8) / 2,5 \times (133 - 266) / 100 \% = 0,7$
2008 – 2009	$(667,2 - 454,6) / (264,2 - 151,1) / 293,3 = 0,64$	$(667,2 - 454,6) / (264,2 - 151,1) / 2,5 \times (127 - 133) / 100 \% = 0,04$

Загальний вплив оподаткування (Вп) на діяльність підприємств можна описати математичною системою рівнянь:

$$Вп = Чпз : 100 \% \times Квп,$$

$$Квп = Тсп \times Фрі,$$

де Квп – коефіцієнт впливу податків на розмір прибутку, %.

У табл. 2 наведені дані для розрахунку впливу податків (ВП) на формування залишкового фінансового результату діяльності підприємств КХП.

Таблиця 2

**Дані для розрахунку коефіцієнта впливу податків
на розмір прибутку підприємств коксохімічної галузі промисловості України**

Період (роки)	Розрахунок (тис. грн)	Пояснення
1	2	3
ВАТ "Авдіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$377\,295,0 : 100 \% \times 0,00027 \% = 1,02$	Податки майже не впливають на результати фінансово-економічної діяльності підприємства. ВП значно менше 1 %
2007 – 2008	$(225\,729,0) : 100 \% \times 0,00005 \% = 0,11$	Незважаючи на те, що підприємство отримало збитки, податки суттєво не вплинули на формування фінансово-економічного результату. ВП значно менше 0,01 %
2008 – 2009	$804\,571,0 : 100 \% \times 0,00006 \% = 0,48$	Податки майже не впливають на результати діяльності підприємства. ВП значно менше 0,01 %
ВАТ "Алчевський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$38\,583,0 : 100 \% \times 0,028 \% = 10,8$	Податки майже не впливають на результати діяльності підприємства. ВП значно менше 0,1 %
2007 – 2008	$229\,708,0 : 100 \% \times 0,0021 \% = 4,82$	Податки майже не впливають на результати діяльності підприємства. ВП значно менше 0,01 %
2008 – 2009	$284\,630 : 100 \% \times 0,0004 \% = 0,11$	Податки майже не впливають на результати діяльності підприємства. ВП значно менше 0,01 %
ВАТ "Дніпродзержинський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$17\,930,7 : 100 \% \times (-0,063) \% = -7,43$	Результат із знаком (-) був отриманий унаслідок негативної динаміки вартості ОФ, що призвело до зростання податкового навантаження на прибуток. Відповідно підвищився податковий тягар на інші фінансові показники, що в цілому призвело до підвищення ВП на діяльність підприємства. Разом із тим ВП становить менш 0,1 %
2007 – 2008	$64\,860,2 : 100 \% \times 0,00006 \% = 0,04$	Незважаючи на те, що підприємство збиткове, податки суттєво не вплинули на даний результат, негативний результат був отриманий через зростання собівартості продукції, витрат на збут та ін. ВП значно менше 0,01 %
2008 – 2009	$58\,437,0 : 100 \% \times 0,00000008 \% = 0,00005$	Податки майже не впливають на результати діяльності підприємства. ВП значно менше 0,01 %
ВАТ "Єнакіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$(1\,572,2) : 100 \% \times 0,0 \% = 0$	Внаслідок системної збитковості податки не впливають на формування фінансово-економічного результату
2007 – 2008	$(1\,470,0) : 100 \% \times 0,0 \% = 0$	Внаслідок системної збитковості податки не впливають на формування фінансово-економічного результату
2008 – 2009	$(1\,355,0) : 100 \% \times 0,0 \% = 0$	Внаслідок системної збитковості податки не впливають на формування фінансово-економічного результату
ВАТ "Макіївський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$5\,697,0 : 100 \% \times 2,68 \% = 152,6$	Податки істотно впливають на діяльність підприємства, зменшуючи прибуток майже на 3 %
2007 – 2008	$3\,335,0 : 100 \% \times 4,91 \% = 163,7$	Податки істотно впливають на діяльність підприємства, зменшуючи прибуток майже на 5 %
2008 – 2009	$10,0 : 100 \% \times -10,24 \% = -1,024$	Результат із знаком (-) був отриманий унаслідок негативної динаміки прибутку, що призвело до зростання податкового навантаження, та в цілому сприяло істотному зростанню ВП

1	2	3
ВАТ "Ясинівський коксохімічний завод"		
2006 – 2007	$41\,821 : 100 \times 0,037 = 15,5$	ВП значно менше 0,1 %, в даній групі підприємств даний рівень податкового впливу можна визначити як середній
2007 – 2008	$151120 : 100 \times 0,066 = 99,7$	ВП значно менше 0,1 %, в даній групі підприємств вплив визначається як середній
2008 – 2009	$264\,198 : 100 \times 0,025 = 66,0$	ВП значно менше 0,1 %, в даній групі підприємств вплив визначається як середній

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що рівень впливу оподаткування на результати фінансово-економічної діяльності підприємств КХП різниться в широкому діапазоні від 0,00000008 % до 10,24 %. Це впливає на такі показники діяльності підприємств КХП як рівень конкурентоспроможності підприємства, інвестиційну активність, здатність відновлювати основні фонди. Проведене дослідження показало, що вплив податків залежить від рівня капіталізації підприємств, вартості основних фондів, інвестиційної активності – чим дані показники вище, тим нижчим є вплив податків на формування економічного результату. Дане твердження не означає, що у грошовому вимірі даного впливу не відчувається, безумовно такий вплив існує, але він може бути настільки незначним, що в загальних результатах фінансово-економічної діяльності не буде суттєвим.

УДК 658.1

Гавриш П. О.

МЕТОДИ ОЦІНКИ ТА КОНТРОЛЮ ВИТРАТ У ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан інформаційних систем менеджменту у сфері витрат, сферу застосування та обмеження систем обліку. Визначено напрями покращення обліку та управління витратами на промислових підприємствах.

Аннотация. Выполнен анализ современного состояния информационных систем менеджмента в сфере затрат, сферы применения и ограничения систем учета. Определены направления совершенствования учета и управления затратами на промышленных предприятиях.

Annotation. The modern state of management information systems in the sphere of costs, application and restriction of accounting systems are analyzed. Main directions for further development of cost accounting and cost management in manufacturing are defined.

Ключові слова: управління витратами, інформаційні системи менеджменту, облік.

Інформаційні системи у сфері управління витратами на підприємстві є важливою базою для прийняття управлінських рішень та дієвим інструментом контролю. При цьому розвиток економічних відносин у суспільстві, впровадження новітніх технологій та сучасних виробничих процесів обумовлюють подальше зростання їх ролі в ефективному управлінні підприємством. У той же час, ці тенденції ставлять нові підвищені вимоги до організації обліку, контролю та оцінки витрат на промислових підприємствах, тобто вимагають постійного удосконалення теорії та практичних інструментів обліку, оцінки та контролю витрат.

Незважаючи на важливість тематики та суттєвий практичний інтерес до питань ефективної організації обліку та контролю витрат на підприємствах, певні аспекти цієї проблеми поки залишаються недостатньо розробленими в економічній літературі. Існуючі наукові та методичні розробки Р. Каплана [1], Х.-У. Кюпера [2], Міщенко В. Я. [3], А. Мюллера [4], П. Хорвата [5], Цал-Цалка Ю. С. [6], Р. Антоні [7], Т. Джонсона [8], Юрловського Б. С., Б. Педеля, Т. Райхмана, Г. Фріеделя та інших не надають достатню науково-методичну базу для своєчасного і повного відображення витрат підприємства та організації усіх аспектів їх обліку, контролю та оцінки, які б повною мірою відповідали вимогам сучасних промислових підприємств.

Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану інформаційних систем у сфері витрат, сфери застосування та обмежень систем обліку, а також визначення напрямів покращення обліку та управління витратами на промислових підприємствах.

Перед початком дослідження шляхів покращення обліку, оцінки та контролю витрат необхідно визначити, які вимоги висуваються на практиці до інформаційних систем менеджменту у сфері витрат і якою мірою вони можуть бути досягнуті за допомогою існуючих інструментів. Можна виділити такі основні вимоги: надання своєчасної, повної та достатньо деталізованої інформації про витрати, необхідної для ефективного прийняття управлінських рішень та організації дієвого контролю за виконанням планів. При цьому завданнями інформаційних систем менеджменту є не лише ідентифікація та облік необхідної інформації, але й оцінка витрат, їх аналіз, а також розробка та застосування інструментів та методів

для прийняття рішень на основі витрат. Таким чином, інформаційні системи менеджменту у сфері витрат мають допомагати керівництву підприємства забезпечувати поточне планування та контроль витрат, ідентифікувати потенціал для зниження витрат, вказувати на нові тенденції, попереджати про можливі ризики і таким чином підвищувати ефективність управління підприємством та його конкурентоспроможність.

У той же час, як уже відзначалося, за свідченням багатьох фахівців та представників бізнесу інформаційні системи менеджменту у сфері обліку витрат взагалі та безпосередньо системи обліку на сьогоднішній день перестали достатньою мірою відповідати практичним потребам. Серед основних недоліків існуючих облікових систем виділяють несвочасність та невідповідність інформації, що вони забезпечують, тим вимогам, які висуваються керівництвом підприємства. Ці системи не зазнали суттєвого вдосконалення з моменту їх розробки на початку 20-го сторіччя. Вони переважно базуються на застарілих принципах спрощення витрат, їх групування та лінійного зростання. Планування витрат за допомогою традиційних систем обліку досі базується на припущенні, що основна частина витрат є змінною і змінюється прямо пропорційно залежно від об'єму виробленої продукції. Незмінні накладні витрати переносяться на готову продукцію за допомогою одного чи декількох основних факторів витрат (cost driver). Як основні фактори витрат, як правило, використовуються прямі витрати праці (direct labor cost) або кількість витрачених машино-годин (machine-hours) на виробництво одиниці продукції. Такий підхід міг бути виправданим в умовах відносно простих і переважно неавтоматизованих виробничих процесів з високою часткою ручної праці. Однак за останнє сторіччя з часу розробки перших систем управлінського обліку ситуація кардинально змінилася.

Тенденція зниження частки прямої ручної праці є характерною для економіки в цілому і пов'язана зі зміною структури економіки та підвищенням частки вартості створеної сферою послуг у внутрішньому валовому продукті розвинутих країн з одночасним поступовим зниженням ролі промисловості та сільськогосподарства. Це стало результатом поширеного застосування новітніх технологій у виробництві, його механізації й автоматизації, що дозволили підвищити продуктивність праці робітників, задіяних безпосередньо у виробництві, та вивільнити додаткові робочі ресурси для інших сфер народного господарства. При цьому і структура самих підприємств істотно змінилася, що відобразилося у зростанні частки так званого "внутрішнього сектору послуг" у загальній структурі сукупної доданої вартості, створеної підприємством [4, с. 16]. Внутрішній сектор послуг на підприємстві охоплює всі види діяльності, які не відносяться безпосередньо до процесу виробництва продукції, але в той же час забезпечують його переробічне функціонування і подальшу реалізацію готової продукції. Серед таких підготовчих, планових, управлінських та координаційних видів діяльності можна виділити, зокрема, НДДКР, матеріально-технічне забезпечення процесу виробництва (включаючи процес закупівель), планування та координування виробництва, логістичні процеси, технічне обслуговування, контроль якості, маркетинг, збут, фінанси, бухгалтерію, відділ кадрів, загальний менеджмент тощо. Результатом структурних змін стало те, що частка накладних витрат, пов'язаних внутрішнім сектором послуг на підприємствах, у певних випадках сягнула 80 % від сукупної доданої вартості, у той час як частка прямих витрат на оплату праці виробничих працівників знизилася до 20 % [4, с. 17], а в окремих високотехнологічних підприємствах – навіть менш ніж 10 % сумарних витрат [1, с. 183].

Таким чином, на практиці склалася ситуація, коли накладні витрати у сумі 90 % від сумарних витрат переносяться на готову продукцію шляхом їх пропорційного розподілу на 10 % прямих витрат праці з подальшим перенесенням на готову продукцію. Проблемою однак є те, що у дійсності накладні витрати не змінюються пропорційно витратам праці або машино-годинам. На жаль, не існує єдиного фактора витрат, що міг би коректно відображати витрати на виробництво продукції, як функцію якоїсь однієї змінної. Більшість накладних витрат у короткостроковій перспективі або є незмінними, або змінюються відповідно до окремих факторів, інших ніж витрати праці або машино-години. Таким чином, застосування традиційних інструментів обліку витрат та методів калькулювання собівартості, як правило, призводить до викривленого відображення реальних витрат у обліку та фінансовій звітності і формує наперед неправильну інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

Таким чином, можна підсумувати, що облікові системи є об'єктивно некоректними для відображення вартості певних видів інвестицій у покращення інформаційної інфраструктури підприємства, оптимізацію організаційної структури, підвищення кваліфікації персоналу, налагодження клієнтських зв'язків тощо. Вони здатні лише зафіксувати витрати на проведення таких інвестицій і у певних випадках віднести їх до конкретних центрів та об'єктів витрат. Відносно оцінки вартості таких інвестицій, можливим видається лише попередній прогноз ефективності за допомогою придатних інструментів як, наприклад, метод NPV. У наступних звітних періодах ефективність таких інвестицій може бути певною мірою визначена за допомогою аналізу витрат та продажів до і після впровадження інвестицій з урахування супутніх факторів.

Література: 1. Kaplan R. S. Accounting Lag: The Obsolescence of Cost Accounting Systems / R. S. Kaplan // California Management Review. – 1986. – 28(2). – P. 174–199. 2. Küpper H.-U. Controlling: Konzeption, Aufgaben und Instrumente / H.-U. Küpper. – Stuttgart, Germany : Schäffer-Poeschel. – 4. Auflage. – 595 с. 3. Долинская П. Г. Контроллинг в действии : учебное пособие / П. Г. Долинская, В. А. Мищенко. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2008. – 472 с. 4. Müller A. Gemeinkosten-Management: Vorteile der Prozess-kostenrechnung / A. Müller. – Wiesbaden, Germany : Verlag Dr. Th. Gabler, 1998. – 2., vollst. überarb. und erw. Aufl. – 222 с. 5. Horvath P. Controlling / Horvath P. – München : Verlag Franz Vahlen GmbH, 2009. – 11. Auflage. – 840 S. 6. Цал-Цалко Ю. С. Витрати підприємства : навч. посібн. / Ю. С. Цал-Цалко. – К. : ЦУЛ, 2002. – 656 с. 7. Anthony R. Management Control Systems / Anthony R., Dearden J., Govindarajan V. – Irwin, USA : McGraw-Hill, 1992. – 7th edition. – 722 p. 8. Johnson T. Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting / Johnson T., Kaplan R. – Boston, USA : Harvard Business School Press. – 269 p.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЗА ЦЕНТРАМИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Анотація. Розглянуто методику побудови системи внутрішньої звітності в умовах децентралізованого управління, визначено базові принципи її організації та етапи становлення на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрена методика построения системы внутренней отчетности в условиях децентрализованного управления, определены базовые принципы ее организации и этапы становления на предприятии.

Annotation. The methods of constructing the internal reporting system under decentralized governance are considered, the basic principles of its organization and stages of growing at the enterprise are defined.

Ключові слова: звітність, управління підприємством, ефективність системи внутрішньої звітності.

Основою ефективного функціонування підприємства в цілому є його раціональна структурна організація. Децентралізація підприємства може стати запорукою вирішення проблеми ефективного управління, оскільки такі організації є більш гнучкими до потреб ринку. Децентралізація – це об'єктивний процес розподілу (делегування) відповідальності між менеджерами в частині управління, планування і контролю витрат та результатів діяльності. Дослідження управлінського процесу на основі розподілу відповідальності у сучасних динамічних економічних умовах набуває щораз ширшого значення. Вивченню цієї теми приділили багато уваги провідні фахівці наукового простору: Сопко В. В., Кужельний М. В., Чумаченко Н. Г., Бородкін О. С., Нападівська Л. В., Голов С. Ф., Лень В. С., Панасюк В. М., Ч. Хорнгерн, Дж. Фостер, К. Друри та ін. Проте, незважаючи на те, що у сучасній науковій літературі методика управління й обліку за центрами відповідальності викладена достатньо широко, відсутні єдині організаційні підходи, що характеризують управління за центрами відповідальності як структуровану величину [1 – 4]. Натомість відсутній системний підхід до вивчення децентралізованого управління та практичні рекомендації з його впровадження та функціонування, зокрема в частині внутрішньої звітності за центрами відповідальності.

Децентралізація управління потребує формалізованого підходу до організаційної структури підприємства, охоплюючи всі структурні одиниці зверху донизу і визначає місце кожного підрозділу з точки зору делегування йому певних повноважень і відповідальності. При цьому узагальнюючим поняттям стає "центр відповідальності". Так, Керімов В. Е. пропонує розглядати організаційну структуру сучасної компанії як сукупність різних центрів відповідальності, пов'язаних між собою лініями відповідальності [5].

Здійснений авторами діалектичний метод аналізу сутності "центрів відповідальності" дозволив визначити їх як організаційну одиницю системи управління, керівник якої наділений певними повноваженнями, делегованими йому вищим керівництвом та є відповідальним за досягнення визначених виробничо-фінансових показників діяльності.

У системі центрів відповідальності накопичену інформацію внутрішньогосподарського обліку для користувачів необхідно представити у вигляді, зручному для прийняття управлінських рішень. Користувачами такої інформації є внутрішні користувачі, у якості яких виступають управлінські служби підприємства. Внутрішню звітність у системі центрів відповідальності можна визначити як систему опрацьованої детальної інформації про ресурси, витрати, доходи та фінансові результати центрів відповідальності необхідної для внутрішніх користувачів з метою планування, аналізу, контролю та регулювання діяльності підприємства.

Основною метою внутрішньої звітності є надання об'єктивної інформації про діяльність центрів відповідальності для прийняття правильних управлінських рішень. Для того щоб внутрішня звітність містила необхідну інформацію про діяльність центрів відповідальності, вона повинна відповідати ряду принципів. Так, до основних принципів підготовки внутрішньої звітності професор Нападівська Л. В. відносить: цільове спрямування звітності, адресність, оптимальність, зрозумілість та економічність [6]. Доповнити наведений перелік, на погляд авторів, можна такими принципами, які визначаються як необхідні для внутрішньої звітності: достовірність, повнота, цілісність, послідовність, зіставність, сутєвість.

Для різних рівнів управління обробка первинної інформації може бути різною: її можна деталізувати, агрегувати або структурувати необхідним способом. Так, на рівні керівників центрів відповідальності інформація може бути більш деталізована, а для представлення вищому керівництву показники агрегуються.

Процедура постановки внутрішньої звітності включає ряд послідовних етапів, які, за результатами дослідження практичного досвіду підприємств та наукових джерел, автори спробували узагальнити та представити на рисунку.

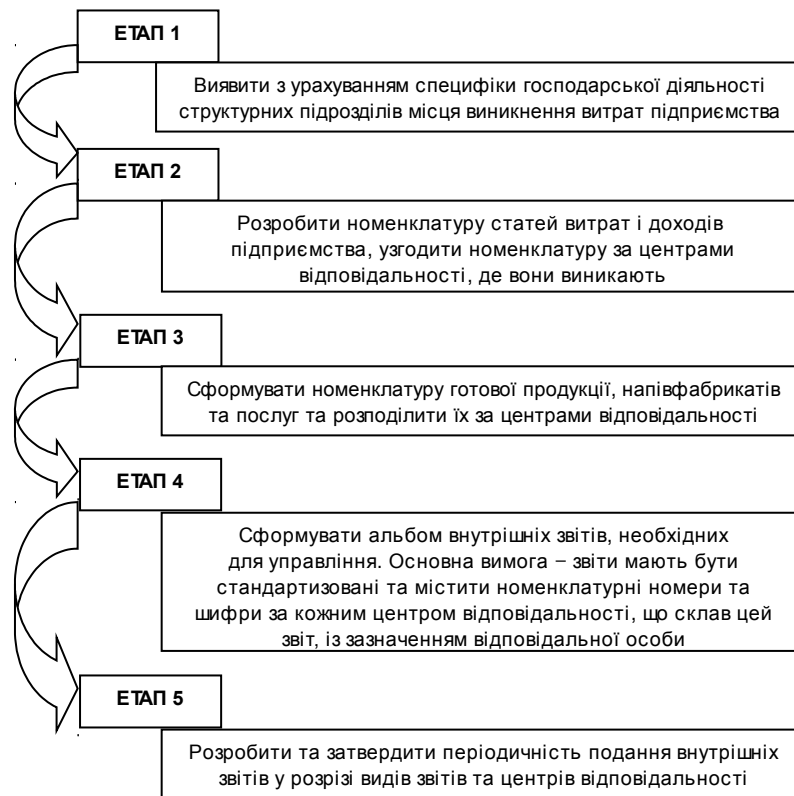

Рис. Основні етапи побудови системи внутрішньої звітності в системі центрів відповідальності підприємства

Основною вимогою при постановці ефективної внутрішньої звітності в системі центрів відповідальності, на погляд авторів, є їх систематизація та стандартизація. Під систематизацією розуміється структуровану сукупність внутрішніх звітів, за реквізитами кожного з яких можливо визначити, яким центром відповідальності він складений, про які показники іде мова, хто несе пряму відповідальність про інформацію звітності. Такий підхід забезпечує зрозумілість звітності. Стандартизація звітності передбачає дотримання єдиних звітних форм та правил її складання по підприємству. Це підвищує ефективність підготовки звітності, економить час на пошук необхідної інформації. Систематизація внутрішньої звітності забезпечується виконанням перших трьох етапів, поданих на рисунку, стандартизація звітності відбувається на четвертому та п'ятому етапах відповідно.

Розроблені номенклатурні переліки об'єктів обліку з використанням номенклатурних номерів та присвоєння шифрів центрам відповідальності дозволять створити наскрізну інформативну систему, що чітко вказуватиме, хто відповідальний за наведені дані, та про які об'єкти іде мова.

Склад внутрішніх звітів залежить від потреб управління, особливостей розподілу відповідальності та діяльності підприємства. На прикладі виробничо-торгівельних підприємств Львівської області авторами розроблена певна структура внутрішньої звітності, що передбачає її поділ на групи за такими ознаками класифікації: типом центру відповідальності, користувачами інформації, призначенням інформації, періодичністю та формою подання. На основі перелічених ознак з метою створення єдиного переліку звітних форм доцільно розробити загальну відомість звітності, що дозволить структурувати та систематизувати усі внутрішні звіти підприємства. Зазначимо, що при розробці складу внутрішньої звітності необхідно враховувати такі ознаки: для кого призначений даний звіт, які показники відображені у звіті, у якому форматі він був представлений тощо.

При постановці внутрішньої звітності постає логічне запитання про те, куди надходить загальна інформація та де вона обробляється. Виконувати дані функції, на погляд авторів, має бухгалтерія підприємства, на яку доцільно покласти й обов'язки розробки внутрішніх звітів. У системі центрів відповідальності розробляти внутрішні звіти, узгоджувати графік обігу звітів бухгалтерія має за умови співучасті фінансового директора підприємства та керівників усіх центрів.

Таким чином, авторами доведено об'єктивну необхідність побудови системи внутрішньої звітності на підприємствах з децентралізованою системою управління як основного джерела інформації для прийняття раціональних рішень. Однак варто зазначити, що ефективність системи внутрішньої звітності залежить

від критерію оперативності: своєчасності складання, подання, обробки внутрішньої звітності. Інформація може бути оперативною за умови автоматизованої обробки даних, що можна вважати одним із шляхів удосконалення системи внутрішньої звітності підприємства.

Література: 1. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика / А. Апчерч ; пер. с англ. ред. Я. В. Соколова, И. А. Смирновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 952 с. 2. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк. – К. : "Ника-центр", 1998. – 544 с. 3. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський управлінський облік : навч. посібн. для студентів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит" / Ф. Ф. Бутинець, Л. В. Чижевська, Н. В. Герасимчук. – Житомир, 2000. – 448 с. 4. Хорнгрен Ч. Т. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Ч. Т. Хорнгрен, Дж. Фостер ; пер. с англ. ; под ред. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 416 с. : ил. – (Серия по бухгалтерскому учету и аудиту). 5. Керимов В. Э. Управленческий учет : учебник / В. Э. Керимов. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : Издательско-торговая корпорация "Дашков и Ко", 2003. – 416 с. 6. Нападowska Л. В. Управлінський облік : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Л. В. Нападowska. – К. : Книга, 2004. – 544 с.

УДК 657

Богуцька Л. Т.

ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ ВІДПОВІДНО ДО НАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ (СТАНДАРТІВ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. Досліджено питання нормативно-правового регулювання обліку в Україні, зокрема, яким чином діючі національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку прописують умови визнання та відображення у фінансовій звітності інформації про об'єкти інвестиційної нерухомості.

Аннотация. Исследовано вопрос нормативно-правовой регуляции учета в Украине, в частности каким образом действующие национальные положения (стандарты) бухгалтерского учета прописывают условия признания и отображения в финансовой отчетности информации об объектах инвестиционной недвижимости.

Annotation. The question of normatively-legal adjusting of accounting in Ukraine, in particular how operating national Positions (Standards) of Record-Keeping register the terms of confession and reflection in the financial reporting the information about the objects of the investment real estate, is studied.

Ключові слова: інвестиційна нерухомість, нормативно-правове регулювання обліку, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку.

У сучасних умовах перетворення вітчизняної економіки і наближення її до світових форм господарювання Міністерством фінансів України з метою забезпечення максимального наближення нормативно-правової бази бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів затверджено П(с)БО 32 "Інвестиційна нерухомість", що є аналогом ISA 40 "Investment property" (М(с)БО 40 "Інвестиційна нерухомість").

Проблеми, пов'язані з використанням П(с)БО 32 у практичній діяльності вітчизняних підприємств частково порушувались у наукових роботах таких фахівців, як Д. Винокуров [1], О. Грабчук [2], С. Голов [3] та ін. Водночас проблеми гармонізації діючої нормативно-правової бази із прийнятим П(с)БО 32 залишаються нерозв'язаними, що зумовлює актуальність даної статті.

Метою написання статті є аналіз змісту національних П(с)БО щодо об'єктів інвестиційної нерухомості, а також розробка рекомендацій з удосконалення окремих стандартів.

В Україні нормативно-правове регулювання облікового процесу здійснюється Законом України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність", національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(с)БО), а також Методичними рекомендаціями, що приймаються Методологічною радою з бухгалтерського обліку при Міністерстві фінансів України.

Щодо регулювання обліку об'єктів інвестиційної нерухомості, то 02.07.2007 року затверджено, а з 01.01.2008 року набув чинності новий П(с)БО 32 "Інвестиційна нерухомість", прийняття якого зумовило внесення змін і в інших стандартах, що діяли.

Автор вважає за необхідне розглянути, які стандарти і яким чином прописують організаційно-методичні засади обліку інвестиційної нерухомості.

На сьогодні в Україні прийнято 34 національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, класифікувати які досить важко, оскільки кожен із них регулює, якщо не облік окремих об'єктів, то процеси, що відбуваються на підприємствах. Не ставлячи за мету здійснити всеохоплюючу класифікацію діючих стандартів, автор вважає, що розглянути і класифікувати окремі національні стандарти, які здійснюють регулювання обліку інвестиційної нерухомості, цілком можливо.

Слід зазначити, що всі П(с)БО щодо регулювання обліку інвестиційної нерухомості поділяються на: стандарти, в яких прямо прописано порядок здійснення обліку інвестиційної нерухомості (положення, в яких іде мова про об'єкти інвестиційної нерухомості);

стандарту, які опосередковано здійснюють таке регулювання (в яких про інвестиційну нерухомість нічого не сказано, але їх дія поширюється на інвестиційну нерухомість як на один із видів активів підприємства);

стандарту, які жодним чином не впливають на облік інвестиційної нерухомості.

Схематично відображено класифікацію стандартів на рисунку.

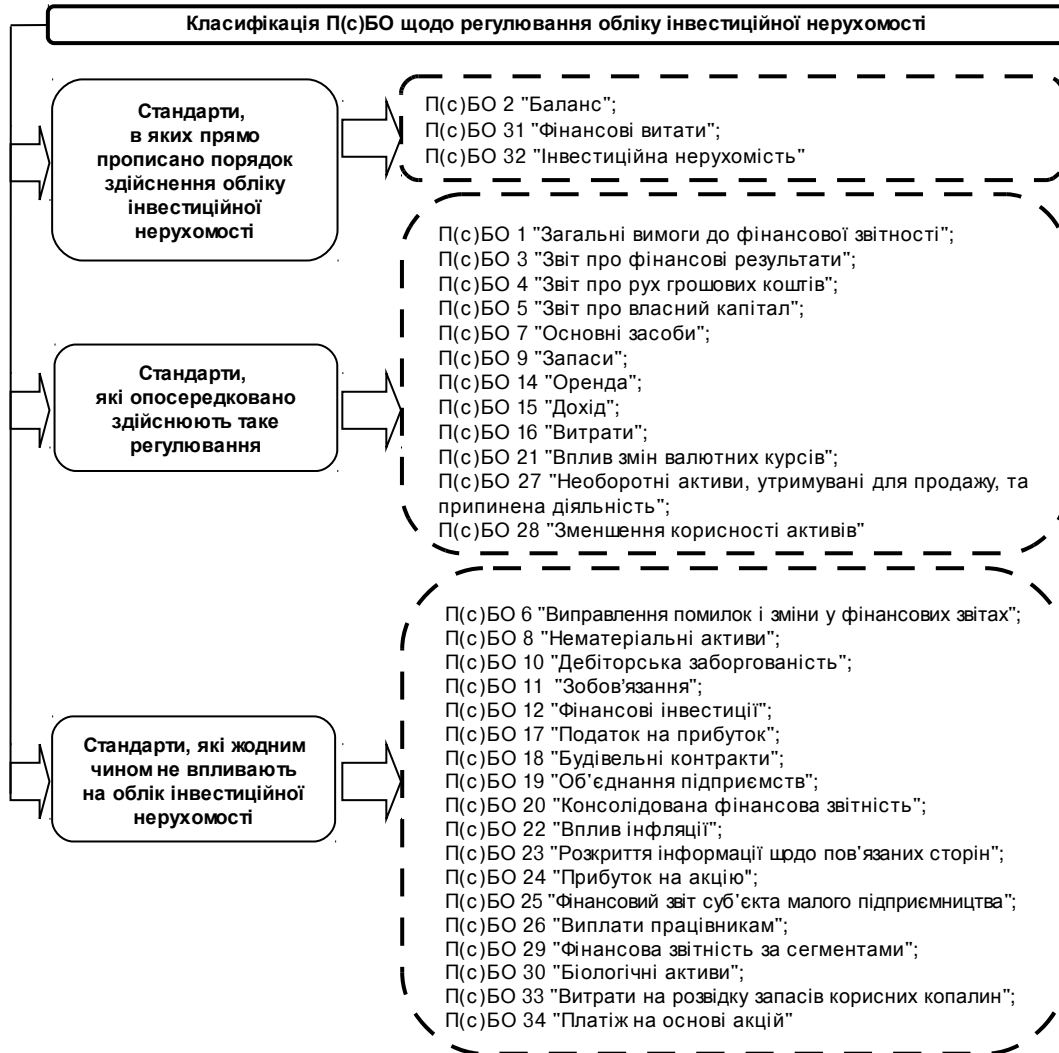

Рис. Класифікація П(с)БО щодо об'єктів інвестиційної нерухомості

Розглянемо П(с)БО, які регулюють облік інвестиційної нерухомості і в яких є згадка про досліджувані об'єкти – інвестиційну нерухомість:

П(с)БО 2 "Баланс" – п. 16.2 прописує, що у рядках 055 – 057 відображається вартість об'єктів, що віднесені до інвестиційної нерухомості відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 32 "Інвестиційна нерухомість": у рядку 055 "Справедлива (залишкова) вартість інвестиційної нерухомості" наводяться справедлива вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за справедливою вартістю, та залишкова вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю, що дорівнює різниці між первісною вартістю (рядок 056) і сумою зносу (рядок 057). Показник рядка 055 включається до підсумку балансу; у рядку 056 "Первісна вартість інвестиційної нерухомості" наводиться первісна вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю; у рядку 057 "Знос інвестиційної нерухомості" наводиться у дужках знос інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю;

П(с)БО 31 "Фінансові витрати" – прописує порядок капіталізації фінансових витрат – включення фінансових витрат до собівартості кваліфікаційного активу – та наведено приклади кваліфікаційних активів, зокрема до таких об'єктів належить інвестиційна нерухомість – будівля, яка потребує добудови, реконструкції, реставрації та іншого поліпшення;

П(с)БО 32 "Інвестиційна нерухомість" – наводяться визначення інвестиційної нерухомості, порядок визнання, оцінки та відображення в фінансовій звітності інформації про такі активи.

Розглянемо більш детально зміст П(с)БО, що опосередковано регулює облік інвестиційної нерухомості, тобто те, що поширює свою дію на об'єкти інвестиційної нерухомості:

П(с)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" – у документі прописані основні вимоги щодо складання фінансових звітів та принципи, на основі яких формується необхідна інформація про зобов'язання, капітал та активи, зокрема інвестиційну нерухомість;

П(с)БО 5 "Звіт про власний капітал" – регулює порядок відображення у звіті про власний капітал інформації щодо впливу зміни облікової політики, порядок відображення даних, які відображають результати переоцінки активів. Така інформація щодо об'єктів інвестиційної нерухомості повинна знаходитися у визначеній частині звіту: якщо відбулися зміни в обліковій політиці щодо оцінки об'єктів інвестиційної нерухомості, чи віднесення об'єктів до інвестиційної нерухомості та порядок відображення даних, що відображають результати зміни справедливої вартості інвестиційної нерухомості;

П(с)БО 7 "Основні засоби" – описує порядок проведення переоцінки, методи нарахування амортизації і порядок їх використання щодо необоротних активів. Окремі з них повинні застосовуватися для нарахування амортизації на об'єкти інвестиційної нерухомості, які за рішенням керівника обліковуються за первісною вартістю. Також в П(с)БО дано визначення таким економічним категоріям, як амортизація, первісна вартість, вартість, що амортизується, знос основних засобів, подібні об'єкти, переоцінена вартість, строк корисного використання;

П(с)БО 14 "Оренда" – регулює порядок обліку операцій, пов'язаних з операційною і фінансовою орендами, та порядок відображення у фінансовій звітності інформації про понесені витрати та одержані доходи від здійснення такої діяльності, а також інформацію про об'єкти, передані в операційну чи фінансову оренду;

П(с)БО 15 "Дохід", 16 "Витрати" – прописують порядок обчислення та класифікацію доходів і витрат, отриманих підприємством унаслідок здійснення господарської діяльності, до яких можуть бути віднесені доходи і витрати внаслідок утримання та передачі в оренду об'єктів інвестиційної нерухомості;

П(с)БО 21 "Вплив змін валютних курсів" – описано визначення немонетарних статей балансу, до яких також належать об'єкти інвестиційної нерухомості, щодо яких не обчислюється курсова різниця;

П(с)БО 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність" – прописано порядок обліку та переведення об'єктів нерухомого майна до складу необоротних активів, утримуваних для продажу, зокрема й інвестиційної нерухомості, при зміні мети їх утримання;

П(с)БО 28 "Зменшення корисності активів" – визначаються умови та порядок обчислення зміни корисності активів, наведені приклади розрахунків, які необхідно здійснювати при визначенні зміни корисності об'єктів, ці норми мають безпосереднє відношення і до об'єктів інвестиційної нерухомості, які обліковуються на підприємстві за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації.

Отже, з вищенаведеної інформації, видно, що чинна на сьогодні нормативно-правова база є ще недостатньо оновленою. Прийняття нових стандартів вимагає перегляду діючих нормативних документів. Тому, на думку автора, необхідно внести ряд уточнень у чинні П(с)БО, які регулюють облік інвестиційної нерухомості та в яких про дані об'єкти мова не ведеться.

Література: 1. Винокуров Д. Новий бухгалтерський стандарт: Інвестиційна нерухомість / Д. Винокуров // Податки та бухгалтерський облік. – 2007. – № 63. – С. 15–16. 2. Грабчук О. Оновлення національних стандартів бухгалтерського обліку триває / О. Грабчук // Діловий вісник. – 2008. – № 12(175). 3. Голов С. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку "Інвестиційна нерухомість" у вітчизняному форматі / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – Вересень. – С. 8–17. 4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pro-u4ot.info/index.php?section=browse&CatID=92>.

УДК 334.758

Васильєва Я. А.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОНЯТТЯ "ОБ'ЄДНАННЯ БІЗНЕСУ": УПРАВЛІНСЬКИЙ ТА ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Уточнено сутність поняття "об'єднання бізнесу" в аспекті існуючих організаційних форм об'єднання підприємств та особливостей трансформації їх системи управління.

Аннотация. Уточнено понятие "объединение бизнеса" в аспекте существующих организационных форм объединения предприятий и особенностей трансформации их системы управления.

Annotation. The essence of the concept "business combination" in terms of existing institutional organizational forms of association of enterprises and features of their management system transformation are identified.

Ключові слова: об'єднання бізнесу, система управління, форма об'єднання, об'єднання підприємств.

Сучасний стан ринкової економіки України характеризується постійним розвитком інтеграційних процесів і явищ та, як наслідок, зростанням конкуренції між вітчизняними та світовими суб'єктами господарювання. Підприємства з метою стабільного економічного зростання та утримання належної конкурентної позиції на ринку розробляють сценарії, шляхи, стратегії своєї діяльності. Разом з тим одним з найпоширеніших варіантів їх розвитку є об'єднання суб'єктів господарювання (бізнесів). Поява об'єднаних підприємств пов'язана з багатьма причинами: виконання науково-технічних завдань, розробка нових видів продукції, вирішення економічних, соціальних завдань, входження у світовий економічний простір, досягнення високого рівня конкурентоспроможності, спільного прогресу тощо.

© Васильєва Я. А., 2011

Для багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів створення, розвиток, функціонування об'єднаних підприємств, компаній (бізнесів) викликає значну зацікавленість, а це обумовлює, насамперед, значну кількість підходів до ідентифікації. Так, американські економісти Джоел Дж. Сігел та Джей К. Шим інтерпретують "об'єднання підприємств" як з'єднання підприємства з одним або декількома акціонерними або неакціонерними компаніями в єдину облікову одиницю, яка продовжує види діяльності, якими ці компанії займалися до об'єднання [1, с. 48]. Англійський економіст К. Ноубс наводить таке визначення об'єднання підприємств: "Це американське висловлювання для опису придбання та злиття за участю двох та більше компаній" [2, с. 9]. Згідно з ст. 118 Господарського кодексу України (ГКУ) "об'єднання підприємств – це господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань" [3]. Не заперечуючи правильність наведених тверджень, слід зазначити, що вчені-економісти та ГКУ не розкривають способи, шляхи, інструменти, а також подальше використання активів, капіталу, зобов'язань об'єднаних підприємств.

Згідно з П(с)БО 19, об'єднання підприємств та / або видів їх господарської діяльності – поєднання окремих підприємств та / або видів їх діяльності в одне підприємство з метою одержання доходів, зниження витрат або отримання економічних вигод у інший спосіб [4]. Необхідно відмітити, що даний стандарт не регулює створення спільних підприємств, тих, що перебувають під спільним контролем, та підприємств, що поєднуються шляхом злиття, які теж варто відносити до поняття "об'єднання підприємств".

Російський економіст Федоров Б. Т. категорію "об'єднання бізнесу" не відділяє від "злиття", у свою чергу, під поняттям "злиття" автор розуміє злиття двох і більше компаній для утворення нової компанії через взаємний обмін простими акціями (не оподатковується податками), придбання (поглинання) однією компанією акцій іншої або консолідацію компаній шляхом утворення нової, яка придбає їх чисті активи [5, с. 114]. Однак, незважаючи на доцільність наведеного визначення, слід зазначити, що злиття є однією з організаційних форм об'єднання бізнесу, а не його ідентичним поняттям.

Хоча освітленню питань об'єднання бізнесу присвячена певна кількість робіт, вони майже не торкаються питань трансформації системи управління після здійснення безпосередньо самого об'єднання.

Отже, мета статті полягає в уточненні сутності поняття "об'єднання бізнесу" в аспекті розгляду існуючих організаційних форм об'єднаних підприємств та трансформації їх системи управління.

У світовій практиці господарювання розрізняють такі основні організаційні форми об'єднання підприємств: злиття, приєднання, придбання (поглинання), спільна діяльність. Остання зустрічається не часто, однак слід нагадати її сутність: дві компанії формують і взаємно володіють третьою компанією для досягнення певної мети (згідно зі ст. 1133 ЦК України, підприємства вносять у спільну діяльність (спільне майно) кошти, інше майно, професійні та інші знання, навички, вміння, а також ділову репутацію та ділові зв'язки) [6]. Злиття та приєднання є формами, які не передбачають купівлю інших підприємств. У першому випадку, усі майнові права та обов'язки кожного з суб'єктів господарювання переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. При приєднанні одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання, останньому переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання. Придбання (поглинання) передбачає отримання контролю шляхом придбання капіталу, всіх чистих активів (або їх частини), присвоєння зобов'язань підприємства, що купується. Очевидним є той факт, що об'єднання бізнесу призводить до трансформації системи управління, зокрема її функцій, у зв'язку зі зміною специфіки діяльності, організаційно-правових форм, напрямку, цілей, стратегій розвитку підприємств після об'єднання (таблиця).

Таблиця

Трансформація системи управління в розрізі організаційних форм об'єднання підприємств

№ п/п	Форма об'єднання	Схема об'єднання підприємств	Функції системи управління		
			Облік	Планування	Організація
1	2	3	4	5	6
1	Злиття	$(A) + (B) = (C)$	Розробляється новий план рахунків для підприємства С з урахуванням особливостей його діяльності. Бухгалтерські баланси підприємств А і Б консолідуються. Під час об'єднання активи і пасиви підприємств, що реорганізуються (А та Б), у повному обсязі передаються підприємству- правонаступнику (підприємству С)	Визначаються цілі новоствореної організації, розробляються стратегії її діяльності, які визначаються на зборах засновників підприємства	Реструктуризація та перебудова організаційної структури управління підприємством. Склад засновників організації С обирається на загальних зборах підприємств, що беруть участь у злитті
2	Приєднання	$(A) + (B) = (B)$	При приєднанні підприємства А до підприємства Б облік ведеться за планом рахунків підприємства Б. Підприємство А, у свою чергу, передає належні йому активи та пасиви (майнові права та зобов'язання) підприємству Б (правонаступнику) та згідно з діючим законодавством ліквідується	Планування діяльності, видів політики об'єднання здійснює уповноважений орган підприємства Б	Організаційна структура залишається, як правило, незмінною, але можливе утворення додаткових служб, виходячи зі специфіки діяльності об'єднаного підприємства, диверсифікації виробництва, його стратегічних планів, зміни у засновницьких документах, організаційно-правовій формі, тощо

1	2	3	4	5	6
3	Придбання (поглинання)		Учасників (акціонерів) та кредиторів материнського підприємства цікавлять результати всіх операцій, що здійснюються під його контролем, зокрема дочірніми фірмами. У зв'язку з цим поряд з фінансовими звітами окремих підприємств складається консолідована фінансова звітність, яка показує стан та результат діяльності материнської компанії та її дочірніх підприємств (філіалів). Групу компаній розглядають як єдиний господарюючий суб'єкт. Об'єднання бізнесу обліковується із застосуванням методу придбання	Формується єдина фінансова, інвестиційна, виробничо-господарська та науково-технічна політика об'єднання	Вищим органом управління є рада директорів (інший керівний орган) материнського підприємства. Сформовані ним адміністративні органи керують як його власною діяльністю, так і дочірніми фірмами й підприємствами. На вищому рівні управління фірми визначаються ключові питання її діяльності – інвестиційна стратегія, технологічна політика, перспективні проекти тощо. Дочірні фірми мають достатній рівень самостійності для виконання поставлених перед ними завдань

У зв'язку з орієнтацією національних підприємств у світовий економічний простір значної сили набуває відповідність їх діяльності Міжнародним стандартам фінансової звітності. Згідно з МСФЗ 3 "Об'єднання бізнесу" – це об'єднання окремих суб'єктів господарювання або бізнесів в один суб'єкт господарювання, що звітує [7]. Тлумачення, наведене в МСФЗ 3, досить стисло розкриває цілі об'єднання, тому потребує більш детального визначення. Узагальнюючи раніше наведені підходи до визначення поняття "об'єднання бізнесу", і враховуючи трансформацію системи управління в аспекті форм об'єднання підприємств, було сформульоване його уточнення (рисунок).

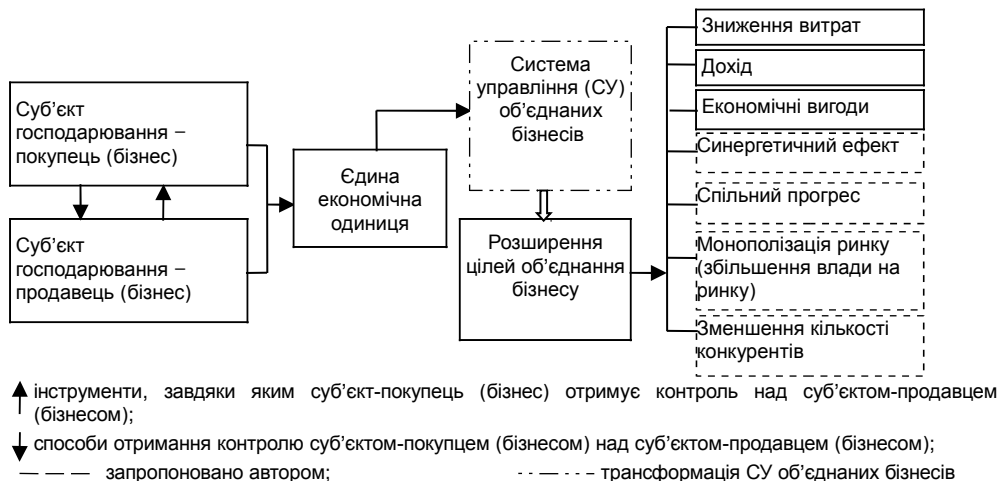

Рис. Авторське уточнення поняття "об'єднання бізнесу"

Отже, під об'єднанням бізнесу можна розуміти об'єднання суб'єктів господарювання (бізнесів), яке утворює єдину економічну одиницю (з певною трансформацією її системи управління), в якій один суб'єкт виступає покупцем та отримує постійний контроль шляхом придбання капіталу, всіх чистих активів (або їх частини), присвоює зобов'язання суб'єкта-продавця з метою отримання вигід від об'єднання (зниження витрат, дохід, економічні вигоди, синергетичний ефект, монополізація ринку, зменшення кількості конкурентів, спільний прогрес). Відмінність авторського тлумачення полягає у розстановці акцентів саме на трансформації СУ та розширенні цілей об'єднаних бізнесів.

Література: 1. Сигел Дж. Словарь бухгалтерских терминов / Сигел Дж., Шим Дж. ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 2001. – VIII. – 408 с. 2. Костюченко В. М. Консолідована фінансова звітність: міжнародний досвід та практика України : навчально-практичний посібник / В. М. Костюченко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 528 с. 3. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> 4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 "Об'єднання підприємств" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/>. 5. Федоров Б. Т. Новый англо-русский банковский и экономический словарь / Б. Т. Федоров. – СПб. : Лимбус Преса, 2000. – 848 с. 6. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fingal.com.ua/content/view/full/1300/35/1/3/>. 7. Міжнародний стандарт фінансової звітності 3 "Об'єднання бізнесу" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408.

ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ: ПОДАТКОВО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. Обґрунтовано необхідність і перспективи податкового стимулювання розвитку медицини в Україні.

Аннотация. Обоснована необходимость и перспективы налогового стимулирования развития медицины в Украине.

Annotation. The necessity and prospects of tax stimulation of the development of medicine in Ukraine are considered.

Ключові слова: податкове регулювання розвитку медицини, охорона здоров'я, медицина.

Питання перспектив та проблем розвитку медицини як сфери наукової та практичної діяльності набуває в Україні все більш актуального значення. В умовах недостатності бюджетного фінансування та недосконалої практики довгострокового кредитування саме податкове регулювання процесів розвитку медицини в Україні набуває надзвичайно актуального значення. Питання податкового стимулювання розвитку медицини в Україні висвітлені у працях таких вчених, як: Куц Л. І., Камінська Т. М., Лівак П. Є. та ін. Однак бракує системних наукових досліджень з цієї теми.

Метою статті є науково-теоретичне обґрунтування необхідності та перспектив податкового стимулювання розвитку медицини в Україні для подальшого розроблення практичних рекомендацій у цій сфері.

Завдяки охороні здоров'я здійснюється всестороннє забезпечення населення своєчасною і високоякісною медичною допомогою, доступними медичними товарами та лікарськими засобами. Інтегральним показником стану здоров'я населення та ефективності державної політики у сфері охорони здоров'я є середня очікувана тривалість життя. На жаль, у 2010 році Україна потрапила в дев'ятку держав, де очікувана тривалість життя нижча показників 1970-х років. Шість із них – країни Африки на південь від Сахари. Ще три – Білорусь, Україна та Росія, констатують в ООН. Враховуючи, що показник середньої очікуваної тривалості життя є складовою індексу людського розвитку, його зменшення є одним з чинників низького рейтингу України за цим важливим критерієм. У складеному ООН світовому рейтингу людського розвитку, до якого увійшли 169 країн, Україна посіла 69-те місце, на одну сходинку випередивши Іран [1].

Це підтверджує неможливість успішного виконання державою вищезгаданих завдань щодо охорони здоров'я тільки за рахунок бюджетного фінансування. Дійсно, недостатніми є державні витрати на охорону здоров'я, які у 2011 році у структурі ВВП складають 3,2 %. Згідно з рекомендаціями Всесвітньої організації охорони здоров'я неможливо очікувати ефективної роботи галузі охорони здоров'я, якщо витрати на неї становлять менше 5 % ВВП [2].

Таким чином, цілком об'єктивно постало питання щодо необхідності державної підтримки цієї сфери діяльності. Ще в 2005 році на Всеукраїнському форумі керівників закладів, установ та органів управління охорони здоров'я було наголошено на доцільності створення умов для масштабного залучення до фінансування системи охорони здоров'я коштів фізичних та юридичних осіб, що дозволить медичним закладам отримувати додаткові надходження, а державі – зменшити бюджетні витрати на утримання хворих. Поступове збільшення в нашій державі кількості приватних медичних закладів стане додатковою передумовою для подальшого здешевлення вартості їх послуг.

Проте приватний сегмент медичної галузі повинен мати перспективи стати доступним для широких верств населення. Показники, які підтверджують можливість цього, очевидні: в Україні функціонує понад 12 тис. приватних медичних клінік та центрів, які щорічно надають медичну допомогу більш ніж 10 млн громадян [3].

Але, як зазначає Камінська Т. М., економічні відносини в цій сфері виникають вже в умовах ринку, але не є повноцінно ринковими, а швидше перехідною формою до розвинутого ринку медичних послуг, який є реальністю у провідних країнах. Еволюція приватної медицини у розвинених країнах передувала становленню державної охорони здоров'я, і зараз обидва сектори співіснують. В Україні проблема – в малій привабливості середнього і великого вітчизняного медичного бізнесу для приватних інвесторів. Він достатньо капіталомісткий: у відкриття однієї вузькопрофільної клініки потрібно інвестувати на придбання новітнього обладнання і наймання висококваліфікованих працівників 150 – 200 тис. дол., а великої клініки, за словами бізнесменів, – як мінімум 3 – 5 млн дол. Період окупності такого підприємства складає від 7 до 10 років [4].

Зазначені дані підтверджують необхідність державної підтримки та стимулювання господарської діяльності в цій сфері. Необхідність підтримки обумовлена обов'язками держави, які передбачені в ст. 49 Конституції України [5] щодо сприяння розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, а також в ст. 17 "Основ законодавства України про охорону здоров'я" [6] щодо підтримки господарської діяльності у цій галузі економіки.

Таким чином, на законодавчому рівні підтверджена необхідність державної підтримки господарської діяльності у сфері охорони здоров'я.

Проте українське податкове законодавство, на жаль, не передбачає податкових пільг, що передбачені безпосередньо для стимулювання господарської діяльності у сфері медицини. У Податковому кодексі [7] лише ст. 197 передбачене звільнення від оподаткування податком на додану вартість операцій з поставки послуг з охорони здоров'я.

Не можна не погодитись з думкою Куца Л. І. про те, що надмірні податки у сфері охорони здоров'я заважають розвитку господарювання, не сприяють приватній ініціативі та збільшують ціни. У цілому це негативно впливає на задоволення потреб населення в медичних послугах, лікарських засобах тощо. Податкова політика держави у цій галузі економіки повинна більш ефективно вирішувати проблеми цілеспрямованого розвитку охорони здоров'я [8].

Але в той же час, податкове регулювання розвитку приватного сектору медицини в Україні не варто розглядати лише в рамках покращення стану охорони здоров'я населення.

У перспективі з подальшим розвитком в Україні медицини як сфери практичної і наукової діяльності пов'язані, зокрема: похвалення інвестиційно-інноваційних процесів, підвищення рівня зайнятості, розвиток депресивних регіонів, позитивні структурні зрушення в економіці, що сприятиме утвердженню позицій України на міжнародному ринку. Основу цьому закладено на законодавчому рівні. Зокрема, у ст. 7 Закону України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" визначені стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності, серед яких – охорона й оздоровлення людини та навколишнього середовища [9].

На сьогодні в Україні склалася несприятлива галузева структура прямих іноземних інвестицій в економіку. За перший квартал 2010 року інвестиції в охорону здоров'я склали лише 0,3% в загальній їх кількості [10]. Це свідчить про необхідність державного податкового стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в цю сферу.

Подальше розширення номенклатури курортно-рекреаційних послуг за рахунок медичних послуг із широким використанням рекреаційних та лікувально-оздоровчих ресурсів, збільшення кількості санаторно-курортних закладів, готелів і створення лікувальних центрів, які надаватимуть платні послуги сприятимуть широкому залученню інвестицій у курортно-рекреаційну сферу туризму [11]. Все це сприятиме позитивним структурним зрушенням в економіці України, які є надзвичайно важливими. Адже структурні деформації, притаманні українській економіці за часів командно-адміністративної системи, лише посилюються в останні роки.

Розбудова та модернізація інфраструктури сприятимуть підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

Досягнення ефективності цих процесів вимагає інтенсивного втручання держави, що, перш за все, полягає у розробленні податкових важелів впливу на розвиток медицини в Україні. При цьому необхідним є використання зарубіжного досвіду податкового стимулювання розвитку цієї сфери.

Література: 1. Тривалість життя в Україні суттєво скоротилася [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tidnaua.org/p/tryvalist>. 2. Державний бюджет України 2011: від проекту до другого читання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/64887>. 3. Всеукраїнський форум: почути один одного, щоб працювати по-новому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apteka.ua/article/1480>. 4. Камінська Т. М. Про розвиток квазіринкових відносин в охороні здоров'я [Електронний ресурс] / Т. М. Камінська. – Режим доступу : http://www.ief.org.ua/Arjiv_ET/Kaminska206.pdf. 5. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 6. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=2801-12>. 7. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 8. Куц Л. І. Державна підтримка господарської діяльності у сфері охорони здоров'я [Електронний ресурс] / Л. І. Куц. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. 9. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=433-15>. 10. Вигран К. І. Пріоритетні галузі української економіки для країн-інвесторів у 2010 році [Електронний ресурс] / К. І. Вигран. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_DNI_2010/Economics/69697.doc.htm. 11. Прокопенко О. В. Передбачається стимулювання розвитку підприємництва [Електронний ресурс] / О. В. Прокопенко. – Режим доступу : <http://apx.org.ua/5303-peredbachayetsya-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriyemnictva-v.html>.

УДК 330.15

Антоненко С. В.

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ФАКТОРА

Анотація. Проаналізовано проблеми об'єктивності обліку екологічного фактора та компенсації вартості заподіяної суспільним інтересам шкоди за рахунок використання екологічних податків.

Аннотация. Проанализированы проблемы объективности учета экологического фактора и компенсации стоимости причиненного общественным интересам вреда за счет использования экологических налогов.

Annotation. The problem of objectivity of environmental factors and compensation costs of public interest damage through the use of environmental taxes are analyzed.

Ключові слова: екологічний фактор, суспільна вартість, інтерналізація, екологічні податки.

© Антоненко С. В., 2011

ISI

"Управління розвитком", №5(102) 2011

Інтеграція України до світового економічного простору супроводжується загостренням глобальних екологічних проблем. Усвідомлення реальної небезпеки існуючих загроз призвело до необхідності врахування екологічного фактора як невід'ємної складової будь-якого економічного процесу.

Протягом останнього десятиліття у багатьох розвинутих країнах світу використовують поняття суспільної вартості (social cost). Необхідність розрахунку цього показника спричинена потребою порівняння обсягу суспільної корисності певних економічних процесів та шкоди, яку отримує людство внаслідок порушення балансу екосистеми під впливом такого процесу. Результатом цього стало стрімке зростання вартості виробництва окремих товарів (послуг), яке негативно впливає на стан довкілля. Окрім цього, усвідомлення споживачами суспільної відповідальності за зроблений вибір спричинило скорочення попиту на такі товари (послуги). В окремих випадках було вжито більш радикальні заходи: повна заборона або обмеження обсягу виробництва.

Процес включення зовнішніх проявів (екстерналій) в ринковий механізм називають "інтерналізацією" [1]. Перенесення сумарних витрат забруднювача на ціну готової продукції призводить до розподілу соціальної відповідальності між індивідуальними споживачами. Таким чином, обов'язок компенсації вартості суспільного збитку лягає на виробника-забруднювача, а реалізується коштами кінцевого споживача. Податки, за допомогою яких держава компенсує збиток, нанесений суспільним інтересам, отримали назву "Пігуанські податки" [1]. Використання такої системи податків пояснюється необхідністю наближення особистого співвідношення витрати / переваги до соціального шляхом оподаткування усіх видів діяльності, пов'язаних з негативними зовнішніми ефектами, та надання субсидій за видами діяльності, що мають позитивні екстерналії.

Варто зазначити, що Р. Коуз піддав сумніву висновок А. Пігу щодо необхідності державного втручання для подолання зовнішніх ефектів. Згідно з його баченням, за певних умов ринок самостійно справляється із зовнішніми ефектами, тому можливі відхилення від оптимального розміщення ресурсів матимуть виключно перехідний характер. У теоремі Коуза стверджується: "Якщо права власності чітко розподілені і трансакційні витрати дорівнюють нулю, то алокація ресурсів (структура виробництва) залишатиметься незмінною незалежно від змін у розподілі права власності, якщо не зважати на ефект доходу" [2]. Проте слід відмітити обов'язковість виконання двох умов: повної специфікації права власності та відсутності трансакційних витрат. До того ж обґрунтування основних позицій здійснюється на прикладі локальних екстерналій з обмеженою кількістю учасників.

Здатність самоорганізації ринку стосовно регулювання природокористування і компенсації суспільного збитку, на думку автора, ідеалізована. Баланс інтересів досягається через узгодження компенсації між власниками різних ресурсів. Відсутність можливості визначити власника стосовно специфічних природних цінностей свідчить про необхідність державного втручання. Окрім цього, обґрунтування суспільного балансу на основі виключно економічного бачення не враховує можливості накопичення негативних зовнішніх ефектів, компенсувати які можливо лише шляхом ліквідації його джерела. Саме тому забезпечення сталого розвитку передбачає максимально повний облік економічної, екологічної та соціальної складових.

Зважаючи на суперечливість позицій, у більшості розвинутих країн використання екологічних податків є досить поширеним. З 1 січня 2011 року екологічне оподаткування діє і в Україні. Особливу увагу варто звернути на оподаткування двоокису вуглецю. Згідно з п. 243.4 ст. 243 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [3]: "Ставка податку за викиди двоокису вуглецю становить 0,2 гривні за 1 тону". Враховуючи положення п. 2 підрозділу 5 розділу 10 ПКУ [3] ставка податку взагалі має умовне значення (таблиця).

Таблиця

Ставка податку за викиди двоокису вуглецю, 2011 – 2014 рр.

№	Термін дії	Ставка, % базової	Ставка, грн / т
1	01.01.2011 – 31.12.2012 рр.	50	0,1
2	01.01.2013 – 31.12.2013 рр.	75	0,15
3	з 01.01.2014 р.	100	0,2

Проблема оцінки суспільної вартості двоокису вуглецю є актуальною в усьому світі. Доцільність порівняння вітчизняного та зарубіжного досвіду екологічного оподаткування зумовлена транснаціональним характером екологічних загроз. Результати досліджень соціальної вартості вуглецевих сполук, зокрема двоокису вуглецю, варіюються від 0 до 500 доларів США за 1 тону шкідливих викидів. Станом на 2005 р. найбільш обґрунтованою вважалася ставка у 12 доларів США за 1 тону викидів [4].

Таким чином, встановлена у вітчизняному оновленому податковому законодавстві ставка не відображає реальної суспільної вартості та не відповідає сучасним тенденціям. Наслідком цього може бути концентрація шкідливих для довкілля виробничих процесів на території України.

Вирішення цієї проблеми забезпечується максимально адекватним відображенням екологічної компоненти у фінансовому обліку. "Екологізація" обліку та звітності підприємств, зважаючи на останні тенденції розвитку цієї сфери у міжнародній практиці, є невідкладним кроком у процесі формування екобезпечної економіки. Відображення об'єктивних екологічних показників діяльності суб'єктів господарювання робить можливим враховувати додаткові екологічні ризики та оцінювати реальну вартість заподіяної шкоди.

Література: 1. Коуз Р. Фирма, рынок и право [Электронный ресурс] / Р. Коуз. – Режим доступа : <http://economuch.com/page/rinok/ist/ist15-idz-ax261-nf-33.html>. 2. Капелюшников Р. И. Экономическая теория прав собственности [Электронный ресурс] / Р. И. Капелюшников. – Режим доступа : <http://exsolver.narod.ru/Books/Econom/Propr/index.html>. 3. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. 4. Richard S. J. The social cost of carbon: trends, outliers and catastrophes [Electronic resource] / S. J. Richard // Economics: E-Journal. – 2008. – Vol. 25 (2). – Access mode : <http://www.economics-ejournal.org/economics/journalarticles/2008-25>.

ПРОБЛЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМЦІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто умови здійснення діяльності фізичних осіб – підприємців в Україні. Вивчено проблеми та перспективи розвитку суб'єктів малого підприємництва в сучасних умовах. Запропоновано напрями удосконалення обліку та оподаткування приватних підприємців.

Аннотация. Рассмотрены условия осуществления деятельности физических лиц – предпринимателей в Украине. Изучены проблемы и перспективы развития субъектов малого предпринимательства в современных условиях. Предложены направления усовершенствования учета и налогообложения частных предпринимателей.

Annotation. The terms of realization of activity of individuals – entrepreneurs are considered. The main problems and prospects of small businesses' development in present situation are examined. Directions of improvement of private entrepreneurs' accounting and taxation are offered.

Ключові слова: фізична особа – підприємець, приватний підприємець, система оподаткування, система обліку фізичних осіб – підприємців.

Через останні зміни в економічній ситуації в Україні, які не в останню чергу є наслідком прийняття Податкового кодексу [1] та інших законодавчих і нормативних актів, суб'єкти малого підприємництва змушені пристосовуватися до діяльності в нових умовах господарювання. Мабуть найбільш сильно ці зміни торкнулися сектору приватного підприємництва, а саме фізичних осіб – підприємців. Саме це й обумовлює актуальність дослідження питань здійснення діяльності приватних підприємців України та виявлення проблем їх функціонування.

Згідно з Господарським кодексом України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів і одержання прибутку [2]. Фізичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, є суб'єктами малого підприємництва відповідно до Закону України "Про державну підтримку малого підприємництва" [3].

Метою даного дослідження є виявлення діючого стану діяльності фізичних осіб – підприємців та вивчення проблем їх функціонування та розвитку в сучасних умовах.

Ще донедавна приватне підприємництво було таким сегментом, який стрімко розвивається та має ґрунтовну державну підтримку.

У світовій практиці прийнято виділяти три основні напрями державної підтримки малого підприємництва:

- 1) фінансова допомога;
- 2) система державних закупівель (як правило на контрактній основі);
- 3) надання консультативної і технічної допомоги.

Прийняття свого часу нормативно-правових актів, що регламентують діяльність суб'єктів малого підприємництва в Україні, призвело до формування мережі регіональних фондів підтримки підприємництва, розробки кредитно-гарантійних механізмів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, створення спрощеної системи оподаткування обліку та звітності. Однак на сьогоднішній день в основному усі ці напрями підтримки носять практично декларативний характер.

На сьогодні існує багато досліджень вчених, економістів, публікацій у спеціалізованих бухгалтерських виданнях, думок практикуючих бухгалтерів та підприємців з приводу впливу нових змін у законодавстві на діяльність суб'єктів малого підприємництва, в тому числі приватних підприємців, однак найбільша увага приділяється ними саме спрощеній системі оподаткування, а не загальній масі фізичних осіб – підприємців.

Для фізичних осіб – підприємців спрощена система оподаткування дала можливість значно скоротити витрати на здійснення діяльності, досить гнучко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, оперативно приймати і виконувати управлінські рішення. Істотне скорочення податків та витрат часу і коштів на ведення обліку популяризувало цю систему серед приватних підприємців, у зв'язку з чим щорічно в Україні число суб'єктів малого підприємництва збільшувалося. Однак з прийняттям Податкового кодексу, незважаючи на те, що з 1 січня 2011 року до внесення змін до розділу XIV Податкового кодексу, оподаткування суб'єктів малого підприємництва здійснюється відповідно до Указу Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" [1; 4], все більше приватних підприємців вимушені скорочувати обсяги, призупиняти або зовсім припиняти свою діяльність.

Найбільшою проблемою аналізу діяльності фізичних осіб – підприємців є практична відсутність реальної статистичної інформації. Це призводить до заниження даних про стан зайнятості, про частину малого бізнесу у ВВП, і як результат, – неправильних висновків про роль і місце приватних підприємців у національній економіці. За даним ДПА України, переважна більшість фізичних осіб – підприємців звітує про обсяги валового доходу менше 300 000 грн на рік. Зайнятість у малому підприємстві практично не збільшується за останні роки і становить у середньому 1,5 працівника на одного приватного підприємця. Лише 20 – 25 % підприємців змогли накопичити невеликий первинний капітал – до 15 – 20 тис. дол., а інші практично не збільшують обсяги своїх оборотних активів, а іноді навіть втрачають обігові кошти.

Незважаючи на багаточисельні спроби підтримки фізичних осіб – підприємців, у тому числі за рахунок введення спрощеної системи оподаткування, це не зменшує, а часом навіть збільшує певні проблеми у цьому сегменті, які полягають у нестабільності доходів, обмеженості частини ринку, недостачі фінансових ресурсів, неможливості довгострокового планування своєї діяльності та значного зростання та розвитку свого бізнесу.

Аналізуючи діяльність приватних підприємців, можна дійти до висновку, що існує необхідність створення сприятливих умов для становлення і розвитку цих суб'єктів малого підприємництва та розробки відповідних правових, економічних та соціальних заходів щодо легалізації тіньових доходів. Максимальний розмір виручки, що обмежує можливість фізичним особам працювати на єдиному податку, був встановлений відповідним Указом у 1998 році й протягом цих років не було намагань його збільшити, а навпроти – були спроби зменшити його рівень шляхом внесення відповідних пропозицій до проекту Податкового кодексу. Проте це викликає проблему можливого перебільшення встановленого рівня виручки значно раніше, ніж закінчується річний звітний податковий період, за рахунок щорічних темпів інфляції. Це, у свою чергу, призводить до зростання споживчих цін, що й спостерігається в останній час в Україні. А найбільший відсоток приватних підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування, здійснюють свою діяльність саме в галузі роздрібно торгівлі та сфери послуг.

У випадку перевищення загальної суми виручки, фізичні особи – платники єдиного податку зобов'язані перейти на загальну систему оподаткування, обліку й звітності, починаючи з наступного звітного періоду (кварталу). Така ситуація призводить до появи безлічі тіньових схем щодо зменшення реальної суми виручки. Тому зміна граничної суми виручки у напрямі її значного збільшення для платника єдиного податку – фізичної особи на законодавчому рівні відіграє стимулюючу роль для цього сектору економіки.

Ще одним негативним моментом у роботі приватних підприємців є практична відсутність будь-якого обліку не тільки результатів своєї діяльності, а й необхідних для роботи запасів, основних засобів, коштів, витрат, у тому числі на заробітну плату працівникам та ін. Законодавством встановлено вимоги лише до ведення Книги обліку доходів та витрат для розрахунку обсягів та результатів діяльності. При цьому навіть недопрацьовано окремий формат цієї книги для фізичних осіб – підприємців на спрощеній системі оподаткування. У своїй діяльності приватні підприємці стикаються з проблемою – без елементарного обліку вони не досягнуть фінансової стійкості та прибутковості. Облік у фізичних осіб – підприємців має бути орієнтований на захист їх інтересів, тому звичайний внутрішній підрахунок доходів та витрат приватного підприємця не може повною мірою виконувати усі покладені на нього функції.

Якісно поставлена система обліку у приватного підприємця повинна забезпечувати його оперативною інформацією про стан майна, запасів, товару, коштів, а також інформацією про кредиторську та дебіторську заборгованість і бути інформаційною базою для складання звітності до державних податкових органів, органів Пенсійного фонду і фондів соціального страхування. Використання в діяльності фізичних осіб – підприємців системи внутрішнього обліку сприятиме скороченню помилок, часу та коштів на ведення розрахунків, та стане реальним фактором підвищення ефективності та якості ведення такого обліку у приватного підприємця.

Враховуючи викладене, можна зазначити, що діяльність фізичних осіб – підприємців здійснюється виходячи з встановлених відповідно до законодавства рамок і з розрахунком на визначену в нормативних документах державну підтримку. Таким чином, перегляд напрямів державного регулювання діяльності приватних підприємців як з боку удосконалення системи обліку та оподаткування, так і з боку створення умов для сталої та стабільної їх роботи за зазначеними позиціями сприятиме збереженню та розвитку сектору малого підприємництва й економіки України в цілому.

Література: 1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 3. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" від 19.10.2000 р. № 2063-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 4. Указ Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва" від 28.06.1999 р. № 746/99, зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Безкоровайна Л. В.

УДК 657.446

ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ПРОДАЖУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Анотація. Розглянуто порядок відображення в обліку продажу необоротних активів згідно з діючим законодавством, вказано на існуючі проблемні питання з цього приводу та надано рекомендації щодо їх вирішення.

Анотация. Рассмотрен порядок отражения в учете продажи необоротных активов в соответствии с действующим законодательством, указаны существующие проблемные вопросы в данном направлении и даны рекомендации по их решению.

© Безкоровайна Л. В., 2011

Annotation. The procedure of recording sales of fixed assets in accordance with applicable law are considered, existing problems in this area and recommendations for solving these problems are given.

Ключові слова: необоротні активи, основні засоби, групи вибуття, продаж, облік, фінансовий результат, інвестиційна діяльність, собівартість реалізації, дохід від реалізації.

У бухгалтерському обліку та фінансовій звітності з метою приведення нормативних активів у відповідність до Міжнародних стандартів фінансової звітності було внесено ряд змін до чинних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку, Плану рахунків й інших нормативних актів. Зокрема, внесені зміни щодо відображення в обліку продажу необоротних активів і порядку формування інформації для її відображення у фінансовій звітності. Ці нововведення призвели до виникнення нових проблемних питань в обліку основних засобів.

Тому метою статті є висвітлення методичних аспектів обліку основних засобів, утримуваних для продажу, в умовах національної облікової політики.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про основні засоби визначає П(с)БО 7, згідно з яким до основних засобів належать матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, а також очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [1].

Через певний час у підприємства може виникнути потреба продати об'єкт основних засобів. Такі об'єкти обліковуються вже не відповідно до П(с)БО 7, а до П(с)БО 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність", згідно з яким необоротні активи, утримувані для продажу охоплюють в тому числі й необоротні активи, що входять до групи вибуття. У свою чергу, група вибуття – це сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією, та зобов'язання, які прямо пов'язані з такими активами, що будуть передані (погашені) в результаті такої операції [2].

Згідно з п. 1 розділу II П(с)БО 27 [2], необоротні активи визнаються утримуваними для продажу в разі, якщо:

економічні вигоди очікується отримати від їх продажу, а не від їх використання за призначенням;

вони готові до продажу в їх теперішньому стані;

їх продаж, як очікується, буде завершено протягом року з дати визнання їх такими, що утримуються для продажу;

умови їх продажу відповідають звичайним умовам продажу для подібних активів;

здійснення їх продажу має високу ймовірність (наприклад, якщо керівництво підготувало відповідний план або уклало контракт про продаж тощо).

Чинним Планом рахунків для обліку таких активів передбачено субрахунок 286 "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу". Таким чином, необоротні активи переводяться до складу товарних запасів. Відповідно до Інструкції № 291 [3], на рахунку 28 "Товари" ведеться облік руху товарно-матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство з метою продажу. Це суперечить сутності основних засобів, призначених для продажу, адже вони купувались не для продажу, а для використання у діяльності підприємства і лише через певний час було прийняте рішення про їх продаж. Крім того, за економічною сутністю такі об'єкти обліку залишаються засобами праці, а не стають предметами праці, незалежно від того, що вони мають бути реалізовані протягом 12 місяців, тому їх облік має вестись на рахунку першого класу. Це може бути окремий субрахунок, наприклад 185, як пропонує С. Хома [4].

Стосовно продажу основних засобів, слід вказати на те, що субрахунки, за допомогою яких раніше відображався дохід від продажу необоротних активів та собівартість реалізованих необоротних активів, перейменовані.

Так, субрахунок 742, який позначався раніше як "Дохід від реалізації необоротних активів", тепер називається "Дохід від відновлення корисності активів", а субрахунок 972, що позначався як "Собівартість реалізованих необоротних активів", перейменований у "Витрати від зменшення корисності активів". Як видно, дані субрахунки тепер призначені зовсім для іншої мети – відображення операцій зі зменшення та відновлення корисності активів, а не для відображення операцій з продажу необоротних активів.

Інструкція із застосування Плану рахунків рекомендує вести облік реалізації основних засобів, утримуваних для продажу, з використанням субрахунків 712 "Дохід від реалізації інших оборотних активів" та 943 "Собівартість реалізованих виробничих запасів" [3]. Очевидно, це є наслідком відображення таких активів на субрахунку 286. Однак сама назва субрахунку 943 "Собівартість реалізованих виробничих запасів" говорить про вид запасів (виробничі), собівартість яких відображається на даному субрахунку. Необоротні активи, утримувані для продажу, відносяться до товарних запасів. Тому автор вважає за доцільне змінити назву даного субрахунку на "Собівартість реалізованих запасів".

Ще одним суперечливим моментом в обліку продажу необоротних активів є списання доходів від їх реалізації та собівартості реалізації на фінансовий результат. Відповідно до Інструкції [3] рахунки 71 та 94 відносяться до операційної діяльності і мають списуватись на субрахунок 791 "Результат операційної діяльності". Однак відповідно до П(с)БО 4 інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів, тобто результат продажу необоротних активів має відображатись на субрахунку 793 "Результат іншої звичайної діяльності", як і було до внесення змін щодо відображення в обліку продажу необоротних активів.

Для відображення розрахунків за реалізовані основні засоби Інструкцією [3] рекомендовано використовувати субрахунок 680 "Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу", на якому ведеться облік зобов'язань, прямо пов'язаних з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу. Незрозумілим є виникнення зобов'язань у підприємства при реалізації необоротних активів. Якщо покупець необоротних активів перераховує передоплату підприємству-продавцю, то кореспонденція рахунків: д-т 311 – к-т 680, є зрозумілою з економічної точки зору, тобто з отриманням на поточний рахунок передоплати у підприємства-продавця збільшуються

зобов'язання, але у цьому випадку можна було б використовувати субрахунок 681 "Розрахунки за авансами одержаними". У випадку ж, коли розрахунки за реалізовані необоротні активи здійснюються на умовах наступної оплати, взагалі незрозумілим є використання субрахунку 680 у кореспонденції: д-т 680 – к-т 712, оскільки одночасно з виникненням доходу від реалізації необоротних активів зменшуються поточні зобов'язання підприємства-продавця, хоча момент їх виникнення ще не відбувся. Більш зручним, автор вважає, використання субрахунку 377 "Розрахунки з іншими дебіторами" для відображення в обліку продажу необоротних активів.

Отже, безумовно необхідно здійснювати адаптацію національної системи обліку до міжнародних вимог, однак необхідно узгоджувати зміни, що вносяться, у всіх нормативних актах, що регулюють дане питання, щоб не допускати невідповідність між різними нормативно-правовими актами.

Література: 1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua. 2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.11.2003 р. № 617 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua. 3. Інструкція із застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ligazakon.ua. 4. Хома С. Особливості обліку необоротних активів, утримуваних для продажу / С. Хома // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 4. – С. 20–24.

Криворотько І. О.

УДК 331:658

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АГРОТЕХНІЧНОГО СЕРВІСУ

Анотація. Висвітлено основні цикли формування вимог до професійно-кваліфікаційного рівня робітників. Встановлено причини перешкоджання розвитку агротехнічного сервісу. Визначено прогресивні заходи підвищення ефективності використання трудових ресурсів у системі "людина – техніка".

Анотация. Отражены основные циклы формирования требований к профессионально-квалификационному уровню рабочих. Установлены причины препятствования развитию агротехнического сервиса. Определены прогрессивные меры повышения эффективности использования трудовых ресурсов в системе "человек – техника".

Annotation. The series of requirements for professional qualification of workers are outlined. The reasons hindering the development of agrotechnical service are suggested. Progressive measures of increasing the efficiency of labor resources in "human – technology" system are defined.

Ключові слова: агротехнічний сервіс, трудовий потенціал, вимоги, цикл.

Кардинальні зміни в економіці України вимагають всебічного аналізу господарського механізму управління, зокрема трудовими ресурсами. Сьогодні потрібні нові методи і форми регулювання трудового потенціалу, адекватні сучасному етапу економічного розвитку і використання робочої сили, складним процесом формування дієвого механізму стимулювання підвищення продуктивності праці та економії робочої сили на основі прогнозової інформації.

Не минули зміни й агропромисловий комплекс. На сьогоднішній день стан даної сфери АПК характеризується як кризовий з низьким рівнем продуктивності праці, втратою її престижності та, відповідно, "старінням" трудових ресурсів. Підвищення ефективності використання трудових ресурсів має розглядатися з точки зору системи факторів взаємодії працівника із технічними засобами. Підвищення рівня якості технічного забезпечення праці і кваліфікаційного рівня працівників, є актуальним науково-практичним завданням.

Значний внесок у розробку організаційно-економічних питань управління трудовими ресурсами внесли: Болдусва О. В., Лебкович О. В., І. Безпалій, М. Малик, В. Швець.

Метою статті є висвітлення методичних основ і практичних аспектів підвищення ефективності використання трудових ресурсів на підприємствах агротехнічного сервісу. На її основі сформовані такі завдання:

1. Встановити необхідність урахування задіяних у процесі праці технічних пристроїв на підприємствах агротехнічного сервісу.
2. Визначити основні цикли формування вимог до професійно-кваліфікаційного рівня ремонтників; підвищення кваліфікації персоналу; підготовка персоналу для роботи на виробництві в середньо- і довгостроковій перспективі.
3. Встановити базові властивості функціонування системи "людина – техніка".
4. Розробити показники оцінювання ефективності капіталовкладень у розвиток системи "людина – техніка".

© Криворотько І. О., 2011

Ефектне використання трудових ресурсів у агротехнічному сервісі має бути засноване на постійному підвищенні рівня трудового потенціалу підприємств даної системи. Під трудовим потенціалом підприємства слід розуміти сукупну здатність і можливість у майбутньому його працівників, які володіють певними якісними і кількісними характеристиками, виконувати трудові завдання за визначеного рівня матеріально-технічного забезпечення і виробничих відносин.

Трудові ресурси включають в себе трудовий потенціал робітників, які, маючи певну працездатність, професійно-кваліфікаційну підготовку і характерну для них статево-вікову структуру, здатні за визначеної інтенсивності використання робочої сили досягати конкретних соціально-економічних результатів.

Формуючи трудові ресурси агротехнічного сервісу, необхідно враховувати потреби існуючого й перспективного виробництва, у зв'язку з чим складаються вимоги до їх професійно-освітнього рівня.

Загальна схема формування вимог до трудових ресурсів має містити у собі три пов'язаних між собою цикли (рисунок).

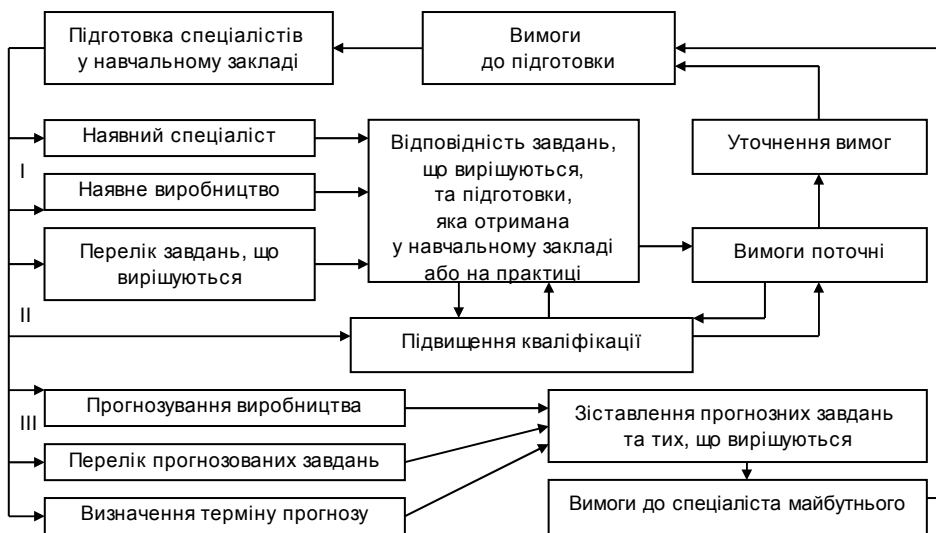

Рис. Схема формування вимог до трудових ресурсів

Цикл перший визначає вимоги до персоналу, що підготовлюється для роботи на існуючому виробництві. Цикл другий – вимоги щодо підвищення кваліфікації персоналу з урахуванням наявних змін у техніці та технології виробництва з метою забезпечення можливості подальшої трудової діяльності.

У поняття третього циклу віднесено вимоги виробництва до кваліфікації спеціалістів у середньо- та довгостроковій перспективі. Ці вимоги визначаються як результат зіставлення завдань, вирішуваних інженером, техніком, робочим на виробництві, зі знаннями, навичками, умінням, набутими під час навчання у ВНЗ, технікумі, ПТУ, на робочому місці тощо.

Зіставлення переліку характерних завдань із рівнем підготовки трудових ресурсів дає змогу уточнити професійно-кваліфікаційні вимоги і забезпечити науково обґрунтований підбір трудових ресурсів з урахуванням матеріально-технічного забезпечення робочих місць.

З метою оцінки сучасного стану та ефективності використання трудових ресурсів, а також динаміки економічного розвитку агротехнічного сервісу на регіональному рівні, автором був здійснений статистичний аналіз певних сільськогосподарських підприємств і підприємств агротехнічного сервісу Бердянського, Вільнянського, Токмаківського, Пологівського і Куйбишевського районів Запорізької області.

З'ясувалося, що однією з головних причин, що перешкоджають розвитку агротехнічного сервісу, фахівці вважають проблему забезпеченості підприємств агротехнічного сервісу кваліфікованими трудовими ресурсами. На їх думку, основними проблемами у цій сфері є: нестача трудових ресурсів відповідної кваліфікації (34%), невисокий професійний рівень працівників, включаючи керівників усіх рангів (52%), висока плинність кадрів (27%), відсутність відповідальності й ініціативи (45%), слабкий контроль з боку керівників і фахівців за дотриманням технологічної дисципліни (32%), невиконання фахівцями своїх функцій (28%), низька економічна зацікавленість у результатах праці (40%).

Серед причин економічного характеру, що стримують впровадження у виробництво науково обґрунтованих систем, відзначалися такі: слабка зацікавленість фахівців і керівників у цьому виді діяльності (42%); недостатня матеріальна зацікавленість у раціональному використанні ресурсів (38%).

Фахівці також визначають фактор випереджального спаду обсягів агротехнічного обслуговування порівняно зі скороченням чисельності персоналу машинного парку і особливо виробничих площ та устаткування, складських і адміністративних приміщень.

Оцінюючи в цілому загальний стан системи технічного сервісу АПК, в тому числі й стан та ефективність використання трудових ресурсів, слід визнати наявну глибоку соціально-економічну кризу в цій галузі АПК.

Підвищення ефективності використання трудових ресурсів є найважливішою проблемою технічного сервісу АПК. Узагальнюючи матеріали наукової та спеціальної літератури, а також результати дослідження практики господарювання підприємств агротехнічного сервісу Запорізької області, визначені прогресивні організаційно-технічні заходи, спрямовані на підвищення ефективності використання трудових ресурсів у системі "людина – техніка", до основних, з яких слід внести: підвищення кваліфікації працівників; впровадження передових методів та прийомів праці; забезпечення раціонального режиму праці і відпочинку; створення сприятливих умов та ефективної системи стимулювання праці; удосконалення конструкції

машин, устаткування й органів їх управління згідно з антропометричними даними людини; механізація важкої фізичної праці; впровадження прогресивного технологічного оснащення робочих місць; раціональне розташування предметів праці на робочих місцях.

Таким чином, у роботі на основі проведених досліджень здійснені теоретичне обґрунтування, методичні й практичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання трудових ресурсів в агротехнічному сервісі. Основні висновки зводяться до такого:

1. На підставі проведених досліджень науково-теоретичних засад ефективного використання трудових ресурсів на підприємствах агротехнічного сервісу встановлена необхідність урахування задіяних у процесі праці технічних пристроїв, тобто розглянуто загальну систему "людина – техніка".

2. Використання ситуаційного підходу до управління трудовими ресурсами дало змогу визначити три основні цикли формування вимог до професійно-кваліфікаційного рівня ремонтників на етапах: підготовки персоналу для роботи на існуючому виробництві; підвищення кваліфікації персоналу за умов наявних змін у техніці та технології виробництва; підготовки персоналу для роботи на виробництві в середньо- та довгостроковій перспективі.

3. У процесі дослідження встановлено, що базовими властивостями функціонування системи "людина – техніка" є якість виробничо-технічної бази, система й організація технічного обслуговування та ремонту машин, умови праці і кваліфікаційний рівень трудових ресурсів.

4. З метою вдосконалення оцінки ефективності капіталовкладень у розвиток системи "людина – техніка" та її раціоналізації в агротехнічному сервісі розроблені такі показники оцінювання: економічний ефект від зміни продуктивності, трудомісткості праці, загального приросту прибутку від капіталовкладень на раціоналізацію системи "людина – техніка".

Література: 1. Болдусва О. В. Передумови підвищення продуктивності праці ремонтників у системі технічного сервісу / О. В. Болдусва // Економіка та держава. – 2006. – № 6. – С. 79–81. 2. Болдусва О. В. Підвищення ефективності виробничих підрозділів інженерно-технічного сервісу / О. В. Болдусва // Дні науки : зб. тез доповідей : в 4-х т., 5–6 жовтня 2006 р. / ред. кол. В. М. Огаренко та ін. ; Гуманітарний інститут "ЗІДМУ". – Запоріжжя : ГУ "ЗІДМУ", 2006. – Т. 1. – С. 169–170. 3. Лебкович О. В. Визначення поняття трудового потенціалу як соціально-економічної категорії / О. В. Лебкович // Дні науки : зб. тез доповідей : в 3-х т., 28–29 жовтня 2005 р. / ред. кол. В. М. Огаренко та ін. ; Гуманітарний інститут "ЗІДМУ". – Запоріжжя : ГУ "ЗІДМУ", 2005. – Т. 1. – С. 61–62. 4. Лебкович О. В. Узагальнення поняття трудового потенціалу як соціально-економічної категорії / О. В. Лебкович // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємство. – 2009. – № 4. – С. 156–160. 5. Лебкович О. В. Формування механізму управління системою робочих місць на підприємствах агротехсервісу / О. В. Лебкович // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Сучасний стан та проблеми розвитку підприємництва в регіоні". – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2008. – Т. 6. – С. 39.

Сіменко І. В.

УДК 330.87:338.47

Шейбут В. В.

АНАЛІЗ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ: КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

Анотація. Розглянуто питання організації аналізу корпоративного управління. Проведено структурування робіт на кожному з етапів організації аналізу. Ураховуючи особливість об'єкта аналізу, акцентовано увагу на ролі служби внутрішнього аудиту при організації діагностики стану корпоративного управління.

Анотация. Рассмотрены проблемы организации анализа корпоративного управления. Проведена структуризация работ на каждом из этапов организации анализа. Учитывая особенность объекта анализа, акцентировано внимание на роли службы внутреннего аудита при организации диагностики состояния корпоративного управления.

Annotation. The problems of corporate management's analysis organization are studied. The structuring of works on every stage of organization analysis is conducted. Taking into account the feature of analysis object, attention is focused on the role of internal auditing service while organizing diagnostics of the corporate management state.

Ключові слова: аналіз, корпоративне управління, організація, етапи аналізу, система.

Організація аналізу будь-якого об'єкта, процесу або системи є одним із ключових напрямів реалізації аналітичних процедур. Організація ефективної системи аналізу корпоративного управління надасть

© Сіменко І. В., Шейбут В. В., 2011

можливість забезпечити якісне функціонування, стійкість і розвиток суб'єкта господарювання, підвищити дієвість системи управління, оперативно виявляти та мінімізувати внутрішньосистемні ризики, сформулювати відповідну сучасним умовам систему організаційних комунікацій, що надає можливість своєчасно адаптуватися до змін зовнішнього та внутрішнього середовищ, отримати синергетичний ефект від взаємодії всіх підсистем управління корпорації.

Слід зазначити, що питання організації економічного аналізу на підприємстві досліджуються вченими протягом усього періоду розвитку аналітичної науки, висвітлюються в підручниках та навчальних посібниках з економічного аналізу. Питання організації достатньо повно досліджені в наукових дослідженнях Фаріона І. Д., Житної І. П., Кузьмінського А. М. [1], Шкарабана С. І. [2], Саблука Т. П., Мниха Є. В. [3], Ковальчук Т. М., Лазаришиної І. Д. [4], Олійник О. В. [5] та ін. На жаль, практично відсутні роботи, присвячені плануванню аналітичного процесу, його структурній побудові, стандартизації діяльності аналітичного підрозділу, якості результатів аналізу. Недостатнє теоретичне дослідження зазначених питань ускладнює процес організації аналізу на підприємстві, у результаті чого спостерігається низька якість аналітичної роботи, відсутність нових та прогресивних методик аналітичної оцінки, неадекватна поставка й реалізація аналітичних цілей і завдань.

Метою даної статті є визначення основних складових організації технології аналітичного процесу для найефективнішого і якіснішого здійснення аналізу корпоративного управління.

Використання в науковій термінології певних термінів потребує, насамперед, їх чіткого лексико-семантичного визначення. Технологія – це сукупність виробничих методів і процесів певної галузі виробництва, а також науковий опис способів виробництва [6, с. 786]. Фатхутдінов Р. А. визначає технологію як "сукупність методів і засобів перетворення вихідних матеріальних ресурсів, інформації та інших компонентів входу системи в товар та інші компоненти її виходу. Основне питання, на яке дає відповідь технологія, – як робити, яким чином [7, с. 127]. Щодо аналітичного процесу, то технологію можна визначити як комплекс методів та послідовність виконання аналітичних операцій, що реалізуються у процесі функціонування аналітичної підсистеми й забезпечують досягнення її цілей та завдань.

Аналітичний процес як технологічна сукупність складається з кількох видів самостійних робіт, кожна з яких, у свою чергу, поділяють на самостійні операції. Етапність аналітичного вивчення відобразилась у багатьох дефініціях аналізу як науки; у ній з'явилась така органічна властивість процесу аналізу, як верифікація, тобто оцінка оцінки. Ця властивість виражається в необхідності оцінювати, наскільки отриманий аналітичний показник задовольняє потреби системи управління для прийняття рішень. Виокремлення трьох основних етапів аналізу передбачає чітку постановку цілей та завдань. На першому етапі – підготовчому – здійснюється вибір об'єкта аналізу, вивчаються матеріали попередніх аналітичних досліджень та інших перевірок, визначаються мета й напрям використання результатів аналізу, розробляються програма, календарний план та розподіляються функції серед виконавців, визначаються джерела інформації, розробляються форми аналітичних таблиць, графіків, схем.

Слід зазначити, що з подібним комплексом робіт на першому етапі згодні Дембинський М. В., Житна І. П., Коробов М. І., Попович П. Я., Савицька Г. В. Таким чином, основна мета цього етапу – підготовка (збір і систематизація) інформації для її аналітичної обробки. Після вивчення ситуації та інтерпретації проблеми дії аналітика спрямовані на вибір об'єктів аналізу. Ураховуючи комплексність об'єкта дослідження – системи корпоративного управління – доцільно закріпити за кожним конкретним виконавцем та забезпечити повне охоплення аналітичними процедурами, що сприятиме найбільш ефективній організації аналітичного процесу. Традиційно організація аналізу на підприємстві покладалась на головного економіста або начальника планово-економічного відділу. Але особливості організаційної побудови корпорації, специфіка реалізації управлінського процесу потребують включення до організаційної структури управління такого підрозділу, як служба внутрішнього аудиту. Саме на експерта-аналітика даної служби слід покласти виконання обов'язків з діагностики корпоративного управління.

Другий етап організації аналітичного процесу починається зі встановлення системи показників, що характеризують об'єкт аналізу. При відборі показників слід дотримуватися низки вимог, що мають методологічне значення – широта охоплення показниками всіх сторін об'єкта аналізу, їх взаємозв'язок, логічний наслідок одних показників з інших. Підкреслимо, що для визнання сукупності показників системою, вона повинна мати щось загальне, що об'єднує показники. Встановлення цього "організаційного початку" є принциповим у процесі побудови системи показників. Наступним кроком на дослідницькому (процедурному) етапі організації аналізу системи управління є процес розрахунку визначених показників та здійснення анкетування, опитування, бесід. Ураховуючи те, що система управління – це кібернетична система, основу якої складає інформаційний процес, визначення каналів руху інформаційних потоків є важливим завданням в організації технології аналітичного процесу. Від якості вивчення цього питання багато в чому залежить опитування саме цих суб'єктів, кваліфікація, поведінка, навички управління, дисфункціональні схильності яких визначають поточний стан системи управління. Проведення анкетування й інтерв'ювання дозволяє зібрати інформацію про нефінансові (якісні) показники та результати діяльності апарату управління. Анкетування вважається найбільш ефективним і найрозповсюджуваним видом опитування, становить жорсткий метод збору експертної інформації, тому що процедура отримання інформації є стандартизованою.

Після здійснення розрахунків аналітики обробляють інформацію, систематизують, ранжують та оцінюють її. Ранжування – це процес визначення рангів, відносних кількісних оцінок ступенів відмінності за якісними ознаками. Цей метод обробки експертної інформації використовують у випадках, коли неможливе або недоцільне здійснення безпосередньої оцінки. Слід зазначити, що "ранжування

об'єктів містить лише інформацію про те, який з них є найкращим і не містить інформації про те, наскільки або у скільки разів один об'єкт краще іншого [8, с. 73]. При використанні методу безпосередньої оцінки об'єкт оцінки відноситься до певного значення відповідно до оцінної шкали.

Важливою роботою на другому етапі організації аналітичного процесу є встановлення напрямів підвищення ефективності системи управління. Для реалізації даного виду робіт спеціалістам-аналітикам необхідні знання про фактори, що впливають на ефективність управлінських рішень, організаційну культуру, організаційну структуру, управлінський персонал, їх взаємозв'язок із системою управління та потенційні можливості до зміни.

Заключним етапом організації аналітичного процесу системи управління є узагальнення інформації. На етапі формування аналітичної інформації спеціалісти-аналітики узагальнюють результати проведеного аналізу, зводять до єдиної системи результати аналізу окремих об'єктів, складових елементів системи управління. За результатами аналізу кожного об'єкта формується відомість втрачених можливостей з визначенням конкретного суб'єкта – структурного підрозділу, який несвоєчасно або неадекватно відреагував на процеси, що відбувалися на підприємстві. Одночасно пропонується перелік потенційних резервів покращання (стабілізації) стану системи управління в розрізі кожного структурного елементу. Результатом такої роботи є визначення оптимальних дій, практична реалізація яких буде дійсно сприяти підвищенню якості функціонування системи управління.

Основна мета третього етапу організації технології аналітичного процесу – формування загальних висновків та пропозицій, спрямованих на покращення роботи апарату управління. Оформлення результатів аналізу системи управління може бути у вигляді аналітичного звіту або пояснювальної записки, довідки.

Пояснювальна записка складається за такою схемою: загальна інформація про об'єкт аналізу – систему управління; характеристика поточного стану об'єкта аналізу; висновки та пропозиції. У розділі "Загальна інформація про об'єкт аналізу" наводиться інформація про апарат управління, його структурні підрозділи, чисельність, організаційну структуру управління, загальну стратегію та місію підприємства, інформаційно-комунікативні зв'язки, стиль та методи управління тощо. Обов'язково зазначають час, за який проводиться аналіз, розглянуті питання, яка інформаційна база використовувалася, які структурні підрозділи було охоплено анкетуванням.

Для характеристики поточного стану системи управління відображають дані про ступінь відповідності плановим значенням основних показників стратегії і завдань розвитку, параметрів, притаманних основним структурним елементам загального комплексного об'єкта – системи управління. При дослідженні якісних показників стану системи управління в цьому розділі наводять узагальнюючі таблиці, які відображають думки респондентів щодо ефективності організаційної структури управління, якості процесу прийняття рішень, ступеня впливу організаційної культури на ефективність управління. Обов'язково аналізують фактори, що зумовили поточний стан системи управління та впливали на ефективність управлінської діяльності. Основна увага приділяється внутрішнім факторам, які піддаються виміру та корекції. Важливе значення має виявлення втрачених можливостей, ідентифікація загроз з метою мінімізації або ліквідації негативно діючих чинників і підвищення якості реалізації управлінських дій.

При формуванні заключної частини пояснювальної записки звертають увагу на основні, найбільш тривожні показники, так звані "контрольні точки". Важливе значення має визначення напрямів оптимізації управлінських процесів з урахуванням стратегічних і тактичних пріоритетів. Для більш логічного та послідовного викладення результатів аналізу доцільно висновки, пропозиції та заходи щодо усунення недоліків групувати відповідно до кожного аналізованого об'єкта. Результати аналізу стану корпоративного управління реалізуються через підготовку та видачу наказів і розпоряджень, у яких містяться найменування заходів, терміни початку та закінчення їх здійснення, визначаються необхідні матеріальні і грошові ресурси, називаються виконавці, відповідальні та контролюючі службові особи.

Таким чином, при організації аналізу корпоративного управління необхідно скласти програму і план дій, визначити та систематизувати інформаційне забезпечення, аналітичні показники, розробити відповідні методики. Організацію даного процесу слід покласти на начальника служби внутрішнього аудиту корпорації.

Перспективами подальших досліджень є розробка методик аналізу основних елементів системи корпоративного управління.

Література: 1. Кузьмінський А. М. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу : підручник / А. М. Кузьмінський, В. В. Сопко, В. П. Завгородній ; за ред. А. М. Кузьмінського. – К. : Вища школа, 1993. – 223 с. 2. Шкарабан С. Стратегії організації економічного аналізу / С. Шкарабан, І. Лазаришина // Зб. наук. праць каф. ек. аналізу Терноп. нац. ек. унів. – 2008. – Вип. 2 (18). – С. 10–14. 3. Мних Є. В. Методологія і організація комплексного економічного аналізу ефективності використання паливо-енергетичних ресурсів в промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук.: 08.00.12 / Є. В. Мних. – К., 1991. – 36 с. 4. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз в Україні: історія, методологія, практика : монографія / І. Д. Лазаришина. – Рівне : НУВГП, 2005. – 369 с. 5. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук.: 08.00.09 / О. В. Олійник. – К., 2009. – 36 с. 6. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова ; под ред. Российской АН. ; Российский фонд культуры. – 3-е изд., стереотип. – М. : АЗЪ, 1996. – 928 с. 7. Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения : учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 344 с. 8. Литвак Б. Г. Экспертные технологии в управлении : учебн. пособ. / Б. Г. Литвак. – М. : Дело, 2004. – 400 с.

ОРГАНИЗАЦИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ТЕХНИЧЕСКОГО ПЕРЕВООРУЖЕНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ ПРЕДПРИЯТИЯ

Аннотация. Рассмотрены вопросы, связанные с осуществлением процесса технического перевооружения, классификационные признаки основных средств, организация бухгалтерского учёта.

Анотація. Розглянуто питання, пов'язані із здійсненням процесу технічного переозброєння, класифікаційні ознаки основних засобів, організація бухгалтерського обліку.

Annotation. Questions, related to realization of process of technical rearmament, classification signs of the fixed assets, organization of record-keeping are considered.

Ключевые слова: техническое перевооружение, основные средства, организация бухгалтерского учета.

На современном этапе развития экономики предприятия техническое перевооружение основных производственных фондов являются средством глубоких преобразований во всех сферах производства и потребления продукции. Новые ориентиры и концепции экономического развития привели к новым требованиям качества производимой продукции, а следовательно, и парка используемой техники. Нестабильное состояние инвестиционной политики и объемов финансирования взаимосвязаны с низким техническим уровнем фирм. Основные средства имеют повышенный моральный и физический износ и не соответствуют требованиям современных контрактов. Техническое перевооружение основных средств – актуальная проблема, так как характеристики выпускаемой продукции не соответствуют мировому уровню. Таким образом, организация и управление техническим перевооружением как раз и должно обеспечить переход к качественно новому состоянию технического оснащения фирм. С этой целью необходимо четко понимать роль и место, значение и экономическую сущность не только основных средств, но и самого процесса технического перевооружения. Поэтому необходимо разобраться и в формах технического перевооружения, и в классификационных признаках основных средств, и в источниках финансирования процесса технического перевооружения, то есть, иными словами, в организации всех составляющих технического перевооружения для четкого отражения этого процесса в бухгалтерском учёте предприятия.

В работах многих отечественных и зарубежных ученых, таких, как: Полторыгин В. К., Пономаренко В. С., Орлов П. А., Палтерович Д. М., Паламарчук А. С., Пасхавер А. И., Нейкова Л. И., Луцкий С. Я., Александрова В. П., Виленский М. А., Л. Гэлловэй и других, рассмотрены вопросы, связанные с осуществлением процесса технического перевооружения. Вместе с тем остаётся целый ряд нерешённых вопросов, не рассмотрена организация отражения затрат в бухгалтерском учёте предприятия и т. д. Поэтому необходимо рассматривать эти проблемы в комплексе, выстраивая чёткую логическую цепочку от определения до организации бухгалтерского учёта технического перевооружения на предприятии.

В экономической литературе под основными средствами понимают средства труда, которые используются на протяжении длительного срока, при этом сохраняют первоначальную физическую (натуральную) форму и переносят свою стоимость на изготовленный продукт частями на протяжении нескольких производственных циклов по мере износа [1].

Для определения сущности технического перевооружения можно выделить два подхода. Первый заключается в том, что техническое перевооружение рассматривается как форма воспроизводства структуры капитальных вложений наряду с другими формами расширенного воспроизводства основных производственных фондов, второй – в понимании технического перевооружения как формы реализации научно-технического прогресса, интенсификации производства, которая способствует повышению технического уровня производства [1; 2]. Следует отметить, что большинство авторов концентрируют усилия в процессе технического перевооружения на качественном обновлении активной части основных производственных фондов на базе внедрения прогрессивной техники, ресурсосберегающих технологий, совершенствовании организации и управлении производством, что способствует повышению технического уровня производства и эффективности использования ресурсов [3; 4].

Таким образом, видим чёткую взаимосвязь основных средств и технического перевооружения, поскольку техническое перевооружение – это и есть обновление активной части основных производственных фондов. Исходя из этого, можно рассмотреть организацию учетного процесса технического перевооружения, но для начала необходимо уделить внимание классификации основных средств. По мнению автора, для правильного отражения в бухгалтерском учете предприятия основных средств, введенных за счет перевооружения и накопления затрат на перевооружения, основой является их классификация, в которой можно выделить четкие рекомендации по учету основных средств. Действующая классификация имеет следующие признаки: по назначению и характеру выполняемых функций в процессе производства и услуг; по участию в производственном процессе; по участию в производственном процессе и т. д. В этой связи автором предлагается дополнить действующую классификацию основных средств новыми признаками (рисунок).

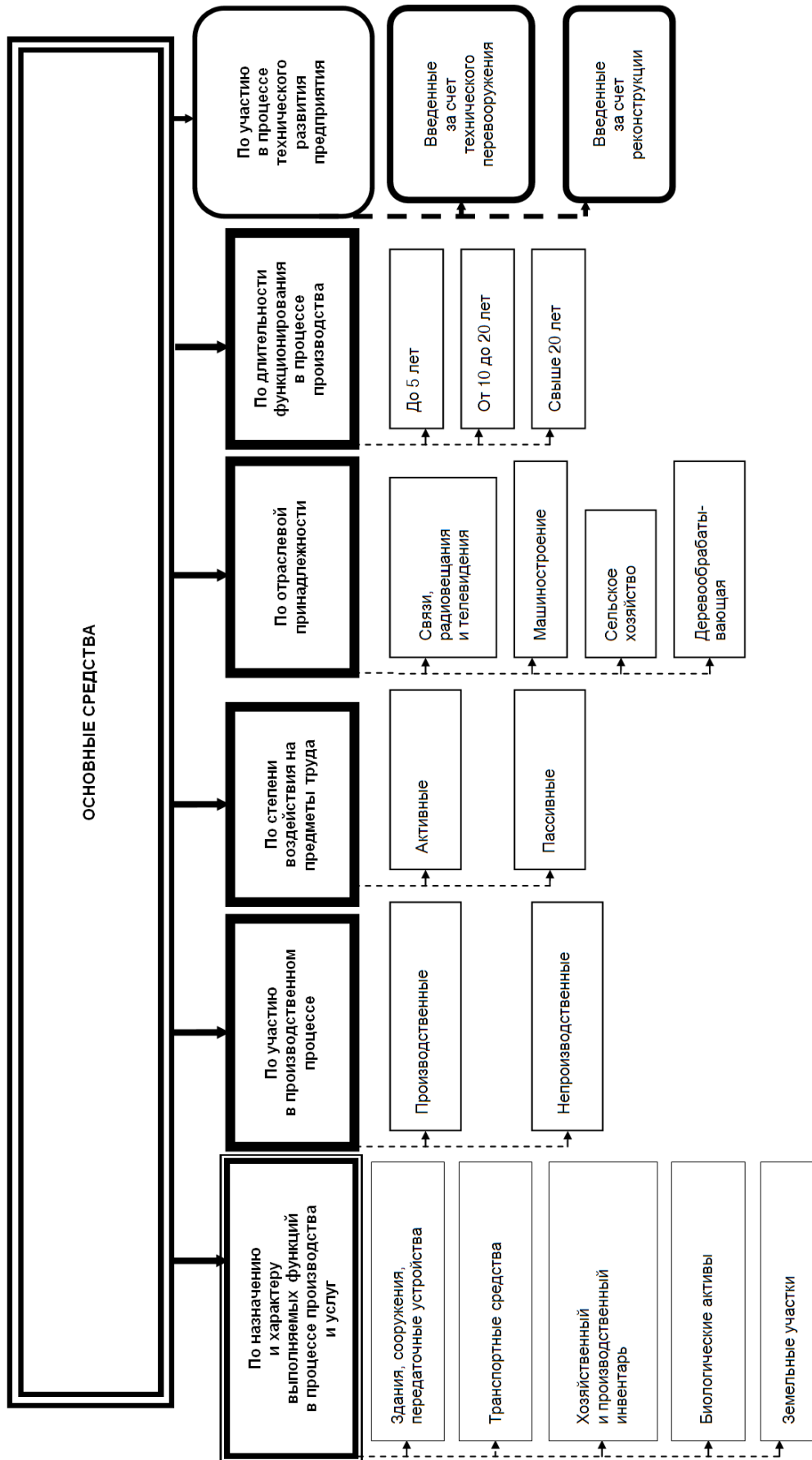

Рис. Классификация основных средств

Таким образом, имея дополнения к традиционным классификационным признакам основных средств, становится возможным и более объективным их учет, в частности, технического перевооружения. Что касается вопросов учета основных средств, то рекомендации, представленные в П(с)БУ 7 "Основные средства" по отражению затрат на техническое перевооружение, полностью отсутствуют. Безусловно, это процесс в чем-то новый и сложный, особенно для предприятий, столкнувшихся с такой ситуацией впервые. Он предусматривает выделение отдельных субсчетов не только по учету основных средств, но и отражению затрат, которые имеют целевую направленность. Именно такой подход предоставляет возможность предприятию отследить эффективность и размер вложений, направленных на обновление технической базы предприятия.

Известно, что осуществление технического перевооружения предусматривает наличие определенных финансовых ресурсов, как собственных, так заемных. В то же время привлеченные, например тот же кредит, требуют погашения с процентами, и в этом случае у предприятия еще будут возникать финансовые расходы, которые будут отражаться на 95 счете. Есть и другой вариант, капитализация расходов, связанных с осуществлением технического перевооружения, и отнесение этих расходов на создание (увеличение) первоначальной стоимости объекта, что тоже следует учитывать при разработке мероприятий по техническому перевооружению.

Таким образом, как результат, предлагается предприятию использовать новые субсчета к счету 15, на которых будут отражаться затраты на техническое перевооружение или реконструкцию, а первоначальная стоимость по тем объектам, которые введены за счет технического перевооружения, списывать на счет 10 определенного субсчета с приставкой "ТП", например, если это оборудование 104-ТП. Следовательно, видна четкая взаимосвязь предложенных дополнений к классификационным признакам основных средств с организацией бухгалтерского учета, и предприятие получит возможность более правильного подхода к определению целесообразности и рентабельности процесса технического перевооружения.

Література: 1. Пономаренко В. С. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія / В. С. Пономаренко, О. М. Тридід, М. О. Кизим. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2003. – 328 с. 2. Палтерович Д. М. Планирование технического перевооружения производства / Д. М. Палтерович. – М. : Экономика, 1982. – 232 с. 3. Виленский М. А. Экономические проблемы технического перевооружения производства / М. А. Виленский. – М., 1987. – 196 с. 4. Александрова В. П. Управление технико-экономическим развитием промышленного предприятия / В. П. Александрова. – К. : Техника, 1987. – 196 с.

УДК 336.221.24

Чичкова В. Ю.

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ПДВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ-ЕКСПОРТЕРІВ

Анотація. Визначено основні проблеми з бюджетним відшкодуванням ПДВ підприємств-експортерів та надано рекомендації щодо їх усунення.

Аннотация. Определены основные проблемы с бюджетным возмещением НДС предприятий-экспортеров и предоставлены рекомендации по их устранению.

Annotation. The main problems with the budget VAT refund of export enterprises are suggested, and the recommendations to address them are provided.

Ключові слова: ПДВ, бюджетне відшкодування, конкурентоспроможність підприємства.

Одним з найбільш вагомих зовнішніх факторів, який найсуттєвіше впливає на рівень конкурентоспроможності підприємства, є податки. Податки – найвпливовіший інструмент регулювання економіки держави в галузі фінансів та один з найважливіших елементів фінансових відносин. Чим більше залишиться коштів у розпорядженні підприємства, тим більш ефективно буде реалізовуватися його стратегія. Отже, забезпечення конкурентної позиції на ринку та ефективна реалізація конкурентної стратегії підприємства можливі лише за умови достатньої кількості грошових ресурсів в останнього, що прямо залежить від умов оподаткування [1].

Під конкурентоспроможністю розуміють споживчі властивості товару (послуги), які відрізняють його від товару-конкурента за ступенем їх відповідності конкретним потребам, вимогам конкурентного ринку з урахуванням витрат на їх задоволення. Головні елементи конкурентоспроможності – рівень цін, якість продукції, умови сервісу, термін гарантії, реклама та ін. [2, с. 813].

Якщо ж говорити про конкурентоспроможність вітчизняної продукції стосовно аналогічної продукції розвинених країн, то наближення України до ЄС передбачає вирівнювання стандартів виробництва та продукції до рівня європейських країн.

© Чичкова В. Ю., 2011

Метою статті є дослідження впливу заборгованості з бюджетного відшкодування ПДВ на конкурентоспроможність підприємств-експортерів.

У зв'язку з цим доцільною є стратегія стимулювання національних виробників у пріоритетних галузях з поступовим розширенням іноземної конкуренції за допомогою податкового механізму.

Важливою проблемою є визначення експортного потенціалу країни. Орієнтація на експорт сировини (чорних металів) безперспективна, враховуючи стан виробничо-технічної бази в галузі. Можливості подальшого нарощування традиційного експорту вичерпані. Тому мова повинна йти про активну участь держави в реалізації експорто орієнтованих проектів, формуванні нових порівняних переваг і просуванні вітчизняної продукції на зовнішні ринки. Необхідно стимулювати прискорений розвиток таких галузей: авіаційна техніка, ракетобудування, суднобудування, електрозварювальна техніка, де Україна вже сьогодні знаходиться на світовому або близькому до нього рівні [3].

Звернемо увагу на ПДВ. 0 % ставка ПДВ є тим механізмом, який дає змогу не порушувати правило СОТ щодо оподаткування експортних товарів. Держава бере на себе зобов'язання компенсувати експортеру той вхідний внутрішній ПДВ, який вони вже сплатили своїм постачальникам товарів і послуг всередині країни – відбувається очищення експортних товарів від внутрішніх податків [4]. 0 % ставка не дає односторонній переваги вітчизняним підприємствам-експортерам, але очищаючи товари, що вивозяться, від внутрішнього ПДВ, ставить їх в однаковий стан з іноземними конкурентами [5].

Одним з економічних методів стимулювання орієнтованих на експорт підприємств є внесення змін до діючого порядку бюджетного відшкодування ПДВ.

Для нормального функціонування суб'єктів господарювання необхідне відшкодування з бюджету суми переплаченого податку відразу після закінчення податкового періоду, в якому виникла така передплата, і надання звітності таким платником податку за цей період. Право на бюджетне відшкодування не повинно залежати від виду діяльності для забезпечення рівності всіх платників податку.

Нездатність держави своєчасно та в повному обсязі задовольнити вимоги платників щодо відшкодування ПДВ підживляє основний принцип його функціонування. Неефективна система відшкодування податку стає причиною викривлення виробничих рішень платників та неефективного використання їх ресурсів, що може відобразитися на конкурентоспроможності експортних галузей та новостворених компаній, ускладнюючи їх участь у конкурентній боротьбі [6, с. 486].

Хоча експортери мають право на відшкодування сплаченого при закупівлі сировини ПДВ, часовий розрив між фактичною сплатою податку та його відшкодуванням ускладнює їх фінансовий стан. Виникає відволікання обігових коштів та, як наслідок, уповільнення виробничого циклу. Для вирішення проблеми заборгованості з бюджетного відшкодування існує низка авторських пропозицій щодо прискорення цієї процедури (таблиця).

Таблиця

Пропозиції щодо прискорення бюджетного відшкодування ПДВ

Автор	Зміст пропозиції
Ю. Черевань [7]	У законодавстві деяких країн зафіксовано право експортерів вимагати відшкодування ПДВ частіше, наприклад щомісячно (хоча стандартна процедура передбачає більш тривалий період); експортерам пропонується внести задаток на суму, яка дорівнює обсягу відшкодування, на яке претендує експортер, або його частині. Відразу після внесення задатку виконується відшкодування сплаченого ПДВ. Задаток повертається експортеру після того, як перевірка його вимог буде закінчена й вона буде визнана повністю обґрунтованою; вимоги про відшкодування ПДВ, обсяг яких перевищує певне порогове значення, розглядаються приватними аудиторськими компаніями
Нікітішин А. О. [8]	У РФ платникам податків – експортерам – надано можливість отримувати бюджетне відшкодування з ПДВ до остаточного оформлення митної декларації. У цьому разі повернення податку здійснюється на основі реєстру митної декларації. В ЄС з 01.07.2009 р. паперову експортну декларацію змінено на електронну. Як доказ проведення експортних операцій до податкових органів надсилається електронне повідомлення замість паперової експортної форми
Іванов Ю. Б., Майбуров І. А. [9]	Зменшення числа можливих претендентів на бюджетне відшкодування – 0 % ставка ПДВ застосовується до експортних операцій, які здійснюють безпосередньо підприємства – виготовлювачі експортованої продукції, за умови їх участі у виготовленні товарів не менше 50 %. Таким чином не зможуть бути претендентами на бюджетне відшкодування ПДВ фірми-посередники
Р. Саакян, І. Трунін [10]	Законодавство багатьох країн встановлює граничні строки, протягом яких органи державної влади (податкові органи чи органи казначейства) зобов'язані виконати вимоги платника з відшкодування ПДВ. Огляд законодавства різних країн показує, що тривалість даного строку коливається від 24 годин в Перу до 90 днів у Франції, у середньому цей строк складає 30 днів

Також Іванов Ю. Б. та Майбуров І. А. справедливо зазначають, що "на жаль, в законі про ПДВ відсутня стаття про відповідальність та фінансові санкції до держави у випадку несвоєчасного бюджетного відшкодування ПДВ, тобто порушено баланс відповідальності учасників податкового процесу" [9].

Проте у Податковому кодексі [11] вже з'явилася така стаття: згідно з пп. 200.23 статті 200 суми податку, не відшкодовані платникам протягом визначеного цією статтею строку, вважаються заборгованістю бюджету з відшкодування податку на додану вартість. На суму такої заборгованості нараховується пеня на рівні 120 відсотків облікової ставки Національного банку України, встановленої на момент виникнення пені, протягом строку її дії, включаючи день погашення. Але момент, з якого набере чинності цей механізм, не визначено, також залишається незрозумілим порядок нарахування такої пені – буде вона нараховуватися на заборгованість для всіх платників одразу чи ні. А найголовніше питання, чи достатньо

грошових коштів у державному бюджеті для реалізації таких заходів, ураховуючи те, що сума заборгованості з бюджетного відшкодування ПДВ на 01.03.2010 р. становить 20 – 25 млрд грн.

Беручи до уваги зазначене раніше, автор вважає за доцільне запропонувати введення пені на заборгованість з бюджетного відшкодування ПДВ рівнозначну пені, яку ввели на заборгованість з оплати комунальних послуг для населення – 0,1 % від суми заборгованості за кожен день прострочення. У першу чергу таку пеню слід ввести на прострочену заборгованість, а потім вже на новостворену. Набрати чинності така пеня повинна одночасно з Податковим кодексом.

Таким чином, автором було розглянуто вплив податкового середовища, зокрема бюджетного відшкодування ПДВ, на складові конкурентоспроможності підприємства, проаналізовано підходи науковців до вирішення проблеми із заборгованістю відшкодування ПДВ та запропоновано власне вирішення цієї проблеми.

Література: 1. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / за заг. ред. проф. Ю. Б. Іванова. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 448 с. 2. Економічна енциклопедія : у 3-х томах. Т. 1 / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с. 3. Шабліста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки / Л. М. Шабліста. – К., 2000 – 216 с. 4. Ляшенко В. І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути / В. І. Ляшенко. – Донецьк : ДонНТУ, 2006. – 668 с. 5. Налогообложение: теории, проблемы, решения / В. П. Вишнеvский, А. С. Веткин, Е. Н. Вишнеvская и др. ; под общ. ред. В. П. Вишнеvского. – Донецк : ДонНТУ, ИЭП НАН Украины, 2006. – 504 с. 6. Майбуров И. А. Теория налогообложения. Продвинутый курс: учебник для магистрантов, обучающихся по специальности "Финансы и кредит", "Бухгалтерский учет, анализ и аудит" / И. А. Майбуров, А. М. Соколовская. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 591 с. 7. Черевань Ю. Налоговые механизмы стимулирования экспорта / Ю. Черевань // Вопросы экономики. – 2007. – № 3 – С. 137–142. 8. Нікітшин А. О. Адміністрування податків в умовах фінансово-економічної кризи / А. О. Нікітшин // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 38–45. 9. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навч. посібн. / під редакцією докт екон. наук, проф. Іванова Ю. Б., докт. екон. наук, проф. Майбурова І. А. – Х. : ВД "ІНЖЕК", 2010. – 492 с. 10. Саакян Р. Возмещение налога на добавленную стоимость при применении нулевой налоговой ставки / Р. Саакян, И. Трунин // Вопросы экономики. – 2007. – № 3. – С. 120–136. 11. Податковий кодекс № 2756-VI від 2 грудня 2010 р. // Голос України. – 2010. – № 229-230 (4979-4980).

УДК 336.02

Костяна О. В.

ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ З УРАХУВАННЯМ ЦИКЛІЧНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Проаналізовано особливості провадження податкової політики України та країн Євросоюзу, досліджено її вплив на циклічні коливання економіки.

Аннотация. Проанализированы особенности осуществления налоговой политики Украины и стран Евросоюза, исследовано ее влияние на циклические колебания экономики.

Annotation. The features of realization of tax policy of Ukraine and countries of European Union are analyzed, its influence on the cyclical economic fluctuations is investigated.

Ключові слова: економічні цикли, податкова політика, фінансово-економічна криза.

Система оподаткування є важливою складовою, що формує середовище для здійснення підприємницької діяльності. Тому від характеру провадження податкової політики уряду суттєво залежить успішність функціонування вітчизняних господарюючих суб'єктів. На сьогодні євроінтеграція є одним з головних зовнішньополітичних пріоритетів. Та слід зазначити, що внаслідок світової фінансово-економічної кризи в Україні, як і в більшості країн Європейського Союзу, було дещо змінено вектори провадження податкової політики з метою вирішення загальних економічних завдань.

Теоретичні аспекти функціонування і гармонізації податкових систем країн ЄС знайшли висвітлення в публікаціях таких зарубіжних вчених, як: А. Афонсо, Р. Варсано, Р. Вебер, Д. Вілсон, М. Деверо, С. Коліньон, К. Найкел, В. Танзі, Г. Таубер, М. Уайт. Дослідженням євроінтеграційних процесів податкової системи України займалися такі вчені, як: Г. Дмитренко, К. Кейнадський, О. Ковальова, Т. Рева, В. Попова, В. Федосов, А. Крисоватий, В. Мельник, С. Юрій. Однак окремі аспекти щодо перспектив розвитку вітчизняної податкової системи, її наближення до стандартів ЄС з урахуванням циклічності економічного розвитку висвітлені недостатньо.

Метою дослідження є визначення впливу податкової політики в контексті євроінтеграції на характер циклічних коливань економіки.

© Костяна О. В., 2011

Пріоритетність євроорієнтованих України зумовлена рядом факторів. Європейський Союз є найбільшим сусідом України, що об'єднує 27 країн з населенням понад 550 млн осіб, довжина спільного з ЄС кордону – 1 400 км. На ЄС припадає 32 % зовнішньоторговельного обороту України.

Унаслідок євроінтеграційних процесів відбувається зближення економічних систем, посилюється їх взаємозалежність та взаємовплив. Кризовий стан однієї економіки за ланцюговим ефектом призводить до рецесії економік інших держав. Так, фінансово-економічна криза, що розпочалася в США у 2008 році, за декілька місяців охопила всі країни європейського регіону.

Отже, інтеграційні процеси певною мірою сприяють синхронізації циклічних коливань економічних систем держав – членів наднаціональних угруповань. Звісно, характер економічних циклів залежить від особливостей економічного, технологічного розвитку кожної окремої економіки, а також від того, наскільки ефективно провадиться державне регулювання економічних процесів та які заходи антициклічної політики застосовуються. Наразі бізнес-цикл України досить залежний від коливання цін на міжнародних ринках, особливо на металопродукцію, оскільки саме з високими цінами на дану продукцію пов'язано зростання платіжного балансу країни та дохідної частини бюджету.

Характер циклічних коливань, а отже і світової фінансово-економічної кризи, а також заходи антикризового регулювання, запроваджені урядом у різних країнах Європи, були відмінними. Так, більшість країн Європи у кризовий період провадили заходи фіскальної політики стимулюючого характеру, що включали надання прямого бюджетного фінансування та зменшення податкового навантаження (рисунок). Найбільш вагомою частка таких заходів була в Іспанії, Швеції, Фінляндії, де зменшення податкового навантаження в 2008 – 2010 рр. склало близько 2 % ВВП 2008 року [1].

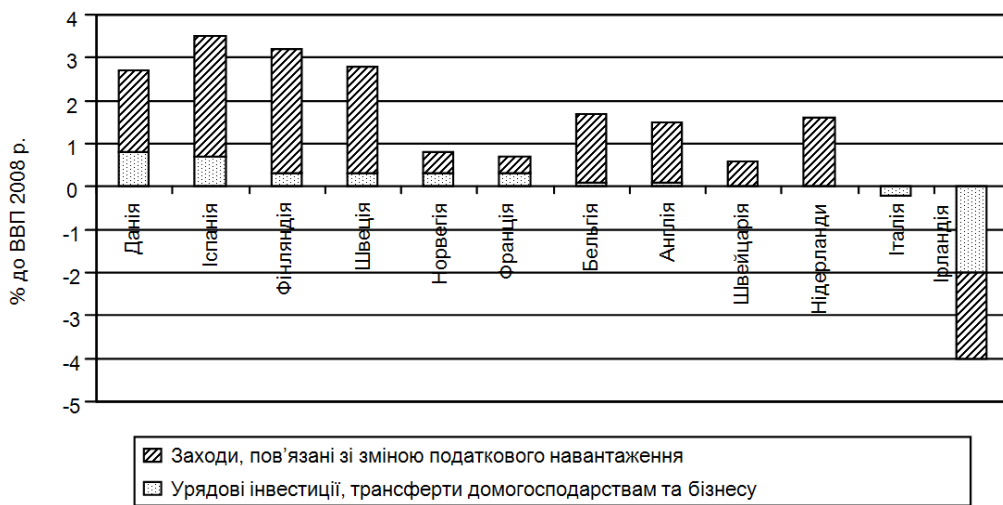

Рис. Розміри фіскальних заходів країн Європи у 2008 – 2010 роках у відповідь на фінансово-економічну кризу

Однак деякі країни, такі, як Італія та Ірландія, в умовах кризи у зв'язку з істотним дефіцитом бюджету змушені були піти на збільшення податкового навантаження та зменшення витрат. В Україні протягом кризових 2008 – 2010 років не відбулося послаблення податкового навантаження, а навпаки були суттєво підвищені ставки акцизного збору ввізного мита.

Глибина кризи вітчизняної економіки була досить суттєвою порівняно з країнами Європи. Про це свідчить той факт, що наша держава посіла перше місце за обсягами фінансової допомоги серед країн Східної Європи в період кризи. З осені 2008 р. було залучено 32,5 млрд дол. кредитів. Тому в період посткризового відновлення з боку держави необхідним є провадження цілого ряду стимулюючих заходів. Розвиток процесів євроінтеграції, поглиблення співпраці з країнами ЄС, а в перспективі набуття статусу країни – члена ЄС – сприятиме швидкому посткризовому відновленню і подальшому розвитку економіки.

Інтеграція до ЄС вимагає від України якісних фінансових, соціально-економічних перетворень. Це складний, довготривалий процес, який включає багато етапів. Традиційно ЄС висуває три головні вимоги для держав – кандидатів на вступ: економічні, політичні та правові. При виконанні умов економічного характеру одним з найважливіших аспектів, що найістотніше впливатиме на умови провадження господарської діяльності в державі, є наближення вітчизняної податкової системи до податкових систем країн ЄС.

Характеризуючи оподаткування в ЄС слід зазначити, що, з одного боку, податкові системи країн-учасниць зберігають свою цілісність і автономність, а з іншого – регулювання податкових відносин здійснюється і правом Європейського Співтовариства, і національним правом. Прийняті або запропоновані до розгляду Ради ЄС заходи у сфері податкової політики торкаються тільки принципів системи оподаткування і податкової бази. Розмір ставки, який є найбільш гнучким інструментом, визначає національна влада [2]. А отже кожна держава має достатньо можливостей для автономного провадження заходів, спрямованих на протидію кризовим явищам.

Країни не копіюють податкові системи один до одного, проте їх функціонування підпорядковане єдиним цілям, принципам та критеріям створення [3, с. 54]. У ЄС визначено такі цілі податкової політики, які мають переслідувати всі країни – члени союзу:

1. Забезпечення сталого економічного розвитку, створення робочих місць та досягнення високого рівня соціальної єдності.

2. Підтримання ефективного розвитку внутрішнього ринку як до, так і після можливого географічного розширення ЄС, отримання усіх можливих переваг від його функціонування.

3. Сприяння довгостроковому зменшенню загального рівня податкового навантаження в ЄС зі збереженням здорового балансу між зменшенням податків, інвестиціями у суспільний сектор економіки та підтримкою фіскальної консолідації країн.

4. Посилення системи економічного, медичного, страхового, інноваційного, споживчого захисту та підтримка якісної політики розвитку, екологічного захисту та енергозбереження.

Першочерговою метою є створення за допомогою податкової політики динамічно зростаючої конкурентоспроможної та інноваційно орієнтованої економіки ЄС [2].

У 2011 році в Україні з набранням чинності Податкового кодексу відбулася податкова реформа, що включає в себе низку заходів, частина з яких відповідає основним цілям податкової політики ЄС. На думку урядовців, у результаті реформи у країні "буде створено найбільш лояльний в Європі клімат для бізнесу. При чому йдеться не тільки про скорочення ставок податків та скасування неефективних податків, йдеться також про дуже суттєву дерегуляцію економічної діяльності, створення правової ситуації рівної відповідальності бізнесу і держави" [4].

Поступове зменшення ставок з ПДВ та податку на прибуток відповідає задекларованому ЄС прагненню до зменшення податкового навантаження. Позитивним моментом є також скасування низки місцевих податків з низькою фіскальною ефективністю, зближення податкового та бухгалтерського обліку [5]. Запровадження податку на нерухомість також не суперечить вимогам ЄС, адже подібні податки справляються в більшості країн – членів ЄС. При цьому слід зазначити, що розширення кола повноважень контролюючих органів, виключення зі складу низки валових витрат за операціями з нерезидентами є негативним для платників моментом і не відповідає прагненням євроінтеграції.

Та, якщо брати до уваги, що впровадження податкових реформ відбувається в посткризовий період, а зниження ставки з податку на прибуток до 16 % заплановано на 2016 рік, а з ПДВ до 17 % – на 2014 рік, то можливо припустити, що до того моменту економіка відновиться остаточно і зниження податкового навантаження в цей період навпаки сприятиме її перегріву.

Таким чином, інтеграційні процеси відіграють важливу роль у зближенні економічних систем та у синхронізації циклічних коливань економічного розвитку країн – членів ЄС.

Податкова політика, яка є важливим інструментом антициклічного регулювання, у країнах – членах ЄС – повинна відповідати загальним цілям Співтовариства. При цьому кожна держава має достатньо повноважень для автономного провадження заходів податкової політики, тому і характер антикризового податкового регулювання і ступінь розповсюдження кризових явищ протягом 2008 – 2010 рр. у різних країнах ЄС були різними. В Україні, стратегічною метою якої є євроінтеграція, Податковий кодекс було ухвалено у 2011 році, коли почало відбуватися поступове відновлення економіки. Більшість положень податкової реформи в Україні відповідає євроінтеграційним орієнтирам, однак, зважаючи на віддаленість у часі періоду набуття чинності норм, що регламентують зниження податкового навантаження, така податкова політика скоріше за все буде носити циклічний характер і в майбутньому може сприяти перегріву економіки.

Література: 1. Policy Responses to the Economic Crisis: Investing in Innovation for Long-Term Growth – June, 2009 [Electronic resource]. – Access mode : www.oecd.org/dataoecd/59/45/42983414.pdf. 2. Швабій К. І. Вплив глобалізації на систему оподаткування та податкову політику України / К. І. Швабій // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 1(10). – С. 137–144. 3. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи : монографія / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангуд, З. С. Варналії та ін. ; за ред. З. С. Варналії. – К. : Знання України, 2008. – 675 с. 4. Міжнародний форум "Ялтинська європейська стратегія" // Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань. – 2010. – № 9. – С. 4. 5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 6. Яковюк Є. Європейський союз та Україна: еволюція взаємовідносин / Є. Яковюк // Вісник. – 2009. – № 3 (58). – С. 15–29.

УДК 336.221

Слатвінська М. О.

СПРОЩЕНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. Розглянуто особливості застосування спрощеної системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва після прийняття Податкового кодексу та змін до нього і проблеми, що виникають при її обранні. Вказано на необхідність взаємодії між різними за розміром підприємствами та запропоновано шляхи усунення існуючих недоліків.

Аннотация. Рассмотрены особенности применения упрощенной системы налогообложения субъектами малого предпринимательства после принятия Налогового кодекса и изменений к нему и проблемы, возникающие при ее избрании. Указано на необходимость взаимодействия между различными по размеру предприятиями и предложены пути устранения существующих недостатков.

Annotation. The peculiarities of the simplified tax system of small businesses after reception of the Tax Code and amendments to it and problems with its choosing are studied. The necessity of interaction between different-sized enterprises are defined and ways to eliminate existing deficiencies are suggested.

Ключові слова: Податковий кодекс, спрощена система оподаткування, єдиний податок, суб'єкт малого підприємництва.

© Слатвінська М. О., 2011

Взаємодія великих, середніх та малих підприємств є необхідною умовою функціонування економіки розвинених країн. Україна, взявши курс розвитку на Європу, має враховувати особливості регулювання економіки таких країн, де частка дрібного і середнього бізнесу у ВВП складає до 60 %, у той час коли в Україні трохи більше 5 % [1]. Однак не можна створювати однакові умови оподаткування для великих, середніх та малих підприємств, тим паче якщо ціллю держави є збільшення кількості суб'єктів малого підприємництва, зростання зайнятості, обсягів виробництва, самовдосконалення та самовираження нації. Мале підприємництво порівняно з іншими підприємствами має обмежені можливості щодо власних основних коштів, використання інноваційних технологій з усіма витікаючими наслідками, а саме: собівартість випущеної продукції, її якість тощо, і повинно мати підтримку з боку держави та стимулюючу їх розвиток податкову систему.

2 грудня 2010 року в Україні підписано Податковий кодекс № 2755-VI, що набрав чинності з 01.01.2011 року, в якому для суб'єктів малого підприємництва залишили діючі альтернативні системи оподаткування, з деякими поправками спрощеної системи до часу прийняття Закону, який буде регулювати таку систему оподаткування. Основні умови оподаткування суб'єктів малого підприємництва знайшли місце в 14 розділі Податкового кодексу та прикінцевих положеннях і з 1 січня 2011 року до внесення змін до цього розділу щодо оподаткування суб'єктів малого підприємництва діє Указ Президента України від 03.07.1998 р. № 727 "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" з урахуванням деяких особливостей, прописаних у вищевказаному розділі [2].

З огляду на невеликий проміжок часу досить важко оцінити вплив Податкового кодексу на розвиток малого підприємництва, але близько 500 фізичних осіб – підприємців – на Київщині щодня здають свідоцтва про підприємницьку діяльність [3], що, безперечно, можна пов'язати з новими правилами ведення бізнесу за спрощеною системою оподаткування. На сьогодні приватні підприємці – платники єдиного податку – вже не є платниками податку на додану вартість відповідно до підрозділу 8 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України (за винятком юридичних осіб, що сплачують єдиний податок за ставкою 6 %) та не можуть зареєструватися платниками ПДВ добровільно відповідно до пп. 14.1.139 Податкового кодексу України, що серйозно ускладнює їх взаємодію з іншими платниками ПДВ, [2] бо ж підприємства – платники ПДВ – у випадку співпраці з вищезгаданими підприємствами втрачають право на податковий кредит, що є для них не вигідним. Більш того, з 1 квітня 2011 року відповідно до пп. 139.1.12 розділу III "Податок на прибуток підприємств" витрати, понесені платниками податку на прибуток у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних цінностей у приватних підприємців, що сплачують єдиний податок, не включаються до складу витрат таких платників податку на прибуток, крім витрат, понесених у зв'язку з придбанням робіт, послуг у фізичної особи – платника єдиного податку, яка здійснює діяльність у сфері інформатизації [4]. Така умова значно обмежує співробітництво підприємств – платників податку на прибуток – з платниками єдиного податку. Зрозуміло, що, не маючи змоги зменшити свої валові витрати, в результаті співпраці з "єдинниками" такі підприємства будуть намагатися відгородити себе від небажаних взаємовідносин.

Разом з тим встановлено нові штрафи за несплату єдиного податку приватними підприємцями у встановленому порядку та у встановлений термін відповідно до п. 122.1 Податкового кодексу, що призводять до виникнення штрафу в розмірі 50 % ставки несплаченого податку [4], який є досить суттєвим для найдрібніших платників.

Такі умови оподаткування, безперечно, спонукають платників-"єдинників" переходити на загальну систему оподаткування, і складається враження, що такий результат є чітко продуманим кроком влади на шляху знищення спрощеної системи оподаткування, оскільки працювати за такою системою стає не вигідно підприємствам, що співпрацюють із середніми та великими підприємствами. Але з досвіду розвинених країн світу відомо, що малі підприємства займають такі ніші на ринку, які залишилися не охоплені великими підприємствами, разом з тим взаємодіючи з ними і надаючи свої товари, роботи, послуги. У нашому ж випадку мале підприємництво має обрати, працювати за загальною системою оподаткування з усіма її недоліками та взаємодіяти з великими і середніми підприємствами або ж змінювати вид діяльності чи не працювати взагалі. Для деяких підприємств такий вибір є рівноцінним закриттю підприємницької діяльності, що в межах держави може призвести до зниження рівня зайнятості та підвищення безробіття, рівня тіньової економіки в країні, нівелювання результатів, отриманих від існування протягом 12 років спрощеної системи оподаткування, повернення економіки держави на початок XXI століття. Податкова політика держави має бути спрямована на стимулювання економічного зростання та активізацію ринкового механізму шляхом підтримки малого підприємництва, надання йому безпосередніх пільг при першій реєстрації та подальшому супроводженні їх ділової активності [5, с. 55]. Наявність невизначеності в такому важливому питанні, як оподаткування, призводить до виникнення низки нових проблем, здійснюючи негативний вплив на діяльність малого підприємництва та стримуючи його розвиток.

Отже, оцінюючи недоліки та недоопрацювання діючої системи оподаткування суб'єктів малого підприємництва, представниками влади має бути розроблено такий Закон України "Про спрощену систему оподаткування обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", в якому буде усунуто вищевказані перепони на шляху розвитку та співпраці різних за розмірами підприємств задля динамічності та випереджального розвитку не лише суб'єктів малого підприємництва, але й економіки в цілому.

Література: 1. Спрощена система оподаткування і майбутнє України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.100p.com.ua/statti_4/sprochena_systema_opodatkuwannja_majbutnje.html. 2. Податковий кодекс. Єдиний податок для підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tax-ua.it-blogs.com.ua/post-513.aspx>. 3. Козаченко Л. Питання про спрощену систему оподаткування як ніколи актуальне [Електронний ресурс] / Леонід Козаченко. – Режим доступу : <http://agroconf.org/content/leonid-kozachenko-pitannya-pro-sproshchenu-sistemu-opodatkuwannya-yak-nikoli-aktualne>. 4. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>. 5. Слатвінська М. О. Податкова політика України в контексті її впливу на розвиток малого підприємництва / М. О. Слатвінська // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2010. – № 13(114). – 224 с.

ПІДВИЩЕННЯ АНАЛІТИЧНОСТІ ОБЛІКУ ПЕРЕРОБКИ ДАВАЛЬНИЦЬКОЇ СИРОВИНИ

Анотація. Розглянуто аналіз як основну складову системи управління підприємством. Визначено місце бухгалтерського обліку як основи постачання даних для аналізу. Зазначено існування неточностей у наданні інформації бухгалтерським обліком щодо обліку готової та побічної продукції, отриманої при переробці давальницької сировини. Запропоновано введення нового рахунку у План рахунків задля їх усунення та підвищення аналітичності обліку.

Аннотация. Рассмотрен анализ как основная составляющая системы управления предприятием. Определено место бухгалтерского учета как основы предоставления данных для анализа. Указано на существующие неточности в предоставлении информации бухгалтерским учетом относительно учета готовой и побочной продукции, полученной при переработке давальческого сырья. Предложено введение нового счета в План счетов для их устранения и повышения аналитичности учета.

Annotation. An analysis as the main part of the enterprise's management is determined. The role of accounting for the database creation is defined. The existing of inexactness in the accounting of main and by-products in given raw materials processing is opened. New accounting integration in the Plan of accountings for the solving of this problem and increasing the analytical side of the accounting is proposed.

Ключові слова: аналіз, давальницька сировина, облік, план рахунків, побічна продукція, готова продукція.

Аналіз є однією з основних частин системи управління підприємством. При цьому слід зазначити, що всі управлінські рішення базуються на даних, які отримують з бухгалтерського обліку.

У наш час переробні підприємства мають справи з різними контрагентами, в тому числі з тими, що працюють за давальницькою схемою, при цьому вони різні не лише за назвами та формами власності, а також за вимогами щодо форм розрахунків та обсягів переробки давальницької сировини.

При обліку давальницької сировини виникають проблеми, пов'язані з неточностями при оформленні проведення господарських операцій, що пов'язані з ними. Також існують деякі розбіжності в оприбуткуванні готової та побічної продукції, отриманої від переробки давальницької сировини. Усі ці недоліки, у свою чергу, впливають на складання калькуляції переробки давальницької сировини та проведення розрахунків за надання даної послуги.

Проблемами обліку давальницької сировини займалися багато українських та закордонних вчених. Серед них слід відмітити роботи: Бутинця Ф. Ф., Житнього В. Є., Л. Жигуна, а також Новичкова В. Г. та Буркова А. Г.

Однією з проблем при веденні обліку операцій з переробки давальницької сировини на рахунках бухгалтерського обліку є те, що переробні підприємства відображають основні проведення зі списання давальницької сировини та отримання готової продукції лише після завершення робіт з переробки давальницької сировини. На переробних підприємствах під поняттям завершення робіт з переробки мається на увазі переробка всієї сировини. При цьому витрати, пов'язані з переробкою давальницької сировини, накопичуються наростаючим підсумком на рахунках незавершеного виробництва, а також на складах одночасно накопичуються готова продукція, яка не врахована.

У зв'язку з тим, що в Україні прийнята побудова балансу за майновим принципом, рахунок для обліку готової продукції з давальницької сировини повинен знаходитися поза балансом.

У більшості випадків пропонується враховувати дане майно на рахунку 023 "Матеріальні цінності на відповідальному зберіганні", але згідно з поясненнями до Плану рахунків він не повністю відповідає суті давальницької сировини [1], та за відповідальне зберігання товарно-матеріальних цінностей зазвичай передбачається плата.

Базуючись на вищеперерахованому, пропонуємо відкриття забалансового рахунку 026 "Продукція з давальницької сировини". На рахунку 026 умовно буде калькулюватися собівартість шляхом підсумування вартості переробленої давальницької сировини та витрат на її переробку за звітний період. Умовність калькулювання обумовлена тим, що, по-перше, дане майно не належить організації, а по-друге, не є документального підтвердження вартості давальницької сировини, крім оцінки, затвердженої в договорі на переробку.

Слід відмітити, що при введенні в облік даного рахунку зміниться схема обліку на забалансовому рахунку 022 "Матеріали, прийняті в переробку". Раніше за кредитом даного рахунка відображалася

вартість усієї давальницької сировини, використаної переробником для виробництва продукції на дату передачі давальцю продуктів переробки та проведення остаточних розрахунків [2]. Під зміною схеми мається на увазі відображення за кредитом рахунка 022 вартості давальницької сировини, використаної переробником для виробництва продукції за звітний період. Вартість сировини одночасно буде зазначатися у складі всієї вартості продукції, виготовленої з давальницької сировини, за дебетом рахунка 026 і формувати умовну собівартість продуктів переробки за звітний період.

В інструкції "Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг)" зазначено: "якщо замовник залишає в розпорядженні виконавця супутню продукцію та зворотні відходи, то при калькулюванні послуг їх вартість зменшується на вартість супутньої продукції та зворотних відходів, які залишаються у виконавця" [3]. На погляд автора, слід більш детально розглянути складові процесу отримання побічної продукції.

При отриманні будь-чого цілісного для переробки на давальницьких умовах підприємство-переробник не має права власності на те, що може бути отримано від його переробки. На погляд автора, у бухгалтерському обліку також потрібно відображати отримання побічної продукції від переробки давальницької сировини не як власну сировину, а як ту, що була отримана від переробки давальницької, та обліковувати її також на позабалансовому рахунку. При цьому складання калькуляції вартості надання послуг буде подібним складанню калькуляції на переробку сировини, купленої переробним підприємством. Для обліку побічної продукції, яка отримана після переробки давальницької сировини, пропонуємо поділ забалансового рахунка 026 "Продукція вироблена з давальницької сировини" на два субрахунки:

0261 – "Готова продукція, вироблена з давальницької сировини";

0262 – "Побічна продукція, отримана від переробки давальницької сировини".

Це дозволить проводити точнішу калькуляцію вартості надання послуг з переробки давальницької сировини, вартості побічної продукції та її видів.

Після введення забалансового рахунка 026 "Продукція, вироблена з давальницької сировини" та його поділу на 2 субрахунки складемо таблицю як приклад зміни обліку на рахунках (суми взяті умовно).

Таблиця

**Приклад складання проведення за господарськими операціями
після введення рахунка 026**

Господарська операція	Дебет	Кредит	Сума
Оприбуткована давальницька сировина для переробки	022		200
Відображено витрати, пов'язані з переробкою давальницької сировини	23	13, 20, 66, 65 і т. д.	50
Списано на переробку частину давальницької сировини		022	100
Отримана на облік готова продукція від переробки давальницької сировини	0261		140
Отримана на облік побічна продукція після переробки давальницької сировини	0262		10

Таким чином, після запровадження рахунка 026 "Продукція, вироблена з давальницької сировини" та його поділу на 2 субрахунки: 0261 – "Готова продукція, вироблена з давальницької сировини"; 0262 – "Побічна продукція, отримана від переробки давальницької сировини", стає можливим поетапне списання вартості давальницької сировини залежно від кількості, яка надійшла у переробку. Також це дає можливість для переробного підприємства обліковувати саме продукцію, отриману від переробки давальницької сировини, на відповідному рахунку. Введення субрахунка 0262 дає можливість з більшою чіткістю проводити калькуляцію вартості надання послуг з переробки давальницької сировини та враховувати побічну продукцію на початковому етапі не як власну, а як ту, що отримана від давальця. Усі ці заходи значно підвищують аналітичність обліку операцій з давальницькою сировиною та надаватимуть керівникам підприємства більш детальну інформацію про роботу з давальцями по звітних періодах.

Література: 1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291 // Галицький контракти. – 2000. – № 4 (січень). 2. Житний В. Е. Совершенствование анализа операций с давальческим сырьем во внешнеэкономических отношениях : дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук : 08.06.04 / В. Е. Житный. – Луганск, 2005. – 150 с. 3. Про затвердження Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) : наказ Державного комітету промислової політики України від 02.02.2001 р. № 47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart34/inx34658.htm>. 4. Бутинець Т. А. Документування господарських операцій: теорія, методологія, комп'ютеризація : наукове видання / Т. А. Бутинець. – Житомир : ЖІТІ, 1999. – 412 с. 5. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ЖІТІ, 2000. – 608 с. 6. Голов С. Бухгалтерский учет в Украине: проблемы и решения / С. Голов // Бухгалтерський учет. – 1997. – № 10. – С. 12–23. 7. Кирьянова З. В. Теория бухгалтерского учета / З. В. Кирьянова. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 256 с. 8. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М. В. Кужельний. – К. : КНЕУ, 2001. – 334 с.

СИСТЕМА ПЕРВИННОГО ОБЛІКУ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕННЯ

Анотація. Досліджено сутність визначення "система первинного обліку господарської діяльності підприємства" як первинної інформаційної підсистеми системи господарського обліку діяльності підприємства з використанням методу семантичного аналізу.

Аннотация. Исследована сущность определения "система первичного учета хозяйственной деятельности предприятия" как первичной информационной подсистемы системы хозяйственного учета деятельности предприятия с использованием метода семантического анализа.

Annotation. The essence of the definition "primary accounting system of business enterprise" as the primary information subsystem of the economic accounting system of the company using the method of semantic analysis is considered.

Ключові слова: система, первинний облік, господарська діяльність.

Основою облікової системи суб'єктів господарювання є первинний облік, сутність якого полягає у створенні інформаційної бази про господарську діяльність. Первинний облік – це різновид господарського обліку та оперативно-технічна складова системи бухгалтерського обліку. Вітчизняні та зарубіжні вчені єдині у думці, що основою первинного обліку є спостереження за господарською діяльністю суб'єкта, збір даних спостережень, їх реєстрація на паперових та електронних носіях та подальша обробка первинних даних. Але серед науковців існують різні думки про сутність і значення первинного обліку.

Метою наукового дослідження є визначення сутності терміна "система первинного обліку господарської діяльності підприємства".

Завдання: провести семантичний аналіз ключових елементів терміна "система первинного обліку господарської діяльності підприємства" та надати обґрунтоване його визначення.

Проаналізувавши різні думки таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Волков С. І., Палій В. Ф., Костюк П. А., Ратміров Ю. А., Маргуліс А. Ш., Индукаев В. І., М. Лапухін, Соколов Я. В., Кірюнова З. В. та інших, автор прийшов до висновку, що серед них можна виділити дві концепції щодо сутності та значення первинного обліку в обліковій системі суб'єктів господарювання.

Перша концепція – первинний облік як різновид обліку – надання первинному обліку цілком самостійного значення, тобто виділення його як різновиду обліку. Прихильниками першої концепції є, в основному, статисти та механізатори обліку. Підтвердженням тому є прийняття у 1930 році офіційної назви "первинний облік", причиною виникнення якої є результат застосування рахункових машин.

Друга концепція – первинний облік як процес документування господарських операцій – це стадія облікового процесу, яка полягає в фіксації облікових даних у документ. Прихильниками другої концепції є представники теорії бухгалтерського обліку, які визначають первинний облік як процес документування операцій, що складається з двох етапів: сприйняття даних про відображену операцію (підрахунок, вимір, зважування) і занесення отриманих даних у документ (запис його реквізитів).

На думку автора, в обох випадках поняття первинного обліку не повною мірою відповідає правдивому становищу. У сучасних умовах господарювання, стрімкого розвитку технічного забезпечення та інформаційних технологій функція первинного обліку є набагато ширшою, ніж реєстрація даних в облікових документах.

Дослідивши визначення терміна "первинний облік" у наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених, автор прийшов до висновку, що серед науковців немає єдиного підходу щодо функціональної ролі первинного обліку та його місця в системі господарського обліку. В економічній літературі висловлюється кілька думок, однак ці висловлення не дають повного й однозначного визначення сутності первинного обліку і його місця в інформаційній системі суб'єкта господарювання.

Критично оцінюючи визначення терміна "первинний облік", автор вважає, що жодне з них не є вичерпним, не відбиває сутності та особливостей первинного обліку в умовах широкого застосування засобів механізації, автоматизації та засобів обробки інформації.

Автор вважає, що найбільш прийнятне таке визначення первинного обліку, коли його представляють як систему, що спостерігає, оцінює і реєструє процес формування облікової інформації на електронних та паперових носіях у момент здійснення господарської операції, а також контролює кількісний та якісний реквізитний склад первинних документів.

Більш точно визначення, на думку автора, дала Кір'янова З. В.: "Первинний облік – це єдина, повторювана в часі, організована система збору, виміру, реєстрації, накопичення інформації, а в умовах комп'ютеризації і функціонування автоматизованих систем управління – її передачі і первісної обробки" [1].

На думку автора, справедливим буде таке визначення первинного обліку: первинний облік – це єдина, повторювана в часі, організована система спостереження, сприйняття, виміру, реєстрації, накопичення інформації та контролю її відображення в облікових документах, а в умовах комп'ютеризації і функціонування автоматизованих систем – початкова стадія системного сприйняття і реєстрації окремих операцій, що характеризують господарські процеси і явища, які відбуваються на підприємстві.

Щоб визначити чи справді первинний облік є системою, необхідно дослідити визначення та сутність поняття "система".

Проаналізувавши визначення "система", наведене в наукових працях Тюхтіна В. С., Сагатовського В. Н., Дж. О'Шонессі, Вернадського В. І., Уємова О. І., Садовського В. М., Черняк Ю. І., автор прийшов до висновку, що всі вони, як правило, мають деякі спільні глибинні й характерні особливості та ознаки, властиві будь-якій системі та визначенню її поняття незалежно від галузі знань, в якій вони розглядаються. Серед них, зокрема, можна виділити дві найбільш істотні ознаки. Перша ознака: система – це множина чи сукупність елементів; або система – це один об'єкт, що розглядається в єдності його складових частин. Друга ознака: всі елементи системи чи її складові частини взаємозв'язані й утворюють систему шляхом спеціальних системоутворюючих властивостей чи відносин.

На думку автора, система первинного обліку господарської діяльності підприємства включає дві стадії: документування та первісну обробку інформації, які пов'язані між собою каналами зв'язку. Кожен елемент системи первинного обліку створює, накопичує та використовує властиву йому інформацію різного ступеня ієрархії. Інформаційне забезпечення кожного елемента системи первинного обліку взаємодіє з попереднім та наступним процесом формування системи первинного обліку. Ці зустрічні потоки циркулюють не безладно, а за визначеними об'єктивними законами, що надає право розглядати ці потоки як систему.

Вивчивши сутність та зміст господарської діяльності, розглянувши її суб'єктний склад можна стверджувати, що лівова частка суб'єктів господарювання всіх країн світу займається підприємницькою діяльністю, а найпоширенішим суб'єктом господарської діяльності є підприємство.

З урахуванням зазначених ознак господарської діяльності та сутності підприємництва автор вважає, що господарська діяльність підприємства – це суспільно корисна систематична комерційна діяльність статутного господарюючого суб'єкта щодо виробництва продукції (робіт, послуг) і реалізації її як товару з метою досягнення економічних і соціальних результатів, яка ґрунтується на поєднанні приватних і публічних інтересів та здійснюється професійно.

За результатами проведеного семантичного аналізу терміна "система первинного обліку господарської діяльності підприємства", проаналізувавши сутність та значення первинного обліку, дослідивши визначення терміна "система", розглянувши зміст господарської діяльності та її суб'єктний склад, автор надає таке визначення: система первинного обліку господарської діяльності підприємства – це єдина, повторювана в часі організована система процесу створення первинних документів, які відображають суспільно корисну систематичну комерційну діяльність статутного господарюючого суб'єкта, його руху, зберігання та використання для прийняття управлінських рішень з метою досягнення економічних і соціальних результатів.

Система первинного обліку господарської діяльності підприємства є початковою стадією облікового процесу. З погляду організації праці облікового персоналу значення первинної стадії системи первинного обліку – процесу документування – визначається тим фактом, що це найбільш трудомістка стадія облікового процесу. Тому саме на первинній стадії одержання економічної інформації заходи щодо вдосконалення системи первинного обліку господарської діяльності мають велике поле діяльності і, як правило, дають економічну ефективність. Оскільки результатом стадії документування є первинний обліковий документ, наявність якого обумовлює існування інших елементів системи первинного обліку, необхідно розглянути первинну облікову документацію як головний чинник у системі первинного обліку господарської діяльності підприємств.

Таким чином, обґрунтувавши сутність первинного обліку як системи, необхідно визначити елементи системи та взаємозв'язки між елементами.

Література: 1. Кирьянова З. В. Совершенствование первичного учета в управлении предприятием / З. В. Кирьянова // Совершенствование учета деятельности промышленного предприятия : материалы семинара. – М. : Б. и., 1986. – 135 с. 2. Рудецкая Н. А. Теоретические и практические аспекты формирования учетной информации / Н. А. Рудецкая // Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – 2003. – № 1. – С. 123–126. 3. Бутинець Т. А. Система бухгалтерського обліку: документування ФГЖ / Т. А. Бутинець // Вісник ЖТІ. Серія : економічні науки. – 2001. – № 15. – С. 45–47. 4. Кім Г. Первинні документи в системі бухгалтерського обліку / Г. Кім, В. Сопко // Секретарь-референт. – 2003. – № 7. – С. 31–34. 5. Лазаренко Д. А. Процесс первичного документирования хозяйственных фактов с использованием современных информационных технологий / Лазаренко Д. А., Сиренко С. В. // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2001. – Вип. 117. – С. 60–61. 6. Бова Т. В. Формування ефективної системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством / Т. В. Бова // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Сучасний стан та проблеми розвитку підприємств в регіоні". – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2005. – Т. 6. – С. 42.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТОВАРНИХ ПОТОКІВ В ЕЛЕКТРОННІЙ ТОРГІВЛІ

Анотація. Розглянуто історичні аспекти розвитку електронної торгівлі. Подано авторське бачення особливостей відображення операцій електронної торгівлі в первинних документах та на рахунках бухгалтерського обліку.

Аннотация. Рассмотрены исторические аспекты развития электронной торговли. Подано авторское виденье особенностей отображения операций электронной торговли в первичных документах и на счетах бухгалтерского учета.

Annotation. Historical aspects of e-trade development are described. The author's point of view on features of primary documentation and accounting record of electronic trade operations is given.

Ключові слова: електронна торгівля, бухгалтерський облік, товар, товарні потоки.

Починаючи із 1996 року, коли обсяг угод, укладених у країнах Всесвітньої торгівельної організації з використанням інформаційних технологій становив 2,7 млрд дол., за два роки відбулося зростання електронного товарообігу більше ніж у 30 разів – до 75 млрд дол. З 2000 року кожні три роки відбувається десятикратне стабільне збільшення товарообігу [1]. В Україні у 2009 році вже близько 8 % (у країнах ЄС – 12 %) підприємств різних галузей економіки здійснювали реалізацію товарів (робіт, послуг) за замовленнями, які були отримані через мережу Інтернет.

Основною перевагою електронної торгівлі для продавців є можливість вільної конкуренції на ринку, незважаючи на фізичні розміри, обсяг капіталу торговельного закладу тощо. Успішність Інтернет-магазину залежить лише від іміджу, сформованого у покупців. Жодні інші чинники конкурентної боротьби, притаманні традиційній торгівлі, не здійснюють вплив на електронний бізнес. Також продавець товарів суттєво зменшує адміністративні витрати, оскільки немає необхідності утримувати великі торговельні площі, виплачувати заробітну плату обслуговуючому персоналу, закуповувати торговельне обладнання тощо.

Для покупців електронна торгівля приваблива, перш за все, завдяки комфортності процесу придбання товарів. Без необхідності просторового переміщення до торговельної точки у цілодобовому режимі покупці мають змогу порівнювати якісні та вартісні характеристики товарів та здійснювати покупки.

Хоча перша електронна система торгівлі була введена у дію ще у 1969 році, досі не розроблено повноцінних облікових механізмів відображення економічних процесів, які відбуваються в електронних секторах економіки. Наприклад, за наведеними Абдрахмановим Г. І. та Ковальовим Г. Г. даними, більше 40 % підприємств, які здійснювали електронну комерцію, відмітили значне поживлення товарообігу за рахунок розширення мережі постачальників та покупців; 38 % – наголошують на суттєвому скороченні витрат на виробництво й реалізацію товарів [2, с. 56].

Перш за все, для організації Інтернет-торгівлі продавцеві необхідно створити власну веб-сторінку. Розроблення віртуального магазину здійснюють працівники торговельного закладу самостійно або із залученням спеціалізованих фірм. Веб-сторінка електронного магазину містить усю необхідну інформацію про товарну позицію підприємства.

Передбачається, що покупець заходить із свого Інтернет-браузера на веб-сторінку продавця й ознайомлюється з усіма характеристиками запропонованих товарів. Після відбору бажаних товарів у віртуальну корзину формується індивідуальний рахунок, який може поповнитися або зменшуватися залежно від дій покупця. Якщо сформований товарний набір у кошику та відображена в індивідуальному рахунку його сумарна вартість влаштовує покупця, то відбувається оформлення електронного бланка замовлення, що служить заявкою на купівлю.

Оскільки стаття 207 ЦКУ визнає правочинність угоди про купівлю-продаж способом прийняття до виконання товарного замовлення, вважаємо, що заповнений на веб-сторінці електронний бланк є формою письмового укладання договірних відносин між продавцем та покупцем товарів. Іншими словами, покупець у бланку замовлення повідомляє про бажання придбати товари на умовах, запропонованих продавцем. Остаточне оформлення й відсилання покупцем електронного бланка замовлення до продавця товарів є укладанням юридичної угоди.

Окрім того, відповідно до пункту 2.3 "Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку" дається визначення первинним документам, які створені за допомогою засобів обчислювальної техніки й вказуються, що вони можуть застосовуватися тільки за умов надання їм юридичної сили. Оскільки в електронному бланку замовлення покупець вказує усю інформацію про себе та про кількість й вартість обраних товарів, підтверджує бажання купівлі введенням особистого пароля,

то такий електронний документ можна, на думку автора, вважати первинним. Отже, звертаємо увагу, що бланк замовлення є одночасно угодою на купівлю-продаж товарів та первинним документом, в якому юридично зафіксовані факти господарської діяльності, пов'язані із електронною комерцією.

Правильною є думка Івахненкова С. В., який наголошує на тому, що функції з реєстрації господарських операцій в електронному магазині перекладаються на покупця, який самостійно заповнює на екрані свого комп'ютера бланки замовлень [3, с. 56] і таким чином без створення інших первинних документів на самому закладі торгівлі ініціює автоматизований запис на рахунках бухгалтерського обліку про факти господарської діяльності, пов'язані із рухом товарів.

Для належного аналітичного обліку реалізованих товарів застосовується ряд субрахунків, створених до рахунка 28 "Товари". Проте необхідно розділяти товари та торгові націнки, які виникли внаслідок реалізації через традиційну торговельну мережу та із використанням електронної комерції, що потребує для субрахунків 28.2 "Товари в торгівлі" та 28.5 "Торгова націнка" створення нових аналітичних рахунків. Пропонуємо використовувати такі аналітичні рахунки: 28.21 "Товари в торговельній мережі" та 28.22 "Товари в електронній мережі", а також 28.51 "Торгова націнка за товарами, реалізованими через торговельну мережу" та 28.52 "Торгова націнка за товарами, реалізованими через електронну мережу".

Для інших субрахунків рахунка 28 "Товари" виокремлення аналітичних рахунків, призначених для відображення фактів господарської діяльності, пов'язаних із електронною комерцією, не має сенсу у зв'язку з рядом причин. По-перше, певні субрахунки, як 28.4 "Тара під товарами", 28.6 "Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу" не притаманні для підприємств роздрібною торгівлі, якими є переважна більшість електронних магазинів, по-друге, на субрахунках 28.1 "Товари на складі" та 28.3 "Товари в комісії" не відображаються жодні зміни із товарами, які здійснюють кругообіг в електронній мережі.

Одразу після отримання бланка замовлення веб-сторінка магазину надсилає покупцеві рахунок-фактору на оплату за обрані товари. Оплата в Інтернет-магазинах відбувається із використанням електронних грошей. Електронними грошима пропонуємо вважати інформаційне повідомлення, яке передається засобами телекомунікаційного зв'язку від платника (покупця товарів) через систему між-банківських переказів до одержувача (продавця товарів) або безпосередньо між персональними електронними гаманцями контрагентів й містить інформацію про зарахування чи списання коштів з індивідуальних рахунків кожного з учасників торговельної операції.

Відображення електронних розрахунків за товари із використанням діючого плану рахунків, на думку автора, є неможливим. На рахунку 30 "Каса" надходження та витрачання електронних грошей не може відображатися, оскільки електронні трансакції є формою безготівкових платежів. Наголошуємо та-кож, що у випадку платежів цифровою готівкою застосування рахунка 31 "Рахунки в банках" є також нелегітимним, що пояснюється відсутністю банківських установ як таких, які накопичують та зберігають грошові кошти.

Тому для синтетичного обліку електронних грошей, погоджуючись із думкою Несходовського І. С., пропонуємо використовувати зарезервований рахунок 32 "Електронні гроші", аналітичний облік здійснювати за видами електронних грошей, а у фінансовій звітності сальдо за 32 рахунком відображати в балансі у складі статті "Гроші кошти та їх еквіваленти".

Для розмежування товарних потоків, які виникають при торгівлі через традиційні торговельні заклади та через електронну мережу, доцільно використовувати аналітичні рахунки 63.11 "Розрахунки із вітчизняними постачальниками" та 63.12 "Розрахунки із віртуальними постачальниками", а також 36.11 "Розрахунки із вітчизняними покупцями" та 36.12 "Розрахунки із віртуальними покупцями".

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку товарно-транспортних потоків здійснюється лише у випадку застосування торговельним закладом власних транспортних засобів для перевезення товарів від постачальників або до покупців. У випадку відсутності транспортних потоків у закладах торгівлі облік придбання й реалізації товарів здійснюється за традиційним механізмом. Проте, якщо рахунок 28.71 "Товари в дорозі від постачальника" може й не використовуватися, то 28.72 "Товари в дорозі до покупця" є обов'язковим для підприємств електронної комерції, які у більшості випадків здійснюють доставку товарів, замовлених через мережу Інтернет до покупця.

Отже, виділення в рахунках бухгалтерського обліку контрагентів, які співпрацюють (укладають угоди про поставку або купівлю товарів) із магазинами через Інтернет-мережу, а також грошей й товарів, як здійснюють кругообіг електронними засобами торгівлі, забезпечить належну аналітичність обліку товарних, грошових й транспортних потоків на підприємствах електронної комерції.

Наведений порядок облікових проведення стосується лише закладів, які займаються електронною торгівлею, використовують електронні гроші та мають власний парк автомобілів, призначених для транспортування товарів.

Література: 1. Euro-denominated electronic money in circulation in the euro area [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ecb.int/stats/mobey/aggregates/emon/html/index.en.htm>. 2. Абдрахманова Г. И. Использование ИКТ в экономике: тенденции развитие в 2008 году / Г. И. Абдрахманова, Г. Г. Ковалева // Вопросы статистики. – 2009. – № 11. – С. 53–57. 3. Івахненков С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту : навч. посібн. / С. В. Івахненков. – К. : Знання-Прес, 2006. – 349 с. 4. Муравський В. В. Застосування інформаційних технологій в первинному обліку торговельних, розрахункових й транспортних операцій / В. В. Муравський // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – К. : КНТЕУ, 2009. – № 3. – С. 69–76.

СУЧАСНИЙ СТАН ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано основні показники фінансово-економічної діяльності підприємств дорожнього господарства України як складова оцінки їх інвестиційно-інноваційної привабливості.

Аннотация. Проанализированы основные показатели финансово-экономической деятельности предприятий дорожного хозяйства Украины как составляющая оценки их инвестиционно-инновационной привлекательности.

Annotation. The main indicators of financial-economic activity of enterprises of road economy of Ukraine as a part of their evaluation of investment and innovation attractiveness are analyzed.

Ключові слова: фінансування, капітальні інвестиції, інноваційна діяльність.

Сьогодні є очевидним, що стан покриття більшості автомобільних доріг України, тривалість яких сягає понад 170 тисяч кілометрів, визнано незадовільним. Зважаючи на термін експлуатації асфальто-бетонного покриття, який складає 17 років, кожного року необхідно реконструювати близько 10 тисяч кілометрів. Ураховуючи те, що останнім часом щорічно ремонтується не більше 5 – 7 тисяч кілометрів твердого дорожнього покриття, темпи ремонтних робіт необхідно прискорити щонайменше в шість разів. Це питання стає особливо актуальним, виходячи з ухвалення проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 року на території України.

З метою вирішення проблеми вдосконалення вітчизняних автомобільних доріг необхідно розробити ефективну стратегію фінансування дорожньо-будівельного комплексу шляхом покращення його інвестиційно-інноваційної привабливості.

Закон України "Про джерела фінансування дорожнього господарства" зазначає, що витрати, пов'язані з будівництвом, реконструкцією, ремонтом і утриманням автомобільних доріг, здійснюються за рахунок бюджетних та інших коштів для реалізації програм розвитку дорожнього господарства України з метою підвищення соціального рівня життя населення, особливо в сільській місцевості, забезпечення автомобільних перевезень пасажирів та вантажів, оздоровлення екологічної обстановки, створення на дорогах належних умов безпеки руху та сучасних елементів дорожнього сервісу тощо [1]. Для фінансування дорожньо-будівельних робіт у складі Державного бюджету створюється Державний дорожній фонд України.

Виходячи зі значного зростання потоків автомобільного транспорту через територію України, виникає необхідність прискорення проведення будівельних та ремонтних робіт мережі автомобільних доріг. При цьому коштів, виділених з Державного бюджету на фінансування таких робіт, в повному обсязі не вистачає, і сьогодні для будівництва автомобільних доріг та покращення їх якості необхідно залучати зовнішні інвестиційні ресурси.

Результатом недостатнього рівня фінансування підприємств дорожнього господарства, крім скорочення обсягів виконаних ремонтно-будівельних робіт на замовлення регіональних служб у 2009 році порівняно із 2008 роком по 15 облавтодорах із 25, також спостерігається зменшення доходу від власної діяльності у 19 дочірніх підприємств ВАТ "ДАК "Автомобільні дороги України". При цьому скорочення обсягів доходу на 10 % і більше протягом зазначеного періоду відбулося на 10 підприємствах, а скорочення доходу від власної діяльності на 20 – 30 % відбулося на чотирьох дочірніх підприємствах: ДП "Харківський ОАД" – на 20 %, ДП "Західдорвибухпром" – на 23 %, ДП "Львівський ОАД" – на 25 %, ДП "Чернігівський ОАД" – на 37 %. Протягом 2009 року обсяг доходу від власної діяльності збільшився на 11 дочірніх підприємствах, але темпи зростання доходу перевищили темпи річної інфляції в розмірі 12,3 % лише на ДП "Дніпропетровський ОАД" і склали 24,9 %, тобто, враховуючи рівень інфляції, відбулося скорочення реальних обсягів доходу від власної діяльності по всім дочірнім підприємствам, крім зазначеного. Загальне зменшення доходу від власної діяльності в цілому по Компанії протягом 2009 року порівняно із 2008 роком становить 9 %, у результаті чого дочірні підприємства були змушені вдаватися до таких заходів, як зменшення витрат на оплату праці на 71 млн грн та скорочення персоналу на 2 437 чоловік, або 5,9 %.

Фінансовим результатом від операційної діяльності в цілому по Компанії за 2009 рік є збиток у розмірі 34,8 млн грн. При цьому збитковий фінансовий результат від операційної діяльності має 21 облавтодор, серед яких найбільш збитковими є: Київський облдорупр (7 430 тис. грн), Луганський ОАД (4 319 тис. грн), Хмельницький ОАД (2 375 тис. грн), Рівненський ОАД (2 119 тис. грн), Вінницький ОАД (1 904 тис. грн). Дохід, отриманий ними в сумі нарахованої амортизації на безоплатно отримані необоротні активи, а також від оприбуткування раніше не врахованих необоротних активів, дозволив зменшити збиток до 6,1 млн грн. Варто зауважити, що зазначені вище статті доходу грошового наповнення не мають. Для здійснення поточної господарської діяльності такий дохід швидше є умовним, оскільки він не є джерелом грошових коштів для сплати податку на прибуток та відсотків за банківський кредит. Прибуток від операційної діяльності протягом 2009 року отримали лише чотири облавтодори: Запорізький (1 442 тис. грн), Дніпропетровський (944 тис. грн), Житомирський (818 тис. грн) та Миколаївський (108 тис. грн) проти 8 облавтодорів у 2008 році.

Унаслідок низького рівня рентабельності власної діяльності дванадцять дочірніх підприємств протягом 2009 року отримали недостатній обсяг валового прибутку, що є недостатнім навіть для покриття

адміністративних витрат. До таких підприємств відносяться: Криваводор, Вінницький, Донецький, Кіровоградський, Луганський, Одеський, Полтавський, Сумський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський обласвододори, а також Задіддорвибухпром. При цьому за даними порівняльного аналізу складових вартості виконаних робіт на замовлення регіональних служб питома вага адміністративних витрат у кошторисній вартості по обласводдорам коливається від 2,03 % (Сумський ОАД), 2,08 % (Волинський та Запорізький ОАД), 2,11 % (Чернігівський ОАД) до 3,07 % (Житомирський ОАД), 3,17 % (Вінницький ОАД), 3,33 % (Харківський ОАД). Це визначає можливості підприємств у покритті власних адміністративних витрат, оскільки основний замовник (ВАТ "ДАК "Автомобільні дороги України") протягом 2009 року відшкодував адміністративні витрати в кошторисній вартості на рівні 2,1 %. Тому обласвододори, які перевищили вказаний поріг витрат, не мають достатньо коштів для покриття власних адміністративних витрат, у тому числі для виплати прийнятної за розміром заробітної плати працівникам апарату управління, яка в середньому по Компанії складає 4 099 грн.

Обсяги капітальних інвестицій, представлених амортизаційними відрахуваннями і здійснених дочірніми підприємствами, склали протягом 2009 року 133,7 млн грн проти 157,4 млн грн у 2008 році. При цьому, протягом 2009 року ВАТ "ДАК "Автомобільні дороги України" відшкодовано в середньому 70 – 80 % нарахованих амортизаційних відрахувань, тобто дочірні підприємства отримали 120,33 млн грн.

Обсяг капітальних інвестицій дочірніх підприємств за рахунок власних коштів протягом 2009 року склав 70,7 млн грн, що становить лише 59 % відшкодованих Компанією коштів. Тобто кошти, призначені для оновлення основних фондів, були використані як обігові на розрахунки за поточними зобов'язаннями підприємств (з працівниками, бюджетом, соціальними фондами, кредиторами), що є свідченням наявності дефіциту власних обігових коштів дочірніх підприємств. Варто зауважити, що 11 обласводдорів (Вінницький, Дніпропетровський, Кіровоградський, Київський, Миколаївський, Одеський, Сумський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Чернівецький), а також Севастопольський упдрдор, Львівський дорсервіс, ШРБУ–100 та ОК "Поділля" використали відшкодовані замовником амортизаційні відрахування менше ніж на 50 %, і лише Донецький та Полтавський ОАД практично стовідсотково використали на їх капітальні інвестиції. Свідченням дефіциту обігових коштів окремих підприємств є значні обсяги залучення кредитних ресурсів у розмірі 5,8 – 12 млн грн. Відповідно до цього середній розмір сплачених відсотків за користування кредитними ресурсами банків по Компанії протягом 2009 року складає 901 тис. грн проти 679 тис. грн, сплачених у 2008 році.

Один з найбільш виразних показників фінансового стану дочірніх підприємств – коефіцієнт покриття – протягом 2009 року по 11 обласводдорам має значення менше 1 (при нормативному $\geq 1,5$), а перевищення нормативного значення спостерігається лише по Дніпропетровському та Харківському ОАД.

Стосовно інноваційної діяльності Компанії, то вона протягом 2009 року зводилась до розробки та впровадження нормативних, технічних, технологічних і екологічних стандартів, спрямованих на покращення якості дорожнього покриття та зниження негативного впливу на довкілля [2].

Таким чином, в умовах обмеженого бюджетного фінансування дочірнім підприємствам ВАТ "ДАК "Автомобільні дороги України" необхідно залучати додаткові джерела для покриття витрат на будівництво, утримання й експлуатацію дорожньої мережі. Ефективним напрямом стосовно підвищення можливостей залучення таких коштів може стати підвищення інвестиційно-інноваційної привабливості підприємств дорожнього господарства, що надасть їм змогу покращити структуру та склад оборотного капіталу, а отже, й ефективність діяльності Компанії в цілому.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямку повинно стати комплексне оцінювання інвестиційно-інноваційної привабливості підприємств дорожнього господарства, а також розроблення відповідних моделей та їх апробація з урахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Література: 1. Закон України "Про джерела фінансування дорожнього господарства" від 18.09.1991 р. № 986-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. <http://www.ukravtodor.gov.ua>.

Сапога Т. В.

УДК 658.14

СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Наведено та обґрунтовано основні підходи до трактування сутності фінансового потенціалу, на основі чого проведено їх структурування й розроблено авторський підхід до визначення даної категорії.

Аннотация. Приведены и обоснованы основные подходы к трактовке сущности финансового потенциала, на основе чего проведено их структурирование и разработан авторский подход к определению данной категории.

Annotation. The main approaches to the interpretation of the essence of financial capacity, on the basis of which their structuring was made and author's approach to the definition of this category was developed, are suggested and grounded.

Ключові слова: фінансовий потенціал, структурування, авторський підхід.

© Сапога Т. В., 2011

У сучасних умовах жорсткої конкуренції підвищується інтерес науковців до таких категорій та понять, які дають змогу враховувати як внутрішні можливості системи, так і її зовнішнє оточення. Однією з таких категорій, на думку автора, є фінансовий потенціал, дискусії щодо трактування якого не припиняються, починаючи із 60-х років ХХ століття.

Значний інтерес науковців до даної категорії можна пояснити тим, що "фінансовий потенціал є складним, багатоаспектним поняттям, який охоплює фінансову сферу діяльності підприємства та залежить від сукупності чинників, які визначають постійний вплив, визначаючи його рівень і потенційні можливості розвитку" [1].

Високо оцінюючи внесок науковців у дослідження поняття "фінансовий потенціал", спостерігаємо значну диверсифікацію їх поглядів, що призводить до відсутності єдиного узгодженого трактування даної категорії.

Беручи за основу дослівний переклад терміна "потенціал" з латинської мови, що означає "приховані можливості", Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В. визначають фінансовий потенціал як можливості фінансової системи [2]. Такі науковці, як Бикова В. Г. [3], ототожнюють фінансовий потенціал з ресурсами, визначаючи його як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства. Міщенко Н. Г. та Кумечко О. І. розглядають фінансовий потенціал не просто як сукупність фінансових ресурсів, а і як їх органічну єдність [4, с. 3].

Проте, на думку автора, ці поняття не є тотожними, адже фінансові ресурси є частиною фінансового потенціалу, і до того ж сама наявність фінансових ресурсів, їх обсяги не дають можливості стверджувати про високий рівень потенціалу.

Визначення фінансового потенціалу окремими авторами спирається на відносини, що виникають на підприємстві [5]. Такий підхід не дає можливості в повній мірі відобразити сутність даної категорії, адже самі по собі відносини не можуть породжувати фінансовий потенціал. Безручко О. О. при розгляді фінансового потенціалу орієнтується на його майбутні можливості, при цьому характеризуючи фінансовий потенціал як запоруку майбутнього розвитку [6]. Значну частину в наукових працях займає думка про те, що головним призначенням фінансового потенціалу є забезпечення прибуткової діяльності підприємства [7]. Однак не можна погодитись з даними твердженнями, адже в сучасних умовах значна питома вага господарюючих суб'єктів є збитковими, проте не можна говорити, що вони не мають фінансового потенціалу.

Прагнення до конкретизації спонукає науковців до вираження фінансового потенціалу через призму конкретних фінансових показників: кількісних [8, с. 1] або якісних [9, с. 2]. Дотримується погляду визначення сутності потенціалу через ряд фінансових показників й Ільїна К., проте вже зображуючи фінансовий потенціал як сукупність окремих його складових: стійкості, забезпечення, зростання, розвитку [10, с. 2]. Юдін М. А. узагальнює вищенаведений погляд, використовуючи інтегральний показник [11, с. 2].

Таким чином, проведена автором структуризація наукових досліджень щодо визначення сутності фінансового потенціалу дозволяє виділити такі основні наукові погляди:

- характеристика фінансового потенціалу через можливості;
- ототожнення фінансового потенціалу з фінансовими ресурсами;
- визначення фінансового потенціалу як відносин;
- орієнтація при трактуванні фінансового потенціалу на майбутні можливості;
- покладення в основу фінансового потенціалу прибуткової діяльності підприємства;
- вираження фінансового потенціалу через призму конкретних фінансових показників;
- зображення фінансового потенціалу у вигляді сукупності окремих складових;
- відображення фінансового потенціалу за допомогою інтегрального показника;
- трактування фінансового потенціалу шляхом використання перелічених вище наукових поглядів у різних комбінаціях.

Дослідивши існуючі наукові погляди, схилиємося до думки, що фінансовий потенціал підприємства – це можливість функціонування підприємства в умовах нестабільного внутрішнього і динамічного зовнішнього середовища за наявності фінансових ресурсів, їх достатності, доступності джерел нарощення та спроможності до розвитку в довгостроковій перспективі.

Література: 1. Білик М. Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств / Білик М. Д. // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 117. 2. Євдокімов Ф. І. Дослідження категорії "економічний потенціал промислового підприємства" / Євдокімов Ф. І., Мізіна О. В. // Наукові праці Дон. НТУ. Серія : економічна. – 2004. – Вип. 75. – 165 с. 3. Бикова В. Г. Оцінка та управління фінансово-економічним потенціалом підприємств загальнодержавного значення : монографія / Бикова В. Г. – Д. : Наука і освіта, 2008. – 180 с. 4. Міщенко Н. Г. Ресурсний потенціал підприємства: сутність, структура, стратегія використання [Електронний ресурс] / Міщенко Н. Г., Кумечко О. І. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. 5. Фомин П. А. Особенности оценки производственного финансового потенциала промышленных предприятий [Электронный ресурс] / Фомин П. А., Старовойтов М. К. – Режим доступа : <http://financeplan.by.ru>. 6. Безручко О. О. Визначення сутності фінансового потенціалу / Безручко О. О. // Економічні науки. 10. Економіка підприємства. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com>. 7. Паентко Т. В. Налоговое регулирование в контексте формирования финансового потенциала предприятия / Паентко Т. В. // Бизнес-информ. – 2006. – № 9. – С. 96–98. 8. Лосева С. А. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и его влияние на управление инвестициями [Электронный ресурс] / Лосева С. А., Зубкова В. И., Накивайло А. В. – Режим доступа : <http://elib.crimea.edu>. 9. Мойсенко І. П. Аналіз фінансового потенціалу підприємства [Електронний ресурс] / Мойсенко І. П., Мачкур Л. А. // Науковий вісник. – 2006. – Вип. 16.2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>. 10. Ільїна К. Аналіз фінансового потенціалу стійкості інноваційного підприємства [Електронний ресурс] / Ільїна К. // Вісник Львівського університету. Серія екон. – 2009. – Вип. 41. – С. 202–212. – Режим доступу : <http://www.lnu.edu.ua>. 11. Юдін М. А. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства [Електронний ресурс] / Юдін М. А. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua>.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

Анотація. Розглянуто питання переходу бухгалтерського обліку в Україні на автоматизовані системи керування ним.

Аннотация. Рассмотрено вопрос перехода бухгалтерского учета в Украине на автоматизированные системы управления им.

Annotation. The issue of transition of accounting for automated systems in Ukraine and its management are investigated.

Ключові слова: автоматизація, бухгалтерський облік.

Організація обліку основних засобів у будь-якій бюджетній організації забезпечується систематичним контролем за наявністю, надходженням, управлінням і зберіганням кожного інвентарного об'єкта основних засобів. Основні засоби забезпечують функціонування бюджетної організації і мають строк корисної експлуатації більше одного року. Удосконалення обліку основних засобів та аналіз їх використання дозволяє контролювати фактичну наявність об'єктів основних засобів та процес їх надходження і вибуття, а правильне використання основних засобів у бюджетній установі забезпечить більш тривале їх існування.

Ефективність діяльності установи забезпечує організований облік основних засобів. Це процес безупинного використання способів та прийомів обробки та видачі достовірної і своєчасної інформації про наявність, рух, збереженість та використання основних засобів на об'єкті дослідження.

Усі об'єкти основних засобів в бюджетній організації обов'язково закріплені за конкретними матеріально відповідальними особами, призначеними керівником бюджетної організації. При цьому з посадовими особами, які відповідають за збереження основних засобів, укладений письмовий договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність.

Так, для контролю за наявністю, надходженням і вибуттям об'єктів основних засобів потрібні відомості про кожен об'єкт, які можна отримати, організувавши їх облік на відповідних субрахунках до зазначених рахунків. Така деталізація є початком організації аналітичного обліку об'єктів основних засобів на об'єкті дослідження.

Особливості функціонування основних засобів полягає в тому, що їх натуральна форма є незмінною протягом довгого періоду часу, а їх вартість постійно зменшується внаслідок зносу. Знос основних засобів буває двох видів – фізичний та моральний. Фізичний знос є результатом втрати споживчих якостей в їх фізичному прояві. Моральний знос виникає внаслідок технічного прогресу в галузях, у яких створюються основні засоби. Особливістю обліку основних засобів у бюджетній установі є те, що на основні засоби не нараховується амортизація.

Для підвищення ефективності обліку основних засобів можна дати практичні рекомендації відносно того, як правильно проводиться переоцінка основних засобів, з метою передбачення порушень.

Згідно з Інструкцією з обліку основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ, індексація (переоцінка) первісної вартості груп основних засобів та інших необоротних активів проводиться виходячи з індексу інфляції згідно з порядком, передбаченим пп. 8.3.3 ст. 8 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств". Основні засоби можуть індексуватися тільки в тому випадку, якщо коефіцієнт індексації перевищує одиницю. Платники податку всіх форм власності мають право застосовувати щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів та нематеріальних активів на коефіцієнт індексації.

Щоб роз'яснити методику проведення переоцінки основних засобів бюджетній установі, необхідно скористатися Інструкцією з обліку основних засобів та інших необоротних активів бюджетних установ, затвердженою наказом Державного казначейства України від 17 липня 2000 року № 64. Необхідно звернути увагу на п. 1.10, який дає право на проведення (чи не проведення) переоцінки основних засобів. Дуже часто підставою є індексація, оскільки вона має на меті ліквідувати вплив інфляційного процесу на забезпечення капітальних активів організації. Саме після індексації стає ясно, що вартість окремо взятих видів основних засобів значно відрізняється від вартості аналогічних нових зразків.

Переоцінкою займається діюча протягом року комісія, яку наказом призначає керівник установи.

Наступний крок – визначення саме тих об'єктів, які потребують переоцінки згідно зі співвідношенням їх балансової вартості та природності в установі. Перелік таких об'єктів може рекомендувати комісія, яка провела інвентаризацію.

Визначаючи показники, які впливають на вартість переоціненої інвентарної одиниці, приймають до уваги її технічне оснащення, фізичний та моральний знос, корисний ефект, який передбачає можливість подальшої експлуатації об'єкта в господарській діяльності установи. Коли потрібно визначити вартість морально застарілих об'єктів, за аналог приймають найбільш близький до нього за значенням новий об'єкт.

Комісія переоцінює кожну окрему одиницю основного засобу та встановлює нові ціни. При цьому потрібно мати наказ (розпорядження) головного розпорядника, в якому є інформація про вартість однотипних предметів для відповідної галузі бюджетної сфери.

Переоцінюються не тільки основні засоби, вартість яких суттєво відрізняється від нових аналогів, але й тих, у яких знос нарахований в розмірі 100 %. Таким об'єктам встановлюють нову вартість, яку додають до його первісної вартості без зміни суми зносу.

За результатами переоцінки комісія складає акт про зміни вартості основних засобів, який затверджує керівник установи. Далі його передають у бухгалтерію для відображення результатів в аналітичному та бухгалтерському обліку. Оскільки облік сум дооцінки (уцінки) ведуть за кожним об'єктом основних засобів, результати переоцінки записують в інвентарні картки. Первісну вартість основних засобів, змінену за підсумками переоцінки, в бухгалтерському обліку називають відновлювальною вартістю.

Згідно з Інструкцією про кореспонденцію субрахунків бухгалтерського обліку для відображення основних господарських операцій бюджетних установ зміна вартості основних засобів після дооцінки основних засобів відображають за дебетом рахунку 10 "Основні засоби" та кредитом 401 "Фонд в необоротних активах", 131 "Знос основних засобів". Уцінку відображають за дебетом 401 "Фонд в необоротних активах", 131 "Знос основних засобів" та кредитом 10 "Основні засоби". Зміна вартості основних засобів шляхом переоцінки не є доходом установи.

Якщо вартість окремих видів основних засобів після індексації значно відрізняється від вартості аналогічно нових зразків, тоді такі основні засоби необхідно зараховувати за ринково вільними цінами на ці види активів, діючим на дату проведення індексації.

Також, проводячи індексацію основних засобів, необхідно мати на увазі, що зміни вартості основних засобів після проведення індексації не є підставою для переведення їх на інший субрахунок.

Реформування економічної системи і постійні зміни в бухгалтерському обліку в Україні обумовлюють потребу в пошуку нових підходів до вирішення проблем в організації бухгалтерського обліку. Головним завданням є підвищення економічних результатів діяльності бюджетної установи.

Одним із напрямів удосконалення обліку основних засобів може бути використання спеціальної бухгалтерської програми "1С: Підприємство 7.7". Усі дані про основні засоби в цій програмі містяться в довіднику "Необоротні активи", що є аналогом картотеки основних засобів у бюджетній установі. Довідник є дворівневим: дозволяє поділити основні засоби на групи.

Організація бази даних у програмі "1С: Підприємство 7.7" дозволяє провести повну інвентаризацію основних засобів, а саме дозволяє визначити первісну вартість за групами, провести розрахунок та перевірку зносу за кожним інвентарним об'єктом, провести перевірку інвентарних номерів та інших реквізитів у базі даних.

Застосування програми "1С: Підприємство 7.7" дозволяє забезпечити систематичний контроль за наявністю, надходженням, управлінням та зберіганням кожного інвентарного об'єкта основних засобів.

У кожній установі чи організації існує проблема достовірності оцінки вартості основних засобів, яка полягає в тому, що відновлювальна вартість (вартість відновлення в сучасних умовах) основних засобів може значно відрізнятися від їх первісної вартості під впливом цінних факторів і науково-технічного прогресу. Цінові фактори змінюють вартість основних засобів внаслідок зміни цін на окремі види ресурсів під впливом кон'юнктури ринку і дії об'єктивного економічного закону обмеженості природних ресурсів. Науково-технічний прогрес призводить до швидкого морального зносу основних засобів. Відновлювальна вартість основних засобів визначається у процесі його переоцінки й індексації.

Одним із напрямів удосконалення обліку основних засобів на об'єкті дослідження є автоматизація процедури інвентаризації основних засобів, оскільки ця процедура дає можливість провести аналіз використання основних засобів. Інвентаризація завжди була одним із важливих моментів облікової роботи, який дозволяв провести облікові дані відповідно до реального стану речей в бюджетній установі.

Особливістю практики проведення інвентаризації до цього часу є те, що перевірка основних засобів заснована на застосуванні ручної праці. Виконання великого обсягу робіт із зняттям фактичних залишків з об'єктів майна є трудомісткою операцією, тому що необхідно перевірити десятки одиниць елементів об'єкта, їхню якість і ціну, провести таксування і підрахунки підсумків в інвентаризаційних описах. В окремих випадках намагання скоротити строки інвентаризації при ручному способі їх оформлення і обробки призводить до їх неякісного та невчасного проведення, і, відповідно, до невиявлення фактів розкрадень та зловживань. У зв'язку з цим постає проблема використання у процесі інвентаризації обчислювальної техніки і комп'ютерних програм.

Для здійснення ідентифікації елементів об'єкта інвентаризації 95 % часу витрачається на перевірку їхньої комплектності тощо. Можливості комп'ютерів дозволяють забезпечити порівняння фактичних залишків основних засобів з обліковими даними на підставі введеної в базу даних інформації про облікові та фактичні залишки. При введенні подібної інформації на початковій стадії виключаються показники ціни і вартості. Такі показники вводяться на кінцевій стадії інвентаризаційного процесу – виведенні результатів інвентаризації з метою виявлення недостач, надлишків й остаточного визначення кінцевих результатів інвентаризації. При цьому слід використовувати постійну базу даних з переліком основних засобів, коли кожному номенклатурному номеру відповідає певна облікова ціна.

Методику проведення інвентаризації основних засобів за допомогою комп'ютерної техніки може бути подано у вигляді схеми, представленої на рисунку.

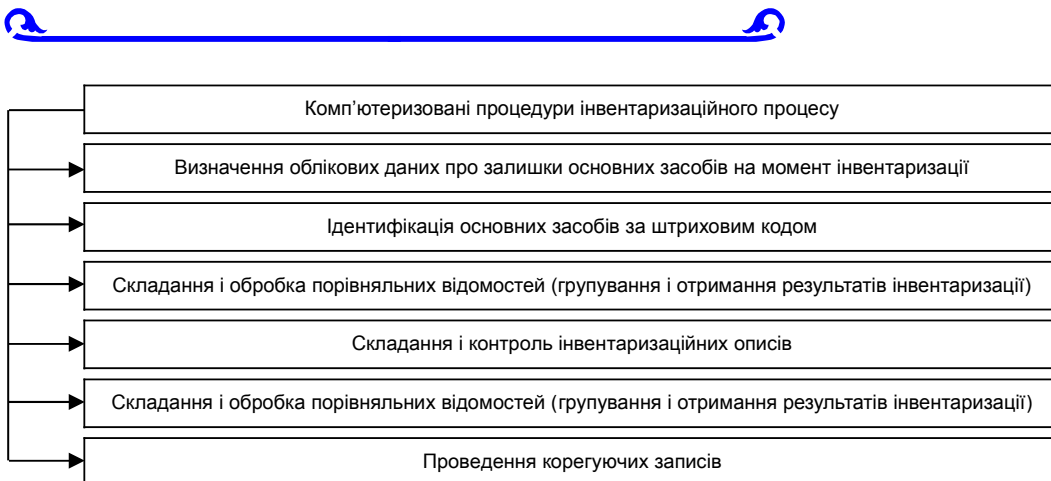

Рис. Комп'ютеризований сегмент інвентаризаційного процесу

Отже, є можливість майже повністю комп'ютеризувати процес проведення інвентаризації основних засобів, тобто штучних предметів, на яких можна поставити штрих-коди. Таке проведення інвентаризації вирішує одразу кілька проблемних питань, а саме: дотримання об'єктивності, точності результатів.

Література: 1. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.99 № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Ловінська Л. Г. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні : монографія / Л. Г. Ловінська, І. Б. Стефанюк. – К. : НДФІ, 2006. – 240 с.

Акімова Н. С.

УДК 657.421.3

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Анотація. Розглянуто правове підґрунтя поняття комерційної таємниці. Досліджено об'єкти, які є комерційною таємницею. Проаналізовано шляхи захисту комерційної таємниці. Визначено інноваційні підходи до обліку комерційної таємниці.

Аннотация. Рассмотрена правовая основа понятия коммерческой тайны. Исследованы объекты, которые являются коммерческой тайной. Проанализированы пути защиты коммерческой тайны. Определены инновационные подходы к учету коммерческой тайны.

Annotation. The legal framework of concept of commercial secret is considered. Objects which are a commercial secret are investigated. The ways of defence of commercial secret are analyzed. Innovative approaches to the account of commercial secret are certified.

Ключові слова: комерційна таємниця, нематеріальний актив, інтелектуальна власність, облік нематеріальних активів.

У сучасних умовах господарювання особливе місце займає комерційна таємниця, яка є предметом договору щодо нерозголошення певної конфіденційної інформації. Важливо визначити, яка саме інформація носить конфіденційний характер і яку інформацію доцільно відносити до поняття комерційної таємниці. Не менш важливим є питання щодо відображення в обліку комерційної таємниці, що залежить від визначеного об'єкта, який може бути комерційною таємницею. Актуальності набуває визначення підходів до відображення в обліку комерційної таємниці.

Питання щодо дослідження права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та відображення в обліку об'єктів, які можуть бути комерційною таємницею, досліджували О. Сиротюк та І. Солдченко. Проте детальнішого дослідження потребують питання щодо визначення інноваційних шляхів обліку комерційної таємниці.

З метою визначення інноваційних підходів до обліку об'єктів, які є комерційною таємницею, досліджено юридичні аспекти щодо поняття комерційної таємниці; виділено складові комерційної таємниці;

© Акімова Н. С., 2011

розглянуто шляхи захисту комерційної таємниці; проаналізовано організаційно-методичні підходи до обліку комерційної таємниці.

Комерційна таємниця є не тільки конфіденційною інформацією, в одержанні якої зацікавлені користувачі. Відповідно до Цивільного кодексу України комерційна таємниця – це інформація технічного, організаційного, виробничого, комерційного та іншого характеру, яка [1]:

є секретною – відома виключно вузькому колу осіб, якими є власник підприємства та уповноважені особи; є невідомою або легкодоступною особам, які можуть мати справи з подібною інформацією, що містить елемент новизни;

має комерційну цінність – за умови, якщо така інформація стала відомою, вона становила б інтерес для третіх осіб, які могли б її використати для досягнення власних цілей.

Комерційна таємниця є результатом інтелектуальної діяльності, майнові права на яку належать особі, яка правомірно визнала інформацію комерційною таємницею – юридична особа або фізична особа – підприємець. Власник комерційної таємниці має право використовувати її у діяльності (надавати право на її використання третім особам); продати корпоративну таємницю; здійснювати дії, направлені на захист від незаконного використання комерційної таємниці; перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню інформації, яка становить комерційну таємницю.

Інформація, яка має інтерес для користувачів, не у повному обсязі може бути віднесена до поняття комерційної таємниці – об'єктами, які можуть бути комерційною таємницею, є [2]:

1. Формула. Засекречені формули є в харчовій, фармацевтичній промисловості, при виробництві косметики – формула коктейлів, смаку і запаху масла, сиру, приправ, дієтичних добавок; помади, лаку, крему тощо. Прикладом є фірма Coca-Cola, яка має засекречену формулу газованого напою, завдяки чому займає лідерську позицію на ринку.

2. Зразки і креслення. Прикладами є: схема сучасної обчислювальної машини; викрійка одягу; креслення устаткування.

3. Процес. Наприклад, хлібозавод має власний процес випікання хлібу, який підвищує термін його зберігання.

4. Матеріальний пристрій, механізм. Прикладами є: пристрій для виготовлення радіодеталей; устаткування для виробництва поліетилену; машина для нанесення фарби на копіювальний папір тощо.

5. Ноу-хау. Методи, процеси і техніки, які не підпадають під категорію "процес". Наприклад, спосіб будівництва хімічних заводів; метод випробування якості матеріалу; метод визначення браку тощо.

Не становлять комерційної таємниці такі об'єкти:

засновницькі документи і документи, які дозволяють займатися підприємницькою (господарською) діяльністю та її окремими видами;

інформація щодо всіх встановлених форм держаної звітності;

відомості про чисельність і склад працюючих, їх заробітну плату в цілому за професіями і посадами;

документи про сплату податків і обов'язкових платежів тощо.

Відповідно до світової практики при дослідженні на предмет, чи є об'єкт комерційною таємницею, необхідно зважати на такі чинники:

1. Цінність об'єкта для діяльності – необхідно встановити, чи є інформація секретною. Якщо інформація є конфіденційною, її досліджують на предмет цінності.

2. Здійснення дій для збереження секретності – підприємство має розробити Положення про комерційну таємницю, в якому передбачено заходи з охорони таємниці.

3. Обмеженість доступу – в Положенні про комерційну таємницю необхідно зазначити посади і рівень доступу до користування інформацією, яка становить комерційну таємницю.

Відмітною рисою комерційної таємниці від інших об'єктів інтелектуальної власності є необмеженість терміну її захисту.

Захист комерційної таємниці є одним з інструментів інформаційної безпеки підприємства. Для вирішення завдання захисту інформації від несанкціонованого доступу сторонніх осіб можуть бути використані різні способи технічного, організаційного та правового характеру [3].

Дієвим засобом захисту інформації є укладання договору:

1. Договір про нерозголошення – підписують переважно при злитті або об'єднанні підприємств: односторонній – одна особа приймає рішення відкрити іншій особі певну інформацію, але вимагає збереження конфіденційності та збереженості;

двосторонній – дві сторони відкривають інформацію, щодо якої необхідно зберігати конфіденційність.

2. Договір про неконкуренцію – підписують особи, які мали доступ до конфіденційної інформації та мають намір піти з підприємства. Укладання такого договору має забезпечити зниження ймовірності створення недобросовісної конкуренції.

У разі отримання, використання, розголошення, незаконного збирання інформації, яка становить комерційну таємницю, передбачено настання відповідальності. Адміністративну відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності передбачено за: розголошення комерційної таємниці без дозволу власника особою, якій було довірено комерційну таємницю або яка ознайомилася з нею у процесі виконання відповідних обов'язків; схилення особи, якій було довірено комерційну таємницю або яка ознайомилася із комерційною таємницею у процесі виконання відповідних обов'язків, до її розголошення; неправомірне використання без дозволу власника.

Кримінальна відповідальність передбачена за незаконне збирання з метою комерційного шпигунства або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, та за розголошення комерційної таємниці. Злочин вважається вчиненим із моменту, коли особа почала незаконний збір інформації [4].

Витрати на збереження комерційної таємниці є меншими, якщо суб'єкт господарювання упевнений у персоналі компанії, який має доступ до інформації, що становить комерційну таємницю. Необхідно формувати корпоративну команду, матеріальні та нематеріальні стимули щодо якої дозволять підвищити рівень зацікавленості відповідальних осіб у збереженні конфіденційної інформації.

Комерційна таємниця є об'єктом обліку нематеріальних активів. Для відображення нематеріальних активів, які можуть бути визнані комерційною таємницею, діючим Планом рахунків передбачено такі субрахунки: 124 "Права на об'єкти промислової власності"; 125 "Авторське право та суміжні з ним права"; 127 "Інші нематеріальні активи". Вибір рахунку для відображення об'єктів комерційної таємниці залежить від того, яким ознакам відповідає об'єкт – формула, ноу-хау тощо. Не буде помилкою об'єкти комерційної таємниці враховувати у складі об'єктів авторського права, тоді як не виключена можливість обліку об'єкта комерційної таємниці у складі інших необоротних активів.

Але доцільно об'єкти, які відносять до комерційної таємниці, обліковувати на окремому субрахунку 128 "Комерційна таємниця", на якому відповідно до субрахунків другого порядку можна обліковувати різні об'єкти, які мають ознаки комерційної таємниці. Це дозволить відокремити об'єкти комерційної таємниці від інших об'єктів інтелектуальної власності, що підвищить аналітичність наданої інформації. Об'єкти, які не становлять комерційної таємниці, будуть відображатися на субрахунках 124, 125, 127.

Як альтернативний можна розглядати варіант обліку комерційної таємниці, за якого її вартість відносять на витрати майбутніх періодів – рахунок 39 "Витрати майбутніх періодів" – а упродовж строку їх використання списувати на витрати поточного періоду. Це не суперечить чинній практиці обліку, проте є недоцільним та неефективним, оскільки об'єкти комерційної таємниці можуть мати необмежений строк використання або втратити свою цінність відразу від початку використання (залежить від рівня збереженості інформації та інновації).

Відображення об'єктів комерційної таємниці на окремому субрахунку дозволяє підвищити аналітичність обліку та відокремити об'єкти комерційної таємниці від інших нематеріальних активів, що підтверджує доцільність відкриття субрахунку 128 "Комерційна таємниця".

Література: 1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>>. 2. Солодченко І. Комерційна таємниця / І. Солодченко // Нематеріальні активи: правові та облікові аспекти : збірник систематизованого законодавства. – 2009. – Вип. 6. – С. 144–147. 3. Коммерческая тайна и право на пресечение недобросовестной конкуренции [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://innov_biznesru/content/document_r_ACEF6E35-721D-435B-B5AD-6CF1DA311200.html>. 4. Сиротюк О. Право ІВ на комерційну таємницю / О. Сиротюк // Баланс. – 2010. – № 95. – С. 57–59. 5. Закон України "Про захист від недобросовісної конкуренції" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=236%2F96-%E2%F0>>.

Андрющенко В. О.

УДК 657.37

СКЛАДАННЯ ЗВІТУ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. Розглянуто Звіт про фінансові результати українських підприємств, порівняно його з аналогічним звітом, складеним за міжнародними стандартами фінансової звітності. Надаються практичні поради з трансформації статей Звіту про фінансові результати з метою наближення їх до міжнародного досвіду.

Анотация. Рассмотрен Отчет о финансовых результатах украинских предприятий, он сравнивается с аналогичным отчетом, составленным по международным стандартам финансовой отчетности. Предоставляются практические советы по трансформации статей Отчета о финансовых результатах с целью приближения их к международному опыту.

Annotation. The Report on financial results of the Ukrainian enterprises is considered, it is compared with the similar report made on the international standards of the financial reporting. Practical advices on transformation of clauses of the Report about financial results are given with the purpose of approximation them to the international experience.

Ключові слова: фінансова звітність, Звіт про фінансові результати, міжнародні стандарти фінансової звітності, Звіт про сукупні прибутки й збитки.

У сучасних умовах господарювання, коли наша держава продовжує активно інтегрувати до європейського співтовариства, актуальним залишається питання стосовно складання вітчизняними підприємствами такої фінансової звітності, яка була б зрозумілою й прозорою для усіх користувачів, у тому числі й іноземних.

Проблемі складання фінансової звітності у сучасних умовах господарювання присвячені роботи багатьох вчених, а саме таких, як: С. Голов, А. Верига, Л. Волинець та ін. Проте дане питання вивчено недостатньо, зокрема подальшого розгляду потребує дослідження кожної окремої форми звітності, в тому числі й Звіту про фінансові результати.

© Андрющенко В. О., 2011

Метою даної статті є розгляд Звіту про фінансові результати вітчизняних підприємств та порівняння його з аналогічною формою, складеною за міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ).

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути форму звітності № 2, яка складається українськими підприємствами сьогодні; вивчити основні вимоги формування Звіту про сукупні прибутки й збитки, які висувають міжнародні стандарти; порівняти Звіт про фінансові результати та Звіт про сукупні прибутки й збитки, зробивши при цьому певні висновки.

Об'єктом даного дослідження є фінансова звітність підприємств.

Предметом дослідження є процес складання Звіту про фінансові результати під впливом міжнародних стандартів фінансової звітності.

Українським законодавством затверджено Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3, який і визначає форму та основні принципи складання Звіту про фінансові результати (форма № 2) [1]. Згідно з цим стандартом дана форма звітності має три розділи: фінансові результати, елементи операційних витрат та розрахунок показників прибутковості акцій. Тобто, у формі № 2 операційні витрати подаються і за функціями, і за характером.

Що ж стосується аналогічного звіту, складеного згідно з міжнародними стандартами, то, по-перше, він має назву Звіт про сукупні прибутки й збитки (або Звіт про всеохоплюючий прибуток) [2; 3], по-друге, не визначається його уніфікована форма, а надаються лише мінімальні вимоги до інформації, яка повинна розкриватися у даному звіті, та можливі підходи до класифікації операційних витрат. Мінімальні вимоги згідно з Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку (МСБО) 1 "Надання фінансової звітності" включають в себе таку інформацію [4]:

виручку від реалізації;

результати операційної діяльності;

фінансові витрати;

частку прибутків (збитків) в залежних компаніях або спільних підприємствах, які обліковуються за методом участі в капіталі;

витрати на податок;

екстраординарні статті;

частку меншості (у консолідованих звітах);

чистий прибуток або збиток.

Крім цього, за необхідності підприємства можуть вводити додаткові показники, які необхідні для більш повного розкриття інформації про прибутки й збитки.

Але слід додати, що після перегляду у 2007 році МСБО 1, крім вказаних показників Звіт про сукупні прибутки й збитки повинен включати в себе усі без винятку доходи й витрати [3].

Що ж стосується підходів до класифікації витрат, то МСБО 1 дозволяє їх класифікувати або за функціями, або за характером.

Отже, порівнюючи звіти про результати діяльності вітчизняних та іноземних підприємств, слід зауважити, що між ними є певна невідповідність, тому доцільно було б трансформувати Звіт про фінансові результати до Звіту про сукупні прибутки й збитки.

На початковому етапі трансформації оберемо принцип групування витрат у трансформованому звіті – це буде класифікація за функцією, адже головний розділ вітчизняного звіту надає саме таку класифікацію. Далі представимо перелік основних статей трансформованого звіту [3; 5; 6]:

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), ця сума не містить у собі ПДВ та інших податків (яких в іноземних країнах може й не існувати);

Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), крім балансової вартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) цей показник повинен включати наднормативні втрати запасів, дані переоцінки;

Валовий прибуток або збиток;

Інші операційні доходи (до них відносяться й інші доходи за виключенням доходів від фінансових інвестицій);

Адміністративні витрати (включають амортизацію гудвілу та дані переоцінки);

Витрати з реалізації (включають сумнівні та безнадійні борги, результати переоцінки);

Інші операційні витрати (вони включають також інші витрати, крім сумнівних і безнадійних боргів та витрат, пов'язаних з фінансовими інвестиціями);

Прибуток (збиток) від участі в капіталі асоційованих підприємств (виокремлюється зі статей "Доходи від участі в капіталі" та "Втрати від участі в капіталі" звичайної форми № 2);

Прибуток (збиток) від участі в капіталі спільних підприємств (виокремлюється зі статей "Доходи від участі в капіталі" та "Втрати від участі в капіталі" звичайної форми № 2);

Прибуток (збиток) від участі в капіталі дочірніх підприємств (виокремлюється зі статей "Доходи від участі в капіталі" та "Втрати від участі в капіталі" звичайної форми № 2);

Прибуток (збиток) від фінансових інвестицій (включає показник "Інші фінансові доходи" звичайної форми № 2, виокремленні з "Інших доходів" доходи від реалізації та дооцінка фінансових інвестицій, а також з "Інших витрат" – собівартість фінансових інвестицій та сума їх уцінки);

Фінансові витрати;

Прибуток (збиток) до оподаткування;

Податок на прибуток від звичайної діяльності;

Надзвичайні доходи;

Надзвичайні витрати;

Надзвичайний прибуток (збиток);

Податок з надзвичайного прибутку;

Чистий прибуток (збиток);

Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію;

Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію;

Інші визнані доходи й витрати (курсові різниці від переводу зарубіжної діяльності, прибуток від переоцінки нерухомості, хеджування грошового потоку тощо).

Таким чином, у результаті дослідження запропоновано трансформувати Звіт про фінансові результати, шляхом перегляду й введення таких статей, які найбільш наближені до міжнародних стандартів. Зокрема у трансформованому звіті не відображається виручка до вирахування податків; перерозподіляються між операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю інші витрати та доходи; відображаються усі витрати та доходи, в тому числі й такі, які на сьогодні представлені у складі власного капіталу.

Проблеми формування фінансової звітності в умовах гармонізації обліку й, зокрема, складання Звіту про фінансові результати до кінця не вирішені і потребують подальшого дослідження.

Література: 1. Положення (стандарти) бухгалтерського учета // Бухгалтерский учет: сборник систематизированного законодательства. – Харьков : Фактор, 2007. – 704 с. 2. Верига А. Проблемные аспекты трансформации финансовой отчетности предприятий Украины в соответствии с принципами МСФО / А. Верига, А. Савро // Бухгалтерский учет и аудит. – 2010. – № 9. – С. 19–25. 3. Голов С. Международные стандарты финансовой отчетности: усовершенствование и применение / С. Голов // Бухгалтерский учет и аудит. – 2007. – № 11. – С. 43–59. 4. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / пер. з англ. за ред. С. Ф. Голова. – К. : ФПБАУ, 2000. – 1268 с. 5. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія / С. Ф. Голов ; Між нар. ін.-т менеджменту. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 521 с. 6. Волинець Л. Перспектива розвитку бухгалтерства в Україні в соответствии с планом действий "Украина – ЕС" / Л. Волинець // Современный бухгалтер. – 2005. – № 34. – С. 10–25.

Маслій В. В.

УДК 657.2

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇНИ-РЕЦИПІЄНТА

Анотація. Визначено два напрями аналізу прямих іноземних інвестицій на основі таких офіційних джерел, як дані Національного банку та баз даних підприємств з іноземним капіталом. Визначено основні показники та деякі методи аналізу.

Аннотация. Определены два направления анализа прямых иностранных инвестиций, которые базируются на официальных данных Национального банка и баз данных предприятий с иностранным капиталом. Определены основные показатели и некоторые методы анализа.

Annotation. The two ways of FDI analysis on the basis of such official statistical resources as Central Bank FDI survey and the databases of joint ventures are defined. Also the main ratios as well as some methods of analysis are determined.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, аналіз прямих інвестицій.

На сучасному етапі розвитку світового господарства прямі іноземні інвестиції є рушійною силою процесу глобалізації. Для країн-реципієнтів іноземний капітал є додатковим джерелом нових технологій, методів організації бізнес-процесів, каталізатором економічного розвитку. Теоретико-методологічні засади процесу інвестування іноземного капіталу широко висвітлені у світовій економічній літературі такими вченими, як: Дж. М. Кейнс, П. Самуельсон, Дж. Кларк, Р. Харрод, Б. Олін, П. Кругман, Дж. Даннінг, П. Фішер, Б. Бор. Наявні у спеціальній вітчизняній науковій літературі дослідження в цьому напрямі, як правило, носять або теоретичний характер [1 – 4], або висвітлюють методіку економетричного моделювання [5; 6].

Інформаційно-аналітичне забезпечення дослідження впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток країни-реципієнта передбачає визначення інформаційних джерел та відповідних показників і методів. У дослідженні розглянуто основні напрями аналізу з урахуванням наявних джерел інформації, основні показники. Аналіз процесу іноземного інвестування може проводитись на основі:

I. Платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції.

II. Даних підприємств з іноземним капіталом.

Для аналізу прямих іноземних інвестицій на основі даних платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції автор пропонує використовувати такі показники та напрями аналізу:

1. Показник "Чиста інвестиційна позиція". За його допомогою можна оцінити економічний рівень розвитку країни-реципієнта. Зазвичай на стадії швидкого розвитку приймаючі країни отримують більше інвестицій, ніж самі інвестують. У більш пізній стадії, вони можуть стати або чистими експортерами прямих іноземних інвестицій, або ж їх інвестиційний статус буде нейтральним. Для міжнародного порівняння у цьому аспекті можна використати UNCTAD World Investment Report [7]. Для країн СЕЕ (Центральної та Східної Європи) і SEE (Південної та Східної Європи) можна також використати результати досліджень VIIES (the Vienna Institute for International Economic Studies) [8].

2. Відносний розмір притоку прямих іноземних інвестицій. На обсяги залученого іноземного капіталу впливає розмір та економічний розвиток країни-реципієнта. У даному плані для аналізу та міжнародних порівнянь можна розраховувати такі індикатори, як обсяг прямих іноземних інвестицій на душу

© Маслій В. В., 2011

населення, у розрахунку на одиницю валового внутрішнього продукту, у розрахунку на одиницю валового нагромадження капіталу.

3. Показник "Внутрішній запас прямих іноземних інвестицій". Обсяги залученого іноземного капіталу характеризують довгострокову перспективу країни-реципієнта. Даний показник необхідно аналізувати в ретроспективі, а для міжнародних порівнянь – проводити ретроспективний аналіз динамічних рядів відносних показників, які зазначені в попередньому пункті.

4. Результативність та потенціал прямих іноземних інвестицій. Показники, зазначені в п. 1 – 3, можуть бути використані для аналізу та міжнародних порівнянь. Щоб отримати більш повну картину, необхідно проаналізувати потенціал та результативність прямих іноземних інвестицій. Ці дані публікують у щорічному UNCTAD World Investment Report.

5. Оцінка впливу прямих іноземних інвестицій на економічний розвиток. Для аналізу в цьому напрямі можна застосовувати різноманітні одно- та багатофакторні регресійні моделі, дисперсійний та кластерний аналізи, метод головних компонент, моделювання динаміки.

6. Аналіз розподілу іноземних інвестицій за формами. У цьому напрямі слід виділяти та аналізувати прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції, інші інвестиції. Інформаційною базою для дослідження є платіжний баланс та міжнародна інвестиційна позиція.

7. Аналіз географічного розподілу країн-інвесторів. Результати такого аналізу дають можливість оцінити поведінку основних країн-інвесторів на певному часовому інтервалі.

8. Аналіз розподілу іноземних інвестицій за секторами економіки та видами економічної діяльності. Результати такого дослідження дають змогу визначити найбільш привабливі напрямки іноземного інвестування.

9. Відтік капіталу. Слід зазначити, що будь-який приток капіталу передбачає і його відтік. У даному випадку необхідно аналізувати розподіл іноземного капіталу на репатрійований та реінвестований. Високий рівень репатрійованого капіталу в динаміці свідчить про недовіру та незадоволеність інвесторів. Детальну інформацію дає фінансовий рахунок платіжного балансу.

10. Аналіз способів входу іноземного капіталу. Цю інформацію можна отримати тільки шляхом вибіркового опитування компаній з іноземним капіталом. Основними способами входу іноземного капіталу є відкриття нового підприємства, приватизація, M&A, участь у статутному капіталі. Така класифікація дає можливість виділити три типи інвестування. Слід зазначити, що це стосується тільки інвестицій в активи. У різних секторах економіки можуть існувати різні типи інвестування. Головною проблемою інформаційного забезпечення такого роду дослідження є обмежена кількість результатів міжнародних порівнянь та відсутність стандарту стосовно того, якого типу інвестування забагато, а якого замало.

11. Додаткова інформація. Ідентифікацію компаній з іноземним капіталом можна провести на основі вибіркового анкетного опитування. Такі дослідження проводяться національними статистичними офісами під егідою Євростату та називаються Community Innovation Survey (CIS) [9 – 11]. База даних складається з 809 іноземних філій, які розташовані в п'яти країнах – Хорватії, Польщі, Східній Німеччині, Румунії та Словенії. Дослідження було проведено в 2007 році та містило питання стосовно функціонування іноземних філій до і після входу стратегічного інвестора. Аналогічні дослідження проводились у 2002 та 2005 рр.

Аналіз прямих іноземних інвестицій на основі даних підприємств з іноземним капіталом проводять на основі бухгалтерського обліку. Таку інформацію можна отримати від підприємств, в яких іноземний інвестор володіє 10 і більше відсотками статутного капіталу, та іноземних дочірніх компаній, які володіють більш ніж 50 відсотками акцій підприємства. Дані можуть бути доступними з трьох джерел:

1. Компанії подають фінансові звіти органам статистики та податковим органам.

2. Фінансові звіти подають національному банку та його представництвам (у країнах Європейського співтовариства).

3. Вибіркове анкетне опитування.

Слід зазначити, що дані перших двох джерел публікуються, тільки якщо підприємство з іноземними інвестиціями за організаційно-правовою формою є публічним акціонерним товариством, в інших випадках необхідно отримати офіційний доступ до бази даних.

Ураховуючи вищесказане, основними напрямками подальшого розвитку інформаційно-аналітичного забезпечення досліджень процесу іноземного інвестування в Україні автор вважає такі:

удосконалення підходів щодо реєстрації первинних статистичних даних, забезпечення ефективних процедур їх перевірки та контролю;

розробка та впровадження ефективних методів дослідження та моделювання статистичних даних;

вивчення передового міжнародного досвіду та розробка і впровадження відповідно до нього методології анкетного опитування;

формування баз даних стосовно підприємств з іноземним капіталом та іноземних дочірніх компаній.

Література: 1. Гаврилук О. В. Іноземні інвестиції / О. В. Гаврилук . – К. : Ін-т світової економіки і міжн. відносин НАН України, 1998. – 202 с. 2. Крупка Я. Д. Прогресивні методи оцінки та обліку інвестиційних ресурсів / Я. Д. Крупка . – Тернопіль : Екон. думка, 2000. – 353 с. 3. Носова О. В. Иностранные инвестиции в транзитивной экономике Украины / О. В. Носова. – Харьков : Основа, 2001. 4. Рогач О. І. Міжнародні інвестиції: Теорія та практика бізнесу транснаціональних корпорацій / О. І. Рогач. – К. : Либідь, 2005. 5. Харламова Г. О. Вплив прямих інвестицій на забезпечення розвитку національної економіки України / Г. О. Харламова // АПЕ. – 2007. – № 7. – С. 174–181. 6. Харламова Г. О. Дослідження впливу прямого іноземного інвестування на рівень розвитку людського капіталу приймаючої країни / Г. О. Харламова // АПЕ. – 2008. – № 2. – С. 172–183. 7. UNCTAD World Investment Report [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.unctad.org/WIR>. 8. WIW Database on FDI [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.wiiw.ac.at/>. 9. Community innovation statistics [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.oecd.org/dataoecd/>. 10. Annual Respondents Database and Annual Foreign Direct Investment [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.ons.gov.uk/>. 11. Frequently asked questions (FAQ) [Electronic resource]. – Access mode : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu> > European Commission > Eurostat/.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ: МІЖНАРОДНА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Анотація. Проведено порівняльний аналіз термінології, яка використовується у П(С)БО 32 та МСБО (IAS) 40. Наведено рекомендації щодо розробки розділу приміток до фінансової звітності, який демонструє наявність та рух інвестиційної нерухомості.

Анотация. Проведен сравнительный анализ терминологии, которая используется в П(С)БУ 32 и МСБУ (IAS) 40. Приведены рекомендации относительно разработки раздела примечаний к финансовой отчетности, который демонстрирует наличие и движение инвестиционной недвижимости.

Annotation. The comparative analysis of terminology of P(S)BO 32 and IAS 40 is conducted. Recommendations in relation to development of section of notes to the financial reporting, which demonstrate a presence and motion of the investment real estate are suggested.

Ключові слова: інвестиційна нерухомість, П(С)БО 32, МСБО (IAS) 40, примітки до фінансової звітності.

Економічна інтеграція України у світовий простір привела до того, що посилюються вимоги до прозорості, повноти, надійності та достовірності звітної інформації підприємств, бо саме така інформація необхідна інвесторам. Тому для залучення зарубіжних інвесторів необхідно національну систему обліку та складання звітності довести до міжнародних стандартів.

Проблемам упровадження в Україні в дію міжнародних стандартів фінансової звітності присвячено достатню увагу. Питання обліку інвестиційної нерухомості в Україні розкривають праці Бондара М. І., Войнаренка М. П., Голова С. Ф., М. Жежери, І. Лісної, О. Миронової, Супрунова І. В., І. Чалого та ін. Але порівнянню термінологічних та методологічних основ обліку інвестиційної нерухомості за П(С)БО і МСФЗ приділено незначну увагу.

Метою дослідження є порівняння термінологічного апарату обліку інвестиційної нерухомості.

Відповідно до аналізу термінології згідно з МСБО (IAS) 40 "Інвестиційна нерухомість" та П(С)БО 32 "Інвестиційна нерухомість" можна сказати, що деякі відмінності існують. Так, згідно з П(С)БО 32 інвестиційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу у процесі звичайної діяльності [1]. Відповідно до МСБО (IAS) 40 інвестиційна нерухомість – нерухомість (земля чи будівля, або частина будівлі, або їх поєднання), утримувана (власником або орендарем згідно з угодою про фінансову оренду) з метою отримання орендних платежів або збільшення вартості капіталу чи для досягнення обох цілей, а не для: а) використання у виробництві чи при постачанні товарів, при наданні послуг чи для адміністративних цілей або б) продажу у звичайному ході діяльності [2]. Таким чином, у вітчизняному стандарті сказано, що до інвестиційної нерухомості можна віднести земельні ділянки, а також будинки та споруди, які розташовані на землі. Як зазначає Голова С. Ф.: "...наприклад, будівлі та споруди, які розташовані на воді (морські платформи, теплоходи, переобладнані в готелі, ресторани тощо), не будуть визнані нерухомістю згідно з П(С)БО 32" [3, с. 9].

Термін "операційна нерухомість" у П(С)БО 32 відповідає терміну "нерухомість, зайнята власником" МСБО (IAS) 40, хоча дійсно операційна нерухомість на інтуїтивному рівні викликає співставлення з видами діяльності підприємства, тому бухгалтер може зрозуміти, що її потрібно відображати у складі руху грошових коштів від операційної діяльності, хоча насправді операційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою використання для виробництва, або постачання товарів чи надання послуг, або ж в адміністративних цілях [1], тому грошові кошти, пов'язані з придбанням або продажем нерухомості, необхідно відображати як рух грошових коштів від інвестиційної діяльності.

Термін "балансова вартість" за МСБО (IAS) 40 за змістом відповідає національному "балансова вартість активу", термін "справедлива вартість", що відноситься до інвестиційної нерухомості, наведено у П(С)БО 19 "Об'єднання підприємств".

Крім того, у МСБО (IAS) 40 "Інвестиційна нерухомість" наведено визначення її собівартості як суми сплачених грошових коштів чи їх еквівалентів, або справедливої вартості іншої форми компенсації, наданої для отримання активу на час його придбання або створення, або (якщо прийнятно) суми, яку розподіляють на цей актив при первісному визнанні згідно з конкретними вимогами інших МСФЗ (наприклад, МСФЗ 2 "Платіж на основі акцій") [2].

Слід відмітити, що інвестиційна нерухомість утримується з метою отримання орендної плати, або збільшення капіталу, або в їх поєднанні. Отже, інвестиційна нерухомість генерує грошові потоки значною мірою незалежно від інших активів, утримуваних суб'єктом господарювання. Це відрізняє інвестиційну нерухомість від нерухомості, зайнятої власником. Виробництво або постачання товарів та надання послуг або використання власності для адміністративних цілей генерує грошові потоки, які мають відношення не тільки до нерухомості, а й до інших активів, що використовуються у процесі виробництва або постачання. МСБО (IAS) 16 "Основні засоби" застосовується до нерухомості, зайнятої власником [2].

Згідно з п. 8 МСБО (IAS) 40 виділено приклади інвестиційної нерухомості:

- а) земля, утримувана для довгострокового збільшення капіталу, а не для короткострокового продажу під час звичайної діяльності;
- б) земля, утримувана для майбутнього, але ще не визначеного використання. Якщо суб'єкт господарювання ще не визначив, чи буде він використовувати землю як нерухомість, зайняту власником, чи для короткострокового продажу під час звичайної діяльності, тоді така земля вважається утриманою для збільшення капіталу;
- в) будівля, яка є власністю суб'єкта господарювання, що звітує, або утримується суб'єктом господарювання, що звітує, згідно з угодою про фінансову оренду та надана в оренду згідно з однією чи кількома угодами про операційну оренду;
- г) будівля, яка не зайнята, але утримується для надання в оренду згідно з однією чи кількома угодами про операційну оренду [2].

Як недолік вітчизняного стандарту обліку інвестиційної нерухомості можна виділити відсутність прикладів, тому бухгалтеру буде важко визначитися, чи можна відображати об'єкт як інвестиційну нерухомість або як основні засоби підприємства.

Слід відмітити, що наявність і рух інвестиційної нерухомості знаходить своє відображення у балансі та примітках до фінансової звітності підприємства. Але у цих формах не відображається вся інформація, яку необхідно надавати згідно з п. 32 – 36 П(С)БО 32 та п. 75 – 79 МСБО (IAS) 40.

Тому, на думку авторів, необхідно повністю змінити примітки до фінансової звітності стосовно інвестиційної нерухомості. Так, примітки до річної фінансової звітності за розділом II "Основні засоби" не повинні містити інформацію щодо інвестиційної нерухомості, а також вартість інвестиційної нерухомості, оціненої за справедливою вартістю. Такі дані повинні бути показані в окремому розділі Приміток до річної фінансової звітності.

Крім того, окремим рядком до розділу III "Капітальні інвестиції" Приміток до річної фінансової звітності бажано було б доповнити інформацію щодо капітальних інвестицій в інвестиційну нерухомість за рік.

Слід зазначити, що доки законодавчо не введено розділу щодо інвестиційної нерухомості до Приміток до річної фінансової звітності підприємствам, необхідно надавати таку інформацію у довільному форматі. Уся інформація про інвестиційну нерухомість, відображення якої в примітках до фінансової звітності необхідно згідно з п. 34–36 П(С)БО 32, може бути розподілена на такі групи: інформація щодо інвестиційної нерухомості, яка не має впливу від обраного методу оцінки; інформація щодо інвестиційної нерухомості, яка оцінюється за справедливою вартістю; інформація щодо інвестиційної нерухомості, яка оцінюється за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її збільшення.

Таким чином, при переході до ведення обліку і складання фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів обліку термінологію, яка застосовується у П(С)БО, потрібно доопрацювати до рівня ідентифікації з термінологією згідно з МСФЗ. Бажано було б всі проблемні моменти з обліку інвестиційної нерухомості розкрити в методичних рекомендаціях.

Також інформацію про інвестиційну нерухомість підприємства, що надається користувачам інформації на сьогоднішній момент, необхідно розширити. Потрібно зобов'язати підприємства надавати всю інформацію про інвестиційну нерухомість згідно з П(С)БО 32 у довільній формі або у формі, що розроблена авторами. Бажано, щоб при переході на ведення обліку та складання звітності за МСФЗ у фінансовій звітності підприємств України відображалася й інформація про оборотні активи, яку необхідно подавати згідно з міжнародними стандартами, що дозволить користувачам мати інформацію про них у повному обсязі.

Література: 1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 "Інвестиційна нерухомість", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. № 779 [Електронний ресурс] . – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 40 "Інвестиційна нерухомість" [Електронний ресурс] . – Режим доступу : www.minfin.gov.ua. 3. Голов С. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку "Інвестиційна нерухомість" у вітчизняному форматі (коментар до П(С)БО 32 "Інвестиційна нерухомість") / С. Голов // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 7. – С. 8–17.

УДК 658.15

Проскурніна Н. В.

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДКОНТРОЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Подано систему підконтрольних показників зовнішньоекономічної діяльності підприємства, в якій зосереджена увага на ефективності ЗЕД. Наведено критичний розгляд аналітичного обчислення запропонованих підконтрольних показників.

Аннотация. Представлена система подконтрольных показателей внешнеэкономической деятельности предприятия, в которой сосредоточено внимание на эффективности ВЭД. Приведено критическое рассмотрение аналитического вычисления предложенных подконтрольных показателей.

© Проскурніна Н. В., 2011

Annotation. A system of controlled foreign economic activity indicators, which focuses on the effectiveness of FEA is proposed. The critical review of the analytical calculation of the proposed controlled indicators is presented.

Ключові слова: підконтрольні показники, зовнішньоекономічна діяльність підприємства (ЗЕДП), ефективність ЗЕДП.

У сучасних умовах господарювання українських підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД), важливим є постійний і повний контроль показників діяльності. Це забезпечує своєчасне реагування на внутрішні та зовнішні фактори, які впливають на ефективність ЗЕД. Сучасні функції управління підприємством, такі, як контролінг, здатні активізувати систему управління, спрямувавши її на вирішення проблем ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства (ЗЕДП). Основним критерієм для оцінки ефективності ЗЕДП у ринкових умовах господарювання підприємства є максимізація прибутку від зовнішньоекономічної діяльності.

Вирішення проблем ефективності ЗЕД підприємства за рахунок впровадження системи підконтрольних показників забезпечить необхідну оперативність при ухваленні стратегічних та оперативних рішень, достатній рівень інформативності в конкурентоспроможності підприємства на світовому та вітчизняному ринках і зростання економічної ефективності функціонування підприємства ЗЕД у цілому.

Система підконтрольних показників повинна дотримуватись таких принципів, як:

1) принцип всебічного врахування складових елементів витрат та результатів, який передбачає якісну класифікацію і відтворення відповідних у документах оперативного, статистичного і бухгалтерського обліку;

2) принцип приведення витрат і результатів для порівняння, який передбачає, що показники, які порівнюються, повинні відтворюватися однаковими кількісними одиницями;

3) принцип приведення різнотермінових витрат і результатів до одного моменту часу за допомогою дисконтування;

4) принцип співставлення з базовим варіантом, що відтворює сутність застосування показників ефективності експорту та імпорту для здійснення економічного аналізу зовнішньоекономічної діяльності на основі інструментів описової статистики з метою вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності протягом досліджуваного періоду [1].

Таким чином, для забезпечення аналітичної та інформаційної функції контролінгу [2] з метою впровадження підконтрольних показників ЗЕД слід використовувати такі показники:

1) економічна ефективність та економічний ефект експорту/імпорту;

2) валютна ефективність експорту/імпорту;

3) ефективність реалізації експортованої продукції на внутрішньому ринку;

4) індекси вартості, ціни та фізичного обсягу продукції, що експортується або імпортується.

Показник економічної ефективності експорту/імпорту виражає суму інвалютного доходу від реалізації експортних товарів на одну гривню витрат на експорт/імпорт продукції. Він розраховується за формулою:

$$E_e = \frac{ЧВ}{ПВ},$$

де ЧВ – чистий вигог в іноземній валюті за реалізований товар, переведений у гривню за офіційним курсом на день надходження валютної виручки;

ПВ – повні витрати підприємства на виробництво та реалізацію експортованої продукції, грн. У роботах вчених Козак Ю. Г., Логвінової Н. С., Сіваченко І. Ю. та інших [3] цей показник має назву рентабельності експорту.

На відміну від показника економічної ефективності експорту/імпорту, показник економічного ефекту від експорту/імпорту є абсолютним і виражається в грошових одиницях. Він є відносним показником й обчислюється на основі показника "прибуток".

Показник валютної ефективності експорту/імпорту визначається на основі експортного/імпортного еквівалента, тобто обсягу товарів та послуг, що експортуються або імпортуються. Він є відносною величиною, що характеризує ефективність зовнішньоторговельної операції порівняно з національним валютним курсом і розраховується за такими формулами:

$$K_{BE} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{Ei} Q_{Ei}}{\sum_{i=1}^m C_{Ei} Q_{Ei}},$$

де P_{Ei} – валютна ціна одиниці експортного i -го товару (послуги), вал.од./од.;

C_{Ei} – витрати на виробництво й реалізацію i -го товару (послуги) в національній валюті, грн/од.;

Q_{Ei} – кількість одиниць i -го товару (послуги);

m – кількість товарів чи послуг в експортному еквіваленті.

$$K_{BE} = \frac{\sum_{i=1}^n P_{ii} Q_{ii}}{\sum_{i=1}^m CP_{ii} Q_{ii}},$$

де P_{ii} – ціна i -го товару (послуги) на внутрішньому ринку, грн/од.;

CP_{ii} – валютна ціна (ціна придбання) i -го товару (послуги), вал.од./од.;

Q_{ii} – кількість одиниць i -го товару (послуги);

m – кількість товарів чи послуг в імпортному еквіваленті.

Цей коефіцієнт повинен перевищувати значення валютного курсу. У разі якщо операція була експортною, слід використовувати обернений курс обміну валют, а для імпортової – звичайний обмінний курс.

Для обґрунтування вибору ринку функціонування науковці рекомендують застосовувати показник ефективності реалізації експортованої продукції на внутрішньому ринку. Вигідність продажу товару в межах країни оцінюється за формулою:

$$E_{\text{ек}}^{\text{вн}} = \frac{Q_{\text{ек}} \cdot P_{\text{вн}}}{C_{\text{вир}}},$$

де $Q_{\text{ек}}$ – обсяг експорту в натуральному виразі, од.;

$P_{\text{вн}}$ – ціни на продукцію, аналогічну експортованій на внутрішньому ринку, грн;

$C_{\text{вир}}$ – затрати на виробництво і реалізацію експортної продукції на внутрішньому ринку, тис. грн.

Цей показник доцільно порівнювати із показником валютної ефективності експорту. Якщо в результаті такого порівняння показник валютної ефективності експорту буде більшим за показник ефективності реалізації експортованої продукції на внутрішньому ринку, то підприємству ЗЕД вигідно здійснювати експортну операцію.

Для аналізу динаміки експорту або імпорту продукції рекомендується використовувати індекси вартості, цін та фізичного обсягу продукції. Ці індекси дають можливість побачити, наскільки і де змінилися середні ціни, вартість та фізичний об'єм експортованої/імпортованої продукції [4]. Вони розраховуються за формулами:

$$I_{\text{варт.}} = \frac{\sum_{i=1}^n Q_{i1} \cdot P_{i1}}{\sum_{i=1}^n Q_{i0} \cdot P_{i0}}, \quad I_{\text{цін}} = \frac{\sum_{i=1}^n Q_{i1} \cdot P_{i1}}{\sum_{i=1}^n Q_{i1} \cdot P_{i0}}, \quad I_{\text{фіз. обсяг}} = \frac{\sum_{i=1}^n Q_{i1} \cdot P_{i0}}{\sum_{i=1}^n Q_{i0} \cdot P_{i0}},$$

де Q_{i1} і Q_{i0} – відповідно кількість експорту і-го товару у звітному періоді;

P_{i1} і P_{i0} – відповідно ціни експорту і-го товару у звітному періоді;

i – окремі види товарів від 1 до p .

Таким чином, на основі запропонованої системи підконтрольних показників можна сформулювати аналітичне забезпечення управлінського рішення щодо ефективного функціонування машинобудівних підприємств, а саме в розрізі його зовнішньоекономічної діяльності. Перевагами запропонованої системи підконтрольних показників є комплексний характер оцінювання ефективності ЗЕД, адекватність реальним умовам функціонування підприємства та універсальність, оскільки обчислюються вони за допомогою первинної обліково-фінансової звітності.

Література: 1. Віневич А. М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. / А. М. Віневич, О. В. Максимець. – 2-ге вид., перероб. та доповн. – К. : "Видавничий дім "Професіонал", 2009. – 216 с. 2. Деменіна О. М. Організаційно-економічні аспекти формування системи оперативного контролінгу на вітчизняних підприємствах / О. М. Деменіна // Проблеми науки. – 2008. – № 8. – С. 32–37. 3. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств : навч. посібн. / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, І. Ю. Сіваченко та ін. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 792 с. 4. Маслак О. О. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. / О. О. Маслак, В. Й. Жежуха. – Львів : Новий Світ – 2000, 2010. – 310 с.

УДК 657.6 (075.8)

Шевчук О. А.

АСПЕКТИ АВТОМАТИЗАЦІЇ АУДИТУ ВИТРАТ НА ЗБУТ У ПІДПРИЄМСТВАХ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. Розглянуто особливості процесу моделювання та автоматизації аудиту витрат на збут. Подано авторські рекомендації щодо покращення роботи програмного забезпечення автоматизації аудиту збутових витрат на підприємствах цукрової промисловості.

Аннотация. Рассмотрены особенности процесса моделирования и автоматизации аудита расходов на сбыт. Представлены авторские рекомендации по улучшению работы программного обеспечения автоматизации аудита сбытовых затрат на предприятиях сахарной промышленности.

Annotation. The the features of process of modeling and automation of audit marketing costs are studied. The author's recommendations on improving audit automation software marketing costs in the business of the sugar industry are suggested.

Ключові слова: підприємство, витрати на збут, автоматизація аудиту, цукрова промисловість.

© Шевчук О. А., 2011

Особливого значення сьогодні набуває дослідження автоматизованих інформаційних систем аудиту. Нині є потенціал використання комп'ютерних програм на всіх стадіях аудиторського процесу витрат у тому числі витрат на збут: планування, документування та формування висновків за результатами проведеного аудиту.

Автоматизація аудиту витрат на збут охоплює значний перелік проблем, пов'язаних із використанням інформаційних технологій у контролі, аудиті, аналізі фінансової звітності підприємств цукрової промисловості, оцінці й надійності інформаційних систем і, звичайно, у забезпеченні аудиторських процедур [1, с. 38].

На думку В. Рудницького, "...на сьогоднішній день головне завдання наукового дослідження в даній галузі полягає у визначенні пріоритетних напрямів комп'ютеризації аудиторської діяльності, найважливішими з яких є: розробка ефективних методик аудиту в середовищі ЕОД, враховуючи особливості вітчизняної нормативної бази, діючої практики бухгалтерського обліку та інші фактори; розробка аудиторських комп'ютерних засобів, які включають у себе спеціальне технічне, математичне, програмне, інформаційне та лінгвістичне забезпечення [2, с. 97].

ЕОД може суттєво впливати на процес вивчення та оцінку системи обліку і внутрішнього контролю, а також на вибір та підготовку спеціальних аудиторських комп'ютерних процедур і прийомів. Тому аудитор повинен отримати достатні знання про середовище ЕОД для здійснення необхідних аудиторських процедур [2, с. 98].

Нині провідним чинником, що стримує процес автоматизації аудиту витрат на збут, на думку автора, є недостатність інформації про наявні продукти, а також дуже низький рівень пропонованих інформаційних пакетів.

Звернемо увагу на те, що нині в Україні запровадження в господарську діяльність новітніх технологій аудиту перебуває на незадовільному рівні.

Актуальною відмінністю автоматизованого аудиту виступає те, що аудитор, як справедливо зауважує Івахненко С. В., нині має змогу перевірити всі операції, набори документів, рахунки аналітичного обліку, а не поклатись лише на окремі вибірки [3].

Такі програмні продукти, які допомагають здійснювати цей аналіз, називаються аудиторським програмним забезпеченням загального призначення (generalized audit software – GAS). У провідних країнах Західної Європи, США, Канаді, де поширені інформаційні технології аудиту, найпопулярнішими є програми ACL або IDEA. Зокрема, дані господарської діяльності у згаданих вище програмах аналізуються побудовами логічних виразів, що виявляє доступний інтервал значень для одного чи кількох полів у базі даних, стандартним тестом, який дає змогу проводити наступні програми з виявлення записів із "заокругленими" сумами. Тут використовують логічні функції програми IDEA у вигляді $AMOUNT \%100=0$, де "%" відображає функцію, яка показує результат у вигляді десятих частини числа, що утворюється діленням суми (amount) на 100. Якщо виникає нульовий залишок, то це засвідчує, що сума закінчується на "00" [1, с. 39].

Узагальнюючи наведену вище інформацію, хочемо зазначити, що ці відомі продукти аудиторських програм практично не підходять для їхнього використання на підприємствах цукрової промисловості України, адже під час проведення аудиту витрат на збут основними аргументами, які підтверджують це, на думку автора, є:

- невпевненість у точності перенесення даних із системи обліку витрат на збут;
- необхідність чималих затрат часу на вивчення системи знаків для введення запитів у програмі;
- немає ні в ACL, ні в IDEA інтерфейсу українською чи російською мовою, що значно ускладнює їхнє вивчення та освоєння.

Раніше уже зазначалось про відсутність українських розробок комп'ютерних програм аудиту, проте, вивчаючи ринок інформаційних технологій в Україні, автор дізнався про стійку позицію на нашому ринку російської програми "IT Audit: Аудитор". Проаналізувавши даний продукт, зауважимо, що він досить суттєво впливає на поле аудиту. Зокрема, програма поєднує способи аналізу даних витрат на збут, розрахунки аудиторських ризиків, визначення доказів під час проведення перевірки.

З'ясувавши недоліки згаданої вище програми, зауважимо таке:

спроби всіх дій аудиту підпорядкувати схемі, починаючи з форми перевірки до складання робочих документів;

неідеальний процес передавання даних з бухгалтерського програмного продукту. Цей "мінус" програми інколи вчені розглядають як його перевагу, що визначає помилки, пов'язані з недостатньою кваліфікацією аудиторів, проте він, переважно відображає національні особливості РФ, де активно триває процес розробки власних стандартів аудиту, які більше нагадують інструкції та нормативи, ніж стандарти у їхньому класичному значенні [4, с. 395].

Водночас наведемо графічну схему автоматизації, яка нині, з точки зору автора, є актуальною (рисунок).

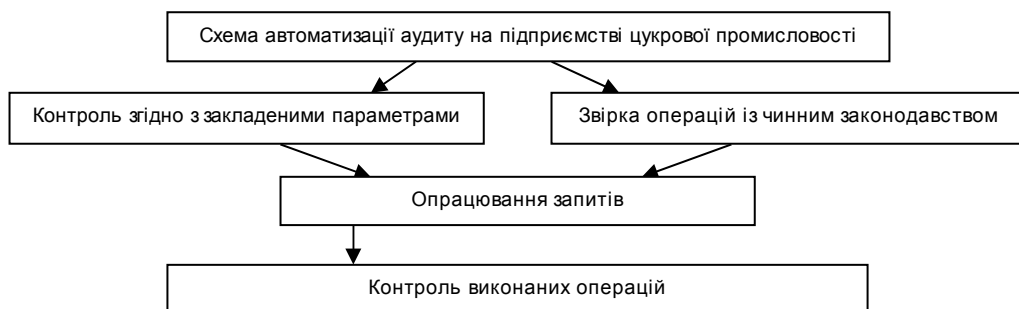

Рис. Схема автоматизації аудиту на підприємстві цукрової промисловості

Отже, з проведеного вище дослідження хочемо запропонувати власний варіант того, що має містити програмне забезпечення аудиторської діяльності, зокрема щодо аудиту витрат на збут:

1) у програмне забезпечення мають входити модулі, які забезпечували б якісний аудит витрат на збут, зокрема, використовувались би методи перевірки документів, отриманих клієнтом від третіх осіб, перевірки документів самого клієнта, контролю за математичними розрахунками операцій зі збутом;

2) програма має бути повністю адаптованою до вітчизняного законодавства, а в даному випадку і до цукрової галузі промисловості, адже нині фактів щодо комп'ютеризації аудиту, в тому числі витрат на збут, на цукрових заводах України немає;

3) мають існувати шаблони запитів, які б оперативно давали відповідь на задані задачі;

4) має здійснюватись якісне передавання даних, у тому числі витрат на збут, з бухгалтерських програм підприємства в аудиторську програму, без втрат даних та їхнього спотворення;

5) має забезпечуватись логічний аналіз облікової інформації клієнта, контроль за технічною цілісністю бухгалтерії підприємства;

6) мають бути в наявності оригінали всієї документації аудитора, яка дає змогу скласти аудиторський висновок за результатами перевірки і за витратами на збут у тому числі;

7) програмний пакет має містити як мінімум три мовних інтерфейси: український, російський та англійський. Адже, маючи кілька мовних пакетів, можна співпрацювати у даній сфері зі своїми закордонними партнерами, зокрема, мати змогу використовувати англійську мову не завдаючи дискомфорту партнерам під час користування програмою.

Література: 1. Івахненко С. В. Аудиторське програмне забезпечення для аналізу даних: перший український досвід / С. В. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 10. – С. 38–44. 2. Рудницький В. Аудит у середовищі електронної обробки даних / В. Рудницький // Облік як інформаційна система для економічної безпеки підприємств : матеріали науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2010 р. – Тернопіль, 2010. – С. 97–99. 3. Івахненко С. В. Комп'ютерний аудит: контрольні методики і технології : наук. вид. / С. В. Івахненко. – К., 2005. – 286 с. 4. Шевчук О. А. Порядок розробки плану та програми аудиту витрат на збут / О. А. Шевчук // Економічний і соціальний розвиток України в ХХ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : тези доповідей Сьомої Міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – С. 395–396.

УДК 657.71

Хренова А. О.

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ЗА ПРОЦЕСНИМ ПІДХОДОМ

Анотація. Розкрито необхідність адаптування організації управління таким важливим елементом, як фінансові потоки за процесним підходом.

Аннотация. Раскрыта необходимость адаптации организации управления таким важным элементом, как финансовые потоки на основе процессного подхода.

Annotation. The necessity of adaptation the organization of management of such an important element as the financial flows on the basis of process approach is considered.

Ключові слова: фінансові потоки, процесний підхід, організація управління.

Поточні результати господарювання національних товаровиробників зазнали значного погіршення завдяки світовій фінансово-економічній кризі. Вони характеризуються падінням обсягів промислового виробництва, зменшенням споживчого попиту, порушенням наявних коопераційно-інтеграційних зв'язків у взаєминах суб'єктів господарювання, що об'єднані в різного роду логістичні ланцюги створення вартості. Це призводить до виникнення різноманітних проблемних ситуацій як у життєдіяльності логістичних систем, так і у відносинах "постачальник – виробник – споживач". Саме потреба подолання можливих проблем вимагає організації належного управління бізнес-процесами підприємства, а саме фінансовими потоками. Головним підґрунтям у даному випадку виступатиме логістизація управлінської діяльності, орієнтована на збагачення наявних технологій менеджменту здобутками процесного підходу. Саме провадження організації управління за процесним підходом спроможне забезпечити синергійність фінансових потоків та в цілому бізнес-процесів підприємства, що обумовлює доречність проведення дослідження.

Метою дослідження є розвиток науково-методичного забезпечення раціональної організації фінансових потоків і формування рекомендацій щодо впровадження відповідних управлінських механізмів у практику господарювання підприємств.

Об'єктом дослідження є фінансові потоки підприємств.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні засади та прикладні аспекти організації управління фінансовими потоками, орієнтовані на врахування особливостей бізнес-процесів.

Діяльність будь-якої системи управління повинна нівелювати негативну дію проблемних ініціатив. Дійсно, лише їх усвідомлення дозволить визначити шляхи покращення умов життєдіяльності, а отже, й на-прями організації управління. У такому випадку слід враховувати те, що у літературі [1 – 3] наголос робиться на невідповідності обраних підприємствами систем управління мінливим й непередбачуваним вимогам середовища через так звану кризу координації при управлінні за функціями [4].

Відмова від функціонального розподілу робіт призвела до виникнення певної множини новітніх управлінських концепцій, серед найбільш дієвих з яких можна виділити "управління за процесами" (управління послідовністю робіт, що орієнтовані на отримання визначеного результату та мають конкретну цінність для споживача [4]).

На думку Поспєлова О. М. [2], циклічність виконання логістичних операцій разом з циклічним процесом відтворення ресурсів дозволяє виділити на підприємстві ряд окремих функціональних циклів: виробничий, обігу дебіторської та кредиторської заборгованостей, цикл розміщення замовлень чи цикл отримання ресурсів. Кожен з них також потребує відповідного організаційного та управлінського регламентування.

З точки зору організації управління фінансовими потоками зростає потреба виділення основних бізнес-процесів та циклів їх обслуговування. Як видно з рис. 1, цикл відтворення предметів праці перетворюється у потік матеріальних ресурсів. Наявні при цьому соціально-економічні взаємини формують потоки фінансових та інформаційних ресурсів.

У будь-якому разі впорядкування відносин між зазначеними на рис. 1 ланками передбачає виконання функцій управлінського циклу, таких, як: планування та прогнозування, координація, мотивація, облік та контроль, регулювання тощо.

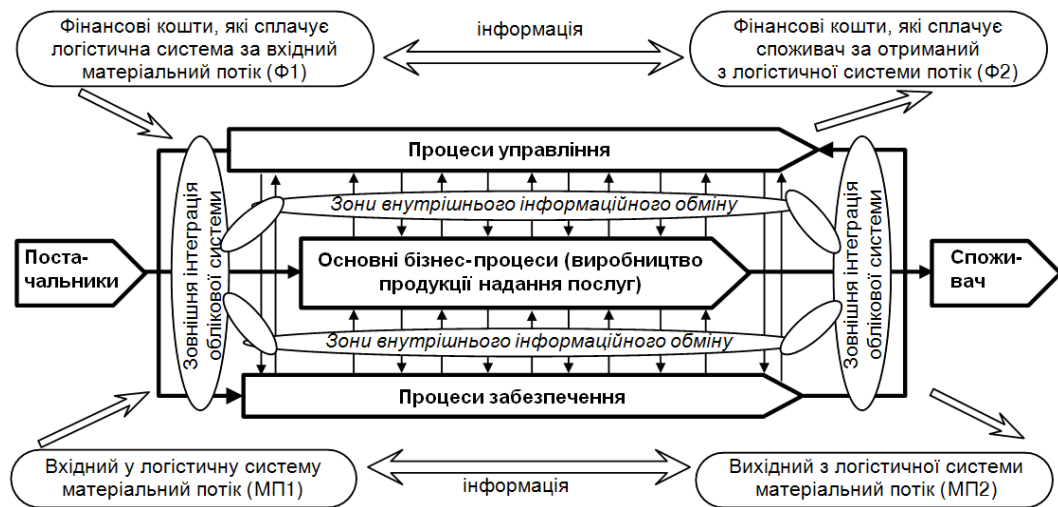

Рис. 1. Спрощена модель діяльності підприємства за Поспєловим О. М. [2]

Зрозуміло, що виконання означених функцій необхідно належними чином організувати.

З точки зору регламентування дій з організації управління фінансовими потоками пропонується використовувати методи структурного моделювання, які дозволять відобразити процес його формування з потрібною для кожного конкретного підприємства деталізацією. Відповідна контекстна діаграма подана на рис. 2.

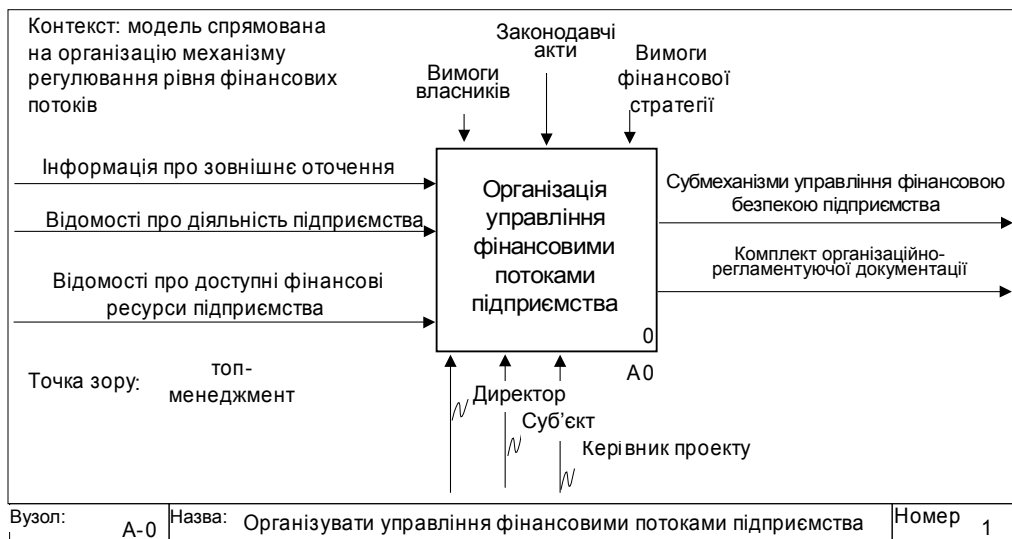

Рис. 2. Контекстна діаграма організації управління фінансовими потоками підприємства

Отримана деталізація процесу організації управління фінансовими потоками підприємства подана на рис. 3, з якого видно, що рівень фінансової безпеки значною мірою визначається якістю розробки фінансової стратегії підприємства.

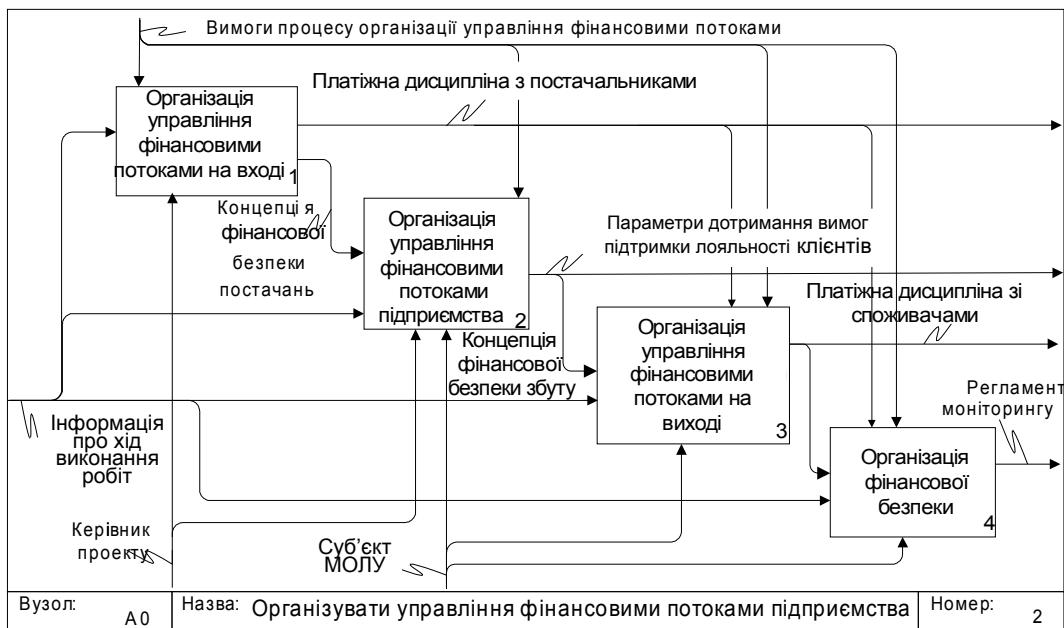

Рис. 3. Процес організації управління фінансовими потоками підприємства

При цьому саме відносини підприємства з контрагентами в зонах входу та виходу фінансових ресурсів виступають однією з головних небезпек (факторів-загроз) для виконання фінансової стратегії. Відповідно оптимізація процедури формування платіжної дисципліни з постачальниками та споживачами для нормалізації взаємовідносин з ними й розширення інтеграції повинна стати одним з головних завдань організації управління фінансовими потоками.

Література: 1. Дороніна М. С. Управління економічними та соціальними процесами підприємства : монографія / М. С. Дороніна. – Харків : ХДЕУ, 2002. – 432 с. 2. Поспелов О. М. Організація логістичного управління діяльністю підприємства : дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / О. М. Поспелов. – Харків, 2009. – 279 с. 3. Карпенко О. А. Логістичний підхід до управління фінансовими потоками підприємств [Електронний ресурс] / О. А. Карпенко, С. І. Тимошок. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Upsal/2009_6/09koafsm.pdf. 4. Елиферов В. Г. Бизнес-процессы: Регламентация и управление : учебник / В. Г. Елиферов, В. В. Репин. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 320 с. 5. Ковальчук Г. В. Фінансові потоки в системі економічних відносин : монографія / Г. В. Ковальчук, Г. М. Азаренкова. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 328 с.

УДК 657.628

Харламова О. В.

Прохорова А. В.

МОНІТОРИНГ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ЯК РЕГУЛЯТИВНИЙ ФАКТОР УПРАВЛІННЯ НИМИ

Анотація. Сформульовано етапи процесу управління грошовими потоками, окреслено основні цілі їх оптимізації, розкрито значення ефективного управління грошовими потоками, докладно деталізовано аналітичні та організаційні процедури на кожному етапі формування стратегії оптимізації грошових потоків.

Аннотация. Сформулированы этапы процесса управления денежными потоками, описаны основные цели их оптимизации, раскрыто значение эффективного управления денежными потоками, детализированы аналитические и организационные процедуры на каждом этапе формирования стратегии оптимизации денежных потоков.

© Харламова О. В., Прохорова А. В., 2011

Annotation. The stages of management process by cash flows are set, the primary purposes of their optimization are described, the value of effective management cash flows is exposed, analytical and organizational procedures on every stage of forming the strategy of optimization of cash flows are gone into detail.

Ключові слова: грошові потоки, моніторинг, оптимізація.

Мінливість ринкового середовища веде до зниження ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств. Це зумовлює необхідність зміни підходів до фінансового управління, провідною ланкою якого є управління грошовими потоками.

Теоретичні засади формування та руху грошових потоків викладені у працях вчених: М. Бертонеша, Ю. Бріггема, Р. Найта, М. Поукока, Д. Хана, Дж. К. Ван Хорна, В. Балабанова, О. Горбунова, В. Дудкіна, В. Ковальова, В. Леонтєва, Е. Сорокіної, Н. Хахонової, М. Білик, В. Галасюк, Г. Кіреїцева, А. Козлюк, С. Надточій, А. Поддєрьогіна, О. Терещенко та ін. [1 – 6].

Проблема в управлінні грошовими потоками полягає в тому, що існуючий механізм фінансового управління не виконує достатню мірою покладених на нього завдань щодо оцінки результативності руху грошових коштів. У зв'язку з цим виникає потреба постійного моніторингу їх динаміки. Моніторинг грошових потоків – це процес перевірки виконання управлінських рішень у сфері, де вони формуються, з метою їх оптимізації та реалізації розробленої політики розвитку. Моніторинг грошових потоків також трактується як складова частина і механізм процесу управління фінансово-виробничою програмою підприємств.

Мета статті – визначити сутність і структуру грошових потоків, дослідити напрями їх оптимізації, визначити теоретичну сутність системи моніторингу грошових потоків.

Грошовий потік – це фактичні чисті готівкові кошти, які надходять на підприємство чи витрачаються ним протягом деякого визначеного періоду.

Етапами процесу управління грошовими потоками є такі: 1) аналіз грошового потоку; 2) планування грошового обороту та грошових потоків підприємства; 3) контроль за збалансованістю надходження та витрачання грошових коштів; 4) коригування термінів платежів; 5) пошук резервів прискорення швидкості грошового обороту, термінів зарахування та перерахування грошей.

Оптимізація грошових потоків становить процес вибору найкращих форм їх організації на підприємстві з урахуванням умов і особливостей здійснення його господарської діяльності.

Основними цілями оптимізації грошових потоків є забезпечення збалансованості обсягів грошових потоків, синхронності формування грошових потоків у часі, зростання чистого грошового потоку підприємства.

Значення ефективного управління грошовими потоками визначається таким: грошові потоки обслуговують здійснення господарської діяльності у всіх її аспектах; ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу підприємства у процесі його стратегічного розвитку; раціональне формування грошових потоків сприяє підвищенню ритмічності здійснення операційного процесу управління; ефективне управління грошовими потоками дозволяє скоротити потреби в позиковому капіталі; управління грошовими потоками є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу; ефективне управління грошовими потоками забезпечує зниження ризику неплатоспроможності; активні форми управління грошовими потоками дозволяють отримувати додатковий прибуток, який генерується безпосередньо його грошовими активами.

Основними об'єктами оптимізації виступають: позитивний, негативний та чистий грошові потоки і залишок грошових активів.

Для досягнення максимальної ефективності оптимізації грошових потоків, даний процес слід логічно інтегрувати в загальну схему управління грошовими потоками, яка складається з певних стадій оптимізаційного процесу.

На першому етапі формування стратегії оптимізації грошових потоків доречно здійснювати такі дії: 1) визначення періоду, на який буде формуватися стратегія; 2) стратегічний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовищ; 3) визначення відповідної стратегічної мети та принципів оптимізації грошових потоків; 4) формування цілей оптимізації грошових потоків за напрями діяльності на основі визначених загальних принципів та мети оптимізації грошових потоків.

На другому етапі формування стратегії доцільно проводити оптимізацію грошових потоків за їх обсягами планового періоду. Обсяги вхідного та вихідного грошових потоків варто формувати таким чином: 1) визначаються напрями сфери діяльності; 2) пропонується визначити характер взаємного впливу визначених напрямів діяльності в розрізі видів діяльності; 3) визначаються задачі оптимізації за кожним видом діяльності окремо; 4) визначаються задачі оптимізації грошових потоків інвестицій за кожним напрямом діяльності.

У ході третього етапу, тобто оптимізації грошових потоків підприємства у часі, здійснюється розробка деталізованого прогнозу вхідних грошових потоків, відповідне планування вихідних грошових потоків підприємства та їх співставлення за такими стадіями: 1) прогнозуються планові вхідні та планові вихідні грошові потоки підприємства; 2) проводиться співставлення позитивного та від'ємного грошових потоків; 3) ідентифікуються періоди з касовими розривами та надлишками грошових потоків; 4) визначаються задачі оптимізації грошових потоків фінансових інвестицій; 5) проводиться аналіз витрат з обслуговування грошових потоків на плановий період; 6) вносяться відповідні корективи до процесу управління грошовими

потоками з приводу оптимізації рівня витрат за критерієм досягнення оптимального співвідношення обсягу цих витрат та економічного ефекту.

На етапі реалізації управлінських рішень здійснюється збір та аналіз даних про стан грошових потоків. На підставі цих даних коригуються відповідні планові показники оптимізації грошових потоків і вносяться зміни у платіжний календар. На основі відкоригованого платіжного календаря планується подальше здійснення платежів. Для контролю й аналізу досягнутих результатів слід аналізувати рівень синхронності, збалансованості та ефективності грошових потоків, визначати відхилення досягнутих цільових показників оптимізації грошових потоків від планових, досліджувати вплив факторів, що обумовили відхилення, та економічні наслідки відхилення задач, цілей та принципів, що не досягнуті в результаті процесу оптимізації грошових потоків.

На останньому етапі коригування відповідних цільових параметрів грошових потоків доцільно здійснювати пошук альтернативних шляхів коригування поставлених відповідних цілей та задач оптимізації грошових потоків підприємства, а також вибір і реалізацію відповідного рішення щодо коригування цілей та задач оптимізації грошових потоків підприємства.

Таким чином, створення системи фінансового моніторингу повинно стати невід'ємною складовою побудови всієї системи управління із забезпечення ефективності функціонування. Моніторинг слід розглядати як регулятивний фактор, який характеризується не лише тим, що "обслуговує" підприємство, а й тим, що він є певною системою взаємопов'язаних важелів управління, здатною видозмінюватися, розвиватися і вдосконалюватися. Система моніторингу в управлінні грошовими потоками передбачає першочергове запровадження аналізу дослідження їх руху з необхідністю отримання інформації про величину грошових потоків за визначені проміжки часу, складові елементи грошових потоків, напрями руху, що генерують основні потоки, а також для розробки управлінських рішень з метою їх оптимізації. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на забезпечення інтеграції заходів оптимізації грошових потоків у загальну систему управління грошовими потоками, що дозволить упорядковувати та координувати управлінські дії, а також підвищувати загальну ефективність фінансового управління.

Література: 1. Азаренкова Г. М. Фінансові потоки в системі економічних відносин : монографія / Г. М. Азаренкова. – Харків : ВД "ИНЖЕК", 2006. – 328 с. 2. Аналіз і контроль у системі управління капіталом підприємства : [монографія] / С. В. Мних, А. Д. Бутко, О. Ю. Большакова та ін. – К. : КНТЕУ, 2005. – 232 с. 3. Лігоненко Л. О. Управління грошовими потоками : навч. посібн. / Л. О. Лігоненко, Г. В. Ситник ; Київський національний торговельно-економічний ун-т. – К. : КНТЕУ, 2005. – 255 с. 4. Привалов В. О. Деякі аспекти управління грошовими потоками корпорацій / В. О. Привалов // Економіка і регіон. – 2008. – № 1. – С. 99–103. 5. Талах Т. А. Особливості методики проведення аналізу та оптимізації грошових потоків підприємства / Т. А. Талах // Зб. наук. праць ЛНТУ / відп. ред. докт. екон. наук, проф. Герасимчук З. В. – Луцьк, 2008. – Вип. 5 (20). – Ч. 2. – 368 с. 6. Твердохлібова Д. В. Грошові потоки: методичні засади побудови і аналізу : наук. доп. / Д. В. Твердохлібова / НАН України ; Інститут економічного прогнозування ; І. О. Луніна (наук. ред.). – К., 2000. – 88 с.

УДК 657.6.008.1:338.93

Сіменко І. В.

Гукова М. В.

ДІАГНОСТИКА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: ВИЗНАЧЕННЯ ЕТАПІВ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Анотація. Розглянуто питання визначення етапів організації діагностики ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Наведено взаємозв'язок економічної діагностики зі складовими формування політики управління підприємством.

Аннотация. Рассмотрены вопросы определения этапов организации диагностики ресурсного потенциала сельскохозяйственных предприятий. Показана взаимосвязь экономической диагностики и составных элементов формирования политики управления предприятием.

© Сіменко І. В., Гукова М. В., 2011

195

"Управління розвитком", №5(102) 2011

Annotation. The questions of determination of stages of the organization of diagnostics of resource potential of agricultural enterprises are considered. The interrelation of economic diagnostics and components of forming a policy enterprise management is shown.

Ключові слова: діагностика, ресурсний потенціал підприємства, етапи діагностики, організація процесу.

Діяльність вітчизняних сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання характеризується необхідністю постійного пошуку шляхів забезпечення свого стійкого функціонування на основі розробки стратегії щодо ефективного використання ресурсного потенціалу підприємств, досягнення певного рівня їх розвитку в умовах динамічних змін. Особливе значення ресурсний потенціал має для агроформувань як об'єктивна умова забезпечення життєдіяльності сільськогосподарських підприємств і необхідна складова передумови розвитку аграрного сектору економіки. Оцінювання результатів діяльності з метою пошуку резервів розвитку може здійснюватись на основі застосування діагностики, яка дозволяє встановити та вивчити ознаки, що характеризують наявність відхилень у діяльності, передбачити можливі відхилення в роботі, а також охоплює розробку методів і заходів виявлення та локалізації недоліків.

Діагностика (від гр. diagnosis – розпізнання) більшою мірою асоціюється із медичним терміном, однак принципові підходи та методики даного виду діяльності можуть мати позитивний результат в економічній діяльності [1, с. 73].

У загальному трактуванні діагностика передбачає визначення суті та особливостей проблем на основі всеохоплюючого аналізу, при застосуванні певного набору принципів та методів його проведено.

Економічну діагностику вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені: Беліков О. Ю., Бланк І. О., Вербя В. А., Решетняк Т. І., Г. Тейл, Мескон М. Х., М. Альберт, Ф. Хедоурі та ін. Але питання, які стосуються особливостей формування ресурсного потенціалу агроформувань, досліджено не достатньо глибоко.

Метою статті є визначення етапів організації економічної діагностики, її місця і ролі в розробці політики управління сільськогосподарських підприємств.

Потенціал підприємства – інтегральне відображення поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу здібностей в економічні блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні і суспільні інтереси [1, с. 193].

За допомогою аналізу статистичних даних ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств розглянемо в динаміці за останні два роки його значення та виявимо ключові проблеми. Різні автори розглядають ресурсний потенціал підприємства по-різному, але більшість вчених виокремлюють трудові, земельні, матеріально-технічні, фінансові ресурси (останні не можемо оцінити через відсутність достовірних даних) (таблиця).

Таблиця

Основні показники ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств [2]

Показники	2008 р.	2009 р.	Відхилення (+, -)	Темп зміни %
1	2	3	4	5
Кількість сільськогосподарських підприємств	58387	59059	672	102,2
Трудові ресурси:				
Середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві	191,6	175,5	-16,1	92
Земельні ресурси:				
Площа сільськогосподарських угідь, усього, тис. га	41596,4	41596,4	-	100
Площа ріллі, усього, тис. га	32478,4	32378,4	-	100
Матеріально-технічні ресурси:				
Вартість основних засобів, млн грн	78978	95880	+16902	121,4
Наявність сільськогосподарської техніки на сільськогосподарських підприємствах, шт.	200891	190574	-10317	94,9

1	2	3	4	5
Поголів'я худоби та птиці у перерахунку на умовне, тис. голів	13331,9	14235,8	+105,6	106,8

Інформація, наведена у таблиці, свідчить, що кількість підприємств в 2009 році порівняно з 2008 зросла на 2 %, середньорічна чисельність працівників зменшилась на 8 %, що є катастрофічним показником для безробіття, яке склалося на селі, а тим паче, в умовах економічної кризи. Це відбувається через значний відтік робочої сили з села до міста, а також зі складними умовами праці, сезонністю, середньою заробітною платою в галузі, яка є меншою, ніж, наприклад, у будівництві або в промисловості. Також видно, що матеріально-технічна база знаходиться у важкому стані – про це свідчить негативна динаміка важливих показників. Недоліки у формуванні матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств спричинили певні диспропорції та "вузькі місця" у забезпеченості деякими видами засобів праці. Унаслідок відсутності системного підходу у формуванні основних фондів створені виробничі потужності, які не повністю пов'язані з потребами сільськогосподарського виробництва. Це зумовлює те, що одні групи основних фондів не використовуються в повному обсязі, а іншими групами основних фондів виробництво рослинницької продукції забезпечено недостатньо.

Більшу частину проблем, пов'язану з використанням ресурсів на підприємстві, змогла б вирішити правильно організована і впроваджена економічна діагностика. Але це ще одна проблема на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах, оскільки діагностика або не проводиться взагалі, або сам процес її організації є недосконалим.

Отже, діагностика ресурсного потенціалу підприємства є складним процесом, що вимагає значних ресурсів, а саме: кваліфікованих кадрів, фінансових коштів, якісного інформаційного забезпечення; потребує дотримання і визначених принципів та відповідного інструментарію, що в підсумку дозволяє досягати найбільшого ефекту від її застосування.

Для визначення ролі та місця економічної діагностики в розробці політики управління підприємством розглянемо, перш за все, поетапний процес її організації на ТОВ "Агрофірма "Світанок":

1 етап – визначення цілей діагностики. Він передбачає оцінку стану ресурсного потенціалу підприємства і розробку рекомендацій на основі висновків за результатами проведення діагностики.

2 етап – формування команди виконавців. Після визначення об'єкта діагностики, залежно від масштабів і цілей формується група виконавців, до складу якої слід включити робітників економічного відділу або спеціалістів планової служби.

3 етап – розробка планів проведення діагностики. Залежно від поставленої мети, наприклад, підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, розробляється програма дослідження і готується перелік матеріалів для аналізу. Зміст програми залежить від мети та завдань аналізу.

4 етап – визначення джерел і збір інформації. Перед тим як розпочати накопичувати дані, потрібно визначитися з їх джерелами. Такими джерелами можуть стати на підприємстві фінансові, статистичні та внутрішні звіти, накази, розпорядження, інструкції, положення, а також зауваження і пропозиції відповідальних осіб з цього приводу.

Крім цього, необхідно використати зовнішню інформацію: досвід роботи вітчизняних і закордонних сільськогосподарських підприємств, результати науково-дослідних розробок. На цьому етапі аналітики обробляють інформацію, здійснюють її відбір та перевірку матеріалів відповідно до програми аналізу [3, с. 150].

5 етап – вибір методів аналізу. Залежно від наявності інформації і намічених цілей діагностики обирають методи, що максимально розкривають сутність питання і дозволяють прийняти управлінське рішення. Найбільш розповсюдженими є методи: порівняння, факторного аналізу, групувань, деталізації, індексний і графічний методи.

Для діагностики ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства пропонуємо такий інструментарій: факторний аналіз, порівняння, підбір сценарію, експоненційне згладжування, імітаційне моделювання, інтегральна оцінка, збалансована система та ін. [4, с. 214].

6 етап – проведення аналізу. Цей етап включає в себе визначення головних причин відхилення основних фактичних показників від планових, вивчення впливу на них окремих факторів, установлення їх взаємозалежностей і оцінку результатів виявлених резервів.

7 етап – формування висновків. Загальний результат виконаного аналізу і сформульованих висновків є завершальним етапом. До рекомендацій додається пояснювальна записка, зміст якої визначається програмою аналізу. Цю записку починають із загальних висновків виконання плану, причин відхилення показників від планових і їх зміни порівняно з попереднім періодом, виявляють взаємозалежність факторів та їх вплив на ефективність діяльності. За результатами діагностики з'ясовуються причини і недоліки, шляхи їх подолання й виявлення резервів.

Діагностика ресурсного потенціалу охоплює всі аспекти діяльності підприємства, й тому вона пов'язана з іншими економічними складовими. Розглянемо наведену на рисунку модель взаємозв'язку діагностики з іншими економічними інструментами та загальною політикою управління підприємством.

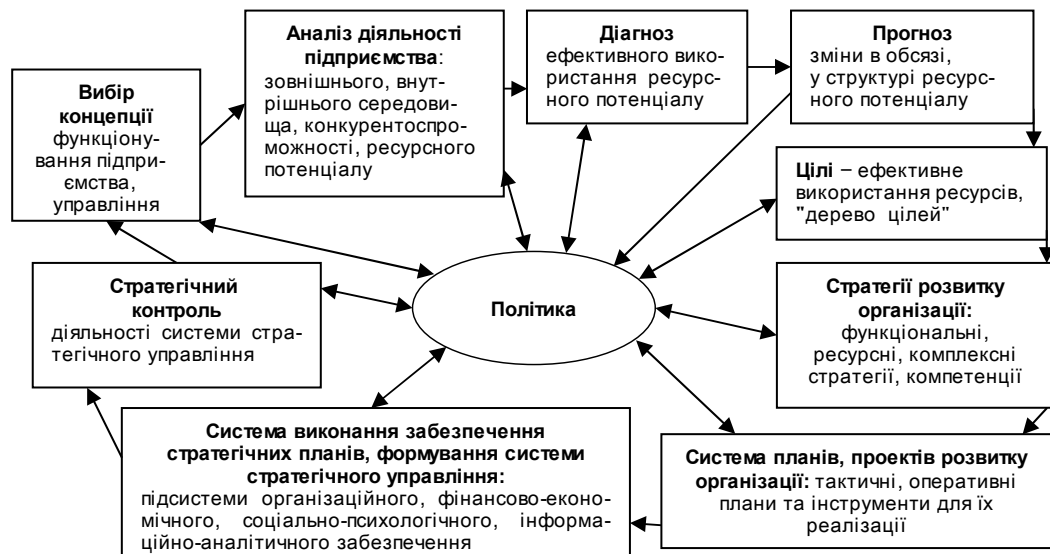

Рис. Взаємозв'язок економічної діагностики зі складовими формування політики управління підприємством

Таким чином, як сучасний ефективний підхід до оцінювання досягнутих результатів діагностика є об'єктивною необхідністю в діяльності підприємства, визнання і впровадження якої потребує вирішення таких питань:

усвідомлення керівниками необхідності постійного моніторингу і діагностики різних аспектів діяльності підприємства;

виділення у структурі підприємства спеціальних підрозділів, які б займалися діагностикою результатів діяльності та поточним моніторингом;

залучення, навчання, підготовка й мотивація фахівців, які займаються діагностикою на підприємстві, використання аутсорсингу із залученням спеціалізованих структур чи окремих фахівців-експертів;

упровадження та використання сучасних автоматизованих інформаційних систем збору, обробки інформації, що стосується діяльності агропромислового підприємства.

Перспективами подальших досліджень є розробка методик діагностики різних аспектів діяльності підприємства, що є складовими його ресурсного потенціалу та розвитку.

Література: 1. Економічна енциклопедія. – К. : Видавничий центр " Академія", 2000. – 560 с. 2. www.ukrstat.gov.ua. 3. Гетьман О. О. Економічна діагностика : навчальний посібник / О. О. Гетьман, В. М. Шаповалов. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 340 с. 4. Полянська А. Теоретичні засади діагностики потенціалу розвитку підприємства / А. Полянська // Економічний аналіз. – 2008. – № 3(19). – С. 213–215.

Семанюк В. З.

УДК 657.412

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІСТЬ СИСТЕМИ ОБЛІКУ: СУТЬ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Порушено проблему інтелектуалізації системи обліку, що полягає в усуненні його консервативності та невідповідності розвитку економічної науки.

Аннотация. Затронута проблема интеллектуализации системы учета, которая заключается в устранении его консервативности и несоответствия развитию экономической науки.

© Семанюк В. З., 2011

Annotation. The problem of accounting intellectualization which consists in eliminating its conservatism and disparity of economic science development is suggested.

Ключові слова: облік, інформація, інформаційне суспільство, якість інформації, інтелектуалізація обліку.

Значення інформації для економічного та соціального розвитку в умовах постіндустріального суспільства, важливість отримання релевантної інформації, зміна інформаційних функцій та принципів управління є предметом дослідження багатьох вчених. Проте проблеми якості інформації й формування нових джерел, методів та інструментів її отримання вивчені мало і є особливо актуальними в контексті дослідження та вдосконалення облікової системи як основи інформаційного забезпечення менеджменту.

Проблему створення інтелектуальної системи обліку в Україні вперше порушив професор Пушкар М. С. в монографії "Створення інтелектуальної системи обліку" [1] та низці наукових публікацій [2; 3]. Займалися вивченням окремих аспектів інтелектуалізації обліку М. Чумаченко [4], Р. Мачуга [5], З. Гуцайлюк [6; 7], І. Яремко [8] та ін. В основному вчені зосереджувалися на проблемних аспектах обліку інтелектуального капіталу та інтелектуального потенціалу, не розглядаючи облікову систему в цілому як інтелектуальну.

Метою статті є визначення суті та виявлення проблем формування інтелектуальної системи обліку в ринковій економіці, а також оцінка ефективності сучасної системи обліку і розробка рекомендації щодо її вдосконалення та підвищення інтелектуального рівня.

Значні технологічні зрушення у виробництві, соціально-економічні зміни в суспільстві, прогрес науки та використання її досягнень у практичній діяльності є основними тенденціями розвитку людства і, відповідно, системи обліку. Аналіз досліджень з проблем розвитку обліку та його удосконалення дозволяють зробити висновок про досить примітивний рівень існуючої практики обліку та її відставання від теорії, збагаченої за рахунок методологічної експансії (використання досягнень інших наук); про усвідомлення суспільством значення ролі обліку в управлінні виробничими системами; про можливість вдосконалення єдиної системи за рахунок виділення та спеціалізації окремих підсистем обліку в інформаційному забезпеченні управління.

Сучасна економічна та соціально-політична обстановка характеризується швидкими змінами ринкової та регуляторної інформації, яка стосується асортименту, якості й конкурентоспроможності продукції, балансу попиту і пропозиції, кон'юнктури ринку, рівня оподаткування та ін. Однак, рівень автоматизації та інтелектуалізації обробки даних, застосування об'єктивних математичних моделей виробничих процесів та систем практично на всіх рівнях управлінської ієрархії характеризується на сьогодні, достатньо низькими показниками [9]. Відсутність сучасних інтелектуалізованих інформаційних систем для накопичення та обробки даних, належної комп'ютерної підтримки прийняття рішень призводить до неможливості застосування сучасних методів і систем до аналізу та моделювання ситуацій, прогнозування подальшого розвитку процесів і формування оптимальних або раціональних управлінських рішень.

За минуле десятиліття компанії з різних галузей інвестували значні кошти в ERP-системи і їхні компоненти. ERP-системи – це системи управління всіма ресурсами підприємства (від англійського Enterprise Resource Planning – планування ресурсів підприємства). Дані системи дозволяють підтримувати весь цикл управління: планування – облік – контроль – регулювання, – практично для всіх основних функцій діяльності. Ефект від впровадження ERP-систем знайшов своє відображення, насамперед, в оптимізації бізнес-процесів, значному збільшенні швидкості операцій і зниженні витрат підприємств. Більшість тих же компаній вклали значні кошти і в розвиток сховищ та банків даних, покликаних агрегувати інформацію з різних джерел для підтримки процесу прийняття рішень [10].

Проте існуючі автоматизовані інформаційні системи в управлінні виробництвом не враховують існування об'єктивної необхідності розширення функціональних можливостей системи обліку, її "інтелектуалізації"; охоплення системою обліку не тільки технологічних процесів та комплексів, а й сукупності інших взаємопов'язаних сфер; посилення взаємозв'язків між персоналом на різних рівнях виробництва, що реалізується в рамках гнучких мереж із динамічним обміном інформацією між користувачами. Для оперативної оцінки ефективності функціонування підприємства необхідна інтелектуальна система обліку, яка здатна надавати широкі можливості з оперативного збору та узагальнення інформації, надавати інформацію за запитами різних користувачів, визначати економічну ефективність роботи підприємства в цілому та виступати в якості інтелектуальної підсистеми підтримки прийняття рішень в інтегрованій автоматизованій системі управління виробництвом. Більшість господарських процесів вимагає аналізу в режимі реального часу, коли будь-яка затримка є критичною, а дані фінансової звітності не готові до використання (не настав звітний період). У таких ситуаціях без допомоги інтелектуальної системи обліку та ефективного інструментарію опрацювання, побудованого на обліково-інформаційних технологіях, не обійтись.

Слова інтелект та інтелектуальність часто зустрічаються як у науковій літературі, так і в розмовній мові, при чому зміст, який вкладають в ці поняття, буває різним. У ХХ ст. відбулися істотні зміни у функціональній структурі професій, їх характер змінився в бік дедалі більшої інтелектуалізації, дедалі більшого насичення їх розумовою діяльністю. Не може бути виключенням і професійна діяльність обліковців, інтелектуалізація якої полягає у збільшенні питомої ваги розумових функцій (управління, контроль, налагодження) у структурі основних виконуваних функцій та завдань, на основі науково-технічного прогресу та підвищення кваліфікаційного рівня, унаслідок чого створюються сприятливі умови для отримання інформації у стандартизованому вигляді, що дає можливість обробляти її сучасними аналітичними методами.

Завдяки реалізації такого підходу можна створити реальні передумови для впровадження в діяльність підприємства окремих елементів інтелектуальних систем обліку, які функціонують на основі сучасних методів побудови математичних моделей і прийняття рішення. Надалі ті ж дані і алгоритмічні процедури можуть стати основою для бази знань потужної інтелектуальної системи обліку з можливостями розв'язання широкого кола завдань за допомогою формування безперервної та достовірної бази даних, інтерфейсної частини для організації інтерактивної взаємодії користувач – комп'ютер, належної множини процедур для поглибленої обробки даних і системи подання результатів у зручній для сприйняття особою, що приймає рішення, формі.

Підсумовуючи вищенаведене, розуміємо під інтелектуальною системою обліку таку систему, яка ґрунтується на знаннях і використовується для підтримки прийняття управлінських рішень та отримання нових знань на базі прогресивних методів опрацювання інформації, методів інженерії знань, інформаційно-інтелектуальних технологій, або сформований, постійно модифікуючий комплекс технічного, методичного, інформаційного та програмного забезпечення, який на основі інструментів і методів інтелектуальної обробки інформації реалізує моніторинг, аналіз, прогнозування, ідентифікацію, мотивацію, стимулювання та процес прийняття рішень.

Для розвитку інтелектуальності облікової системи необхідно в інструментарій ведення обліку інтегрувати корпоративні додатки обробки інформації (SAP, PeopleSoft, Oracle й ін.), які містять у своїх потужних системах "інтелектуальних знань про бізнес" (Business Intelligence – BI) засоби широкого призначення, які використовували технології сховищ даних (data warehouses), здобуття даних (data mining) [11], формування запитів, побудови звітності (query & report) та онлайн-обробки даних (OLAP) [12].

До завдань, які стоять перед інтелектуальною системою обліку, відносять завдання аналізу (інтерпретація даних, діагностика, підтримка ухвалення рішення) та синтезу (проекування, планування, управління) поряд з виконанням традиційних завдань і функцій. Виходячи з цього, мета функціонування інтелектуальної системи обліку полягає у постійній інформаційній підтримці прийняття управлінських рішень на основі інструментів і методів інтелектуальної обробки інформації, реалізації моніторингу, аналізу, прогнозування, ідентифікації, мотивації, стимулювання та прийняття рішень.

Інтелектуальність облікової системи полягає в її можливостях вирішувати завдання стратегічного характеру в умовах мінливого зовнішнього середовища, що потребує отримання та аналізу інформації, яка надходить від усіх систем, які обслуговують як зовнішні, так і внутрішні процеси. Облікова система через реалізацію функцій фінансового, управлінського та стратегічного обліку може акумулювати, інтерпретувати та інтегрувати інформацію, що надходить від усіх джерел і систем – як внутрішніх, так і зовнішніх, забезпечувати персоналізований доступ і можливість аналізу для кожного користувача у простому й зручному для нього вигляді, підтримує аналітичні моделі для прийняття рішень, що зберігаються за межами підприємства: динаміка цін на ринках, інформація про конкуруючі продукти, галузеві прогнози і т. д.

Таким чином, перспективи розвитку інтелектуалізації облікової системи полягають у усуненні її консервативності та невідповідності розвитку економічної науки, у розв'язанні проблеми забезпечення надійності й конфіденційності інформації та розширенні ролі типової облікової інформаційної системи до рівня потужної багаторівневої системи підтримки прийняття рішень. Практична цінність розробки інтелектуальної системи обліку полягає у її орієнтації на запити менеджменту різних ієрархічних рівнів, для кожного з яких потрібна оригінальна інформація. Ефективність дослідження визначається в економічному (оптимальне використання ресурсів), соціальному (підвищення рівня інтелектуалізації праці) та інформативному (зростання обсягу інформаційних ресурсів, упорядкування потоків даних та їх обробка в режимі on-line) аспектах. Перспективи подальших досліджень полягають у можливостях облікової системи на кожному етапі розвитку економіки використовувати аналітичні технології, які на основі моделей, алгоритмів, математичних теорем дозволяють за відомими даними оцінити значення невідомих характеристик і параметрів.

Література: 1. Пушкар М. С. Створення інтелектуальної системи обліку : монографія / М. С. Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2007. – 152 с. 2. Пушкар М. Сутність інтелектуалізації облікової системи та структура інформаційних ресурсів підприємства / М. С. Пушкар // Вісник ТНЕУ. – 2008. – № 2. – С. 160–168. 3. Пушкар М. С. Інтелектуалізація системи обліку / М. С. Пушкар // 36. наук. пр.: науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – Ужгород : УНУ, 2010. – [Спецвипуск 22]. – Частина II. – С. 56–57. 4. Чумаченко М. Г. Ідеальна система обліку : монографія / М. Г. Чумаченко, М. С. Пушкар. – Тернопіль: ТНЕУ, 2011. – 286 с. 5. Мачуга Р. І. Інформаційна система бухгалтерського обліку в управлінні підприємствами харчової промисловості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 / Р. І. Мачуга. – Тернопіль, 2009. – 20 с. 6. Гуцайлюк З. Прогнозний (стратегічний) облік і сучасні проблеми розвитку теорії бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 14–19; 7. Гуцайлюк З. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку / З. Гуцайлюк // Бухгалтерський облік і аудит : науково-практичний журнал. – 2010. – № 7. – С. 8–13. 8. Яремко І. Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал: проблематика облікової системи в постіндустріальній економіці / І. Й. Яремко // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 12. – С. 165–174. 9. Кочнев А. Системи стратегического управления для бизнеса: сегодня и завтра [Электронный ресурс] / А. Кочнев ; Пресс-центр консалтинговой компании ITeam, 2002. – Режим доступа : <http://company.iteam.ru>. 10. Бандоріна Л. М. Передумови інтелектуалізації інформаційних технологій [Електронний ресурс] / Л. М. Бандоріна, О. О. Бандоріна. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/NPM_2006/Informatica/2_bandorina.htm. 11. Спирли Э. Корпоративные хранилища данных / Э. Спирли. – СПб. : Издательский дом "Вильямс", 2001. – 400 с. 12. Han J. OLAP Mining: An Integration of OLAP with Data Mining [Electronic resource] / J. Han // IFIP. – 1997. – P. 18. – Access mode : <ftp://ftp.fas.sfu.ca/pub/cs/han/kdd/olapm.ps.gz>.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХОЛДИНГОВОГО ТИПУ

Анотація. Розглянуто сутність управлінського обліку на підприємстві холдингового типу структури, зроблено акцент на системному підході до організації управлінського обліку та визначена важливість контролю за збором та зберіганням інформації.

Аннотация. Рассмотрена сущность управленческого учета на предприятии холдингового типа структуры, сделан акцент на системном подходе к организации управленческого учета и определена важность контроля за сбором и хранением информации.

Annotation. The essence of management accounting in the company with holding type of structure is studied, the systematic approach to organizing the management accounting is accentuated and the importance of the control over the monitoring and storing of the information is determined.

Ключові слова: холдингова структура, системний підхід, управлінський облік, контроль.

Холдингові структури, що поєднують у рамках однієї компанії цілий ряд дочірніх підприємств, мають розгалужену фінансово-виробничу структуру. Вони включають в себе цілий комплекс умовно самостійних господарюючих суб'єктів, різних за своєю структурою та напрямками діяльності, що функціонують у різних галузях народного господарства і мають різне територіальне розташування. Для досягнення поставлених цілей дані підприємства повинні діяти як єдиний економічний суб'єкт, маючи при цьому скоординовану політику бізнесу, вибудовану на основі загальної стратегії розвитку. У цій ситуації ключове значення набуває грамотне і адекватне управління холдингом, що дозволяє налагодити процес взаємодії всіх елементів системи, забезпечити контроль за фінансовими та виробничими результатами діяльності, оптимізувати обмін даними між всіма рівнями управління [1]. Одним з найбільш дієвих інструментів управління є система управлінського обліку, основною функцією якої є забезпечення власників та інвесторів холдингу оперативною інформацією за ключовими параметрами діяльності, які виявляють фактори і джерела підвищення ефективності роботи холдингу і максимізації його прибутку. Від того, наскільки чітко буде вибудована зазначена система, безпосередньо залежить подальший успіх холдингу в конкурентній боротьбі. У цих умовах процес бухгалтерського обліку та формування звітності повинен бути уніфікований з метою створення єдиної інформаційної системи холдингу [2]. Ефективним може стати лише системний підхід до організації управлінського обліку в холдингу. Крім того, при побудові зазначеної системи виникає ряд обмежень, пов'язаних з особливостями законодавчої бази, які багато в чому гальмують розвиток холдингових компаній і впливають на організацію обліку.

Теоретичні підходи до організації системи управлінського обліку знайшли відображення в дослідженнях провідних вітчизняних і зарубіжних вчених таких, як Васін Ф. П., Плотников В. С., Шестакова В. В., Аверчев І. В., Пиколаєва О. Е., Шишкова Т. В., Е. Воронова, І. Білоусова та ін. Значний внесок у розробку теоретичних і практичних положень управлінського обліку зробили зарубіжні дослідники: А. Аткинсон, Р. Каплан, Дж. Фостер та ін.

Процес формування сучасних холдингів відбувався разом з процесом приватизації та перерозподілу власності. Вирішення цього завдання видається складним процесом, результатом якого, у першу чергу, має стати створення ефективної системи управління в головній компанії холдингу, що здійснює керівництво підприємствами, які входять до структури. Саме в їх забезпеченні інформацією для прийняття обґрунтованих управлінських рішень полягає мета управлінського обліку.

Управлінський облік у холдингових структурах відрізняється від окремо взятого підприємства. Основна відмінність пов'язана з тим, що завдання головної компанії холдингу полягає в координації діяльності дочірніх підприємств та підвищенні ефективності структури в цілому. Це досягається за рахунок реалізації єдиної корпоративної стратегії, управління сукупними ресурсами, досягнення синергетичного ефекту, надання підприємствам групи необхідного досвіду та методології. У той же час головна компанія може негативно впливати на підприємства, необґрунтовано втручаючись в операційну діяльність. Управлінський облік в холдингах видається важливим

інструментом управління, особливо в частині стратегічного та інвестиційного планування, управління грошовими коштами й оборотним капіталом, а також оцінки вкладу підрозділів у фінансовий результат групи [3].

Для того щоб керівники холдингової структури могли отримувати своєчасно повну інформацію і своєчасно приймати рішення, доцільно здійснювати управлінський контроль. Для підвищення його ефективності необхідна класифікація підпроцесів управлінського обліку в холдингових компаніях. Виділено три групи підпроцесів:

- 1) підпроцеси, традиційно виконуються в головному підприємстві;
- 2) підпроцеси, виконання яких може здійснюватися як в головному підприємстві, так і в дочірніх;
- 3) підпроцеси, виконання яких залежить від типу зв'язків між дочірніми підприємствами (горизонтальні, вертикальні зв'язки або відсутність зв'язків) [4].

Спочатку для побудови системи обліку з відокремленим управлінським обліком у кожній філії холдингу і можливістю об'єднання звітності через консолідуючі рахунки, необхідно організувати єдиний корпоративний простір збору та зберігання облікової інформації.

Якщо орієнтуватися на методику управлінського обліку за центрами фінансової відповідальності, то головний офіс буде центром інвестицій, а філіальні структури – центрами прибутку, оскільки вони відповідають лише за формування прибутку і не приймають рішення про інвестиції.

Ієрархічну структуру і взаємозв'язок між базами даних необхідно організувати таким чином, щоб у базах даних відокремлених філій фізично зберігалися дані, які тільки мають відношення до їх управлінського обліку. А центральна (коренева) база даних об'єднувала в собі всі дані за всіма філіями, а так само облікові дані керуючої структури.

Користувачі всіх дочірніх підприємств і головного офісу працюють в єдиній системі обліку, але в різних базах даних. Усі операції в єдиній системі фіксуються один раз, передача яких відбувається в ручному або автоматичному режимі через мережу Інтернет [5].

У результаті, організовується єдиний корпоративний простір збору та зберігання облікової інформації, оптимальний за структурою даних, що зберігаються, і легкий в масштабуванні.

В основі управлінського обліку завжди лежить управлінський план рахунків. Він може бути розроблений самостійно при впровадженні, а може бути спроектований на основі плану рахунків бухгалтерського обліку. Необхідним є його реструктуризація під специфіку конкретного підприємства і специфіку його облікової політики.

Для можливості ефективного управлінського обліку і автоматичної консолідації звітності необхідно також, щоб у холдингу була присутня єдина облікова політика і єдиний план рахунків управлінського обліку. У той же час, об'єднання всіх дочірніх одиниць в єдиний обліковий простір, а також проектування загального управлінського плану рахунків, практично вирішує завдання стандартизації облікової політики холдингу.

Стан у цілому за холдингом і за кожним відокремленим підприємством буде зафіксовано в балансовій системі, чітко визначено і розділено. У результаті керівник дочірнього підприємства зможе отримати звітність за своїм підприємством, а власники компанії отримають управлінську звітність за кожним дочірнім підприємством.

У холдинговій структурі облікова політика та інші стандарти управлінського обліку повинні мати корпоративний статус. Ці стандарти встановлюють порядок і принципи ведення обліку стосовно до всіх сегментів і видів діяльності холдингу з урахуванням їх специфіки, затверджуються керівництвом керуючої компанії і є обов'язковими до застосування всіма формуючими холдинг дочірніми підприємствами [1].

Тільки на основі такого підходу можна побудувати систему управлінського обліку холдингу, яка реально забезпечує як менеджмент керуючої компанії, так і керівників, що входять до холдингу підприємств, необхідною і адекватною управлінською інформацією.

Організація управлінського обліку в холдингу вимагає комплексного підходу, що дозволяє вибудувати систему взаємопов'язаних, організованих відповідно до положень облікової політики, виробництва і трансформації обліково-аналітичної інформації, що забезпечують процес управлінського обліку на підприємстві.

Отже, у холдинговій структурі необхідно сформувати єдиний інформаційно-аналітичний простір, що включає дані бухгалтерського, фінансового та управлінського обліку, який надає можливість отримання комплексних звітних даних, необхідних для прийняття відповідних управлінських рішень; гармонізувати підходи до виділення центрів відповідальності, що застосовуються в управлінському обліку, з принципами, закладеними у міжнародних стандартах; застосовувати системний підхід; спростити процес управлінського аудиту, скоротивши обсяг вибірки за допомогою зниження ризику контролю в рамках системи управлінського обліку.

Література: 1. Плотников В. С. Финансовый и управленческий учет в холдингах / В. С. Плотников, В. В. Шестакова. – М. : ИД "ФБК-ПРЕСС", 2004. – 336 с. 2. Аверчев И. В. Управленческий учет и отчетность. Постановка и внедрение / И. В. Аверчев. – М. : Вершина, 2006. – 512 с. 3. Пиколаева О. Е. Управленческий учет / О. Е. Пиколаева, Т. В. Шишкова. – М. : УРСС, 2000. – 368 с. 4. Воронова Е. Системы управленческого учета: развитие в условиях новых методов управления / Е. Воронова // Проблемы теории и практики управления. – 2007. – № 9. – С. 45–52. 5. Билоусова И. Проблемы совершенствования управленческого учета / И. Билоусова // Бухгалтерский учет и аудит. – 2007. – № 4. – С. 35–40.

Секція 3

"Моделювання та інформаційні технології в управлінні соціально-економічними системами"

УДК 658:911.6

Педченко Н. С.

МЕТОД РАЙОНУВАННЯ ПРИ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ ПОТЕНЦІАЛУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто основні положення такого наукового методу пізнання, як районування, узагальнено різноманітні погляди щодо його трактування і виділено сфери, у які успішно його впроваджено, та здійснено спробу довести можливість застосування методу районування при оптимізації потенціалу підприємства на основі SWOT-аналізу.

Аннотация. Рассмотрены основные положения такого научного метода познания, как районирования, обобщены различные взгляды относительно его трактовки и выделены сферы, в которые успешно оно внедрено, и предпринята попытка доказать возможность применения метода районирования при оптимизации потенциала предприятия на основе SWOT-анализа.

Annotation. The basic principles of such scientific method of cognition as zoning are studied, views on a variety of interpretations are summarized and areas in which it was successfully implemented are highlighted, and an attempt to prove the applicability of the method of zoning with optimization based on a SWOT-analysis is made.

Ключові слова: районування, SWOT-аналіз, формування вибіркової сукупності.

Сучасність характеризується постійним розвитком різних ускладнених ринковими проявами економічних систем, і потенціал підприємства як важкоструктурована система не є винятком з такого правила. Це знаходить свій прояв у пошуку нових, більш ефективних методів пізнання такої економічної системи з метою гармонізації внутрішньої будови та її відповідності непередбаченим впливам зовнішнього середовища. Нові форми, методи та інструменти дослідження запозичуються із зарубіжного досвіду або з інших галузей, де вони ефективно використовуються і приносять позитивні результати. На основі таких запозичень, враховуючи попередній досвід, дані форми, методи та способи пізнання вдосконалюються та пристосовуються до існуючих умов, що приносить найбільший ефект і створює умови для вдосконалення потенційних можливостей вітчизняних суб'єктів господарювання. Однією з таких форм наукового дослідження є метод районування, який є вихідним положенням і поняттям регіональної економіки.

При вирішенні такого важливого завдання, як оптимізація структури потенціалу розвитку підприємства, автор пропонує звернути увагу на можливість використання SWOT-аналізу як "найбільш широко визнаного підходу до аналізу середовища" [1, с. 231], що базуватиметься на отриманих результатах опитуваної вибірки. Інструментом формування вибіркової сукупності для проведення обстеження слугуватиме метод районування. Можливість його застосування, на думку автора, обумовлена важливістю окреслення типу вибірки та визначеності з її обсягом, що забезпечить репрезентивність, надійність і валідність результатів дослідження.

Районування, відповідно до вільної енциклопедії, — "територіальний поділ народного господарства країни ... на економічно збалансовані частини, які відзначаються ... в першу чергу, економічно вигідною спільністю і сталістю структури ... та порівняльним рівнем розвитку" [2]. Районування найчастіше пов'язують з проблематикою дослідження території і знаходяться у сфері інтересів географічних наук через виділення економічних районів [3, с. 27]. Як процес просторового впорядкування економіко-географічної інформації, в результаті якої можливий розподіл території на окремі частини — економічні райони, пропонується розглядати економічне районування в науковій літературі [4, с.19]. "Регіони характеризуються як нечто целое с комплексами признаков. При этом нередко выявляются важные связи между признаками, не привлекающие внимание исследователей при раздельной классификации" [4, с. 204]. Підкреслюється, що "радянській школі районування ..., яка робить наголос на принципі однорідності, притаманне бачення району, передусім, як певної системи функціональних взаємозв'язків і відносин тих територіальних осередків, які об'єднуються в район" [5, с. 86].

"Проблеми економічного районування завжди викликали великий інтерес дослідників", — стверджує Поповкін В. А. [5, с. 75]. Таку цікавість він пояснює як передбачення нового рівня абстракції, вміння синтезувати величезну за обсягом інформацію та "характеризує як певний рівень цивілізованості". На користь

методу районування свідчить таке твердження: "Суспільство звертається до нього, як свідчить історія, у вирішальні моменти своєї еволюції" [5, с. 75].

Комплексності і можливості застосування методу районування в різних сферах діяльності надає Голиков О. П. та стверджує, що районування – це міждисциплінарний метод наукового аналізу і синтезу важливих явищ об'єктивної дійсності, прогнозування, планування й управління людською діяльністю, процес просторового упорядкування важливої інформації [4, с. 215].

У сучасних підходах районування розглядається як "науково обґрунтоване виділення за певними ознаками територій країни або країн, що історично склалися або формуються в процесі розвитку продуктивних сил і об'єктивно відбивають територіальний поділ праці" та має на меті "не лише пізнавальне значення ..., а є важливим чинником територіальної організації та управління господарством країни" [6, с. 203]. "Велике прикладне значення економічного районування полягає в тому, що воно є основою формування і реалізації державної регіональної економічної політики, а також використовується в практиці територіального управління господарством..." [7, с. 99]. Наведені підходи зводяться до думки про можливість та необхідність застосування результатів районування для підвищення ефективності управління через планування та "визначення напрямів перспективного розвитку" [6, с. 204; 7, с. 99].

Крім цього, метод районування "є науковим методом територіальної організації... і водночас одним із засобів раціонального розміщення виробництва, вдосконалення його спеціалізації та піднесення соціально-економічного розвитку" [7, с. 99].

Перевагами такого методу дослідження, на думку автора, що склалася в результаті детального вивчення наведених підходів, є:

можливість виділення своєрідних утворень, вивчення та прогнозування їх розвитку;

наявність певної спеціалізації, цілісності, спільності і сталості новосформованих утворень;

виявленість важливих взаємозв'язків і відносин при забезпеченні однорідності;

перспективність на основі порівняння своєрідності та відмінності;

відповідність різним запитам (інтересам або цілям) через пізнавальне або практичне значення.

Враховуючи, що метод районування спрямований, у даному випадку, на визначення вибіркової сукупності для проведення SWOT-аналізу, результатом якого буде визначеність у наявності і складі окремих елементів та їх питомій вазі такої важкоструктурованої економічної системи, як потенціал підприємства, то наведені переваги дозволять спрогнозувати перспективність структурних зрушень таких окремих складових та встановлення межі толерантності або безпеки таких зрушень з метою позитивного розвитку в майбутньому.

Таким чином, наведені переваги та розуміння можливості й актуальності застосування такого методу дослідження, як районування, при оптимізації потенціалу розвитку підприємства через розширення сфери його використання дозволять сформувати диференційовані індивідуальні стратегії розвитку на підставі проведення SWOT-аналізу сформованих вибірових сукупностей (районів), забезпечуючи наукову і практичну значущість. Такі стратегії базуватимуться на аналізі вигідності спеціалізації; доцільності цілісності, спільності і сталості; оцінці збалансованості та пропорційності взаємозв'язків і відносин; ефективності організації управління та політики планування розвитку.

Література: 1. Мізюк Б. М. Сутність SWOT-аналізу / Б. М. Мізюк // Основи стратегічного управління : підручник. – Львів : Магнолія-2006, 2009. – С. 228–236. 2. uk.wikipedia.org/wiki/ 3. Количественные методы районирования и классификации : монографія / А. М. Трофимов, Я. И. Заботин, М. В. Панасюк, В. А. Рубцов. – Казань : Издательство Казанского университета, 1985. – 111 с. 4. Голиков А. П. Регионы Украины: поиск стратегии оптимального развития : монографія / А. П. Голиков. – Харьков, 1994. – 312 с. 5. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці : монографія / В. А. Поповкін. – К. : Наукова думка, 1993. – 219 с. 6. Стеченко Д. М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика : підручник / Д. М. Стеченко. – К. : Вікар, 2006. – 396 с. 7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : підручник / С. І. Дорогунцов, Т. А. Заяць, Ю. І. Пігуренко та ін. ; за заг. ред. С. І. Дорогунцова. – К. : КНЕУ, 2005. – 988 с.

Прокопенко О. А.

УДК 336.71(477)

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто питання важливості та необхідності оцінки рівня фінансової стійкості банківської системи (ФС БС), проаналізовано існуючі методи її оцінки та визначено їх недоліки. Запропоновано концептуальну схему аналізу ФС БС на основі комплексу моделей оцінки фінансової стійкості (ФС) банків.

Аннотация. Рассмотрены причины и необходимости оценки уровня финансовой устойчивости банковской системы (ФУ БС), проанализированы существующие методы ее оценки и определены их

© Прокопенко О. А., 2011

недостатки. Предложена концептуальная схема анализа ФУ БС на основании комплекса моделей оценки финансовой устойчивости (ФУ) банков.

Annotation. The reasons of necessity of an estimation of level of the financial stability of bank system (FS of BS) are considered, existing methods of its estimation are analyzed and their lacks are specified. The conceptual scheme of the analysis of FS of BS based on a complex of models of an estimation of financial stability of the banks is offered.

Ключові слова: банківська система, фінансова стійкість, комерційний банк, нечіткий кластерний аналіз, робастне оцінювання, діагностика рівня фінансової стійкості банківської системи.

Світова фінансова криза 2008 р. набула масштабного характеру і стала серйозним викликом для багатьох країн світу, в тому числі й для України. Вона охопила і фінансову, і економічні сфери. Збитки та потрясіння, яких зазнали вітчизняні суб'єкти господарювання, є достатнім індикатором їх неготовності до такого розгортання подій.

Банківська система як найдинамічніша складова фінансової системи країни першою зазнала великих потрясінь та збитків, а через тісні зв'язки з іншими сферами наслідки фінансової кризи передались й іншим галузям виробництва. Тому як одна з важливіших ланок ринкової економіки банківська система повинна вміти протистояти зовнішнім та внутрішнім збуджуючим факторам негативного впливу. Тож стійкість функціонування даного елемента фінансової системи країни важлива і необхідна для сприятливого розвитку країни в цілому.

Але з наукової точки зору цей напрям не знайшов достатнього висвітлення в теорії та практичних розробках. Методологічне та прикладне значення вказаної проблеми, а також необхідність вирішення ряду практичних питань обумовили вибір теми даного дослідження, його цільову спрямованість та методи дослідження.

Як вже зазначалося, банківська система – один з секторів економіки, якому притаманні впливи економічних циклів кон'юнктури та фінансових криз [1], і ступінь стійкості банківської системи може характеризувати стан національної економіки, а також багато інших аспектів економічного та соціального життя країни. Але, з іншого боку, стабільність соціально-економічної ситуації в країні безпосередньо впливає на стабільність банківської системи [2]. Сучасні банки у складі банківської системи взаємодіють з величезною кількістю різних об'єктів та до кожного з цих об'єктів потрібні свої підходи, своя стратегія. І все це різноманіття посилюється ще й тим, що всі об'єкти пов'язані не лише з банками, а й між собою множиною зв'язків, тобто зовнішнє середовище – інтегроване. І таким чином, змінення взаємодії банку з будь-яким з об'єктів спонукає змінення відносин усередині банківської системи та її відносин з рештою суб'єктів господарювання [3]. Саме тому основою стійкості банківської системи при побудові моделі буде виступати ФС її елементів, тобто банків.

У світовій практиці, поряд із традиційними методами аналізу фінансового стану банку, широко застосовуються економіко-математичні методи. Одним із найбільш перспективних підходів до аналізу та оцінки надійності і ФС вітчизняних банків є підхід із використанням методів багатовимірного статистичного аналізу, а саме методів розпізнавання образів та кластерного аналізу, що дає змогу значно розширити та вдосконалити методологічні можливості і принципи рейтингової оцінки стану ФС КБ.

Аналіз існуючих методів діагностики стійкості банківських установ показав, що їх головними недоліками є суб'єктивізм, складність відбору показників, що характеризуватимуть ФС банків, відсутність еталонних значень показників, що ускладнює інтерпретацію, та ін.

Для оцінки стійкості банківської системи в цілому недостатньо використовувати лише окремі показники ФС банків, а необхідно враховувати динаміку та вплив різних класів банків на неї.

Тому існує необхідність удосконалення методик оцінки ФС КБ на основі економіко-математичного моделювання з більш широким переліком показників ФС БС.

При побудові моделі було висунуто таке припущення:

ФС БС досягається за рахунок ФС КБ, що її складають;

ФС КБ буде оцінюватися за допомогою рейтингової методики;

основними показниками ФС окремого комерційного банку обрані такі: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт достатності капіталу, коефіцієнт надійності, коефіцієнт покриття активів статутним капіталом, рентабельність капіталу, рентабельність активів.

Проаналізувавши існуючі рейтингові методики [4], при побудові моделі ФС БС використовуватимуться методи багатовимірного статистичного аналізу, а саме кластерний аналіз.

Для економічної інтерпретації результатів побудованих моделей проведено аналіз середніх значень кожного класу (для ранжування класів за рівнем ФС) та середньоквадратичних відхилень за кожним класом (для аналізу щільності розподілу банків у класі) та, згідно з цим, кожному класу був присвоєний рейтинг стійкості відповідно до системи CAMEL [5]: рейтинг 1 мають банки, стійкі відносно зовнішніх факторів та фінансових потрясінь; рейтинг 5, відповідно, банки, у функціонуванні яких виявлені проблеми настільки небезпечні, що необхідна термінова фінансова підтримка з боку акціонерів або інших джерел, можлива ліквідація банків, їх злиття з потужними банками чи їх продаж.

Результати присвоєння рейтингової оцінки кожному класу банків у 2009 р. такі: рейтинг 1 – клас 5; рейтинг 2 – клас 1; рейтинг 3 – клас 3; рейтинг 4 – клас 4; рейтинг 5 – клас 2.

Через те що рейтинг кожному класу надавався експертним шляхом, необхідно дослідити, чи співпадають дані оцінки з реальними. Для цього використаємо табл. 1, у якій показані зв'язки між ближчими класами, та порівняємо отримані результати.

Таблиця 1

Зв'язки між ближчими класами банків у банківській системі у 2009 р.

2009		Ближчий клас				
		1	2	3	4	5
Клас об'єкта	1			7		
	2			5	30	
	3	7	13			
	4		55			
	5	3				

З табл. 2 можна зробити висновки, що присвоєні експертним шляхом оцінки підтверджуються і нечіткою кластеризацією банків.

Наступний етап аналізу – це визначення питомої ваги банків кожного класу в банківській системі (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага кожного класу банків у банківській системі у 2002 – 2009 рр.

Рік	Кількість банків у банківській системі	% співвідношення					
		викиди	рейт. 1	рейт. 2	рейт. 3	рейт. 4	рейт. 5
2002	127	41,73 %	2,36 %	1,57 %	7,87 %	19,69 %	26,77 %
2003	137	36,50 %	16,79 %	4,38 %	10,95 %	8,76 %	22,63 %
2004	141	39,01 %	17,02 %	23,40 %	10,64 %	1,42 %	8,51 %
2005	148	39,19 %	2,03 %	4,05 %	10,81 %	20,27 %	23,65 %
2006	150	40,67 %	15,33 %	7,33 %	14,00 %	20,67 %	2,00 %
2007	153	30,72 %	1,96 %	5,23 %	11,11 %	28,10 %	22,22 %
2008	167	35,33 %	14,37 %	2,40 %	22,75 %	4,79 %	20,36 %
2009	159	24,53 %	1,89 %	4,40 %	12,58 %	34,59 %	22,01 %

Але, користуючись лише цим показником, не можна говорити про стійкість банківської системи, тому що кількість капіталу, активів, зобов'язань та інших показників діяльності банку сконцентрована в класі з великою кількістю банків, може бути менша ніж у класі, який складається з декількох, але великих за обсягами капіталу банків. Прикладом цього можна вважати концентрацію міжбанківських кредитів у 2009 р. у класах банків із рейтингом 1 та 2.

Ще одним етапом якісної оцінки стійкості банківської системи є саме аналіз співвідношення капіталу, активів та інших показників діяльності банківської системи до кількості банків у кожному класі банків.

Таким чином, результати апробації розробленої моделі визначення рівня ФС БС на реальних даних довели необхідність подальшого удосконалення моделі через те, що в сучасній банківській системі банки різномірні за тих чи інших обставин, і, головне, що спроба виділити однорідні банки серед загальної сукупності за допомогою робастного оцінювання не дала очікуваних результатів – питома вага банків-"викидів" у сукупності банків України складає більш ніж третину. До того ж аналіз показав, що їх питома вага за обсягом активів, зобов'язань, капіталу та інших показників у валових показниках діяльності банківської системи дуже висока. Тому першочерговим завданням покращення якості моделі є введення в неї значущих банків-"викидів".

Література: 1. Живалов В. Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков : автореф. дис. ... канд. экон. наук / В. Н. Живалов. – М., 1997. 2. Тарханова Е. А. Устойчивость коммерческих банков / Е. А. Тарханова. – Тюмень : Изд. "Вектор Бук", 2003. – 186 с. 3. Камионский С. А. Менеджмент в российском банке: опыт системного анализа и управления / С. А. Камионский ; под ред. Гвишиани Д. М. – М. : Деловая библиотека "Омск-промстройбанка", 1998. – 284 с. 4. <http://bankir.ru/technology/article/4818097>. 5. Шелудько Н. М. Управління фінансовою стійкістю комерційних банків / Н. М. Шелудько. – К. : Інститут економіки НАН України, 2002. – 228 с.

АНАЛІЗ КАТЕГОРІЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ОТРИМАННЯ ЇЇ ВАРТІСНОЇ ОЦІНКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Розглянуто категорійний апарат у системі економічної безпеки та проведено аналіз створеного категорійного апарату.

Аннотация. Рассмотрен категориальный аппарат в системе экономической безопасности и проведен анализ созданного категориального аппарата.

Annotation. The category set in the economic security is studied and the analysis of the built category set is analyzed.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, вартісна оцінка інформації, категоріювання інформації, категорійний апарат.

Система економічної безпеки підприємства (СЕБП) є комплексом організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних та пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів підприємства від зовнішніх загроз [1].

До числа основних завдань СЕБП відносяться: захист законних прав та інтересів підприємства та його співробітників; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування розвитку обстановки; протидія технічному проникненню в злочинних цілях; контроль за ефективністю функціонування системи економічної безпеки, вдосконалення її елементів та ін. [2].

Життєвий цикл системи забезпечується за рахунок інформації як в середині, так і на зовні СЕБП. Інформація поділяється на дві категорії: відкриту й з обмеженим доступом [1].

Інформація з обмеженим доступом – інформація та матеріали незалежно від їх форми, природи та способу передачі, яким установлені певні ступені обмеження доступу й надані відповідні грифи обмеження доступу в інтересах національної безпеки та згідно з національним законодавством [3].

Тому виникає необхідність у категоріюванні інформації, що дасть змогу забезпечити отримання вартісної оцінки, яка покаже фінансові втрати у випадку пошкодження або втрати інформації.

Вагомий внесок у дослідження економічної безпеки зроблено у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених, таких, як І. Ансофф, П. Друкер, Занг В. Б., Е. Петере, К. Майнцер, В. Аршинов, Г. Малінецький, Г. Осипов, А. Ольсевич, Б. Кузнецов, Л. Мясников, Л. Абалкін, А. Архипов, І. Бухвальд, А. Городецький, Кириленко В. І., Пономаренко В. С., Кавун С. В., Баженова О. В., Кириченко О. А., Куркіна М. О., Шкарлет С. М., Кузенко Т. Б., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Раєвцева О. В. та ін. [4].

Є значна кількість наукових праць, які розкривають теоретико-методологічні основи економічної безпеки. Аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про те, що досліджується категоріювання інформації для оцінювання вартості інформації в системі економічної безпеки в разі її втрати [4].

На сьогодні залишається й досі невирішеним питання реалізації практичної форми категоріювання інформації й отримання вартісної оцінки "інформації з обмеженим доступом".

Метою статті є виділення підмножини позначення U_j у просторі відкритих джерел поняття категорійного апарату. Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких питань: проведення дослідження категорійного апарату в системі ЕБП; здійснення аналізу отриманих результатів.

Отже, виникає необхідність отримання оцінки об'єктивності та коректності КА. Поставлене завдання орієнтоване на показ різних результатів, для чого необхідно розглянути статистику зміни використання термінів за останні 5 років, що підтверджує актуальність дослідження. Статистичні дослідження проводилися у відкритій мережі загального доступу – Інтернеті. Сукупність понять у сфері ЕБП утворює так званий КА, приклад якого наведено на рис. 1.

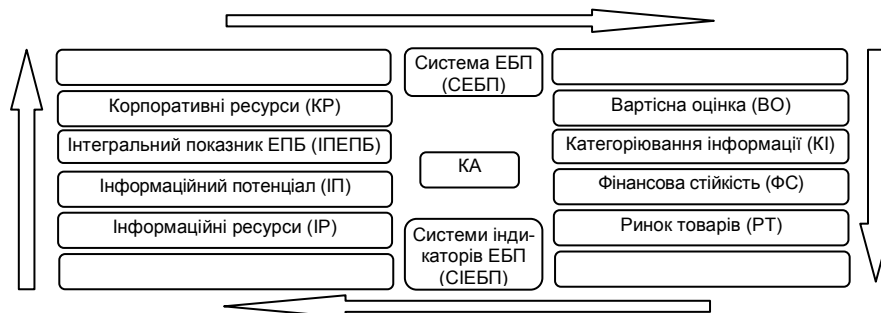

Рис. 1. Приклад категорійного апарату економічної безпеки підприємства

Експертним шляхом на основі опитування було виділено U_j , які встановили такі поняття: "система економічної безпеки підприємства" (СЕБП), "корпоративні ресурси" (КР), "інтегральний показник економічної безпеки підприємства" (ІПЕБП), "інформаційний потенціал" (ІП), "інформаційні ресурси" (ІР), "категорійний апарат" (КА), "система індикаторів економічної безпеки підприємства" (СІЕБП), "вартісна оцінка" (ВО), "категоріювання інформації" (КІ), "фінансова стабільність" (ФС), "ринок товарів" (РТ). Для зручності будемо використовувати аббревіатури у виділеній сфері.

Кількість посилань відкритого Інтернет-ресурсу визначається на основі спеціальної структури на мові запитів даного ресурсу. Приклад запити: "СЕБП+2005". З отриманих даних виводиться середнє значення. Джерела отримання даних (усі відкриті та доступні): Google, Yandex, Yahoo, I.UA, Mail, Alltheweb та ін. [5].

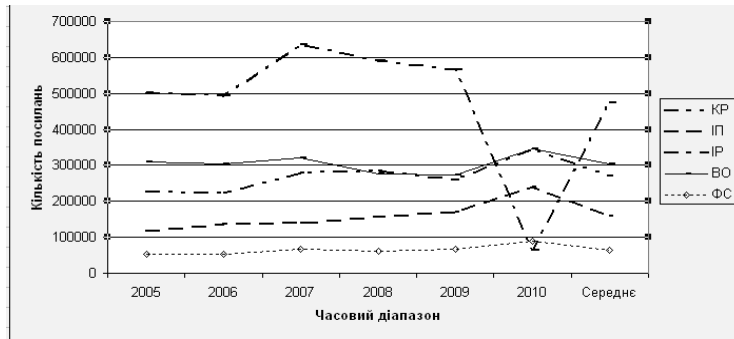
Важливе завдання із підмножини U_j – виявити на основі кількості посилань у просторі відкритих джерел (за окремим Інтернет-ресурсом). Окремий Інтернет-ресурс – це пошуковий сервер. Період дослідження – з 2005 по 2010 рр., результати наведені в таблиці. Також були розраховані середні значення за кожним терміном.

Таблиця

Кількість посилань на терміни в часовому діапазоні (2005 – 2010 рр.)

Рік Терміни	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Середнє
КР	227 000	222 000	279 000	284 000	259 000	347 000	269 667
ІПЕБП	26	21	18	21	18	10	19
ІП	11 800 000	13 600 000	14 000 000	15 500 000	17 100 000	24 100 000	160 167
ІР	501 000	494 000	635 000	590 000	566 000	632 000	474 867
СЕБП	378	455	455	663	627	601	530
СІЕБП	30	26	29	23	26	20	26
ВО	310 000	305 000	320 000	275 000	274 000	345 000	304 833
КІ	1 100	923	1 860	1 890	1 970	1 860	1 601
ФС	53 000	51 900	68 100	60 300	66 100	90 300	64 950
РТ	2 010 000	1 790 000	25 800 000	2 140 000	2 210 000	2 550 000	6 083 333
КА	924	946	1 130	983	1 100	1 520	1 100,5

На основі отриманих даних у табличній формі була побудована функціональна залежність об'єктивної оцінки тенденції актуального дослідження у сфері ЕБП (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка зміни посилань за обраними Інтернет-ресурсами

Таким чином, отримані результати проведення Інтернет-аналізу підмножини термінів категорійного апарату у сфері СЕБП підтверджують актуальність дослідження різних питань у сфері СЕБП. Проведений аналіз показує позитивну (зростаючу) динаміку актуальності досліджень в обраній галузі ЕБ і свідчить про необхідність проведення подальших наукових досліджень.

Крім того, представлений аналіз можна використовувати як методичні основи для попереднього дослідження актуальності у сфері інтересів молодих вчених або аспірантів. Це дозволить отримати деякою мірою об'єктивну оцінку актуальності проведених або планованих досліджень практично у будь-якій сфері інтересів.

Література: 1. Кавун С. В. Информационная безопасность в бизнесе : научное издание / С. В. Кавун. – Харьков : Изд. ХНЭУ, 2007. – 408 с. 2. Козаченко Г. Б. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія / Г. Б. Козаченко, В. П. Домарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с. 3. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. – 2008. – № 4. – С. 88–97. 4. Портал економічної безпеки (ПЕБ) "ES INFESCO". – Режим доступу : <http://infesco.megabyet.net>. 5. Кавун С. В. Аналіз категорійного апарату в сфері економічної та інформаційної безпеки / С. В. Кавун, І. В. Михальчук // Економіка розвитку. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2009. – № 3(51). – С. 9–14. 6. Андрощук Г. А. Економічна безпека підприємства: захист комерційної тайни : монографія / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. – К. : Издательский дом "Ин Юре", 2000. – 400 с.

КРИТЕРИАЛЬНЫЙ МЕТОД ВЫЯВЛЕНИЯ ИНСАЙДЕРОВ

Аннотация. Проведен анализ причин экономических преступлений в Украине. Разработан критериальный метод выявления инсайдеров в аналитическом виде.

Анотація. Проведено аналіз причин економічних злочинів в Україні. Розроблено критеріальний метод виявлення інсайдерів в аналітичному вигляді.

Annotation. The causes of economic crimes in Ukraine are analyzed. The criterial method for detecting insider in analytical form is developed.

Ключевые слова: экономическая преступность, система экономической безопасности, критериальный метод, инсайдерская информация.

В современном экономическом мире вследствие экономической преступности и халатности сотрудников организаций несут огромные финансовые потери различные организации: банковские и финансовые учреждения, IT-компании разных стран Европы, США, России и Украины – так называемая инсайдерская деятельность.

Инсайдер (от англ. insider, inside – буквально внутри) – лицо, имеющее в силу своего служебного или семейного положения доступ к конфиденциальной информации в организации. В эту группу входят также лица, добывающие конфиденциальную информацию о деятельности компании и использующие ее в целях личного обогащения [1].

Инсайдерская информация (ИИ) (от англ. insider information) – существенная публично нераскрытая служебная информация (НСИ) компании, которая в случае ее раскрытия способна негативно повлиять на ее развитие, например, привести компанию к потере конкурентоспособности или к банкротству.

Сотрудники, обладающие ИИ, как правило, являются доверенными лицами. Сотрудники, которые придали огласке ИИ, называются инсайдерами. Все это является сферой экономической безопасности [2].

Над проблемами в данной сфере работают многие известные специалисты и ученые: Верин В. П., Гуров М. П., Кудрявцев Ю. А., Олейников Е. А., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Раевнева Е. В., Куркин Н. В., Кириченко А. А., Шкарлет С. Н. [2 – 7] и др. В их работах были исследованы вопросы систематического подхода для устранения угроз информационной и экономической безопасности, но в большей части эти исследования касаются внешних угроз. Не до конца решенным остается вопрос внутренних угроз и, как следствие, вопрос выявления инсайдеров.

Следовательно, возникает необходимость решения актуальной задачи выявления инсайдера или группы инсайдеров (инсайдерской деятельности), ответственных за утечку определенных категорий конфиденциальных данных в организации (на предприятии).

Целью статьи является представление нового критериального метода, который позволит решить задачу выявления инсайдеров (инсайдерской деятельности) в организации (на предприятии).

Для выявления инсайдерской деятельности как следствия экономической преступности выполнен анализ открытых источников за период времени (2005 – 2010 гг.), глобальных статистических данных исследования утечек информации, огласки ИИ (данные компаний InfoWatch, Perimetrrix, PricewaterhouseCoopers) [9].

По результатам анализа отчетов аналитических компаний предприятия и организации, в которых произошли обнародованные утечки, разделены на три категории: государственные учреждения, коммерческие предприятия, а также учебные заведения и общественные некоммерческие структуры, для которых рассчитаны распределения источников утечек по видам организаций (табл. 1).

Таблица 1

Распределения источников утечек по видам организаций

№	Вид организаций	1 полугодие 2009 г.		1 полугодие 2010 г.	
		Кол-во	%	Кол-во	%
1	Коммерческие	265	64,2	296	73,8
2	Государственные	88	21,3	61	16,0
3	Образовательные и некоммерческие	43	10,4	127	8,1
4	Не установлено	17	4,1	8	2,1

Для определения наиболее важных данных, подвергшихся утечке, выделено три основные категории конфиденциальной информации: персональные данные, государственная и коммерческая тайны. Подавляющее число инцидентов (90 – 98 %) за весь период наблюдений охватывают персональные данные, что затрудняет выделение тенденций. Также получены распределения утечек по типам конфиденциальных данных (табл. 2).

Таблица 2

Распределения утечек по типам конфиденциальных данных

№	Тип конфиденциальных данных	1 полугодие 2009 г.		1 полугодие 2010 г.	
		Кол-во	%	Кол-во	%
1	Персональные данные	360	87,2	374	97,9
2	Коммерческая тайна, ноу-хау	12	2,9	2	0,5
3	Государственная и военная тайна	9	2,2	2	0,5
4	Другая конфиденциальная информация	28	6,8	4	1,0
5	Не установлено	4	1,0	0	0

Для детального исследования отечественных организаций (предприятий) выделены причины экономических преступлений на основе опубликованного ежегодного всемирного обзора динамики экономической преступности 2009 г. компанией PricewaterhouseCoopers [10]. По результатам анализа выделено внешнее мошенничество как главная угроза для компаний (72 % опрошенных украинских предприятий). Такой показатель отличается от результатов всемирного опроса, в котором 53 % респондентов отмечают внутренние угрозы как основной источник рисков. Основными источниками внешнего мошенничества в Украине являются: клиенты (33 %), агенты и посредники (19 %), поставщики (14 %). Основным источником внутренних рисков являются действия менеджмента среднего звена (88 % респондентов). В глобальном опросе 42 % всех внутренних рисков связаны со средним звеном руководства, и столько же – с младшим. Более 50 % всех экономических преступлений в Украине, в сравнении с 26 % в глобальном обзоре, были выявлены с помощью процедур управления рисками, включая каналы информирования руководства или внутренние службы безопасности, 24 % выявленных случаев мошенничества в Украине были обнаружены случайно, в сравнении с 16 % во всем мире. Эти данные свидетельствуют о том, что украинский бизнес все еще полагается "на случай" при выявлении мошенничества. Лишь 7 % обнаруженных случаев мошенничества в Украине, в сравнении с 17 % глобально, определяются посредством внутреннего аудита, что подтверждает раннюю стадию развития этой функции в Украине.

Выводы по проведенному анализу:

1. Общее число утечек продолжает оставаться на уровне примерно два инцидента / сутки. При этом имеются основания полагать, что количество скрытых утечек столь же велико, как и количество обнаруженных, а, возможно, и существенно превосходит их.

2. В государственных и негосударственных, коммерческих и некоммерческих организациях должны использоваться одинаковые методы выявления мошенничества и защиты от утечек данных.

Полученные результаты анализа позволяют предложить новый критериальный метод выявления инсайдерской деятельности, который основывается на использовании некоторой совокупности критериев (признаков) – $\{p_i\}$, по которым можно выявить инсайдеров, причастных к утечке данных в организации. Построим матрицу критериев (признаков) $P = \{p_i\}$, (табл. 3).

Таблица 3

Матрица критериев (признаков) выявления инсайдеров P

№	Название	Возможность исключения или изменения ЛПР*	Условное обозначение
1	Сотрудник не справляется с обязанностями	+	п1
2	Повышено частое отсутствие сотрудника на рабочем месте без уважительной причины	+	п2
3	Повышено снижение интереса к работе	+	п3
4	Повышено излишнее усердие	+	п4
5	Повышена неоправданная любознательность	+	п5
6	Повышено увеличение расходов на конкретного работника (канцтовары; Интернет-трафик; местные и международные переговоры по телефону)	+	п6
7	Повышено количество конфиденциальных разговоров	+	п7
8	Повышено количество посторонних клиентов или посетителей	-	п8
9	Появление неконтролируемой электронной почты и ftp-серверов	+	п9
10	Повышено необъяснимое поведение клиентов	-	п10

*Лицом, принимающим решение (ЛПР) по определенному вопросу, может быть как один человек, так и группа людей. Решение может приниматься как интуитивно, так и на основе различных методов. Исключения или изменения выполняет ЛПР, основываясь на области деятельности предприятия.

Разработан критериальный метод выявления инсайдеров в аналитическом виде, который в дальнейшем необходимо формализовать и представить в виде математической модели. Для этого необходимо ввести этапы фильтрации полученных математических расчетов и матрицу динамики учета критериев. Таким образом, аналитическое представление разработанного критериального метода выявления инсайдеров в процессе моделирования инсайдерской деятельности позволит сформировать ЛПР рекомендации по разработке системы экономической безопасности предприятия.

Литература: 1. Экономический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://abc.informbureau.com/html/einaeaad.html>. 2. Кавун С. В. Инсайдер – угроза экономической безопасности / С. В. Кавун, И. В. Сорбат // Управління розвитком. – 2008. – № 6. – С. 7–11. 3. Верин В. П. Преступления в сфере экономики / В. П. Верин. – М. : Дело, 2002. – 215 с. 4. Кавун С. В. Жизненный цикл системы экономической безопасности предприятия / С. В. Кавун // Управление развитием. – 2008. – № 6. – С. 17–21. 5. Кавун С. В. Математическая интерпретация задачи выявления инсайдеров в организации (предприятии) / С. В. Кавун, И. В. Сорбат // Научный журнал "Экономика: проблемы теории и практики". – Днепропетровск : Изд. "Руснаукa", 2009. – Т. 246. – № 4. – С. 862–869. 6. Олейников Е. А. Экономическая и национальная безопасность : учебник для вузов / Е. А. Олейников. – М. : Экзамен, 2005. – 768 с. 7. Модування економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. – Харків : ХНЕУ, 2006. – 240 с. 8. Аналитические отчеты [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.infowatch.ru/analytics.html>. 9. <http://www.pwc.com/ua/uk/publications/publications2009.jhtml>. 10. Консалтинг и тренинги [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://msk.treko.ru/show_dict_445.

УДК 004:33.009.12

Сова В. В.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Анотація. Подано порівняльну оцінку рівня інформатизації суспільства в Україні на основі індексів, розрахованих спеціалізованими міжнародними організаціями, а також визначено стратегічні цілі країни у сфері інформатизації.

Аннотация. Дана сравнительная характеристика уровня информатизации общества в Украине на основе индексов, рассчитанных специализированными международными организациями, а также обозначены стратегические цели страны в сфере информатизации.

Annotation. The comparative characteristic of the level of society informatization in Ukraine on the basis of indices calculated by the specialized international organizations is made, as well as strategic objectives of the country in the field of informatization are identified.

Ключові слова: інформатизація, інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне суспільство.

Одним з ключових питань цивілізаційної перспективи України є обґрунтована і послідовна орієнтація України на залучення до процесів інформатизації суспільства.

Глобальний процес зміни носіїв інформації та форм інформаційного обміну, викликаний розповсюдженням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій (ІКТ), став фундаментальним фактором, що кардинально змінює соціально-політичну ситуацію у кожній країні та впливає на національну конкурентоспроможність на світовій арені.

Повнота оцінки стану інформатизації країни залежить від визначення та моніторингу відповідних показників інформатизації. Вперше моніторинг розвитку сектору ІКТ в Україні було започатковано при підготовці Доповіді про інформатизацію України у 1998 році. Разом з тим через низку причин система аналізу та оцінки стану національної ІКТ-сфери є недостатньою. Тому з метою оцінювання стану інформаційного суспільства в Україні застосовують результати дослідження різних міжнародних організацій та учасників ринку ІКТ.

У роботі ставиться за мету здійснити порівняльний аналіз рівня інформатизації в Україні з іншими країнами світу та здійснити оцінку перспектив ІКТ для економіки України, насамперед, щодо впливу на національну конкурентоспроможність.

Як інтегровану характеристику рівня розвитку інформатизації суспільства та, як наслідок, рівня конкурентоспроможності країни застосовують міжнародні ІКТ-індекси (таблиця).

На основі міжнародних рейтингових оцінок стану ІКТ України можна зробити висновок, що наведені параметри оцінки інформаційного суспільства не є такими, що відповідають глобальним тенденціям економічного розвитку сучасного суспільства та свідчать про низьку конкурентоспроможність на світовій арені.

Є багато об'єктивних та суб'єктивних причин такого стану речей, основними з яких є перманентні економічна, соціальна та політична нестабільність, непослідовне та неефективне державне управління у сфері інформатизації, відсутність ефективної системи реалізації стратегічних цілей, низький рівень наукового, інформаційно-аналітичного, організаційного, методичного, нормативно-правового та фінансового забезпечення процесів у цій сфері [1].

Таблиця

Оцінка рівня інформатизації суспільства в Україні за розрахунками міжнародних організацій

Назва індексу	Україна			Росія			Польща			США		
	Ранг	Бали	Відхилення від попереднього періоду	Ранг	Бали	Відхилення від попереднього періоду	Ранг	Бали	Відхилення від попереднього періоду	Ранг	Бали	Відхилення від попереднього періоду
2008 рік												
Індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (серед 159 країн світу) [2]	58	3,87	0	48	4,54	-2	40	5,29	-4	19	6,54	-2
2009 рік												
Індекс конкурентоспроможності ІТ-галузі в країнах світу у 2009 році (серед 66 країн світу) [3]	50	31,4	7	38	36,8	11	35	40,8	-3	1	74,6	0
2010 рік												
Індекс мережної готовності у 2010 році (серед 133 країн світу) [4]	82	3,53	-20	80	3,58	-6	65	3,74	4	5	5,46	-2
Індекс глобальної конкурентоспроможності у 2010 році (серед 139 країн світу) [5]	89	3,9	-7	39	4,51	7	63	4,24	0	4	5,43	-2

Проте слід зазначити, що більшість урядів європейських країн та США небезпідставно розглядають індустрію інформаційних технологій (ІТ) як найважливіший двигун економічного зростання, і багато з них роблять значні кроки щодо стимулювання виробництва у галузі, оскільки бачать в цьому один із способів прискорення відновлення економіки.

У більшості розвинених країн позитивні показники розвитку сектору інформаційних технологій, у свою чергу, безпосередньо забезпечують більше 5 % внутрішнього валового продукту. Крім того, розвинена ІТ-галузь створює умови для сталого розвитку економіки цих країн, допомагаючи компаніям і окремим співробітникам підвищити продуктивність та ефективність праці.

Дедалі очевиднішим стає важливість ІТ-інфраструктури і комунікацій для економіки країни. За даними дослідження, проведеного Світовим банком в 120 країнах, при підвищенні рівня проникнення доступу до Інтернету на 10 % відповідно зростає ВВП країни на 1,3 % [2]. Для багатьох країн, в тому числі й України, високошвидкісні мережі пропонують надзвичайну економічно ефективну ймовірність підвищити свою конкурентоспроможність у світовому масштабі, подолавши фізичні та географічні обмеження [6].

Рушійною силою розвитку інформаційного суспільства є економіка, спрямована на використання інформаційно-комунікаційних технологій. Тому стратегічними цілями у сфері інформатизації суспільства в Україні мають бути:

- підвищення конкурентоспроможності національної економіки завдяки широкому використанню ІКТ;
- приведення сфери ІКТ на якісно новий рівень, на якому обсяги виробництва сфери ІКТ будуть на рівні обсягів виробництва провідних галузей економіки (паливно-енергетичний комплекс, транспорт, металургія, хімічна промисловість);
- забезпечення конституційних прав особи, суспільства та держави, національних інтересів України в інформаційній сфері, її інформаційного суверенітету, створення захищеного інформаційного простору;
- суттєве підвищення рівня ефективності та якості освіти і науки;
- інтеграція національної економіки у світову економіку, залучення України до світових науково-технічних та інноваційних процесів;
- формування ідеології інформаційного суспільства як складової національної ідеї, консолідація суспільства навколо цієї ідеї [7].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що на сьогодні дослідники ще не знайшли чіткого зв'язку між динамікою розвитку інформатизації суспільства та конкурентоспроможністю, особливо для країн реципієнтів ІКТ, до яких відноситься й Україна. Водночас ІКТ стали основою сучасного ділового середовища і не стільки підвищують продуктивність праці, скільки суттєво змінюють світовий устрій, створюючи нові стандарти менеджменту та маркетингу, зближуючи економіки різних країн. Відставання у сфері ІКТ знецінює наукові та технічні досягнення України та знижує її конкурентоспроможність.

Література: 1. Місце України в глобальній інформаційній спільноті [Електронний ресурс] / Головне управління державної служби України. – Режим доступу : http://www.guds.gov.ua/control/uk/publish/article;jsessionid=2FDE7EDC2988D75F183157D9E99ED109?art_id=177306&cat_id=146245. 2. Звіт "Вимірювання інформаційного суспільства" [Електронний ресурс] / Міжнародний союз електров'язку. – Режим доступу : <http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/di/2010/index.html>. 3. Отчет "Устойчивость среди бури. Сравнительный анализ конкурентоспособности ИТ-индустрии 2009" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.bsa.org/globalindex. 4. Звіт з глобального розвитку інформаційних технологій 2009 – 2010 [Електронний ресурс] / Всесвітній економічний форум. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Information%20Technology%20Report/index.htm>. 5. Звіт з глобальної конкурентоспроможності 2010 – 2011 [Електронний ресурс] / Всесвітній економічний форум. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/Global%20Competitiveness%20Report/index.htm>. 6. Широкопосильний доступ в Інтернет – потенціальний каталізатор росту економіки України [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.faksonda.pp.ua/inostrannie-investitsii-2/shirokopolosniy-dostup-v-internet-potentsialniy-katalizator-rosta-ekonomiki-ukraini-207.html>. 7. Мараховський А. Порівняльний аналіз стану інформаційного суспільства в Україні [Електронний ресурс] / А. Мараховський // Центр содействия изучения геополитических проблем и евроатлантического сотрудничества Черноморского региона. – Режим доступа : <http://nomos.com.ua/content/view/162/82/>.

АНАЛИЗ МАКРОЭКОНОМИЧЕСКИХ ИНДИКАТОРОВ ОЦЕНКИ НЕРАВНОМЕРНОСТИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ¹

Аннотация. Рассмотрены вопросы оценки неравномерности социально-экономического развития регионов. Проведен анализ дифференциации экономического пространства Российской Федерации на основании анализа главных макроэкономических индикаторов.

Анотація. Розглянуто питання оцінки нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. Проведено аналіз диференціації економічного простору регіонів Російської Федерації на підставі аналізу головних макроекономічних індикаторів.

Annotation. The questions of uneven social-economic regional development estimation are considered. The analysis of differentiation of Russian Federation economic space based on the analysis of main macroeconomic indicators is conducted.

Ключевые слова: неравномерность развития, дифференциация регионов, макроэкономические индикаторы развития.

Вопросы оценки социально-экономической неравномерности и дифференциации регионального развития в условиях стохастичности и неопределенности экономического и политического пространства являются на сегодня одними из наиболее актуальных, требующих решения проблем как на территории Украины, так и Российской Федерации. Вследствие необходимости решения проблем сбалансирования интересов всех регионов оценка диспропорций их уровня развития приобретает комплексный характер.

Анализ последних публикаций по проблеме оценки дифференциации регионального социально-экономического развития свидетельствует о несогласованности мнений относительно основных индикаторов неравномерности и моделей оценки общего уровня развития региона. Исследование дифференциации экономического пространства регионов России было проведено в разрезе 79 субъектов Российской Федерации за 2000 – 2008 гг. по следующим макроэкономическим показателям: валовой региональный продукт (ВРП) на душу населения, денежные доходы населения, рассчитанные в текущих ценах, коэффициент прироста население на 1 000 чел. населения (промилле), индекс потребительских цен на 1 января (%). Динамика уровня дифференциации пространства оценивается по ряду индексов региональной асимметрии: индекс Тейла, индекс неравномерности [1], индекс дифференциации (неравенства), коэффициенты вариации, асимметрии, эксцесса [2; 3]. Анализ динамики распределения валового регионального продукта РФ (таблица) позволил определить, что за период, который исследовался, происходили значительные изменения в развитии регионов.

Таблица

Распределение ВРП РФ на душу населения

ВРП, тыс. руб.	Процент регионов (по годам)								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
(0; 100]	97,47	94,94	93,67	91,14	78,48	67,09	52,50	36,25	16,25
(100; 200]	2,53	3,80	5,06	5,06	17,72	27,85	38,75	47,50	53,75
(200; 300]	-	1,27	1,27	2,53	2,53	2,53	3,75	11,25	21,25
(300; 400]	-	-	1,27	2,53	0,00	1,27	2,50	-	3,75
(400; 500]	-	-	-	-	1,27	-	-	1,25	-
(500; 600]	-	-	-	-	-	-	1,25	1,25	-
(600; 700]	-	-	-	-	-	1,27	-	1,25	2,50
(700; 800]	-	-	-	-	-	-	1,25	-	-
(800; 900]	-	-	-	-	-	-	-	1,25	1,25
(900; 1000]	-	-	-	-	-	-	-	-	1,25

Так, если в 2000 году 97,47 % регионов имели наиболее низкие показатели ВРП, то в 2008 году этот уровень валового регионального продукта сохранили лишь 16,25 %. Тенденция возрастания доли регионов в этом интервале уровня ВРП сохранялась на протяжении всего периода, который исследовался (рис. 1).

¹ Исследование выполнено в рамках украинско-российского научно-исследовательского проекта "Модели оценки неравномерности и цикличности динамики социально-экономического развития регионов Украины и России", осуществляемое по результатам совместного конкурса НАН Украины и РФФИ-2010 (проект № 1-10/10-02-00716а/У).

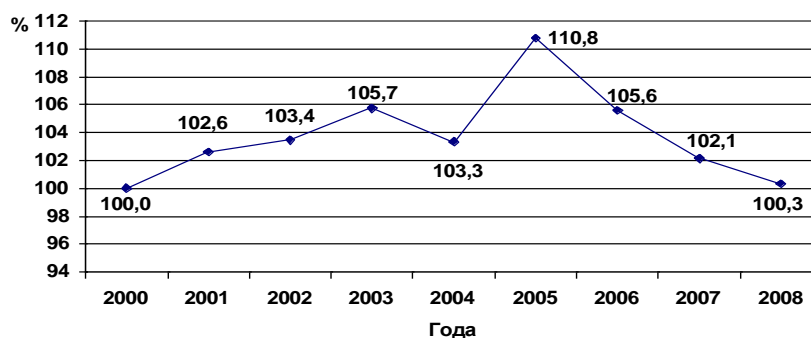

Рис. 1. Индекс неравномерности развития регионов по ВРП

Анализ совокупностей регионов, которые попали в определенные интервалы значений, позволил установить, что на протяжении всего периода регионами-лидерами по уровню ВРП (300; 800] были Тюменская область, Чукотский автономный округ, г. Москва. Среди регионов с высоким уровнем ВРП в интервале значений (200; 300] лидерами были Республика Саха (Якутия), г. Санкт-Петербург, Сахалинская область, Республика Коми. Следует отметить, что между основной совокупностью регионов и регионами с высокими значениями ВРП наблюдался значительный разрыв, который до конца исследования имел возрастающую тенденцию. К регионам-лидерам наиболее часто относятся регионы с быстрым развитием производства или регионы с месторождениями природных ресурсов. Те регионы, которые имели незначительный производственный потенциал или регионы с особой экономической политикой, преимущественно находятся в группе регионов-аутсайдеров.

Исследование динамики изменения значений по индексу региональной асимметрии [1] (рис. 2) дало возможность обнаружить пиковые периоды асимметричности и дифференциации развития регионов РФ. Такими периодами стали 2004 – 2006 года. В результате рост значений показателя в 2005 году сравнительно с 2004 составил 7,5 %, а относительно 2006 года уменьшился на 4,4 % и сохранял убывающую тенденцию до конца периода.

Для количественной оценки степени дифференциации доходов использовалась кривая Лоренца. Анализ значений фактического распределения по кривой Лоренца позволил установить, что тип распределения доходов является неравномерным, имеется четкая социальная дифференциация населения, значительная часть которого имеет низкий уровень доходов. Между 10 % населения с наиболее низким доходом распределено 6,65 % общего дохода, а среди 10 % наиболее богатого населения – 24 % общего дохода (рис. 2).

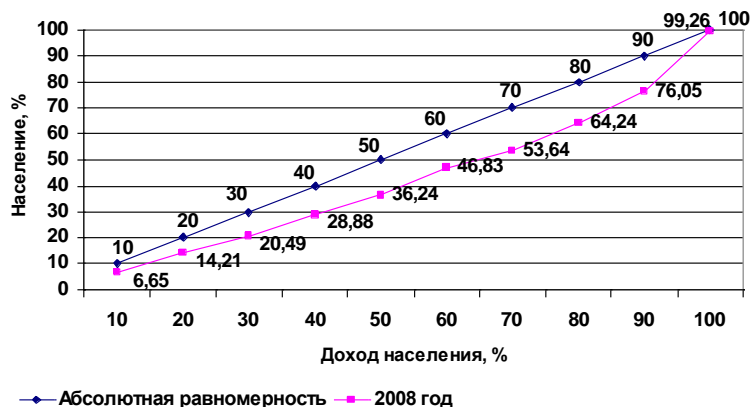

Рис. 2. Кривая Лоренца

Межрегиональная дифференциация по коэффициенту естественного прироста населения имела значительный рост в 2005 – 2006 годах. Такие сдвиги являются очевидными, поскольку за предшествующие годы имели место изменения в экономическом развитии, которые подтверждают значения вышеприведенных показателей дифференциации. Наибольшая доля регионов РФ в пределах (-10; -5] человек на тысячу населения наблюдалась в 2007 – 2008 гг. Общая тенденция роста значений показателя была прервана в 2005 году. С 32,9 % регионов в 2004 году лишь 22,78 % смогли удержаться в пределах (-5; 0], а в 10,13 % регионов произошло снижение прироста населения до (-10; -5]. С 5,06 % регионов в 2008 году смогли удержать уровень прироста в пределах (5; 20] лишь 3,8 %. Среди регионов-лидеров по показателю прироста населения самые высокие значения в 2008 году имели Республики Дагестан, Ингушетия, Алтай, Тыва и Тюменская область. Однако их доля остается очень маленькой, на уровне 7,59 % от общего количества регионов. 5,06 % процентов регионов остается с наиболее низким уровнем прироста, то есть в пределах (-20; -10].

Таким образом, проведенный анализ ряда макроэкономических показателей развития регионов РФ дает основания утверждать, что региональное социально-экономическое развитие регионов Российской Федерации является достаточно неравномерным и дифференцированным. Асимметричный тип развития наблюдался на протяжении всего периода исследования. Кроме того имели место пиковые периоды, в которых неравномерность регионального развития была наиболее значительной. Такие сдвиги имели существенное отражение на дальнейшем развитии регионов, что отразилось в формировании социально-экономических групп лидеров и аутсайдеров.

Литература: 1. Шильцин Е. А. Вопросы оценки региональной асимметрии (на примере России) [Электронный ресурс] / Е. А. Шильцин. – Режим доступа : <http://economy.nsc.ru/ieie/smu/conference/articles/ШильцинЕ.doc>. 2. Клебанова Т. С. Дифференциация регионов Украины по уровню социально-экономического развития / Т. С. Клебанова, Т. Н. Трунова // Экономика развития. – 2009. – № 1(49). – С. 5–8. 3. Самарина В. П. Экономические проблемы регионов и отраслевых комплексов [Электронный ресурс] / В. П. Самарина. – Режим доступа : www.m-economy.ru/art.php3?artid=23436.

УДК 004.738.1:621

Вильхивская О. В.

МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К МОНИТОРИНГУ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ЭЛЕКТРОННОГО БИЗНЕСА НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. Предложен методический подход к мониторингу использования технологий электронного бизнеса на предприятии.

Анотація. Запропоновано методичний підхід до моніторингу використання технологій електронного бізнесу на підприємстві.

Annotation. The methodical approach to monitoring the use of technologies of electronic business at the enterprise is offered.

Ключевые слова: инновационная экономика, электронный бизнес, технологии электронного бизнеса, электронная коммерция.

XXI столетие для Украины ознаменовалось переходом от индустриальной к инновационной экономике. Этот переход основывается на развитии и внедрении информационных технологий во все сферы деятельности современного информационного общества. В наше время знания и умения людей становятся основополагающими элементами развития экономики. Электронная экономика основывается на цифровых технологиях, средствах вычислительной техники и сетевых информационных технологиях.

Концепция развития "электронного бизнеса" и "электронной коммерции" возникла в США в 1980 г. и стала истоком появления инновационной экономики. Эта концепция стала теоретическим и практическим базисом функционирования организаций в Интернете.

Поэтому становится актуальной разработка методического подхода к мониторингу использования технологий электронного бизнеса на предприятии.

Представленная в статье методика разрабатывается в рамках приоритетного научно-технического направления на Украине "Новые компьютерные средства и технологии информатизации общества" [1 – 4].

Целью данной статьи является разработка методического подхода к мониторингу использования технологий электронного бизнеса на предприятии на основе анкетирования.

Основной средой мониторинга технологий электронного бизнеса является Интернет. Поэтому необходимо использовать потенциал сети для решения основных вопросов развития технологий на предприятии.

Основными методами получения количественной информации является опыт и наблюдение. Метод опроса может использовать различные виды анкет.

Анкета – опросный лист с перечнем вопросов, составляемый исследователями-аналитиками, который включает формулировки вопросов и возможные варианты ответов. Из них респондент должен выбрать наиболее подходящие. Поставленные вопросы позволяют провести экономическое, социологическое исследование для получения каких-либо сведений о том, кто его заполняет, служащие для получения ответов на вопросы и их анализа, составленные по определенной программе [5]. Общий вид анкеты представлен в табл. 1.

Таблица 1

Общий вид анкеты

Подпроцесс 1				
№	Вопрос 1...k	Показатели оценивания		
		A	Б	В
1 п				

Разработка методического подхода на основе анкетирования состоит из 2-х этапов: разработки анкеты, сбора и анализа данных.

Анкета должна включать такую последовательность подэтапов: структуризацию процессов и выделение отдельных подпроцессов; выделение объектов, которые характеризуют отдельные подпроцессы; выявление особенностей объектов; выбор типа шкалы измерений; формирование вопросов на основании выделенных объектов; построение последовательности вопросов; оценка характеристик сформированной анкеты; предыдущее тестирование; сбор фактической информации; анализ отклонений от идеальных значений с каждого подпроцесса; ранжирование результатов [6].

На первом этапе осуществляется разработка анкеты и выбор шкалы оценивания результатов.

На втором этапе проводится опрос, сбор и анализ результатов. Результатами полученных ответов должны быть рекомендации предприятию в виде альтернатив развития предприятия и механизмов их реализации.

Целевой аудиторией исследования, участвующей в опросе, являются предприятия машиностроительной отрасли Украины.

Фрагмент разработанной анкеты для мониторинга предприятий машиностроительной отрасли представлен в табл. 2.

Таблица 2

Фрагмент разработанной анкеты

№ п/п	Вопрос	A	Б	В
1. Компания использует такие основные составляющие электронного бизнеса				
	Электронный документооборот			
	Электронная торговля			
	Электронная система платежей			
2. Компания поддерживает технологии электронного бизнеса				
	Электронный магазин			
	Электронный справочник-каталог			
	Электронный аукцион			
	Электронный торговый центр E-mail			
3. Компания использует технологии EDI				
	Электронная почта E-mail			
	Интернет-пейджинг ICQ			
	Голосовая почта, интегрированная с пейджинг-сервисом			
	Интернет-телефония, Skype, SipNet			
4. Компания имеет комплекс специализированных программных средств, обеспечивающий транзакции денежных средств от потребителя к поставщику товаров, или услуги, использующиеся на предприятии				
	Системы Интернет-банкинга			
	Процессинговые центры электронных платежей (Интернет-эквайринг)			
	Электронные платежные системы (Система WebMoney Transfer)			
	WMR-эквивалент RUR на R-кошельках			
	WME-эквивалент EUR на E-кошельках			
	WMZ-эквивалент USD на Z-кошельках			
	WMU-эквивалент UAH на U-кошельках			
	WM-C и WM-D-эквивалент WMZ для кредитных операций на C- и D-кошельках			
	Трастовый сервис			
	Бессрочный траст			
	Траст с ограниченным начальным сроком			
	Траст с ограниченным конечным сроком			
	Траст с равным долевым участием			
	Траст с произвольным долевым участием			
	Траст с открытым списком участников (публичная оферта)			
5. Какие денежные системы поддерживает компания для оплаты предоставляемой продукции и услуг				
	Система Яндекс-Деньги			
	Система Portmone			
	Система PayPal			
	Система UkrMoney			
	Платежная система RBKmoney			
	Платежная система Moneybookers			

В рамках исследования для получения объективной оценки должны быть опрошены не менее 50 предприятий отрасли, использующие в своей работе решения электронного бизнеса.

Анкета должна быть построена таким образом, чтобы на каждый вопрос можно было использовать 3 утверждения, которые оцениваются по шкале, включающей такие уровни: высокий, средний, низкий.

Каждый из опрашиваемых, должен отвечать на вопросы, ставя соответствующую букву в поле ответа:

- 1) А – данное утверждение правильно в полном объеме (высокий уровень);
- 2) Б – данное утверждение правильно частично (средний уровень);
- 3) В – данное утверждение неправильное (низкий уровень).

Данная методика разработки анкеты выполняется на основе декомпозиции отрасли и объединяет процессный и объектный подходы.

В результате из полученных ответов выделяются ключевые характеристики и на их основании строится график. Общее значение анкеты состоит в получении информации о свойствах объектов, а также о содержании или отсутствии наиболее существенных характеристик.

В статье рассматривается методический подход к мониторингу технологий электронного бизнеса на предприятии. Набор вопросов в анкете не является постоянным и может изменяться. В дальнейшем данную разработку можно использовать для построения методов и моделей развития предприятий. Также оценить инновационное развитие предприятий на рынках определенного товара в среде электронного бизнеса, место занимаемое предприятием среди конкурентов, что позволит в будущем быстро и своевременно разработать инновационную стратегию ведения бизнеса.

Литература: 1. Закон Украины "О Национальной программе информатизации" от 04.02.1998 г. № 74/98-ВР [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 2. Закон Украины "Об основных принципах развития информационного общества в Украине на 2007 – 2015 годы" № 537-16 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 3. План мероприятий по выполнению заданий, предусмотренных Законом Украины "Об основных принципах развития информационного общества в Украине на 2007 – 2015 годы" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 4. Постановление ВР Украины от 01.12.2005 г. № 3175-IV "О рекомендациях парламентских слушаний по вопросам развития информационного общества" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 5. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/business/781>. 6. Пономаренко С. В. Формування стратегії розвитку інформаційних ресурсів підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / С. В. Пономаренко ; Харківський національний економічний університет. – Харків, 2006. – 236 с. 7. www.severstal.ru. 8. www.tender.pro. 9. www.ugmk.ua.

УДК 332.85

Буркун І. Г.

ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ЖИТЛОВОЮ НЕРУХОМІСТЮ ЯК ЕЛЕМЕНТОМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ РЕГІОНУ

Анотація. Розглянуто основні рівні інфраструктури ринку житлової нерухомості України і функції ринку нерухомості, підкреслено роль інформаційної складової економіки на сучасному етапі розвитку суспільства, запропоновано створити Регіональний центр керування базою даних споживчих якостей об'єктів житлової нерухомості регіону.

Аннотация. Рассмотрены основные уровни инфраструктуры рынка жилой недвижимости Украины и функции рынка недвижимости, подчеркнута роль информационной составляющей экономики на современном этапе развития общества, предложено создать Региональный центр управления базой данных потребительских качеств объектов жилой недвижимости региона.

Annotation. The basic levels of the infrastructure of the Ukrainian inhabited real estate market and the functions of the market of the real estate are considered, the role of information making economy at the present stage of development of a society is underlined, it is offered to create Regional control centre of a database of consumer qualities of region inhabited real estate objects.

Ключові слова: житлова нерухомість, взаємодія суб'єктів ринку, інфраструктура, функції, підходи до вивчення ринку, інформаційна економіка.

На регіональному ринку житлової нерухомості переплітаються безліч соціально-економічних взаємозв'язків, він взаємодіє з різними ринковими підсистемами: ринковий сектор, держава і населення. Існує ряд особливостей функціонування ринку нерухомості як елемента ринкової структури, що знаходять своє відображення у стані основних функцій: інформаційної, ціноутворюючої, посередницької, регулятивної, інвестиційної, соціальної, стимулюючої і санаційної [1].

© Буркун І. Г., 2011

На даному етапі розвитку ринок нерухомості є найважливішою складовою економіки України, за допомогою якого існує можливість формувати портфель активів, що приносить прибуток. Формування ринку нерухомості відбувалося в перехідний період і він розвивався від державних форм власності за допомогою приватизації до приватних [2]. В умовах перетворення економічної системи, функціонування інститутів ринку нерухомості гальмується запізненням у розвитку нормотворчої, ментальної й головне – інформаційної складових ринкової інфраструктури.

Характерною рисою нерухомості є те, що, з одного боку, вона є елементом виробничої інфраструктури, а з іншого – виступає основою існування домогосподарств і використовується для невиробничого, особистого споживання, виступаючи як найбільше благо, переплетення в нерухомості споживання й інвестицій ускладнює аналіз закономірностей розвитку ринку нерухомості [3]. Наявність характерних рис, властивих товарному ринку, не виключає взаємозв'язку між ринком нерухомості і ринком інвестицій. Вони існують як окремі, самостійно функціонуючі елементи єдиного ринку країни. Існує ще один підхід до вивчення соціально-економічної сутності ринку нерухомості, що поєднує цей ринок з ринком послуг, тому що результатами продуктивної праці, що створили споживчу вартість, можуть бути не тільки речі, але і діяльність [4]. Призначенням ринку послуг, як відомо, є створення умов для життєдіяльності і життєзабезпечення людини у всій багатогранності їхніх властивостей і проявів.

Ринок нерухомості призначений для надання визначених специфічних послуг і за своєю соціально-економічною природою близький до поняття ринку послуг. Тому сутність нерухомості як товару можна визначити з трьох сторін [5]: фізичний зміст об'єкта нерухомості; юридичні характеристики; економічні характеристики, що дають уявлення про вартість об'єкта, витрати на його утримання і прибутковість.

Ринок житлової нерухомості регіону як система з високим ступенем структурних і функціональних зв'язків, розвиваючись, здобуває нові властивості. В сучасних умовах розвитку даного ринку специфічністю взаємин між державою, забудовником і покупцем є пріоритетність задоволення потреб клієнта (покупця). Орієнтація на покупця, що потребує достовірної і повної інформації щодо об'єктів житлової нерухомості (інформаційна послуга), стає ключовим фактором для досягнення балансу певних цілей основних учасників цього ринку.

Доступність інформації про стан ринку нерухомості і різних послуг на ньому є в нашому інформатизованому просторі головним фактором, що впливає на формування думки про об'єкт і, в остаточному підсумку, на формування ціни цього об'єкта. В даний час швидкими темпами підвищується рівень інформаційного обслуговування у сфері нерухомості, в результаті цього на ринок залучається все більше юридичних і фізичних осіб і, як наслідок, спостерігається зниження загального рівня витрат, пов'язаних з пошуком інформації. Однак існує ряд проблем, що збільшують розмір транзакційних витрат, такі, як: проблема якості інформації у сфері нерухомості і проблема недоступності для широкого кола споживачів інформації, якою володіють, зокрема, державні органи.

Тож, доходимо висновку, що робота посередників на цьому ринку, якщо вони кваліфіковані і володіють необхідною інформацією, є необхідною складовою процесу купівлі-продажу житлової нерухомості, тому що, здійснюючи самостійні угоди з нерухомістю, не маючи ні досвіду, ні відповідної кваліфікації, споживач піддає себе і свою власність прямому дуже великому ризику. Відомо, що чим простіше пошук потрібної інформації для інвесторів, тим більш сприятливе враження вони мають про ведення бізнесу в цьому регіоні [6], а функціональні зміни, що відбуваються в процесі інформатизації відтворювального процесу спричиняють адекватні структурні зміни. З огляду на складну і запутану схему взаємодії суб'єктів на ринку нерухомості автор пропонує ввести в структуру суб'єкт ринку "Регіональний центр управління базою даних споживчих якостей об'єктів житлової нерухомості" на базі геоінформаційних технологій. Регіональний центр управління базою даних споживчих якостей об'єктів житлової нерухомості повинен здійснювати облік, контроль, систематизацію, аналіз і прогноз стану об'єктів житлової нерухомості в рамках регіону і, головне, надавати достовірні інформаційно-комунікаційні послуги зацікавленим у них суб'єктам ринку, що дозволить створити основу не тільки для автоматизованої системи управління власністю, а й створити єдиний інформаційний простір, у рамках якого буде відбуватися взаємодія всіх суб'єктів ринку житлової нерухомості регіону.

Сучасний рівень функціонування ринку нерухомості вимагає структурування, автоматизації процесу забезпечення інформацією його суб'єктів. У контексті уніфікації і класифікації нерухомості постає запитання: кому вона потрібна і для чого. Існує думка серед ріелторів, що інформація необхідна їм для роботи і вона повинна бути доступна тільки для внутрішнього користування і лише ріелторам. Автор вважає, що в сучасному світі можливість споживача володіти необхідною для прийняття рішень про угоди з нерухомістю інформацією не повинна ставитися під сумнів, оскільки єдина класифікація і повнота інформаційних потоків спрощує процес прийняття управлінських рішень і дозволяє вивчати об'єкти, представляти їх у професійному середовищі й оцінювати за основними ознаками. Таким чином, наявність повної і достовірної інформації в Центрі про ринок необхідна в різному обсязі різним суб'єктам ринку, завдяки цьому:

у забудовників виявляється інтерес щодо спрямованості їхньої стратегічної діяльності, з'явиться можливість від споживача довідатися, чого вони потребують, тобто яке і де будувати житло (наприклад, визначати райони для масового будівництва);

органи державного управління одержують інформацію про стан ринку і моделюють процеси розвитку ринку;

у девелоперів і сервейінгових компаній підвищується оперативність прийняття рішень;

міська й обласна влада зможуть розробляти максимально наближені до життя програми розвитку регіонів і більш обґрунтовані тарифи на житлово-комунальні послуги;

податкова адміністрація, органи судових інстанцій і правоохоронні органи будуть розпоряджатися необхідною для ефективної роботи інформацією;

соціальний ефект буде досягнуто шляхом надання нових робочих місць;

підприємці одержать актуальну інформацію про землі, що пустують, у масштабі регіону, що цікавить;

ріелтори мають достовірну інформацію про об'єкти;

споживачі при покупці або оренді житла зможуть довідатися так звану "історію квартири";

доходи від діяльності Центру наповнюють бюджет, оскільки це держустанова;

в остаточному підсумку, це призводить до більш обумовленого й адекватного ціноутворення на 1 кв. м житла в регіоні.

Таким чином, економіка індустріального суспільства переходить у свою чергову постіндустріальну фазу – інформаційну економіку – це такий напрям в економіці, що вивчає вплив інформації на економічні рішення, де інформація розглядається як виділений фактор, оскільки вона легко поширюється, але важко кон-

тролюється. Отже, створення Регіональної бази на базі геоінформаційних технологій щодо класифікаційних ознак нерухомості дає можливість ринковій нерухомості розвиватися ефективніше, більш прискореними темпами і вирішить проблему систематизації інформації щодо пропозиції на ринку житлової нерухомості. Актуальність досліджуваної теми передбачає подальші наукові дослідження в даному напрямі.

Література: 1. Коваленко М. А. Ринок нерухомості: фінансові аспекти / М. А. Коваленко, Л. М. Радванська. – Херсон : Олді-плюс, 2002. – 160 с. 2. Оцінка майна в Україні. Т. 1 : Нерухоме майно : монографія / [Л. І. Воротіна, В. С. Воротін, В. Г. Лісняк, В. М. Поліщук]. – К. : Вид. Європ. ун-ту, 2004. – 217 с. 3. Основы бизнеса на рынке недвижимости / под ред. С. Н. Максимова. – СПб. : Питер, 1997. – 295 с. 4. Маркс К. Сочинения. Т. 26. Ч. I [Электронный ресурс] / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – Режим доступа : http://www.soviet-history.com/library/marx_engels/marx_engels_2edition_volume26-1.pdf. 5. Асаул А. Н. Экономика недвижимости : учебное пособие [Электронный ресурс] / А. Н. Асаул, А. В. Карасев. – Режим доступа : www.aup.ru/books/m76. 6. Банникова О. А. Создание информационной системы для инвесторов – эффективный инструмент привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику региона [Электронный ресурс] / О. А. Банникова. – Режим доступа : www.econ.asu.ru/lib/sborn/infec2003/ref.php.

УДК 336.225.6:330.59

Назаренко Г. В.

ВІДБІР ІНСТРУМЕНТІВ ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Анотація. Обґрунтовано сутність і напрями податкового регулювання рівня життя населення. Запропоновано методіку відбору інструментів податкового регулювання рівня життя населення, що базується на використанні сценарного підходу при моделюванні економічного ефекту від запровадження важелів оподаткування.

Аннотация. Обоснована сущность и направления налогового регулирования уровня жизни населения. Предложена методика отбора инструментов налогового регулирования уровня жизни населения, которая базируется на использовании сценарного подхода при моделировании экономического эффекта от внедрения рычагов налогообложения.

Annotation. The nature and directions of fiscal management standards of living are justified. The method of selection tools of tax regulation in living standards, which is based on using a scenario approach for modeling the economic effects of taxation instruments introduction, is offered.

Ключові слова: рівень життя, податкове регулювання, інструмент податкового регулювання, моделювання, економічний ефект.

Інструменти податкового регулювання широко використовуються в практиці державного регулювання соціально-економічних процесів. Особлива роль належить їм у регулюванні соціальних процесів, на чому наголошують З. Варналій, А. Дрига, Д. Красніков, І. Майбуров, С. Онишко, А. Соколовська, В. Тропіна, К. Швабій та ін. Важливе місце посідають заходи оподаткування в регулюванні рівня життя населення.

Податкове регулювання рівня життя становить цілеспрямований вплив держави на учасників економічних відносин щодо поліпшення рівня життя населення за допомогою внутрішніх складових механізму податку (як економічної категорії) та оподаткування (як процесу). За допомогою інструментарію податкової політики можуть бути вирішені такі завдання, як обмеження податкового тягаря для громадян з низьким рівнем доходів, активізація і підтримка виробництва соціально значущих товарів, стимулювання розвитку людського капіталу, стимулювання житлозабезпечення населення та податкова підтримка молодих сімей і сімей з дітьми.

Відбір інструменту податкового регулювання (або їх комплексу) рівня життя населення слід здійснювати в кілька етапів. Першочергово необхідно обрати складову рівня життя, що очікується поліпшити за допомогою механізму податків та процесу оподаткування.

Наступним кроком є відбір групи альтернативних інструментів, що потенційно можуть призвести до позитивних результатів у вирішенні поставленого на попередньому етапі завдання. Також слід визначитися з періодом, протягом якого здійснюватиметься оцінка доцільності застосування того чи іншого інструменту податкового регулювання.

Застосування інструментів податкового регулювання пов'язане з трансформацією окремих елементів податкової системи. Прогнозні наслідки від їх запровадження слід урахувати при обранні конкретного інструменту (комплексу інструментів). Тому наступним етапом у виборі інструментів податкового регулювання має бути розрахунок показників ефективності застосування кожного з альтернативних інструментів та порівняння їх з нормативними (гранично допустимими) значеннями.

На основі отриманих даних формується група найбільш підходящих інструментів. Надалі пріоритет надається тим, які найбільш прийнятні з точки зору очікуваного рівня витрат суб'єктів податкових відносин (пов'язаних із запровадженням відповідного інструментарію) та витрат бюджету (через недонадходження коштів до бюджету внаслідок пільгового оподаткування), періоду окупності цих витрат, а також очікуваного рівня економічного та соціального ефектів.

Однією з ключових стадій при оцінці ефективності є обчислення економічного й соціального ефектів від запровадження інструментів податкового регулювання, порівняння яких за різними інструментами й формує базове рішення про доцільність запровадження того чи іншого важеля оподаткування.

Обґрунтування вибору того чи іншого інструменту податкового регулювання на основі порівняння очікуваних економічного й соціального ефекту від їх запровадження має базуватися на багатоваріантному аналізі поведінки системи (йдеться про систему оподаткування підприємства) при зміні її елементів. Тому для дослідження та характеристики відповідних процесів доцільним виявляється застосування методики імітаційного моделювання, яка дозволяє оцінити зміну (а відтак і залежність) кожного окремого елемента системи у відповідь на зміну будь-якого іншого елемента.

На основі зазначеної методики пропонується застосування сценарного підходу для аналізу впливу змін умов оподаткування підприємства на економічний та соціальний ефекти. Для цього слід побудувати системно-динамічні моделі процесу оподаткування підприємства із залученням спеціалізованого пакета системно-динамічного моделювання Vensim. Зазначений пакет надає змогу одночасно як аналізувати певний соціально-економічний процес (який становить цілісну систему), так і проводити експерименти з побудованою моделлю шляхом зміни вхідних даних. Відтак, він є необхідним управлінським інструментом, який дозволяє не лише вивчити взаємодію та взаємовплив змінних відповідної системи в динаміці, але й спрогнозувати її майбутній стан при зміні умов внутрішнього та/або зовнішнього середовища [1].

Серед вищезазначених напрямів податкового регулювання рівня життя населення особливий інтерес становить стимулювання виробництва соціально значущої продукції, тобто продуктів харчування, одягу, дитячої продукції тощо. Ця група товарів складає основну частку в споживчому кошику громадян нашої держави. Це обумовлює актуальність державного регулювання обсягів випуску відповідних товарів, їх якості та доступності для населення, тобто їх вартості. Вплив оподаткування щодо вирішення зазначеного завдання реалізується у наданні пільг та інших інструментів податкового регулювання стимулюючого характеру, які активізують відповідні виробництва, стимулюванні інвестиції у відповідні галузі народного господарства та забезпеченні зниження собівартості такої продукції.

Особливо дієвими в даному аспекті є інструменти податкового стимулювання, вбудовані в механізм податку на прибуток підприємств, оскільки цей платіж безпосередньо впливає на фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання, а отже, і його заінтересованість у здійсненні тієї або іншої діяльності. Із загальної сукупності відповідних інструментів, обґрунтованої в роботі [2, с. 57–63], найбільш дієвими виявляються зменшення податкової ставки, зменшення бази оподаткування (тобто податкова знижка) та податковий кредит. Надання цих пільг підприємствам обов'язковою умовою повинно мати здійснення інвестицій у нарощення виробництва якісної та доступної соціально значущої продукції та використання вивільнених від оподаткування коштів на ці ж цілі.

Фрагмент діаграми потоків, що надає змогу змодельовати економічний ефект від запровадження зменшеної ставки податку на прибуток підприємств, наведено на рисунку.

Рис. Фрагмент діаграми потоків розрахунку економічного ефекту від запровадження зменшеної ставки податку на прибуток підприємств

У запропонованій моделі економічний ефект обумовлюється розміром податкової пільги, розподілом вивільнених від оподаткування коштів між поповненням 9-ї групи основних засобів та збільшенням витрат на закупівлю сировини й матеріалів. Впливає на ефект і спрямування частини чистого прибутку (сума якого є об'єктивно різною за базового та пільгового режимів оподаткування) на нарощення операційних витрат виробництва.

Якщо замінити розглянуту пільгу на податкову знижку або податковий кредит (з відповідним коригуванням діаграми потоків моделі) ще одним фактором, який впливає на динаміку економічного ефекту, стане й сума амортизаційних відрахувань. Це пояснюється тим, що зазначені податкові пільги передбачають "звільнення" від механізму амортизації частки капітальних інвестицій (що визначається ставкою податкової знижки або податкового кредиту) та спрямування її на зменшення оподаткованого прибутку або суми податку відповідно.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що згідно з запропонованою методикою відбір конкретного інструменту слід здійснювати на основі порівняння динаміки економічного ефекту, його загальної суми, розрахованої за певний проміжок часу, а також періоду окупності втрат бюджету (тобто строку, за який позитивне значення ефекту покриває зазначені втрати (від'ємне значення ефекту), зумовлене недонадходженням коштів унаслідок пільгового оподаткування), що дозволяє здійснити наведена в роботі модель. Вона може бути застосована й щодо відбору інструментів податкового регулювання і за іншими вищезазначеними напрямками податкового регулювання рівня життя населення. Необхідним виявляється включення в модель й соціального ефекту від запроваджуваних заходів податкової політики, що становить напрями подальших досліджень.

Література: 1. Seeing Simulation with SynteSim [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.vensim.com/index.html>. 2. Иванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія / Ю. Б. Иванов, О. Л. Єськов. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007. – 328 с.

АКТУАЛЬНОСТЬ ИССЛЕДОВАНИЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. Рассмотрена и подтверждена актуальность исследования вопросов экономической безопасности в условиях глобализации.

Анотація. Розглянуто та доведено актуальність дослідження питань економічної безпеки в умовах глобалізації.

Annotation. The relevance of research the questions of economic security in a globalizing world is considered and confirmed.

Ключевые слова: экономическая безопасность, глобализация, оценка уровня экономической безопасности.

Одним из ключевых процессов развития мировой экономики XXI века является прогрессирующая глобализация мировой экономики [1].

Глобализация экономики – закономерность мирового развития, неизмеримо возросшая по сравнению с интеграцией взаимозависимость экономики различных стран, связанная с формированием экономического пространства, где отраслевая структура, обмен информацией и технологиями, география размещения производительных сил определяются с учетом мировой конъюнктуры, а экономические подъемы и спады приобретают планетарные масштабы [2].

Растущая глобализация экономики выражается в резком увеличении масштабов и темпов перемещения капиталов, опережающем росте международной торговли по сравнению с ростом валового внутреннего продукта, возникновением круглосуточно работающих в реальном масштабе времени мировых финансовых рынков. Созданные за последние десятилетия информационные и экономические системы неизмеримо усилили способность финансового капитала к быстрому перемещению, что содержит в себе, по крайней мере потенциально, способность к разрушению устойчивых экономических систем [2].

Отношение к глобализации как специалистов, так и всех жителей нашей планеты неоднозначно, а порой и диаметрально противоположно. Несомненно, последствия глобализации могут носить как позитивный, так и негативный характер, однако альтернативы ей нет, в связи с чем основное внимание в статье уделено исследованию вопросов обеспечения экономической безопасности (ЭБ), а именно оценке ее уровня при существовании потенциальных опасностей (угроз), которые несут процессы глобализации [1]. Обострение вопросов обеспечения ЭБ подтверждают такие тенденции, как: осуществление государственной поддержки национального бизнеса на мировых рынках; расширение и увеличение числа зон национальных интересов стран мира; активное исследование проблем обеспечения ЭБ зарубежными политологами, экономистами, учеными и другими специалистами.

Весомый вклад в исследованиях экономической безопасности отражены в научных трудах таких зарубежных ученых, как: И. Ансофф, П. Друкер, Занг В. Б., К. Майнцер, В. Аршинов, Г. Малинецкий, Г. Осипов, А. Ольсевич, Л. Мясников, Л. Абалкин, А. Архипов, И. Бухвальд, А. Городецкий, а также отечественных: Кириленко В. И., Пономаренко В. С., Кавун С. В., Баженова А. В., Кириченко А. А., Куркин Н. В., Шкарлет С. Н., Кузенко Т. Б., Кизим Н. А., Клебанова Т. С., Раевнева Е. В. и др.

Кроме того, усложняется решение вопросов экономической безопасности предприятия (ЭБП). Об этом свидетельствует статистика [4], представленная на рис. 1.

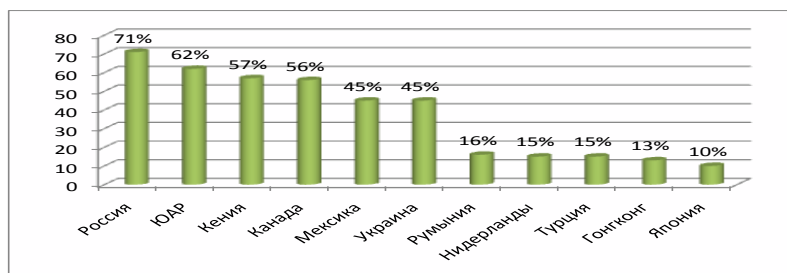

Рис. 1. Распределение показателя экономической преступности по странам мира

Предприятие, функционируя в изменчивой среде и подвергаясь разного рода рискам, вынуждено оперативно реагировать на любые изменения, чтобы быть эффективным и конкурентоспособным на рынке. Актуальность решения вопросов экономической безопасности предприятия обусловлена следующими угрозами: нестабильность экономических процессов, изнашивающееся оборудование, морально устаревающие технологии, конкуренция, невыполнение договорных обязательств, промышленный шпионаж и т. п.

Отечественное предпринимательство, получив прямой выход на мировые рынки [5], во многих случаях сталкивается не просто с отдельными конкурентными компаниями, а с государственно-монополистическими структурами, противостоять которым в одиночку они оказываются неспособными.

Предотвращение и своевременное выявление угроз – задача диагностики (оценки) уровня ЭБП. Система экономической безопасности (СЭБ), существующая на предприятии, в основном ориентирована на защиту коммерческой тайны, предупреждение промышленного шпионажа, обеспечение информационной безопасности, наблюдение за сохранностью имущества предприятий [6], в то время как экономической и финансовой составляющим СЭБ практически не уделяется внимание.

Актуальность решения вопросов ЭБ в условиях глобализации подтверждается методом Интернет-анализа, предложенного в работе [7] Кавуном С. В., суть которого – анализ подмножества терминов категориального аппарата в сфере ЭБ на основе открытых источников информации в принятой законодательной базе с помощью сформированных поисковых запросов. Пример такого запроса: "экономическая безопасность" + "2010". При этом особенности формирования запросов выбираются в зависимости от области исследования.

Подобный анализ приводится с использованием языка запросов, который поддерживается поисковыми серверами. Экспертным методом было выбрано подмножество поисковых серверов, среди которых Yandex, Rambler, Google in RU, Yahoo!, Bing, Мета, Апорт, Nigma, MetaBot.ru и др. При этом подмножество поисковых серверов может быть расширено согласно требованиям специфики исследуемой области.

Категориальный аппарат может включать достаточно большое число терминов, но в качестве базовых было выбрано подмножество из 9 терминов: экономическая безопасность (ЭБ), финансовая безопасность (ФБ), экономическая безопасность предприятия (ЭБП), экономические риски (ЭР), экономические угрозы (ЭУ), экономическая устойчивость (Эуст), система экономической безопасности (СЭБ), оценка уровня экономической безопасности предприятия (ОУЭБП), промышленный шпионаж (ПШ). Далее будем пользоваться введенными аббревиатурами.

Учитывая динамические изменения категориального аппарата в выбранной базе ЭБ, были получены данные по количеству ссылок на термины за период с 2000 по 2010 год, сгенерированных с помощью подмножества указанных поисковых систем. Затем были рассчитаны средние значения количества ссылок на каждый термин по подмножеству поисковых серверов (таблица).

Таблица

Количество ссылок на термины за период 2000 – 2010 гг.

Термин \ Год	ЭБ	ФБ	ЭБП	ЭР	ЭУ	Эуст	СЭБ	ОУЭБП	ПШ
2000	180332	13863	27628	33430	2780	6930	3223	72	47600
2001	120364	7797	5490	28728	2523	5611	2449	61	37697
2002	117295	9080	6802	29989	2233	6338	2516	73	25209
2003	142931	8134	8072	32298	2548	7147	2765	84	40870
2004	154391	10495	7816	33484	3420	7869	2865	60	39551
2005	355145	12508	8629	32744	3354	13694	3427	59	47050
2006	421896	14487	12302	62126	3880	8768	4213	60	53669
2007	236340	26765	10443	43231	3744	14418	4127	50	49773
2008	444239	37556	11864	68532	5734	15455	3426	105	61911
2009	414830	21470	12401	70003	6034	17197	2305	113	60065
2010	605443	37981	19395	51025	6872	12371	2442	126	90201

На основе обработки данных в табличной форме были построены функциональные зависимости тенденций актуальности исследований в сфере ЭБ (рис. 2, 3).

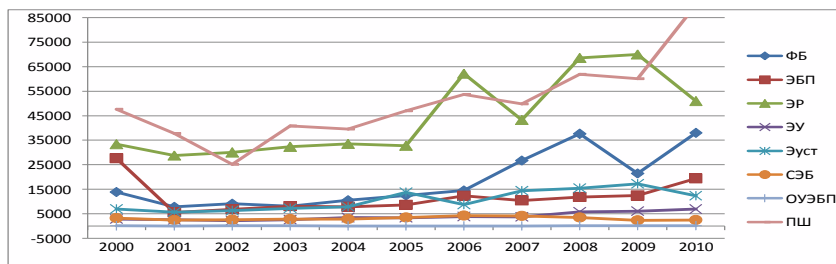

Рис. 2. Динамика изменения количества ссылок на термины по выбранному временному интервалу

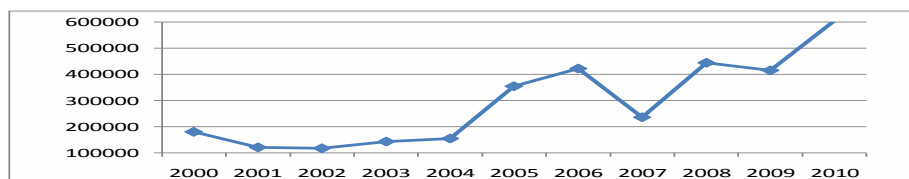

Рис. 3. Динамика изменения количества ссылок на термин "экономическая безопасность" по выбранному временному интервалу

Таким образом, полученные результаты проведения Интернет-анализа подмножества терминов категориального аппарата в области ЭБ подтверждает актуальность исследования разных вопросов в сфере ЭБ. Проведенный анализ показывает положительную (возрастающую) динамику актуальности исследований в выбранной области ЭБ и свидетельствует о необходимости проведения научных исследований.

Литература: 1. Глобализация мировой экономики: проблемы и последствия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.cfin.ru/press/management/2001-3/10.shtml. 2. Глобализация экономики: проблемы и последствия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.denga.com.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=363. 3. Украина – на шестом месте по уровню экономической преступности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.prostobiz.ua/biznes/upravlenie_biznesom/stati/ukraina_na_shestom_meste_po_urovnyu_ekonomicheskoy_prestupnosti. 4. Выход украинских предприятий на мировой рынок капитала с помощью IPO [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rusnauka.com/35_PWMN_2008/Economics/38471.doc.htm. 5. Совершенствование системы диагностики экономической безопасности машиностроительного предприятия: Системно-синергетический подход [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.disscat.com/content/sovershenstvovanie-sistemy-diagnostiki-ekonomicheskoi-bezopasnosti-mashinostroitel'nogo-predp. 6. Кавун С. В. Аналіз категорійного апарату у сфері економічної та інформаційної безпеки / С. В. Кавун, І. В. Михальчук // Науковий журнал "Економіка розвитку". – Харків : Вид. ХНЕУ. – 2009. – № 3(51). – С. 9–14.

УДК [332.122:338.43]:330.4

Притула Х. М.

МОДЕЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ЯК СКЛАДНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. Досліджено особливості моделювання розвитку сільських територій як складних соціально-економічних систем. Наведено переваги імітаційного моделювання при дослідженні складних об'єктів. Прописано цілі моделювання, етапи та перспективи його здійснення на сільських територіях.

Аннотация. Исследованы особенности моделирования развития сельских территорий как сложных социально-экономических систем. Приведены преимущества имитационного моделирования при исследовании сложных объектов. Прописаны цели моделирования, этапы и перспективы его осуществления на сельских территориях.

Annotation. The modeling features of rural development as a complex socio-economic systems are researched. The advantages of imitation modeling in the study of complex objects are given. The modeling purposes, stages and perspectives of its implementation in rural areas are described.

Ключові слова: сільська територія, імітаційне моделювання, багатомасштабна інформаційна модель сільської території.

Депопуляція сільського населення, низький рівень його життя, здебільшого монофункціональний характер прикладання праці на селі, загострення проблем продовольчої безпеки країни актуалізували важливість вирішення проблем розвитку сільських територій та забезпечення їх стабільного розвитку. Стабільний розвиток сільських територій передбачає їх висхідний соціально-економічний розвиток, збільшення об'єму виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності ведення сільського господарства, досягнення максимальної зайнятості сільського населення і підвищення рівня його життя, раціональне використання земель тощо. Незважаючи на посилену увагу, приділену цій проблематиці зі сторони вітчизняних та зарубіжних науковців, більшість питань і досі залишаються не розв'язаними: не існує однозначного визначення поняття сільської території, не розроблена їх типологія, не сформовано цілі, пріоритети, критерії розвитку сільських територій тощо. Вирішення зазначених проблем ускладнюється відсутністю законодавчого регулювання розвитку сільських територій, декларативністю існуючих документів, які стосуються даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про недостатню увагу науковців щодо проблеми моделювання розвитку сільських територій України. Більшість досліджень присвячена окремим аспектам функціонування сільських територій: демографічним проблемам, занедбаності соціальної інфраструктури, низькоєфективному сільському господарству тощо. У той час як системні дослідження даної проблематики практично відсутні.

Метою статті є вивчення особливостей моделювання сільської території як складної соціально-економічної системи.

Сільська територія здебільшого розглядається як територія, розміщена поза межами міських поселень. Залежно від місця розташування, віддаленості від обласних чи районних центрів, набору ресурсів території, існують різні види сільських територій з різними потребами. Це вимагає розробки особливих заходів для кожної конкретної території, які базуватимуться на системних оцінках рівня її розвитку та інвестиційної привабливості.

Для дослідження розвитку сільської території як цілісної системи, моделювання економічних процесів на території, визначення тенденцій їх розвитку в майбутньому, прогнозування окремих економічних показників доцільно використовувати економіко-математичне моделювання. Даний метод є зручним інструментом

аналізу особливостей розвитку сільської території як складної динамічної системи, імітації і коротко- та довгострокового прогнозування її поведінки.

Методи моделювання базуються на побудові моделі прогнозованого об'єкта і вивченні з її допомогою процесу розвитку об'єкта в майбутньому [1]. Моделлю є об'єкт, який заміщає оригінал і відображає найбільш важливі для даного дослідження риси і властивості оригіналу. Під моделлю економічної системи розумітимемо таке її представлення, яке складається з визначеного об'єму організованої інформації про неї і побудовано з метою її вивчення. Для однієї й тієї ж системи можна побудувати декілька різних моделей, у тому числі залежно від ступеня деталізації системи. Побудова такої моделі, яка б максимально адекватно описувала процеси розвитку сільської території, її внутрішні взаємозв'язки і дозволяла б ефективно втручатися в процеси, є досить складним завданням. Основними типами таких моделей є економетричні, математичні, статистичні та імітаційні.

Імітаційна модель на відміну від аналітичної становить не закінчену систему рівнянь, а розгорнуту схему з детально описаною структурою і поведінкою досліджуваного об'єкта. Для імітаційного моделювання характерно відтворення явищ, які описуються моделлю, зі збереженням їх логічної структури, послідовності чергування в часі, взаємозв'язку між параметрами і змінними досліджуваної системи [2].

Імітаційні моделі призначені для отримання інформації про модельовану систему і розробки в подальшому відповідних оцінок, придатних для формування рішень. Моделювання розвитку сільських територій з побудовою імітаційної моделі має такі переваги:

можливість побудови більш адекватних реально функціонуючим об'єктам моделей і майже необмеженого експериментування з моделлю при різних припущеннях;

порівняно легке залучення в модель факторів невизначеності, випадкового характеру багатьох змінних; відображення динаміки процесів, часових параметрів, термінів, запізнь.

При моделюванні розвитку сільської території як цілісної системи, яка складається з об'єктів, кожний з яких становить складну функціонуючу систему, перспективними є також методи інформаційного моделювання, оскільки інформаційні моделі дозволяють найбільш повно й точно імітувати структуру об'єкта і його властивості, та теорія імпульсних процесів, яка набула широкого застосування при дослідженні складних динамічних еколого-соціально-економічних систем [3].

Моделювання розвитку сільської території передбачає побудову її багатопланової інформаційної моделі. Базовими етапами її реалізації є:

визначення основних структурних елементів сільської території;

обґрунтування системи змінних, які достатньо повно характеризуватимуть дані елементи;

встановлення основних зв'язків і відношень між цими елементами;

присвоєння цим зв'язкам відповідних відносних та абсолютних величин;

побудова факторних моделей розвитку для кожного елемента сільської території;

побудова економетричної множинно-регресійної моделі для прогнозування розвитку сільського господарства території;

визначення основних внутрішніх та зовнішніх факторів розвитку сільської території;

оцінки рівня розвитку та інвестиційної привабливості території;

формування системи управлінських рішень, які забезпечать ефективний розвиток сільської території.

Моделювання розвитку сільських територій передбачає досягнення таких цілей, як наближення до міських стандартів життя (доступність основних соціальних благ), забезпечення продовольчої безпеки країни, збереження природних екосистем території.

Визначаючими факторами впливу на розвиток сільської території є правовий, макроекономічний (динаміка розвитку національної економіки та світові тенденції розвитку), інституційний, фінансовий (бюджетний, кредитний, інвестиційний), ціновий та внутрішньоресурсний (фактори розміщення, забезпеченості природними та трудовими ресурсами, структурний, інституційно-організаційний, інфраструктурний, ініціативності сільських мешканців).

Моделювання розвитку сільського господарства як визначаючого на сьогодні виду економічної діяльності на сільській території за об'ємом продукції та кількістю робочих місць здійснюється в розрізі рослинництва та тваринництва за основними групами продукції. При побудові моделі сільськогосподарського виробництва слід враховувати такі його особливості, як залежність від погодних умов, сезонність виробництва, нееластичний попит на його продукцію, значну матеріаломісткість виробництва, зазвичай повільну окупність, значну залежність від державної підтримки, слабку прогнозованість виробництва через особливості інституційної його складової (переважна частка сільськогосподарської продукції виробляється в господарствах населення) тощо.

Достатньо повне вивчення структурних елементів території, параметричний опис цих елементів, урахування дії внутрішніх і зовнішніх факторів розвитку території дозволяє зробити оцінку інвестиційної привабливості території. Підвищенню інвестиційної привабливості сільських територій сприятиме завершення адміністративно-територіальної реформи, проведення кадастрової оцінки землі, децентралізація системи міжбюджетних відносин тощо.

Отже, вирішення проблем якості життя та безробіття сільських мешканців, розвитку сільського господарства та несільськогосподарських видів діяльності, збереження і відновлення природних екосистем можливе лише за комплексного підходу й дослідження сільської території як цілісної системи. Такий підхід дозволяє використовувати метод економіко-математичного моделювання. Побудова багатопланової інформаційної моделі сільської території дозволить сформулювати ефективну систему регулювання її розвитком.

Література: 1. Максимова Т. С. Моделирование социально-экономического развития региона / Т. С. Максимова. – Луганск, 2001. – 139 с. 2. Егоров В. В. Прогнозирование национальной экономики : учебн. пособ. / В. В. Егоров, Г. А. Парсаданов. – М. : Инфра-М, 2001. – 184 с. 3. Робертс Фред С. Дискретные математические модели с приложениями к социальному, биологическому и экологическому задачам / Фред С. Робертс. – М. : Наука, 1986. – 494 с.

МОДЕЛЬ РОЗПІЗНАВАННЯ СТУПЕНЯ ФІНАНСОВОГО РИЗИКУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розроблено модель розпізнавання ступеня фінансового ризику підприємства, що реалізована в рамках механізму управління фінансовими ризиками. При побудові даної моделі використовувалися теорія нечітких множин та методи імітаційного моделювання.

Аннотация. Разработана модель распознавания степени финансового риска предприятия, которая реализована в рамках механизма управления финансовыми рисками. При построении данной модели использовались теория нечетких множеств и методы имитационного моделирования.

Annotation. The recognition model for recognition the degree of enterprise financial risk is worked out and analyzed for the mechanism of financial risk management. The model is based on fuzzy set theory and simulation methods.

Ключові слова: модель, фінансовий ризик, розпізнавання ризику, механізм, нечітка множина, імітаційне моделювання.

Актуальність проблеми оцінки ступеня впливу фінансового ризику в сучасному світі підтверджує безліч робіт [1 – 6]. На сьогодні стосовно оцінки ступеня ризику при прийнятті рішень можна виокремити низку математичних теорій, що їх доречно застосовувати для формалізації невизначеної інформації й вимірювання ризику [7]: багатозначна логіка, теорії ймовірностей, похибок (інтервальні моделі), інтервальних середніх, суб'єктивних ймовірностей, нечітких множин, нечітких мір й інтегралів.

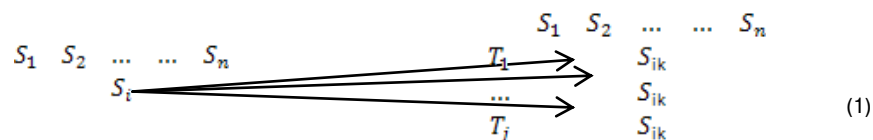
Порівняння цих теорій показало, що однією з найефективніших математичних теорій, з погляду її використання в проблемах невизначеності і породженого нею ризику, є теорія нечітких мір [7]. Але, незважаючи на бурхливий розвиток цієї теорії протягом останніх десятиліть, математичні підходи, що використовують нечіткі міри, ще недостатньо розвинуті і залишається низка питань щодо їх практичного застосування в економіці та підприємстві. Найбільший розвиток і практичне застосування отримали дослідження з питань міри можливості й необхідності [8; 9].

Розділення класів ступеня фінансових ризиків пропонується здійснювати на основі аналізу змін фінансового стану підприємства. Такий підхід найбільш прийнятний, тому що дозволяє відбивати внутрішні структурні зміни системи і не нав'язувати суб'єктивні кількісні зовнішні оцінки.

Основою побудови даної моделі розпізнавання класу ступеня фінансового ризику є механізм управління фінансовими ризиками [10], принципи побудови моделей розпізнавання класу ступеня фінансових ризиків [11], модель розпізнавання класу фінансового стану підприємства [12] та модель непередбачених ризикових ситуацій на підприємстві [13].

Для розпізнавання класу ступеня фінансового ризику введемо таке правило: якщо стан підприємства не змінюється, то ступінь фінансового ризику, що впливає на підприємство, припустима. Якщо міняється на 1 позицію – критична, якщо на 2 і більше – катастрофічна. Тобто правила визначення множини класів фінансових ризиків, до яких можливо належить підприємство, можна сформулювати в рамках такої задачі.

Нехай S_i – початковий стан підприємства; S_{ik} – змінений стан підприємства у перспективі за умови впливу групи фінансових ризиків; T_j – клас ступеня дії фінансового ризику. Задача розпізнавання класу ступеня фінансового ризику має такий вигляд:

Клас ступеня ризику визначається правилами: якщо $i \leq k$, то $j = 1$; якщо $k < i$ та $k - i = 1$, то $j = 2$; якщо $k < i$ та $(k - i) > 1$, то $j = 3$; де i – номер класу фінансового стану підприємства; j – номер класу ступеня фінансового ризику; $i = 1 \dots m$; $j = 1 \dots n$; k – номер класу фінансового стану підприємства при дії фінансового ризику; m – кількість класів ступеня дії фінансового ризику; n – кількість класів фінансового стану підприємства. Характеристика класів "ступінь фінансового ризику" наведена в роботі [1].

Ідентифікація класу ступеня фінансового ризику підприємства ґрунтується на результатах імітаційного моделювання впливу ризиків на діяльність підприємства згідно з розробленим планом експериментів [14]. Аналізуючи одне з підприємств хімічної галузі, припустимо, що система піддається впливу таких фінансових ризиків: недопоставки сировини, зриву оплати за продукцію, конкурентів, підвищення податків, подорожчання сировини, підвищення ставок за кредитами, комунальних послуг. Тоді в результаті проведених експериментів на прикладі досліджуваного підприємства отримані такі дані (таблиця).

Значення комплексного показника фінансового стану підприємства, 2009 р.

Вид ризику	Значення комплексного показника (V)	Клас стану	Значення функції належності
початковий стан підприємства	0,76	Стабільний	0,9
		Абсолютно стабільний	0,1
ризик підвищення ставок за кредитами	0,598	Задовільний	0,52
		Стабільний	0,48
ризик подорожчання сировини	0,596	Задовільний	0,54
		Стабільний	0,46
ризик зриву оплати за продукцію	0,63	Задовільний	0,2
		Стабільний	0,8
ризик підвищення податків	0,633	Задовільний	0,17
		Стабільний	0,83
ризик недопоставки сировини	0,665	Стабільний	1
ризик конкурентів	0,533	Задовільний	1
ризик комунальних послуг	0,646	Задовільний	0,04
		Стабільний	0,96
ризик конкурентів та ризик подорожчання сировини	0,457	Задовільний	1

Аналіз результатів класифікації за 2009 р. на підставі правила розпізнавання фінансового стану підприємства [12] показав, що фінансовий стан досліджуваної економічної системи характеризується як "стабільний" (ступінь упевненості 90 %). При дії ризиків фінансовий стан підприємства погіршується у всіх випадках. При впливі ризиків підвищення ставок за кредитами, подорожчання сировини, конкурентів стан підприємства погіршується до задовільного. Якщо на підприємство діють ризики зриву оплати, підвищення податків, недопоставки сировини, комунальних послуг, стан підприємства характеризується як стабільний. Тобто отримані результати можна трактувати в такий спосіб: при впливі ризиків підвищення ставок за кредитами, подорожчання сировини, конкурентів ступінь фінансового ризику критична, при впливі ризиків зриву оплати за продукцію, підвищення податків, недопоставки сировини, комунальних послуг – припустима. Також при дії одночасно ризиків конкурентів та подорожчання сировини стан підприємства погіршується до задовільного та ступінь фінансового ризику критична.

Розроблена модель розпізнавання ступеня фінансового ризику дозволяє здійснювати оцінку дії фінансових ризиків, ступеня їх впливу на діяльність підприємства в рамках механізму оцінки фінансових ризиків на основі застосування економіко-математичного апарату.

Література: 1. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2006. 2. Брегин Н. А. Механизм оцінки й управління фінансовими ризиками підприємств / Н. А. Брегин. – Донецьк : Дон ДУЕТ ім. Туган-Барановського, 2004. – 172 с. 3. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 480 с. 4. Рогов М. А. Риск-менеджмент : монографія / М. А. Рогов. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 120 с. 5. Устенко О. Л. Теория экономического риска : монография / О. Л. Устенко. – К. : МАУП, 1997. – 164 с. 6. Шапкин А. С. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций : монография / А. С. Шапкин. – М. : "Дашков и К", 2003. – 544 с. 7. Бочарников В. П. Fuzzy-технология: Математические основы. Практика моделирования в экономике / Бочарников В. П. – СПб. : Наука "РАН", 2001. 8. Дюбуа Д. Теория возможностей. Приложения к представлению знаний в информатике / Д. Дюбуа, А. Прад. – М. : Радио и связь, 1990. 9. Нечеткие множества и теория возможностей. Последние достижения / под ред. Р. Р. Ягера. – М. : Радио и связь, 1986. 10. Гольяева Л. А. Механизм управления финансовыми рисками на предприятии / Л. А. Гольяева // Фінансові послуги та розвиток суб'єктів господарювання в Україні : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених, магістрів і студентів старших курсів. – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2008. – С. 284–286. 11. Гольяева Л. А. Принципи побудови моделей розпізнавання ступеня фінансового ризику / Л. А. Гольяева // Математичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці : збірник матеріалів VIII Міжвузівської наук.-практ. студентської конф. – Ірпінь : НУ ДПС України, 2010. – С. 24–26. 12. Гольяева Л. А. Модель розпізнавання класів фінансового стану підприємства / Л. А. Гольяева // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Економіка". – Ужгород, 2009. – Спецвип. 28. – С. 55–61. 13. Гольяева Л. А. Сценарный подход к моделированию непредвиденных рисков ситуаций на предприятии / Л. А. Гольяева // Развитие Украины в XXI ст.: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : зб. наук. праць міжн. наук.-практ. конф. – Вінниця : ВТЕІ КНТУ, 2010. – Ч. 2. – С. 19–25. 14. Полякова О. Ю. Имитационная модель влияния рисков на деятельность предприятия / О. Ю. Полякова, Л. А. Гольяева // Материалы II Междунар. конф. "Современные проблемы моделирования соц.-эконом. систем" // Бизнес-Информ. – 2010. – № 4(2). – С. 6–9.

НАДХОДЖЕННЯ КАПІТАЛУ ДО УКРАЇНИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ВВП

Анотація. Присвячено розгляду структури залученого іноземного капіталу в економіку України. Було розроблено статистичні моделі та здійснено емпіричне тестування наслідків впливу припливу капіталу на індекс промислового виробництва та ВВП. Подано рекомендації щодо перспективних галузей для залучення іноземного капіталу.

Аннотация. Посвящено изучению структуры привлеченного иностранного капитала в экономику Украины. Были разработаны статистические модели и проведено эмпирическое тестирование последствий влияния притока капитала на индекс промышленного производства и ВВП. Даны рекомендации относительно перспективных отраслей для привлечения иностранного капитала.

Annotation. This article is dedicated to examination of foreign capital structure invested in Ukrainian economy. Statistical models are made and empirical testing of capital inflow consequences on industrial output index and GDP are done. Conclusions regarding the recommendations to perspective sectors for foreign investment are considered.

Ключові слова: капітал, іноземний капітал, структура капіталу, промислове виробництво, статистична модель.

В економічній думці, що переважає в Україні, превалює твердження, що приплив капіталу зумовить покращення економічної ситуації через поліпшення темпів зростання ВВП, розвиток промисловості, створення нових робочих місць, залучення передового світового досвіду. З точки зору оптимальності, найкращим у структурі припливу капіталу є переважання прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Це дозволить не лише стимулювати виробництво, а й фінансувати від'ємне сальдо поточного рахунка. Однак залучення ПІІ не може вважатися само по собі чинником покращення економічної ситуації. Так, дослідник В. Шевчук наводить інформацію, що у країнах Латинської Америки в 1960 – 70-х рр. численні проблеми створило залучення ПІІ в імпортозамінні галузі промисловості. Це стимулювало виробництво у короткочасному плані, однак погіршило довгострокову динаміку доходу через проблеми платіжного балансу. Першопричиною ставало збільшення попиту на імпортні товари, яке не супроводжувалося пропорційним збільшенням експорту [1, с. 75].

Ситуація в Україні є дещо іншою. Структура надходження капіталу за два квартали 2010 р. показує, що ПІІ становлять 40,6 %, портфельні інвестиції – 7,2 %, інші – 52 % [2], тобто Україна залучає іноземні інвестиції та активно користується іноземними кредитами і позиками. Така практика не викликає занепокоєння, доки державний борг є незначним і у структурі зовнішніх запозичень переважають корпоративні позики. Однак негативним є те, що відбувається переведення корпоративного боргу в державний. Прикладом можуть слугувати банк "Київ", "Родовід Банк", Укргазбанк. Загальний обсяг іноземного інвестованого капіталу в економіку України станом на 1 жовтня 2010 р. становив 42 511,9 млн дол. США [3, с. 2].

Проте при детальному аналізі потоку інвестованого капіталу (рисунок) було виявлено, що найбільше вкладають коштів у фінансове посередництво, операції з нерухомістю та торгівлю, тобто галузі з високою оборотністю коштів, які приносять швидкий дохід. Однак така структура не забезпечує посилення конкурентних позицій України на зовнішніх ринках та не сприяє розвитку експортного потенціалу.

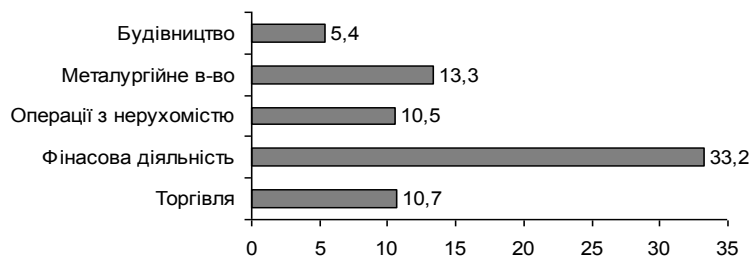

Рис. Прямі інвестиції в Україну за видами економічної діяльності станом на 1.10.2010 р., % [3]

Варто проаналізувати, яким чином дана структура інвестованого капіталу впливатиме на макроекономічні показники. Для емпіричного тестування було вибрано промислове виробництво, ВВП, приплив капіталу, обмінний курс та інфляцію. Дані для дослідження було очищено від сезонності та прологарифмовано.

Статистична модель, розроблена для аналізу впливу припливу капіталу на промислове виробництво, наведена у рівнянні (1):

$$\text{industry} = a_1 + a_2 \cdot k + a_3 \cdot e + a_4 \cdot \text{industry}_{t-1} \quad (1)$$

За допомогою двокрокового методу найменших квадратів було отримано рівняння регресії:

$$\text{INDUSTRY} = 20,57 - 0,005K_{t-3} - 1,21E + 0,85\text{INDUSTRY}_{t-1} \quad (2)$$

(7,77)   (-1,86^{***})   (-3,02)   (14,17)

де INDUSTRY – промислове виробництво;
K – приплив капіталу;
E – обмінний курс;
INDUSTRY_{t-1} – промислове виробництво з лагом в 1 квартал.

У дужках подано значення t-критерію зі статистичною значущістю коефіцієнтів: * – 1 %, ** – 5 %, *** – 10 %.

Модель є статистично значущою, оскільки скоригований коефіцієнт детермінації становить 0,95, автокореляція залишків – 1,99. Як видно із рівняння (2) зв'язок обмінного курсу та припливу капіталу з промисловим виробництвом є негативним, проте вплив обмінного курсу є значнішим та сильнішим. Про це свідчить як і статистична значущість на рівні 99 %, так і відсутність лагів та вищий коефіцієнт при змінній E. Тобто девальвація гривні не може слугувати засобом стимулювання промислового виробництва.

Щодо наслідків припливу капіталу на промислове виробництво, порівняно із впливом обмінного курсу, є дещо слабшими: вплив спостерігається з лагом в 3 квартали та на рівні статистичної значущості 90 %, низький коефіцієнт при змінній K. Проте все ж таки вплив є негативним: при збільшенні надходження іноземних вкладень індекс промислового виробництва падатиме. Це можна пояснити структурою інвестованого капіталу, який не надходить у реальний сектор економіки. Така позиція іноземного інвестора є зрозумілою, оскільки іноземний капітал не призначений для формування сильного конкурента.

Для аналізу впливу іноземних надходжень на ВВП було розроблено статистичну модель (3), яка дозволила здійснити регресійне дослідження:

$$\text{gdp} = a_1 + a_2 K + a_3 \Delta \text{gdp}_{t-1} + a_4 \text{industry} + a_5 \text{CPI} \quad (3)$$

Як видно з рівняння регресії (4) вплив припливу капіталу на ВВП є негативним. Коефіцієнт є значущим на рівні 95 %. Модель є статистично значущою: скоригований коефіцієнт детермінації становить 0,65, автокореляція залишків – 1,66. Негативний вплив пояснюється тим, що основними складовими зростання ВВП є металургійна та хімічна промисловість. Однак у структурі інвестованого капіталу вони знаходяться на 4 та 7 місцях відповідно. Активне вкладення коштів у фінансове посередництво призвело до спекулятивних операцій у банківській сфері та "буму" споживчого кредитування, що вилилося у значне зростання імпорту.

Інтенсивний розвиток торгівельного сектору, що спостерігався останні два роки, не зумовлює значного зростання ВВП, оскільки не створює реальні блага та не може виступати як засіб для посилення конкурентних позицій країни, а призводить до зростання імпорту та форсування споживчого кредитування.

$$\text{GDP} = -33,26 - 0,56K + 0,75\text{GDP}_{t-1} + 0,43\text{INDUSTRY}_{t-2} - 2,01\text{CPI} \quad (4)$$

(-0,83)   (-2,36^{**})   (7,06)   (1,06)   (-1,84^{***})

де INDUSTRY – промислове виробництво;
K – приплив капіталу;
CPI – індекс інфляції;
INDUSTRY – промислове виробництво;
GDP – ВВП.

У дужках подано значення t-критерію зі статистичною значущістю коефіцієнтів: * – 1 %, ** – 5 %, *** – 10 %.

Отже, емпіричне тестування дає можливість стверджувати, що структура залученого капіталу до України негативно впливає на ВВП та промислове виробництво. З метою покращення ситуації варто вивчити досвід європейських посттрансформаційних країн та скерувати іноземні фінансові потоки в аграрний сектор, охорону навколишнього середовища (досвід Угорщини) та наукової продукції. Це дозволить вирішити низку природоохоронних проблем, покращити ситуацію у сільськогосподарській сфері, а також підвищити конкурентоспроможність країни на міжнародній арені та диверсифікувати експорт, змінивши його сировинний характер. Привабити іноземні інвестиції можна шляхом покращення умов для ведення бізнесу: зменшити кількість необхідних документів для відкриття підприємства, спростити податкове законодавство, зменшити кількість контролюючих органів та частоту перевірок. Також важливим фактором є зниження індексу сприйняття корупції та покращення економічної свободи.

Література: 1. Шевчук В. О. Міжнародна економіка: теорія і практика / В. О. Шевчук. – Львів : Каменяр, 2003. – 719 с. 2. Balance of payment: Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : [http:// www.imf.org](http://www.imf.org). 3. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у січні-вересні 2010 [Електронний ресурс] / Експрес-випуск. – Режим доступу : [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua).

НАРОДОВЛАДДЯ І ДЕРЖАВНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Обґрунтовано, що під час зміни централізованих підходів до економічного розвитку необхідно, щоб особлива увага приділялась державному регулюванню щодо недопустимості безконтрольного і необґрунтованого формування організаційних структур, які нічим не можуть допомогти процесу залучення інвестицій.

Аннотация. Обосновано, что при изменении централизованных подходов к экономическому развитию необходимо, чтобы особое внимание уделялось государственному регулированию относительно недопустимости бесконтрольного и необоснованного формирования организационных структур, которые ничем не могут помочь процессу привлечения инвестиций.

Annotation. It is grounded that at the change of the centralized approaches it is necessary to pay special attention to the government control in relation to unadmission of the uncontrolled and groundless forming of organizational structures that cannot help the process of bringing in the investments.

Ключові слова: інвестиційний процес, ризику вкладення капіталу, фінансові ресурси.

Інвестиційні ресурси направляються у сферу промислового і сільськогосподарського виробництва, забезпечують економічний розвиток всього народного господарського комплексу або окремих його ланок країн, куди поступають. Тому інвестування є пріоритетним при розгляді проблематики дослідження процесів найефективнішого використання фінансових потоків, які переливаються з однієї країни в іншу. В умовах глобалізації та ускладнення економічного розвитку без винятку всіх країн, особлива увага повинна приділятися бережливому і доцільному використанню кожної одиниці грошових коштів, які вкладені у сферу економіки. Активні тенденції глобалізації ще більше підсилюють роль інвестування та загострюють конкурентну боротьбу за розподіл інвестиційних потоків.

У науковій літературі проблематику визначення ролі держави у формуванні інвестиційних проектів займаються ряд видатних вчених, економістів і практиків, серед яких є зарубіжні: В. Беренс, П. Хавранек, Г. Бірман, С. Шмидт, Виленский П. Л., Лівшиц В. Н., Ідрисов А. Б., Р. Холт, С. Барнес, та вітчизняні – Федоренко В. Г., Гойко Л. Ф., Бланк І. А. Віддаючи належне результатам наукових досліджень, слід констатувати той факт, що в літературних джерелах недостатньо досліджень з принципових питань взаємодії держави суспільних інститутів з питання нівелювання небезпек, які негативно впливають на розвиток народного господарства країни.

Протягом становлення і формування української державності в економічній теорії перехідного періоду і переходом в еру глобалізації поступово почала заповнюватися прогалина браку відповідних наукових розробок з питання інвестування промисловості та сільського господарства. Фактично той прошарок економічної теорії, який був досить кволо розвинутий у плановому господарстві, знайшов свій імпульс для розвитку завдяки переходу української держави на ринкові реєси господарювання. Загалом наукова думка переважної більшості провідних держав світу в період глобалізації схиляється до дослідження інвестиційних процесів за двома напрямками [1]:

аналіз проблематики глобалізму в інвестиційній діяльності;

розробка інструментів ефективного інвестування.

На відміну від країн з розвинутою ринковою економікою та країн, що пройшли період трансформації, Україна на сьогоднішній день має дуже обмежені можливості фінансування інвестиційного розвитку підприємництва. Обсяги залучення інвестицій, незважаючи на зусилля владних структур, залишаються надзвичайно малими. Дана проблема ще більше загострюється на регіональному рівні, де функціонують конкретні промислові об'єкти господарювання. Недостача інвестиційного капіталу спричинює значні диспропорції в економічному розвитку областей.

Істотне зниження інвестиційної активності в період глобалізації і настання Світової економічної кризи було зумовлено макроекономічним централізованим плануванням і відсутністю систем захисту від необмеженого лихварського савілля банківською системою. При зміні централізованих підходів до економічного розвитку необхідно, щоб особлива увага приділялась державному регулюванню щодо недопустимості безконтрольного і необґрунтованого росту цін. Посилення тенденції росту цін пов'язано з відсутністю ринкової інфраструктури, яка є сферою взаємозв'язку між підприємствами та інституційними інвесторами [2].

У період трансформації економіки і глобалізації висуваються високі вимоги до ефективності інвестиційного процесу, його безпеки, гарантій, страхування тощо. Крім цього, невиважена фінансова політика держави привела до втрати і вимивання фінансових ресурсів і ще вище підняла вимоги до інвестування. Погіршення інвестиційних умов і період Світової економічної кризи моментально вплинули на процес вилучення іноземних інвестиційних ресурсів з банківської системи держави. Складалася ситуація, в якій ні населення, ні юридичні особи, ні іноземні інвестори не зацікавлені інвестувати національну економіку. Вітчизняне інвестиційне середовище вимагає обґрунтованої концепції інвестування, яка базується на оптимальній оцідливості.

Надто низький рівень віддачі вітчизняних підприємницьких структур зумовлений, перш за все, складністю соціально-ринкової ситуації, яка виникла у процесі трансформації системи господарювання, і нерозробленістю теоретичних основ, методологічних і методичних підходів до організації інвестування.

Інвестиційний процес в Україні під час Глобальної світової кризи майже зупинився. У період відносного похвалення економічного розвитку з 2004 до 2007 рр. не було забезпечено достатньої міцності станового хребта економіки – фінансової стабілізації і нагромадження валютних ресурсів [3]. Державна скарбниця порожня, на банківських рахунках підприємницьких структур самі нулі. Стоїть питання: а куди ж ділися гроші? А відповідь одна – протринькали.

Прятунок один – відшукувати інвестиційні ресурси і вкладати їх в економіку держави. Безумовно, за останній рік у зв'язку з економічними проблемами Всесвітньої кризи потік таких надходжень різко змінився, але вони існували й існують. Ось по тому, як і коли вони золотим дощем вливалися в наші банки, і визначимо, куди вони пішли. А пішли вони зовсім не на створення власних приватних фірм, а на звичайні життєві потреби – оплатити навчання дітей, заплатити за комунальні послуги і купити автомобіль. Статистика показує, що тільки 5 % привезених грошей пішло на власний бізнес – в основному на відкриття дрібних закладів торгівлі і громадського харчування. Можна констатувати, що українець з українцем ще боїться об'єднати зароблені капітали, щоб побудувати щось фундаментальніше. Недовіра один до одного, невпевненість у завтрашньому дні породжують загальний страх до всього національного.

Ось тут мали б втрутитися в процес самоінвестування всі національні свідомі сили, які ще існують в лавах громадських організацій. Бо відтерті від основних засобів виробництва, банківських та комерційних структур свідомі українські патріоти об'єдналися в різні громадські організації, щоб в якийсь спосіб допомогти рідній державі вижити в скрутний час. Народовладдя – це та формула успіху нації, яка не дасть їй згинуть в найтяжчу годину, бо завжди у всі часи нашої історії на захист вітчизни ставав простий люд, який очолювали найкращі його сини.

Теоретична значимість наукової розробки полягає у поглибленні наукового аналізу інвестиційного процесу на промислових підприємствах на рівні регіону і виявленні основних тенденцій його подальшого розвитку в Україні. Дослідження окреслює і розвиває окремий напрямок в економічній науці – інвестування при впливі на нього фактора ризику з втручанням суспільних народовладних інститутів. Аналіз визначив, що без залучення широкого загалу народних мас до управління державою результат отримується негативний, народ і суспільні структури повинні бути тим авангардом, який визначає, якими економічними шляхами необхідно рухатися, щоб стати розвинутою державою.

Література: 1. Тарасенко С. В. Побудова системи визначення ступеня виникнення ризиків інвестиційної діяльності / С. В. Тарасенко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. Економіка і регіон. – 2010. – № 1 (24). – С. 15–19. 2. Тарасенко С. В. Ієрархічна побудова регіонального інституційного тривимірного інвестиційного комплексу / С. В. Тарасенко // Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Інноваційна економіка. – 2010. – № 2 (17). – С. 164–167. 3. Тарасенко С. В. Дослідження прогнозів виникнення інвестиційних ризиків / С. В. Тарасенко // Науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. Економіка і регіон. – 2010. – № 2 (35). – С. 38–44.

Гриненко В. В.

УДК 332.025.15

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОПУСКНОЇ СПРОМОЖНОСТІ СИСТЕМИ НАДАННЯ ДОЗВОЛІВ НА БУДІВНИЦТВО

Анотація. Розглянуто механізм регулювання процесів містобудівельної діяльності як систему масового обслуговування. Розроблено математичну модель пропускної спроможності процесів містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України.

Аннотация. Рассмотрен механизм регулирования процессов градостроительной деятельности как система массового обслуживания. Разработана математическая модель пропускной способности процессов градостроительной деятельности органов местного самоуправления Украины.

Annotation. The mechanism of town planning activity processes regulation as a queueing system is distinguished. The mathematical model of the system's carrying capacity town planning activity of Ukrainian organs of domestic selfmanagement is developed.

Ключові слова: містобудівельна діяльність, модель, система, масове обслуговування.

Містобудівельна діяльність є однією з найважливіших функцій органів місцевого самоврядування [1, с. 108].

Проблемою є підвищення ефективності існуючих процесів надання дозволів на будівництво (процесів містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України).

Теоретичні засади моделювання динаміки процесів розглянуто у працях Д. Тернера [2] та Н. Ш. Кремера [3]. Основи теорії регулювання викладені О. Ланге [4], Лелюком В. О. [5; 6]. Системи

© Гриненко В. В., 2011

масового обслуговування описані А. Кофманом, Р. Крюоном [7]. Концепція регулювання процесів містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України як системи регулювання та масового обслуговування розвинена автором у попередніх публікаціях [1].

Невирішеною частиною проблеми підвищення ефективності процесів містобудівельної діяльності є розробка їх моделі як системи масового обслуговування. Вирішенню зазначеного питання і присвячене це дослідження.

Об'єктом дослідження є процеси містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування і розробка моделі процесів надання дозволів на будівництво як системи масового обслуговування.

Автором розроблено модель процесу розрахунку нормативної кількості каналів обслуговування в системі регулювання процесів містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України.

Нормативна кількість каналів обслуговування визначається через наперед задану імовірність того, що для заявки на обслуговування, яка надійшла до системи обслуговування, знайдеться вільний канал при певних параметрах λ , t_0 .

1. Необхідну імовірність невідкладного прийому заявки P_n слід задати в умовах задачі.

2. Знайти імовірність відмови у невідкладному прийомі $P_v = 1 - P_n$.

Для цього необхідно обрахувати формули імовірності того, що з n існуючих каналів обслуговування k каналів буде зайнято, (1) P_k для $n = k$ при різних n (n – ціле додатне число), поки не буде знайдено $P_n < P_v$. Кількість каналів n , для якої знайдено перше $P_n < P_v$, і буде оптимальною в заданих умовах.

Імовірність того, що з n існуючих каналів обслуговування k каналів буде зайнято:

$$P_k = \frac{P(k, a)}{R(n, a) + P(n, a) \frac{\chi}{1 - \chi}}, \quad (1)$$

де $a = \lambda \cdot t_0$;

λ – середньоочікувана кількість заявок на обслуговування в одиницю часу (так звана щільність потоку заявок);

t_0 – середній час обслуговування однієї заявки;

$$\chi = \frac{a}{n}, \quad (2)$$

$$R(n, a) \text{ розподіл Пуасона } \sum_{k=0}^n \frac{a^k}{k!} e^{-a}; \quad (3)$$

$$P(n, a) = \frac{a^n}{n!} e^{-a}, \quad (4)$$

$$P(k, a) = \frac{a^k}{k!} e^{-a}. \quad (5)$$

Система буде стаціонарною, тобто черга заявок не буде зростати швидше, ніж існуючі канали обслуговування вдовольняють заявки, якщо виконується умова:

$$\chi = \frac{a}{n} < 1, \text{ або } n > a = \lambda \cdot t_0. \quad (6)$$

З метою тестування методики обчислення необхідної пропускної спроможності системи регулювання процесів містобудівельної діяльності автором виконано розрахунки для різних умов функціонування системи на основі таких висхідних даних: $\lambda = 5,45$ заявок, $t_0 = 3,62$ місяці. Тоді $a = \lambda \cdot t_0 = 5,45 \cdot 3,62 = 19,7$.

При такій середній кількості звернень по дозволи на будівництво та темпах вирішення питань щодо надання такого дозволу кількість каналів обслуговування n повинна бути не менше 20.

Якщо середній термін обслуговування однієї заявки вдасться довести до встановленого законодавством – 2 місяці, то мінімально необхідна кількість каналів обслуговування складе: $a = \lambda \cdot t_0 = 5,45 \cdot 2 = 10,9$; $n = 11$.

Автором виконано розрахунок імовірності P_n за моделлю системи масового обслуговування з очікуванням при довжині черги $m = 0$, для $n = 20$, $a = \lambda \cdot t_0 = 5,45 \cdot 3,62 = 19,7$ та середньоочікуваної кількості зайнятих каналів.

Розраховані імовірності P_k – це імовірності того, що в заданих умовах зайнято k з 20 каналів системи обслуговування. Імовірність того, що буде зайнято всі 20 каналів обслуговування і звернення по дозвіл на будівництво не буде розглянуто негайно, приблизно дорівнює 0,152, тобто в заданих умовах при великій кількості звернень буде утворюватися черга із заявок, кількість яких складає близько 1/7 від загальної кількості звернень.

Якщо буде потрібно при існуючих термінах розгляду справ скоротити чергу, то доведеться збільшувати кількість каналів обслуговування – це екстенсивний шлях розвитку системи регулювання, можли-

вості його застосування завжди дуже обмежені. Більш перспективною є інтенсифікація роботи, скорочення термінів розгляду справ.

Далі автором виконано розрахунок необхідної кількості каналів обслуговування імовірності P_n та середньоочікуваної кількості зайнятих каналів по моделі системи масового обслуговування з очікуванням при довжині черги $m = 0$, $a = \lambda \cdot \tau_0 = 5,45 \cdot 2 = 10,9$.

Порівняно з попереднім даний розрахунок описує ситуацію, яка складеться, якщо при незмінній середній кількості звернень по дозволу на будівництво вдасться скоротити термін розгляду справ до нормативного – 2 місяці. Метою розрахунку є обчислення необхідної кількості каналів обслуговування.

У цьому випадку при скороченні середнього терміну розгляду справ з 3,62 до 2 місяців в 1,8 раза кількість каналів обслуговування можна буде скоротити в 1,67 раза.

Вельми цікавою буде інформація і про стан обслуговування замовників при умові збереження кількості каналів обслуговування і зменшенні терміну обслуговування замовників до нормативного.

При такій організації обслуговування забудовників імовірність виникнення черги дуже незначна, але близько половини каналів обслуговування більшу частину часу будуть простоювати.

Таким чином, розроблена автором математична модель регулювання пропускної спроможності процесів надання дозволів на будівництво заснована на математичному апараті теорії масового обслуговування та дозволяє визначити імовірність станів завантаження системи обслуговування; оптимальну кількість каналів обслуговування, а також дає змогу планувати терміни обслуговування забудовників, довжину черги.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає у поглибленні знань щодо регулювання містобудівельної діяльності. Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці підходу до регулювання цих процесів, заснованого на використанні методів теорії масового обслуговування.

Наукова новизна та цінність роботи полягає у розвитку підходу до регулювання процесів надання дозволів на будівництво методами теорії масового обслуговування.

Подальші розробки можуть здійснюватись у напрямі аналізу та регулювання інших процесів діяльності органів місцевого самоврядування України, а також у напрямі деталізації елементів системи регулювання процесів містобудівельної діяльності.

Література: 1. Гриненко В. В. Система регулювання процесів містобудівельної діяльності органів місцевого самоврядування України / В. В. Гриненко // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – К. : Техника, 2010. – Вып. 94. – С. 108–112. 2. Тернер Д. Вероятность, статистика и исследование операций / Д. Тернер ; пер. с англ. Е. З. Демиденко и В. С. Занадворова ; под ред. А. А. Рывкина. – М. : Статистика, 1976. – 431 с. 3. Высшая математика для экономических специальностей : учебник и практикум (части I и II) / Н. Ш. Кремер, Б. А. Путко, И. М. Тришин, М. Н. Фридман ; под ред. проф. Н. Ш. Кремера. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высшее образование, 2008. – 893 с. 4. Ланге О. Введение в экономическую кибернетику / О. Ланге ; пер. с польск. – М. : Прогресс, 1968. – 145 с. 5. Лелюк В. А. Построение эффективных бизнес-систем: Проблемы. Опыт. Инструментарий. Перспективы / В. А. Лелюк // Бизнес Информ. – 2008. – Вып. 11. – С. 40–46. 6. Лелюк В. О. Удосконалення бізнес-систем. Т. 1 / В. О. Лелюк, О. В. Лелюк, М. П. Пан. – Харків : ХНАМГ, 2010 – 262 с. 7. Кофман А. Массовое обслуживание, теория и приложения / А. Кофман, Р. Крюон ; пер. с фр. В. И. Неймана и В. П. Швальба ; под ред. И. Н. Коваленко. – М. : Мир, 1965. – 302 с.

Голякова К. В.

УДК 330.4:336.142

МОДЕЛЮВАННЯ КЛАСТЕРІВ В УПРАВЛІННІ СИСТЕМОЮ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Анотація. При застосуванні методу кластерного аналізу здійснено класифікацію регіонів України за рівнем розподілу міжбюджетних трансфертів, які надходять до місцевих бюджетів з бюджету вищого рівня за 2000 та 2008 рр., та виявлено основні тенденції скорочення кількості кластерів у 2008 р. порівняно з показниками 2000 р.

Анотация. При использовании метода кластерного анализа осуществлена классификация регионов Украины по уровню распределения межбюджетных трансфертов, поступающих в местные бюджеты из бюджета высшего уровня за 2000 и 2008 гг., и выявлены основные тенденции сокращения количества кластеров в 2008 г. по сравнению с 2000 г.

Annotation. When using the method of cluster analysis the classification of Ukrainian regions in terms of the distribution of intergovernmental transfers received by the local budgets of the higher budget level for 2000 and 2008 is made and the main trends of reducing the number of clusters in 2008 compared with 2000 are identified.

© Голякова К. В., 2011

Ключові слова: модель, регіон, міжбюджетні відносини, класифікація регіонів, місцевий бюджет, кластерний аналіз.

Одним з основних завдань фінансової політики на сучасному етапі розвитку української держави є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку на всіх ланках бюджетної системи через відповідне накопичення і перерозподіл фінансових ресурсів, формування яких здійснюється в основному за рахунок податкових надходжень.

Окрім власних та закріплених на постійній основі податкових надходжень, а також загальнодержавних податків, які розподіляються між бюджетами державного і місцевих рівнів, значну роль у формуванні доходів місцевих бюджетів відіграють трансферти з бюджетів вищого рівня. Однією з основних умов надання трансфертів (основну частку яких складають дотації вирівнювання) місцевим бюджетам з бюджетів вищого рівня є перевищення відповідної видаткової частини над дохідною. А отже, чим більшим є обсяг трансфертів, тим меншою є здатність органів місцевого самоврядування забезпечити виконання усіх запланованих на певний період соціально-економічних програм на належному рівні та в повному обсязі.

Сьогодні все частіше мова йде про нерівномірний розподіл міжбюджетних трансфертів між регіонами України. Для того щоб визначити, які регіони та в якому обсязі спроможні виконувати заплановані відповідними бюджетами програми, а отже, в якому обсязі потребують фінансової підтримки від центрального бюджету, пропонується розбити всю сукупність адміністративно-територіальних одиниць на кластери, формування яких базується на показнику трансфертів у розрахунку на душу населення певної території.

Для розрахунку трансфертів на душу населення в регіональному розрізі були використані показники всього населення за 2000 та 2008 рр., а не тільки економічно активного, оскільки, незважаючи на те, що інші верстви населення несуть найменше податкове навантаження, вони є основними споживачами соціальних благ у вигляді пенсій та інших видів соціальної допомоги.

Для здійснення класифікації 27 регіонів України за досліджуваним показником пропонується застосувати метод кластеризації k-means Clustering (метод k-середніх), основним завданням якого є розбивка сукупності на певну кількість кластерів [1]. При цьому кращою є та розбивка, яка призводить до найбільшої невизначеності (ентропії). Ентропія класифікації N об'єктів, які розбиваються на p класів, визначається за формулою [2]:

$$H = -\sum_{i=1}^n \frac{N_i}{N} \log_2 \frac{N_i}{N} = \log_2 N - \frac{1}{N} \sum_{i=1}^n N_i \log_2 N_i.$$

де H – ентропія класифікації, біт;

N – кількість об'єктів у досліджуваній сукупності, од.;

N_i – кількість об'єктів, які потрапили до i-го класу, од.

Отримані розрахунки свідчать про те, що в 2000 р. найкращою є розбивка сукупності на п'ять кластерів, оскільки відхилення розрахункового значення ентропії від максимально можливого є мінімальним і складає 0,86 % (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість регіонів у кластерах та ентропія класифікації при оцінці розподілу трансфертів за 2000 р.

Рік	Кількість кластерів	Кількість об'єктів у кластерах, одиниць						Ентропія, біт	Максимально можлива ентропія, біт	Відхилення ентропії від максимально можливого значення	
		1	2	3	4	5	Усього			біт	%
2000	2	16	11	-	-	-	27	0,98	1,00	0,02	2,00
	3	7	9	11	-	-	27	1,56	1,59	0,03	1,89
	4	6	5	7	9	-	27	1,97	2,00	0,03	1,50
	5	6	5	7	4	5	27	2,30	2,32	0,02	0,86

При цьому до кластера 1, який характеризується найбільшими обсягами отримання трансфертів у розрахунку на душу населення, належать п'ять регіонів: Волинський, Житомирський, Сумський, Тернопільський та Чернігівський. До кластера 2, для якого характерним є високий рівень розподілу трансфертів, належать чотири регіони: Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський і Рівненський. До кластера 3 (середні обсяги надання трансфертів) належить найбільша кількість регіонів (сім): Вінницький, Київський, Львівський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Черновецький. До кластера 4 (низькі обсяги надання трансфертів) належить п'ять регіонів: Луганський, Миколаївський, Полтавський, Харківський регіони та м. Севастополь. До кластера 5, який характеризується найменшими обсягами надання трансфертів з державного бюджету, належать шість регіонів: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Одеський та м. Київ.

Аналізуючи результати отриманої класифікації регіонів, слід зауважити, що найбільші обсяги трансфертів з державного бюджету надходять до бюджетів західних регіонів. Такий стан можна пояснити історичними умовами, що склалися за часи розвитку української держави, при яких основна виробнича потужність зосереджена на території східних областей. Тому східні області є більш фінансово незалежними, ніж західні.

Якщо в 2000 р. для регіонів за рівнем розподілу трансфертів у розрахунку на душу населення була характерною розбивка сукупності на п'ять кластерів, то в 2008 р. найбільш раціональною є класифікація досліджуваних одиниць за двома кластерами (табл. 2), яким властиві високі і середні обсяги надання трансфертів.

Кількість регіонів у кластерах та ентропія класифікації при оцінці розподілу трансфертів за 2008 р.

Рік	Кількість кластерів	Кількість об'єктів у кластерах, одиниць						Ентропія, біт	Максимально можлива ентропія, біт	Відхилення ентропії від максимального значення	
		1	2	3	4	5	Усього			біт	%
2008	2	16	11	-	-	-	27	0,98	1,00	0,02	2,00
	3	15	6	6	-	-	27	1,44	1,59	0,15	9,43
	4	4	15	6	2	-	27	1,64	2,00	0,36	18,00
	5	13	2	6	3	3	27	1,97	2,32	0,35	15,09

При цьому до кластера 1 належать регіони, для бюджетів яких характерні високі обсяги надходжень трансфертів з центрального бюджету: Вінницький, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Івано-Франківський, Кіровоградський, Львівський, Одеський, Рівненський, Тернопільський, Херсонський, Хмельницький, Черкаський, Черновецький, Чернігівський регіони та м. Київ.

До кластера 2 належать регіони, до бюджетів яких надходять середні обсяги трансфертів. До таких регіонів належать: АР Крим, Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Київський, Луганський, Миколаївський, Полтавський, Сумський, Харківський регіони та м. Севастополь.

Аналізуючи отримані за 2000 та 2008 рр. результати класифікації регіонів за рівнем розподілу міжбюджетних трансфертів, слід зауважити, що в 2008 р. високий рівень розподілу трансфертів був характерним для 16 з 27 областей (тоді як в 2000 р. високі показники були властиві лише п'яти регіонам), що свідчить про зниження рівня задоволення потреб цих регіонів за рахунок відповідних податкових надходжень. Зменшення кількості кластерів у 2008 р. порівняно з 2000 р. свідчить також про нівелювання багатьох чинників соціально-економічного розвитку певної території та застосування приблизно однакових обсягів міжбюджетних трансфертів на всіх територіях.

Ситуація, яка характерна для західних областей, свідчить про втрату взаємозв'язку між податковими надходженнями і витратами відповідного місцевого бюджету, оскільки більшість програм, передбачених видатковою частиною цього бюджету, реалізується за рахунок трансфертів, що надходять з бюджету вищого рівня.

Отже, ситуація, що склалася в Україні, потребує невідкладного проведення кардинального реформування міжбюджетних відносин, яке повинно бути спрямоване на забезпечення повної відповідності рівня податкового навантаження на населення певного регіону його потребам, переважно через реалізацію принципу бюджетно-податкового федералізму, що є одним із напрямів застосування децентралізованого підходу управління міжбюджетними відносинами.

Література: 1. Мандель И. Д. Кластерный анализ / И. Д. Мандель. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 176 с.
2. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / К. Шеннон. – М. : Изд. иностр. лит., 1963. – 830 с.

Єнальєв М. М.

УДК 330.12, 330.13

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗПОДІЛУ СУСПІЛЬНОГО ДОБРОБУТУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ТЕОРІЇ КОРИСНОСТІ

Анотація. Розглянуто вплив теорії корисності на вирішення проблеми оптимізації розподілу суспільного добробуту. Визначено основні етапи розвитку інструментарію теорії корисності та його роль у концепціях теорії добробуту.

Аннотация. Рассмотрено влияние теории полезности на решение проблемы оптимизации распределения общественного благосостояния. Определены основные этапы в развитии инструментария теории полезности и его роль в концепциях теории благосостояния.

Annotation. The influence of utility theory to solution problem of distribution social welfare is considered. Main stages of development tools utility theory and their role in conception of welfare economics is defined.

Ключові слова: теорія добробуту, теорія корисності, оптимізація розподілу, міжперсональне порівняння корисності, оптимум Парето.

Створення прийнятної системи розподілу суспільного багатства завжди було в центрі уваги дослідників економіки, суспільства та політичної думки. Але власне науковий підхід до вивчення цієї проблеми був закладений А. Смітом та І. Бентамом. Подальший розвиток дискусії щодо можливості та шляхів досягнення оптимальності такого розподілу призвів до формалізації фрагментарних положень і припущень основоположників у рамках теорії добробуту. Зараз теорія добробуту є доволі значним та популярним напрямом економічної науки, про що може свідчити факт присудження Нобелівської премії з економіки А. Сену в 1998 р. за дослідження у сфері розподілу суспільного багатства між членами суспільства [1].

Особливої гостроти проблема оптимальності розподілу суспільного добробуту набуває у процесі економічних трансформацій, які зазвичай супроводжуються суттєвим падінням життєвого рівня значної частини суспільства, прискоренням майнової диференціації і поляризації суспільства за рівнем доходів. Останнім часом подібні процеси поширились і на глобальний рівень. У зв'язку з цим проблеми теорії добробуту викликають інтерес не лише в суто теоретичній площині, але і в рамках можливості застосування результатів її результатів на практиці.

Одне з основних питань теорії добробуту, на яке досі немає однозначної відповіді, – визначення критеріїв оптимальності розподілу суспільного багатства в рамках існуючої організації суспільства. Адже від визначення поняття оптимальності розподілу залежатиме весь подальший хід наукової рефлексії та пошук методів досягнення цього оптимального стану.

Важливим інструментом, що може допомогти у визначенні цих критеріїв, є теорія корисності. Уперше такий підхід використав ще Ієремія Бентам [2, с. 309]. Він запропонував визначати міру досконалості розподілу за допомогою поняття максимізації сумарного задоволення, що отримується всіма членами суспільства.

Поняття задоволення, яке використав І. Бентам у своїй концепції, в результаті подальшого розвитку еволюціонувало в поняття корисності блага. При чому "корисність" означає не об'єктивні характеристики блага або його сприятливий вплив на індивіда, а задоволення індивіда від споживання цього блага. У такому випадку визначення або принаймні порівняння корисності двох благ або ситуації розподілу цих благ між членами суспільства може бути здійснене шляхом вибору індивіда між різними благами або різними розподілами цих благ, при чому вважається, що раціональний індивід обиратиме те благо або той випадок розподілу, корисність якого для даного індивіда більша.

Але застосування утилітаристської моделі розподілу суспільного багатства І. Бентама викликало певні теоретичні суперечності, оскільки подібна концепція може застосовуватись лише за умови можливості міжперсонального порівняння індивідуальної корисності. А подібне порівняння через індивідуалістичний та деякою мірою психологічний характер корисності блага (за визначенням самого І. Бентама), виглядає малоймовірним.

Подальші спроби розв'язання задачі міжперсонального порівняння корисності були пов'язані із вимірюванням величини корисності, що отримувались індивідом від споживання блага. Ця концепція отримала назву кардиналістичної корисності, де корисність представляли у вигляді зростаючої (у загальному випадку неспадної) функції від величини спожитого блага. Концепція кардиналістичної корисності отримала розвиток у працях маржиналістів К. Менгера, В. Джевонса, Л. Вальраса та неокласиків І. Фішера і А. Маршала. Квінтесенцією кардиналізму став "основний психофізичний закон", відкритий Е. Вебером та Г. Фехнером, що становив логарифмічну залежність сприйняття зовнішнього подразника від зростання його інтенсивності.

Але і психологізація концепції корисності, і саме застосування психофізичного закону в теорії корисності було піддано критиці [2; 3]. Результатом цієї критики став поступовий відхід від поняття кардинальної корисності та відповідно можливості порівнювати або складати між собою величини корисності для різних індивідів, оскільки разом із відходом від можливості вимірювання корисності зникло і саме поняття величини корисності.

Після переходу до концепції ординалістичної корисності (згідно з якою індивід може ранжувати блага за їх корисністю, але не може визначити значення цих корисностей) використання підходу І. Бентама до оптимізації розподілу суспільного добробуту стало неможливим. Вихід з цієї методологічної кризи запропонував В. Парето у вигляді критерію ефективності: розподіл визнається ефективним, якщо неможливо збільшити добробут будь-якого індивіда, не зменшуючи при цьому добробут інших індивідів.

Недоліком критерію ефективності розподілу за Парето було ігнорування питання справедливості цього розподілу. Саме по собі визначення В. Парето було суто позитивістським. У випадку застосування цього критерію відправною точкою був вже існуючий розподіл, який шляхом зміни певних правил трансформувався в похідний від нього розподіл, основною вимогою якого було незменшення поточного рівня корисності для всіх учасників одночасно із збільшенням цього рівня хоча б для одного індивіда. Якщо подібна трансформація неможлива, то це означає, що даний розподіл є Парето-ефективним.

Спробою виправити цей недолік стало використання Н. Калдором та Дж. Хіксом механізму компенсації [4, с. 26]. Суть дії механізму компенсації полягає в перерозподілі потоку доходів від індивідів, у яких відбувається збільшення обсягу добробуту, до тих суб'єктів розподілу, у яких відбувається зменшення добробуту. Подібний механізм дозволяє дещо розширити рамки Парето-ефективності розподілу суспільних благ. Але його використання на тлі невирішеної проблеми порівняння значення корисностей для різних індивідів означає відсутність чітких орієнтирів для здійснення подібного перерозподілу, наприклад за допомогою системи податків та субсидій.

Одну з найбільш вдалих спроб вирішення задачі міжперсонального порівняння корисності здійснив А. Бергсон [5]. На відміну від позитивістського підходу В. Парето методологія дослідження А. Бергсона була заснована на використанні нормативного методу. Він запропонував оцінювати сукупну корисність за допомогою узагальненої функції, аргументами якої були індивідуальні значення корисності. У подальшому аналогічний прийом використав і П. Самуельсон.

В. де Грааф, аналізуючи підхід Бергсона – Самуельсона, дійшов до суперечливого висновку: максимізація занадто широко визначеної функції корисності типу Бергсона – Самуельсона фактично редукується до поняття Парето-оптимальності, якщо вона визначена занадто вузько – то максимізація такої функції суспільної корисності відобразить вдоволення економіста, який її виводить [6, с. 881]. У такому

випадку постає питання про доцільність цього підходу: якщо така функція корисності відобразить тільки уподобання економіста, який її складатиме, то чи можна вважати такий розподіл оптимальним з точки зору суспільства? Сам В. де Грааф дає позитивну відповідь на це запитання, оскільки, на його думку, суспільство врешті-решт узгодить прийнятну форму функції Бергсона – Самуельсона. Але питання про механізм такого узгодження або трансформацію подібної функції залежно від динаміки розвитку суспільства значною мірою залишаються без відповіді.

К. Ерроу запропонував використовувати як аргументи узагальнюючої функції не значення індивідуальних корисностей, а відносини індивідуальної переваги. У такому випадку функція Ерроу може бути записана як бінарне, а не функціональне відношення. К. Ерроу показав, що за умови достатньо простих припущень (відповідність критерію Парето, незалежності перспектив, відсутності диктатора), така функція не може існувати. Цей висновок був формалізований у рамках теореми Ерроу про неможливість.

Нормативно-позитивістський дуалізм методології теорії добробуту, незважаючи на всі успіхи його застосування так і не зміг остаточно вирішити питання оптимізації розподілу суспільного багатства. Намагаючись, з одного боку, залишитися в рамках цього дуалізму, а з іншого – розв'язати проблему агрегування індивідуальних переваг або принаймні з'ясувати можливість існування цього розв'язку, К. Ерроу запропонував свій варіант функції Бергсона. Висновок К. Ерроу про неможливість агрегації індивідуальних переваг у суспільний вибір означає, що немає логічно обґрунтованого способу вирішити проблему оптимізації розподілу. Єдиним можливим варіантом уникнути дії теореми про неможливість залишається розширення рамок подальшого аналізу за межі припущень К. Ерроу.

Література: 1. Ефимов Б. А. Амартья Сен – лауреат Нобелевской премии по экономике за 2008 год / Б. А. Ефимов // Экономическая наука современной России. – 1999. – № 2. – С. 107–115. 2. Stigler G. J. The Development of Utility Theory I / G. J. Stigler // The Journal of Political Economy. – 1950. – Vol. 58. – № 4. – P. 307–327. 3. Українська економічна думка : хрестоматія / упоряд., наук. ред. пер., авт. вступ. і біогр., довід. С. М. Злупко. – К. : Знання, 1998. – 448 с. 4. Галушка З. І. Розвиток теорії добробуту: суперечності чи неможливість прийняття ефективних рішень? / З. І. Галушка // Економічна теорія. – 2008. – № 10. – С. 22–29. 5. Bergson A. A Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics / A. A. Bergson // The Quarterly Journal of Economics. – 1938. – Vol. 52. – № 2. – P. 310–334. 6. Экономическая теория / под. ред. Дж. Итуэлла, М. Милгейта, П. Ньюмена ; пер. с англ. ; научн. ред. чл.-корр. РАН В. С. Автономов. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 931 с.

Жураковська А. В.

УДК 174(075.8)

ОЦІНКА ОБСЯГІВ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ В ЕКОНОМІЦІ РЕГІОНУ

Анотація. Присвячено розрахунку обсягів тіньового сектору в економіці регіону. Представлено розрахунки обсягів тіньового сектору Харківського регіону протягом 13 років, починаючи з 1997 року і закінчуючи 2009 роком, які здійснювалися на основі моделі рівноваги.

Аннотация. Посвящено расчету объемов теневого сектора в экономике региона. Представлены расчеты объемов теневого сектора Харьковского региона на протяжении 13 лет, начиная с 1997 года и заканчивая 2009 годом, которые осуществлялись на основе модели равновесия.

Annotation. The article is devoted to the calculation of the volume of the shadow sector in the economy of the region. The calculations of volume shadow sector of the Kharkov region for 13 years, beginning in 1997, and ending with the year 2009, which were implemented based on the equilibrium model are presented.

Ключові слова: неофіційна економіка, тіньовий сектор, тіньова економіка, нелегальна економіка, модель рівноваги.

Аналіз публікацій довів, що тема тіньової економіки досить актуальна. Це обумовлено недостатньою розробленістю теми, незважаючи на те, що за різними оцінками міжнародних організацій та експертів тіньовий сектор в економіці України та багатьох інших країн сягає 40 – 60 %, але у літературі немає необхідного для обчислення обсягів тіньового сектору на рівні регіону підходу. Розгляд питань, пов'язаних з даною тематикою, носить як теоретичну, так і практичну значущість, тому що деякі різновиди тіньової діяльності (наркоти, корупція, фінансування тероризму) визнані загрозами національній економічній безпеці, їх справедливо відносять до глобальних проблем сучасності.

Висока значущість і недостатня практична розробленість проблеми визначають безсумнівну новизну даного дослідження.

Таким чином, об'єктом дослідження є тіньова економіка як елемент суспільної системи.

© Жураковська А. В., 2011

Предметом аналізу виступає взаємовплив нелегальних (тіньових) і легальних соціально-економічних інститутів, що регулюють господарську життєдіяльність.

Основна мета полягає у розрахунку обсягів тіньової економіки у масштабі Харківського регіону.

Підходи, які використовуються для оцінки тіньової економіки, можна умовно розділити на:

1) мікроекономічні (оцінка за структурою споживання, аналіз різниці між доходами та витратами, методи економіко-правового аналізу);

2) макроекономічні (монетарний підхід, метод альтернативних обчислювань) [1].

Оцінити обсяги тіньової економіки можливо різними методами. Це можливо зробити шляхом опитування підприємств і домогосподарств, використання системи національних рахунків, порівняння офіційних темпів зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) з темпами зростання деякої змінної, про яку можна припустити, що вона певним чином пов'язана з фактичним ВВП [2]. Недоліком перерахованих методів є їх громіздкість, трудомісткість.

Інструментом кількісного вимірювання тіньового ВВП є складові моделі загальної економічної рівноваги – функції сукупного попиту та сукупної пропозиції. Визначення обсягів тіньової економіки можливе на основі моделі функції сукупної пропозиції [3].

Ця модель відноситься до мікрометодів. Результати розрахунку розмірів тіньового сектору в Харківському регіоні наведені в таблиці.

Таблиця

Результати розрахунку обсягу тіньового сектору

Показник	Рік												
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП	125972	128908	78962	126391	136655	134549	141035	142022	153987	205498	90913	82027	105720
Споживання	-45797	-46685	-1635	-44235	71112	70682	74548	75593	86816	114402	-15245	-5039	-18407
Інвестиції	3188	4247	5527	4072	1955	2468	3554	5055	5775	7957	3250	5205	5963
Державні витрати	62155	65833	65451	65655	63723	62154	64416	62159	65942	88714	62158	65586	76419
Сальдо (\$)	-142	-605	-568	-498	-25	-142	-278	-148	-888	-1104	-144	-688	-969
Курс \$	2,00	5,50	5,50	5,50	5,37	5,32	5,33	5,31	5,12	5,05	4,50	5,30	8,00
Сальдо	-284	-3326	-3126	-2737	-134	-754	-1482	-786	-4546	-5575	-649	-3645	-7755
ВВП реальний	4710	5227	64479	8623	10465	11801	14515	20524	25618	32023	43868	59389	49471
Розмір тінізації	121262	123681	14483	117768	126190	122748	126520	121498	128369	173475	47045	22638	56249
Рівень тінізації	0,96	0,96	0,18	0,93	0,92	0,91	0,90	0,86	0,83	0,84	0,52	0,28	0,53

Виходячи з даних таблиці, можна зробити висновок про те, що офіційні дані про скорочення реального ВВП значною мірою перебільшені, і це пов'язано зі зростанням тіньової економіки [1].

Беручи до уваги економічне та соціальне значення тіньового сектору, не можна ставити мету щодо його повного виключення або контролю, бо це може зруйнувати виробництво, яке сьогодні забезпечує базовий життєвий рівень для тисяч українців. Метою має бути впровадження такої політики, яка б сприяла переходу цієї діяльності в офіційну економіку, де сплачуються податки та де ця діяльність може відкрито зростати під захистом закону. Україні необхідно швидко перейти від тіньової економіки до офіційної. У протилежному разі база оподаткування буде зруйнована, що призведе до більшого дефіциту, слабких державних надходжень та ризику фінансової і соціальної боротьби [1].

Успішний досвід багатьох країн світу, яким вдалося перевести тіньову діяльність в офіційний сектор, свідчить, що основна мета таких стратегій полягає у зміні державної політики щодо високих ставок податків, строгого регулятивного контролю. Менше, але також важливе, значення мають такі заходи, як виявлення уникнення сплати податків в особливо великих розмірах і покарання порушників.

Література: 1. Кравченко Т. Підходи до розрахунку і прогнозування тіньової економічної діяльності в Україні / Т. Кравченко // Регіональна економіка. – 2001. – № 1. – С. 77–82. 2. Турчинов О. В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження : наукове видання / О. В. Турчинов. – К. : АртЕк, 1995. – 300 с. 3. Харазішвілі Ю. Системне моделювання соціально-економічного розвитку України / Ю. Харазішвілі // Банківська справа. – 2006. – № 3. – С. 45–65.

КЛАСИФІКАЦІЯ МОДЕЛЕЙ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Зроблено спробу узагальнення й поглиблення існуючих класифікацій моделей банківської діяльності.

Аннотация. Сделана попытка обобщения и углубления существующих классификаций моделей банковской деятельности.

Annotation. The attempt to summarize and deepen existing classification of bank's models is made.

Ключові слова: банк, моделювання, класифікація.

Банківська діяльність є невід'ємною складовою функціонування економіки окремої держави і світового співтовариства. Традиційно високі ризики фінансової сфери і складність внутрішніх процесів банку привертають увагу науковців та викликають занепокоєння суспільства. Тому у період економічної кризи підвищується значення використання моделювання банківської діяльності як засобу оптимізації роботи та короткострокового прогнозування результатів. Для визначення недоліків, питань, які потребують детального вивчення, можливості порівняння результатів необхідно ввести класифікацію існуючих моделей.

У зв'язку з необхідністю порівняння моделей банку слід розглянути існуючі у цій сфері підходи до класифікації моделей, обґрунтовано доповнити їх.

У науковій літературі описана велика кількість математичних моделей, пов'язаних з банківськими установами. Існує відома класифікація за теоретичним підходом до визначення суті банку, яка ґрунтується на відповідних економічних теоріях. Зокрема, при виробничо-організаційному підході банк розглядається як фірма, яка функціонує на ринку зі специфічним товаром – грошима [1]. Другий підхід розглядає банки як економічні інститути, що здійснюють посередницьку діяльність, і в ньому можна виділити три напрями: банки як пули ліквідності, коаліції власників інформації, теорія делегованого моніторингу.

Вивчаючи існуючі моделі, автори статті вважають за необхідне виділити у класифікації за теоретичним підходом до визначення суті банку трактування його як сукупності фінансових потоків – економічних величин, що змінюються у русі з урахуванням часового інтервалу [2]. Основним завданням моделювання в такому разі є дослідження перебігу процесів у банку.

У роботі [3] зазначається, що існує два традиційних підходи до моделювання банку: теорія портфеля активів, яка акцентує увагу на управлінні активами при припущенні про відносну постійність пасивних операцій, і теорія фірми, яка керується управлінням пасивами і незмінністю активів. За визначенням Е. Балтенспергера [4], повна модель банківської фірми повинна одночасно визначати розв'язок за такими параметрами, як структура активів, структура пасивів і розмір власного капіталу. Прийнято вважати, що моделі Балтенспергера і Сілі є повними. Також слід віднести до повних моделей описані в дослідженнях [5] та [6].

Моделювання управління активами базується на незначній керованості депозитного ринку, банк тільки приймає грошові вклади, загальний обсяг яких залежить від економічної ситуації, споживчих переваг тощо – факторів, на які не впливає банк, вони є зовнішніми. До цього напрямку відносять моделі формування портфелів активів, оцінки кредитних ризиків, управління видачею кредитів; непрямо портфельної теорії стосуються моделювання споживчих переваг, неповернення кредитів, які не розглядають структуру активів, але мають відношення до їх залучення чи оцінки. У випадку основної діяльності до активів банку, у першу чергу, відносять кредити. У цій групі часткових моделей автори вважають доцільним ввести класифікацію за видами кредитів, що моделюються. Кожен вид має свою специфіку, що призводить до диференціації моделей. Окремо слід виділити моделювання кредитних ризиків. Важливість оцінки кредитного ризику підкреслюється багатьма нормативними документами, зокрема Базелем II, в якому запропоновано внутрішні моделі вимірювання кредитного ризику: CreditMetrics, KMV PortfolioManager, CreditRisk+, які базуються на методології VaR. Базель III також приділяє значну увагу цьому питанню. Реалізація підходів управління портфелями представлена моделями Фішера, портфельною теорією Марковіца, моделями Шарпа, Кейна – Молкіна.

Другий підхід – моделювання управління пасивами – базується на гіпотезі, що ринок кредитів знаходиться в незначній залежності від діяльності банку і підпорядковується загальноекономічній ситуації, яка проявляється інвестиційною активністю. У рамках цього підходу в окрему підгрупу можна виділити моделі, які стосуються оцінювання банку, його надійності вкладниками, регулятором або аудитором. Для зазначених учасників ринку існують відмінності у розумінні надійності банківської роботи. Тому формально моделювання оцінки надійності може бути пов'язано з суб'єктом, який приймає рішення на основі моделі, але при проведенні класифікації автори вважають це несуттєвим. Зазначимо, що для моделювання оцінки надійності банку вкладником можуть використовуватися функція споживчих переваг і функція корисності. Через значущість для функціонування банку окремо слід виділити другу групу – моделі, що стосуються вилучення депозитів та утворення розривів ліквідності. Депозитна ставка в умовах трансформаційної економіки є конкурентною перевагою банку. Тому у третю групу автори виділяють моделі, що стосуються визначення оптимальної депозитної ставки або набору ставок для депозитних програм банку.

Моделювання динаміки приросту депозитів, прогнозні моделі обсягів депозитів мають суттєве значення для економіки в цілому. Видається доцільним зауважити, що інша діяльність банку: валютні операції, операції з цінними паперами, також пов'язана з активами і пасивами банку. Тому може враховуватися і в повних, і в часткових моделях банку.

Поділ на часткові і повні моделі не дає можливості вичерпно класифікувати моделі банків, зокрема, модель Салопа [2].

Доцільно ввести класифікацію моделей банків за взаємодією із зовнішнім середовищем: "банк – банк", що відображає відносини між однотипними фінансовими організаціями, "банк – клієнт": робота з юридичними і фізичними особами, державою у ролі вкладника або позичальника, "банк – держава", де держава уособлюється політикою регулятора, інших контролюючих структур, залежно від притаманного країні устрою банківської системи, "банк – зовнішнє середовище", де мається на увазі вплив факторів, які не належать до банківської системи.

Через різницю у визначенні суті та основної діяльності, спричинену історичними, культурними та політичними факторами, є необхідність у введенні диференціації моделей банків за типами банківської системи. У першу чергу, на увагу заслуговує ісламський банкінг – для нього притаманні такі риси: відносини між банком, клієнтом і державою базуються на законах шаріату, кредитування заборонене, основною діяльністю є інвестування. Так, моделювання ліквідності ісламських банків наведено у статті [7]. Як стійкі системи можна виділити американський і європейський банкінг. Для економік пострадянських країн характерне орієнтування на європейську модель банківської системи, але наявний значний вплив держави, обмеження конкуренції, тіньові фактори. Функціонування таких банків відбувається в умовах впливу складних трансформаційних процесів, що слід враховувати при розробці моделей й аналізі результатів.

Таким чином, класифікація моделей може здійснюватися за чотирма критеріями: повнота відображення діяльності банку, зв'язок із зовнішнім середовищем, за теоретичним підходом до визначення суті банку, за історико-культурними особливостями.

Проведення класифікації моделей банків необхідне для структуризації, порівняння й аналізу існуючих моделей, визначення сфер, яким не надається достатньої уваги. Пропонується класифікувати моделі банківської діяльності за повнотою відображення діяльності: повні і часткові, останні поділяються на моделі управління активами (моделювання за видами кредитування, моделювання кредитних ризиків, моделювання кредитного портфелю) і управління пасивами (моделі оцінки надійності банку, моделювання обсягу депозитів, моделювання вилучення залучених коштів з банку, моделювання оптимальних відсоткових ставок); за зв'язком із зовнішнім середовищем (внутрішня діяльність, "банк – регулятор", "банк – клієнт", "банк – банк", "банк – зовнішнє середовище"); за теоретичним підходом до визначення суті банку (підприємство, фінансовий посередник, сукупність фінансових потоків), за історико-культурними особливостями (ісламський банкінг, європейський, американський, банки трансформаційної економіки).

Класифікація моделей банків, хоча і носить умовний характер через складність об'єкта моделювання та його специфічне значення для економічної системи, є необхідною для порівняння результатів моделювання і визначення актуального напрямку дослідження.

Література: 1. Моделирование финансово-экономической деятельности коммерческого банка / И. Л. Меркурьев, Г. В. Виноградов, И. Ф. Алешина, М. А. Сидоров. – М.: Изд-во Рос. экон. акад., 2000. – 160 с. 2. Конюховский П. Б. Микроэкономическое моделирование банковской деятельности / П. Б. Конюховский. – СПб.: Питер, 2001. – 224 с. – ISBN 5-318-00289-7. 3. Исаков М. Б. Модели привлечения вкладов в банковскую сберегательную систему / М. Б. Исаков. – М.: ИПУ РАН, 2006. – 156 с. 4. Baltensperger E. Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm / Ernst Baltensperger // Journal of Monetary Economics. – 1980. – № 3. – P. 1–37. 5. Коган И. В. Моделирование процессов управления рыночными структурами в условиях переходного периода (на примере коммерческих банков): автореф. дис. на соиск. степени канд. экон. наук : 08.00.13 / И. В. Коган; ЦЭМИ, РАН М. – М., 1994. – 19 с. 6. Егорова Н. Е. Математические методы финансового анализа банковской деятельности (на примере крупного сберегательного банка) / Н. Е. Егорова, А. М. Смулов // Аудит и финансовый анализ. – 1998. – № 2. – С. 75–146. 7. Rzfki I. Model of islamic monetary operation for liquidity management in islamic banking / Ismal Rzfki // Gadjah Mada International Journal of Business. – 2009. – Vol. 11. – Issue 2. – P. 149–165.

УДК 004.738.5

Мищук І. П.

Катинська М. З.

ІНТЕРНЕТ – ОСНОВА ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Розкрито авторський підхід до трактування Інтернету як основи ведення електронного бізнесу. Визначено можливості Інтернету як сфери провадження електронного бізнесу. Наведено принципову схему взаємодії суб'єктів ринкового середовища в мережі Інтернет.

Аннотация. Раскрыто авторский подход к трактовке Интернета как основы ведения электронного бизнеса. Определены возможности Интернета как сферы производства электронного бизнеса. Приведена принципиальная схема взаимодействия субъектов рыночной среды в сети Интернет.

Annotation. The author's approach to the interpretation of the Internet as the basis for conducting electronic business is considered. The possibilities of Internet as the sphere of proceeding e-business are defined. Principal scheme of interaction of market environment subjects in the Internet are suggested.

© Мищук І. П., Катинська М. З., 2011

Ключові слова: Інтернет, електронний бізнес, електронна комерція, трафік, провайдер, Інтернет-аудиторія.

Інтернет як нова сфера для провадження бізнесу надає широкі можливості відображення реальної економіки держави у віртуальному всесвіті. Бурхливий розвиток електронної комерції, під якою розуміють різновид бізнес-активності, у якій взаємодія суб'єктів бізнесу з купівлі-продажу товарів і послуг (як матеріальних, так й інформаційних) здійснюється за допомогою глобальної комп'ютерної мережі Інтернет або будь-якої іншої інформаційної мережі [1, с. 262], відкриває нові перспективи для ведення бізнесу. Не виключено, що саме Інтернет-комерція "... стане тим каталізатором, що приведе до створення нових моделей ринкових відносин, нових об'єднань партнерів і в підсумку – абсолютно нової економіки" [1].

В організаційно-технічному плані Інтернет фактично є ієрархічною системою глобальної і сильнодецентралізованої комп'ютерної мережі, у якій немає єдиного центру управління і до якої підключені сервери – комп'ютери провайдерів і користувачів. Мережі, які входять в Інтернет, займають за своїм призначенням і можливостями різні рівні ієрархії: верхній рівень займає високошвидкісна магістральна мережа; інші мережі Інтернет вливаються в цю магістраль через точки обміну трафіком, тобто інформацією, яка передається по мережі Інтернет. У цьому розумінні Інтернет становить сукупність з'єднаних між собою інформаційних серверів – комп'ютерів, що зберігають різноманітну інформацію, і самих користувачів цієї інформації [2, с. 296]. Спрощено принципову схему взаємодії суб'єктів ринкового середовища в мережі Інтернет можна представити такою схемою (рисунок).

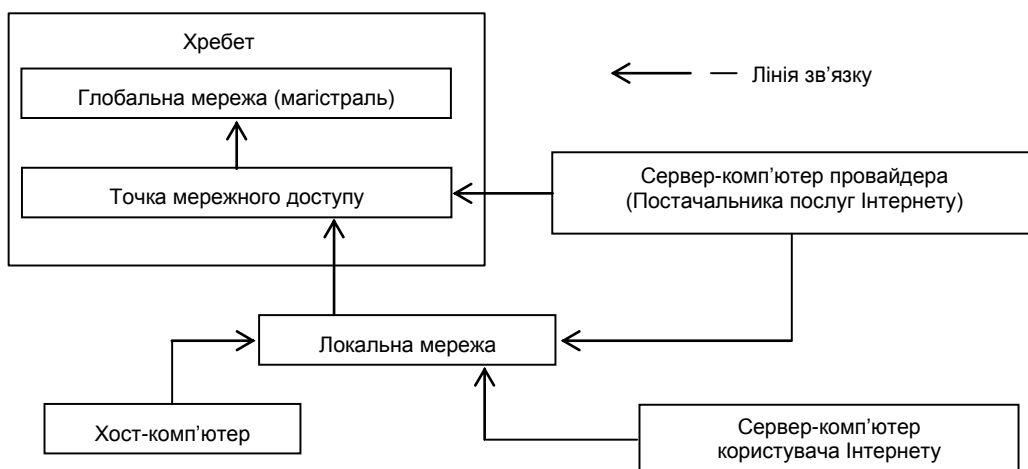

Рис. Принципова схема взаємодії суб'єктів ринку в мережі Інтернет

Проте, на думку авторів, вищенаведене визначення характеризує мережу Інтернет лише з точки зору її технічних можливостей, але непридатне для її висвітлення як економічного середовища організації бізнес-процесів. Досить вдалим з економічної точки зору є визначення, згідно з яким "Інтернет – глобальна комп'ютерна мережа, що базується на стеку протоколів TCP/IP і є, по-перше, засобом ділового спілкування, по-друге, інформаційним комп'ютерним гіперпростором для комунікативної взаємодії суб'єктів ринку, по-третє, ринковим середовищем, електронною сферою обміну, купівлі-продажу товарів і послуг в середовищі World Wide Web (всесвітньої мережі) з використанням мультимедійних ресурсів" [3, с. 199].

В умовах розвинутої ринкової економіки, прикладом якої є США, мережа Інтернет наздогнала інші сектори економіки Сполучених Штатів Америки, що дало підстави спеціалістам заговорити про Інтернет-економіку. Цьому сприяє привабливість технології здійснення електронного бізнесу, який може здійснюватися за однією з двох традиційних моделей такого бізнесу: продаж товару, послуг зі свого сайту; створення популярного ресурсу і продаж рекламного місця.

Використання мережі Інтернет для здійснення електронного бізнесу, насамперед, у формі електронної комерції, дає можливість:

продавцю: а) прорекламувати свою продукцію і товар як на регіональному, так і на міжнародному рівнях; б) прорекламувати свою фірму з метою залучення до взаємодії вітчизняних і закордонних партнерів; в) оперативно слідкувати за ціновою кон'юктурою ринку; г) прорекламувати свої проекти для залучення інвесторів; д) організувати систему замовлень товару, який продається як своїми торговими представниками, так і покупцями; е) організувати оперативну взаємодію з торговими представниками з допомогою електронної пошти і прямого доступу до інформаційних ресурсів партнерів;

покупцю: а) знайти фірми, які реалізують потрібний товар; б) оцінити кон'юктуру ринку і вибрати відповідну фірму-продавця потрібним товаром; в) зробити уточнюючі запити до фірм-продавців з допомогою електронної пошти й отримати відповіді; г) замовити товар; д) вибрати постачальника транспортних й експедиторських послуг; е) здійснити платежі.

Як продавці, так і покупці товару можуть використовувати Інтернет для отримання довідкової інформації різного характеру (нормативно-законодавчі питання, торгівлі, банківські, митні й інші правила, біржові повідомлення і т. д.) [4].

Інтернет є першою реалізацією опосередкованого комп'ютерами гіпермедійного середовища, що має унікальні можливості для бізнесу і виступає в ролі двох основних елементів: по-перше, Інтернет — новий засіб комунікації, що представляється комунікаційною моделлю "багато-багатьом", в основі якої лежить pull-модель одержання інформації споживачами; по-друге, Інтернет – це глобальний віртуальний електронний ринок, який не має яких-небудь територіальних чи тимчасових обмежень, що дозволяє робити інтерактивну покупку товарів і значно змінює можливості фірм у просуванні товару та місце дистрибутивних фірм у цьому процесі [5].

В Україні поступово відбувається актуалізація проблеми електронної комерції такими засобами, як: 1) проведення виставок, тематичних конференцій; 2) публікації тематичних статей в ЗМІ (газетах, часописах, журналах тощо); 3) реклама Інтернет на телебаченні і т. д. [6].

Одне з найважливіших завдань сучасної електронної комерції – заміна традиційного механізму торгівлі між підприємствами системою "B2B". При цьому передбачається, що клієнт попередньо вибирає товар, а за допомогою Інтернету проводиться операція продажу.

Тепер, коли десятки мільйонів підключених до Інтернету ПК об'єднують компанії одна з одною та зі всією споживачською аудиторією, змінилася сама структура ділових відносин. Єдиною складовою, що більш-менш виконує свої функції, є перша система у складі електронного бізнесу – рішення для Інтернет-торгівлі. Для України для провадження бізнесу в мережі Інтернет актуальним є вирішення таких питань: прийняття та регламентація законів, нормативних актів, інструкцій з питань розвитку електронного бізнесу; фінансування наукових досліджень, криптографії, цифрового підпису; розвиток платіжних систем для здійснення розрахунків в Інтернеті; створення у правоохоронних органах, зокрема в МВС, підрозділів з боротьби з кіберзлочинами [7].

Незважаючи на те, що Україна в питаннях провадження бізнесу в мережі Інтернет відстає від західних держав, український Інтернет сьогодні розвивається навіть швидше, ніж у країнах з більш високим рівнем доходу населення. Як показує аналіз, провадження електронного бізнесу потребує змін інфраструктури, тобто провадження електронного бізнесу – це не просто черговий технологічний проект. Для цього потрібна значна організаційна перебудова, корекція комунікаційної інфраструктури підприємства; цими змінами необхідно вміло керувати. Проте найбільш слабким місцем у системах електронного бізнесу є стан менеджменту систем електронного бізнесу, який необхідно досліджувати, розвивати, у тому числі шляхом підготовки кваліфікованих фахівців для даної сфери, а також створення методичних розробок з питань його провадження.

Отже, використання мережі Інтернет для провадження електронного бізнесу в сучасних умовах є одним із найбільш привабливих напрямів розгортання підприємницької діяльності, що буде обумовлювати інтенсивний розвиток систем електронної комерції в Україні.

Література: 1. Макарова М. В. Електронна комерція / М. В. Макарова. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – 272 с. 2. Балабанов И. Т. Электронная коммерция / И. Т. Балабанов. – СПб. : ПитерБ, 2001. – 336 с. (Серия "Учебники для вузов"). 3. Царев В. В. Электронная коммерция / В. В. Царев, А. А. Кантарович. – СПб. : Питер, 2002. – 320 с. 4. Винарик Л. С. Интернет – основа онлайн-бизнеса / Л. С. Винарик, Н. Ф. Васильева // Экономика промышленности. – 2005. – № 4. – С. 82–86. 5. Шалева О. І. Електронна комерція / О. І. Шалева. – К. : ЦУЛ, 2011. – 216 с. 6. Андреева И. А. Информационный бизнес в Интернете / И. А. Андреева // Информационные ресурсы в России. – 2002. – № 5. – С. 32–39. 7. Бабкина Ф. В. Электронная коммерция и новые организационные формы компании / Ф. В. Бабкина // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – № 1. – С. 43–48.

УДК [005.591.6:615.012](477.54)

Ковтун К. С.

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЗНАЧУЩОСТІ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СТРИМАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. Розглянуто підвищення конкурентоспроможності вітчизняних фармацевтичних підприємств на внутрішньому ринку і збільшення їх присутності на ринках інших країн світу, необхідність упровадження інновацій. Але існують фактори, що стримують інноваційну діяльність, отже, виникає необхідність у визначенні ступеня їх значущості.

Аннотация. Рассмотрено повышение конкурентоспособности отечественных фармацевтических предприятий на внутреннем рынке и увеличение их присутствия на рынках других стран мира, необходимость внедрения инноваций. Но существуют факторы, сдерживающие инновационную деятельность, следовательно, возникает необходимость определения степени их значимости.

Annotation. The increase of competitiveness of domestic pharmaceutical enterprises in the domestic market and of their presence in the markets of other countries and also the necessity of introducing the innovation are studied. But there are constraints on innovation, therefore, it is necessary to determine their significance.

Ключові слова: ранжирування, рангові оцінки, стандартизація рангів.

У сучасних умовах соціально-економічний розвиток суспільства значною мірою залежить від інноваційної діяльності підприємства. Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних фармацевтичних підприємств на внутрішньому ринку і збільшення їх присутності на ринках інших країн світу необхідно впроваджувати інновації. Але виникає ряд перешкод, що стримують інноваційну діяльність фармацевтичних підприємств.

У сучасних умовах інновації постійно знаходяться і знаходяться в центрі уваги вчених-економістів, таких, як: Гриньова В. М., Літвінова О. В., Посилкіна О. В. [1 – 3] та ін. Але незважаючи на це, немає чітко визначених найвагоміших факторів, що перешкоджають інноваційній діяльності.

Метою написання статті є визначення ступеня значущості факторів впливу, що стримують упровадження інновацій на фармацевтичних підприємствах.

Автором було розроблено на базі проаналізованих актуальних критеріїв (що входять до складу анкет Головного управління статистики) впливу інновацій на діяльність підприємства анкети, які містили характеристики, до яких призвело впровадження інновації (1 – замінена застаріла продукція, 2 – розширений асортимент продукції, 3 – створені нові ринки збуту, 4 – зростає виробнича потужність, 5 – скорочені витрати на виробництво продукції) та фактори, що перешкоджають здійсненню інновацій на підприємстві (1 – нестача власних коштів, 2 – нестача фінансових коштів у замовника, 3 – низький платоспроможний попит на нову продукцію, 4 – великі витрати на нововведення, 5 – високий економічний ризик, 6 – тривалий термін окупності нововведення, 7 – нестача кваліфікованого персоналу, 8 – нестача інформації про нові технології). Де респондент мав можливість оцінити той чи інший фактор шляхом присвоєння йому балу за запропонованою шкалою від 1 до 5, а не просто дати відповідь "так" чи "ні", як було в анкеті Головного управління статистики. Загалом чисельність вибраних підприємств складала дев'ять.

Для наступної обробки отриманої інформації застосовано метод ранжирування, що містить рангові оцінки, оскільки інтерес становить взаємне упорядковане розташування об'єктів залежно від наслідків, до яких призвело впровадження інновацій на підприємствах. Ранжирування здійснюється таким способом: кожний експерт приписує об'єктам ранжирування номери натурального порядку від 1 до 5 (ранги) у порядку зростання заданої кількості ознак (наслідків). Міра цієї якості в кожному об'єкті визначається при цьому експертом чисто суб'єктивно, з погляду його досвіду, знань та припущень.

Після ранжирування, проведеного експертами, проводиться стандартизація рангів (табл. 1).

Таблиця 1

Перевірка експертних відповідей анкети № 1 на предмет придатності до використання

№ п/п	Стандартизований ранг, призначений j-м експертом									S_i	Δ_i	Δ_i^2	Результуючий ранг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9				
1	4,5	1	2	2,5	4	1	2,5	2	5	24,5	-2,5	6,25	2
2	4,5	3	3,5	5	5	5	5	1	4	36	9	81	5
3	3	4	3,5	1	1	4	4	4	3	27,5	-0,5	0,25	3,5
4	2	5	5	2,5	3	3	1	5	1	27,5	-0,5	0,25	3,5
5	1	2	1	4	2	2	2,5	3	2	19,5	-7,5	56,25	1
Сума	15	15	15	15	15	15	15	15	15	135	0	144	-

Вона необхідна в тому випадку, якщо деяким суб'єктам привласнений той самий номер. У такому випадку привласнюється стандартизований ранг, рівний середньому арифметичному місць, що вони поділили (табл. 1):

$$n_s = \frac{3 + 4}{2} = 3.5.$$

Для подальшого використання отриманих даних необхідно перевірити придатність експертних оцінок та ступінь важливості параметрів, яким присвоєні різні ранги, шляхом визначення коефіцієнтів вагомості (табл. 1).

Для досягнення поставленої мети поетапно проводимо розрахунки:

1. У такому випадку ранжирування здійснюється декількома експертами, отже, процедурою ранжирування об'єктів передбачається спочатку розрахунок суми стандартизованих рангів, зазначених групою експертів для кожного з досліджуваних об'єктів, за формулою [3]:

$$S_i = \sum_{j=1}^m X_{ij}, \tag{2}$$

де m – кількість експертів;

X_{ij} – стандартизований ранг i -го об'єкта, призначений j -м експертом.

2. Проводимо перевірку загальної суми рангів, яка повинна дорівнювати [3]:

$$S_{ij} = \frac{N_n(n+1)}{2}, \tag{2}$$

де n – кількість оцінюваних параметрів;

N – кількість експериментів.

$$S_{ij} = \frac{9 * 5(5 + 1)}{2} = 135.$$

3. Обчислюємо середню суму рангів (T) за формулою [3]:

$$T = \frac{S_{ij}}{n} \quad (3)$$

$$T = \frac{135}{5} = 27.$$

4. Визначасмо відхилення суми рангів кожного параметра (S_i) від середньої суми рангів (T) [3]:

$$\Delta_i = S_i - T. \quad (4)$$

5. Обчислюємо квадрат відхилень за кожним параметром (Δ_i^2) та загальну суму квадратів відхилень:

$$S = \sum_{i=1}^n \Delta_i^2. \quad (5)$$

6. Визначасмо коефіцієнт узгодженості (конкордації) за формулою [3]:

$$W = \sqrt{\frac{12S}{N^2(n^2 - n)}}; \quad (6)$$

$$W = \sqrt{\frac{12 * 144}{9^2(5^2 - 5)}} = 0.5.$$

Визначену розрахункову величину W порівнюємо з нормативною $W_n \geq 0,5$, яка є задовільною, отже, визначені дані заслуговують на довіру та придатні до використання та аналізу.

Переходимо до перевірки даних анкетування експертів за визначенням факторів, що стримують інновації тим самим шляхом, що і в попередньому випадку та вносимо дані в табл. 2.

Таким чином, коефіцієнт узгодженості (конкордації) (6):

$$W = \sqrt{\frac{12 * 1548}{9^2(8^2 - 8)}} = \sqrt{\frac{18576}{40824}} = 0,675 \approx 0,7$$

Визначену розрахункову величину W порівнюємо з нормативною $W_n \geq 0,77$, яка є гарною, отже, визначені дані заслуговують на довіру та придатні до використання й аналізу.

Таблиця 2

Перевірка експертних відповідей анкети № 2 на предмет придатності до використання

№ п/п	Стандартизований ранг, призначений j-м експертом									S_i	Δ_i	Δ_i^2	Результуючий ранг
	1	2	3	4	5	6	7	8	9				
1	1	1	1	3	2	1	1	3	1,5	14,5	-26	676	1
2	2	6	2	4	3	8	7,5	6	5,5	44	3,5	12,25	5
3	3	3	5	7	4	7	7,5	5	5,5	47	6,5	42,25	6
4	4	4	4	1	5	3	2	2	1,5	26,5	-14	196	2
5	5	2	3	2	6	5	6	4	3	36	-4,5	20,25	3
6	6	5	6	5,5	8	2	3	1	4	40,5	0	0	4
7	7	8	7	5,5	7	6	4	7	8	59,5	19	361	8
8	8	7	8	8	1	4	5	8	7	56	15,5	240,25	7
Сума	36	36	36	36	36	36	36	36	36	324	0	1548	-

Отже, підбиваючи підсумки аналізу, автор зазначає, що найвагоміші наслідки впровадження інновацій на підприємствах фармацевтичної галузі Харківської області – це, насамперед, заміна знятої з виробництва застарілої продукції, розширення асортименту та створення нових ринків збуту для неї, що ж стосується скорочення витрат та зростання виробничих потужностей, то картина тут інакша, причиною цього стримання, на думку автора, є те, що фармацевтична галузь більше орієнтована на продуктивні інновації. За рівнем новизни в даному випадку інновації можна кваліфікувати як нову продукцію чи новинку в масштабах окремого підприємства.

Література: 1. Гриньова В. М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємства : монографія / В. М. Гриньова, О. В. Козирьова. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 192 с. 2. Посилкіна О. В. Управління інтелектуальною власністю як основа інноваційного розвитку фармпідприємств [Електронний ресурс] / О. В. Посилкіна, О. В. Литвінова. – Режим доступу : <http://library.kpi.kharkov.ua>. 3. Клебанова Т. С. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування / Т.С. Клебанова, О. І. Черняк, В. В. Іванов. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2005. – 396 с.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СБАЛАНСИРОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ГОСУДАРСТВА

Аннотация. Рассмотрены проблемы сбалансирования финансовых ресурсов государства в условиях посттрансформационной экономики Украины. Представлены основные причины их возникновения и направления разрешения.

Анотація. Розглянуто проблеми збалансованості фінансових ресурсів держави в умовах посттрансформаційної економіки України. Надано основні причини їх виникнення та напрями розв'язання.

Annotation. The problems of government financial resource balancing in posttransformation economy are considered. The cases of their appearance and the basic ways to their concluding deciding are proposed.

Ключевые слова: финансовые ресурсы государства, посттрансформационная экономика, сбалансирование финансовых ресурсов государства.

В настоящее время вопросы сбалансирования финансовых ресурсов государства являются одними из важнейших с точки зрения обеспечения стабильного развития национальной экономики. Необходимость проведения дальнейших экономических реформ определяет потребность в дополнительных финансовых ресурсах, а также может вызвать их недопоступление по отдельным источникам. А значит, процесс реформирования институциональной среды, в рамках которой функционирует национальная экономика, приведет к разбалансированию финансовых ресурсов государства. Поэтому в условиях подготовки к проведению экономических и социальных реформ в государстве необходимо, чтобы разбалансированность его финансовых ресурсов не поставила под сомнение результативность самих реформ.

Проблемами сбалансирования финансовых ресурсов государства в условиях трансформации экономической системы занимались отечественные и зарубежные экономисты, среди которых следует отметить работы Ю. Воробьева, В. Гееца, Ц. Огонь, К. Павлюк [1 – 4].

Украина является государством с посттрансформационной экономикой. Для данного типа государств характерны такие отличительные особенности:

1) имеют место формальные признаки окончания социально-экономических трансформаций, однако их изначальная цель – построение социально ориентированной смешанной экономики, характерной для развитых государств, – еще не достигнута;

2) многие экономические реформы проведены, однако их результаты неоднозначны, и социально-экономическая система нуждается в проведении дальнейших реформ, но уже в условиях институциональной среды, характерной для государств с рыночной экономикой;

3) в процессе социально-экономических трансформаций произошло значительное обнищание большей части населения и имеет место большая дифференциация доходов граждан;

4) существует достаточно высокий уровень коррупции, сопровождаемый недостаточным уровнем эффективности государственного менеджмента и государственных расходов, что в конечном счете приводит к сокращению доходов и росту расходов бюджета;

5) уровень экономических свобод, децентрализации государственного управления и либерализации экономики является достаточно низким, что негативно сказывается на социально-экономическом развитии;

6) доля неофициальной экономики, в том числе и теневого ее сектора, вследствие перечисленных выше особенностей является сравнительно высокой, что приводит к значительному недопоступлению средств в бюджеты и государственные целевые фонды;

7) неразвитость институтов гражданского общества, вследствие чего отсутствует или является недостаточным контроль над деятельностью государства и бизнеса;

8) имеет место сращивание государства и бизнеса, когда крупнейшие предприниматели являются одновременно представителями законодательной и исполнительной власти или имеют серьезное влияние на принимаемые решения;

9) бюджетная система характеризуется высоким уровнем централизации, местные органы власти распоряжаются незначительным объемом собственных финансовых ресурсов и поэтому неспособны решать актуальные задачи регионального развития.

Отличительными особенностями социально-экономического развития Украины по сравнению с другими государствами с посттрансформационной экономикой являются:

1) нестабильность политической системы, сопровождаемая нестабильностью конституционных норм и характеризующаяся частой сменой органов законодательной и исполнительной власти;

2) постоянное недоверие и перманентно возникающие конфликты между основными субъектами современной социально-экономической системы: государством (расширенным правительством), бизнесом и гражданским обществом. Вместе с тем, стоит отметить, что институты гражданского общества в Украине развиты сильнее, чем в других государствах с посттрансформационной экономикой;

3) постоянное перераспределение властных полномочий и частные конфликты между основными представителями государственной власти и управления: президентом, парламентом и правительством;

4) отсутствуют эффективные системы стратегического и индикативного планирования социально-экономического развития государства, а следовательно, и процессов формирования и использования финансовых ресурсов государства в среднесрочной и долгосрочной перспективе;

5) постоянное изменение приоритетов использования финансовых ресурсов государства, что является следствием частой смены органов законодательной и исполнительной власти.

Для проведения дальнейших экономических и социальных реформ в Украине и повышения качества управления финансовыми ресурсами государства необходимо институциональное регулирование процессов их формирования и последующего использования для финансирования различных программ. Основными направлениями институционального регулирования описанных процессов являются:

1) обеспечение сбалансированности финансовых ресурсов государства в условиях проведения реформ и ускоренного экономического развития; за счет этого обеспечивается функционирование экономики в условиях низкого уровня бюджетного дефицита и государственного долга, достаточного уровня остатков денежных средств на казначейских счетах, золотовалютных резервов;

2) обеспечение сбалансированности государственного бюджета, местных бюджетов, государственных целевых внебюджетных фондов и финансов крупнейших государственных корпораций;

3) постепенная децентрализация бюджетной системы с целью повышения эффективности бюджетных расходов и обеспечения органов местного самоуправления собственными источниками формирования финансовых ресурсов;

4) распределение источников доходов и расходных полномочий между бюджетами всех уровней, а также формирование межбюджетных отношений на основе четких, понятных, прозрачных норм и правил, а также механизмов их реализации;

5) повышение эффективности использования финансовых ресурсов государства, их нормирование на основе четких единых подходов, недопущение нецелевого использования и излишнего расходования финансовых ресурсов;

6) обеспечение стабильного финансирования экономических и социальных программ в течение года в процессе кассового исполнения бюджета, снижение объемов кассовых разрывов, недопущение формирования высокого уровня дебиторской и кредиторской задолженности;

7) обеспечение сбалансированности финансовых ресурсов Пенсионного фонда Украины за счет завершения пенсионной реформы, внедрения накопительной системы пенсионного обеспечения.

Объекты институционального регулирования сбалансированности финансовых ресурсов государства в посттрансформационной экономике можно представить в виде четырех групп процессов:

1) формирование финансовых ресурсов государства;

2) использование финансовых ресурсов государства;

3) сбалансирование источников формирования и направлений использования финансовых ресурсов государства;

4) обеспечение бесперебойного финансирования утвержденных программ в процессе использования финансовых ресурсов государства.

Литература: 1. Воробійов Ю. М. Теоретичні засади формування і використання фінансових ресурсів в соціально-економічній системі держави / Ю. М. Воробійов // Фінанси України. – 2001. – № 2. – С. 16–24. 2. Геєц В. Трансформаційні преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геєц // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 23–53. 3. Огонь Ц. Г. Доходи бюджету як домінанта фінансової стабільності держави / Ц. Г. Огонь // Фінанси України. – 2005. – № 6. – С. 19–29. 4. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : монографія / К. В. Павлюк. – К. : НІОС, 1997. – 176 с.

УДК 658.5 : 004.4

Лисенко О. А.

АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СТАНУ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Анотация. Досліджено сучасний стан автоматизації планування та управління бізнес-процесами на підприємствах. Запропоновано з метою оптимізації витрат виробництва впроваджувати на підприємствах автоматизовані системи управління.

Аннотация. Исследовано современное положение автоматизации планирования и управления бизнес-процессами на предприятиях. Предложено с целью оптимизации расходов производства внедрять на предприятиях автоматизированные системы управления.

Annotation. Modern position of automation of planning and management of business-processes on enterprises is researched. It is suggested to inculcate the automation management system on an enterprise with the purpose of optimization the charges of production.

Ключові слова: *бізнес-планування, автоматизація планування, оптимізація витрат, програмне забезпечення, бізнес-процес.*

© Лисенко О. А., 2011

За даними дослідження в секторах послуг щодо вивчення сучасного стану ключових аспектів бізнес-процесів виявлено, що хоча теоретичні розробки ведуться вже у сфері складних питань бізнес-планування, представники сфери послуг не бажають прийняти сучасні розробки і використовують ручний метод у бізнес-плануванні. Тобто представники сфери послуг не переконані, що сучасний підхід до бізнес-планування може принести значні матеріальні вигоди. Отже, не існує всеосяжного та систематичного рішення, що пропонується в умовах повного функціонального ділового програмного забезпечення [1].

Завдання даної статті – розглянути та проаналізувати сучасний стан розвитку програмного забезпечення на ринку програмних продуктів щодо планування та управління бізнес-процесами на підприємствах.

На сьогоднішній день існує безліч напрямів підвищення ефективності діяльності підприємства, в тому числі і використання інформаційних технологій у сфері організації управління. Протягом останніх десятиліть послідовно змінили одна одну концепції автоматизації управління підприємствам MRP, MRP II, ERP. В Україні згідно з дослідженнями українського рекрутингового Інтернет-агентства ukrJob.net у 2008 році вже понад 20 % вакансій на управлінські посади містили вимоги до кандидатів мати досвід роботи з функціональними модулями SAP чи іншої ERP-системи.

При створенні інформаційного середовища постає проблема вибору конкретних програмних рішень. Не завжди замовниками рівною мірою затребувані великі функціональні можливості різних систем автоматизації і при цьому необхідно враховувати ще й галузеву специфіку організації-замовника. Тому при впровадженні або приведенні бізнес-процесів підприємства до наявної багатой функціональності системи класу SAP R/3 значно збільшуються витрати замовника на управління проектом впровадження. Отже, економічний і соціальний ефекти від впровадження подібних систем мають бути ретельно розраховані та проаналізовані.

Проте існує й альтернативна методологія впровадження систем (наприклад, EPR-система Navision Axapta), що полягає в первинній орієнтації на ту, що адаптується до існуючих бізнес-процесів підприємства.

При впровадженні повномасштабної ERP-системи управління підприємством спочатку необхідно: встановити систему електронного документообігу і колективної праці, що дозволить прискорити і полегшити впровадження ERP-системи і отримати перші реальні результати істотно раніше за рахунок своєчасної автоматизації бізнес-процесів і документообігу; використовувати систему управління документами і бізнес-процесами як засіб інтеграції між новою ERP-системою і вже існуючими й працюючими на підприємстві системами; використовувати систему управління документами і бізнес-процесами як засіб побудови єдиного призначеного для користувача інтерфейсу, що об'єднує усіх користувачів, увесь документообіг і усі застосування на підприємстві. Одним з прикладів програмного забезпечення, що дозволяє комплексно автоматизувати як підготовку й обробку документів (електронний документообіг), що супроводжуються завданнями, дорученнями й роботами, так і бізнес-процеси, що супроводжуються обробкою документів, є Система PayDox Електронний.

Наступна ERP-система – "IT-Предприятие", що розроблена корпорацією "Інформаційні технології", пропонується для ефективного управління на промислових підприємствах. Система включає модуль оптимізації складу шихти за критерієм мінімізації собівартості компонентів, також є конфігурації модуля для оптимізації агрегаційної і доменної меж для металургійного виробництва [2].

У системі "ЕБФ РАТ" при автоматизації бізнес-процесів використовують нові технології автоматичної обробки документів і подій, що дозволяють звести до мінімуму участь людини в рутинних операціях, здійснити реінжиніринг бізнес-процесів і досягти підвищення ефективності діяльності порівняно з традиційним підходом до автоматизації [3].

У програмному продукті класу work-flow "ИНТАЛЕВ: Бизнес-процессы" підтримується стандарт UML (Unified Modeling Language), є графічний редактор процесів, схеми бізнес-процесів можуть настроювати користувачі системи, якщо у них є відповідні права та може перевірити схему бізнес-процесів на коректність за стандартом UML. Для опису складних процесів є можливість композиції/декомпозиції процесів/підпроцесів [4].

Ще одна система управління бізнес-процесами ELMA (Elegant Management) реалізує концепцію BPM (Business Process Management), що дозволяє будувати гнучкі адаптивні інформаційні системи, здатні оперативним чином мінятися разом із зміною бізнес-процесів компанії [5].

На сучасному етапі розвитку програмного забезпечення все більше компаній звертаються до web-сервісів і сервіс-орієнтованої архітектури (Service Oriented Architecture, SOA) для вирішення проблем інтеграції, застосувань, що виникають при з'єднанні, що пропонують відкритий стандартизований спосіб вирішення типових проблем розвитку додатків. Створюючи рішення на базі SOA вони забезпечують гнучкість бізнесу при максимальному використанні вже задіяних ресурсів і мінімізації вартості розгортання нових програмних продуктів.

Сьогодні підприємства бажають мати в розпорядженні адаптивні бізнес-процеси, які можуть бути тонко налагоджені й оптимізовані, щоб відповідати нормативним вимогам законодавства і тиску конкуренції. Усе призвело до створення систем управління бізнес-процесами повного циклу. Одним з представників таких програмних продуктів є Oracle BPEL Process Manager. Якщо додати інструменти моделювання інших виробників, то підприємство одержує платформу для проектування і розгортання BPM-рішень повного циклу. Як мережевий додаток Oracle Web Services Manager дозволяє компаніям визначити політику, яка управляє діями web-сервісів, тобто: доступ, авторизація, реєстрація, балансування навантаження, а потім згорнути (wgar) цю політику в web-сервіси. Також OWSM здійснює моніторинг статистики, щоб забезпечити якість обслуговування, тривалість роботи, виявлення погроз безпеки, і показує її на своїй панелі. Ця функціональність тепер може бути застосована до бізнес-процесів, керованим BPEL [6].

При автоматизації бізнес-процесів щодо роботи з клієнтами CRM-система вирішує такі проблеми, як зміна послідовності дій та пропуск важливих дій при обробці замовлень клієнтів, неможливість виявлення виконавця бізнес-процесу, виявлення відхилень від стандартних параметрів у кожному бізнес-процесі, складність передачі досвіду, низька швидкість впровадження інструкцій та регламентів, трудомісткість контролю процесу тощо [7].

Одним з провідних розробників методології ARIS (Architecture of Integrated Information Systems) є німецька фірма IDS Prof. Scheer [8]. Вважається, що інструменти ARIS займають лідируючі позиції на світовому ринку в класі засобів моделювання й аналізу бізнес-процесів. Хоча інструментальне середовище ARIS надає великий вибір інтегрованих методик моделювання і забезпечує ефективну візуалізацію моделей, проте ці методики надмірно деталізовані й вимагають освоєння досить складної системи позначень. Перед впровадженням ARIS доречно проведення попередньої експертизи доцільності використання ARIS у рамках цієї організації в таких аспектах: функціональному, технічному, операційному, економічному. Ураховуючи,

що ARIS потужний інструмент, проте він має обмежену сферу застосування й ефективність його застосування залежить від співвідношення планованої вигоди та витрат на впровадження і супровід ARIS. Ще одним недоліком даної системи є надмірна спрощеність деяких методик, що вводять в оману керівників підприємств, які вважають, що можна мінімізувати витрати на роботу аналітично-проектувального відділу.

Одним з найпопулярніших серед прихильників вільного програмного забезпечення є розробка УкрНЦ РІТ у середовищі G-Force системи "Бізнес-конструктор" та його підсистеми електронного документообігу. При цьому "Бізнес-конструктор" має настільки потужні можливості, що може в деяких аспектах змагатися з ARIS.

Ще однією компанією, що представляє на сучасному ринку програмне забезпечення для впровадження процесного підходу до управління на підприємствах, є "Фокс Менеджер". Програмні продукти даної компанії дозволяють проводити бізнес-моделювання діяльності підприємства з метою ефективного управління бізнес-процесами й оптимізації організаційної структури [9].

Отже, автоматизація будь-якого підприємства, навіть якщо його бізнес-процеси розмиті і неструктуровані, є необоротним процесом. Підприємство з недосконалими бізнес-процесами потребує системи, що є інструментом, за допомогою якої процес реструктуризації почеться.

Існуючі на сьогодні готові програмні продукти з бізнес-планування розраховані на деяке усереднене підприємство, в якому виконуються типові бізнес-процеси, тобто консалтингова компанія, упроваджуючи подібні рішення, перетворює компанію-замовника до виду усередненого підприємства, для якої цей продукт був розроблений і апробований. Як наслідок, частіше в неявному вигляді спостерігаються докорінні зміни сталої структури і компонентного складу підприємства замовника. Таким чином, перед підприємствами постає вибір – обрати готовий програмний продукт і адаптувати його до своїх бізнес-процесів або найняти компанію, що автоматизує його бізнес-процеси.

Література: 1. Vergidis K. Business process perspectives: Theoretical developments vs. real-world practice / K. Vergidis, C.J. Turner, A. Tiwari // International Journal of Production Economics. – 2008. – Т. 114. – Р. 91–104. 2. ERP-система ІТ-Підприємство [Електронний ресурс] // Корпоративна система управління. – Режим доступу : <http://www.it.ua/products.php?cat=61>. 3. Автоматизация бизнес-процессов [Електронний ресурс] // ЕВФРАТ. – Режим доступу : <http://www.evfrat.ru/solutions/workflow>. 4. ИНТАЛЕВ: Бизнес-процессы [Електронний ресурс] // ИНТАЛЕВ : технология Вашего успеха. – Режим доступу : <http://www.intalev.ua/index.php?id=4851>. 5. ELMA: Управление бизнес-процессами [Електронний ресурс] // ELMA: система управления бизнес-процессами. – Режим доступу : <http://elma.elewise.ru/about/index.html>. 6. Oracle Integration Adapters [Electronic resource] // Oracle Technology Network. – Access mode : <http://www.oracle.com/technetwork/middleware/adapters/overview/index.html>. 7. Автоматизация бизнес-процессов по работе с клиентами [Електронний ресурс] // Бух.ІС: ресурс для бухгалтеров. – Режим доступу : <http://www.buh.ru/document-1331>. 8. Шеер А. В. Бизнес-процессы. Основные понятия. Теория. Методы / А. В. Шеер. – М. : Весть-Метатехнология, 1999. – 450 с. 9. PayDox : о системе [Електронний ресурс] // Электронный Документооборот и Управление Бизнес-Процессами. – Режим доступу : <http://www.paydox.ru>. 10. Бизнес-моделирование и внедрение процессного подхода [Електронний ресурс] // FOX MANAGER. – Режим доступу : <http://www.fox-manager.com.ua>.

УДК 338.487:004.78

Лісіцина І. І.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ EXPERT CHOICE ПРИ ПЛАНУВАННІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Анотация. Розглянуто можливість використання програмного продукту Expert Choice при розробці концепції розвитку туризму Харківського регіону. Визначено найбільш вагомні групи ефекту від її впровадження та групи заходів, що зроблять цей ефект максимальним.

Аннотация. Рассмотрена возможность использования программного продукта Expert Choice при разработке концепции развития туризма Харьковского региона. Определены наиболее важные группы эффекта от ее внедрения и группы мероприятий, которые сделают этот эффект максимальным.

Annotation. The possibility of use of Expert Choice software at formulation of the concept of tourism development of Kharkiv region is considered. The most important groups of effect from its implementation, and also groups of events, which will make this effect the maximum one, are also specified.

Ключові слова: туризм, концепція розвитку, Expert Choice, впровадження заходів, ефект.

Використання програмних продуктів різного спрямування є невід'ємною частиною аналізу та планування будь-якої діяльності, зокрема в туристичній сфері, що базується на використанні комп'ютерних технологій та програм. У сучасних умовах в індустрії туризму широкого застосування набули системи бронювання, інтегровані комунікаційні мережі, системи мультимедіа, менеджменту. Проте системи, що надають підтримку для прийняття рішень при розробці стратегічних планів та концепцій розвитку туризму, зокрема Харківської області, використовуються меншою мірою. Саме цей фактор робить тему статті актуальною.

Харківська область України посідає одне з провідних місць за рівнем забезпеченості цінними природними та історично-культурними ресурсами, здатними генерувати значний інтерес у вітчизняних та іноземних туристів. Проте на тлі загострення конкуренції на міжнародному туристичному ринку регіональний туристичний продукт стає все менш привабливим та конкурентоспроможним. Для більш ефективного використання наявних можливостей необхідним є застосування стратегічного планування розвитку туризму на основі системного підходу, зокрема шляхом створення програм та стратегій розвитку туризму, як, наприклад, Програма розвитку туризму в місті Харкові на 2010 – 2012 роки [1].

Мета статті – розглянути варіант використання програмного продукту Expert Choice при реалізації заходів концепції розвитку туризму в Харківській області (далі – Концепції).

Особливості використання програмних продуктів та комп'ютерних технологій у туристичній сфері були розглянуті у працях таких вчених, як: Єсаулова С. П., Чен Р. М., Саак А. Е., Тюшняков В. М., Пахомов Є. В., Кружалін В. І., Лесков А. С., Белоградська К. В., Ушаков Д. С. та ін.

Слід відзначити, що Expert Choice – це діалогова система, що призначена для підтримки прийняття рішень у недостатньо структурованих ситуаціях; вона містить великий набір стандартних рішень та візуальні можливості для оцінки значущості показників [2]. Використання продукту Expert Choice базується на застосуванні методу аналізу ієрархій, суть якого – це декомпозиція проблеми на найпростіші складові частини та знаходження особою, яка приймає рішення, такого варіанта, що якнайкраще узгоджується із її розумінням сутності проблеми й вимогами до її рішення [3].

Попереднім етапом застосування продукту Expert Choice було анкетування експертів, якими виступили студенти старших курсів та професорсько-викладацький склад Харківського національного економічного університету. У ході обробки їхніх відповідей було сформовано групи заходів, що є пріоритетними для реалізації при складанні можливої Концепції, та варіанти очікуваного ефекту від реалізації позначених заходів. Вони наведені в таблиці.

Таблиця

Заходи реалізації Концепції та варіанти очікуваного ефекту

Групи заходів	Позначення заходу	Варіанти очікуваного ефекту	Позначення варіанта очікуваного ефекту
Організація ведення моніторингу та аналізу стану туристичної галузі. Розробка та реалізація маркетингової стратегії	A	Зростання обсягів туристичного потоку	I
Удосконалення туристичної інфраструктури. Підвищення рівня володіння іноземними мовами	B	Зростання частки туристичної сфери у валовому внутрішньому продукті (ВВП) та валовому регіональному продукті (ВРП)	II
Організація заходів, що сприятимуть залученню інвестицій	C	Зростання кількості робочих місць	III
Інформаційна підтримка розвитку туристичної сфери	D	Збільшення обсягів інвестицій туристичної сфери	IV
Поглиблення міжнародного співробітництва	E	Збільшення суб'єктів туристичної діяльності, що спеціалізуються на в'їзному та внутрішньому туризмі	V
		Покращення іміджу Єврорегіону "Слобожанщина"	VI
		Підвищення рівня конкурентоспроможності Єврорегіону "Слобожанщина"	VII
		Збільшення кількості кваліфікованих співробітників	VIII
		Створення та розвиток туристичних кластерів	IX

Згідно з відповідями експертів та за допомогою пакета Expert Choice були складені порівняльні матриці за варіантами (видами) очікуваного ефекту і групами заходів. Наступним етапом аналізу була оцінка пріоритетності згаданих вище видів ефекту та визначення їхніх вагових коефіцієнтів. На рис. 1 наведено ранжування видів ефекту відносно мети дослідження, якою була оцінка пріоритетних напрямів реалізації можливої концепції розвитку туризму.

I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
Inconsistency = 0,03
with 0 missing judgments.

Рис. 1. Оцінка пріоритетності варіантів очікуваного ефекту від упроваджених заходів

Наступним етапом дослідження стала оцінка пріоритетів реалізації заходів для кожного виду ефекту із використанням методу попарного порівняння. Так, на думку експертів, найбільш очікуваним ефектом від реалізації заходів Концепції є I ефект, тобто зростання обсягів туристичного потоку до регіону. Цей показник є одним з найважливіших при оцінці рівня розвитку туристичної сфери будь-якого регіону та широко використовується у світовій практиці. Найменш пріоритетним із запропонованих видів очікуваного ефекту є створення та розвиток туристичних кластерів. Це пов'язане з тим, що кластеризація туристичної сфери є новим напрямом економічного розвитку Харківської області. Результати наступного етапу дослідження наведені на рис. 2.

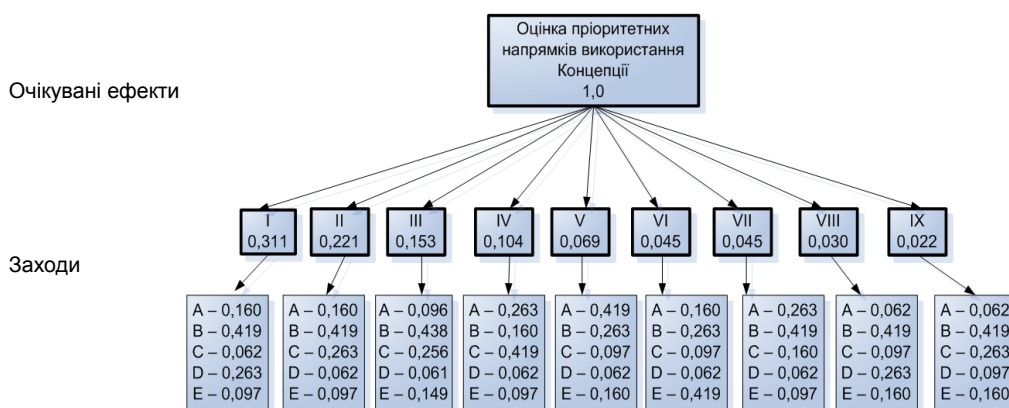

Рис. 2. Пріоритетність реалізації заходів для кожного з видів очікуваного ефекту

Згідно з рис. 2, досягнення ефекту I та II видів (зростання обсягів туристичного потоку; зростання частки туристичної сфери у ВВП та ВРП) є найбільш вагомим у ході реалізації заходів Концепції. Для цього найбільш необхідним є реалізація заходів, спрямованих на вдосконалення туристичної інфраструктури та підвищення рівня володіння іноземними мовами. Після аналізу означених вище даних були отримані остаточні результати аналізу пріоритетності реалізації заходів Концепції, які наведені на рис. 3.

Рис. 3. Оцінка пріоритетних заходів реалізації Концепції

Як видно з рис. 3, для розвитку туристичної сфери в Харківському регіоні важливішим за все є заходи щодо покращення стану туристичної інфраструктури та підвищення рівня володіння населенням регіону іноземними мовами (робоча назва – B, ваговий коефіцієнт – 0,376). Наступною за пріоритетністю є реалізація групи заходів щодо залучення інвестицій (робоча назва – C, ваговий коефіцієнт – 0,186), а також заходи з моніторингу стану туристичної галузі та реалізація маркетингової стратегії (робоча назва – A, ваговий коефіцієнт – 0,179).

Таким чином, означений спосіб використання програмного продукту Expert Choice при розробці концепції розвитку туризму Харківського регіону надає можливість визначити, які заходи із обсягу запропонованих слід упровадити, щоб отримати максимальний ефект від їхньої реалізації. Важливим напрямом подальших досліджень у даній сфері може стати визначення ефективності означених заходів концепції розвитку туризму.

Література: 1. Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. – Режим доступу : <http://www.city.kharkov.ua/ru/document/view/id/40493>. 2. Вирник Ю. П. Обзор информационных технологий, применяемых в аналитической работе / Ю. П. Вирник // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2010. – № 9 (395). – С. 5–17. 3. Саати Т. Аналитическое планирование. Организация систем / Т. Саати, К. Кернс. – М. : Радио и связь, 1991. – 224 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОГО ПОРТФЕЛЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, з якими стикаються банківські установи при прийнятті інвестиційних рішень, запропоновано ряд критеріїв і методів відбору інвестиційних проектів. Запропоновано моделі оцінки безпеки, які включають вплив інвестиційних рішень на доходи банків від своїх портфелів цінних паперів і на невизначеність, пов'язану з цими доходами.

Анотация. Рассмотрено основные проблемы, с которыми сталкиваются банковские учреждения при принятии инвестиционных решений, предложено ряд критериев и методов отбора инвестиционных проектов. Предложены модели оценки безопасности, которые включают влияние инвестиционных решений на доходы банков от своих портфелей ценных бумаг и на неопределенность, связанную с этими доходами.

Annotation. The main problems, which banks must decide while in the process of decision-making are studied and some criteria and methods for choosing the investment projects are suggested. The models of safety estimations, which include the influence of investment decisions on the incomes of banks from the portfolio of securities and on the uncertainty connected with it are offered.

Ключові слова: цінні папери, інвестиційний проект, безпека банку, модель оцінки безпеки, модель вибору портфеля.

У період ринкових реформ в Україні управління фінансово-кредитною системою значно ускладнилося й вимагає нових підходів і методів, високої кваліфікації фахівців, використання сучасних наукових, інформаційних технологій, математичного моделювання та потужної обчислювальної техніки. Складність і різноманітність фінансових відносин в умовах ринку, посилення конкуренції вимагають високоефективного управління фінансово-банківською діяльністю з використанням світового досвіду, сучасних методів моніторингу, аналізу та прогнозування.

Завданням фінансового менеджменту в комерційних банках є здійснення цілеспрямованого впливу на банківські операції шляхом науково обґрунтованого процесу управління фінансовими потоками на основі фінансового й економічного аналізу, бухгалтерського обліку, фінансової математики, економіко-математичного моделювання, новітніх інформаційних технологій.

Одним із важливих шляхів формування прибутків комерційного банку є здійснення інвестиційної діяльності з цінними паперами. Основними завданнями інвестиційної політики є досягнення високих темпів зростання капіталу і поточних доходів, мінімізації інвестиційних ризиків, забезпечення ліквідності інвестицій. Одним із видів ризику є ринковий ризик, який визначає можливі збитки та непередбачені витрати від змін ринкової вартості цінних паперів, зміни ступеня їх ліквідності. На котирування цінних паперів впливає зростання відсоткових ставок, зміна прибутковості та фінансового стану компанії-емітентів, інфляційні процеси.

Банки постійно перебувають у стані компромісу між ризиком і дохідністю. Збільшення рівня очікуваної дохідності цінних паперів одночасно збільшує ризик недоотримання цього доходу. В усіх випадках виникає потреба у визначенні й оцінці ступеня ризику. Для такої оцінки застосовують статистичні методи визначення ймовірності виникнення того чи іншого ризику. Знаючи й оцінивши величину можливого ризику, можна знайти методи його мінімізації.

Перераховані проблеми визначають актуальність досліджень у постановці задач з ефективного формування оптимального портфеля цінних паперів, застосуванні математичних методів моделювання ринкових ризиків та пошуку способів його мінімізації.

Математичні моделі, що дозволяють визначити найкращий набір цінних паперів, які забезпечують очікуваний прибуток і мінімальний ризик шляхом оптимізації, розглядаються у багатьох публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених. Розгляду та вирішенню цих питань присвячено праці Шелобаєва С. І., Минка С. А., Ровба Е. А., Кузьмича К. К., Хачатряна С. С., Пинегина М. В., Буянова В. П., Гаррі Марковіца, Джона Р. О'Брайєна, Санджея Шривастава, Майкла Бромвича, Джеффри Д. Сакса, Феліпе Ларрена, Ральфа Вінса та ін.

Метою даного дослідження є створення математичної моделі оптимізації портфеля цінних паперів, запропонування ефективних методів реалізації цієї моделі на прикладі дослідження ринку цінних паперів енергетичного ринку України, побудова ефективних методів підготовки вхідної інформації для реалізації моделі на основі застосування методів статистичного прогнозування. Створено та реалізовано комп'ютерну модель задачі з використанням табличного процесора.

На фінансовому ринку перебуває велика кількість цінних паперів із різним ступенем доходу і різним ризиком, тому банки перебувають перед постійним вибором. Виникає запитання: при яких умовах з'являється попит на той чи інший цінний папір? Який зв'язок між поптом на конкретний фінансовий актив і зв'язаними з ним ризиком й очікуваним доходом? Сучасна теорія вибору портфеля дає відповіді на ці запитання [1; 2].

Вважається, що більшість інвесторів не схильні до ризиків, тобто прагнуть не лише максимізувати очікувану дохідність, але і зменшити ризик. Портфельна теорія стверджує, що власник повинен турбуватися про характеристику портфеля в цілому, а не про який-небудь цінний папір окремо. Актив, який сам по собі ризикований, може бути абсолютно надійним у портфелі з іншими активами, які компенсують його ризик. З цієї причини можемо стверджувати, що банк – тримач цінних паперів – повинен цікавитися двома основними показниками портфеля: очікуваним доходом і ризиком.

Теорія вибору оптимального портфеля вперше була запропонована Гаррі Марковіцем [3]. Основним твердженням є те, що агенти намагаються досягти деякого оптимального співвідношення між ризиком і доходністю портфеля, яке досягається за рахунок диверсифікації, тобто поміщення в портфель певної кількості різних фінансових активів.

Припустимо, що на фінансовому ринку пропонується n видів цінних паперів, з яких можна сформувати портфель. Кожний з них характеризується фактичними питомими доходами $E_1, E_2, \dots, E_n$, які є випадковими величинами, і відповідними очікуваними доходами $u_1, u_2, \dots, u_n$, які є математичними сподіваннями цих випадкових величин.

Якщо інвестор розподілив кошти частками

$$0 \leq x_i(t) \leq 1, \quad i = 1, 2, \dots, n, \quad \sum_{i=1}^n x_i = 1$$

для придбання різних цінних паперів, то дохід портфеля є випадковою величиною E_p і визначається співвідношенням:

$$E_p = \sum_{i=1}^n x_i E_i \quad (1)$$

Очікуваний дохід усього портфеля визначається як математичне сподівання E_p і з (1):

$$M(E_p) = M\left(\sum_{i=1}^n x_i E_i\right) = \sum_{i=1}^n x_i M(E_i) = \sum_{i=1}^n x_i u_i. \quad (2)$$

Розсіювання доходів з цінних паперів відносно їх очікуваних значень є для інвестора мірою ризику, зв'язаною з кожною акцією. Це розсіювання вимірюється або середньоквадратичним відхиленням σ_i , або дисперсією D_i відносно очікуваного прибутку u_i . Але невизначеність, пов'язана з портфелем, не може бути виміряна простим середньозваженим значенням їх окремих середньоквадратичних відхилень чи дисперсій. Невизначеність портфеля залежить від того, як прибутки від усіх акцій змінюються спільно.

Дисперсія D_p портфеля цінних паперів визначається за формулою:

$$\begin{aligned} D_p &= D(E_p) = D\left(\sum_{i=1}^n x_i E_i\right) = M\left[\sum_{i=1}^n x_i E_i - M\left(\sum_{i=1}^n x_i E_i\right)\right]^2 = M\left(\sum_{i=1}^n x_i E_i - \sum_{i=1}^n x_i u_i\right)^2 = \\ &= M\left[\sum_{i=1}^n x_i (E_i - u_i)\right]^2 = M\left[\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j (E_i - u_i)(E_j - u_j)\right] = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j M[(E_i - u_i)(E_j - u_j)] = \\ &= \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \text{cov}(ij) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \frac{\text{cov}(ij)}{\sigma_i \sigma_j} \sigma_i \sigma_j = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j r(ij) \sigma_i \sigma_j, \end{aligned}$$

де $\text{cov}(ij) = M[(E_i - u_i)(E_j - u_j)]$ – коваріація (кореляційний момент) випадкових величин E_i та E_j ;

$r(ij) = \frac{\text{cov}(ij)}{\sigma_i \sigma_j}$ – коефіцієнт кореляції між двома видами цінних паперів i та j ;

$\sigma_i = D(E_i)$, $\sigma_j = D(E_j)$, – дисперсії випадкових величин E_i та E_j відповідно.

Виходячи із (1) – (3), можна сформулювати задачу оптимізації портфеля цінних паперів:

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \text{cov}(ij) &\rightarrow \min \\ \sum_{i=1}^n x_i &= 1 \\ 0 \leq x_i &\leq 1, \quad i = 1, 2, \dots, n \\ \sum_{i=1}^n x_i u_i &= U_p, \end{aligned} \quad (4)$$

де U_p – очікуваний дохід портфеля цінних паперів.

Дослідженню цієї проблематики присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців [4 – 7]. Для її розв'язання побудуємо функцію Лагранжа:

$$L(x_1, x_2, \dots, x_n, \lambda, \mu) = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n x_i x_j \text{cov}(ij) - \lambda \left(\sum_{i=1}^n x_i - 1\right) - \mu \left(\sum_{i=1}^n x_i u_i - U_p\right). \quad (5)$$

Зведемо задачу на умовний екстремум до задачі на безумовний. Для цього побудуємо систему з $n+2$ рівнянь:

$$\begin{aligned} \frac{\partial L}{\partial x_s} &= 2 \sum_{i=1}^n \text{cov}(i,s) x_i - \lambda - \mu u_s = 0, \quad s = 1, 2, \dots, n \\ \frac{\partial L}{\partial \lambda} &= \sum_{i=1}^n x_i - 1 = 0, \quad \frac{\partial L}{\partial \mu} = \sum_{i=1}^n x_i u_i - U_p = 0 \end{aligned} \quad (6)$$

У процесі дослідження запропоновано ефективні методи реалізації цієї моделі на прикладі дослідження ринку цінних паперів енергетичних компаній України, реалізовано комп'ютерну модель задачі з використанням табличного процесора.

Література: 1. Bromwich M. The Economics of Capital Budgeting / Michael Bromwich. – England, 1976. – 426 с. 2. Шелобаев С. И. Математические методы и модели в экономике, финансах, бизнесе / С. И. Шелобаев. – М. : Юнити, 2001. – 368 с. 3. Markowitz H. M. Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments / H. M. Markowitz. – 1970. 4. О'Брайен Дж. Финансовый анализ и торговля ценными бумагами / Дж. О'Брайен, С. Шривастава. – М. : Дело Лтд, 1995. – 208 с. 5. Минюк С. А. Математические методы и модели в экономике / С. А. Минюк, Е. А. Ровба, К. К. Кузьмич. – Мн. : ТетраСистемс, 2002. – 432 с. 6. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Дж. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен. – М. : Дело, 1999. – 848 с. 7. Vince R. Risk Analysis Techniques for Traders / Ralph Vince. – New York : John Wiley & Sons, Inc, 1992. – 242 p.

Сафонов Ю. М.

УДК 338.2

ЕКОНОМІЧНІ МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРОБНИЦТВА ТЕКСТИЛЬНОЇ СИРОВИНИ

Анотація. Присвячено дослідженню економічних методів державного регулювання виробництва текстильної сировини. Запропоновано відповідну перспективну модель відродження текстильної промисловості України.

Аннотация. Посвящено исследованию экономических методов государственного регулирования производства текстильного сырья. Предложена соответствующая перспективная модель возрождения текстильной промышленности Украины.

Annotation. The article is devoted to the economic methods of research of regulation the textile materials production. The suitable perspective of Ukrainian textile production is suggested

Ключові слова: державне регулювання, інноваційні підходи, економічна оцінка, сировинний комплекс.

У сфері агропромислової політики держава використовує різноманітний інструментарій – фінансову підтримку сільськогосподарських виробників і переробних підприємств, пільгове кредитування та інше, від яких значною мірою залежать на вітчизняному та глобальному ринках аграрної продукції, зокрема текстильної сировини, й реалізація експортного потенціалу агропромислового сектору. Зазначена політика повинна реагувати на зміни у зовнішньоекономічних відносинах, на ризики, зумовлені новою хвилею розширення Європейського Союзу і вступом України до СОТ.

Питання державної підтримки аграрного сектору економіки України широко обговорюються у науковій літературі. Зазначеним питанням присвячені праці Л. Братченко, Ю. Дятлової, П. Макаренка, С. Науменко, А. Поважного, С. Поважного, В. Чепки, Н. Шевченко.

Ринковий механізм не в змозі формувати прогресивні структурні зрушення в економіці, саме тому у зазначеному питанні необхідна участь держави, яка за допомогою різних пільг, податків, кредитів, субсидій, відповідної підготовки кадрів здатна стимулювати формування оптимальної для певної країни галузевої структури національної економіки, розвитку базових і пріоритетних видів виробництва.

Метою статті є окреслення стратегій, розробка і виконання системи планів (як інструментів реалізації стратегічних орієнтирів розвитку сировинного комплексу та його окремих підсистем (галузей)) як основи для підвищення його конкурентоспроможності та успішного функціонування у довгостроковій перспективі.

Незважаючи на те, що в Україні державна підтримка сільського господарства здійснюється більше, ніж за 50 програмами, є й окремі програми, що передбачають підтримку переробних підприємств, але все-таки нинішній стан розвитку галузі й існуюча державна аграрна політика потребують реформування державної підтримки. Це зумовлено, насамперед, такими умовами [1, с. 277]: нерозмежованість державної підтримки сільського господарства та сільської території призводить до штучного завищення її розмірів (особливо це стосується фермерських і селянських господарств); диспаритет цін на продукцію промисловості, що споживається в сільському господарстві, та цін на сільськогосподарську продукцію, які сягають майже шестикратного розміру, знецінює бюджетну підтримку сільського господарства; більше двох третин бюджетної підтримки селян використовується не за нецільовим призначенням шляхом її перекачування від виробника через систему цін і тарифів до суміжників (партнерів і посередників); фермерські й особисті селянські господарства, в яких виробляється дві третини валової сільськогосподарської продукції та зайнято дві третини працездатних селян, державної підтримки практично не отримують, така підтримка надається переважно сільськогосподарським підприємствам.

© Сафонов Ю. М., 2011

За дослідженнями МВФ, повні потенційні вигоди від скасування всієї державної допомоги сільському господарству у світі (і в індустріальних країнах, і в країнах, які розвиваються) сягнули б 128 млрд дол., тобто більше ніж 0,4 % загального світового обсягу ВВП. Характеризуючи рівень державної підтримки аграрної сфери економіки України, автор зауважує, що у 1990 р. 33 % видаткової частини державного бюджету становили кошти на підтримку сільського господарства та його соціальної сфери; на сьогодні ж частка державного бюджету, направлена на розвиток АПК і села, не перевищує 3,5 % [2, с. 291].

Тобто державна підтримка розвитку аграрної сфери є безсумнівною. Аргумент щодо високої вартості заходів з державної підтримки не має під собою надійної економічної основи, оскільки дві третини грошових коштів, вкладені в сільське господарство безпосередньо сільським господарством, а також переробною промисловістю і торгівлею у вигляді різних відрахувань, протягом року повертаються до бюджету [3, с. 43].

Державна підтримка сприятиме прискоренню відбудови агропромислового виробництва, та на цій основі – послабленню продовольчої залежності нашої країни від імпорту сільськогосподарської продукції (конкретизуємо і додамо: зокрема, бавовни), створенню сприятливих організаційно-економічних умов для рентабельності роботи сільськогосподарських товаровиробників.

Потужним регулятором економіки в сучасних умовах є державне замовлення на основі добровільного контракту, який укладає держава з виробником. Прикладом такого замовлення можуть бути контракти на виготовлення тканин для одягу військовослужбовців, форменого одягу для працівників державних силових структур, марлі, вати й інших товарів медичного, у тому числі оборонного призначення, тощо. Замовлення швейним, текстильним підприємствам трансформуються у відповідні замовлення цих підприємств переробним, сільськогосподарським підприємствам з вирощування й переробки сировини для цих тканин, матеріалів.

Проблеми пільгового оподаткування інноваційної діяльності є особливо актуальними для галузі. У Законі України "Про інноваційну діяльність" (ст. 21, 22) зазначається: інноваційним підприємствам дозволяється прискорена амортизація основних фондів, а також встановлюється щорічна двадцятивідсоткова норма прискореної амортизації основних фондів групи 3; від сплати ввізного мита та податку на додану вартість звільняються сировина, устаткування, обладнання, комплектуючі та інші товари, що ввозяться на територію України і необхідні для виконання пріоритетних інноваційних проектів. В умовах, коли внутрішні джерела фінансування сільськогосподарських підприємств не дозволяють забезпечити їх ефективне функціонування, одним з основних напрямів стабілізації діяльності має стати збільшення обсягів кредитування.

У результаті проведеного дослідження [4] встановлено, що постійне зростання обсягів державного фінансування сільського господарства має позитивний, але недостатній вплив на поліпшення фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Таке становище обумовлене: недостатнім урахуванням специфіки виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств при здійсненні виплат з бюджету протягом року; диспаритетом цін на промислові товари, використані в сільському господарстві, та сільськогосподарську продукцію; нерівними умовами доступу до програм державної фінансово-кредитної підтримки підприємств різних організаційно-правових форм господарювання.

У науковій роботі [4] обґрунтовано, що основну увагу держава має зосередити на встановленні найбільш ефективних способів використання наявних коштів. Проведене дослідження свідчить про низьку ефективність страхування ризиків загибелі або втрати сільськогосподарської продукції для підприємств. Це зумовлено: відсутністю налагодженого механізму страхування ризиків: обмеженістю бюджетних коштів, що спрямовуються на здешевлення вартості страхових премій, сплачених суб'єктами аграрного ринку, та доступу страхувальників до кредитних ресурсів; високими витратами на ведення страхової справи і нерозвиненістю інфраструктури страхових компаній (відділень) у сільському господарстві.

На думку абсолютної більшості дослідників, одночасно з наданням фінансової підтримки аграрному сектору, держава повинна виступати гарантом. Її роль як одного із основних інститутів трансформаційних процесів в економіці є неzapеречною.

Література: 1. Шевченко Н. О. Умови реформування державної аграрної політики / Н. О. Шевченко // Методологія та практика менеджменту на порозі ХХІ століття: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали V міжнародної наук.-практ. конф. (Полтава, 13–14 травня 2010 р.) ; ВНЗ "Полтавський університет економіки і торгівлі". – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – С. 277–278. 2. Макаренко П. М. Ринкова трансформація аграрного сектору: теорія і практика : [монографія] / П. М. Макаренко, А. Д. Топалов. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2006. – 373 с. 3. Поважний А. С. Государственная поддержка развития аграрного сектора экономики: опыт и современные тенденции / А. С. Поважний, Л. О. Батченко, Ю. В. Дятлова // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління "Державне управління економічного розвитку регіону та підприємств". Серія "Державне управління". – Донецьк, 2004. – Т. V. – Вип. 38. – С. 40–46. 4. Чепка В. П. Фінансування сільськогосподарських підприємств: стан та удосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси і кредит" / В. П. Чепка. – К., 2007. – 20 с. 5. Поважний С. Ф. Державне регулювання розвитку економічних систем / С. Ф. Поважний, Л. В. Братченко, С. М. Науменко // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління "Державне регулювання економічного розвитку регіону та підприємств". Серія "Державне управління". – Донецьк, 2004. – Т. V. – Вип. 38. – С. 3–13.

МОДЕЛЬ ДІАГНОСТИКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Розглянуто основні етапи моделі діагностики інвестиційної привабливості регіону, проведено аналіз інвестиційного стану Харківського регіону, виділено показники, що характеризують інвестиційну привабливість регіону, використано методи багатовимірного статистичного аналізу.

Аннотация. Рассмотрены основные этапы модели диагностики инвестиционной привлекательности региона, проведен анализ инвестиционного состояния Харьковского региона, выделены показатели, характеризующие инвестиционную привлекательность региона, использованы методы многомерного статистического анализа.

Annotation. The basic stages of model of region investment attractiveness diagnostics are examined, the analysis of investment position of the Kharkov region is conducted, indexes, characterizing the investment attractiveness of region, are selected, the methods of multidimensional statistical analysis are used.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, регіон, модель, діагностика.

Діагностика – це діяльність щодо оцінки стану об'єкта з метою визначення проблем його розвитку та вірогідності настання кризи.

Економічна модель – це формалізований опис економічного процесу або явища, структура якого визначається як його об'єктивними властивостями, так і суб'єктивним цільовим характером дослідження.

Модель також можна визначити як основну частину комплексу діагностики, тобто оцінювання, аналізу, прогнозування.

Мета побудови моделі – узагальнення і представлення реальної ситуації; моделювання можливих шляхів зміни поточної ситуації (наприклад, шляхи підвищення інвестиційної привабливості). Таким чином, модель може бути як ілюстрацією, так і інструментом перетворення дійсності.

Метою статті є розгляд питань щодо формування моделі діагностики інвестиційної привабливості регіону.

Модель діагностики інвестиційної привабливості регіону об'єднує такі етапи:

1. Дослідження інвестиційного клімату в регіоні, інвестиційної привабливості, активності, соціально-економічного стану регіону. На даному етапі визначається стан об'єкта, тобто інвестиційний потенціал регіону як соціально-економічної системи.

2. Виділення факторів інвестиційної активності.

3. Визначення масштабу впливу цих факторів на соціально-економічний розвиток регіону.

4. Виділення кластерів регіонів за рівнем їх інвестиційної привабливості. На даному етапі надається характеристика виділеним групам регіонів за рівнем їх інвестиційної привабливості.

5. Аналіз кластерної міграції, побудова дискримінантних функцій. На даному етапі проводиться оцінка та прогнозування кластерної міграції регіонів.

6. Побудова управлінських рішень на основі аналітично обґрунтованого стану інвестиційної привабливості регіону.

Основними компонентами інвестиційного клімату регіону є рівень його інвестиційних привабливості та активності. Оскільки дані поняття визначаються як сукупність індикаторів, то для аналізу інвестиційної привабливості важливим є їх формалізація.

Для проведення діагностики інвестиційної привабливості Харківського регіону був проведений статистичний аналіз факторів, що впливають на дане явище [1].

Так, було виявлено, що протягом останніх років пріоритетними для залучення прямих інвестицій в область є підприємства, що відносяться до таких видів економічної діяльності: фінансова діяльність – 62,2 % від загального обсягу інвестицій; операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг – 11,3 %; підприємства промисловості – 18,3 %.

Аналіз потоків інвестицій у Харківський регіон дозволив зробити висновок, що загальний обсяг капіталу нерезидентів в економіку області впродовж тринадцяти років мав тенденцію до стійкого зростання, приблизно на 58,08 % в середньому за рік. Безперечним лідером прямого інвестування в економіку Харківської області є Франція. Динамічний аналіз показав, що процесу інвестування в Харківський регіон притаманна стабільність, тобто з кожним роком кількість вкладень збільшується з постійним темпом приросту.

Для реалізації четвертого етапу діагностики інвестиційної привабливості Харківського регіону був проведений теоретичний аналіз літературних джерел [2 – 4], який дозволив виділити такі показники, за якими доцільно оцінювати інвестиційну привабливість регіону: відношення експорту до імпорту; введення в експлуатацію житла, тис. м² загальної площі; доходи населення (млн грн); капітальні інвестиції (млн грн); прямі іноземні інвестиції (ПІІ), млн дол. США; шкідливі викиди в атмосферне повітря, тис. т.

За виділеними показниками була проведена кластеризація регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості. Перелічені показники були взяті станом на 01.01.2007 р. та на 01.01.2010 р. [5]. Проведений аналіз дозволив порівняти рівень та простежити тенденцію зміни інвестиційної привабливості Харківського регіону відносно інших регіонів України.

Результати кластеризації за 2006 та 2009 рр. наведені в таблиці, в якій також подана характеристика отриманих кластерів.

Таблиця

Результати кластеризації регіонів за рівнем інвестиційної привабливості

2006 рік			2009 рік		
№ клас-тера	Характеристика кластера	Регіони, що ввійшли в кластер	№ клас-тера	Характеристика кластера	Регіони, що ввійшли в кластер
I	Низька інвестиційна привабливість	Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, м. Севастополь	I	Низька інвестиційна привабливість	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області
II	Середня інвестиційна привабливість	Вінницька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська області, АРК	II	Висока інвестиційна привабливість	Київська, Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Одеська, Харківська області, м. Київ
III	Висока інвестиційна привабливість	Дніпропетровська, Донецька області, м. Київ	III	Середня інвестиційна привабливість	Херсонська обл., АРК, м. Севастополь

Як показують дані таблиці, у 2006 році мала місце ситуація, коли Харківський регіон належав до групи регіонів з середнім рівнем інвестиційної привабливості. За 3 роки ситуація змінилася, тобто інвестиційна привабливість регіону підвищилась. Про це свідчать як результати проведеного аналізу, які були наведені вище, так і результати кластеризації за 2009 рік. У 2009 році Харківський регіон ввійшов до групи регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості.

Для того щоб дізнатись, до якої групи регіонів за рівнем інвестиційної привабливості буде відноситись Харківський регіон у 2010 році, були побудовані дискримінантні функції:

$$D1 = -12,28 + 4,87X1 + 40,03X2 + 54,77X3 + (-1,64)X4 + (-49,7)X5 + 28,44X6; \quad (1)$$

для другого кластера:

$$D2 = -47,44 + 18,9X1 + 79,8X2 + 104,02X3 + 12,04X4 + (-100,88)X5 + 40,96X6; \quad (2)$$

для третього кластера:

$$D3 = -65,69 + 115,71X1 + 56,64X2 + 114,01X3 + (-115,21)X4 + 7,85X5 + 15,9X6. \quad (3)$$

Значення показників по Харківському регіону за перше півріччя 2010 року були підставлені у формули (1) – (3) і отримані такі значення:

$$D1 = 35,231; D2 = 45,305; D3 = 22,53.$$

Таким чином, дискримінантний аналіз показав, що у 2010 році Харківський регіон увійде до другого кластера, тобто до групи регіонів з високою інвестиційною привабливістю, отже, ситуація щодо привабливості регіону для інвесторів не погіршується.

Результати діагностики інвестиційної привабливості можна використовувати при прийнятті управлінських рішень щодо покращення стану регіону у сфері залучення іноземних інвестицій, стимулюванні інвестиційної активності регіону, державному регулюванні інвестиційної мотивації.

Виходячи з проведеної діагностики чинників інвестиційного процесу, можна зробити висновок, що суть інвестиційної привабливості регіону полягає в реалізації стратегії отримання максимального прибутку від вкладеного капіталу.

Література: 1. www.uprstat.kharkov.ukrtel.net 2. Носова О. В. Оцінка інвестиційної привабливості України: основні підходи / О. В. Носова // Економіка та прогнозування. – 2003. – № 3. – С. 119–137. 3. Агеенко А. А. Методологічне підходи к оценке инвестиционной привлекательности отраслей экономики региона и отдельных хозяйствующих субъектов / А. А. Агеенко // Вопросы статистики. – 2003. – № 6. – С. 48–51. 4. Асаул А. Н. Систематизация факторов, характеризующих инвестиционную привлекательность / А. Н. Асаул // Региональная экономика. – 2004. – № 2. – С. 53. 5. www.ukrstat.gov.ua.

АНАЛІЗ ЗАЛЕЖНОСТІ ПОКАЗНИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ

Анотація. Побудовано економетричну модель для аналізу та прогнозування впливу розміру пенсійних внесків від юридичних осіб на результат показника суми інвестиційного доходу досліджуваних недержавних пенсійних фондів.

Анотация. Построена економетрическая модель для анализа и прогнозирования влияния размера пенсионных взносов от юридических лиц на результат показателя суммы инвестиционного дохода исследуемых негосударственных пенсионных фондов.

Annotation. The econometric model for an analysis and prognostication of influence of pension contributions from legal entities on the outcome indicator of investment income amount of investigated non-state pension funds is built.

Ключові слова: система недержавного пенсійного забезпечення, недержавні пенсійні фонди, економетричне моделювання.

Функціонування системи недержавних пенсійних фондів України виявляє необхідність аналізу, обґрунтування та виявлення закономірностей впливу економічних факторів та чинників на основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) з метою удосконалення цієї системи.

Аналіз сучасних наукових досліджень з актуальних питань цієї проблеми дозволяє зробити висновок, що вони перебувають на початковому етапі. Тому дослідження факторів діяльності недержавних пенсійних фондів є актуальним, дозволяє встановити залежність між показниками та результатами діяльності недержавних пенсійних фондів і має суттєве теоретичне та практичне значення.

Методологічну основу становили праці вітчизняних і закордонних науковців, зокрема: К. Бейлі, Л. Гітман, Базилевич В. Д. [1], Бахмач Н. В. [2], Васильченко З. М. [3], Пересада А. А., Коваленко Ю. М. [4].

Методичною основою є методи факторного аналізу та множинної лінійної регресії.

На основі аналізу факторів, які впливають на результативність роботи, побудувати економетричну модель взаємозалежності між ними та результатами діяльності недержавних пенсійних фондів України.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) є новими фінансовими інституціями для переважної більшості населення України. Проте у світі вони є одними з найбільш популярних засобів здійснення заощаджень, в тому числі на старість, на протипагу банківським депозитам та іноземній валюті. Створення приватних пенсійних фондів в Україні є невід'ємною умовою формування ринкової економіки. Проте розвиток їх як фінансових посередників вимагає значних нагромаджень населення, розв'язання проблем інфляції, а також закладення підвалин для надійного функціонування цих установ і довіри до них широким верствам населення. Це, насамперед, пов'язано зі страхуванням індивідуальних внесків і доходів кожного клієнта приватного пенсійного фонду [5].

Одним з найважливіших показників успішності функціонування недержавних пенсійних фондів є сума інвестиційного доходу (млн грн). Було висунуто гіпотезу щодо залежності показника суми інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів України від деяких факторів. Проведений аналіз свідчить, що серед найвпливовіших чинників – розмір середньомісячної заробітної плати, індекси споживчих цін, пенсійні внески загалом, пенсійні внески від фізичних та від юридичних осіб.

Таким чином, як фактори впливу на суму інвестиційного доходу (позначимо його через Y) оберемо такі: середньомісячна заробітна плата (X_1), грн; індекси споживчих цін (X_2), %; пенсійні внески (X_3), млн грн, з них: пенсійні внески від фізичних осіб (X_4), млн грн; пенсійні внески від юридичних осіб (X_5), млн грн.

Значення наведених показників (власні розрахунки автора) подані в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів та вихідні дані для факторів, що впливають на суму інвестиційного доходу НПФ України

Період, квартал	Сума інв. дох. (Y), млн грн	Сер. зар. плата (X_1), грн	Інд. спож. цін (X_2), %	Пенс. вн. (X_3), млн грн	Пенс. вн. фіз. ос. (X_4), млн грн	Пенс. вн. юр. ос. (X_5), млн грн
1	2	3	4	5	6	7
1 кв. 2005	8,69	676,54	101,43	4,69	0,48	2,66
2 кв. 2005	10,04	773,71	100,63	17,27	1,05	13,16
3 кв. 2005	11,39	841,51	100,23	29,85	1,62	23,66

1	2	3	4	5	6	7
4 кв. 2005	12,74	932,8	101	42,43	2,2	34,16
1 кв. 2006	14,09	918,73	100,9	55	2,7	48,6
2 кв. 2006	15,43	1016,92	100,07	74,65	3,57	68,47
3 кв. 2006	19,42	1079,51	100,97	94,83	4,44	88,34
4 кв. 2006	23,4	1156,34	101,77	119,7	5,3	108,2
1 кв. 2007	34,58	1161,33	100,43	141,9	6,7	134,4
2 кв. 2007	45,75	1289,67	100,93	174,12	7,23	174,12
3 кв. 2007	56,93	1415	101,4	204	10,64	197,26
4 кв. 2007	68,1	1545	102,4	234,4	14,04	220,4
1 кв. 2008	74,8	1618,67	103,13	358,5	17	341,5
2 кв. 2008	76,7	1797,33	101,73	439,6	20,2	419,3
3 кв. 2008	74,8	1906	100,17	521	23,4	497,5
4 кв. 2008	86,8	1913,67	101,77	582,9	26	556,8
1 кв. 2009	106	1735,33	101,93	628,4	27,3	601
2 кв. 2009	153,1	1892	100,83	669,7	28,7	640,9
3 кв. 2009	202,1	1963,67	100,17	710,1	29,9	680,1
4 кв. 2009	236,7	2046	100,97	754,6	31,8	722,7
1 кв. 2010	301,1	1993,33	101,53	797,2	33,9	763,2

За допомогою наведених у таблиці даних побудуємо економетричну модель, яка згідно з гіпотезою має показати залежність показника суми інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів України від деяких факторів.

Модель 1. Розглянемо залежності показника суми інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів від наведених у табл. 1 факторів, X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 у вигляді виразу: $Y = \alpha_0 + \alpha_1 X_1 + \alpha_2 X_2 + \alpha_3 X_3 + \alpha_4 X_4 + \alpha_5 X_5 + u$, де $\alpha_i, i = 0, 1, \dots, 5$ – коефіцієнти лінійної регресії; u – стохастична складова. Результати економетричного моделювання, обчислені за допомогою стандартної програми "Регресія" електронних таблиць Excel, наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати розрахунків для моделі 1

Регресійна статистика						
Коефіцієнт множинної кореляції R				0,959975409		
Коефіцієнт детермінації R ²				0,921552787		
Нормований коефіцієнт детермінації R ²				0,839440983		
Стандартна помилка				35,69100407		
Спостереження				21		
Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	Суми квадратів	Ступені свободи	Середні квадрати	Критерій Фішера F	Значимість F	
Регресія	239430,9063	5	47886,18125	37,59176122	5,75624E-08	
Залишок	20381,56434	16	1273,847771			
Усього	259812,4706	21				
Оцінка параметрів моделі та їх значимість						
Змінні моделі	Оцінки параметрів	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижні 95 %	Верхні 95 %
Y-пер.	0	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д
X ₁	-0,099492947	0,086510408	-,150069092	0,26701553	-0,282889	0,083900925
X ₂	0,882851966	0,760486392	1,160904358	0,262708931	-0,729307	2,495011088
X ₃	-0,101049064	3,148771837	-0,349675721	0,731142241	-0,776147	5,574048995
X ₄	0,599942674	12,01027716	0,049952442	0,960778565	-4,86073	26,0605927
X ₅	1,555739883	3,11742306	0,499046762	0,624538055	-0,052909	8,164381504

З табл. 2 видно, що модель адекватна, оскільки Р-значення для F-критерію менше ніж 0,05, але не всі коефіцієнти регресії статистично значимі. На основі Р-значень, t-статистики робимо висновок, що на інвестиційний дохід (Y) менш за все впливають фактори X_2 , X_3 та X_4 , тобто розмір середньої заробітної плати, пенсійні внески до недержавних пенсійних фондів України загалом, а також пенсійні внески від фізичних осіб. У зв'язку з тим, що вищезазначені фактори суттєво не впливають на значення показника суми інвестиційного доходу, можемо їх виключити з моделі. Значення перетину Y статистично не значимо. Побудуємо модель 2.

Модель 2. Розглянемо залежності показника суми інвестиційного доходу недержавних пенсійних фондів від наведених у табл. 1 факторів X_1 , X_5 , у вигляді виразу: $Y = a_0 + a_1X_1 + a_5X_5 + u$, де a_i , $i = 0,1,5$ – коефіцієнти лінійної регресії; u – стохастична складова.

Результати економетричного моделювання, обчислені за допомогою стандартної програми "Регресія" електронних таблиць Excel, наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Результати розрахунків для моделі 2

Регресійна статистика						
Коефіцієнт множинної кореляції R					0,95407	
Коефіцієнт детермінації R ²					0,910249	
Нормований коефіцієнт детермінації R ²					0,852894	
Стандартна помилка					35,03263	
Спостереження					21	
Дисперсійний аналіз						
Джерело варіації	Суми квадратів	Ступені свободи	Середні квадрати	Критерій Фішера F	Значимість F	
Регресія	236494	2	118247	96,34843	2,42E-10	
Залишок	23318,42	19	1227,285			
Усього	259812,5	21				
Оцінка параметрів моделі та їх значимість						
Змінні моделі	Оцінки параметрів	Стандартна помилка	t-статистика	P-значення	Нижні 95 %	Верхні 95 %
Y-перетин	0	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д	#Н/Д
X_1	-0,00987	0,012366	-0,79797	0,434749	-0,03575	0,016015
X_5	0,298397	0,045883	6,503403	3,13E-06	0,202362	0,394431

З табл. 3 видно, що модель адекватна, оскільки Р-значення для F-критерію менше ніж 0,05, але не всі коефіцієнти регресії статистично значимі. Можемо зробити висновки: модель лінійної регресії залежності суми інвестиційного доходу НПФ (Y) від пенсійних внесків від юридичних осіб (X_5) має такий вигляд: $Y_{\text{оцінене}} = 0,298 X_5$. Коефіцієнт детермінації R² = 85 %. Це означає, що 85 % зміни суми інвестиційного доходу (Y) описується за рахунок зміни пенсійних внесків від юридичних осіб (X_5). Позитивний знак коефіцієнта при X_5 , значення якого дорівнює 0,298, означає, що зі збільшенням пенсійних внесків від юридичних осіб збільшується і сума інвестиційного доходу. А саме, зі збільшенням пенсійних внесків від юридичних осіб на 1 000 грн сума інвестиційного доходу збільшується у середньому на 298 грн.

Серед досліджуваних факторів найбільш впливовим виявився фактор X_5 (пенсійні внески від юридичних осіб). У результаті дослідження було перевірено та доведено висунуту гіпотезу. Модель 3 є адекватною та статистично значимою. Її можна використовувати для аналізу та прогнозування впливу розміру пенсійних внесків від юридичних осіб на результат показника суми інвестиційного доходу досліджуваних недержавних пенсійних фондів, якщо економічна ситуація не змінюватиметься.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка заходів популяризації вкладів у недержавні пенсійні фонди, збільшення довіри населення і стимулювання до сплати добровільних додаткових внесків у недержавні пенсійні фонди.

Література: 1. Базилевич В. Д. Страхова справа : підручник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2005. – 351 с. 2. Бахмач Н. В. Формування корпоративних недержавних пенсійних фондів підприємств легкої промисловості : дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : 08.07.01 / Н. В. Бахмач ; Київський національний ун-т технологій та дизайну. – К., 2006. – 195 с. 3. Васильченко З. М. Конкурентний потенціал небанківських фінансових інститутів на ринку кредитних ресурсів / З. М. Васильченко, Л. М. Алексєнко // Економіка та держава. – 2006. – № 10. – С. 8–10. 4. Портфельне інвестування : навч. посібн. / А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. – К. : КНЕУ, 2004. – 408 с. 5. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/npf_1kv_2010.pdf. 6. Показники соціально-економічного розвитку України [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2010/rp/oprp/oprp_u/oprp_u2010.htm.

ДИАГНОСТИКА В СИСТЕМЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ КРИЗИСНЫХ ФИНАНСОВЫХ СИТУАЦИЙ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. Рассмотрены вопросы, связанные с формированием системы предупреждения кризисных ситуаций в финансово-хозяйственной деятельности предприятия, и модельное обеспечение этого процесса на базе построения комплекса моделей диагностики кризисных ситуаций и планирования превентивных действий.

Анотація. Розглянуто питання, пов'язані з формуванням системи попередження кризових ситуацій у фінансово-господарській діяльності підприємства, та модельне забезпечення цього процесу на базі побудови комплексу моделей діагностики кризових ситуацій та планування превентивних дій.

Annotation. The questions, related to forming the system of crisis situations prevention in financially-economic activity of enterprise and providing this process by the complex model of crisis situations diagnostics and preventive actions planning, are examined.

Ключевые слова: система предупреждения кризисных ситуаций, модель, диагностика, мониторинг.

Вследствие высокой изменчивости и динамичности современных условий украинской экономики, а именно нестабильности внешней среды, большого количества дестабилизирующих факторов, многие отечественные предприятия столкнулись с кризисными ситуациями, которые несут в себе угрозу потенциального кризиса.

Предприятие как социально-экономическая система является саморегулируемой системой. Это значит, что в ее существовании действуют механизмы восстановления необходимого и относительного равновесия [1, с. 46]. В этом случае при отклонении показателей деятельности предприятия от норматива либо плана система приводит в действие свои внутренние резервы и возвращает показатель на плановую траекторию. Достаточно длительное воздействие дестабилизирующих факторов либо несвоевременное выявление отклонения показателей деятельности предприятия от нормы и кумулятивный рост числа кризисных явлений создают кризисные ситуации на предприятии. Так как негативное влияние внешней и внутренней среды не компенсируется внутренним механизмом регуляции, то его финансово-хозяйственная система становится неустойчивой.

Под последней понимается состояние, когда функционирование предприятия не является эффективным, а внешние и внутренние влияния на систему предприятия приобретают решающее значение и могут изменять ее структуру [2, с. 17].

В связи с этим актуальной становится разработка системы предупреждения кризисных ситуаций (СПКС) в финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Как отмечается в [3, с. 8]: "если локализовать помеху не представляется возможным, или локализовать можно лишь частично, то возникает необходимость сформировать управление $U_{k,k+1}^{\tilde{\delta}}$, упреждающее появление отклонений $\tilde{\delta}$ выходных характеристик системы". Поэтому основная задача СПКС состоит в превентивном воздействии на кризисные ситуации с целью уменьшения отклонения $\tilde{\delta}$ выходных характеристик системы, то есть показателей деятельности предприятия, и тем самым в минимизации убытков предприятия, связанных с действием помехи.

Анализ и обобщение научных работ в области антикризисного управления, экономической безопасности, системы раннего предупреждения по слабым сигналам и антисипативного управления позволили сформировать основные принципы и подсистемы СПКС:

- принцип интегрированности механизма предупреждения в общую систему управления предприятием;
- принцип превентивности действий;
- принцип системности;
- принцип демпфирования кризисных ситуаций;
- принцип целесообразности превентивных мер;
- принцип адаптивности управления кризисными ситуациями;
- принцип процессного подхода.

Перечисленные выше принципы определяют структуру, задачи и модельный базис основных составляющих СПКС (рисунок).

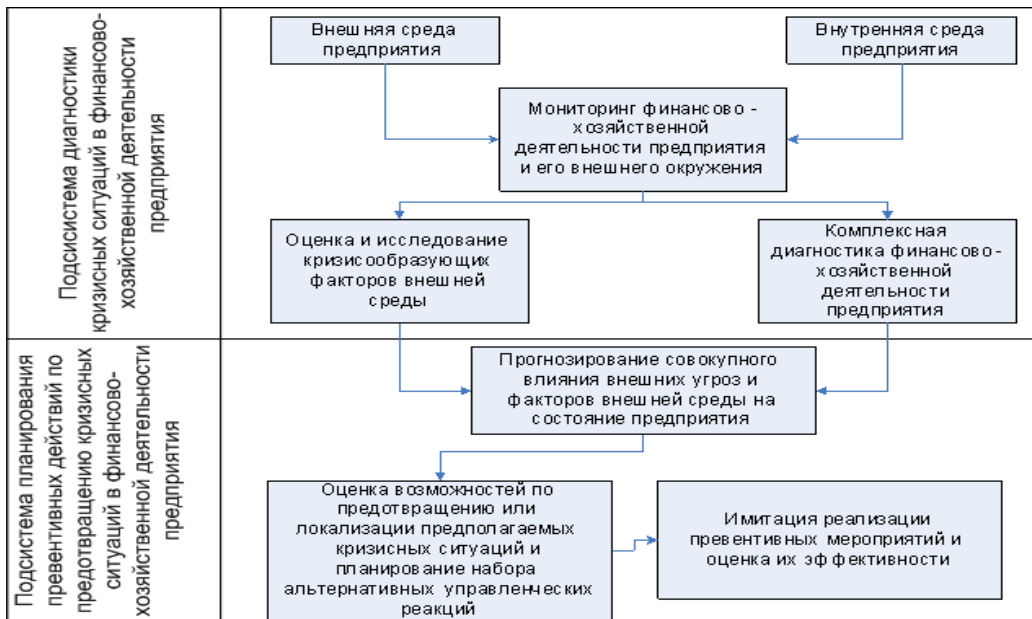

Рис. Схема взаимосвязи подсистем и их составляющих СПКС

Как видно из рисунка, одной из основных подсистем СПКС на предприятии является подсистема диагностики, которая включает: мониторинг финансово-хозяйственной деятельности предприятия и его внешнего окружения, оценку и исследование кризисообразующих факторов внешней среды и комплексную диагностику финансово-хозяйственной деятельности предприятия.

Подсистема мониторинга обеспечивает непрерывный процесс фиксации результатов деятельности предприятия и возмущающих сигналов внешней среды предприятия [4, с. 21]. Она предназначена для решения задач сбора и обработки информации о сложившейся ситуации, а также для снятия неопределенности внешней среды и включает несколько составляющих: сбор данных, первичную обработку данных, проверку адекватности информации, ответственность за информацию [5, с. 133].

Формальное описание мониторинга в СПКС можно представить следующим образом. На вход системы управления предприятием поступает множество сигналов из внешней (Y) и внутренней среды (Z), каждый из которых находит свое отражение в показателях деятельности предприятия (X). Вместе эти показатели отражают сложившуюся финансово-хозяйственную ситуацию на предприятии. Пусть X_j – j -я финансовая ситуация ($j = 1, \dots, n$) на i -м предприятии ($i = 1, \dots, m$). Тогда результатом реализации данного этапа будет вектор значений результирующих показателей $k (X_{j1}, X_{j2}, \dots, X_{jk})$, соответствующих ситуации X_j , а также перечень внешних факторов Y , отрицательно влияющих на деятельность предприятия, каждому из которых поставлен в соответствие набор значений одного или нескольких показателей ($y_1, y_2, \dots, y_p$) [6].

Целью диагностики является выявление причин и источников, вызывающих кризисное финансовое состояние [7, с. 25] на основе анализа ситуаций X_j . Однако число ситуаций может быть бесконечно большим, так как на предприятие как систему действует огромное количество факторов, поэтому с целью соблюдения закона необходимого разнообразия Эшби целесообразно разбить возникающие ситуации на кластеры. Тогда задача диагностики кризисных ситуаций на предприятии в общем виде будет представлять собой задачу распознавания образов – отнесение новой ситуации X_j к одному из l сформированных кластеров $S_1, S_2, \dots, S_l$ ($l < m \times n$) заранее обученной распознающей системы [4, с. 6]. Это позволит управляющей системе корректировать свои управляющие воздействия $u_{t+1} \in U$ в соответствие с диагностированной кризисной ситуацией.

Таким образом, реализация модельного базиса подсистемы диагностики кризисного состояния предприятия дает системное представление о состоянии объекта исследования, позволяет спрогнозировать альтернативы развития объекта и всей системы в целом.

Литература: 1. Антикризисный менеджмент предприятия / Л. М. Тарасенко, В. И. Веретенников, Р. В. Ободец. – Донецк : Пресс, 2005. – 243 с. 2. Рамазанов С. К. Методы антикризисного управления : монография / С. К. Рамазанов, О. П. Степаненко, Л. А. Тимашова. – Луганськ : Вид. СНУ ім. В. Даля, 2004. – 192 с. 3. Забродский В. А. Анализ и предупреждение дестабилизации функционирования предприятия : монография / В. А. Забродский, Т. С. Клебанова, В. И. Скурихин. – Харьков : СВНЦ, 1994. – 78 с. 4. Фомин Я. А. Диагностика кризисного состояния предприятия : учебн. пособ. для вузов / Я. А. Фомин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 349 с. 5. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління / Т. С. Клебанова, О. М. Бондар, О. В. Мозенков та ін. ; за ред. О. В. Мозенкова. – Харків : ВД "ИНЖЕК", 2003. – 272 с. 6. Руденский Р. А. Модели обработки слабых сигналов в системах антисипативного управления / Р. А. Руденский // Міжнародний науковий журнал "Економічна кібернетика". – 2008. – № 5–6 (53–54). – С. 15–20. 7. Механизмы и модели управления кризисными ситуациями : монография / под ред. Т. С. Клебановой. – Харьков : ИД "ИНЖЭК", 2007. – 200 с.

ІНТЕГРАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ БАНКУ

Анотація. Здійснено інтегральне оцінювання ефективності формування і використання ресурсів банками за допомогою модифікованого показника рівня розвитку економічних процесів.

Аннотация. Проведено интегральное оценивание эффективности формирования и использования ресурсов банками с помощью модифицированного показателя уровня развития экономических процессов.

Annotation. Integral evaluation of banks budgets generation and deployment is carried out using the modifying taxon index of economical processes development.

Ключові слова: ресурси банку, показники формування ресурсів банку, показники використання ресурсів банку, інтегральна оцінка формування і використання ресурсів банку.

Функціонування будь-якого банку значною мірою залежить від факторів зовнішнього середовища, серед яких важливе місце посідають показники якості населення та показники діяльності суб'єктів господарювання, які формують потенційну клієнтську базу. Фінансова криза значною мірою підірвала довіру до банківських установ, оскільки протягом 3-х років клієнти окремих з них не можуть повернути свої внески. Клієнти банку, в більшості своїй, не мають спеціальної фінансової освіти, тому формують власну думку про банк та віддають переваги на основі засобів масової інформації, в тому числі на основі рейтингів. Аналіз відомих рейтингових систем показав, що більшість з них присвячено загальним питанням для формування цілісного уявлення про діяльність банку, проте клієнтів, зокрема фізичних осіб, цікавить, перш за все, надійність банку з точки зору збереження заощаджень. При прийнятті рішення щодо вибору банку для здійснення вкладної операції клієнтам може допомогти спеціальний рейтинг, присвячений виключно депозитній діяльності банку. Зазначене зумовлює актуальність проблеми, вирішенню якої присвячена стаття.

Метою статті є побудова рейтингу на основі інтегрального оцінювання діяльності банку щодо формування та використання ресурсної бази. Відповідно до мети було встановлено і вирішено таку послідовність завдань: 1) сформулювати перелік показників, які дозволять цілісно оцінити ефективність формування та використання банками ресурсів; 2) обрати метод для згортання сукупності показників у інтегральний; 3) упорядкувати банки за рівнем ефективності формування та використання ресурсів.

Ефективність формування та використання залучених ресурсів конкретного банку найкраще оцінювати порівняно з аналогічними показниками діяльності з формування депозитного портфеля інших банків. З цією метою скористаємось методологією розрахунку інтегрального показника рівня розвитку економічних процесів [1]. Діяльність банку з формування та використання ресурсного потенціалу можна оцінити за допомогою сукупності показників, що характеризують залучення банком як строкових коштів клієнтів, так і коштів до запитання [2 – 6]. До таких показників за результатами експертного оцінювання віднесено: X1 – оборотність строкових депозитних вкладень; X2 – тривалість одного депозитного обороту (днів); X3 – рівень осідання депозитних вкладень; X4 – коефіцієнт використання депозитів; X5 – відносна витратність строкових депозитів; X6 – відносна дохідність кредитів; X7 – оборотність коштів на поточних рахунках клієнтів; X8 – тривалість одного обороту онкольних депозитів у днях; X9 – рівень осідання коштів на поточних рахунках; X10 – відносна витратність.

Стисло методика розрахунку інтегрального показника полягає в такому: 1) формування матриці вихідних ознак; 2) стандартизація даних; 3) класифікація показників (ознак) на стимулятори і дестимулятори; 4) формування еталона (сукупності значень вихідних ознак, які з-поміж вибірки об'єктів формують "уявний" найефективніший з точки зору формування ресурсів банк); 5) розрахунок відстаней усіх аналізованих банків від банку-еталона; 6) розрахунок модифікованого показника рівня ефективності формування і використання ресурсів банку.

На основі проведених розрахунків за наведеною вище схемою можна визначити інтегральний показник рівня розвитку для кожного з десяти банків окремо. Значення цих показників наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок інтегрального показника рівня ефективності формування і використання ресурсів банків станом на жовтень 2010 р.

Банк	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10	Відстань від еталона
1. Приватбанк	-1,6	1,9	0,82	-0,74	-0,15	1,77	-0,07	-0,29	0,26	-0,67	6,7
2. Райффайзенн Банк Аваль	0,63	-0,86	-1,52	-0,04	-0,36	-0,2	-0,75	0,5	0,26	-1,04	8,2
3. УкрСиббанк	-0,78	0,69	1,4	1,44	-0,77	-0,85	-0,36	0,02	1,57	-1,04	6,4
4. УкрСоцбанк	-1,12	1,14	0,23	-0,13	-0,15	-0,2	1,07	-1,22	-1,05	-1,04	8,4
5. Укресімбанк	-0,17	-0,05	-0,64	-0,62	-1,4	3,73	-1,01	0,86	1,57	-1,04	6,3
6. ОТП банк	-1,27	1,37	-1,23	4,06	5,5	-0,85	1,29	-1,37	-1,05	1,19	10,9
7. Фінанси і кредит	-0,57	0,39	1,99	-1,03	-0,56	-0,85	3,15	-2,28	-1,05	1,93	10,9
8. Кредитпромбанк	0,26	-0,49	0,23	-0,9	-0,36	-0,2	-0,01	-0,35	-2,36	2,3	9,7
9. Брокбізнесбанк	2,95	-2,44	-2,11	-1,14	-0,77	-0,85	-1,31	1,34	1,57	0,07	10,4
10. Південний	1,67	-1,66	0,82	-0,89	-0,98	-1,51	-1,99	2,78	0,26	-0,67	8,9
Еталон	-1,6	1,9	0,82	-0,74	-0,15	1,77	-0,07	-0,29	0,26	-0,67	0,0
Середнє значення відстані від еталона (C_0 ср)											8,7
Стандартне відхилення значень від еталона (S_0)											1,71
Максимально можлива відстань від еталона (C_0)											12,09

Якщо упорядкувати ці дані в порядку зменшення, то можна ранжувати банки за ефективністю формування та використання ними залучених коштів, бо саме в цьому полягає сутність інтегрального показника рівня розвитку. Рейтинг наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Рейтинг банків за рівнем ефективності формування та використання ресурсного потенціалу на жовтень 2010 р.

Банк	Інтегральний показник рівня ефективності формування і використання ресурсів банку
Укресімбанк	0,4809
УкрСиббанк	0,4702
Приватбанк	0,4467
Райффайзенн Банк Аваль	0,3245
УкрСоцбанк	0,3047
Південний	0,2659
Кредитпромбанк	0,1993
Брокбізнесбанк	0,1380
Фінанси і кредит	0,0992
ОТП банк	0,0974

За даними табл. 2 найвищий рівень розвитку з позиції формування свого ресурсного потенціалу в Укресімбанку. Це може бути пояснено тим, що у цього банку найнижча відносна витратність депозитів та найвища дохідність кредитних коштів. Також діяльність цього банку з залучення коштів характеризується відносно високим рівнем осідання коштів на поточних рахунках внаслідок їх тривалого обороту. А це значить, що банк може використовувати цей найдешевший вид ресурсів як базу для своїх активних операцій. Останнє, десяте, місце в рейтингу банків посів ПАТ "ОТП Банк", що свідчить про низькоефективне формування та використання ним залучених коштів.

Таким чином, за допомогою інтегрального оцінювання ефективності формування і використання ресурсів банку можна сформулювати рейтинг банківських установ, який дозволить, не розкриваючи деталізованої інформації про фінансовий стан банку, надати його клієнтам зрозумілу інформацію щодо ефективності депозитної діяльності та дасть змогу прийняти більш обґрунтоване рішення щодо інвестування власних коштів, а для банків такий рейтинг буде стимулюючим фактором щодо підвищення ефективності проведення депозитно-кредитних операцій.

Література: 1. Гесць В. М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування : підручник / В. М. Гасць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк. – Харків : ІНЖЕК, 2005. – 394 с. 2. Грищенко О. О. Управління поточними пасивами банку : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. О. Грищенко ; Українська академія банківської справи. Національний банк України. – Суми, 2007. – 21 с. 3. Мещеряков А. А. Формування та використання ресурсної бази банку / А. А. Мещеряков // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 89–93. 4. Рамський А. Ю. Інвестиційний потенціал заощаджень фізичних осіб та механізм його реалізації / А. Ю. Рамський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 173–178. 5. Руденко В. Дорогоцінний вклад / В. Руденко // Галицькі контракти. – 2008. – № 38. – С. 44–47. 6. Саннікова Н. Теоретичні та практичні аспекти ефективності депозитної політики банку / Н. Саннікова // Регіональна економіка. – 2006. – № 1. – С. 121–125. 7. Стрілець Т. М. Використання чинника еластичності банківських депозитів при формуванні ресурсної бази банків / Т. М. Стрілець // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 203–209.

Довідка про авторів

- Пересунько О. В.** – канд. екон. наук, викладач ХНЕУ
- Петик М. І.** – канд. екон. наук, асистент Львівського національного університету ім. Івана Франка
- Попадинець О. В.** – канд. екон. наук, доцент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету
- Привалова О. М.** – аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
- Ковальчук О. В.** – аспірант Львівської комерційної академії
- Комар Ю. А.** – аспірант Харківської національної академії міського господарства
- Куришко О. О.** – аспірант Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)
- Штаер О. М.** – аспірант ХНЕУ
- Штепенко К. П.** – аспірант Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка
- Свіцька С. П.** – студент 5 курсу фінансово-економічного факультету Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка
- Фридель В. І.** – аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
- Шерстопьорстов О. С.** – аспірант Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
- Курочкіна І. Г.** – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
- Огородня Є. М.** – аспірант ХНЕУ
- Прохорова Ю. В.** – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
- Пятак Ю. А.** – аспірант Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Середіна Г. В.** – аспірант ХНЕУ
- Слав'юк Н. Р.** – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
- Сосновська О. О.** – аспірант Донецького національного університету
- Панченко І. В.** – аспірант Дніпропетровського національного університету ім. Олеса Гончара
- Смоляк В. А.** – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
- Кузенко О. Л.** – студент 4 курсу фінансового факультету ХНЕУ
- Пахненко О. М.** – аспірант Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)
- Багмет К. В.** – аспірант Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)
- Ачкасова С. А.** – аспірант ХНЕУ
- Андрусів Р. Р.** – здобувач Львівської комерційної академії

- Афанасенко М. В.** – аспірант ХНЕУ
- Сорокіна Л. В.** – канд. екон. наук, доцент Донецького національного технічного університету
- Тарасенко С. В.** – викладач Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
- Миколайчук А. Б.** – аспірант ХНЕУ
- Максімова М. В.** – аспірант ХНЕУ
- Латунова К. Б.** – аспірант ХНЕУ
- Куц О. О.** – аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
- Єрмоленко Г. Г.** – канд. екон. наук, доцент Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
- Боровський П. М.** – студент 5 курсу економічного факультету Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
- Дудинець Л. А.** – аспірант Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України
- Данчак Л. І.** – аспірант Національного університету "Львівська політехніка"
- Глущенко О. В.** – канд. екон. наук, доцент Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна
- Вороніна Р. М.** – асистент Національного університету "Львівська політехніка"
- Бутенко О. І.** – канд. екон. наук, доцент Черкаської філії Європейського університету
- Ботвіна Н. О.** – канд. екон. наук, доцент Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса)
- Бойко А. О.** – аспірант Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)
- Роєнко В. В.** – аспірант Української академії банківської справи Національного банку України (м. Суми)
- Безштанько Д. В.** – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
- Безродна О. С.** – аспірант ХНЕУ
- Дзеніс В. О.** – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
- Деркач М. М.** – канд. екон. наук, доцент Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут"
- Киркач С. М.** – аспірант ХНЕУ
- Катранжи Л. Л.** – аспірант Донецького національного технічного університету
- Калініна Я. В.** – аспірант ХНЕУ
- Ільїна О. В.** – здобувач Луганського національного аграрного університету
- Івченко М. С.** – аспірант Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
- Завидівська О. І.** – аспірант Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
- Жуков В. В.** – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ

Зосим О. Ю. – студент 5 курсу фінансового факультету ХНЕУ
Дзеніс О. О. – здобувач ХНЕУ
Данилюк І. В. – канд. екон. наук, доцент Тернопільського національного економічного університету
Голяш І. Д. – канд. екон. наук, доцент Тернопільського національного економічного університету
Яремченко Л. М. – аспірант Полтавського університету економіки і торгівлі
Пустяк О. В. – асистент Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка, аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
Починок Н. В. – аспірант Тернопільського національного економічного університету
Петренко С. М. – докт. екон. наук, професор Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського
Пилипенко А. А. – докт. екон. наук, доцент ХНЕУ
Писарчук О. В. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Шифріна Н. І. – аспірант ХНЕУ
Дуда О. В. – аспірант ХНЕУ
Дутчак Р. Р. – аспірант Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана
Деньга С. М. – канд. екон. наук, доцент Полтавського університету економіки і торгівлі
Деньга В. А. – студент 1 курсу Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету (м. Київ)
Есманова Л. І. – канд. екон. наук, доцент Сумського національного аграрного університету
Гурнак О. В. – канд. екон. наук, доцент Донецького національного технічного університету
Жовтопуп М. М. – викладач ХНЕУ
Ілляшенко К. В. – канд. екон. наук, доцент Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)
Сахаров П. О. – аспірант ХНЕУ
Азаренков Г. Ф. – канд. екон. наук, професор ХНЕУ
Сердечна С. М. – аспірант ХНЕУ
Власова О. Є. – канд. екон. наук, доцент Харківської національної академії міського господарства
Задерецька Р. І. – аспірант Національного університету “Львівська політехніка”
Єніна-Березовська А. О. – аспірант ХНЕУ
Гаврись П. О. – викладач Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”
Благодир Я. Я. – канд. екон. наук, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка
Неманова Х. Л. – канд. екон. наук, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка
Богуцька Л. Т. – аспірант Тернопільського національного економічного університету
Васильєва Я. А. – аспірант ХНЕУ

Бережна Ю. В. – викладач-стажист ХНЕУ
Антоненко С. В. – аспірант ХНЕУ
Горляйнова Ю. С. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Безкоровайна Л. В. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Криворотько І. О. – канд. екон. наук, ст. викладач Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)
Сіменко І. В. – докт. екон. наук, доцент, професор Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського
Шейбут В. В. – докторант Донецького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
Цибулько Д. І. – викладач ХНЕУ
Чичкова В. Ю. – аспірант ХНЕУ
Костяна О. В. – аспірант ХНЕУ
Слатвінська М. О. – аспірант, викладач Одеського державного економічного університету
Терновський В. О. – начальник відділу міжнародних зв'язків Таврійського державного агротехнологічного університету (м. Мелітополь)
Волошан І. Г. – викладач ХНЕУ
Муравський В. В. – аспірант Тернопільського національного економічного університету
Фесенко Н. В. – аспірант Полтавського університету економіки і торгівлі
Сапога Т. В. – здобувач Полтавського університету економіки і торгівлі
Глебова Н. В. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Доценко Н. С. – ст. викладач ХНЕУ
Акімова Н. С. – канд. екон. наук, доцент Харківського державного університету харчування та торгівлі
Андрющенко В. О. – ст. викладач ХНЕУ
Маслій В. В. – канд. екон. наук, доцент Тернопільського національного економічного університету
Пасенко Н. С. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Проскурніна Н. В. – викладач ХНЕУ
Шевчук О. А. – аспірант Тернопільського національного економічного університету
Хренова А. О. – аспірант ХНЕУ
Харламова О. В. – канд. екон. наук, доцент Харківської національної академії міського господарства
Прохорова А. В. – студент 5 курсу факультету економіки і підприємництва Харківської національної академії міського господарства
Гукова М. В. – докторант Донецького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом
Семанюк В. З. – канд. екон. наук, доцент Тернопільського національного економічного університету
Лакейхіна В. С. – аспірант ХНЕУ
Педченко Н. С. – канд. екон. наук, доцент Полтавського університету економіки і торгівлі
Прокопенко О. А. – аспірант ХНЕУ
Ридаш О. С. – викладач, аспірант ХНЕУ
Сорбат І. В. – викладач, аспірант ХНЕУ

Сова В. В. – аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
Чаговець Л. О. – канд. екон. наук, викладач ХНЕУ
Вільхівська О. В. – аспірант ХНЕУ
Буркун І. Г. – асистент Харківської національної академії міського господарства
Назаренко Г. В. – аспірант ХНЕУ
Сахно О. А. – викладач, аспірант ХНЕУ
Притула Х. М. – канд. екон. наук, ст. наук. співробітник Інституту регіональних досліджень Національної академії наук України
Гольцяєва Л. А. – викладач ХНЕУ
Василиця О. Б. – аспірант Львівської комерційної академії
Тарасенко В. А. – докт. екон. наук, професор, академік, директор Львівського відділення Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України
Гриненко В. В. – аспірант, асистент Харківської національної академії міського господарства
Голякова К. В. – аспірант ХНЕУ
Єнальєв М. М. – аспірант Чорноморського державного університету ім. Петра Могили
Жураковська А. В. – аспірант ХНЕУ
Капустян В. О. – докт. фіз.-мат. наук, професор Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"
Ільченко К. О. – аспірант Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"
Міщук І. П. – канд. екон. наук, доцент Львівської комерційної академії
Катинська М. З. – здобувач Львівської комерційної академії
Ковтун К. С. – аспірант ХНЕУ
Колодій С. Ю. – канд. екон. наук, доцент Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського
Лисенко О. А. – канд. фіз.-мат. наук, доцент Запорізького національного університету
Лісцина І. І. – викладач-стажист ХНЕУ
Сафонов Ю. М. – канд. екон. наук, доцент, докторант Херсонського національного технічного університету
Аксьонова І. В. – канд. екон. наук, доцент ХНЕУ
Винникова О. В. – студент 5 курсу факультету економічної інформатики ХНЕУ
Ковальчук К. В. – аспірант Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара
Коваленко К. С. – аспірант ХНЕУ
Данилов А. І. – експерт з продажу продуктів корпоративного бізнесу ПуАТ "СведБанк"